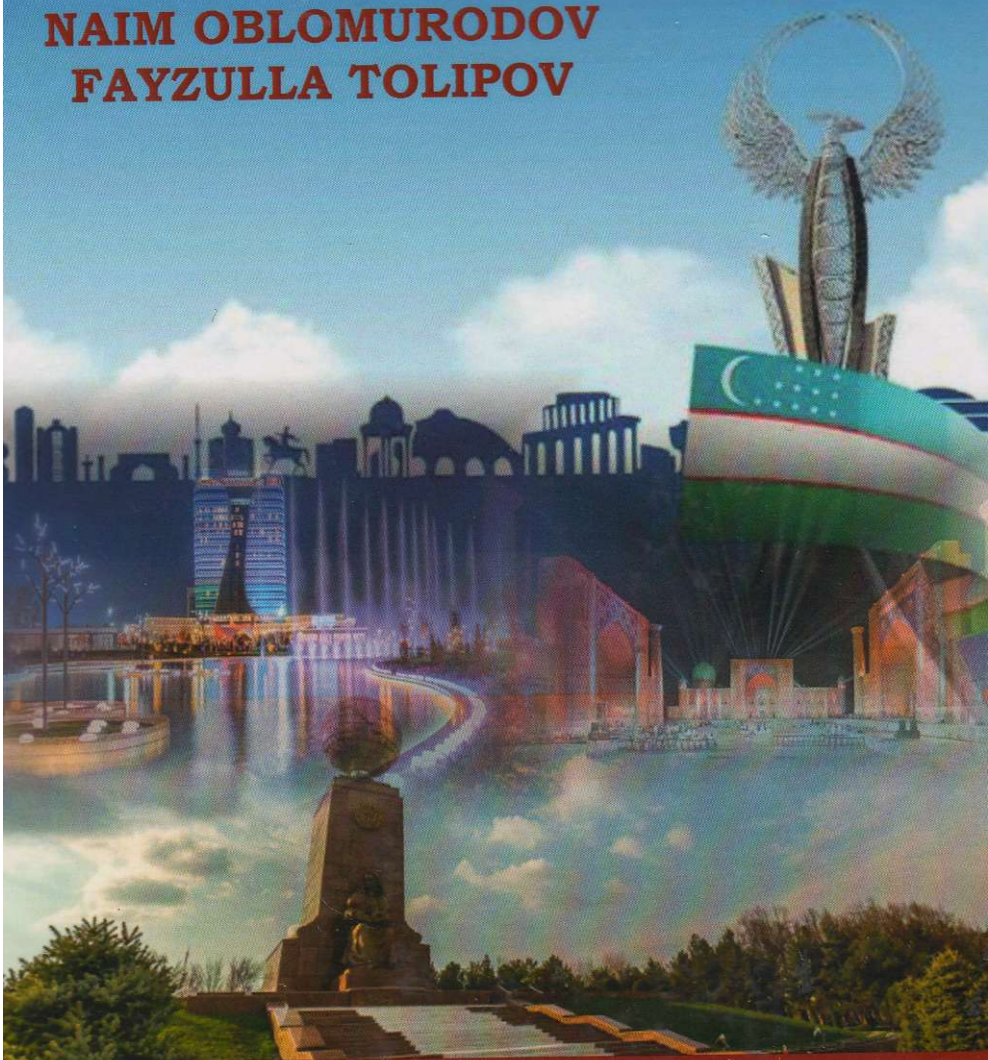

**NAIM OBLOMURODOV
FAYZULLA TOLIPOV**

O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT SOLIQ
QO‘MITASI HUZURIDAGI FISKAL INSTITUT**

**NAIM OBLUMURODOV
FAYZULLA TOLPOV**

O‘ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus
ta‘lim vazirligi tomonidan darslik
sifatida tavsiya etilgan*

**TOSHKENT
“IQTISOD-MOLIYA”
2022**

UO‘K: 94(575.1)(075)

KBK: 63.3(O‘)ya7

Mas‘ul muharrir: Akademik A.Asqarov

Taqrizchilar: *Tar. f. d. professor D. Bobojonova;*

Tar. f. d. professor S. Tursunov;

Tar. f. d. professor S. Davletov

O 17 O‘zbekistonning eng yangi tarixi: Darslik / (Nomutaxassislik oliy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilari va talabalari uchun). N.Oblomurodov, F.Tolipov; – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2022. – 412 b.

Mazkur darslik “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fanidan nomutaxassislik oliy ta‘lim muassasalari tarix fani professor-o‘qituvchilari va bakalavriat bosqichi barcha yo‘nalishlari talabalari uchun mo‘ljallangan. Unda O‘zbekistonning davlat mustaqilligini qo‘lga kiritilishi, mustaqillik yillarida mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy, ma‘naviy va ma‘rifiy sohalarda amalga oshirilgan o‘zgarishlar yoritilgan. Inson qadri tamoyili asosida demokratik o‘zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanib borayotgan, jahon hamjamiyati bilan do‘stona hamkorlik tamoyillari asosida rivojlanayotgan Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar o‘z ifodasini topgan. Darslik O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan 19.08.2020 yilda ro‘yxatga olingan va ma‘qullangan namunaviy o‘quv dasturi asosida tayyorlangan.

UO‘K: 94(575.1)(075)

KBK: 63.3(O‘)ya7

ISBN 978-9943-8329-9-2

© N.Oblomurodov,

F. Tolipov, 2022

© “IQTISOD-MOLIYA”, 2022

KIRISH

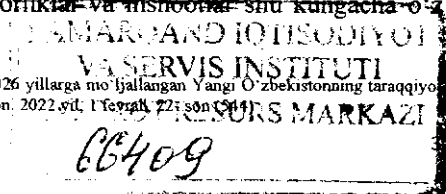
O'tgan yillar mobaynida mamlakatimiz tarixi va taraqqiyotida ulkan islohotlar, o'zgarishlar va yangilanishlar amalga oshirildi. O'zbekistonning eng yangi tarixi davri voqealar ko'lami va o'sish sur'atiga ko'ra ulkan yangilanishlar davridir. Ushbu tarixiy davrda mamlakat o'z iqtisodiyotiga ega bo'lish, madaniyati va ma'naviyatini qayta tiklash va taraqqiy ettirish, jahon hamjamiyatiga yaqinlashish yo'lidagi mustaqil taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Shu boisdan biz bugungi tinch va osoyishta kunlarning qadriga yetishimiz, mustaqilligimizni mustahkamlash, bunday kunlarga osonlik bilan erishmaganimizni bilishimiz va anglab yetmog'imiz zarur.

Bugungi globallashuv davrida mamlakatimizning boy tarixini, milliy davlatchilikni shakllantirish va taraqqiy ettirish maqsadida, xalqimiz, ayniqsa, yoshlar ongida boy o'tmishimizga nisbatan g'urur va iftixor tuyg'ularini shakllantirish, ularni vatanga nisbatan muhabbat ruhida tarbiyalash vazifasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi **"2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"**gi Farmonining 77-maqsadida **"O'zbekiston tarixini o'rganish va targ'ib qilishni yanada rivojlantirish"** vazifasini belgilanganligi va unda **Tarix fanini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini** amalga oshirish ko'zda tutilganligi¹ xalqimiz va uning davlatchilik tarixini o'rganishga davlat siyosati darajasida ahamiyat qaratilayotganligini tasdiqlaydi.

Darhaqiqat, o'zbek xalqi va uning davlatchilik tarixi uzoq o'tmishga borib taqaladi. Biz bu bilan haqli ravishda faxrlanishimiz, ushbu boy, moddiy va ma'naviy merosni kelajak avlodlarga o'z holicha yetkazmog'imiz zarur. Bu borada **Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev qayd etganidek, "Bir haqiqatni hech qachon unutmaylik: biz buyuk tarix, buyuk davlat, buyuk madaniyat yaratgan xalqimiz. Biz – hech qachon mehnatdan qochmaydigan, qiyinchilikdan qo'rqmaydigan, adolatni qadrlaydigan, azmu shijoatli buyuk xalqimiz. Barchamiz bir tanu bir jon bo'lib, yakdil va ahil bo'lib harakat qilsak, halol-pok bo'lib, yaxshi niyat bilan mehnat qilsak, har qanday marralarni egallashga, boshqacha aytganda, tarixning yangi sahifasini yaratishga qodirmiz"**.

Albatta, bu qadimiy va tabarruk maskandan buyuk allomalar, fozillar, olimu ulamolar, sarkardalar yetishib chiqqan. Ko'plab diniy va dunyoviy ilmlarning asoslari mana shu zaminda yaratilgan, sayqal topgan. O'tmishda barpo etilgan muhtasham tarixiy yodgorliklar va inshootlar shu kungacha o'z

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // Yangi O'zbekiston. 2022-yil, 1-fevral, 22-san.

ko'rkini, mahobatini yo'qotmaganligi, qadimdan yurtimizda o'troq dehqonchilik, rivojlangan hunarmandchilik madaniyati, me'morchilik, shaharsozlik san'ati yuksak darajada rivojlanganligidan dalolat beradi.

Ushbu tarixiy merosni o'rganishning nazariy-metodologik asoslari hamda tamoyillari xususidagi muhim takliflarning davlatimiz rahbari tomonidan o'rta tashlanishi mustaqillik yillarida haqqoniy tariximizni o'rganish borasidagi ayrim muammolarni hal qilishda muhim dastur bo'ldi. Ayniqsa, bu borada uzoq yillar mobaynida yo'l qo'yilgan ayrim xato va kamchiliklarni ro'yi-rost tanqidiy tahlil qilinishi ham muhim voqea bo'ldi. Bu borada o'z fikr-mulohazalarini bildirgan Prezidentimiz quyidagilarni qayd etadi: "Afsuski, yurtimiz tarixini o'rganishda o'tgan davrlarda arxeologik tadqiqotlar yetarli darajada olib borilmadi. Shuning uchun Fanlar akademiyasining Arxeologiya va San'atshunoslik institutlari faoliyatini, oliy o'quv yurtlari va muzeylardagi arxeologik izlanishlarni chet ellik hamkorlar bilan birga tashkil etish zarur".

Davlatimiz rahbarining Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Buyuk alloma va adiblarimiz, aziz-avliyolarimizning bebaho merosi, yengilmas sarkarda va arboblارimizning jasoratini yoshlar ongiga singdirish, ularda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratishimiz kerak. Shu maqsadda, O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi tarkibida **"O'zbekiston tarixi"** telekanalini tashkil etib, ilmiy jamoatchilik, ijodkor ziyolilarimiz bilan birgalikda uning dasturlarini puxta shakllantirish kerak. Mamlakatimiz muzeylarida saqlanayotgan tarixiy eksponatlarni to'liq xatlovdan o'tkazish, har bir muzeyning katalogini yaratish lozim"², deya qayd etildi.

O'zbekistonning eng yangi tarixi xususida so'z yuritganda, bu qo'lga kiritilgan mustaqil taraqqiyot yo'limizni tanlanishi, o'z iqtisodiy taraqqiyot yo'limizni tanlanishi, tariximiz va milliy-ma'naviy qadriyatlarimizni xalqimizga qaytarilishi, o'zlikni anglash davri ekanligini tushunamiz. Ushbu davrning uzviy davomi esa milliy taraqqiyotimizga yangicha mazmun baxsh etgan hamda yangi taraqqiyot davrini boshlab bergan **Yangi O'zbekiston** davridir. Zero, so'nggi yillarda mamlakatimizda O'zbekistonning qo'lga kiritilgan mustaqilligini yanada mustahkamlash, jamiyatni demokratlashtirish, huquqiy-demokratik davlat qurish, fuqarolik jamiyatini yanada taraqqiy ettirish, inson qadrini ulug'lash, mamlakatimizda yashayotgan barcha millatlarning totuvligi va tengligini ta'minlash, respublikani ijtimoiy-iqtisodiy yuksaltirishga erishish yo'lida yangicha islohotlar amalga oshirildi.

Mamlakatning jahon hamjamiyatiga tobora intergatsiyasini ta'minlash natijasida, yaqin qo'shnichilik va strategik hamkorlikka asoslangan ochiq pragmatik siyosat olib borish, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash tizimi yanada mustahkamlandi va takomillashtirildi. Xalq bilan muloqot va inson manfaatlariga e'tibor berishning yangicha mexanizmi joriy etildi. Uzoq yillar

² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // «Xalq so'zi» gazetasi, 2018 yil 29 dekabr.

mobaynida yetilib qolgan ko'plab muammolarni hal qilish, har bir rahbarning shaxsiy javobgarligini kuchaytirish, xalqning dard va tashvishlari bilan yashash, fuqarolar murojaatlari bilan ishlashning yangicha tizimini joriy etilishi, inson omiliga e'tibor masalalarining tubdan isloh qilinishi Yangi O'zbekistonning ulkan tarixiy yutug'idir.

Ayniqsa, so'nggi yillarda **"Inson qadri uchun"** tamoyili asosida xalqimizning farovonligini yanada oshirish, iqtisodiyot tarmoqlarini transformatsiya qilish va tadbirkorlikni jadal rivojlantirish, inson huquqlari va manfaatlarini so'zsiz ta'minlash hamda faol fuqarolik jamiyatini shakllantirishga qaratilgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilash maqsad qilindi. Shu bilan birga, O'zbekiston imijini jahon sahnasida ilgari surishni nazarda tutuvchi chora-tadbirlar majmuini tayyorlash va amalga oshirish, mamlakatimizda islohotlarning borishi, jamiyatni demokratik yangilash jarayonlari haqida xolis axborot tarqatishni samarali davom ettirish, tashqi siyosiy va tashqi iqtisodiy faoliyatning normativ-huquqiy bazasini hamda xalqaro hamkorlikning shartnomaviy-huquqiy asoslarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratila boshlandi. O'zbekistonning eng yangi tarixi fani esa ushbu tarixiy jarayonlarni tadrijiy ravishda o'rganadi va kelajak avlodlarga yetkazadi.

Shu boisdan O'zbekistonning eng yangi tarixini tizimli ravishda tarixiylik va xolislik prinsiplariga asoslangan holda o'rganish, ulkan tarixiy-madaniy merosga ega bo'lgan va jahon sivilizatsiyasi rivojiga ulkan hissa qo'shgan o'zbek xalqining mustaqillik yillaridagi shonli o'tmishi va bugungi kuniga xolisona baho berish yo'lidagi sa'y-harakatlarimizga munosib hissa bo'lib qo'shiladi. Bu esa tarixchi olimlar oldiga o'quv, o'quv-metodik adabiyotlar va darsliklarning yangi avlodini yaratish ishlarini muvofiqlashtirishni, O'zbekistonning eng yangi tarixini umumjahon va mintaqa xalqlari tarixi bilan mushtarak holda tadqiq etish vazifasini qo'ymoqda. Bu shubhasiz, O'zbekistonning eng yangi tarix davrini nafaqat mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohot va o'zgarishlar bilan hamohang o'rganishni ta'minlaydi, balki kelajakdagi strategik maqsadlarimizni ro'yobga chiqarishga ham xizmat qiladi.

Mualliflar ushbu darslikni yozishda **"O'zbekiston tarixi"** fanini o'qitishning dolzarbligi hamda ahamiyatini bayon etish bilan birga, mazkur fan yuzasidan har bir mavzuning mazmun-mohiyatini ochib berganlar. Unda fanning namunaviy o'quv dasturi asosida ma'ruza mashg'ulotlari, ular yuzasidan nazorat savollari va foydalanilgan adabiyotlar ilova qilingan. Shu bois darslikdagi har bir reja va topshiriqlar, professor-o'qituvchilar va talabalarni mustaqil fikrlashga, bahslashish ko'nikmalarini shakllantirishga undaydi. Bu esa O'zbekistonning eng yangi tarixi fanini o'rganish orqali davlatimiz va jamiyatimiz uchun har tomonlama ma'naviy yetuk, milliy g'oya hamda vatanparvarlik ruhi bilan yo'g'irilgan yosh avlodni tarixiy xotira tuyg'usi asosida tarbiyalashga xizmat qiladi.

1-MAVZU: KIRISH. "O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI" O'QUV FANINI O'QITISHNING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI, NAZARIY-METODOLOGIK TAMOYILLARI

Reja:

1.1. O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasi. "O'zbekistonning eng yangi tarixi" o'quv fanini o'qitishning predmeti, uni o'rganishning maqsadi va vazifalari

1.2. Yuksak intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga yetkazishda mamlakat eng yangi tarixining o'rni

1.3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning ma'naviy yetuk shaxsni tarbiyalashda tarixiy xotira tuyg'usining o'rni va saboqlari to'g'risidagi fikrlari

1.1. O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasi. "O'zbekistonning eng yangi tarixi" o'quv fanini o'qitishning predmeti, uni o'rganishning maqsadi va vazifalari

Xalqimizning boy tarixi, ma'naviy merosi va madaniyatiga bugungi kunda yangicha tafakkur va dunyoqarash asosida munosabat bildirilmoqda. Ular xususida kitoblar, monografiya va o'quv qo'llanmalari chop etish, yoshlar, umuman, keng xalq ommasiga yetkazish yo'lida samarali ishlar amalga oshirilmoqda. Bu borada mustaqillik yillarida amalga oshirilgan tub iqtisodiy-siyosiy islohotlar bilan bir qatorda, fan va ta'lim sohalarida ham asrlarga tatigulik chuqur, keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Jamiyatimizda amalga oshirilayotgan ulkan yangilanishlar va islohotlar davrida xalqimizning boy tarixi, moddiy va ma'naviy merosini o'rganish hamda kelajak avlodlarga yetkazish masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda.

Ayniqsa, mustaqillik yillarida xalqimizning o'tmishi, milliy urf-odatlar, qadriyatlar o'ziga qaytarildi. Sovet tuzumi yillarida oyoq osti qilingan ma'naviyatimiz mustaqillik sharofati bilan tiklanib, uni boyitish yo'lida qator xayrli ishlar qilindi. Darhaqiqat, tarixni to'g'ri davrlashtirish asosida fanga oid bilimlarni yoshlar ongiga mukammal yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixni to'g'ri davrlashtirmasdan turib, uni xolis o'rganib bo'lmaydi.

Jumladan, mamlakatimiz tarixini yagona nazariy konsepsiya asosida davrlashtirish masalasi ancha yillar talay bahs-munozaralarga sabab bo'ldi.

Ammo keyingi yillarda O'zbekiston tarixi fanida boy o'tmishimizni davrlashtirish masalasi o'z yechimini topdi desak mubolag'a bo'lmaydi. Vaholanki, har bir xalq va millat tarixi ma'lum mahalliy shart-sharoitlar va qonuniyatlar asosida rivojlanadi va shu asosda davrlashtiriladi. Chunki insoniyat tarixi dunyoning turli mintaqalarida turli tarixiy davrlarda turlicha kechgan bo'lib, biron-bir mintaqadagi tarixiy jarayonlar ikkinchi mintaqadagi tarixiy jarayonlardan tubdan farq qiladi.

Aynan O'zbekiston tarixini yangicha davrlashtirish borasida o'zining nazariy konsepsiyasini ilgari surgan akademik A.Asqarov bu borada to'g'ri ta'kidlab, o'ziga xos ilmiy tavsiyalarini ilgari surib, quyidagilarni qayd etdi: "Sho'rolar davri tarix fanida kishilik jamiyati tarixini 5 ta ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyalar (ibtidoiy jamoa tuzumi, quldorlik, feodalizm, kapitalizm va sotsializm)ga bo'lib o'rganish an'anaga aylangan edi. Sobiq SSSR parchalanib, kommunistik g'oya va sotsializm sistemasi barbod bo'lgandan so'ng, jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy qonunlari o'zgardi.

Shu boisdan bugungi kunda hayot tarixga, jamiyat taraqqiyotining rivojlanish qonuniyatlarini o'rganishda obyektiv, aniq va birlamchi manbalar asosida yondashishni taqozo etmoqda. Zero, jamiyatning rivojlanish qonuniyatlarini **5 ta formatsiyalarga bo'lib o'rganishlik endilikda zamon talabiga** to'g'ri kelmay qoldi. Chunki O'rta Osiyo xalqlari tarixi misolida oladigan bo'lsak, quldorlik tuzumi maxsus ijtimoiy-iqtisodiy formatiya sifatida bizda bo'lmagan. Sotsialistik jamiyat esa tarix taqozo etmagan xayoliy bir uydirma bo'lib chiqdi. O'rta Osiyo sharoitida ana shu 5 ta ijtimoiy-iqtisodiy formatiyaning faqat uchtagina (ibtidoiy jamoa tuzumi, feodal jamiyati va kapitalistik munosabatlarning dastlabki bosqichlari) yuz berganligini ta'kidlash mumkin. Sovet davri jamiyati esa davlat monopolistik kapitalizmi shaklida rivojlandi.

O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasida sovet davrida mutlaqo boshqacha yondashuvlar mavjud edi. Bunday tarixiy davrlashtirishdan farqli ravishda mintaqamizning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib akademik A.Asqarov tomonidan taklif etilgan nazariya ham e'tiborga molikdir. Olim O'zbekiston tarixini davrlashtirishda quyidagi yettita asosiy davrni ko'rsatib o'tdi:

- 1) Ibtidoiy to'da davri (2,5 mln – 40 ming yilliklar);
- 2) Urug'chilik jamoasi va mulk egaligining shakllanish davri (40 ming yillikdan milodiy V asrlargacha);
- 3) Ilk O'rta asrlar davri (IV asr oxirlari – V asrdan - IX asr o'rtalarigacha);
- 4) O'rta asrlar davri (IX asr o'rtalaridan – XIX asrning birinchi yarmiga qadar);
- 5) Mustamlakachilik va milliy uyg'onish davri (XIX asr o'rtalaridan – 1917-yilgacha);

6) Sovetlar davri (1917–1991-yillar);

7) Milliy mustaqillikka erishish, demokratik va fuqarolik jamiyati qurish davri.

Shu o'rinda tarixiy tafakkur va tarix falsafasi ma'naviy boy, ma'rifatli jamiyat qurishning muhim omili bo'lib xizmat qilishini qayd etish zarur. Ularni talabalarga yetkazishda quyidagi omillar muhim o'rin tutadi:

birinchidan, talabalarda tarixni anglash orqali hayotni anglash, o'zligini anglash qobiliyati shakllanadi, ularda istiqbolni belgilash tuyg'usi kuchayadi.

ikkinchidan, talabalar tarixiy tafakkur orqali o'tmish va bugungi hayotni solishtirish, taqqoslash va zarur xulosalar chiqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar, o'tmish va bugungi kun mazmunini chuqurroq anglash falsafasi yuzaga keladi. Bu har bir insonning o'ziga xos tafakkur tarzini shakllantirish orqali shaxs sifatidagi fe'l-atvorining rivojlanishiga xizmat qiladi.

uchinchidan, yoshlar tarixni o'rganish orqali turli qirg'in-barotlar iskanjasida o'zligini yo'qotgan, o'z qadru-qimmatini unutgan fuqaroni uyg'onishga, o'zligini anglashga, o'z haq-huquqini himoya qila oladigan barkamol shaxs sifatida shakllanishga da'vat etadi.

to'rtinchidan, ajdodlari buyuk, jahon taraqqiyoti va tamadduniga katta hissa qo'shgan madaniyatga daxldor xalq qalbida o'tmishini o'rganish milliy g'ururning uyg'onishi katta ijtimoiy-ma'naviy qudrat bo'lib xizmat qiladi. Ushbu jarayon insonning o'zini-o'zi yangilashiga yordam beradi.

beshinchidan, jamiyatda insonning ma'naviy-ruhiy quvvatini yuksaltirish orqali jamiyatni yangilash, inson turmush tarzini o'zgartirish kabi chuqur, keng miqyosli islohot amalga oshiriladi. Bu bugungi Yangi O'zbekistondagi keng qamrovli islohotlar davrida amalga oshirilayotgan o'zgarishlarning muhim omili bo'lib xizmat qilmoqda.

Tarix fanini o'rganishda ma'lum nazariy-metodologik tamoyillar, ilmiy g'oya va nazariyalarning o'rni va ahamiyati katta. Ular tarix fanining mazmun va mohiyatini chuqurroq anglashga, shuningdek, fanni o'rganishning maqsad va vazifalarini kengroq ochib berishga yordam beradi. Shuning uchun ham uni ma'lum nazariy-metodologik tamoyillar, ilmiy-nazariy asoslarga tayangan holda o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Darslarda tarix fanini o'rganishda ma'lum ilmiy, metodik tamoyillarga tayanish ham muhimdir. Shuningdek, etnografiya, arxeologiya, antropologiya fanlarida qabul qilingan moddiy va yozma ma'lumotlarga tayangan holda ish yuritish ham fanni o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarix fani insoniyatning o'tmishi, aholining turmush tarzi, jamiyat ijtimoiy taraqqiyotiga oid sodir bo'lgan voqea va hodisalarni, insoniyat jamiyatining barcha tadrijiy (evolyutsion) rivojlanish jarayonlarini o'rganadi. Vatanimiz tarixi jahon tarixining ajralmas qismi bo'lib, u ajdodlarimizning

bosib o'tgan tarixiy yo'li, turmush tarziga oid ma'lumotlarni ma'lum izchillikda va ketma-ketlikda o'rganadi. O'zbekiston tarixi fanini o'rganish orqali biz ajdodlarimizning hayoti, turmush tarzi xususida tushunchalarga ega bo'lish barobarida, ularning jahon xalqlari tarixiy taraqqiyotiga qo'shgan hissalari haqida ham zarur ma'lumotlarga ega bo'lamiz.

O'zbekistonning eng yangi tarix fani xususida xolis ma'lumotlarga ega bo'lish uchun fanning predmeti va obyektini to'g'ri belgilab olish muhim ahamiyatga ega. Zero, hozirgi kunda tarixchilar oldida turgan muhim masalalardan biri, bu o'zbek xalqi va uning davlatchilik tarixini fanning predmeti va uni o'rganish obyektidan kelib chiqib, yangicha nazariy-metodologik tamoyillarga tayangan holda haqqoniylik, xolislik tamoyillari asosida yoritishdan iboratdir. Shu boisdan O'zbekistonning eng yangi tarixi davrini quyidagi ikki muhim tarixiy davrga bo'lish maqsadga muvofiq:

1. O'zbekistonning mustaqillikka erishishi va uni yanada mustahkamlash davri (1991–2016-yillar);

2. Yangi O'zbekiston va uning taraqqiyot strategiyasi davri (2017-yildan hozirgacha).

Eng yangi tarix fani ham boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar kabi mustaqil fandir. U barcha fanlar qatori alohida o'z o'rni va mavqeiga ega bo'lib, ijtimoiy-gumanitar va boshqa ayrim fanlar bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Birinchidan, u o'z xususiyatiga ko'ra, mustaqillik yillari tarixi haqida saboq beradi, insonlarni sodir bo'lgan voqea va hodisalar haqida zarur xulosalar chiqarishga undaydi, ularni davlatimiz va jamiyatimizning yaqin tariximizdagi o'rni qadrlashga undaydi.

Ikkinchidan, tarix fanini o'rganishda barcha ijtimoiy-gumanitar fanlar uchun xos bo'lgan barcha tamoyil va uslublarga tayaniladi. Uni o'rganishda hatto matematik usuldan ham foydalanilishi, bejiz emas. Chunki tarixiy voqea va hodisalar qat'iy aniqlikda, davriy ketma-ketlikda, xronologik asosda o'rganiladi. Ularni o'rganishda tarixiy hujjat va dalillarning haqiqiy ekanligi, ular qachon, qayerda, qanday tarixiy muhit va sharoitda yaratilganligiga ham ahamiyat beriladi. O'zbekistonning engi yangi tarixi fani yaqin o'tmishimizdagi ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy jarayonlarni, ularning rivojlanish sabablarini o'rganadi. Kishilarni ulardan kelajak uchun saboq olishga va zarur xulosalar chiqarishga undaydi. Bu esa kelajak avlodlar kamolotida katta ahamiyatga ega.

Fanning predmeti mustaqillik yillarida O'zbekistonda sodir bo'lgan jamiki voqea va hodisalar, ulardagi umumiylik va aloqadorlik qonuniyatlari, tarixiy hodisa va jarayonlar, umuman, O'zbekiston tarixidagi barcha tarixiy jarayonlarni o'rganishdir. O'zbekiston tarixi fanini o'rganish obyekti O'zbekistonning eng yangi tarixida sodir bo'lgan barcha voqea va hodisalardir. Tarix fanining obyektiga nisbatan fanning maqsadi, vazifasi, yo'nalishi belgilanadi. Ya'ni, ma'lum bir ma'noda obyekt bilan predmet bir-

biriga juda yaqin tushuncha bo'lsa-da, ular barcha fanlarda mohiyati, o'rni va vazifalari bilan farqlanadi.

Tarix fanida obyekt, aniq tarixiy davr, makon, zamon va geografik va umumiy mintaqaviy chegaralar, ma'lum xalqlar, mamlakatlar tarixi bilan bog'liq jarayonlar bo'lib, ular voqea va hodisalarni bir butun va yaxlitlikda qamrab oladi. Shu boisdan ijtimoiy-gumanitar fanlarning obyekti, aniq voqelikda sodir bo'lgan va bo'layotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlardir. Predmet esa mana shu obyekt ichidagi aniq tarixiy-madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlardan iborat bo'lgan voqea va hodisalarni o'rganishdir.

Yuqorida tarix fani bir qator fanlar, xususan, ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan mustahkam va uzviy aloqada o'rganiladi, dedik. Shuni aytish lozimki, tarix va boshqa aksariyat ijtimoiy-gumanitar fanlarning o'rganish obyekti inson, davlat va jamiyatdir. Shuning uchun ham boshqa fanlar tarix fani taraqqiyotiga hissa qo'shadi, tarixiy haqiqat ro'yobga chiqishiga bevosita yordam beradi. Tarix faninini, ya'ni Vatan tarixini xolis o'rganish xalqimiz o'tmishi haqida zarur ma'lumotlarga ega bo'lishda muhim o'rin tutadi, chunki u tarixiy xulosalar asosida insonlarning kelajakdagi taqdirini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Zero, o'zbek xalqi va O'rta Osiyo mintaqasida azaldan birga istiqomat qilib kelayotgan xalqlar tarixi o'zaro mushtarak bo'lib, ular insoniyat tarixining ajralmas qismi hisoblanadi. Fanni o'qitishdan asosiy maqsad, vatanimiz tarixining mustaqillik yillarida O'zbekiston ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy hayotini xolisona o'rganish orqali fuqarolar, ayniqsa, yoshlar ongida tarixiy xotira, ular qalbida vatanparvarlik, g'urur va iftixor tuyg'ularini shakllantirishdan iboratdir.

Talabalar fanni o'rganish jarayonida mamlakatimizning mustaqillikka erishishi, mustaqillik yillarida jamiyatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, xalqimizning ma'naviy qadriyatlarini tiklanishi, demokratik fuqarolik jamiyati qurish yo'lida amalga oshirilayotgan islohotlar xususida ma'lumotlarga ega bo'ladilar.

Endi barcha fanlarning asosiy nazariy jihatini tashkil qiluvchi "metodologiya" so'zining lug'aviy ma'nosi haqida. Umuman, ushbu so'z grekcha "metodos" va "logos" kabi ikki so'zlar birikmasidan iborat bo'lib, "metod", ya'ni usul tadqiqot olib borish usuli (yo'li), "logos" esa fan ma'nolarini anglatadi. Demak, metodologiya ilmiy tadqiqot olib borish yoki biror-bir masalani ilmiy-nazariy o'rganishning qulay usullari, to'g'ri va mukammal g'oyasi, nazariyasi va ta'limotlari ma'nosini anglatuvchi tushunchadir. Boshqa ma'noda esa metodologiya ilmiy bilish yoki ma'lum bir ilmiy faoliyatni tashkil etish va amalga oshirishda qo'llaniladigan usullar haqidagi tushunchadir. Uni o'rganishda quyidagi ikki yo'nalishni qayd etish maqsadga muvofiq. Avvalambor, tarix fanini o'qitishda ma'lum nazariy-

metodologik tamoyillar, ilmiy hamda g'oyaviy asoslarga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda quyidagi jihatlariga e'tibor berish zarur:

birinchidan, tarixga xalqning boy qadriyati hamda muqaddas ma'naviy merosi sifatida qarash lozim;

ikkinchidan, tarix haqqoniy bo'lishi uchun unga umuminsoniy qadriyat sifatida yondashish muhim;

uchinchidan, tarix jamiyat va davlatlar hamda insoniyat taraqqiyotining ma'lum dialektik hamda sinergetik qonuniyatlari asosida rivojlanishini to'g'ri anglash zarur;

to'rtinchidan, tarix insonlar ongida tarixiy xotira tuyg'usini shakllantiruvchi moddiy va ma'naviy merosni qadrlovchi muhim manba, xalqni g'oyaviy-mafkuraviy jihatdan jipslashtiruvchi asos ekanligini tushunish muhim;

beshinchidan, tarixiy haqiqat ro'yobga chiqishi uchun u obyektiv va xolis o'rganilishi, har qanday g'oyaviy va mafkuraviy tazyiqlardan xoli bo'lishi zarur. U ma'lum bir guruhlar, siyosiy, diniy uyushmalar yoki davlatlar manfaatiga emas, balki xalq uchun xizmat qilishi lozim.

Afsuski, so'nggi yillarda o'zbek xalqi va uning davlatchilik tarixi xususida mutaxassisligi tarixdan yiroq yoki endigina tarix faniga kirib kelib, unga to'liq kirib ulgurmagan, fan borasida zuvalasi qotmagan, uning nazariy jihatlarini tushunib yetmaganlar qo'l urmoqdalar. Ayrim ziyolilar yoki tarixchilarning darslik va o'quv qo'llanmalar chiqarishga urinishlari natijasida, turli chalkashliklar kelib chiqmoqdaki, bu ba'zan fan mazmuni va obro'siga putur yetkazib, yosh avlodni fanga bo'lgan munosabatini o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Bunday "xilma-xilliklar" yoki chalkashliklar fanning asl mohiyatiga soya solmoqda. Shu boisdan yuqorida qayd etilganidek, O'zbekiston tarixini to'g'ri davrlashtirish uni o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bizningcha, O'zbekiston Respublikasining mustaqillik yillarida bosib o'tgan yo'lining mazmun-mohiyatini obyektiv baholash hamda o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda bir qator bosqichlarga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiq.

Umuman, **O'zbekistonning eng yangi tarixi** vatanimiz tarixining eng yangi davri hisoblanib, uni o'rganishning ahamiyati shundaki, bunda biz nafaqat mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohot va o'zgarishlar haqida ma'lumotlarga ega bo'lamiz yoki o'rganamiz, balki istiqboldagi strategik maqsadlarimizni ham teran anlaymiz. Avvalambor, biz bugungi tincho-soyishta kunlarning qadriga yetishimizni, mustaqilligimizni mustahkamlashni, o'sib kelayotgan yosh avlod yaqin tariximizni chuqur o'rganishini, bunday kunlarga osonlik bilan erishmaganimizni tushunib, anglab yetamiz. O'zbekistonning eng yangi tarixi – bu tarix fanining yangi yo'nalishidir. Shu bois, u o'z institutsional xarakteriga, o'z tadqiqot obyekti,

nazariyasi va metodologiyasi hamda o'quv-metodik ta'minotiga ega bo'lgan fan sifatida shakllanganligi bejiz emas.

O'tgan davr mobaynida mamlakatimiz tarixidagi voqealar ko'lamini va o'sish sur'ati fan va ta'lim oldiga ularni tizimli ravishda o'rganish vazifasini qo'ydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 27-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi huzurida O'zbekistonning eng yangi tarixi bo'yicha Jamoatchilik Kengashini tuzish to'g'risidagi" Qarorining qabul qilinishi hamda Kengashning ishchi organi bo'lgan Muvofiqlashtiruvchi-metodik markazning tashkil etilishi bunday tizimli anglashning naqadar muhimligidan dalolat beradi.

Kengashning vazifasi – O'zbekistonning yangi tarixini tizimli o'rganishni tashkil etish, tarixiylik va obyektivlik tamoyillariga asoslanib, o'zbek xalqining o'tmishi va bugunini tarixiy baholashda dogmatizm, bir tomonlama yondashuvlarga yo'l qo'ymaslik, darslik, ilmiy, o'quv-metodik adabiyotlarning yangi avlodini tayyorlash va nashr qilish ishlarini muvofiqlashtirishdir.

Bundan tashqari, O'zbekiston milliy davlatchiligining vujudga kelishi va taraqqiy topishining eng yangi tarixi bo'yicha o'quv-metodik, ilmiy-ommabop, ma'rifiy adabiyotlarni o'rganish, tayyorlash va chop etish borasida ilmiy, madaniy, ta'lim, jamoat muassasalari va tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish ishlarining samaradorligini oshirish, yoshlarda, avvalambor, umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar o'quvchilarida, oliy o'quv muassasalari talabalarida mamlakat tarixi haqidagi chuqur bilimlarni shakllantirish masalalari dolzarb muammo sifatida e'tirof etildi.

Prezident Qarorida O'zbekistonning eng yangi tarixini tizimli ravishda tarixiylik va xolislik prinsiplariga asoslangan holda o'rganishni tashkil etish, shuningdek, buyuk tarixiy-madaniy merosga ega bo'lgan va jahon sivilizatsiyasining rivojiga ulkan hissa qo'shgan o'zbek xalqining tarixiy o'tmishi va bugungi kuniga baho berishda biryoqlama yondashuvlarga, aqidaparastlikka yo'l qo'ymaslikka yo'naltirilgan bo'lib, unda O'zbekiston ilmiy jamoatchiligi oldiga o'quv, ilmiy, o'quv-metodik adabiyotlarni tayyorlash va yangi avlod nashrlarini chop etish bo'yicha ishlarni muvofiqlashtirish, O'zbekistonning eng yangi tarixini jahonda va mintaqamizda sodir bo'layotgan jarayonlar bilan uzviy bog'lagan holda o'rganish vazifasini qo'ymoqda. Shuningdek, hozirgi O'zbekiston hududida shakllangan davlatlar sivilizatsiyasining ilg'or jihatlarini bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqish vazifasi muhim bo'lib turibdi.

Ushbu masalaning yana bir jihatini alohida ta'kidlash joiz. Ya'ni, mafkura va milliy g'oya, ma'naviyat va ma'rifatga oid chop etilgan ilmiy maqolalar, nashrlar va televideniya e'fira uzatilgan ko'rsatuvlar tahlili shuni ko'rsatdiki, bugungi hayot masalalarining, voqealar va jarayonlarning

muhokamasini to'g'ri talqin qilib, uni yoshlarga yetkazish ham muhim hisoblanadi.

Eng yangi tarixni o'rganishda yana bir muhim omil borki, u ham bo'lsa, bugungi kunda butunjahon tarixiy tadqiqotlar tizimida ustuvor o'rinni egallab kelayotgan inson omili va uning faoliyatini to'g'ri tahlil etish, boshqacha aytganda, shaxsning, tarixiy siymoning tarixdagi rolini xolis o'rganish vazifasidir. Eng yangi tarixni jiddiy nazariy-metodologik va ilmiy asosga qursak, fanning nazariy-metodologik asosini chuqur anglab yetsak, bu bir vaqtning o'zida tarixni xolis o'rganishga yetaklaydi.

1.2. Yuksak intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga yetkazishda O'zbekistonning eng yangi tarixi fanining o'rni

Bugungi kunda darslarni yangicha o'quv-uslubiy yondashuvlar, yangicha manbalar va materiallarga tayangan holda o'qitishga katta ahamiyat berilmoqda. Zero, bu O'zbekistonning umumjahon sivilizatsiyasining qadim o'choqlaridan biri ekanligidan, uning jamiyatimiz uchun har tomonlama yetuk, barkamol avlodni tarbiyalashdagi o'rni katta ekanligidan kelib chiqib, eng yangi tarix fani, avvalambor, insonlarni g'oyaviy tarbiyalab, ularda milliy g'urur va iftixorni shakllantirishga katta hissa qo'shishini ta'kidlash o'rinni.

Talabalar mamlakatimizning mustaqillikka erishishi, mustaqillik yillarida jamiyatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, xalqimizning ma'naviy qadriyatlarini tiklanishi, demokratik fuqarolik jamiyatini qurish yo'lida amalga oshirilayotgan ijobiy o'zgarishlar xususida ma'lumotlar oladilar.

Tarixning muhim asoslaridan biri – bu ilm va ma'rifatga intilishdir. Ma'rifiy va axloqiy fazilatlarga ega bo'lmagan kishilarda ilm-fanni o'rganishga, halol mehnat qilib, hunar egallashga ishtiyoq bo'lmaydi. Shu sababli jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida, avvalo, o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalab, ularni tarixli qilishga muhim ahamiyat qaratilgan. Tarixparvar alloma **Abdulla Avloni**ning fikricha: "Ilm dunyoning izzati, oxiratning sharofatidir. Ilm inson uchun g'oyat muqaddas bir fazilatdur, zeroki, ilm bizga o'z ahvolimizni, harakatimizni oyna kabi ko'rsatur, zehnimizni, fikrimizni qilich kabi o'tkir qilur, ilmsiz odam mevasiz daraxt kabidur".

Alloma ilmning nazariy ahamiyatini ko'rsatibgina qolmasdan, balki amaliy faoliyat uchun tarixiy zaruriyat ekanligini ham ta'kidlab o'tadi. "Ilm bizni jaholat qorong'usidan qutqarur, madaniyat, tarix dunyosiga chiqarur, yomon fe'llardan, buzuq ishlardan qaytarur, yaxshi xulq, odob sohibi qilur.

Butun hayotimiz, salomatligimiz, saodatimiz, sarvatimiz, maishatimiz, himmatimiz, g'ayratimiz, dunyo va oxiratimiz ilimga bog'liqdur".

Tarixga e'tibor – jamiyatga e'tibordir. Uning yana bir ahamiyatli jihati shundaki, undagi uzviylik jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyatini kengaytirmoqda, davlatning ijtimoiy va ilmiy-texnik taraqqiyotini takomillashtirish omili sifatida jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlamoqda.

Tarix insonning umumiy ma'naviy madaniyati saviyasini yuksaltirishga qaratilgan ta'lim va tarbiyadir. Tarixiy bilimlar turli sohalar, uslublar orqali insonlarga singdiriladi. Bular oila, maktabgacha tarbiya muassasalari, maktab, akademik litsey, kasb-hunar kollejlari, oliy o'quv yurtlari, jamoat tashkilotlari va boshqalardir. Tarix tom ma'noda insonning bugungi va o'tmish faoliyatining barcha jihatlarini qamrab oladi.

Xalqimiz o'z oldiga bugun Yangi O'zbekiston kelajagini barpo etish maqsadini qo'ydi. Ana shu maqsadni amalga oshirish uchun yurtimizda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan jamiyatni barpo etish ehtiyoji tug'ildi. Buning uchun har tomonlama ma'naviy barkamol insonlarni voyaga yetkazish, ular ongida tarixiy qadriyatlarga nisbatan hurmat, o'z vataniga nisbatan milliy g'urur va iftixor hissini shakllantirish lozim.

Ayniqsa, yoshlarga mustaqillik yillarida tarix fanini o'rganish borasida, ushbu davrda amalga oshirilgan muhim tarixiy islohotlar, xalqimizning urf-odati va an'analari, milliy tarbiya an'analari, tarixiy va ma'naviy qadriyatlarimiz xalqni yagona maqsad sari birlashtiruvchi kuch ekanligini to'g'ri anglamog'imiz lozim. Ayniqsa, yoshlar qalbida va tafakkurida Yangi O'zbekistonning buyuk kelajagini qurishga qodir, yangicha ruhni shakllantirish muhim masala va dolzarb vazifadir. Ana shu ruh qalbida barqurgan yoshlar millat va xalq manfaatini yuqori darajaga ko'tara oladi. Shu bois Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan barkamol avlodni voyaga yetkazish, mamlakatimiz strategik taraqqiyotini ta'minlash uchun bugungi kunda maktabgacha ta'lim, o'rta, o'rta maxsus va oliy ta'lim sohalarini isloh qilishning asosiy omillaridan biri, shaxs manfaati, tarbiyasi va ta'lim ustuvorligi, deb belgilandi.

Tarixiy bilimlar orqali fuqarolarda Vatanga mehr-muhabbat, insonparvarlik tuyg'ulari shakllantiriladi. Yoshlarni tarixiy qadriyatlarimizga hurmat va milliy g'oya ruhida tarbiyalash jarayonida har bir pedagog o'quv yurtining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik faoliyatini yoshlar jamoasining umumiy tayyorgarligiga individual yondashgan holda tashkil etishi va amalga oshirishi lozim. Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishda ta'lim-tarbiya sifatini to'g'ri tashkil etish, ta'lim jarayonida yuzaga kelgan muammolarni aniqlash, muammoni hal etishga doir chora-tadbirlar dasturini tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda tarixchi olimlar uchun Vatanimiz tarixini har qanday malkura va tazyiqlardan holi tarzda yoritish va xolisona o'rganish imkoniyatlariga keng yo'l ochildi. Shunday bo'lsada, bugungi kunda O'zbekiston milliy davlatchiligi tarixining vujudga kelishi va taraqqiy topishi bo'yicha o'quv-metodik, ilmiy-ommabop adabiyotlarni tayyorlash va chop etish borasida olim va mutaxassislar bilan birgalikda ish olib borish zarurati tug'ilmoqda. Bunda ilmiy va jamoat muassasalari hamda tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish ishlari samaradorligini oshirish, yoshlarda mamlakat tarixi haqidagi chuqur bilimlarni shakllantirish masalalari dolzarb muammo sifatida e'tirof etilmoqda. Shu boisdan tayyorlangan ushbu darslik ushbu bo'shliqni to'ldirishga xizmat qilishi shubhasiz.

Samarqand, Buxoro, Xiva, Marg'ilon, Qo'qon, Termiz, Shahrisabz kabi qadimiy shaharlarimiz yoki poytaxt Toshkent shahridagi **"Mustaqillik" maydoni**, **"Shahidlar xotirasi"** yodgorlik majmuasi, Ikkinchi Jahon urushida jonini fido etgan xalqimizning munosib farzandlari xotirasini abadiylashtirish maqsadida bunyod etilgan "G'alaba bog'i", "Shon-sharaf" muzeyi, "Matonat madhiyasi" monumenti, "Xotira maydoni", sohibqiron Amir Temur xotirasiga bag'ishlab barpo qilingan "Amir Temur xiyoboni"ga uyushtiriladigan har bir tashrif yoshlarda mustaqilligimiz, ona-yurtimizning shon-shuhratiga yuksak hurmat tuyg'ularini yuksaltirishi tabiiy.

Albatta, tarixiy merosimizning bir qancha turlari mavjudki, ular orasida muzeylar faoliyatining ham o'rni beqiyosdir. Hozirda birgina Madaniyat ishlari vazirligi tizimida turli sohalar bo'yicha 68 ta muzey mavjud bo'lib, bular 21 ta o'lkashunoslik, 10 ta badiiy, 14 ta memorial, 5 ta adabiy-memorial, 7 ta badiiy, 1 ta tabiiy-ilmiy muzeylardir. Madaniyat ishlari vazirligi qoshida "O'zbekmuzey" jamg'armasi tashkil etildi, o'zbek, ingliz, rus tillarida chop etiladigan ilmiy-amaliy, ma'naviy-ma'rifiy, rangli "Moziydan sado" jurnali ta'sis etilgan. Muzeylar ham yoshlarda milliy g'urur va iftixorni, boy madaniy merosimizga mehr-muhabbat tuyg'ularini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim-tarbiya sifati – bu shaxsning, insonning, jamiyatning, davlatning xilma-xil ehtiyojlari, manfaatlariga muvofiq ta'lim va tarbiya olayotgan shaxsni har tomonlama rivojlantirish bo'yicha ularning ehtiyojlarini ta'minlashdir. Bunda ta'lim-tarbiya olayotgan shaxsni har tomonlama rivojlanishi uchun ehtiyojini ta'minlovchi xizmatlarning iste'mol xususiyatlari muhim hisoblanadi. Ta'lim jarayonining har qaysi subyekti (pedagog, ta'lim-tarbiya oluvchi, ota-ona, ma'muriyat va b.) ta'lim sifatini ta'minlanishidan manfaatdordir.

Hozirgi jadal o'zgarishlar va yangilanishlar sharoitida yoshlarning dunyoqarashi, fikrlash tarzida teran o'zgarishlar ro'y bermoqda. Ta'lim-tarbiya sifati va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirishda, birinchi navbatda, yoshlarga tarixiy, ma'naviy, g'oyaviy bilim va tarbiya berish

hamda ularda jamiyat manfaatlariga zid zararli g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni tarkib toptirish orqali O'zbekistonning buyuk kelajagiga erishish, har tomonlama yetuk, yoshlarni voyaga yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi.

1.3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning ma'naviy yetuk shaxsni tarbiyalashda tarixiy xotira tuyg'usining o'rni va saboqlari to'g'risidagi fikrlari

Tarix fanini o'rganishda ma'lum nazariy-metodologik tamoyillar, ilmiy g'oya va nazariyalarning o'rni hamda ahamiyati katta. Ular tarix fanining mazmun va mohiyatini chuqurroq anglashga, shuningdek, fanni o'rganishning maqsad va vazifalarini kengroq ochib berishga yordam beradi. Shuning uchun ham uni ma'lum nazariy-metodologik tamoyillar, ilmiy-nazariy asoslarga tayangan holda o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan Birinchi Prezident Islom Karimov tarixning eng muqaddas milliy va umuminsoniy xotira hamda qadriyat ekanligini ta'kidlab, "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q", "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" nomli asarlarida "O'zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi", "Tarix – xalq ma'naviyatining asosidir" degan so'zlarida tarixiy haqiqatni va ma'naviy o'zlikni anglashga undovchi, teran ilmiy-nazariy fikrlarni ilgari surgan edilar.

Ushbu tamoyillar Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan izchil davom ettirilib, mustaqillik yillarida haqqoniy tariximizni o'rganish borasida ko'plab ilmiy va nazariy xulosalarni berib kelmoqda. Ayniqsa, uzoq yillar mobaynida yo'l qo'yilgan ayrim xato va kamchiliklarni ro'yi-rost tanqidiy tahlil qilinishi ham muhimdir. Bu borada o'z fikr-mulohazalarini bildirgan Prezidentimiz quyidagilarni qayd etadi: "Afsuski, yurtimiz tarixini o'rganishda o'tgan davrlarda arxeologik tadqiqotlar yetarli darajada olib borilmadi. Shuning uchun Fanlar akademiyasining Arxeologiya va San'atshunoslik institutlari faoliyatini, oliy o'quv yurtlari va muzeylardagi arxeologik izlanishlarni chet ellik hamkorlar bilan birga tashkil etish zarur.

Buyuk alloma va adiblarimiz, aziz-avliyolarimizning bebaho merosi, yengilmas sarkarda va arboblارimizning jasoratini yoshlar ongiga singdirish, ularda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratishimiz kerak. Qadimgi noyob yodgorliklar, madaniy meros obyektlarining tarixiy-madaniy qiymati, ularni asrab-avaylash, xalqimiz, jumladan, yosh avlod tarbiyasi va ma'naviyatida tutgan o'rni xususida gapirgan mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev, birgina Axsikent arxeologik yodgorligi misolida qayd etadi. Tarixiy manbalarda, xususan, "Boburnoma"da bu kentning alohida ahamiyati haqida ko'p yozilgan. Qadimdan bu yerda yer osti suv inshooti bo'lgani bois mudofaa uchun qulay

sanalgan 60 gektarga yaqin qismi saqlanib qolgan Axsikent xarobalari f'arg'ona vodiysidagi eng katta arxeologik yodgorlikdir. Arxeologlar tomonidan temirchilar ustaxonasi, X-XIII asrlarga oid hammom qoldiqlari, askarlar xonalari, jome masjidi, mudofaa devorlari, yerosti irrigatsiya tarmoqlari, hunarmandlar mahallasi, hukmdor qarorgohi – Ark qazib o'rganilgan.

Bunday tarixiy yodgorliklar O'zbekiston hududida ko'plab topiladi. Tarix fanini o'rganish ko'p ma'noda tarixiy manbalarga tayanadi. Busiz umuman fanni va uning obyektini tasavvur etib bo'lmaydi. Zero, bizgacha yetib kelgan bunday moddiy va yozma manbalar O'zbekiston tarixini o'rganishda muhim ahamiyatga ega ekanligi bilan xarakterlidir", deya qayd etadi davlatimiz rahbari.

Tarix fani va unga oid bilimlar jamiyat manfaatlariga, insonlarning ma'naviy dunyosiga ijobiy ta'sir qilishi, kishilarda tarixiy xotira, ajdodlar merosidan faxrlanish tuyg'usini uyg'ota olishi lozim. Bu borada o'z fikrlarini bayon qilgan Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2018-yil 28-dekabrda Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomada, oldimizga qo'ygan ulkan vazifalarni amalga oshirishda biz uchun kuch-qudrat manbai bo'ladigan milliy g'oyani rivojlantirishimiz zarur. **Vatanimizning qadimiy va boy tarixini o'rganish, bu borada ilmiy-tadqiqot ishlarini kuchaytirish, gumanitar soha olimlari faoliyatini har tomonlama qo'llab-quvvatlashimiz lozim. O'tmishga berilgan baho albatta xolisona, eng muhimi, turli mafkuraviy qarashlardan xoli bo'lishi zarur, degan edi.**

Davlat rahbari o'z chiqishlari va murojaatlarida 2020-yilda xalqimiz tarixining murakkab damlarida, ma'rifat mash'alini baland ko'tarib chiqqan alloma va adib Mahmudxo'ja Behbudiyning 145 yillik tavallud sanasini keng nishonlanishini bildirib o'tdi. Xususan, Prezidentimizning ta'kidlashicha, "...biz jadidchilik harakati, ma'rifatparvar bobolarimiz merosini chuqur o'rganishimiz kerak. Bu ma'naviy xazinani qancha ko'p o'rgansak, bugungi kunda ham bizni tashvishga solayotgan juda ko'p savollarga to'g'ri javob topamiz. Bu bebaho boylikni qancha faol targ'ib etsak, xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz bugungi tinch va erkin hayotning qadrini anglab yetadi".

Oliy Majlisga qilingan Murojaatnomada Prezident Shavkat Mirziyoyev "Barchamiz bir tanu bir jon bo'lib, yakdil va ahil bo'lib harakat qilsak, halol-pok bo'lib, yaxshi niyat bilan mehnat qilsak, har qanday marralarni egallashga, boshqacha aytganda, tarixning yangi sahifasini yaratishga qodirmiz. Bu yo'lda qanday qiyinchilik va mashaqqatlar bo'lmasin, barchasini mardona yengib o'tishga tayyormiz. Bunday ezgu ishlarda bizga Yaratganning o'zi, buyuk ajdodlarimizning pok ruhlarini madadkor bo'ladigan deb ishonaman, deganligi yanada ahamiyatli".

Xalqimiz yangi tarixining muhim sahifasini yaratishda Prezidentimiz tashabbusi bilan poytaxt Toshkent shahrining Olmazor

tumanida Ikkinchi Jahon urushida qozonilgan buyuk g'alabaning 75 yilligiga bag'ishlab **"G'alaba bog'i", "Shon-sharaf" muzeyi, "Matonat madhiyasi", "Mangu jasorat"** monumenti barpo etildi. Mazkur ulug'vor majmuaning barpo etilishi xalqimiz tarixining hamda shonli o'tmishining yorqin namunasi bo'ldi. Chunki o'zbekistonliklar Ikkinchi Jahon urushining g'alaba bilan yakunlanishida ulkan hissa qo'shdilar. Lekin shu paytgacha bu jasoratni bor ko'larni bilan ko'rsatib beradigan yaxlit majmua hali respublikamizda yo'q edi. Davlatimiz ilmiy-ijodiy jamoatchiligining takliflari, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida tez orada alohida badiiy-me'moriy konsepsiya ishlab chiqildi. Ushbu konsepsiya asosida g'alaba sharafiga ulug'vor va betakror majmua bunyod etildi.

Har jihatdan puxta ishlangan loyihlar asosida shakllantirilgan bu yerdagi majmua timsolida xalqimizning qonli janglardagi mardligi va front ortidagi mashaqqatli mehnati va fidoyiligi aks ettirildi. **2020-yilning 9-may kuni "Buyuk g'alabaning 75 yilligi hamda Xotira va qadrlash kuni"**ga bag'ishlab o'tkazilgan tantanali tadbirda davlatimiz rahbari quyidagilarni qayd etdi: "Men avvalgi chiqishlarimda el-yurtimizning buyuk g'alabaga qo'shgan hissasi hali to'liq o'rganilmaganligi haqida gapirib, jamoatchiligimiz e'tiborini shu masalaga qaratgan edim. Bugun mamnuniyat bilan aytmoqchimanki, keyingi yillarda shu yo'nalishda juda katta ishlarni amalga oshirdik.

Avvalo, ilgari yopiq bo'lgan arxiv hujjatlarini, ilmiy jamoachilik uchun ma'lum bo'lmagan materiallarni o'rganish uchun imkoniyat yaratildi. Bu borada sobiq ittifoq respublikalari va chet ellardagi arxiv tashkilotlari, muzeylar va fondlar, tarixchi olimlar va mutaxassislar, keng jamoatchilik bilan hamkorlik kuchaytirildi.

Ana shunday ilmiy izlanishlar natijasida, xalqimizning Ikkinchi Jahon urushidagi ishtiroki haqida, qahramon ajdodlarimiz haqida juda muhim yangi ma'lumotlarga ega bo'ldik. Hozirgi vaqtda ular ommaviy axborot vositalarida, kitob va albomlarda keng yoritilmoqda.

Ikkinchi Jahon urushi yillaridagi tariximizni o'rganishda tom ma'noda yangi davr boshlandi, deb aytishga bugun barcha asoslarimiz bor. Masalan, shu vaqtga qadar urush boshlangan paytda yurtimiz aholisi 6 million 551 ming kishini tashkil etgan va ularning 1 million 500 mingga yaqini urushda ishtirok etgan, deb hisoblanar edi. Yangi topilgan ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistondan **1 million 951 mingga yaqin kishi urushga safarbar** etilgani aniqlandi. Demak, har uch nafar o'zbekistonlikdan bittasi qo'lga qurol olib, fashizmga qarshi jang qilgan. Ayovsiz janglarda mardona qatnashgan qariyb 451 ming nafar yurtdoshimizning nomlari va taqdiri shuncha yillar mobaynida e'tibordan chetda qolib kelganini, albatta, adolatdan deb, bo'lmaydi.

Shuningdek, o'sha davrda quloq sifatida boshqa o'lkalarga surgun qilingan 59 mingdan ortiq vatandoshimiz ham harakatdagi armiyaga safarbar etilgani ma'lum bo'ldi. Shu borada yana ba'zi raqamlarni keltirmoqchiman. Ilgari 390 ming nafar O'zbekiston fuqarosi urushda halok bo'lgan, deb aytilar edi. Aslida bu raqam 538 mingdan ziyod bo'lgan³, deya uqdiradi Prezidentimiz³.

Umuman, mustaqillik yillarida mustaqil taraqqiyotimizni belgilash, davlat va jamiyat qurilishini isloh etish bo'yicha noyob tajriba to'plandi va amalga oshirildi. O'zbekiston eng yangi tarixini o'rganish asosida yosh avlodga jahon tarixi bilan mushtarak tarzda vatanimiz tarixining eng yangi davridagi voqealarni, davlatimiz taraqqiyotining muhim yo'nalishlarini anglab yetish, davlatning yangi strategik dasturlari asosida, O'zbekistonning bugungi dunyodagi o'rni va roli hamda ichki va tashqi siyosatimizning ustuvor yo'nalishlari haqidagi bilimlarni shakllantirishga ko'maklashadi.

Nazorat savolari:

1. Tarixiy xotira tuyg'usi deganda nimani tushunasiz?
2. O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasiga yangicha yondashuvlar xususida nimalarni bilasiz?
3. "O'zbekistonning eng yangi tarixi" o'quv fanini o'rganishning predmeti, maqsadi va vazifalari nimalardan iborat?
4. Sizningcha, yuksak intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga yetkazishda mamlakat eng yangi tarixining tutgan o'rni nimadan iborat?
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ma'naviy yetuk shaxsni tarbiyalashda tarixiy xotira tuyg'usining o'rni va saboqlari to'g'risidagi fikrlari haqida nimalarni bilasiz?

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" Farmoni. // Yangi O'zbekiston. 2022 yil, 1 fevral, 22-son (544).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // «Xalq so'zi» gazetasi, 2018-yil 29-dekabr.
3. Ajdodlar jasorati va xotirasiga yuksak ehtirom // O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Buyuk g'alabaning 75

³ Ajdodlar jasorati va xotirasiga yuksak ehtirom // O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Buyuk g'alabaning 75 yilligi hamda Xotira va kadrlar kuniiga bag'ishlangan tanqanali ma'rosimdagii nutqi. // "Yangi O'zbekiston" gazetasi. 80- son. T., 2020 yil. 10 may.

yilligi hamda Xotira va qadrlash kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. // "Yangi O'zbekiston" gazetasi. 80-son. T., 2020 yil. 10 may.

4. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T., 1998.
5. Asqarov A. O'zbek xalqining kelib chiqish tarixi. T., 2015.
6. D.A. Alimova, Z.A. Ilhomov. Tarix fani metodologiyasi. O'quv qo'llanma / Mas'ul muhar. N. Mustafoyeva. – Toshkent., 2018.
7. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
8. Murtazayeva R.H. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.
9. Eshov B. O'zbekistonda davlat va mahalliy boshqaruv tarixi. (Birinchi kitob). T., 2019.
10. Oblomurodov N, Tolipov F. O'zbekiston tarixi. Darslik. (Oliy ta'lim muassasalari bakalavr bosqichi talabalari uchun darslik). –Toshkent. 2021.

2-MAVZU: MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O'ZBEKISTONDAGI IJTIMOIIY-SIYOSIIY JARAYONLAR

Reja:

2.1. XX asrning 80-yillari ikkinchi yarmida respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotidagi inqirozli holat

2.2. Markazning O'zbekistonda amalga oshirgan qatag'on siyosati. "Paxta ishi", "O'zbeklar ishi", Orol fojiasi, Farg'ona voqealari va ularning oqibatlari

2.3. Islom Karimovning O'zbekistonning Birinchi rahbari sifatidagi faoliyatining boshlanishi: mustaqillikka erishish yo'lidagi ziddiyatlar, muammolar va yechimlar

2.1. XX asrning 80-yillari ikkinchi yarmida respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotidagi inqirozli holat

XX asrning 80-yillari o'rtalarida butun ittifoq hayotida kuchli ijtimoiy-siyosiy jarayonlar sodir bo'la boshladi. O'zbekiston ham bu davrda sobiq ittifoqning tarkibiy qismi bo'lib, mamlakatda sodir bo'lgan jarayonlar O'zbekiston hayotiga ham salbiy ta'sirini o'tkaza boshladi. Ya'ni, sovet tuzumining hukmron siyosati uning tarkibidagi barcha ittifoqdosh respublikalar hayotiga ta'sir o'tkazib, mamlakatda sodir bo'la boshlagan siyosiy, ijtimoiy o'zgarishlar O'zbekiston hayotiga ham o'z salbiy ta'sirini o'tkazdi.

Ayniqsa, 1985-yil aprel Plenumida ilgari surilgan **"Qayta qurish"** siyosati, sovet ittifoqida demokratik jarayonlarni chuqurlashtirish, fuqarolarning haq-huquqlari va erkinliklarini kengaytirish borasida ma'lum darajada ijobiy siljishlarga olib keldi. Biroq bu asl manzaraning tashqi ko'rinishi edi, xolos. Aslida esa qayta qurish siyosati o'zining ko'zlagan maqsadiga, kutilgan natijasiga erisha olmadi.

M.S. Gorbachev boshchiligidagi Sovet hukumati rahbariyati nomigagina erkinlikka yo'l berib, inson huquqlari xususida ko'pirtirib gapirsada, mohiyatan totalitar tuzum va ma'muriy-buyruqbozlik rejimini saqlab qolishdan manfaatdor edi. Ushbu voqealardan oldinroq esa Markaz hukumati ittifoqdosh respublikalar hayotini sovetlashtirish, u yerlardagi boshqaruvni o'z qo'liga olish, markaz manfaatlariga bo'ysundirishga kirishgan edi.

Iqtisodiy islohotlar tez orada qotib qolgan ijtimoiy-siyosiy tuzum inqirozida qolgan edi. Respublika xalq xo'jaligida umumiy ijtimoiy mehnat unumdorligi oldingi davrlarga nisbatan pasayishi kuzatildi. Natijada, 80-

yillar oxirida siyosiy tizimni isloh qilishga, birinchi navbatda, KPCCning siyosiy va mafkuraviy hukmronligini cheklashga, davlat va xo'jalik organlarini kompartiya hukmronligidan chiqarishga, xalq deputatlari sovetining to'la hokimiyatini ta'minlashga urinish sodir bo'ladi. "Qayta qurish" siyosatining ilmiy va nazariy jihatdan puxta va aniq-ravshan dasturining ishlab chiqilmaganligi, iqtisodiy siyosat puxta o'ylab ko'rilmagan sinov va eksperimentlarga asoslangan mamlakat ichki imkoniyatlarini hisobga olmasdan xalq xo'jaligining barcha sohalarini bir vaqtning o'zida rivojlantirishdan iborat noto'g'ri yo'l tutilganligi natijasida, jamiyatda inqirozli holat yuzaga kelgan edi.

80-yillar oxiridagi jamiyat va ishlab chiqarishni markazlashtirilgan tarzda rejalashtirish asosida boshqarish va taqsimlashdan bozor iqtisodiyoti yo'lga o'tish zaruriyati kelib chiqdi va shu asosda dasturlar tuzildi, qarorlar qabul qilina boshlandi. Shunday sharoitda barcha joylarda bo'lgani kabi, O'zbekistonda ham ijtimoiy-siyosiy hayot yanada murakkablashib bordi. Respublika partiya va davlat rahbarlik lavozimlariga Markaz tomonidan ko'plab kadrlar yuborildi. "Kadrlar to'dasi" deb nom olgan **400 ga yaqin kishilar** O'zbekistonda hukumatni boshqara boshlaydilar.

Natijada, O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetining ikkinchi kotibligiga Anishehev, Ministrlar Soveti raisining birinchi o'rinbosari Ogarok, Oliy Sovet Prezidiumi raisning o'rinbosari etib Romanovskiy, Respublika prokurori etib Buturlin, uning o'rinbosarligiga Gaydanov, tergov boshliqligiga Laptev, Ichki ishlar vazirligiga Didorenkolar tayinlandi. Toshkent shahrining partiya rahbari etib Satin tayinlandi. Barcha viloyatlarda ham ahvol shunday bo'lib, ular respublikadagi hukmronlikni to'la qo'lga olgan edilar.

Hukmron partiya Markaziy Qo'mitasining 1985-yil (aprel) Plenumi mamlakatda vujudga kelgan vaziyatni tahlil qilib, sovet jamiyatini "qayta qurish va yangilash" zarurligi borasida ko'rsatmalar berdi. Plenum ijtimoiy hayotni **"qayta qurish"**, **"demokratiya"**, **"oshkoralik"** milliy siyosatni "takomillashtirish", umuman jamiyat hayotining barcha sohalarini "chuqur isloh qilish" yo'lini e'lon qildi. Lekin amalda bu siyosat islohotlarni amalga oshirishning aniq konsepsiyasi bo'lmasdan, balki chuqur inqirozga yo'l tutgan sovet mustabid tuzumini saqlab qolishga, markazning milliy respublikalar ustidan nazoratini kuchaytirishga yo'naltirilgan edi.

O'zbekistonning sobiq partiya va hukumat rahbarlari sovetlarning ko'zbo'yamachilik, ulug' millatchilik va shovinistik siyosati mohiyatini anglab yetmadilar. Natijada, respublikadagi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy vaziyat yomonlashib, ziddiyatli tus oldi.

Shu bilan birga 80-yillar ikkinchi yarmida paxtachilikning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bilan birga paxta hosildorligini oshirish uchun kimyoviy moddalardan cheksiz foydalanildi. Ko'rilgan tadbirlar

natijasida, 1970-yilda respublikada paxta maydoni 1.700.000 gektarni tashkil qildi, yalpi hosil 4.495.000 tonnaga yetdi. Yirik sanoat korxonalarining vujudga kelishi bilan respublikaning Ittifoqqa bog'lanishi yana ham kuchaydi. Masalan, 1985-yilning bahorida qishloq xo'jaligini boshqaruv tizimiga o'zgartirish kiritilib, mehnatni tashkil etishning brigada yoki oila pudrati, ijara singari yangi shakllari joriy etildi. Lekin markazda ma'muriy buyruqbozlik boshqaruv tartibi saqlangan holda ko'rilgan tadbirlar, qayta qurishlar natija bermadi. Jamiyatda, xususan, iqtisodiyotda inqirozli holatlar kuchaya bordi.

XII besh yillik vazifalari ilgarigi uch besh yilliklardagi kabi bajarilmay qoldi. O'zbekistonda milliy daromadning o'sishi 80-yillar birinchi yarmida o'rta hisobda 3,3 foizni tashkil qilgan bo'lsa, ikkinchi yarmida bu ko'rsatkich 2,2 foizni tashkil qildi. Paxta ekin maydonlarining o'rinsiz kengaytirilishi va agrotexnika qoidalarining buzilishi tufayli yerning hosildorligi pasayib ketdi. Hosildorlikni oshirish uchun ekin maydonlarida haddan tashqari ortiqcha mineral o'g'itlaridan foydalanildi, oqibatda, bu yerlar ma'lum bir vaqtdan keyin batamom yaroqsiz holga kelib qoldi. Qo'riq va bo'z yerlarni o'zlashtirish, O'rta Osiyoning yirik daryolari suvlaridan nazoratsiz foydalanish, o'lkada o'rinsiz ravishda sun'iy suv havzalarining qurilishi natijasida, Orol dengizi asta-sekin quriy boshladi va XX asrning eng yirik Orol fojiasi vujudga keldi.

O'zbekistonning iqtisodiy ahvolidagi noxush holatlarning ijtimoiy oqibatlari nihoyatda og'ir bo'ldi. O'lkaning o'ziga xos demografik holati hisobga olinmasdan, davlat byudjetidan ijtimoiy sohaga ajratiladigan mablag' qoldiq prinsipiga asoslanib yildan-yilga qisqarib bordi. Ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash, aholiga maishiy xizmat ko'rsatish masalalarida miqdoriy o'sishlar ko'zga tashlansada, aslida bular inson talabini qondirmas edi. Respublika bu sohalaridagi ko'rsatkichlar bo'yicha Ittifoqdagi 15 respublika o'rtasida 13-14 o'rinlarda turar edi.

80-yillarning ikkinchi yarmida fan, madaniyat va xalq ta'limiga ajratilgan xarajatlar davlat byudjetining atigi 2,7 foizini tashkil qilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 1989-yilda Yevropa mamlakatlarida 5,5 foizni, Afrika mamlakatlarida 5,4 foizni tashkil qilgan. Bolalar o'limi, oshqozon-ichak va yuqumli kasalliklar bo'yicha O'zbekiston SSSR da birinchilar qatorini egalladi. Aholining o'rtacha yoshi 1970-yil 72 yosh bo'lsa, 1980-yili bu ko'rsatkich 67,7 yoshni tashkil qildi. Bunga asosiy sabab ekologik vaziyatning keskinlashuvi bo'ldi. Jafokash o'zbek xalqining turmush darajasi achinarli ahvolda bo'lib, boshqa respublikalar bilan qiyoslaganda, oxirgi o'rinlarda edi. Bundan boshqacha bo'lishi mumkin ham emas edi.

Ittifoqning parchalanishi natijasida, sobiq ittifoqdosh respublikalar o'rtasidagi aloqalar batamom uzilib qoldi, bu esa inqiroz holatlarini kuchaytirdi, butun ishlab chiqarish to'xtab qoldi, material resurslar, xom

ashyo, asbob-anjomlar yetishmasligi kelib chiqdi, inflyatsiya jarayonlari, ishlab chiqarish va aholi turmush sharoitlarining pasayishi sodir bo'ldi. Uzoq yillar mobaynida mulkka bo'lgan davlat monopolistik munosabat mulk va uning egasi, inson o'rtasidagi nomutanosiblikni keltirib chiqardi.

Agar tarixiy faktlarga e'tibor qaratilsa, o'sha paytda ishlab chiqarish tarmoqlari doirasida O'z SSR Ministrlar Kengashi tarmog'ida ishlayotgan davlat korxona, tashkilot va xo'jaliklar soni 4796 tadan 2104 taga qisqardi. Natijada, zarar bilan ishlagan korxonalar soni respublikada 1515 tani tashkil qildi, bunda ko'rilgan zarar 152, 6 mln so'mga yoki 23 %ga ortdi.

Vaholanki, 80-yillarning ikkinchi yarmida respublikada hukm surgan inqiroz holati natijasida, qayta qurish siyosati yillarida mulkchilik borasida, davlatga qarashli korxonalar inqiroz holatga tushib qoldi, ko'plab korxona va tashkilotlar o'zlariga birlashtirilgan yillik rejalarni bajara olmadilar. Jumladan, birgina 1986-yilda respublikadagi 321 ta korxona va tashkilot rejada belgilangan vazifalarni uddasidan chiqa olmaganligi bois 347,7 mln rubl miqdoridagi mahsulot yetkazib berilmadi. 225 ta eng muhim mahsulot turlaridan 86 tasi bo'yicha davlat rejasi bajarilmay qoldi.

Chunki endigina bozor munosabatlari shakllana boshlagan bir paytda korxonalarni to'liq xo'jalik hisobiga va o'zini o'zi mablag' bilan ta'minlashga o'tkazish o'zini oqlamadi. Buning boisi butun mamlakatda hukmronlik qilgan sotsializmning iqtisodiy qonun-qoidalari, ma'muriy buyruqbozlik tizimi xususiy mulk an'analarini va bozor psixologiyasining shakllanishiga to'sqinlik qilib keldi.

Shunday sharoitda sotsialistik jamiyatning inqirozi vaziyatida bozor islohotlarini tatbiq etish, davlat mulki va tovarlarini bosqichma-bosqich xususiyashtirish, ularni tadbirkorlarga bo'lib berish hamda sotish ishlari amalga oshirildi. Jumladan, birgina 1990-yilda qishloq xo'jaligi va chorvachilik tasarrufidagi mol-mulklar, xususan, 61,5 ming qoramol, 384 ming bosh qo'y, 34 ming echki va cho'chqa, 7,8 mln tovuq yetishtiruvchi subyektlar xususiyashtirish sharti bilan shaxsiy xo'jaliklar (tadbirkorlar)ga sotilgan. Agrar sohada amalga oshirilgan islohotlar natijasida, 1989-1990-yillarda 1,5 milliondan ko'proq oilaga qo'shimcha yer ajratilib, 700 ming oilaga yangi tomorqa yerlari berilgan.

O'zbekistonning yangi hukumati Markaz bilan bo'ladigan munosabatlarni o'zgartirmay turib, ijobiy siljishlarga erishib bo'lmashligini tushunib yetdi. Shunday sharoitda 1989-yil 15-avgustda "Kolxozchilar, sovxoz ishchilari, fuqarolar, shaxsiy tomorqa xo'jaliklari va individual uy-joy qurilishini yanada rivojlantirish to'g'risida" maxsus qaror qabul qilindi. Natijada, o'sha yilning 4 oyida aholi qo'shimcha 90,7 ming gektar yer oldi. O'zbekiston SSR Ministrlar Soveti huzurida xom ashyo va yengil sanoat mahsulotlari ta'minoti hamda ularni sotish bosh boshqarmasi hamda Tashqi savdo va xorijiy mamlakatlar bilan aloqa davlat komiteti tashkil etildi.

Chunki oltita Ittifoq va respublika tashkiloti mavjud bo'lishiga qaramay, yengil sanoat xom ashyosini taqsimlash va sotishni muvofiqlashtirishga erishilmadi, qimmatbaho xom ashyolarning harakati nazorat qilinmadi.

Buning oqibatida, paxta tolasi va qorako'lining **90 foizi, tabiiy junning 71 foizi, sintetik tolaning 93 foizi**, pilla va charmning anchagina qismi arzimas narxlarda respublikadan olib ketilaverdi. Ichki bozorda ham, jahon bozorida ham ko'plab talab qilinayotgan mana shu g'oyat qimmatli xom ashyoning ko'pchilik qismi Sharqiy Yevropa mamlakatlariga eksport qilinaverdi, ular esa bu mahsulotlarni jahon narxlarida sota boshlashdi. Xolbuki, o'zimizdagi aksariyat korxonalarga xom ashyo yetishmas, bizdan olib ketilgan resurslardan tayyorlangan mollarni esa respublika boshqa mintaqalardan va chet ellardan uch hissa ortiq narx bilan sotib olishga majbur edi. Bularning barchasi iqtisodiy sohadagi chidab bo'lmaz adolatsizlik edi.

XX asrning 80-yillari oxirlarida Ittifoqda ijtimoiy-siyosiy tanazzul davri boshlandi. O'sha paytda Boltiqbo'yi respublikalari, Kavkazorti respublikalari, O'zbekiston, Qirg'iziston va Tojikiston respublikalaridagi voqealar aynan Sobiq Ittifoqda qayd etilgan illatlarning natijasidir.

Bu davrning og'ir ijtimoiy-siyosiy manzarasiga baho bergan o'sha paytdagi respublika rahbari Islom Karimov shunday degan edi: "Shu narsa shak-shubhasiz ochiq-oydindirki, respublika barcha asosiy iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlar bo'yicha ittifoqdagi o'rtacha darajadan ham ancha orqada bo'lib, mamlakatda oxirgi o'rinlardan birida turibdi. Biz bu raqamlarni ilgari ham necha martalab aytganmiz, ammo bugun ularni yana bir bor idrok etmoq kerak. O'zbekiston har kishi boshiga yalpi ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha mamlakatda 12-o'rinda turar, aholi jon boshiga milliy daromad ishlab chiqarish bo'yicha ko'rsatkich esa Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ikki hissa past edi".

Sanoatdagi mehnat unumdorligi jihatidan respublika mamlakatdan 40 foiz, qishloq xo'jaligidagi mehnat unumdorligi jihatidan esa ikki barobar ortda qolmoqda. Respublikada aholi jon boshiga xalq iste'moli ishlab chiqarish o'rtacha Ittifoq darajasining atigi 40 foizini tashkil etadi. Biz daromad darajasi, asosiy turdagi mahsulotlarni iste'mol qilish jihatidan ittifoqdosh respublikalar orasida eng oxirgi o'rinlardan birida turibmiz.

O'zbekiston aholisi o'rta hisobda go'sht mahsulotlarini, sut va sut mahsulotlarini, tuxumni, umuman, mamlakat aholisiga nisbatan ikki barobar kam iste'mol qilmoqda. Oyiga o'rta hisobda 75 so'mdan kamroq yalpi daromad oladigan aholining ulushi mamlakatda 12 foizdan sal ko'proq bo'lsa, bizning respublikamizda 45 foizga boradi. Bir millionga yaqin kishi ijtimoiy ishlab chiqarishda o'zining qo'lidan keladigan ishni topa olmayapti.

Ijtimoiy infrastruktura tarmoqlari: sog'liqni saqlash, xalq ta'limi, maktabgacha bolalar muassasalari juda og'ir ahvolga tushib qolgan. Maktab va kasalxonalarning 60 foizi nobop binolarda joylashtirilganini aytishning

o'zi kifoya. Juda o'tkir ijtimoiy va iqtisodiy muammolar ro'yxatini yana davom ettirish mumkin. Buni avvalo shundan ko'rsa bo'ladiki, insonning har tomonlama uyg'un kamol topishi uchun zarur bo'lgan eng oddiy narsalar ham yetishmas edi.

2.2. Markazning O'zbekistonda amalga oshirgan qatag'on siyosati.

“Paxta ishi”, “O'zbeklar ishi”, Orol fojiasi, Farg'ona voqealari va ularning oqibatlari

Paxta monokulturasini va u bilan bog'liq ayanchli holat XX asrning 80- yillarida yanada kuchaydi. Sovet tuzumi va u bilan bog'liq Markaz rahbarligida O'zbekistonda navbatdagi oshkora qatag'onlar boshlanib ketdi. “Paxta ishi” deb atalgan mash'um siyosat niqobi ostida minglab begunoh kishilar jinoiy javobgarlikka tortildi. Markaz ko'rsatmasiga ko'ra, “Paxta ishi” va “o'zbeklar ishi” deb nomlangan tergovlar olib borildi. Gdlyan va Ivanovlar boshchiligidagi tergovchilar Markazning qo'llab-quvvatlashi natijasida, O'zbekistonda “Paxta ishi” (“O'zbeklar ishi”) kabi to'qib chiqarilgan soxta jinoiy ishlar ostida, “O'zbek mafiyasi”ni tugatish maqsadida, ommaviy qatag'onlarni amalga oshirishga kirishdi. Bundan asosiy maqsad, o'zbek xalqini, O'zbekistonni nafaqat ittifoqda, qolaversa, dunyo miqyosida badnom qilish, jazolash va shu yo'l bilan birga boshqa ittifoq respublikalarni ham qo'rquv ostida ushlab turish edi.

Afsuski, O'zbekistonning o'sha vaqtdagi rahbarlari buni ko'ra-bila turib lom-lim demadilar, aksincha, ular tergovchilar guruhiga ko'maklashdilar. Markaziy matbuotda e'lon qilingan maqolalarda o'zbek xalqi badnom etilib, “paxta ishi”ga ataylab siyosiy tus berildi va shu bilan Markaz va uning vakillari millatimiz sha'niga dog' tushirishga, xalqimizni sharmanda qilishga urinishdi. 1983–1990-yillarda O'zSSRda “paxta ishi” bo'yicha jami 40 ming kishi tergov qilindi, ularning aksariyati tergov izolyatorlarida prokuror sanksiyasiz o'tirdi, 5 ming kishi esa soxta ayblar bilan jinoiy javobgarlikka tortildi.

Shunday qilib, T.X. Gdlyan va N.V. Ivanov rahbarligidagi tergov guruhi O'zSSRda paxta tayyorlash va uni qayta ishlash bilan bog'liq jarayonlardagi “qo'shib yozish”, “o'g'irlik”, “ko'zbo'yamachilik”, “poraxo'rlik”ni (aslida bunday “moliyaviy jinoyatlar va qing'irliklar” butun SSSR hududidagi iqtisodiyotda chuqur ildiz otib ketgan va markaz ko'rsatmasi asosida amalga oshirilardi) tergov qilish bilan shug'ullandilar.

T.X. Gdlyan va N.V. Ivanov guruhining faoliyati natijasida, respublikadagi jamoa xo'jaliklari raislari va sovxoz direktorlarining 60 %, qishloq xo'jaligi yetakchi mutaxassislarining 45 %, paxtachilik brigada boshliqlarining 35 %, shuningdek, ko'plab rahbarlar, viloyatlar va tumanlar partiya komiteti kotiblari, respublika miqyosidagi partiya, sovet va xo'jalik

rahbarlari o'z vazifalaridan olib tashlandi va ularga nisbatan jinoiy ish qo'zg'atildi.

1983-yildan Markaziy Qo'mitaning ko'rsatmasi asosida rahbarlar ustidan jinoiy ishlar qo'zg'ash boshlandi. 1983–1988-yillarda O'zbekiston bo'yicha jinoiy ish yuzasidan qamalganlarning 600 tasi rahbar xodimlar edi. Ularning 60 foizi kolhoz raislari, sovxoz direktorlari, 45 foizi esa yetuk qishloq xo'jaligi mutaxassislari edi. Bu jarayonda mas'ul KTICC MQ nomenklaturasidagi 172, O'z Kompartiya MQ nomenklaturasidagi 1813 nafar xodim javobgarlikka tortildi. Ularning 70 foizi viloyat, shahar, tuman partiya qo'mitalarining rahbarlari edilar.

O'sha paytda respublikadagi qamoqxonalarda joy qolmagani sababli sudlanganlarning mingdan ortig'i jazoni o'tash uchun Sibir qamoqxonalariga jo'natildi. Aybsiz odamlarni, ularning oila a'zolarini qamoqqa olish, jismoniy va ruhiy qiynoqqa solish avj oldi. Hibsga olinganlar tergov usullariga dosh berolmay o'z jonlariga qasd qilishgacha borib yetdilar.

Ana shu tariqa "desantchilar" guruhi o'zbek xalqini ko'zbo'yamachilikda, poraxo'rlikda, qo'shib yozishlarda, boqimandalikda ayblab, partiya va davlat rahbarlaridan tortib oddiy dehqonlarni ham ta'qib ostiga oldilar. Shunday qilib soxta ayblar natijasida, respublikamizning minglab fuqarolari qiynoqlarga solindi, sudsiz, tergovsiz qamaldi. Ularning orasida keksalar, xomilador ayollar, nogironlar ham bor edi. Aybsiz kishilarga jismoniy kuch ishlatib, qo'rqitish yo'li bilan ayblar qo'yildi. Oddiy mehnatkashlardan katta miqdorda pul, o'z rahbarlari to'g'risida noto'g'ri ko'rsatmalar berish talab qilindi.

Bu davrda Markaz tomonidan totalitar tuzumning barcha kirdikorlari vafot etib ketgan partiya va davlat arboblari yuklanib, 1980-yillar qatag'onida nohaq qoralandi. Eng avvalo, qatag'on qilichi Sharof Rashidovga qarshi ko'tarilib, uning nomi ham badnom qilindi. 1959–1983-yillarda Sh.R. Rashidov O'zbekiston Kompartiyasi MQning birinchi kotibi bo'lib ishlagan va rahbarlik yillarida qator bunyodkorlik ishlari bilan birga qishloq xo'jaligi yerlaridan ekstensiv foydalanish oqibatida ekologik vaziyatning buzilishi, paxta yakkahokimligining qaror topishi kabi noxush holatlar ham yuz berdi. Albatta, bunday holatlarni uning faoliyati natijasida yuzaga kelgan deb bo'lmaydi, balki sovet hokimiyatining ijtimoiy-siyosiy tuzumi keltirib chiqargan edi.

Natijada, "**Paxta ishi**" oqibatida butun respublikamizda parokandalik, loqaydlik, umidsizlik va ishonchsizlik kayfiyati chuqurlashdi. O'zbekiston fuqarolari o'z haq-huquqlarini himoya qilishlarini so'rab tuman, viloyat va respublika partiya hamda sovet organlariga murojaat qildilar. 1986–1987-yillarda faqat O'zbekiston Kompartiyasi MQga fuqarolardan 50 mingdan ortiq xat va shikoyatlar kelib tushdi. 20 mingdan ortiq kishi Markaziy

Qo'mita kotiblari va bo'lim boshliqlari qabulida bo'lib, o'zlarining talablarini bildirdilar.

Norozilik, ayniqsa, xotin-qizlar orasida ko'paydi. 1986–1987-yillarda respublikada 270 ayol o'zini o'zi yondirib yubordi. Bu holat ularning sha'ni, qadr-qimmatining toptalashi, haq-huquqlarining buzilishiga nisbatan ko'rsatilgan norozilik edi. Haqiqat, adolat, keyinchalik, Islom Karimov O'zbekiston rahbari bo'lgach, ro'yobga chiqdi. Islom Karimov tashabbusi bilan "Paxta ishi"ni ko'rib chiqish uchun maxsus komissiya tuzildi. 3,5 mingdan ko'proq kishi oqlandi, bir qismi avf etildi, qolganlarining esa jazo muddatlari kamaytirildi.

Shu tariqa, XX asrning 80-yillar oxiri va 90-yillar boshlarida hukmron partiya va sovet davlati tomonidan mavjud turg'unlik holatidan chiqish, shuningdek, sobiq ittifoqdosh respublikalarning mustaqillik yo'lidagi harakatlarini bartaraf etish, sobiq SSSRda yuzaga kelgan inqirozli harakatlar sabablarini ittifoqdosh respublikalardan qidirish, ularni ayblash uchun turli nayranglar, "siyosiy o'yinlar" o'ylab chiqildi.

Tarixiy adabiyotlarda qayd etilishicha, 1989-yilgacha Respublikamizda paxta monokulturasini bilan bog'liq ishlar bo'yicha 4,5 mingdan ko'proq kishi sudlangan. Aybsiz odamlarni, ularning oila a'zolarini qamoqqa olish, jismoniy va ruhiy qiynoqqa solish avj oldi. O'zbekistonda inson huquqlari behad toptalayotganligi haqida Moskvaga xatlar jo'natildi, afsuski, bu xatlar tekshirilmasdan, hatto javob yozishga ham ep ko'rilmadi. O'ylab topilgan "Paxta ishlari"ni ko'rib chiqish uchun Respublikada maxsus komissiya tuzildi. Komissiya ish faoliyatiga 40 ming tomdan iborat ishni ko'rib chiqish topshirildi, 1990-yilning iyun oyiga kelib, komissiya muhim bir xulosaga keldi. 1990-yil 13-iyun kuni Moskva shahriga Ittifoq Bosh prokurori, ittifoq Oliy sudining raisi va ittifoq Adliya vaziri nomiga yozilgan xatda komissiya xulosalari batafsil ko'rsatildi.

Bu davrda ijtimoiy va xo'jalik vazifalarini ma'muriy-buyruqbozlik bilan hal etish mumkin bo'lmay qoldi. Iqtisodiy o'sish esa yildan-yilga kamayib boraverdi. Respublika xalq xo'jaligida umumiy ijtimoiy mehnat unumdorligining pasayishi hisobiga mo'ljaldagidan 4,3 foiz yoki 850,4 million so'mga kam milliy daromad olindi. 1989-yilda O'zbekistondagi har bir kishiga sobiq ittifoqdagi o'rtacha darajadan bir yarim baravardan kam kapital mablag' to'g'ri keldi.

Orol muammosi va uning yechimlari. XX asrning ikkinchi yarmiga kelib, paxta yakka hukmronligi natijasida, Orol muammosi kelib chiqdi. Ya'ni, Sobiq ittifoqning ushbu yo'nalishdagi siyosati natijasida, davom etgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar O'zbekistondagi ekologik holatga ham ta'sir ko'rsatmasdan qolmadi. Mamlakatdagi ma'muriy buyruqbozlik tizimi, mafkuraviy hukmronlik mintaqadagi ekologik holatga ham o'z salbiy ta'sirini o'tkazdi. Zero, Sobiq ittifoq davrida totalitar, mustamlakachilik

tuzumi zo'ravonligi O'zbekistonda yuz bergan ekoiijtimoiy inqirozlar o'z mohiyatiga ko'ra, ma'naviy fojiaadir. Ekologik shovinizm barcha sohalarda siyosiy va iqtisodiy qaramliklar, milliy ma'naviy qadriyatlarning toptalishi, kadrlar tayyorlashning imperiya manfaatlariga moslashtirilishi, tabiiy boyliklarga nisbatan talonchilik siyosati kabilarda namoyon bo'ldi.

Amalga oshirilgan shovinistik siyosat, tabiatga vahshiyona munosabat va Orol fojiasi natijasida, flora va fauna buzildi. Turli kasalliklar, jumladan, bepustlik, ayollar va bolalar o'limi oshdi. Birgina misol, o'sha paytda AQSh va Yaponiyada tug'ilgan 1000 ta boladan 1-2 tasi yoshiga yetmay o'lgan bo'lsa, bu ko'rsatkich, O'zbekistonda 46 taga yetganligini qanday izohlash mumkin? Ekoiijtimoiy, ma'naviy inqirozlar ko'rsatkichi aholi salomatligining yomonlashishida ham o'z aksini topdi. Jumladan, 1976-yildan 1990-yilgacha faqat O'zbekistonning o'zida katta yoshdagi va bolalar orasida umumiy kasalga chalinish (har 10 ming kishi hisobiga) muntazam o'sib borgan. Respublika bo'yicha kattalar va o'smirlarning umumiy kasallanish ko'rsatkichi 1976-yilda 2466,5 tadan 1990-yilda 3598,6 taga yetgan. Tashqi muhitning salbiy ta'siri tufayli asab tizimi, teri kasalliklari 1989-yilning o'zida - 1,4, qon aylanish tizimi kasallanishi - 1,3 martaga ko'paygan. Sil kasalligiga chalinish 3 foizga ko'paygan. Bolalar, jumladan, go'daklar o'limi sobiq Ittifoqning boshqa hududlaridagi ko'rsatkichdan ikki marta yuqori bo'lgan. Respublikada har yili 200 mingga yaqin kishi gepatit kasaliga duchor bo'lgan.

Yer, suv, havoga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish kabi ekoko'nikmalarimiz, milliy qadriyatlarimiz va urf-odatlarimiz kommunistik mafkura asosida shakllantirilgan sovet udumlarini qaror toptirish orqali unutildi. Ekomilliy ko'nikmalarimizning unutilishi esa yuz bergan fojining navbatdagi ma'naviy inqirozi edi.

Ayniqsa, ajdodlarimizning tabiat bilan bog'liq an'anaviy odob-axloq qoidalari, milliy an'analari, udum va marosimlari unutildi. Jumladan, ming yillar mobaynida shakllanib, sayqal topib, nishonlanib kelingan "Hosil bayrami", "Qovun sayli", "Gul sayli", "Navro'z" kabi bayram va udumlar unutildi yoki taqiqlab qo'yildi. "Navro'z"ning sun'iy ravishda "Navbahor"ga aylantirilishi yoki unga eskilik sarqiti deya qaralishi oqibatida, Navro'z bilan aloqador odamlarning tabiatga, o'simliklarga, yerga munosabati o'zgardi, ular bilan bog'liq an'analari unutilish arafasida qoldi.

Xalqimizning ko'proq qishloq xo'jaligi mehnatiga jalb qilinishi, paxta yakkahokimligi kabi salbiy holatlar, o'lka, asosan, xom ashyo, ayniqsa, paxta xom ashyo bazasiga aylantirilishi boshqa qishloq xo'jalik ekin turlariga nisbatan teskari munosabatni shakllanishiga olib keldi. Qishloq xo'jaligi maydonlariga maksimal darajada kimyoviy o'g'itlar berilishi natijasida, xalq sog'lom turmush tarzi, ayniqsa, yosh avlod genofondi uchun xavf paydo bo'ldi.

Orol dengizi muammosini hal etish uchun bir qator loyihalar taklif etilganligiga qaramay, ularning birortasi ham amaliyotga joriy etilmadi. **XX asrning 60-yillaridan boshlab** yangi yerlarning keng qo'lamda o'zlashtirilishi, sanoat, chorvachilik komplekslarining ekstensiv rivojlantirilishi, kollektor-zovur tizimlari qurilsada, ular, asosan, paxtachilik uchun xizmat qildi. Kanal, lotoklar suvlari sug'orish uchun muttasil yuqori hajmlarda olindi. Shu bois havzalardagi suvning salmog'i kamaya boshladi. Orol dengizining qurishi keskin muammo, aytilish mumkinki, milliy ekoinqiroz xavfini kuchaytirdi. Umuman, paxta monokulturasini va Orol muammosi natijasida kelib chiqqan inqirozli holat xalqning ma'naviy hamda tarixiy an'analarining e'tiborga olinmaganligi va inqirozning kelib chiqish sabablarini quyidagi omillar bilan izohlash mumkin:

birinchidan, ekologiyaga zarar yetkazmaslik nuqtayi nazaridan ishlab chiqarish korxonalarining mahalliy shart-sharoitlarga moslab joylashtirilmaganligi hamda qishloq xo'jaligida suvni va mehnatni ko'p talab qiladigan ekinlarni, ayniqsa, paxta ekin maydonlarining tobora kengaytirilishi; ikkinchidan, qishloq xo'jaligida son ortidan quvilib, sifatiga kam e'tibor berilishi, shuningdek, fuqarolar ma'naviyatida tabiatga oqilona munosabat faqatgina sotsializm qaror topgan jamiyatdagina mavjud bo'ladi, degan umuminsoniy qarashlarga zid dunyoqarash shakllanganligi;

uchinchidan, mintaqani iqtisodiy rivojlantirishda atrof-muhitga salbiy ta'sir etish mumkin bo'lgan jarayonlar e'tiborga olinmaganligi va ilmiy asoslanmaganligi, mahalliy aholi turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan ijtimoiy siyosatning kuchsizligi kabilardir.

Bugungi Yangi O'zbekistonda Orol muammosi oqibatlarini bartaraf etish yuzasidan keng ko'lamli chora-tadbirlar ko'rila boshlandi. Ayniqsa, 2018-yilda O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Qoraqalpog'istonga tashrifi chog'ida Orolbo'yi mintaqasidagi mavjud muammolarni bartaraf etish yuzasidan aniq topshiriqlar berilgan bo'lib, unga muvofiq, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Orolbo'yi mintaqasi uchun Inson xavfsizligi bo'yicha ko'p tomonlama sheriklik asosida **"Trast fondi"**ning tuzilishi, o'zbek diplomatiyasining katta yutug'i bo'ldi. **Mo'ynoq tumani** tubdan qayta bunyod etildi, mazkur tumanni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun maxsus dastur qabul qilindi. Bu borada Orol dengizining suvsiz qolgan hududida yashil o'rmonlar barpo etishga alohida e'tibor berilib, minglab gektar yerlarda saksovulzorlar barpo etildi. Agar mustaqillik yillarida O'zbekiston bo'yicha 1 million 220 ming gektarga yaqin o'rmonzor yaratilgan bo'lsa, shundan 400 ming gektardan ortig'i aynan Orolbo'yi hududida barpo etilgan. Bu masalada qabul qilingan maxsus dasturga ko'ra, Orol dengizining suvsiz hududida 2018–2019-yillarda 500 ming gektar yangi o'rmonzorlar barpo etildi. Aholining hayot sharoitini yaxshilash maqsadida,

Qoraqalpog'iston Respublikasi shahar va qishloqlarida yangi qurilishlar amalga oshirildi, Mo'ynoq shahri tubdan yangilandi.

Farg'ona fojialari va ularning oqibatlari. XX asr 80-yillarining ikkinchi yarmiga kelib, respublikada xalq milliy ongining o'sishi, o'zlikni anglash darajasining kuchayishi yana ko'plab muammolarning yechimini kun tartibiga qo'ydi. Ammo sobiq respublika rahbarlari bu muammolarni yechish uchun qilinayotgan harakatlarni "jamiyatga qarshi harakat", deb tushundilar. Ya'ni, sobiq ittifoqda iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy inqiroz chuqurlashib, beqarorlik kuchayib bordi. O'z navbatida necha yillar davomida hal etilmagan, xalqning sabr kosasini to'ldirgan muammolar oxir-oqibatda ijtimoiy larzalarga, milliy nizolarga olib keldi.

1989-yil may-iyun oylarida Farg'ona, Toshkent viloyatlarida va Andijon shahrida millatlararo mojarolar respublikadagi siyosiy vaziyatning keskin tus olishiga olib keldi. Ma'lumki, Ikkinchi Jahon urushi yillarida mustabid tuzum tomonidan deportatsiya qilingan bir qator xalqlar qatorida mesxeti turklari ham bo'lib, ular asosan aholi zich yashaydigan Farg'ona viloyatiga, bir qismi Andijon, Namangan va Toshkent viloyatlariga joylashtirilgan, buning oqibatida esa ijtimoiy-iqtisodiy va millatlararo munosabatlarda qo'shimcha muammolar yuzaga kelgan edi. Bu muammoga sovet hukumati o'z vaqtida e'tibor bermadi. Aksincha, "rivojlangan sotsializm" davriga kelib, SSSRda "milliy masala butunlay hal qilindi" deb e'lon qilindi.

Bunday salbiy holatlar, afsuski, O'zbekistonni ham chetlab o'tmadi. 1989-yilning may oyi oxirlari – iyunning boshlari butun Farg'ona viloyati millatlararo to'qnashuvlar alangasi ichida qolib ketdi. Dastlab **23 may kuni boshlangan fojia** ikki kundan keyin Toshloq tumaniga, undan so'ng esa Marg'ilon va Qo'qon shaharlariga ham yoyildi.

Qadimdan o'zining bag'rikenglik, mehmondo'stlik, mehr-shafqatlilik fazilatlari bilan shuhrat qozongan xalqimiz hech qachon birovga nisbatan adovatda bo'lmagan, qo'l ko'tarmagan. Biroq sobiq ittifoqdagi buzg'unchi kuchlar ta'sirida ana shunday favqulodda kutilmagan fojia sodir etildi va begunoh insonlar qurbon bo'ldi.

Keyinchalik, aniq tarixiy dalillar asosida ma'lum bo'ldiki, ana shu tartibsizliklarga, xalqimiz, yurtimiz manfaatlariga mutloqo zid bo'lgan harakatlarga milliy kiyimlarni kiyib olgan, aslida boshqa millatlarga mansub bo'lgan, maxsus tayyorgarlik bilan ko'chaga chiqqan kishilar tashkilotchilik qilishgan, ular tinch aholini qo'zg'ab, janjal chiqarishga da'vat etgan. Ular mesxeti turklari va boshqa millat vakillariga qarshi ig'vo va bo'hton gaplarni tarqatib, sodda olaminni g'alayon ko'tarishga chaqirib, ba'zi holatlarda bunday yovuz niyatlarini amalga oshirishga erishdilar ham. 80-yillarning ikkinchi yarmida sovet tuzumining inqirozi millatlararo munosabatlarning keskinlashuvida ham o'z aksini topdi. Chunki uzoq yillar davomida ijtimoiy-

iqtisodiy, siyosiy, madaniy sohalarida to'planib qolgan muammolarning millatlararo munosabatlarga ta'sir etmasligi mumkin emas edi.

Ammo bu narsaning haqiqatdan uzoqligini Farg'ona vodiysidagi voqealar ko'rsatib berdi. 1989-yil 24-mayda **Quvasoy shahrida** yoshlar o'rtasida (O'zbekiston kompartiyasining sobiq birinchi kotibi Rafiq Nishonovning ta'rificha, "bir banka qulupnay" uchun) bo'lgan bezorilik millatlararo (mahalliy yoshlar bilan mesxeti turklari o'rtasida) to'qnashuvni keltirib chiqardi va bu mojaro Farg'ona vodiysida ommaviy tus oldi. O'sha davrdagi respublikaning rahbariyati yuzaga kelgan bu murakkab vaziyatni to'g'ri baholay olmadi. Natijada, oddiy mojaro Farg'ona, Marg'ilon, Toshloq, Qo'qon, Andijon, Namangan, Toshkent viloyatida aholining, ayniqsa, yoshlarning ommaviy chiqishlariga, millatlararo to'qnashuvlarga sabab bo'ldi.

Farg'ona fojialari haqida respublika matbuotida va boshqa ommaviy axborot vositalarida to'g'ri ma'lumot berilmaganligi, bu mojarolarning kelib chiqishida, asosan, "mahalliy aholi aybdor" deb bir tomonlama va noxolis baholanishi vaziyatni yanada keskinlashtirdi. Ta'kidlash joizki, 1989-yil 11-iyunda Toshkent shahrida ishlayotgan va o'qiyotgan farg'onalik yoshlardan yuzga yaqini "qizil maydonda" namoyish uyushtirib, Farg'ona voqealari haqida "noto'g'ri" ma'lumot berishlarga qarshi fikr bildirdilar va boshqa bir qator talablar qo'ydilar.

Bunday ommaviy chiqishlarga, kommunistik mafkura tartibiga qarshi borishlarga "ko'nikmagan" mustabid tuzum siyosiy rahbariyati namoyishchilarga qarshi harbiy qism tashladi. 1989-yil 8-iyunda Qo'qonda tinch namoyishchilar ana shu harbiy qism askarlari tomonidan o'qqa tutiladi. Natijada, 50 dan ziyod namoyishda qatnashgan aholi halok bo'ldi (ularning ko'pchiligi yoshlar edi), 200 dan ortig'i esa yarador qilindi. Umuman 3-12 iyun kunlari Farg'ona viloyatida bo'lgan millatlararo to'qnashuvlar va ularning harbiylar tomonidan o'qqa tutilishi oqibatida 103 kishi halok bo'lgan, 1009 kishi jarohatlangan va 650 xonadonga o't qo'yilib, vayron qilingan.

Farg'ona fojialariga taalluqli ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, mesxeti turklari uchun bu mojaro mustabid tuzum aybi bilan urush davrida majburan tashlab ketilgan ona vatanlariga qaytib borishlari uchun bahona sifatida kerak bo'lgan. Voqealarning keng miqyos va fojiali tus olganligi sababli sovet va ma'muriy organlar tomonidan mesxeti turklari Farg'onadagi harbiy qism poligonidagi lagerga hamda Tojikistonning **Leninobod** viloyati **Asht** tumanidagi **Novgarzon** posyolkasiga shoshilinch ko'chiriladi. Minglab odamlarni bunday lagerlarda uzoq saqlab bo'lmaz edi. Shuning uchun 16 282 kishi Farg'ona viloyatidan Rossiyaning Smolensk, Orlovsk, Kursk, Belgorod va Voronej viloyatlariga ko'chirib joylashtirildi.

Farg'onada uyushtirilgan siyosiy ig'vogarlik Tbilisi, Tog'li Qorabog', Bokuda tashkil etilgan ig'vogarliklardan biri edi. Keyinchalik, 1990-yil fevral – mart oylarida Bo'ka va Parkent, 1990-yil iyunda O'sh va O'zganda ham shunday urinishlar bo'ldi. Yovuz kuchlar o'z maqsadiga erisha olmadilar. Islom Karimov boshchiligidagi O'zbekistonning yangi rahbariyati tomonidan ko'rilgan chora-tadbirlar natijasida, keskinlik bartaraf qilindi.

2.3. Islom Karimovning O'zbekistonning Birinchi rahbari sifatidagi faoliyatining boshlanishi: islohotlar yo'lidagi ziddiyatlar, muammolar va yechimlar

1989-yil 23-iyunda O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasining Plenumi bo'lib o'tdi. Plenum Islom Karimovni O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasi (O'z KP MQ)ning birinchi kotibi etib sayladi. Shu vaqtdan e'tiboran Islom Karimov boshchiligidagi o'zbek xalqining qadr-qimmatini tiklash va uni himoya qilish ishlari boshlandi. Islom Karimovning respublika rahbarligiga kelishi va ilk faoliyatining boshlanishi ham mustaqillik yo'lida qo'yilgan ilk dadil qadam edi.

Islom Karimovning davlat rahbari sifatidagi faoliyati dastlab respublikada yetilib qolgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va ularning yechimlariga qaratildi. Jumladan, 1989-yil 24-iyunda O'zbekiston Ministrlar Sovetida Farg'ona vodiysi viloyatlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni jadallashtirish masalalariga bag'ishlangan kengashda so'zlagan nutqidayoq uning haqiqiy yo'l boshchilarga xos fazilatlari yorqin namoyon bo'ladi. Avvalo, yangi rahbar boshqalar kabi o'ta dolzarb bo'lgan o'tkir masalalarga, respublikadagi o'ta tang ahvolga beparvo qaray olmaydi. Chunki uning qalbi, yuragi xalq dardi bilan, O'zbekiston dardi bilan yonadi. Mustaqillikka qadar davlatimiz rahbari eng avval O'zbekistonning hayotiga xalaqit berayotgan xato va kamchiliklarni aniqlab olishga e'tibor qaratdi. Kriminogen vaziyatni keskinlashtirishga sabab bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy ahvolni tuzatish yo'lida amaliy harakat dasturini ishlab chiqish vazifasini kun tartibiga qo'ydi. Chunki O'zbekiston barcha asosiy ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha sobiq Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ancha orqada bo'lib, oxirgi o'rinlardan birini egallar edi.

XX asrning 80-yillari oxirlariga kelib, respublikadagi milliy o'zlikni anglash jarayonlarini o'zbek tiliga davlat maqomi berilishi, ayniqsa, tezlatib yubordi. **1989-yil 21-oktyabrda** O'zbekiston Oliy Sovetining XI sessiyasi "O'zbekiston SSRning davlat tili haqida"gi Qonunini qabul qildi. **O'zbek tili "davlat tili"** deb e'lon qilindi. Ish yuritish sekin-asta o'zbek tiliga o'tkazila boshlandi, uni o'rganishni yaxshilash yuzasidan aniq chora-tadbirlar belgilandi. Ayni vaqtda respublikada yashovchi boshqa xalqlarning tillarini o'rganish uchun shart-sharoitlar yaratilishi lozim edi, tilni o'rganishning

ixtiyoriyligi va uni tanlash huquqi qonunda belgilab qo'yildi. Bu qonunning qabul qilinishi o'zbek xalqi, shu xalqning milliy o'zligini anglashining o'sishi, respublikada millatlararo hamjihatlikning saqlanib qolishi uchun juda katta ahamiyatga ega bo'ldi. Davlat tili haqidagi qonun qabul qilinganidan so'ng milliy o'zlikni anglash, milliy davlatchilikni tiklash yo'lida respublikada yana bir tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan muhim siyosiy qadam qo'yildi.

Holbuki, Islom Karimovga qadar respublikamizni boshqargan rahbarlar faoliyatida o'z xalqining emas, balki faqat mustabid Markazning irodasi, uning manfaatlari bosh mezon bo'lib kelgan edi. Shuning uchun ham ular o'zicha mustaqil hech qanday ish qilolmas, boshqalardan ham ishini talab qilishga ularda qat'iyat yetishmas edi. Buni kitobdan o'rin olgan quyidagi fakt va dalillar isbotlaydi: "KIPCC Markaziy Komitetining mensimasligi va buyruqbozligi shu darajaga borib yetdiki, Markaziy Komitet kotibi yoki viloyat komitetining birinchi kotibi haqida gapirmay qo'yaqolaylik, hatto, obkom kotibini tavsiya qilish uchun kelishib olishga yaqin-yaqingacha majbur bo'lib keldik. Kim bilan kelishardik deng? Qandaydir sektor mudiri yoki yo'riqchi bilan, uning xonasi oldida qabul qilishini kutib navbatda turardik. Barcha darajadagi partiya xodimlarining taqdiri shu kishilarga, KIPCC Markaziy Komiteti apparatining oddiy amaldorlariga bog'liq bo'lib qolgandi.

O'sha davrdagi inqirozli holat vaziyatida Islom Karimov rahbarligida respublikada millatlararo totuvlik, milliy kadrlar tayyorlash kabi dolzarb masalalar hal qilina boshlandi. Farg'ona voqealarida mahalliy idora rahbarlarining xalqdan ajralib qolganligi, voqealarning asl mohiyatidan bexabarligi, xalqning dardu-hasratiga beparvoligi, loqaydligi yaqqol namoyon bo'ldi.

Olib borilgan qat'iy izchil siyosat natijasida, mamlakat rahbariyati tomonidan paxta yakkahokimligiga barham berildi, paxtaga to'lanadigan haq qayta ko'rib chiqildi, kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarga moddiy yordam berila boshlandi. Ayniqsa, shaxsiy yordamchi xo'jaliklarni kengaytirish maqsadida, 720 ming gektaga yaqin unumdor yerlar dehqonlarga muddatsiz topshirilishi kabi tadbirlar respublikada siyosiy-ijtimoiy keskinlikning kamayishiga olib keldi. Bundan tashqari, respublikamizda shu paytdan boshlab mustaqil rivojlanishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqishga e'tibor qaratildi. 1990-yilning avgust-sentyabr oylarida Toshkent viloyatining **Bo'ka tumanida** janjal-to'polonlar bo'lib o'tadi. Islom Karimov ushbu tumanga kelganida ayanchli manzaraning guvohi bo'ladi – yo'l yoqasida mashinalar yonar, junbushga kelgan yoshlar to'polon qilishar edi. Yangi rahbar ularning yoniga borib, o'zini tanishtiradi. Otga minib, xaloyiq orasiga kiradi. Ularga murojaat qilib, "Nima talablaring bo'lsa, menga aytinglar, hammasiga e'tibor bilan qarab, hal qilib berishga

harakat qilaman”, deydi. Markaz haqida o‘zining dangal fikrini aytadi. Yangi rahbardan bunday javobni sira kutmagan xaloyiq bo‘shashib qoladi.

Farg‘onadagi voqealar tugaganidan so‘ng ham har xil mish-mishlar natijasida, Toshkent viloyatining Parkent tumanida ham ba’zi kimsalar tomonidan noxush voqealar uyushtirildi. **1991-yilning 9-dekabrida Namangan shahrida** bir guruh qo‘poruvchi kuchlar viloyat ijroiya qo‘mitasi binosini egallab olib, O‘zbekistonni Islom davlatiga aylantirishni da’vo qilib chiqishadi va respublika rahbari bilan uchrashuvni talab qilishadi. Islom Karimov Prezidentlikka nomzod sifatida ertasi kuni tongda Namanganga yetib keladi va ongi aqidaparastlik g‘oyalari bilan zaharlangan, jazavaga tushgan olomon orasiga soqchi va hamrohlarsiz, bir o‘zi, hech ikkilanmasdan, shijoat va shiddat bilan kirib boradi. Respublika rahbarini ko‘rishgach, aqidaparastlar bir oz dovdirab qolishadi. Prezidentimiz vazminlik bilan so‘z boshlaydi va ularning barcha da’volarini aniq faktlar bilan rad etadi.

Shuni aytish kerakki, Islom Karimovning qat’iyati va jasorati binoni boshiga ko‘tarib baqir-chaqir qilayotgan minglab ashaddiy ekstremistlarni ham sarosimaga solib qo‘yadi. Mamlakatimiz rahbari hayajonga berilmasdan, ular talab qilayotgan yo‘l qonunga mutlaqo zid ekani va hech qachon yaxshilikka olib kelmasligini uqtiradi, salobati va irodasi bilan guvillab yotgan olomonning shashtini so‘ndirishga, behuda qon to‘kilishining oldini olishga muvaffaq bo‘ladi.

Mamlakatimiz Birinchi rahbari tomonidan O‘zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini ta’minlashga alohida e’tibor qaratilib, bu boradagi strategiyaga quyidagi yondashuvlar asos qilib olindi:

- mintaqamiz taraqqiyotining tarixiy asoslari, oqilona mantiq e’tiborga olinmay, ma’muriy-buyruqbozlik usullari tazyiqi ostida shakllangan qarashlarning hammasiga barham berilishi kerak;

- mintaqamiz taraqqiyotining istiqbollariga, avvalo, respublika aholisining manfaati nuqtayi nazaridan qaramoq kerak.

Respublikani iqtisodiy mustaqillik yo‘liga olib chiqish, uni inqiroz girdobidan chiqarish vazifalarini hal etishda, O‘zbekiston resurslari va imkoniyatlariga baho berishga mutlaqo yangicha yondashish zarurligi, mavjud imkoniyatlarni ittifoq va jahon bozori uchun qanchalik jozibali ekani nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqish kerakligi ta’kidlandi.

Birinchidan, respublikaning qulay tabiiy iqlim sharoitlaridan samarali foydalanish, yetishtirilishi lozim bo‘lgan eng foydali va daromadli ekinlarni aniqlab olish;

Ikkinchidan, mavjud 500 ming gektar juda sho‘rxok va o‘rtacha sho‘rxok yerlarning irrigatsion va meliorativ holatini yaxshilash masalalariga e’tiborni kuchaytirish;

Uchinchidan, O'zbekistonning gaz kondensanti, ko'mirga bo'lgan talab-ehtiyojini to'la-to'kis ta'minlash, yaqin vaqt ichida neft qazib olishni 3-4 barobar ko'paytirish, Qizilqumda fosforitlarning juda katta konini o'zlashtirish, rangli va qimmatbaho metallarning juda katta resurslaridan respublika manfaatlari yo'lida samarali foydalanish;

To'rtinchidan, respublikaning eng katta boyligi bo'lgan mehnatsevar xalqi uchun keng imkoniyatlar yaratish singari bu boradagi muhim vazifalarga alohida e'tibor qaratilib, ularni amalga oshirish yo'llari ko'rsatib berildi. Shuningdek, mamlakatimiz rahbari xalqimiz hayotini munosib darajaga ko'tarish uchun mavjud resurs va boyliklardan foydalanish yo'llariga alohida e'tibor qaratdi.

O'sha davrda O'zbekistonda iste'mol qilinayotgan kiyim-kechaklarning 25 foizi, trikotaj buyumlar va ip gazlamaning 30 foizdan ko'prog'i, poyabzalning deyarli 50 foizi chetdan keltirilar edi. Prezidentimiz o'z faoliyati boshidanoq respublikamizning xalq iste'moli mollari jihatidan bunday qaramligini tugatish uchun sharoitlarni yaratishga katta e'tibor qaratdi.

O'zbekistonning suveren davlatchilik sari ana shunday bosqichma-bosqich intilib borishiga qaramay, Ittifoq idoralarining son-sanoqsiz nizomlari va yo'l-yo'riqlari respublikaning biron-bir iqtisodiy masalani mustaqil hal etish imkonini bermas edi. Bunday umrini o'tab bo'lgan huquqiy qoida va nizomlarga ko'r-ko'rona itoat qilinishi esa yangidan-yangi ijtimoiy mojarolarni keltirib chiqarishga sabab bo'ldi.

Islom Karimov o'z rahbarlik faoliyatini boshlagan paytda respublikadagi ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning negizida uzoq yillar davomida hukm surib kelgan ma'muriy buyruqbozlik tizimining asoratli ta'siri yotishini, shunga ko'ra, ularni hal etishning yagona to'g'ri yo'li — bu iqtisodiyotda bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich shakllantirib va rivojlantirib borish ekanini qat'iy belgilab berdi. Jumladan, ushbu jarayonning maqsadga muvofiq tarzda, samarali va eng muhimi, aholi turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmagan holda amalga oshishi uchun quyidagi tadbirlarga alohida e'tibor qaratdi:

Ishlab chiqaruvchi kuchlarni joylashtirishning mustamlakachilik rejasiga ko'ra, respublika iqtisodiyoti faqat bir tomonlama, "xom ashyo" yo'nalishida rivojlanishi oldindan belgilab qo'yilgan edi. Natijada, respublikada sanoatning xom ashyoga birlamchi ishlov berish bilan bog'liq tarmoqlari ko'proq rivoj topdi. Sanoatdagi tayyor mahsulotning salmog'i umumiy mahsulotlarning faqat 25 foizini, xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish esa o'rtacha Ittifoq darajasining faqat 40 foizini tashkil qilardi. Iqtisodiyot tizimidagi va ishlab chiqarishning ixtisoslashuvidagi xatoliklar O'zbekistonda ekologik ahvolning ortishiga, moddiy va moliyaviy ahvolning yomonlashishiga olib keldi.

Sanoat ishlab chiqarishining ko'payishi, asosan, paxta tozalash, yoqilg'i sanoati, resurs sohalari, qora va rangli metallurgiya tarmoqlari hisobidan ta'minlandi. Qora va rangli metallurgiya tarmoqlarining ulushi **60–65 foizga yetdi**. Holbuki, mashinasozlik va metallga ishlov berish salmog'i ko'pi bilan 2 band yuqori ko'tarilib, 16 foizdan ko'proqni tashkil etgan edi. Markazning o'ta adolatsiz, faqat o'z manfaatini ko'zlab yuritgan siyosati natijasida, mintaqalararo nomaqbul aloqalar yuzaga keldi, bunday sharoitda O'zbekistondan uning milliy manfaatlariga zarar yetkazgan holda ko'proq miqdordagi xom ashyo va chala mahsulotlar olib ketilardi, chetdan esa, asosan, asbob-uskunalar va tayyor buyumlar keltirilardi ediki, bu boshqa ittifoqdosh respublikalar bilan o'zaro munosabatlarda ziddiyatlarni chuqurlashtirardi, joylarda ijtimoiy, milliy tanglikni vujudga keltirardi.

Davlat rahbari respublikaga rahbar bo'lib tayinlangan kundanoq aholi salomatligi, ilm-fan, ta'lim-tarbiya, madaniyat va sport ishlariga muhim e'tibor qaratdi. Chunki respublikada ijtimoiy infratuzilma tarmoqlari: sog'liqni saqlash, xalq ta'limi, maktabgacha bolalar muassasalari juda og'ir ahvolga tushib qolgan edi. **Maktab va kasalxonalarining 60 foizi nobor binolarda joylashtirilgan edi**. Insonning har tomonlama uyg'un kamol topishi, uning shaxs sifatida ma'naviy rivojlanishi u yoqda tursin, ko'pincha yashash uchun kerak bo'lgan eng oddiy narsalar ham yetishmayotgan edi.

Islom Karimov respublika rahbari bo'lib faoliyat boshlashi bilan falsafa, tarix, ayniqsa, Vatan tarixini o'rganish, uning uslubiyatiga, "oq dog'lari"ga doir masalalar faol muhokama etila boshlandi. Ijtimoiy-gumanitar fanlarda jamiyat va shaxs masalalari, madaniy meros, til muammolari kabi masalalarni hal etishga intilish yuzaga keldi. Bu masalalarga bag'ishlangan ilmiy, ayniqsa, publitsistik maqolalar gazeta va jurnallar sahifalarida muntazam bosilib turdi.

Biroq kommunistik mafkura yakka hokimligi sharoitida mazkur masalalarni to'liq hal etish mumkin emasdi. Mustabid tuzum milliy o'zlikni anglash jarayoniga tish-tirnog'i bilan qarshilik ko'rsatar, jamiyatdagi mavjud ziddiyatlar, nuqsonlar, illatlar aslida mustabid sovet tuzumi, kommunistik mafkura yakkahokimligi tufayli yuzaga kelayotganini yashirishga, niqoblashga urinar edi.

Ilm-fandagi bunday vaziyatni ko'ra olgan Yurtboshimiz dastlabki oylardayoq bu soha rivojiga va uning xalqimiz, yurtimiz manfaatlariga uchun xizmat qilishiga muhim e'tibor qaratdi. 1989-yil 28-noyabrda O'zbekiston SSR Fanlar akademiyasida bo'lib o'tgan uchrashuvda so'zlagan nutqida I.A. Karimov **ilm-fanni yuksaltirish** borasida mavjud muammo va vazifalarga atroflicha to'xtalib o'tdi. Unda fan sohasidagi kadrlarni jadal ko'paytirish va yoshartirish uchun, intellektual imkoniyatlarni keskin darajada oshirish uchun respublika rahbariyati zarur mablag'larni, jumladan,

valyuta mablag'larini ajratishga, tegishli tashkiliy masalalarni hal qilishga tayyor ekani ta'kidlandi.

Ammo O'zbekiston sharoitida bozor mexanizmining mohiyati va mazmuniga sergaklik bilan va har tomonlama real baho berish, uning joriy etilishida vujudga kelishi mumkin bo'lgan murakkabliklar va noxush oqibatlarni ko'zda tutish, o'tish davri keskinliklarini yumshatishga yordam beradigan zarur mexanizmlarni oldindan yaratib qo'yish kerak edi. Ya'ni, nonning chakana narxi, boshqa narxlardan ayri holda bir tomonlama oshirilishi g'alla bilan paxta, ulardan olinadigan mahsulotlar narxlarining ekvivalentligiga erishish yo'lidagi sa'y-harakatlarni, ko'zda tutilayotgan yoqilg'i, metall va texnika narxlarining oshirilishi esa paxtaga haq to'lashni ko'paytirish tartiblarini tamomila yo'qqa chiqarar edi.

Aholiga kommunal xizmatni keskin yaxshilash, jumladan, aholining markazlashtirilgan suv ta'minoti darajasini 52 foizdan 67 foizga yetkazish, Orolbo'yi zonasida esa 1995-yilgacha butun aholini markazlashtirilgan suv ta'minotiga o'tkazish, qishloq aholi punktlarini gazlashtirish sur'atlarining ikki barobar ortishi ahamiyatlidir. Respublikadagi ijtimoiy o'zgarishlarni hal etishga byudjet mablag'laridan tashqari vazirliklar, idoralar, korxona va tashkilotlarning o'z hissasini qo'shishini ta'minlash, respublikada o'tish davridagi resurs va imkoniyatlardan samarali foydalanish, aholining ijtimoiy himoyasi, ayniqsa, kam ta'minlangan aholining ijtimoiy himoyasining ishonchli mexanizmini ishlab chiqish muhim edi.

Bir so'z bilan aytganda, Islom Karimov o'zining o'sha davrdagi faoliyatida O'zbekistonning hayotiga daxldor bo'lgan har bir masalaga kompleks yondashdi, ularning yagona to'g'ri va muqarrar yechimi – bu mustaqillik va faqat mustaqillik, degan mantiqiy xulosaga keldi. Bunday dadil fikrni sobiq ittifoqning katta-katta minbarlaridan turib bayon etishdan cho'chib ham, tortinib ham o'tirmadi, balki dadillik bilan respublikaning mustaqilligini qo'lga kiritishga o'zining munosib hissasini qo'sha oldi.

Nazorat savollari:

1. XX asr 80-yillari o'rtalarida respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotidagi inqirozli holatning sabablari nimada edi?
2. O'zbekistonda markaz tomonidan amalga oshirilgan "Paxta ishi", "O'zbek ishi" va ularning oqibatlari xususida gapiring.
3. O'zbekistonda Orol muammosining vujudga kelish sabablari va uni bartaraf etishda O'zbekistonning tashabbuslari.
4. Farg'ona voqealari va ularning sabab hamda oqibatlari nimalarda namoyon bo'ldi?
3. O'zbekiston mustaqilligini qo'lga kiritishda I.Karimovning xizmatlari nimadan iborat edi?

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi.// "Xalq so'zi". T., 2020 yil 24 yanvar.
2. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. T.: O'zbekiston, 2011.
3. Abdullayev A. Paxta yakkahokimligi: oqibat va saboqlar (1917–1991 yy.) – Toshkent: "Istiqlof", 2006.
4. Abdullaev Sh. Ferganskies sobytiya i «etnicheskiy paradoks» sovremennosti// Zvezda Vostoka. 1991. № 6. S. 132-136.
5. Azizxo'jayev A.A. Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, quvonchlar. T., 2001.
6. Azizxo'jayev A.A. Chin o'zbek ishi. -T., 2003.
7. Bozorov O. 1989- yildagi Farg'ona fojiasi: uning sabab va oqibatlari. T.: Fan, 2010.
8. Назаров Р.Р. Исторические традиции межэтнической и межконфессиональной толерантности Ташкента// Ўзбекистон тарихи. 2008. № 3. С.46-53.
9. Yunusova X. Sovet davlati milliy siyosati va uning oqibatlari. – Toshkent: Zar qalam, 2005.
10. Yunusova X. E. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va ma'naviy jarayonlar (XX asr 80-yillari misolida). T.: Abu matbuot-konsalt, 2009.
11. Рахимов М.А., Рахматуллаев Ш., Турсунова Р., Назаров Р. Очерки новейшей истории Республики Узбекистан. -Ташкент.: «Адабиёт Учкунлари», 2016.
12. Oblomurodov N. Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) -T.. 2021.

3-MAVZU: MUSTAQIL O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING TASHKIL TOPISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI

Reja:

3.1. Mustaqillik arafasida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvol. O'zlikni anglashga intilishning kuchayishi

3.2. O'zbekiston mustaqilligining e'lon qilinishi va uning tarixiy ahamiyati

3.3. Mustaqillikning ilk yillarida davlat suverenitetini mustahkamlashda Islom Karimovning tarixiy xizmatlari

3.1. Mustaqillik arafasida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvol. O'zlikni anglashga intilishning kuchayishi

XX asr 90-yillarning boshlariga kelib, Markaz va ittifoqdosh respublikalar o'rtasidagi munosabatlar keskinlashib, markaziy hokimiyatning obro'yi puturdan keta boshladi. Mamlakatning siyosiy, iqtisodiy va xo'jalik hayoti izdan chiqqa boshladi. Oqibatda, turmushning barcha sohalaridagi salbiy ahvoldan xalqning kun sayin noroziligi ortib bordi. Ishlab chiqarish va mehnat intizomi buzildi. Bu hol tabiiy ravishda xalqning ko'zini ochdi, endi u eskicha yashay olmay qoldi.

Ana shunday ziddiyatli bir sharoitda O'zbekiston rahbariyati respublika xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazishning o'ziga xos yo'lini mustaqil tarzda o'zi belgilay boshladi. Avvalo, O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini shakllantirish konsepsiyasini tayyorlashga kirishildi. Konsepsiya respublika Davlat reja qo'mitasi, Moliya vazirligi, boshqa vazirliklar, idoralar, ilmiy-tadqiqot institutlari, viloyatlar va Toshkent shahar ijroiya qo'mitalari bilan hamkorlikda tayyorlandi. Unga ko'ra, "O'zbekiston xalq xo'jaligini sog'lomlashtirish va bozor iqtisodiyotiga o'tishning asosiy prinsiplari" ishlab chiqildi va u 1990-yil 17-oktyabrda umumxalq muhokamasi uchun e'lon qilindi.

1990-yil 23-martda O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komitetining Plenumi bo'ldi. Unda plenum ishtirokchilari O'zbekiston SSRning siyosiy suvereniteti masalalariga oid muammolarni tahlil etishga va konsepsiyalarini ishlab chiqishga jiddiy e'tibor berdi. Plenum yangilanayotgan siyosiy tizimda respublika Kompartiyasining o'rni va mavqei, uning davlat hokimiyati idoralari va jamoat tashkilotlari bilan o'zaro munosabati prinsiplari to'g'risidagi masalalarni muhokama qilib, buyruqbozlikdan, ma'muriyatchilikdan voz kechish lozimligini uqtirdi. Shu bilan birga, plenum respublika siyosiy tizimi to'g'risidagi masalani ko'rib chiqishni hayot taqozo

qilayotganini ko'rsatib, real hokimiyat O'zbekiston Kompartiyasidan, uning barcha darajalaridagi komitetlaridan xalq deputatlari sovetlariga berilishi bilan bog'liq barcha qiyinchiliklarni yengib o'tishlari lozimligini ta'kidlab, yuzaga kelgan vaziyatda **O'zbekiston SSR Prezidenti** lavozimini ta'sis etish muhim ahamiyat kasb etadi, deb ta'kidladi.

O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi masalasining ko'tarilishi prinsipial amaliy va tarixiy hodisa bo'ldi. Respublikada boshqaruvning ayni ana shunday shakli joriy etilishi, avvalo, siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, millatlararo va boshqa sohalaridagi muammolarni hal qilish jarayonini tezlashtirishga ko'maklashish vositasi sifatida joriy qilindi. Eng muhimi shundan iboratki, Prezident muassasasining joriy etilishi – respublika uchun suverenitet va davlatchilikda mohiyat jihatidan yangi bosqichga o'tishni bildirar edi.

O'sha paytda muhimi keng miqyosda tartib va intizomni, eng avvalo, boshqaruvning barcha darajalarida va jabhalarida ijro mexanizmini qayta qurishni tezlashtirish vazifalarini o'z vaqtida hal etish masalasi, fuqarolar huquqlarini himoya qiluvchi barcha davlat muassasalarini nazorat qilish ham katta ahamiyat kasb etmoqda edi.

Ittifoqdagi va respublikadagi maavjud vaziyatdan kelib chiqib, **1990-yil 24-martda** mustaqillik yo'lidagi juda muhim hamda mas'uliyatli qadam qo'yildi. Shu kuni o'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston SSR Oliy Kengashining birinchi sessiyasida Ittifoqdagi respublikalar orasida birinchi bo'lib **O'zbekiston SSR Prezidenti** lavozimi joriy etildi. Bu tarixiy voqea edi. Agar o'sha davr tarixiga nazar tashlasak, ushbu voqeadan 10 kun oldin, ya'ni 1990-yil 14-mart kuni SSSR xalq deputatlarining navbatdan tashqari uchinchi syezdida SSSR Prezidenti lavozimini ta'sis etish to'g'risidagi qonun qabul qilinib, Mixail Sergeevich Gorbachev bu vazifaga saylangan edi. Vaholanki, SSSR tarkibida (hududida) ikkinchi Prezidentning paydo bo'lishini Markaz va uning rahbariyati anchagina taajjub bilan qabul qilgan edilar.

1990-yil 24-martda XII chaqiriq O'zbekiston SSR Oliy Sovetining birinchi sessiyasi bo'ldi. Sessiya O'zbekiston tarixida birinchi marta Prezidentlik lavozimini ta'sis etish to'g'risida qaror qabul qildi. Sessiya yakdillik bilan Islom Abdug'aniyevich Karimovni O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasining Prezidenti etib saylash to'g'risida qaror qabul qildi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda Prezident lavozimining ta'sis etilishi, respublikaning siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi uchun kurash borasida qo'yilgan navbatdagi dadil qadamlardan edi.

Respublikaning Birinchi rahbari I.A.Karimov sessiyada *"Bu katta ishonch uchun o'zimning minnatdorchiligimni bildiraman, men buni, eng avvalo, o'zbek xalqi, O'zbekiston SSRning barcha mehnatkashlari, ishchilar sinfi, dehqonlar, ziyolilar, jumhuriyatimizda yashovchi hamma millat va xalqlar taqdiri uchun o'z zimmamga tushgan ulkan burch va javobgarlik deb*

qabul qilaman. Har bir grajdanning konstitutsion huquqi va erkinliklarini ta'minlash yo'lida katta mas'uliyat deb tushunaman", dedi.

O'z fikrini davom ettirib, I.A.Karimov Prezident vazifasiga to'xtalib, quyidagilarni ta'kidladi: "O'zbekiston Prezidenti sifatidagi o'zimning asosiy vazifalarimni nimadan iborat deb bilaman? O'zbekiston SSRning siyosiy mustaqilligini mustahkamlash va yanada takomillashtirish, uni yangi va hayotiy mazmun bilan boyitish, shuningdek, Prezident boshqaruvining muhim vazifalaridan biri respublikaning iqtisodiy mustaqilligini, o'zini o'z idora qilishga o'tishini ta'minlashdir. Ayni chog'da mehnatkashlarning, aholining hamma tabaqalari farovonligini oshirish, odamlarning talab va ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy sohani tez sur'atlar bilan rivojlantirish — respublika davlat hokimiyati organlaridan, shaxsan mendan, O'zbekiston SSR Prezidentidan doimiy e'tibor talab qiladigan vazifadir". Shu tariqa Prezident eng qiyin, ziddiyatli, tahlakali bir paytda butun mas'uliyatni o'z zimmasiga oldi.

O'zbekiston xalqining manfaatlarini ko'zlab Islom Karimov tashabbusi bilan amalga oshirilgan dastlabki tadbirlarning o'ziyoq Prezidentlik boshqaruvining o'z vaqtida ta'sis etilganidan dalolat beradi. Xususan, **1990-yil 20-iyunda** respublika Oliy Soveti tomonidan **"Mustaqillik deklaratsiyasi"** qabul qilindi. Bu mustaqil davlatchilik sari intilishimizning ikkinchi bosqichidir. Mustaqillik deklaratsiyasida o'zbek xalqining asrlar davomida qo'lga kiritgan davlat qurilishi va madaniy taraqqiyot borasidagi boy tarixiy tajribasi va an'analari hisobga olinishi uqtirildi.

Jumladan, unda shunday deyilgan edi: "O'zbekiston SSR Oliy Kengashi: — o'zbek xalqining davlat qurilishidagi tarixiy tajribasi va tarkib topgan boy an'analari; — har bir millatning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqini ta'minlashdan iborat oliy maqsad haqi; — har bir kishining farovon hayot kechirishini ta'minlashni oliy maqsad deb bilgan holda; — O'zbekiston xalqlarining kelajagi uchun tarixiy mas'uliyatni chuqur his etgan holda; — xalqaro huquq qoidalariga, umumbashariy qadriyatlarga va demokratiya prinsiplariga asoslanib O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasining davlat mustaqilligini e'lon qiladi".

O'zbekiston SSRning davlat mustaqilligi: O'zbekiston SSR demokratik davlatining o'z hududida, barcha tarkibiy qismlarida va barcha tashqi munosabatlarda tanho hokimligidir. O'zbekiston SSRning davlat hududi chegarasi daxlsiz va bu hudud xalqning muhokamasiga qo'yilmay turib, o'zgartirilishi mumkin emas. SSSR Oliy Soveti qabul qiladigan qarorlar O'zbekiston SSR Konstitutsiyasiga muvofiq, O'zbekiston SSR Oliy Kengashi tomonidan tasdiqlangandan keyingina O'zbekiston hududida kuchga ega bo'ladi. O'zbekiston SSR davlat hokimiyati vakolatiga O'zbekiston SSR ichki va tashqi siyosatiga tegishli barcha masalalar kiradi. O'zbekiston SSR xalqaro huquqning asosiy prinsiplarini tan oladi, hurmat

qiladi va hokazo. Mustaqillik deklaratsiyasining qabul qilinishi, mamlakatimizning tom ma'nodagi, haqiqiy mustaqillikka erishish yo'lida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Jumladan, "**Mustaqillik deklaratsiyasi**"da quyidagilar o'z aksini topdi:

1. O'zbekiston SSRning demokratik davlat mustaqilligi respublikaning o'z hududida, barcha tarkibiy qismlarida va barcha tashqi munosabatlardagi tanho hokimligidir.

2. O'zbekiston SSRning davlat hududi chegarasi daxlsiz va bu hudud xalqning muhokamasiga qo'yilmay turib o'zgartirilishi mumkin emas.

3. O'zbekiston SSRda davlat hokimiyati uning hududiga kiradigan barcha tarkibiy va bo'linmas qismlari ustidan amalga oshiriladi va shu hududda yashaydigan aholiga taalluqlidir.

4. SSSR Oliy Soveti qabul qiladigan qarorlar, O'zbekiston SSR Konstitutsiyasiga muvofiq, O'zbekiston SSR Oliy Soveti tomonidan tasdiqlanganidan keyingina O'zbekiston SSR hududida kuchga ega bo'ladi.

5. O'zbekiston SSR davlat hokimiyati vakolatiga O'zbekiston SSR ichki va tashqi siyosatiga tegishli barcha masalalar kiradi.

6. O'zbekiston SSR xalqaro huquqning asosiy prinsiplarini tan oladi va hurmat qiladi.

7. O'zbekiston SSR ittifoqdosh respublikalar va boshqa davlatlar bilan o'zining siyosiy, iqtisodiy, madaniy va boshqa munosabatlarini shartnomalar asosida belgilaydi va amalga oshiradi.

8. O'zbekiston SSR o'zining taraqqiyot yo'lini, o'z nomini belgilaydi va davlat belgilarini (gerb, bayroq, madhiya) o'zi ta'sis etadi.

9. Qoraqalpog'iston Muxtor Sovet Sotsialistik Respublikasi mustaqilligini Muxtor Respublika Konstitutsiyasi ta'min etadi. O'zbekiston SSR uning Asosiy Qonuni va O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi asosida Qoraqalpog'iston Muxtor respublikasi manfaatlarini himoya qiladi.

10. O'zbekiston SSRning qonun chiqaruvchi hokimiyati O'zbekiston SSR davlat mustaqilligini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan qonunlarni ishlab chiqadi. O'zbekiston SSRning siyosiy va iqtisodiy sistemalari tarkibini va qurilishini belgilaydi.

11. O'zbekiston SSR Oliy Soveti umumxalq muhokamasi asosida demokratik huquqiy davlat tuzishga qaror qilganini bildiradi, O'zbekiston SSRda yashayotgan barcha millat va elatlarning qonuniy, siyosiy, iqtisodiy, etnik, madaniy huquqlariga hamda ona tillarini rivojlantirilishiga kafillik beradi.

12. Ushbu Deklaratsiya O'zbekiston SSRning yangi Konstitutsiyasini hamda yangi ittifoq shartnomasini ishlab chiqish uchun asosdir, deyilgan edi.

Shundan so'ng qisqa muddatlarda xalqimizning tarixiy moddiy va ma'naviy merosi, boy ma'naviy qadriyatlari, urf-odat va an'alarini xalqimizga qaytarib berishga kirishildi. Jumladan, 1991-yil 12-fevralda

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning tashabbusi bilan O'zbekistonda ma'naviy qadriyatlarni yanada kamol toptirish, o'ziga ishonch ruhi va milliy g'ururni mustahkamlash, do'stlik, birodarlik, hamjihatlik, mehr-shafqatni ulug'lash, madaniy va tarixiy an'analarni davom ettirish hamda rivojlantirish, asrlar davomida shakllangan urf-odatlar va udumlarni e'zozlash maqsadida, Navro'z bayramini keng nishonlash haqidagi Farmon imzolaniib, 21 mart dam olish kuni deb belgilandi. Navro'zni yangichasiga, katta umumxalq bayrami sifatida tantana bilan o'tkazish haqidagi qaror o'sha davrda xalqimizni jipslashtirishda muhim rol o'ynadi.

Respublikamiz Prezidentining **“Navro'z umumxalq bayramiga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish haqida”**gi Farmoni mamlakatimizda yagona g'oya — insonni ulug'lash, milliy g'ururni yuksaltirish, hamjihatlik, birodarlik, mehr-shafqat, tinch-totuvlik maqsadlari va g'oyalari bilan yo'g'rilganligini alohida ta'kidlash joiz. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning eng katta yutug'i shundaki, u odamlar bilan yuzma-yuz turib gaplashdi, rost gapirdi, yolg'on va balandparvoz va'dalar bermadi. Xalq esa achchiq bo'lsa-da, rost gapga muhtoj edi. Chunki u yillar mobaynida hayot haqiqatidan mahrum bo'lib, uydirma va havoyi shiorlar girdobiga g'arq etilgan edi. Hukumat rahbari sifatida Islom Karimov xalq ko'ngliga qarab, hayotning kemtik joyini to'ldirishga kirishdi.

Mamlakat rahbarining xalq bilan ochiq, yuzma-yuz turib gaplashishi jamiyatda ijtimoiy-siyosiy muhitning bir oz barqarorlashishiga olib keldi. 1989–1991-yillar, aytish mumkinki, bir necha ming yillik tariximizda shiddat bilan boshlanayotgan milliy tiklanish, milliy uyg'onish va milliy taraqqiyot davrining muqaddimasi bo'ldi. Xuddi ana shu yillarda **Navro'z** milliy bayram sifatida keng nishonlandi, bu ommaviy tadbirda birinchi marta hukumat rahbarlari va shaxsan Islom Karimov xalq bilan birga bayramni nishonladi. Bu an'ana bugungi kungacha davom etib kelmoqda.

Bu voqealarni bugun – oradan birmuncha vaqt o'tgach, xotirjam eslash oson. O'sha paytlarda har bir kishining qalbida allaqanday hadik, ifodalab bo'lmaz qo'rquv, unga qorishib ketgan sevinch va hayajon bor edi. Bu voqealarni har kim o'zicha tushundi, o'zicha talqin etdi. Biroq O'zbekiston rahbariyati o'z so'zida sobit turdi. Turli hiylayu-nayranglarni, ig'vo va malomatlarni qat'iyat va amaliy ish bilan yengdi.

Eski tuzum davrida xalqimizning haqiqiy tarixi, boy madaniy merosi, urf-odat va an'analari, Navro'z bayrami, Ramazon va Qurbon hayitlarini nishonlash, dinga hurmat bilan munosabatda bo'lish taqiqlab qo'yilgan edi. Shu yillardan e'tiboran Imom Buxoriy, Imom at-Termiziy, Bahouddin Naqshband va boshqa aziz-avliyolarimiz, Amir Temur, Bobur singari ulug' ajdodlarimiz merosi qayta tiklandi.

3.2. O'zbekiston mustaqilligining e'lon qilinishi va uning tarixiy ahamiyati

Sovet ittifoqining parchalanishi arafasida 1991-yil aprelda Novo-Ogoryovoda SSSR Prezidenti M.S.Gorbachyovning 9 respublika rahbarlari bilan uchrashuvi bo'ldi. Ishtirokchilar tomonidan "Mamlakatdagi vaziyatni barqarorlashtirish va tanglikni bartaraf etishga doir kechiktirib bo'lmaydigan choralar to'g'risida qo'shma Bayonot" imzolandi. Bu hujjat "9+1" (9 respublika + markaz) degan nomni oldi. 1991-yil 3-iyunda Novo-Ogoryovoda SSSR Oliy Soveti vakillari bilan Respublika rahbarlari o'rtasida uchrashuv bo'ldi. Unda mulk, til va yangi shartnomani tasdiqlash tartibi to'g'risida keskin munozara bo'lib o'tdi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov mavjud Ittifoq, uning tuzilmasi, markaz bilan respublikalar o'rtasida vakolatlar taqsimoti hech kimni qoniqtirmasligini keskin aytib, markazchilik nuqtayi nazarini o'tkazishga urinuvchilarni qattiq tanqid qildi.

Uchrashuvda ishtirokchilarning fikr-mulohazalari, asosan, inobatga olingan "Mustaqil davlatlar ittifoqi to'g'risida shartnoma" loyihasi ishlab chiqildi. Loyiha barcha Respublikalar Oliy Kengashlariga muhokama uchun jo'natildi. Mazkur shartnoma loyihasi O'zbekiston Oliy Kengashida 1991-yil 14-iyunda muhokama qilindi. Kengash Federatsiya tamoyillari asosida Mustaqil davlatlar ittifoqini tuzish tarafdori ekanligini bildirdi. Shu bilan birga, respublikalar vakolatlarini yanada kengaytirishga doir takliflarni ilgari surdi. 1991-yil iyul oyining oxirlarida Novo-Ogoryovoda yangi shartnoma loyihasini uzil-kesil tayyorlash uchun markaz vakillari va respublika rahbarlarining uchrashuvi bo'ldi. Markazni ham, respublikalar rahbarlarini ham qanoatlantiradigan "Mustaqil davlatlar ittifoqi to'g'risida shartnoma" loyihasi tayyorlandi. **Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH)** 1991-yil 8-dekabrda MDH tuzish to'g'risida bitim va 1991-yil 21-dekabrda mazkur Bitim Protokoli asosida tashkil qilingan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) — davlatlararo tashkilot. 1991-yil 8-dekabrda Minskda Belorussiya, Rossiya, Ukraina tomonidan tuzilgan. Ana shu davlat rahbarlari imzo chekkan Bitimda SSSR chuqur tanazzulga uchrab parchalanib ketish natijasida yo'q bo'lganligi qayd qilindi, uchchala davlat siyosiy, iqtisodiy, gumanitar, madaniy va boshqa sohalarida hamkorlikni rivojlantirishga intilishi bayon etildi. 1991-yil 21-dekabrda Bitimga Ozarbayjon, Armaniston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Moldaviya, Tojikiston, Turkmaniston, O'zbekiston qo'shildi, ular Belorussiya, Rossiya va Ukraina bilan birga MDHning maqsad va qoidalari to'g'risidagi Deklaratsiyaga Olma-ota shahrida imzo chekdilar. 1993-yil MDHga Gruziya (keyinchalik tark etgan) qo'shildi. 1993-yil MDH Ustavi qabul qilindi, u davlatlarning inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash, tashqi siyosiy

faoliyatini muvofiqlashtirish, umumiy iqtisodiy makonni vujudga keltirish, transport va aloqa tizimlarini rivojlantirish, aholi sog'lig'i va atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy masalalar va immigratsiya siyosati, uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash, mudofaa siyosatida hamkorlik qilish va tashqi chegaralarni qo'riqlashda birgalikda faoliyat yuritishni nazarda tutadi.

MDH haqiqiy a'zolari bilan birga MDH faoliyatining ayrim turlarida qatnashuvchi a'zolar bo'lishi mumkin. MDHning quyidagi organlari tashkil qilingan: Davlat boshliqlari kengashi, Hukumat boshliqlari kengashi, Tashqi ishlar vazirlari kengashi, Davlatlararo iqtisodiy Qo'mita, markazi Sankt Peterburgda bo'lgan Parlamentlararo assambleya va boshqa MDHning doimiy ishlovchi organi Minsk shahrida joylashgan Muvofiqlashtiruvchi maslahat qo'mitasi hisoblanadi. Uning qoshida doimiy kotibiyat ishlaydi. Davlat boshliqlari kengashi 1 yilda kamida 2 marta o'tkaziladi. MDH organlarining faoliyati MDH Nizomi bilan tartibga solinadi.

O'tgan yillar mobaynida MDH doirasida ishtirokchi davlatlar uchun savdo-iqtisodiy munosabatlar, kommunikatsiya va transport tarmoqlarini yanada rivojlantirish, xavfsizlikni ta'minlash hamda gumanitar aloqalarni mustahkamlash kabi ustuvor yo'nalishlarni o'z ichiga oluvchi qator hayotiy muhim yo'nalishlar bo'yicha keng ko'lamli huquqiy asos yaratildi va hamkorlikning vosita va mexanizmlari ishlab chiqildi. Hamdo'stlik ishtirokchi davlatlarning barqaror rivojlanishi va xavfsizligiga to'squinlik qiluvchi har qanday tahdid va xavf-xatarlarga o'z vaqtida munosib javob qaytarish borasida o'zaro maqbul yondashuvlar va kelishilgan amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqish, muammo va kelishmovchiliklarni hal qilish, MDH hududidagi fuqarolarning o'zaro muloqot yuritishlari uchun keng imkoniyat yaratdi.

O'zbekistonda MDHga ko'p rejali munosabatlarni muvofiqlashtiruvchi mexanizm va bevosita muloqotlar olib borish, davlatlararo muzokaralarni tashkil qilish, jumladan, MDH formatida davlat rahbarlari va tegishli idoralar boshliqlari darajasida ikki tomonlama uchrashuvlar o'tkazish maydoni, shuningdek, ko'ptomonlama hamkorlik shart-sharoitlarini yaratishda manfaatdor bo'lgan suveren davlatlarning birlashmasi sifatida qarashadi. O'zbekiston Respublikasi MDHning asosiy nizomiy va tarmoq organlari faoliyatida ishtirok etadi.

O'zbekiston Hamdo'stlik tashkil etilgandan boshlab, uning doirasida iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish va yangicha asosda xo'jalik aloqalarini jarayonlarga siyosiy tus bermagan holda amalga oshirish tarafdori bo'lgan davlatlar qatoriga kirgan. O'zbekiston MDH doirasida amaldagi o'zaro savdo tartibini yomonlashtirmaydigan tamoyillarga asoslangan, to'laqonli erkin savdo hududini tashkil etish tarafdoridir. Bu MDH hududida barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim omil bo'lmoqda.

O'zbekiston tomoni jahondagi jadal o'zgarishlar sharoitida MDHni davlatlararo hamkorlik tizimi sifatida doimiy muzokaralar, oliy darajada siyosiy muloqotlar, vujudga kelayotgan yangi tahdid va xavf-xatarlarga qarshi kelishilgan yondashuvlar ishlab chiqish, xalqaro xavfsizlikka oid ko'plab dolzarb masalalarni hal etishning muhim mexanizmi deb hisoblaydi.

Hamdo'stlik ko'p rejali hamkorlikni muvofiqlashtiruvchisi bo'lishi va barcha ishtirokchi davlatlarning maksimal ijtimoiy-iqtisodiy yutuqlarga erishishlari maqsadida xo'jalik jarayonlarini tartibga soluvchi rolini o'ynaydi va uning faoliyati shunga yo'naltirilgan.

1991-yilning ikkinchi yarmi, Ittifoqda davom etgan siyosiy voqealar girdobida, **1991-yilning 19–21-avgustida** Moskvada davlat to'ntarishi sodir etildi. To'ntarish tarafdorlarining asl maqsadlari Ittifoqda yashovchi barcha xalqlarning mustaqillikka erishishiga yo'l qo'ymaslik hamda mamlakatdagi parokandalikdan foydalanib qolish edi. Mamlakatda favqulodda holat joriy etilib, hokimiyat **ГКЧП** (Favqulodda vaziyatlar davlat qo'mitasi) qo'lga o'tdi. 1991-yil 18-avgust kuni tayyorlangan va 19-avgustda matbuotda e'lon qilingan "Sovet rahbariyatining Bayonoti"da M.S. Gorbachyovning salomatligi yomonlashgani, shu sababli uning SSSR Prezidenti vazifalarini ijro etish imkoniyati yo'qligi borasida soxta axborot tarqatildi. Bayonotda Prezident vakolatlari vitse-Prezident G.I. Yanaevga o'tkazilganligi e'lon qilindi. Aslida esa Prezident M.S. Gorbachyov sog'-salomat edi, ammo o'zini himoya qila olmadi. Fitnachilar uni mamlakatdan, xalqdan, dunyodan ajratib, barcha aloqa vositalarini uzib, 72 soat qamal qilib qo'ygan edi.

Muvaqqat hukumat tomonidan mamlakatni idora qilish uchun quyidagi tarkibda sobiq Ittifoqda **Favqulodda holat davlat qo'mitasi (FHDQ-ГКЧП)** tuzildi: O.D. Baklanov — SSSR Mudofaa Kengashi Raisining birinchi o'rinbosari, V.A. Kryuchkov — SSSR Davlat xavfsizligi qo'mitasining raisi, V.S. Pavlov — SSSR Bosh vaziri, B.K. Pugo — SSSR ichki ishlar vaziri, V.A. Starodubsev — SSSR dehqonlar uyushmasi raisi, I.Tizyakov — SSSR sanoat, qurilish, transport va aloqa davlat korxonalari hamda inshootlari uyushmasining Prezidenti, D.T. Yazov — SSSR mudofaa vaziri, G.I. Yanaev — SSSR Prezidenti vazifasini bajaruvchi.

Shu tariqa ular M.S.Gorbachyovni noqonuniy yo'l bilan hokimiyatdan chetlashtirib, o'zlari hokimiyatni egallab oldilar. Mazkur qo'mita sovet rahbariyatining Bayonoti, sovet xalqiga murojaatnomasi, davlatlar va hukumatlarning boshliqlariga hamda BMT Bosh kotibiga murojaat va boshqa qarorlarni e'lon qildi. Butunittifoq doirasida mo'rtlashib qolgan ijtimoiy-siyosiy vaziyat yanada taranglashdi. Mamlakatdagi siyosiy kuchlar vaziyatga turlicha munosabat bildirdilar. Ayni shu paytda, ya'ni **1991-yilning 17–19-avgust** kunlari O'zbekiston SSR Prezidenti Islom Karimov **Hindistonga** rasmiy tashrif bilan borgan edi. Aytish kerakki, bu tashrif O'zbekiston Prezidentining xorijga qilgan birinchi mustaqil — tarixiy tashrifi edi.

Favqulodda davlat qo'mitasining murojaati Yurtboshimiz Hindistonda bo'lgan bir paytda — 19 avgust kuni e'lon qilindi.

Afsuski, O'zbekiston rahbarining safarda ekanidan foydalanib, GKЧPning noqonuniy qarorlarini qo'llab-quvvatlaydigan rahbarlar yurtimizda ham topildi. Tarix buni yaxshi eslaydi. 1991-yil 19-avgust kuni O'zbekiston SSR vitse-Prezidenti Sh.Mirsaidov va O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy qo'mitasining ikkinchi kotibi A.Yefimovning imzosi bilan O'zbekiston SSRning barcha viloyatlari va Qoraqalpog'iston ASSRga, O'zbekiston SSR hududida SSSRda Favqulodda holat davlat qo'mitasi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida ko'rsatma yuboriladi.

Prezident Islom Karimov Favqulodda holat davlat qo'mitasi (FHDQ-ГКЧП) e'lon qilinganini Agrada eshitib, 19 avgust kuni zudlik bilan Toshkentga qaytadi. Toshkent aeroportida Yurtboshimizni rasmiy kishilardan tashqari, Turkiston harbiy okrugi bosh qo'mondoni hamda Markazdan kelgan 3 nafar general kutib oladi. Bu o'sha paytdagi mavjud rasmiy protokol qoidalariga mutlaqo zid bo'lib, tagdor siyosiy ma'noga ega edi. Islom Karimov aeroportdan to'g'ri hukumat binosiga kelib, kechqurun hukumat a'zolari bilan uchrashdi hamda O'zbekiston SSR hududida GKЧPning qonunga zid qarorlarini bekor qilish haqida ko'rsatma berdi. Shu tariqa, GKЧП gumashtalari O'zbekiston hukumati nomidan qabul qilgan barcha hujjatlarni bekor qildi.

O'zbekiston rahbariyati respublika hududida favqulodda holat joriy qilishiga, Konstitutsiyaga qarshi davlat to'ntarilishini qo'llab-quvvatlash yo'lidagi ig'vogarona harakatlarga uchmaslik uchun o'zlarining butun imkoniyatlaridan foydalandilar. Oradan bir kun o'tgach, O'zbekiston Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri rahbarlari ishtirokida qo'shma majlisi bo'lib o'tdi. Prezident I.A. Karimov respublika aholisiga murojaat bilan chiqdi va O'zbekistonning o'z mustaqilligiga erishish yo'li qat'iy ekanligini ta'kidladi.

Mustaqillikka erishish yo'lida, ayniqsa, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning Moskva voqeasi paytidagi qat'iy pozitsiyasi hal qiluvchi rol o'ynadi. 1991-yil 20-avgust kuni Toshkentda O'zbekiston SSR Oliy Kengashi Rayosati va O'zbekiston Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining Qoraqalpog'iston, viloyatlar va Toshkent shahar rahbarlari ishtirokidagi qo'shma majlisi bo'lib o'tdi. Majlis mamlakatda vujudga kelgan vaziyatni muhokama qilib, Bayonot qabul qildi. Bayonotda O'zbekiston Respublikasi tinch vaqtda kuch, avvalo, harbiy kuch ishlatishga qarshi ekanligi ta'kidlandi. Unda tinchlik, osoyishtalikni saqlash va mustahkamlash, har qanday ig'vogarona harakatlarning oldini olish, hamma joyda qattiq intizom va tartibni saqlash, mish-mishlar va ehtirolarga berilmaslik vazifalari ilgari surildi. Bayonotda, O'zbekiston Davlat mustaqilligi

to'g'risidagi deklaratsiya qoidalarini og'ishmay va izchil amalga oshirish yo'lidan boraveradi, deb ko'rsatildi.

Unda FKQITga munosabat borasida O'zbekiston nuqtayi nazarini ma'lum qildi. Respublika rahbariyati: "Markazdan, kim bo'lishidan qat'iy nazar, qonunga xilof ko'rsatmalarni bajarish mumkin emas", deb hisobladi. 20-avgustda O'zbekiston SSR Oliy Kengashi Rayosati, O'zbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri rahbarlari ishtirokida qo'shma majlis bo'ldi. Unda O'zbekistonning mustaqillikka erishish yo'li o'zgarmasligi haqida Bayonot qabul qilindi.

Respublika aholisiga qilingan murojaatda O'zbekistonning o'z mustaqilligiga erishish yo'li qat'iy ekani yana bir bor alohida uqtirildi. Jumladan, unda shunday deyildi: **"O'zbekiston jumburiyati, uning rahbariyati qayta qurish davrida ham hech qachon bironing gapiga kirib ish tutgan emas. Markazdan, boshqa ba'zi bir jumburiyatlardan qanday qarorlar chiqmasin, va'dalar berilmasin, har qanday chaqiriqlar, da'vatlar, yo'l-yo'riq ko'rsatishga harakatlar bo'lmasin, biz o'zimiz tanlagan yo'limizdan va belgilab olgan maqsadimizdan qaytganimiz yo'q. Bu yo'l bizning xalqimiz tarixiga, urf-odatlariga, tabiatimiz shart-sharoitlariga, xullas, xalqimiz manfaatlariga mos yo'ldir"**, - deb qat'iy ta'kidlandi.

Ana shunday sharoitda, ya'ni Markaz va respublikalar o'rtasidagi munosabatlar tobora taranglashib, markaz boshqaruv qobiliyatini yo'qotgan, har bir mintaq, har bir respublika o'z holiga tashlab qo'yilgan bir sharoitda tarixiy vaziyatni to'g'ri baholagan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov Oliy Kengash sessiyasini chaqirish va unda O'zbekiston mustaqilligi haqida Qonun qabul qilish masalasini keskin qo'ydi. Chunki har bir milliy respublikaning chinakam teng huquqliligi va mustaqilligi ta'minlangandagina tanazzuldan chiqish mumkin edi. Buning uchun mustaqillik yo'lidagi barcha to'siqlar olib tashlanishi, respublika so'zda emas, balki amalda tenglar orasida teng bo'lishi lozim edi.

O'zbekistonning mustaqil davlat deb e'lon qilinishida mazkur sessiya katta tarixiy ahamiyat kasb etganini alohida ta'kidlash lozim. Unda **"O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida"**gi hamda **"O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida"**gi masalalar kun tartibiga qo'yilib, qizg'in muhokama qilindi. O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida Prezident ma'ruzasi tinglandi. U o'z nutqida 1991-yil o'rtalarida markaziy hukumat olib borayotgan ichki siyosatni tahlil qildi. 19-21-avgust kunlari Moskvada Favqulodda holat davlat komiteti a'zolarining fuqarolar boshiga azob-uqubatlar solishga intilganini, butun-butun xalqlarning ozodligini, respublikalar mustaqilligini yana kishanlamoqchi bo'lganini ochib tashladi. Alg'ov-dalg'ovli kunlarda ham

O'zbekistonning o'z yo'li va maqsadi borligini, bu xalq manfaatiga mos yo'l ekanini, qanday qilib bo'lmasin, undan qaytmaslik lozimligini aytdi.

Shuningdek, ma'ruzada mustaqil davlatlar maqomiga to'xtalib, quyidagilarni ta'kidladi: "Bo'lajak Mustaqil davlatlar... erkin, mustaqil va teng huquqli bo'lib qolishlari, o'zlarining milliy davlatini tuzishlari, tashqi bozorga chiqish, o'zi ma'qul topgan barcha mamlakatlar bilan xalqaro munosabat o'rnatish, diplomatik va konsullik aloqalari masalalarini mustaqil hal etishlari kerak. Yana ta'kidlab aytaman, bu hech kimning buyrug'isiz va aralashuvisiz mustaqil amalga oshirilishi kerak. Mana shu sharoitga, sabablarga asoslanib, xalqimiz xohish-irodasini bajo keltirib, Oliy Kengash diqqatiga faqat bir masalani qo'ymoqchiman: O'zbekistonning mustaqilligi haqidagi Qonunni muhokama etish va uni qabul qilishni taklif etaman. Bu qonunda qadimiy va yangilanayotgan diyorimizda istiqomat qilayotgan barcha kishilarning xohish-irodasi o'z ifodasini topgan. Xalqimizning bu ezgu xohish-irodasi biz uchun muqaddasdir".

Oliy Kengash deputatlarining qizg'in muhokamasidan so'ng **"O'zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi to'g'risida"**gi qonunni qabul qildilar. So'ngra Respublika Davlat Mustaqilligi to'g'risidagi Bayonot qabul qilindi. O'zbekiston SSRning nomi O'zbekiston Respublikasi, deb o'zgartirildi. 1991-yil 30-sentyabrda O'zbekiston Respublikasining **"O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"**gi **"O'zbekiston Respublikasining qonuniga konstitutsiyaviy maqom berish haqida"**gi O'zbekiston Respublikasining qonuni qabul qilindi. Unga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi qaror qildi. Unga muvofiq,

1. O'zbekiston Respublikasining **"Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"** 1991-yil 31-avgustda qabul qilingan O'zbekiston respublikasining qonuniga Konstitutsiyaviy maqom berilsin.

2. O'zbekiston Respublikasining amaldagi Konstitutsiyasi moddalarini **"O'zbekiston Respublikasi Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"**gi qonunining qoidalariga zid kelgan hollarda, mazkur qonunga amal qilinishi belgilandi. Konstitutsiya komissiyasi tayyorlanayotgan respublika konstitutsiyasining loyihasini ishlab chiqish chog'ida **"O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"**gi qonunning qoidalariga amal qilsin, deyilgan edi.

O'zbekiston Respublikasining **"Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"**gi O'zbekiston Respublikasining qonuniga muvofiq, **"O'zbekiston Respublikasining xalqi suverendir va u respublikada davlat hokimiyatining birdan-bir sohibidir. U o'z hokimiyatini ham bevosita, ham vakillik idoralari tizimi orqali amalga oshiradi"** deyilgan bo'lsa, 3-moddada **"O'zbekiston Respublikasi to'la davlat hokimiyatiga ega, o'zining milliy-davlat va ma'muriy-hududiy tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv idoralari tizimini mustaqil belgilaydi"** - deyilgan edi.

Mazkur Qonunga ko'ra, "O'zbekiston Respublikasining davlat chegarasi va hududi daxlsiz va bo'linmas bo'lib, uning xalqi o'z xohish-irodasini erkin bildirmasdan turib o'zgartirilishi mumkin emas". Shuningdek, 5-moddada O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va uning qonunlari ustundir. O'zbekiston Respublikasi davlat idoralarning tizimi hokimiyatni qonun chiqaruvchi, ijroiya va sud hokimiyatiga ajratish tartibi asosida quriladi. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligini tuzish, milliy gvardiya va noharbiy (muqobil) xizmat tashkil etish huquqiga ega. Suveren O'zbekiston Respublikasi hududida SSSR Qurolli Kuchlarini shakllantirish va ularga rahbarlik qilish masalalarida harbiy siyosatni amalga oshirish huquqini o'zida saqlab qoladi. O'zbekiston Respublikasi Davlat mustaqilligining moddiy asosi uning mulkidir. Respublika hududidagi yer, yer osti boyliklari, suv va o'rmonlar, o'simlik va hayvonot dunyosi, tabiiy va boshqa resurslar, respublikaning ma'naviy boyliklari O'zbekiston Respublikasining milliy boyligi, mulki hisoblanadi.

Shuningdek, qonunda respublika hududidagi barcha davlat mulki obyektlari, davlat korxonalari, muassasalari va tashkilotlarining, shu jumladan, Ittifoq qaramog'ida bo'lib kelgan korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning mol-mulki, ularning asosiy ishlab chiqarish, noishlab chiqarish va aylanma oborot yoki boshqa fondlari hamda o'zga mol-mulki, ichki kommunikatsiya, transport, aloqa va energetika tizimlari, respublika kartografiyasi va geodeziyasi O'zbekiston Respublikasining mulkidir, deb ko'rsatilgan.

O'zbekiston Respublikasining mulkini davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish respublika qonunlariga muvofiq amalga oshiriladi. Respublika hududida joylashgan, Ittifoq qaramog'ida bo'lib kelgan davlat korxonalarini aksiyali jamiyatlarga aylantirish, ularni mulkning boshqa shakllariga o'tkazish faqat O'zbekiston Respublikasi qonunlarida ko'zda tutilgan shartlar asosida va tartibda amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi o'z hududida oltin, boshqa qimmatbaho metallar va toshlarni qazib chiqarish, qayta ishlash va saqlashni mustaqil amalga oshiradi hamda nazorat qiladi, o'z oltin zaxirasini yaratadi. O'zbekiston Respublikasi SSSRning oltin zaxirasida, olmos va valyuta jamg'armalarida o'z ulushiga ega. Unga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi o'z pul birligi — milliy valyutasini joriy etishga, jami pul aylanmasi, pul va boshqa davlat qimmatli qog'ozlari emissiyasi hajmlarini mustaqil belgilashga haqli ekanligi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqil moliya va kredit siyosatini amalga oshiradi. Respublika hududida olinadigan soliqlar va yig'imlar O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjetiga va mahalliy byudjetlarga tushadi. O'zbekiston Respublikasi chet davlatlar bilan diplomatik, konsullik, savdo

aloqalari va boshqa aloqalar o'rnatadi, ular bilan muxtor vakillar ayirboshlaydi, xalqaro shartnomalar tuzadi, xalqaro tashkilotlarning a'zosi bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi xalqaro iqtisodiy munosabatlarning mustaqil subyekti bo'lib, chet el investitsiyalarini amalga oshirish shartlarini, investorlarning huquqlarini belgilaydi, o'zining konversiya qilinadigan valyuta jamg'armasini yaratadi, oltin va boshqa zaxiralarini, ayirboshlanadigan valyutani sotadi va sotib oladi. O'zbekiston Respublikasi hududida Inson huquqlari umumiy deklaratsiyasiga muvofiq holda O'zbekiston Respublikasi fuqaroligi joriy etiladi. O'zbekiston Respublikasining barcha fuqarolari millatidan, elatidan, ijtimoiy chiqishidan, qaysi dinga mansubligidan va e'tiqodidan qat'iy nazar, bir xil fuqarolik huquqlariga egadirlar, respublika Konstitutsiyasi hamda uning qonunlari himoyasida bo'lishi ta'kidlandi. Shu tariqa xalqning asriy orzusi amalga oshib, **O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilindi. 1991-yil 1-sentyabr O'zbekistonning mustaqillik kuni**, deb belgilandi. Shu yildan boshlab 1 sentyabr milliy bayram va dam olish kuni, deb e'lon qilindi.

Mana, o'sha paytdan e'tiboran o'tgan yillar davomida O'zbekistonda bu bayramni har yili keng nishonlash va bu sanaga xalqimiz mehnat, ilm, ijod, sport va boshqa sohalarida erishayotgan muvaffaqiyatlarini bag'ishlashi yaxshi odat tusiga kirgan. Shu bilan bir qatorda, shoirlar, yozuvchilar, kompozitorlar, rassomlar, teatr, kino va estrada artistlari hamda boshqa turdagi ijod sohalarining vakillari O'zbekiston mustaqilligi kuniga o'zlarining eng yaxshi asarlarini, o'ynagan rollarini va estrada yulduzlari tomonidan ulkan bayram konserti chog'ida ijro etiladigan vatanparvarlik ruhidagi ajoyib qo'shiqlarini bag'ishlab kelmoqdalar. Va shu joyda har yili o'tkazilib turiladigan mana shu bayram tadbiri mamlakatimiz tinchliksevarlik siyosatining ramziga aylanib qolganligini alohida ta'kidlab o'tmoq lozim.

3.3. Mustaqillikning ilk yillarida davlat suverenitetini mustahkamlashda Islom Karimovning tarixiy xizmatlari

Mustaqillik qo'lga kiritilgan ilk kunlardan e'tiboran respublika hayotida yangi davr boshlandi. O'zbekiston uchun mustaqil ichki va tashqi siyosat yuritish, xalqimiz uchun o'z taqdirini o'zi belgilash, o'zlari uchun munosib turmush yaratish imkoniyati vujudga keldi. O'zbekiston erishgan istiqlolni mustahkamlash uchun, avvalo, xalqning fikrini bilish, mustaqillikka munosabatini aniqlash zarur edi.

O'zbekiston mustaqilligini ta'minlash uchun mamlakatda referendum o'tkazishga qaror qilinadi. **1991-yili 18-noyabrda** Oliy Kengash VIII sessiyasi O'zbekiston Respublikasi referendumini o'tkazish to'g'risida qaror

qabul qilindi. Shunga muvofiq, 29-dekabrda; "Siz Oliy Kengash tomonidan O'zbekiston Respublikasi mustaqil davlat deb e'lon qilinishini ma'qullaysizmi" mavzuida referendum o'tkazildi. Referendum yakuniga ko'ra, unda qatnashgan aholining 98,2 foizi O'zbekiston mustaqilligini yoqlab ovoz berdi.

1991-yilning 18-noyabrida O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining VSh sessiyasi "O'zbekiston Respublikasi referendumini o'tkazish to'g'risida" qaror qabul qildi. Qarorda 1991-yil 29-dekabr, yakshanba kuni O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risidagi masala bo'yicha O'zbekiston Respublikasining referendumini o'tkazish, Referendumda ovoz berish byulleteniga "O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan e'lon qilingan O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini ma'qullaysizmi?", degan masala kiritildi.

Referendumda 9 million 898 ming 707 kishi yoki saylov ro'yxatiga kiritilganlarning 94,1 %i qatnashdi. **Ularning 98,2 % referendumda** qo'yilgan savolni ma'qullab, ovoz berdi. Demak, O'zbekistonning Davlat mustaqilligi umumxalq tomonidan yakdillik bilan ma'qullandi. Shuni ta'kidlash lozimki, referendum butun respublika hududida qonun asosida tashkiliy jihatdan uyushqoqlik, fuqarolarning yuksak siyosiy faolligi bilan o'tdi. Buni referendumda AQSh, Turkiya, Malayziya va boshqa mamlakatlardan kelgan mustaqil kuzatuvchilar ham tasdiqladilar.

Shuningdek, shu kuni 1991-yil 18-noyabridagi VSh sessiyada umumxalq referendumini o'tkazish qarori bilan birga "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risida"gi Qonuni, shuningdek, "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovini tayinlash to'g'risida"gi qaroriga ko'ra, mazkur siyosiy tadbir yakshanba kuniga belgilandi. Saylovga jiddiy tayyorgarlik ko'rib, 13 ta okrug va qariyb 7 mingta uchastka saylov komissiyalari tuzildi. Oliy lavozimga ikki nomzod – O'zbekiston XDP va O'zbekiston kasaba uyushmalari Federatsiyasi nomzodi Islom Karimov va "Erk" Demokratik partiyasi vakili Saloy Madaminov (Muhammad Solih) nomzodi qo'yildi.

1991-yil 29-dekabrda bo'lib o'tgan saylovlar yakuniga ko'ra, ovoz berishda qatnashganlarning **86 foizi** Islom Karimov nomzodini, 12,3 foizi Saloy Madaminov nomzodini yoqlab ovoz berdi. 1991-yil 30-dekabrda Markaziy saylov komissiyasi okrug komissiyalari majlis bayonlarini ko'rib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risidagi qonunning 35-moddasiga asosan, Islom Abdug'aniyevich Karimovni **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti** lavozimiga saylangan deb hisoblashga qaror qabul qildi. Shunday qilib, mamlakatimizda birinchi marta yashirin ovoz berish yo'li bilan o'tkazilgan to'g'ridan to'g'ri umumiy va alternativ asosdagi saylovda

I.A. Karimov 5 yil muddatga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib

saylandi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 4-yanvarda bo'lgan navbatdan tashqari IX sessiyasida Prezident Islom Karimov qasamyod qildi. O'zbekiston o'zining davlat mustaqilligini mustahkamlashga dadillik bilan kirishdi. Birinchi bo'lib, davlat ramzlari belgilab olindi. O'zbekiston mustaqillikni qo'lga kiritgach, tabiiy ravishda davlat mustaqilligi va suverenitetini Konstitutsiya asosida mustahkamlash zarurati yuzaga keldi.

Ammo o'sha paytlardagi ayrim yovuz kuchlar respublika mustaqilligi va uning suverenitetini ko'ra olmasdan, turli ig'vogarliklar va to'ntarishlarni sodir etishga urindilar. Xususan, **1992-yil 16-yanvarda** Toshkent shahridagi **"Talabalar shaharchasi"**da alamzada, ekstremistik kuchlar tomonidan yana janjal chiqarildi. Hali ongu tafakkuri shakllanib ulgurmagan, hayotiy tajribaga ega bo'lmagan talaba yoshlardan foydalanib, bir guruh manfaatparast, amalparast kimsalar yurtimizdagi vaziyatni izdan chiqarishga va shu tariqa dunyo hamjamiyatidan o'z o'rnini topishga intilayotgan yosh O'zbekistonning obro'siga putur yetkazishga, uni o'zi tanlagan yo'lidan qaytarishga urinishdi. Ana shu va shu kabi boshqa qaltis vaziyatlarda Prezidentimizning xalqimiz irodasiga, qonunlarimizga tayangan holda olib borgan vazmin siyosati, o'z vaqtida qat'iyat bilan ko'rgan chora-tadbirlari tufayli bunday xavf-xatarlar bartaraf etilgani, ozodligimiz, hurriyatimiz saqlab qolingani, haqiqatan ham, istiqlol yo'lining biz uchun naqadar murakkab, og'ir va mashaqqatli bo'lganidan dalolat beradi.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq odamlar ongi va tafakkurida o'zgarish yasash asosida O'zbekistonni yangilash va rivojlantirishning o'ziga xos quyidagi tamoyillari ishlab chiqildi. Mamlakatimizda demokratik sohadagi islohotlarning yo'nalishi siyosiy sohani erkinlashtirish, aholining siyosiy va huquqiy madaniyatini oshirishni nazarda tutadi. Shu ma'noda mamlakatimizda davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirish, tarkibiy va tashkiliy islohotlarni chuqurlashtirish keyingi yillarda bosh mavzuga aylanib qoldi.

O'sha davrda dunyoning ko'pgina notinch mintaqalarida, jumladan, Afg'oniston hududida ildiz otgan diniy aqidaparastlik va terrorism xavfidan jahon jamoatchiligini bir necha bor ogoh etildi. 1993-yil Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 48 sessiyasida, 1995-yil 2 martida Kopengagendagi xalqaro konferensiyada, 1995-yil 15-sentyabrda Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlik masalalariga bag'ishlangan Toshkent sammitida, 1995-yil 24-oktyabrda BMTning 50 yilligiga bag'ishlangan yig'ilishda, 1999-yil 18-noyabrda YXHTning Istanbul sammitida, 2000-yil BMT Bosh Assambleyasining ming yillik sammitida va boshqa nufuzli anjumanlardagi chiqishlarida O'zbekiston Afg'onistonning dahshatli vayronkorlik kuchiga ega xalqaro terrorism o'chog'iga aylanib qolganidan dunyo jamoatchiligi ogohlantirildi va uning oldini olishga chaqirildi. Jahon

jamoatchiligi Afg'oniston mintaqasida va xalqaro maydonda sodir bo'layotgan siyosiy jarayonlarda faol bo'lishga chaqirildi.

O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach, tez orada mamlakat mudofaa qobiliyatini mustahkamlash, o'z milliy armiyasini tuzish ishlarini boshlab yubordi. Unga ko'ra, 1991-yil 6-sentyabrda e'lon qilingan "O'zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligini tuzish to'g'risida"gi Prezident Farmoni bu yo'ldagi birinchi qadam bo'ldi. Bu yangilikni "hazm qila olmagan" Kreml O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga tazyiq o'tkazishga urinib ko'rdi.

O'sha vaqtda SSSR Mudofaa ishlari vazirligi va unga bo'ysunuvchi Turkiston harbiy okrugi har qanday vaziyatda respublika Mudofaa ishlari vazirligini tan olmasligini ko'rsatishga harakat qildi. Bu paytda Turkiston harbiy okrugi qo'mondonlik tarkibining faqat ikki-uch foizigina o'zbekistonlik bo'lib, qolganlari chetdan kelgan edi. Shuning uchun ham yangi tashkil topgan, hali o'z qo'shini, o'z qurolli kuchlari, o'z harbiy texnikasi va qurol-aslahasiga ega bo'lmagan respublika Mudofaa vazirligi Turkiston harbiy okrugi bilan o'z munosabatlarini ehtiyotkorlik bilan olib borishi lozim edi. Prezident Mudofaa vazirini o'z huzuriga chaqirib, respublikada osoyishtalikni saqlab qolgan holda, mudofaa qudratini oshirishning chuqur o'ylangan yo'lini ko'rsatib beradi. Bu ishlarni ortiqcha hissiyotga berilmasdan, bosiqlik bilan amalga oshirish zarurligini uqtiradi. Mamlakatimiz daxlsizligini ta'minlash uchun birinchi galda quyidagi ishlarni bajarish vazifasini topshiradi:

1) Harbiy komissariatlarni respublika ixtiyoriga o'tkazib, sobiq Ittifoq armiyasiga askar yuborishni to'xtatish;

2) Ittifoqning turli hududlarida xizmat qilayotgan o'zbekistonlik askar va zobitlarni respublikaga qaytarib olib kelish;

3) O'zbekiston hududida joylashgan barcha harbiy garnizon va qismlarni respublika tasarrufiga o'tkazish.

Shundan so'ng faqat o'zbeklarga emas, o'zlarini O'zbekiston fuqarosi, O'zbekistonni Vatani deb bilgan turli millat vakillari bo'lgan ofitser va praporshiklar ham O'zbekistonda xizmat qilish istagini bildira boshladi.

Harbiy xizmatchilarning o'z yurtiga qaytishi, bir qarashda oson ishdek tuyulishi mumkin, aslida ularning ijtimoiy himoyasi, uy-joy bilan ta'minlanishi kabi murakkab masalalarni ham hal qilish zarur edi. Ortga surib bo'lmaydigan bu vazifa yuzasidan Prezidentimiz Islom Karimovning aniq ko'rsatmasi asosida harbiy xizmatchilar, ularning oilalarini ijtimoiy himoyalash huquqi ta'minlanadi.

Ma'lumki, har bir davlatning mustaqilligi, xavfsizligi, chegaralari daxlsizligini, avvalo, uning armiyasi, Qurolli Kuchlari himoya qilishi zarur. Shu bois ham istiqbolning ilk yillaridanoq mamlakatimiz mudofaasini kuchaytirish masalasi davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor

yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. **14-yanvar** respublikamizda **"Vatan himoyachilari kuni"** deb e'lon qilindi.

O'tgan davr mobaynida hayotga tatbiq etilgan keng ko'lamli islohotlar tufayli mamlakatimiz xavfsizligi va barqarorligini, sarhadlarimiz daxlsizligini ishonchli himoya qilishga qaratilgan har qanday tajovuz hamda g'arazli urinishlarning oldini olishga qodir bo'lgan ixcham, tezkor, zamonaviy qurol-yarog' va harbiy texnika bilan ta'minlangan, yuksak tayyorgarlikka ega milliy armiyamiz shakllantirildi. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining quyidagi harbiy okruglari tashkil topdi: 1. Shimoli-g'arbiy harbiy okrug (Qoraqalpog'iston Respublikasi, Xorazm viloyati); 2. Janubi-g'arbiy maxsus harbiy okrug (Buxoro, Navoiy, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari); 3. Markaziy harbiy okrug (Samarqand, Jizzax, Sirdaryo viloyatlari); 4. Toshkent harbiy okrugi (Toshkent shahri va Toshkent viloyati); 5. Sharqiy harbiy okrug (Andijon, Namangan, Farg'ona viloyatlari).

Mustaqillikka erishganimizdan so'ng, uning dastlabki yillaridan e'tiboran **ma'naviyat va ma'rifat, unutilgan boy moddiy va ma'naviy qadriyatlarimizni tiklash** O'zbekistonda islohotlarni amalga oshirishning muhim omili va zarur ehtiyoji sifatida davlat siyosati darajasiga olib chiqilib, hali mustaqillik e'lon qilinmasdan, ushbu masala jamiyat taraqqiyoti va barqarorligining muhim sharti sifatida kun tartibiga qo'yildi. Milliy taraqqiyot borasida mustaqillik yillarida mamlakatimizda amalga oshirilgan milliy-ma'naviy tiklanish jarayonlari quyidagi asoslarga ega:

Birinchidan, O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritgan kundan boshlaboq xalqimizning boy ma'naviy merosini tiklash va rivojlantirish, jamiyat ma'naviyatini yuksaltirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Uni ta'minlovchi madaniy-ma'rifiy islohotlarning yo'nalishlari belgilab olindi;

Ikkinchidan, O'zbekistonning suveren davlat sifatidagi taraqqiyot strategiyasida ijtimoiy-siyosiy hayotni tubdan isloh qilish jarayonini ma'naviy yangilanishlar orqali amalga oshirish muhim vazifa qilib olindi. O'zbekistonda demokratik jamiyat asoslari mustahkamlanib borgan sari milliy-ma'naviy qadriyatlarga, ularni zamonaviy mazmun-mohiyat bilan boyitish va rivojlantirishga mamlakatni modernizatsiyalashning muhim omili sifatida qaraldi;

Uchinchidan, agar istiqlolning dastlabki yillarida jamiyat ma'naviy hayotidagi eng bosh vazifa fuqarolarda sobiq sho'rolar davriga xos tafakkurni, eskicha fikrlash sarqitlaridan bartaraf etish bo'lgan bo'lsa, ikkinchi muhim vazifa fuqarolik jamiyatining ma'naviy asoslarini yaratish va shakllantirish sifatida belgilandi. Mamlakatimizda ma'naviyatga asoslangan demokratik jamiyat barpo etish uchun katta muhim ijtimoiy-siyosiy, huquqiy asos yaratildi;

To'rtinchidan, mamlakatimiz jamiyat a'zolari tomonidan mustaqillikni madaniy-ma'rifiy sohalarsiz mustahkamlash murakkab ekanligini inobatga

olib, mustaqillikni mustahkamlash masalasini haqiqatga, bajarilishi kafolatlangan muayyan ijtimoiy hodisaga aylantirdi;

Beshinchidan, jamiyatda ro'y berayotgan barcha ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, mafkuraviy islohotlarga faqat ma'naviy-madaniy islohotlar tufayli erishish mumkinligi barchaga ayon bo'lmoqda;

Oltinchidan, davlat va jamiyat boshqaruvini milliy va umuminsoniy qadriyatlar negizida takomillashtirib borish, xalqimizning intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish orqali ularni vatanparvarlik tuyg'ulariga tayangan holda faol fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashga erishildi;

Yettinchidan, O'zbekistonda ma'naviyatni rivojlantirish strategiyasi bevosita mustaqillik davrida insonlarni zamonaviy sivilizatsiya yutuqlaridan xabardor qilish, ayni paytda tarixan shu makonda yashab kelgan xalq turmush tarzi, ruhiyati, an'analari, urf-odatlarini, tarixiy va madaniy merosi asosida shakllangan dunyoqarashini hisobga oldi;

Sakkizinchidan, bugungi globallashtirish dunyoda milliy taraqqiyot borasida iqtisodiy rivojlanishning ma'naviy tiklanishi va milliy-ma'naviy yuksalishi bilan uyg'unlikda ta'minlanganligi mustaqil O'zbekiston tanlagan taraqqiyot yo'lining naqadar to'g'ri ekanligini isbotladi. Taraqqiyotning "O'zbek modeli" xalqaro miqyosda keng e'tirof etildi.

Shuningdek, milliy mustaqillikning dastlabki yillaridan e'tiboran O'zbekistonda davlat hokimiyati tizimi va uni isloh qilish bo'yicha **quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirildi**:

- o'tish davri va milliy davlatchilikni barpo etish sharoitida obyektiv zarurat bo'lgan kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyatiga izchil va bosqichma-bosqich o'tishga erishildi;

- mamlakatimizning qonun chiqaruvchi oliy organi – O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi shakllantirildi;

- davlat hokimiyati markaziy organlarining bir qator vakolat va vazifalari, xususan, ijtimoiy masalalarni hal etish, kommunal xo'jalik va obodonlashtirish ishlarini moliyalashtirish, odamlarni ish bilan ta'minlash va aholi manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakolatlar markazdan mahalliy hokimiyat, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, mahallalarga bosqichma-bosqich o'tkazildi;

- sud-huquq tizimini huquqiy davlatni shakllantirishning muhim tarkibiy qismi sifatida chuqur isloh etish va erkinlashtirish hayotga tatbiq qilindi va h.k.

Natijada, faol demokratik yangilanishlar va mamlakatni modernizatsiya qilish davrida iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, siyosiy hayotimizni, qonunchilik, sud-huquq tizimi va ijtimoiy-gumanitar sohalarini izchil isloh qilishni ta'minlashda g'oyat muhim natijalar qo'lga kiritildi. Ayniqsa, u bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida xalqimizning urf-odatlarini, an'ana va

qadriyatlarini saqlab qolish, odamlarni jipslashtirish, ular o'rtasida mehr-oqibat tuyg'ularini kuchaytirish omili sifatida maydonga chiqdi.

Ma'naviyat va jamiyatning yangilanishida milliy ma'naviyatga munosabat, uni zamon talablari asosida rivojlantirish, odamlarning dunyoqarashi va tafakkurini o'zgartirish muhim o'rin tutadi. Mustaqillikning dastlabki davrlarida ba'zilar buni noto'g'ri tushunib, mana, biz mustaqil bo'ldik, endi faqat ota-bobolarimizdan qolgan milliy va diniy qadriyatlar asosida yashashimiz kerak, degan asossiz fikrlarni ham bildirgan edi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov bu borada to'g'ri yo'l tutish uchun, avvalo, qadriyatning o'zi nima? – degan savolga quyidagicha javob bergan edi: “Albatta, biz tarix sinovlaridan o'tgan, milliy manfaatlarimiz, bugungi va ertangi orzu-intilishlarimizga taraqqiyot talablariga to'la javob beradigan, yillar o'tgani sari qadri ortib boradigan g'oya va tushunchalarni qadriyat deb bilamiz”,- deb ta'kidlab, milliy qadriyatlarni anglash va ideallashtirishga urinish, ulardan siyosiy maqsadlarda foydalanish salbiy oqibatlarga olib kelishini ogohlantirgan edi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab milliy ma'naviy qadriyatlarni yuksaltirishga alohida e'tibor berildi. Vaholanki, bir tuzumdan boshqasiga o'tish davrida aholining ruhiyatida jiddiy o'zgarishlar sodir bo'ladi. O'z umrini yashab bo'lgan g'oyalar va mafkuralar o'rnini yangilari bilan to'ldirish osonlikcha kechmaydi. Shularni hisobga olib aytish mumkinki, milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash, yoshlarda kelajakka ishonch hissini shakllantirish uchun ma'naviyat, milliy ma'naviy qadriyatlar beqiyos ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1991-yil 11-apreldagi va 20-iyundagi Farmonlariga binoan, **“Iyd al-Fitr” (Ro'za) va “Iyd al-Adxo” (Qurbon)** hayitlari yurtimizda dam olish kunlari deb e'lon qilindi. **Qur'oni Karim** bir necha bor nashrdan chiqarilib, 1 million nusxada chop etildi. Qur'oni Karimning o'zbekcha izohli tarjimai musulmonlarga tuhfa etildi. Imom Buxoriyning to'rt jildlik Hadislar kitobi o'zbek tilida nashr etildi.

Shuningdek, demokratik jamiyat konsepsiyasida milliy, umuminsoniy qadriyatlar bilan bir qatorda, diniy qadriyatlarning o'rniga alohida e'tibor qaratiladi. Bunday fikr bildirishimizga muayyan tarixiy sharoitlarda obyektiv zaruratlar tufayli jamiyat rivojlanishi uchun alohida ahamiyat kasb etuvchi milliy qadriyatlar diniy qarashlar bag'rida shakllanganligi asos bo'ladi. Shunga ko'ra, bizning milliy qadriyatlarimiz faqat islom zaminida vujudga kelmagan, balki zardushtiylik, buddaviylik kabi tamaddunlarni o'tib, boshqa dinlardan ham ilg'or jihatlarni olgan. Binobarin, har qanday qadriyatlarning bosh manbai ijtimoiy hayotdir. Ayniqsa, hozirgi murakkab o'tish davrida islom g'oyalari va qarashlaridan g'arazli maqsadlar yo'lida foydalanishga urinishlar ana shu omilning o'zni yuksak ekanligini tasdiqlaydi.

Muhimi, mustaqillik yillarida qo'lga kiritgan eng katta yutuqlarimizdan biri tarixiy, milliy va axloqiy qadriyat hamda an'analarning, muqaddas dinimizning jamiyatning ma'naviy yuksalishidagi o'rni va ahamiyatining qayta tiklanganligidir. Ayni zamonda tajovuzkor aqidaparast kuchlar islom dini xalqimiz uchun muqaddas qadriyat ekanidan foydalanib, O'zbekistonni demokratik, ma'rifiy taraqqiyot yo'lidan og'dirishga intilmoqdalar. Keyingi yillarda dunyo miqyosida islom dinidan g'arazli maqsad yo'lida foydalanishlar yaqqol misollarda namoyon bo'lmoqda.

Xalqimizning aql-idroki, mustahkam irodasi, bag'rikengligi va insonparvarligiga tayangan holda bu borada amalga oshirilgan bir qator ishlar bugungi kunda o'z samarasini bermoqda. Birgina millatning ruhi - ona tilimizga davlat tili maqomining berilishi o'tgan davr mobaynida davlat tilining hayotimizdagi o'rni va ta'sirini kuchaytirish, uni tom ma'noda milliy qadriyatga aylantirish yo'lida ulkan ishlar amalga oshirilganligini aytish mumkin.

Jamiyat hayotida ro'y bergan o'zgarishlarning asosini milliy o'zlikni anglash tashkil etadi. Milliy o'zlikni anglash ham xalqning ma'naviy kamolot darajasi bilan bog'liq. Milliy o'zligini to'la-to'kis va to'g'ri anglash imkoniga ega bo'lish uchun inson yuksak ma'naviyat sohibi bo'lishi lozim. Tarix saboqlari shuni ko'rsatadiki, milliy o'zligini, manfaatlarini, taraqqiyoti istiqbolini chuqur, har taraflama xolisona, odilona anglagan xalqgina keng rivojlanish imkoniyatlariga ega bo'la oladi. Zamonaviy komil inson konsepsiyasiga kiruvchi muhim talablar sharq tafakkurida alohida tizimni tashkil qiladi. Bu talablar kamtarlik, bag'rikenglik, kekxa va yoshlarga mehr-shafqatlilik, bosiqlik, vazminlik va h.k.larni o'z ichiga oladi. Insonning ma'naviy kamolotini ifodalab beruvchi fazilatlaridan, jamiyat yangilanishini ta'minlab beruvchi omillardan biri - Vatanga muhabbat tuyg'usini his qila bilishlikdir.

Vatanga muhabbat tuyg'usi tug'ma xususiyat emas, balki ulg'ayib borish jarayonida shakllanib inson yuragiga chuqur singib boruvchi fazilatdir. Vatan tuyg'usini his qila bilishlik muqaddas tuyg'u va yuksak ma'naviyat belgisi ekanligi to'g'risida gapirib, Birinchi Prezidentimiz shunday deydilar: "Barchamizga ma'lumki, inson o'zligini anglagani, nasl-nasabini chuqurroq bilgani sari yuragida Vatanga muhabbat tuyg'usi ildiz otib, ulg'aya boradi. Bu ildiz qancha teran bo'lsa, tug'ilib o'sgan yurtga muhabbat ham shu qadar yuksak bo'ladi".

Xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishda **milliy urf-odatlarimiz** ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ulardagi mehr-oqibat, insonni ulug'lash, tinch va osoyishta hayot, do'stlik va totuvlikni qadrlash, kabi ibratli qadriyatlar jamiyat tafakkurining yangilanishiga ijobiy ta'sir qilmoqda. Xususan, xalqimizning hashar udumi va odati mustaqillik yillarida yanada boyib, umummilliy an'ana tusini oldi. Hasharlar obodonlik ramzidir. Ular kam

ta'minlangan, muhtoj oilalar, yolg'iz qarovsiz keksalarga amaliy yordam ko'rsatish vositasi sifatida jamiyat tafakkurining yangilanishiga kuchli ta'sir etmoqda.

Mustaqillikka erishgan dastlabki kunlardan e'tiboran haqqoniy tariximizni tiklash borasida amalga oshirgan ishlarimiz, ana shunday yangilanish jarayonlari tufayli bugun odamlarimizning ongu tafakkuri, ularning Vatan taqdiriga, yon-atrofdagi yuz berayotgan voqea-hodisalarga munosabati tubdan o'zgarimoqda. Aholining amalga oshirilayotgan keng ko'lamli yangilanishlarga daxldorlik hissi, mamlakatimizning kelajagiga bo'lgan ishonchi tobora ortmoqda. Chunki tarixiy xotira – o'zlikni anglash va milliy-ma'naviy taraqqiyot omilidir. Tarixiy tafakkur va tarix falsafasi ma'naviy boy, ma'rifatli jamiyat qurishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Zotan, o'tmishni anglash, uni to'g'ri tushunish orqali kishilar ongi va ruhiyatida jiddiy o'zgarishlar yasashga, shu orqali hayotni, oxir-oqibatda esa, jamiyatni ma'naviy isloh qilishga erishiladi.

Tarix faqat o'tmishdagi voqealarni ifodalash bilan cheklanmaydi. Uning buyuk qudrati, tarbiyaviy kuchi, o'tmishni o'rganish, tushunish borasidagi g'oyalarni o'zida mujassam etadi. Birinchi Prezidentimiz tarixga ana shu nuqtayi nazardan qaraydi va uning barcha imkoniyatlarini inson ma'naviyatiga to'la safarbar etish zarurligini asoslab beradi. Zero, – “Ma'naviyat o'z xalqining tarixini, uning madaniyati va vazifalarini chuqur bilish va tushunib yetishga suyangandagina qudratli kuchga aylanadi. **Tarixga murojaat qilar ekanmiz, bu xalq xotirasi ekanligini nazarda tutishimiz kerak. Xotirasiz barkamol kishi bo'lmaganidek, o'z tarixini bilmagan xalqning kelajagi ham bo'lmaydi**”. Yuqoridagi xulosalarni hisobga olib, uni Yurtboshimiz tom ma'nodagi komil inson shaxsini tarkib toptirish ishiga yo'naltiradi.

Agar chindan ham tarixni ma'naviyat va ruhiyat fenomeniga aylantirsak, aniqrog'i, uni shunday idrok etib, shunday tadqiq etsak, yana va yana o'tmishni sana va voqealar orqali emas, mushohada orqali o'rganishga ehtiyoj sezamiz. Oxir-oqibatda inson tarixning yaratuvchisi, dunyoga keltiruvchi eng oliy xilqat ekanligini va bu rad etib bo'lmaz haqiqat ekanligini tan olamiz.

Chunki xalqimiz tarixi dunyodagi ko'pgina xalqlar tarixi kabi boy va rang-barangdir. Insoniyat tarixining ajralmas qismi bo'lgan xalqimiz va uning davlatchilik tarixi kishilik jamiyatining eng qadimgi davrlariga borib taqaladi. Uning mazmunida xalqimiz tarixining ibtidoiy davridan to hozirgi kunlarga bosib o'tgan uzoq va murakkab tarixiy yo'li, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy hayoti o'rin olgan. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tarixning eng muqaddas milliy va umuminsoniy xotira hamda qadriyat ekanligini ta'kidlab, “Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q”, “Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch” nomli asarlarida “O'zlikni anglash tarixni

bilishdan boshlanadi”, “Tarix - xalq ma’naviyatining asosidir” deya, tarixiy haqiqatni va ma’naviy o’zlikni anglashga undovchi, teran fikrlarni ilgari surgan edilar.

Bunga javoban, keyingi yillarda o’zbek xalqi va uning davlatchiligi tarixini haqqoniy, xolis o’rganish masalasida tarixiy-ma’naviy merosimizga tayangan holda, mamlakatimizda ko’plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Darslik va qo’llanmalar, monografiyalar, ilmiy asarlar yozilmoqda, dolzarb mavzularda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Mustaqillik nomoddiy madaniy merosimizni saqlash va muhofaza qilishimizga imkon yaratdi. **Nomoddiy madaniy meros tushunchasi urf – odatlar, qadriyatlar, bayramlar, xalq og’zaki ijodi, madaniy makonlarni aks ettiradi.** Ajdodlardan avlodlarga o’tib kelayotgan bunday nomoddiy madaniy meros doimo xalq tomonidan yaratiladi. Bu ularda o’ziga xoslikni, vorislik tuyg’usini shakllantiradi hamda shu bilan insoniyat ijodini va turli-tuman madaniyatlarni hurmat qilinishiga ko’maklashadi.

Nazorat savollari:

1. Mustaqillik arafasida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvolning tang holatda ekanligi nimalarda namoyon bo’ldi?
2. Mustaqillikning dastlabki yillarida milliy o’zlikni anglashga intilishning kuchayishi qanday jarayonlarda aks etdi?
3. Davlat mustaqilligi deganda nimani tushunasiz?
4. O’zbekiston mustaqilligining e’lon qilinishi va uning tarixiy ahamiyati nimada?
5. Aytingchi, mustaqillikning ilk yillarida davlat suverenitetini mustahkamlash yo’lida qanday sa’y-harakatlar amalga oshirildi?
6. O’zbekistonning o’z istiqloq va taraqqiyot yo’li, deganda nimani tushunasiz?

Adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –Toshkent: “O’zbekiston”. 2019.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: “O’zbekiston”. 2016.
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo’limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko’taramiz. T. 1. - Toshkent: “O’zbekiston”. 2017.
4. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch. – Toshkent: “O’zbekiston”. 2008.
5. Levitin L. O’zbekiston tarixiy burilish pallasida. - Toshkent: “O’zbekiston”. 2001.

6. Рахимов М.А., Рахматуллаев Ш., Турсунова Р., Назаров Р. Очерки новейшей истории Республики Узбекистан. -Ташкент.: «Адабиёт Учкунлари», 2016.

7. Oblomurodov N. Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

8. Usmonov Q va boshqalar. O'zbekiston tarixi. –Toshkent: Moliya, 2016.

9. O'zbekiston tarixi (1917-1991 yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O'zbekiston, 2019.

10. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учкунлари, 2018.

11. Murtazayeva R.H. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.

4-MAVZU: O‘ZBEKISTONNING O‘ZIGA XOS O‘Z ISTIQLOL VA TARAQQIYOT YO‘LI

Reja:

4.1. O‘zbekistonning o‘ziga xos taraqqiyot yo‘lining tanlanishi, mustaqil taraqqiyotning dastlabki bosqichidagi yutuq va muammolar

4.2. Taraqqiyotning “o‘zbek modeli” va uning o‘ziga xos xususiyatlari

4.3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi va uning tarixiy ahamiyati. Davlat ramzlari

4.1. O‘zbekistonning o‘ziga xos taraqqiyot yo‘lining tanlanishi, mustaqil taraqqiyotning dastlabki bosqichidagi yutuq va muammolar

O‘zbekiston o‘z mustaqilligiga erishgach, ichki va tashqi siyosatining eng muhim masalalardan biri, kelajakda o‘ziga xos taraqqiyot yo‘lini belgilash zarur edi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘z mustaqilligiga erishgan davlatlarda ilk davrlarda ushbu masalada ayrim muammolarning vujudga kelishi tabiiy hol. Darhaqiqat, mamlakatimiz mustaqilligining qo‘lga kiritilishi, birinchidan, milliy taraqqiyotimiz yo‘lini erkin tanlashda ulkan imkoniyat bergan bo‘lsa, ikkinchidan, eski sobiq ma‘muriy buyruqbozlik tuzumiga barham berilib, yangi jamiyat qurish uchun shart-sharoit yaratilganligini uzil-kesil tasdiqladi. Shu nuqtayi nazardan, mamlakatimiz mustaqilligining qo‘lga kiritilishi demokratik jamiyat qurish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratibgina qolmasdan, o‘zimizga xos rivojlanish yo‘lini ham belgilab olishimizga imkoniyat yaratdi.

O‘zining ilk mustaqilligiga erishgan davrda har bir davlat demokratik jamiyat qurish borasida jahon xalqlari orttirgan boy tajribalarga tayangan holda ish yuritishni o‘z oldiga maqsad qilib oladi. Shu bilan birga, bozor munosabatlariga o‘tish va o‘z taraqqiyot yo‘lini belgilash bilan bog‘liq ayrim muammolarga duch kelishini tarixiy tajribalar ko‘rsatib turibdi.

Mamlakatimizning mustaqillikka erishishi O‘zbekiston xalqi hayotida yangi tarixiy davrni boshlab berdi. Bu davrning ma‘no va mohiyati O‘zbekistonda milliy va g‘oyaviy negizlarga tayanuvchi, demokratik jamiyat qurishning o‘ziga xos yo‘li bilan bog‘liqdir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 1-moddasiga ko‘ra, **“O‘zbekiston – suveren demokratik respublika, davlatning “O‘zbekiston Respublikasi” va “O‘zbekiston” degan nomlari bir ma‘noni anglatadi”, deb yozib qo‘yilgan.** Shu asosda suveren, demokratik respublikaning o‘ziga xos taraqqiyoti, uning rivojlanish istiqbollari, biz qurayotgan demokratik

jamiyatning boshqa jamiyatlardan tubdan farqlari, o'ziga xostligi va betakrorligi Birinchi Prezident Islom Karimov, Prezident Shavkat Mirziyoyevning, olimlar va mutaxassislarning asarlarida ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Jamiyatni g'oyaviy, ma'naviy isloh qilish, zamonaviy bozor iqtisodiyotiga asoslangan, chinakam demokratik jamiyat qurishdek vazifani hal etish bilan bog'liq masala bugungi kun talabidir. O'z istiqbolini qo'lga kiritgan respublikada mamlakatning o'ziga xos ijtimoiy, iqtisodiy hamda siyosiy taraqqiyot startegiyasi muhim rol o'ynadi. Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'lidan sobitqadam rivojlanishida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlarni, mavjud muammolar va ularning yechimlarini o'rganish uchun uni alohida olingan fan sifatida o'rganilishi dolzarb masala sifatida kun tartibiga qo'yildi.

Bunda O'zbekistonning chinakam mustaqillikka erishishdan iborat o'z yo'li **ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish yo'liga** asoslangan quyidagi asosiy o'ziga xos xususiyatlari va shart-sharoitlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etdi:

Birinchidan, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi respublikaning o'ziga xos iqlimi, tabiiy shart-sharoitlari, geografik joylashuvi, xalqning tarixiy turmush tarzi va tafakkur darajasidan, an'analari hamda urf-odatlaridan kelib chiqilishidir.

Jumladan, ildizi o'tmishdagi an'anaviy urf-odat va milliy mentalitetga xos xususiyatlarga borib taqaladigan turmush tarzi tarixan o'zbek xalqiga xosdir. Kattalarni hurmat qilish, oila va farzandlar to'g'risida g'amxo'rlik qilish, ochiq ko'ngillik, millatidan qat'iy nazar, odamlarga xayrixohlik, o'zgalar kulfatiga hamdard bo'lish va o'zaro yordam tuyg'usi jamiyatimizda azaldan kishilar o'rtasidagi munosabatlarning o'ziga xos an'anaviy tizimi bo'lib kelgan.

Ikkinchidan, Respublikadagi o'ziga xos ijtimoiy-demografik vaziyat – g'oyat muhim xususiyatlardan biridir. Respublikamizda aholi va mehnat resurslari yuksak sur'atlar bilan o'sib bormoqda. O'zbekiston O'rta Osiyo mintaqasidagi aholisi eng ko'p respublika hisoblanadi (mintaqa aholisining 60 %dan ortig'ini tashkil etadi). Aholi soni bo'yicha MDH davlatlari orasida (Rossiya va Ukrainadan keyin) uchinchi o'rinni egallaydi.

Uchinchidan, Respublikaning yana bir xususiyati aholi tarkibining polietnik jihatga ega ekanligidir. Birinchi xususiyati shundaki, aholi tarkibida tub joy aholi ustun mavqeini egallaydi. Respublikada yashab turgan aholining salkam 80 %dan ortig'ini o'zbeklar tashkil etadi. Respublikaning polietnik xususiyati O'zbekistonda 130 dan ortiq millat, 16 diniy konfessiya vakillari yagona oila farzandlaridek yashab, mehnat qilib kelmoqdalar. Shu boisdan ular ham mamlakatimizning barcha fuqarolari qatori bir xil huquq va majburiyatlarga ega. Ular uchun O'zbekiston qonunlarida belgilab qo'yilgan

huquq va erkinliklari, manfaatlari to'liq ta'minlangan. Zero, jamiyatni ma'naviy yangilashdan ko'zlangan bosh maqsad – ijtimoiy hamkorlik, millatlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik masalaridan iborat.

Ko'p millatli mamlakat siyosatining asosiy maqsadi – millatlararo va diniy bag'rikenglikni shakllantirishdir. Mustaqillikning ilk kunlaridanoq mamlakatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimov rahbarligida milliy siyosatning o'ziga xos yo'li ishlab chiqildiki, ayni shu siyosat barqaror va to'kin-sochin hayotimizning poydevori bo'ldi. Konstitutsiyamizda va barcha qonunlarimizda mazkur siyosat o'z aksini topgan.

Mustaqillikning dastlabki yillarida odamlar ongida bozor munosabatlariga xos, yangicha dunyoqarashlarni shakllantirish, mustaqillikni mustahkamlash, jamiyatni demokratlashtirish va yangilash biz uchun hamisha birinchi darajali ustuvor vazifa edi. Bunda mamlakatni demokratlashtirish, ijtimoiy-iqtisodiy hamda siyosiy islohotlarni jadallashtirish nuqtayi nazaridan mamlakatni strategik rivojlanishini ta'minlash orqali boshqaruv, ya'ni siyosiy sohada quyidagilarni amalga oshirilishi ta'minlandi:

birinchidan – xalq bevosita, o'z vakillari orqali davlat hokimiyatini amalga oshirishda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ldi;

ikkinchidan – qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati vakolatlari asosida davlatning milliy boshqaruv tizimi yaratildi;

uchinchidan – Respublika hokimiyati bilan mahalliy hokimiyatning vakolatlari va vazifalari aniq belgilab berildi.

to'rtinchidan – barcha fuqarolarning qonun oldida huquqiy tengligini va qonunning ustunligini, jamiyat manfaatlari himoya qilinishi va aholining xavfsizligini kafolatlaydigan huquqiy davlatni barpo etishga erishildi;

beshinchidan – barcha millatlarning manfaatlari va huquqlarini himoya qilish, ularning madaniyati, tili, milliy urf-odatlarini va an'analari saqlanishi hamda rivojlanishini ta'minlash, davlat tuzilmalarining faoliyatida faol qatnashishga erishildi;

oltinchidan – mafkura yakkahokimligidan qat'iyon voz kechilib, siyosiy tashkilotlar, mafkuralar va fikrlar xilma-xilligi (plyuralizm) tan olindi;

yettinchidan – chinakam demokratiyaning zarur va qonuniy tarkibi sifatida ko'ppartiyaviylik qaror toptirildi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy munosabatlarning keng miqyosli tizimi, avvalambor, xo'jalik mexanizmlari orqali boshqariladi. Bunday munosabatlarning subyekti turli xususiy mulk egalari, jumladan, turli uyushmalar, davlat va xususiy sektor egalari, yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Muhimi, bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida milliy, tarixiy turmush tarzimiz, xalqimiz urf-odatlarini, an'analarimizni, kishilarning fikrlash tarzini hisobga olish muhim. O'zbek xalqi azaldan jamoa tuyg'usiga

moyil xalq. Bu birinchi omil bo'lib, bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida o'zbek xalqining milliy o'ziga xosligi, uning boy tarixiy an'analari, o'ziga xos fikrlash tarziga xos qadimgi davrlardan boshlab jamoa tarzida ahil yashab kelishi kabi milliy mentalitetimizga xos xususiyatlar muhim rol o'ynadi.

To'rtinchidan, respublika o'z istiqlol va taraqqiyot yo'lini tanlab olar ekan, islom dinini albatta nazarda tutish kerak, negaki din turmush tarzimizga, ma'naviy qadriyatlarimizga, kishilar ongiga o'zining o'chmas muhrini bosgan. Zero, bu jihat azaldan xalqimizni bir-biriga doimo mehr-muruvvat ko'rsatishga, har qanday sharoitda ham bir-biriga ko'makdosh bo'lishga undab kelgan. Bu jihat bozor iqtisodiyoti sharoitida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Chunki bunday hamkorlik asosida nafaqat ma'naviy, balki moddiy jihatdan hamkorlik tuyg'usi ham yotadi. Demak, bu holat kishilarni yaxshi-yomon kunlarda bir-biriga ko'makdosh bo'lishga undab kelgan.

Beshinchidan, O'zbekistonda islohotlar o'tkazishda mavjud tabiiy iqlim, shart-sharoitlar va ulkan iqtisodiy potensialning mavjudligidir. Mamlakat hududi yer osti va yer usti boyliklarining zaxiralariga boyligi bilan ajralib turadi. Bu yerda oltin, neft, tabiiy gaz, uran, marmar, granit, slanets, osh tuzi, ohak tosh va boshqa tabiiy boyliklarning katta zaxiralari mavjud. Mamlakatda qishloq xo'jaligi, chorvachilik, hunarmandchilikni rivojlantirish uchun yetarli shart-sharoitlar bor. Hatto ayrim qishloq xo'jalik ekinlaridan ikki-uch martadan hosil olish imkoniyati ham mavjud. Unga ko'ra, odamlar ongida bozor psixologiyasining to'g'ri shakllanayotganligi, ijtimoiy-ma'naviy ongining o'sishini ham e'tiborga olmaslik mumkin emas. Yuqoridagi tamoyillar yoki omillarni tahlil qilib, istiqlolning dastlabki yillarida islohotlarning ilmiy asoslangan strategiyasi ishlab chiqildi. Bu O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'li jahon afkor ommasi tomonidan haqli ravishda tan olinib, "taraqqiyotning o'zbek modeli" degan nom oldi.

Aholi turmush tarzining yuksalishi, jamiyatda barkamol insonni tarbiyalashni ham taqozo etadi. Shuning uchun aholi daromadlarining o'sishi jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash bilan uzviy bog'liq. Zero, moddiy ne'matlarning taqsimlanishida aholiga ko'rsatiladigan ijtimoiy yordamning o'rni kattadir. Albatta, davlatning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar ko'lamini yanada kengaytirishi natijasida, jamiyatda ijtimoiy tenglik ta'minlanadi. Bu, o'z navbatida, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini kafolatlaydi.

O'zbekistonda kuchli ijtimoiy himoya tizimini yaratishdan maqsad shuki, inson uchun munosib turmush sharoitlarini yaratishdir. Albatta, ijtimoiy himoya tizimining rivoji mamlakat iqtisodiyotining qay darajadaliği bilan bevosita bog'liqdir. Avvalo, nodavlat sektorining muayyan darajada taraqqiy etishi, mahalliy tovar ishlab chiqaruvchilar mavqeining mustahkamlanishi iqtisodiy rivojlanish uchun tayanch va asosiy manba bo'lib

xizmat qiladi. Bu esa ijtimoiy siyosatni amalga oshirish uchun zamin yaratadi, ijtimoiy himoya tizimini yanada takomillashtirib, zamon talabiga mos bo'lishga olib keladi.

Bu hol O'zbekistonda **kuchli ijtimoiy himoya** siyosatining tadrijiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ular quyidagi omillar bilan izohlanadi:

- mamlakatning geografik o'rni, tabiiy iqlim sharoiti barcha joylarda aholining birdek ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi, chorvachilik sohalari bilan to'la shug'ullanish imkoniyatini bermaydi. Chunki mamlakat aholisining katta qismi dehqonchilik va chorvachilik bilan mashg'ul. Ushbu sohalardan kelayotgan daromadlar oila ehtiyojini to'la ta'minlash imkoniyatini bermayotganligi bois, ko'p bolali oilalarda ijtimoiy himoyaga ehtiyoj tug'iladi;

- demografik vaziyat, ya'ni aholi sonining muttasil o'sishi, mamlakatda hamon tug'ilishning birmuncha yuqori ko'rsatkichi saqlanib qolayotganligidir. Bu esa mamlakatda yoshlar salmog'ining yuqoriligi bilan izohlanadi. Mazkur omil ham aholini ijtimoiy himoya qilishni talab etadi. O'zbekistonda islohotlar muqarrarligining g'oyat muhim sharti bo'lmish aholini ijtimoiy himoya qilish uzluksiz ustuvor yo'nalish hisoblanadi. Bu quyidagi omillarda o'z aksini topgan:

- kuchli ijtimoiy himoya siyosati odamlar ongida taraqqiyotga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi, bu ishonch esa aniq moddiy zamin asosida shakllanadi;

- kuchli ijtimoiy himoya siyosati, eng avvalo, inson uchun munosib turmush va faoliyat sharoitlarini yaratadi. XXI asr boshida dunyo taraqqiyotida munosib turmush darajasini ta'minlash inson omilining muhim sharti bo'lib qolayotganligi e'tiborga olinsa, mamlakatimizda bu masala davlat siyosati darajasiga ko'tarilganligini tasdiqlamoqda;

- kuchli ijtimoiy himoya siyosati fuqarolarning islohotlar jarayoniga nisbatan munosabatlarini ijobiy o'zgarishiga olib keladi, jamiyatda yangilanishlar jarayonining tayanchi bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonda aholining kam ta'minlangan tabaqalariga, bolalar, qariyalar, nogironlarni, shuningdek, sog'liqni saqlash, ta'lim, fan, madaniyat va san'at sohaslarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan **kuchli ijtimoiy himoya siyosati** o'zining muayyan tajribalariga ega. O'z ma'naviy, tarixiy va madaniy qadriyatlariga ega barkamol avlodni tarbiyalash dolzarb masala bo'lib turgan O'zbekiston uchun bu katta ahamiyatga ega.

1992–1996-yillarda non va go'sht mahsulotlari, sut, qand, shakar, o'simlik moyi, kir sovun, bolalarga kerakli ayrim mollar va transport xizmatlari uchun dotatsiyalar qisman saqlab qolindi. Shu tufayli daromad darajasi turlicha bo'lgan oilalar ulardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Islohotlarning dastlabki bosqichida sobiq ittifoqning ko'pgina

mamlakatlarida aholining asosiy qismi yoppasiga qashshoqlashgan bir paytda, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan tadbirlar muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'ldi. Bu esa odamlarning islohotlarni jadallik bilan olib borishga ishonchini kuchaytirdi.

Bu borada muhim yangiliklardan biri, korxonalarning o'z xodimlariga ijtimoiy yordam ko'rsatishida, xarajatlarning bir qismi byudjet mablag'lari hisobidan qoplandi. Keng iste'mol mollari va xizmatlarning ko'pgina qismi bo'yicha narxlardagi tafovutlarning o'zni qoplandi. Shu bilan birga, qo'shimcha imtiyozlar ham joriy qilindi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilari va yolg'iz pensionerlar uchun bepul nonushtalar, 2 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun bepul ovqat, maktab o'quvchilari va talabalar uchun ovqatning arzonlashtirilishi kabi imkoniyatlar berildi. Shuningdek, ko'pgina toifadagi fuqarolarga turar-joy shaxsiy mulk qilib bepul berildi, ba'zi turdagi kommunal xizmatlar haqini to'lashda yengilliklar joriy etildi.

O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'lini tanlashida milliy o'zlikni anglash har bir xalqning tarixda o'ziga xos munosib o'zini egallashida, har bir fuqaroning o'z millati manfaati, shon-sharafi uchun kurashga intilishida aks etdi. Milliy uyg'onish, milliy tiklanish, milliy taraqqiyot konsepsiyasining ijtimoiy yo'naltirilgan bozor munosabatlariga o'tish davrida o'zaro uyg'unlashuvi va uning bugungi turmush tarzimiz hamda tafakkurimizda namoyon bo'lishi taraqqiyotga eltuvchi asosiy yo'ldir.

Darhaqiqat, jamiyatni ma'naviy yangilamay, kishilar tafakkurini o'zgartirmay turib, demokratik jamiyat barpo etish, bozor iqtisodiyotiga o'tish, yuksak taraqqiyotga erishish mumkin emas edi. Zero, demokratik fuqarolik jamiyati yuksak ma'naviyat va ma'rifat tantana qilgan jamiyatdir.

Vaholanki, **ma'naviy yangilanish**ni amalga oshirmasdan, iqtisodiy o'nglanish mumkin emasligini, ma'naviyat xalqni xalq, millatni millat qiluvchi kuch-qudratdir, degan g'oyada ko'rish mumkin. Shu sababli mustaqillik yillarida, avvalambor, jahon taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shgan buyuk allomalar Imom al Buxoriy, At Termiziy, Bahovuddin Naqshband, Ahmad Yassaviy, al-Xorazmiy, Ahmad al Farg'oniy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn-Sino, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy kabi buyuk zotlar merosini o'rganish demokratik jamiyatning milliy ma'naviy negizlarini tashkil qiladi. Birinchi Prezident Islom Karimov o'zining **"O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li"** asarida O'zbekistonni rivojlantirishning ma'naviy-axloqiy negizlarini quyidagilarda ko'rsatib bergan edi:

Demokratik taraqqiyot yo'lidan borgan mamlakatimizda mustaqillik yillarida buyuk ajdodlarimizning nomlari qayta tiklandi, ularning hoklari yotgan maskanlar muqaddas qadamjolarga aylantirilib, yangi me'moriy obidalar barpo etildi. Xalqimiz ma'naviyatining buyuk siymolari bo'lgan

allomalarimizning tavallud topgan tarixiy sanalari Respublika miqyosida hamda YUNESKO hamkorligida keng miqyosda nishonlanmoqda.

Mir Alisher Navoiy tavalludining **550 yilligi** (1991-yil);

Mirzo Ulug'bek tavalludining **600 yilligi** (1994-yil);

Amir Temur tavalludining **660 yillik yubileyi** (1996-yil);

1997-yil 11-noyabrda Xorazm **Ma'mun akademiasining** qaytadan tashkil etilishi fikrimiz tasdig'idir.

1998-yilda Imom al Buxoriy tavalludining **1225 yilligi**,

Ahmad al Farg'oniy tavalludning **1200 yilligi**,

Imom Abu Mansur al Motrudiyning **1130 yillik tavalludi**,

Buxoro va Xiva shaharlarining **2500 yillik yubileyi**,

Samarqand shahrining **2750 yillik to'yi**,

2009-yil Toshkent shahrining **2200-yilligining** keng nishonlanishi mamlakatimiz va jamiyatimiz ma'naviy hayotidagi ulug' voqealar bo'lib, fuqarolarimiz ongida ma'naviy merosimizga hurmat hissini shakllantirishi shubhasiz.

O'zbekiston Markaziy Osiyodagi aholi soni jihatidan eng yirik mamlakat bo'lib, sobiq sho'rolar davrida xo'jalik tizimi bir yoqlama xususiyatga ega edi. Bu murakkablik jamiyat taraqqiyotiga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmadi, ammo ma'lum ma'noda undan chetlab o'tishga muvaffaq bo'lindi. Jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyati bunga imkon berdi. Bir so'z bilan aytganda, jamiyatni demokratlashtirishda ma'naviy hayotni isloh qilish va rivojlantirish muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

4.2. Taraqqiyotning "o'zbek modeli" va uning o'ziga xos xususiyatlari

Taraqqiyotning "**o'zbek modeli**" – mamlakatimiz o'z mustaqilligiga erishgandan so'ng bozor munosabatlariga o'tish uchun qulay sharoit va keng imkoniyatlar yaratdi. O'zimizga xos va mos bozor munosabatlariga asoslangan demokratik jamiyat qurishning asosiy tamoyillari ishlab chiqilib, dunyodagi rivojlangan mamlakatlar tomonidan e'tirof etildi. Yangi iqtisodiy munosabatlarga o'tish asosida iqtisodiy islohotlar strategiyasi ishlab chiqildi.

Bozor islohotlarini amalga oshirish sharoitida iqtisodiyotni barqarorlashtirish va bozor munosabatlarining negizini shakllantirish zarurati paydo bo'ldi. Bular iqtisodiy islohotlarning g'oyat muhim yo'nalishlari sifatida belgilab berildi. Bozor munosabatlariga o'tishning asosiy shartlaridan biri mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishni amalga oshirishdir. Bu bilan davlat monopoliyasiga xos xo'jalik tizimi tugatilib, ma'muriy buyruqbozlik boshqaruvi o'rniga bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyat qurish yo'li belgilab olindi.

Bunda O'zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o'tishdagi o'z taraqqiyot yo'li quyidagi tamoyillarda o'z ifodasini topgan:

Birinchi tamoyil, iqtisodiyotning siyosatdan ustunligi va mafkuradan holiligi – o'zbek modelining tamoyili sifatida iqtisodiyotni mafkuradan holi etish iqtisodiy munosabatlarni, moddiy ne'matlar yaratishni barcha narsadan ustun qo'yish va ishlab chiqarishni oqilona tashkil qilishning omilidir. U obyektiv iqtisodiy qonunlarni tan olishga, mulkchilik shakllariga, taqsimotga nisbatan subyektiv munosabatdan qutulishga ma'naviy shart-sharoit yaratadi. Mafkuraviy aqidalarni bartaraf etish xo'jalik yuritishning turli ijtimoiy shakllariga nisbatan xayrixoh bo'lgan ijtimoiy fikrning, bozor munosabatlari mos bo'lgan psixologiyaning va shunga xos iqtisodiy tafakkurning idrok etilishiga ko'maklashadi.

Mazkur tamoyil iqtisodiy rivojlanishda ma'naviyatning ahamiyati nechog'liq muhim ekanini, uning nozik qirralarini ochib beradi.

Ikkinchi tamoyil. Davlat – bosh islohotchi bo'lishi. Bunda davlat islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishi, yangilash va o'zgarishlar siyosatini ishlab chiqishi va uni izchillik bilan amalga oshirishi lozim.

Eski tuzumdan xalos bo'lgandan so'ng o'zini o'zi tartibga soladigan iqtisodiy mexanizm birdaniga vujudga kelmaydi. Bunda davlat asosiy yo'lboshchiga aylanmog'i kerak. Shu boisdan ma'muriy-buyruqbozlikka, markazlashgan iqtisodiyotga asoslangan tuzum qoldiqlarini bosqichma-bosqich bartaraf etish, bu yo'ldagi ziddiyat va qarama-qarshiliklarni yengib o'tish, yangi munosabatlarni qaror toptirish uchun o'tish davri kerak. Ziddiyatlarga boy bo'lgan o'tish davri sharoitida iqtisodiyotni, islohotlarni o'z holiga tashlab qo'yib bo'lmaydi. Shu boisdan Birinchi Prezident Islom Karimov, o'zbek modelining mazkur tamoyilini ilmiy asoslar ekan, quyidagilarni ta'kidlaydi: "O'tish davrida davlat xalq xo'jaligining, ayniqsa, uning asosini, tizimini belgilaydigan tarmoqlarning faoliyatini qo'llab-quvvatlashi, narx-navolarni tartibga solib turishi, shuningdek, bevosita yordam berishda imtiyozlar yaratishi, bevosita yordam ko'rsatish yo'li bilan ana shu tarmoqlarga madad berishi lozim".

Bu davlatning bosh islohotchi sifatidagi vazifasi nimadan iborat ekanini asoslab beradi. Ayni paytda turli ijtimoiy guruhlarining, nodavlat va notijorat, jamoatchilik tashkilotlarining, shaxslarning tashabbuslari va faoliyatlari cheklanmasligini, aksincha, davlat ularga yordam berishini anglatadi.

Uchinchi tamoyil. Jamiyat hayotining barcha sohalarida qonunning ustuvorligi. Demokratik yo'l bilan qabul qilingan Konstitutsiya va qonunlarni hech istisnosiz hamma hurmat qilishi va ularga og'ishmay rioya qilishi lozim.

Birinchidan, mazkur tamoyil turli mulk shakllarining teng huquqiy asosda rivojlanishini ta'minlaydi. Mulkchilik shakllari va xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi munosabatlar, raqobat qat'iy huquqiy me'yorlar yordamida tartibga solinadi. Iqtisodiyotni boshqarishda o'zboshimchalik va subyektivizmga, turli iqtisodiy zo'ravonliklarga yo'l qo'ymaslik uchun zarur

huquqiy shart-sharoit vujudga keladi. Ikkinchidan, davlatda demokratik jamiyat qurish tizimi shakllanadi, rivojlanadi, aholining siyosiy madaniyati va faolligi oshadi. Fikrlar xilma-xilligi va qarashlar rang-barangligi rivojlanadi, mafkuraviy plyuralizm qaror topishi uchun huquqiy kafolat paydo bo'ladi. Inson huquqlari ta'minlanadi. Davlat organlarining ishlab chiqarishga noqonuniy aralashishiga yoki mulk egalariining kamsitilishlarga chek qo'yiladi, iqtisodiy liberalizm shakllanadi. Uchinchidan, shaxsning, barcha ijtimoiy guruh va qatlamlarning manfaatlari to'liq hisobga olinadi va ularning yaratuvchilik imkoniyatlari, ijodiy salohiyati samaraliroq ro'yobga chiqadi. Jamoat tashkilotlarining o'rni va ahamiyati ortib boradi. Fuqarolik jamiyati shakllanadi. Demak, qonunning ustuvorligi tamoyili, keng ma'noda, O'zbekistonda ijtimoiy taraqqiyotga, jamiyat yangilanishiga, inson shaxsining haq-huquqlarining tiklanishiga va yuksalishiga xizmat qildi.

O'zbek modelining mazkur tamoyili o'zidan avvalgi tamoyillar bilan chambarchas bog'liq. Zero, davlat bosh islohotchi sifatida ijtimoiy barqarorlik, qonuniylik va huquq-tartibotning asosiy kafili bo'ladi. Ushbu tamoyil jamiyat hayotida birdaniga qaror topmaydi. U nisbatan uzoq muddat talab qiladigan, bosqichma-bosqich va doimiy rivojlanib boradigan jarayon. Uning to'liq qaror topishi uchun o'zaro mushtarak bo'lgan quyidagi uch omil muhim ahamiyat kasb etadi:

jamiyatning, ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini qamrab oladigan puxta va zaruratga qarab o'zgaruvchi qonunlar majmuasining vujudga kelishi va doimiy takomillashib borishi;

jamiyat a'zolarining huquqiy savodxonligi darajasi va qonunga itoat etishning yuksak bo'lishi;

mavjud qonunlarni hayotga tatbiq etishning zarur iqtisodiy shart-sharoiti, siyosiy va ijtimoiy mexanizmi yaratiladi.

To'rtinchi tamoyil. Kuchli ijtimoiy siyosat yuritish. Bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda, aholini, ayniqsa, nogironlar, boquvchisini yo'qotganlar, kam ta'minlangan oilalarni, bolalar va keksalarni ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta'sirchan choralar ko'rinishi lozim.

Kuchli ijtimoiy siyosatning tarkibiy qismlari va yo'nalishlari ko'p. Ular ijtimoiy ta'minot, yangi ish o'rinlari yaratish, sog'liqni saqlash, xalq ta'limi, madaniyat, sport va jismoniy tarbiya sohaları faoliyatini mablag' bilan ta'minlash va isloh qilishdan tortib, jinoyatchilikka qarshi kurashish, huquq-tartibotni ta'minlashgacha bo'lgan masalalarni qamrab oladi.

Kuchli ijtimoiy siyosat olib borish va aholining turli qatlamlarini ijtimoiy muhofaza qilish o'zbek modelining insonparvarlik mohiyatini belgilovchi tamoyillardan biridir.

Beshinchi tamoyil. Bozor iqtisodiyotiga obyektiv iqtisodiy qonunlarning talablarini hisobga olgan holda, tadrijiy asosda, puxta o'ylab, bosqichma-bosqich o'tish. Bu islohotlarning huquqiy asoslari va kafolatlarini

vujudga keltirish, aholini ijtimoiy himoyalash va uning yangicha iqtisodiy tafakkurini shakllantirish bilan birga olib borilishi lozim. O'zbekistonda aynan shunday yo'l tutildi. Bunday siyosat yuritish mablag'lardan samarali foydalanish imkonini berish barobarida, odamlarning safarbarligini oshirmoqda, ijtimoiy larzalarning oldini olmoqda, mulkchilik shakllarini bosqichma-bosqich rivojlantirmoqda.

Jamiyatda ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy taraqqiyotga erishishda insonning aqli, tafakkur dunyosi, bilimi va malakasi, shu orqali jamiyatning ma'naviy omili muhim rol o'ynaydi. Xalqimizning milliy o'zligini anglashi, milliy qadriyatlarimiz, an'ana va urf-odatlarimizni asrab-avaylash, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlod ongiga ona yurtga muhabbat tuyg'ularini singdirish masalasi muhim. Mustaqillik yillarida xalqning orzusi hisoblangan milliy va diniy qadriyatlar qayta tiklandi, iqtisodiy hayot bilan birga, jamiyat hayotining ma'naviy sohasi ham keng isloh qilindi.

O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li bo'lgan "O'zbek modeli" mamlakatimizning ijtimoiy taraqqiyot dasturi bo'lib, bu dastur ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy islohotlarning g'oyaviy-nazariy negizini tashkil etadi. Mazkur islohotlar mustaqillik yillarida bir necha bosqichlarni bosib o'tdi. Jumladan, islohotlarning dastlabki bosqichida eski ma'muriy-buyruqbozlik tizimi tugatildi va milliy davlatchilikning siyosiy-huquqiy poydevori barpo etildi. Keyingi bosqichda ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning huquqiy asosi yaratildi, iqtisodiyotning barqarorlashuviga erishildi.

Yana bir muhim jihat ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti O'zbekiston davlat suverenitetining iqtisodiy asosi bo'lib qoldi. Bu yo'lni shakllantirish uchun iqtisodiyotni tubdan isloh qilishga kirishildi. Avvalo, iqtisodiy islohotlarning quyidagi strategik maqsadlari belgilab olindi. Unga muvofiq, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini bosqichma-bosqich shakllantirish, milliy boyliklarning o'sishini, kishilar turmushi va faoliyati uchun munosib sharoitni ta'minlaydigan kuchli va muntazam rivojlanib boruvchi iqtisodiy tizim yaratish. Aralash iqtisodiyotni yaratish, kishining mulkdan begonalashuvini bartaraf etish, tashabbuskorlik va tadbirkorlikning har taraflama o'sishi uchun asos bo'ladigan xususiy mulkchilikning davlat tomonidan himoya qilinishini ta'minlash dolzarb vazifa edi.

Bu davrda korxonalar va fuqarolarga keng iqtisodiy erkinliklar berish, ularning xo'jalik ishlariga davlatning to'g'ridan to'g'ri aralashuvidan voz kechish, iqtisodiyotni boshqarishning ma'muriy-buyruqbozlik usullarini yo'q qilish, iqtisodiy vositalar va rag'batlantirishlarni keng qo'llash, moddiy, tabiiy va mehnat resurslaridan unumli foydalanishni, raqobatbardosh tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish va jahon iqtisodiyot tizimiga kirib borishni ta'minlaydigan chuqur iqtisodiy o'zgarishlarni amalga oshirish islohotlarning strategik vazifalaridan biriga aylandi. Ushbu strategik maqsadlar asosida iqtisodiy islohotlarning asosiy va muhim tomonlari aniq belgilab olindi. Eng

avvalo, birmuncha o'tkir ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yaqin vaqtlar ichida hal etishga yordam beradigan asosiy tarmoqlarni rivojlantirishga e'tibor qaratildi.

Iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning asosiy omillaridan biri bozor iqtisodiyotining huquqiy negizini yaratishdan iborat edi. Shu boisdan islohotlarning huquqiy asoslarini yaratishga alohida e'tibor berildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek, "Iqtisodiy islohotni amalga oshirishning asosiy nuqtalaridan biri bozor iqtisodiyotining huquqiy negizini yaratishdan iboratdir".

XX asr 90-yillari boshlarida respublikada bozor munosabatlari tobora rivojlanayotgan bir sharoitda eski tuzum davridagi qonunlar o'z ahamiyatini yo'qotib, mazkur sohaga taalluqli qonunlar hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Eng muhimi, mustaqillik ostonasi va uning dastlabki yillarida ushbu yo'nalishda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar bunga yaqqol dalildir. Shu nuqtayi nazardan dastlabki vaqtning o'zida iqtisodiy munosabatlarning huquqiy negizini barpo etadigan **100 ga yaqin asosiy qonun** hujjatlari qabul qilingan. Bu qonunlarni mazmun-mohiyati jihatidan quyidagi yo'nalishga bo'lish mumkin:

1. O'zbekistonning davlat va uning iqtisodiy mustaqilligining huquqiy negizlarini yaratish, davlatning boshqaruv qoidalarini tartibga soluvchi qonunlar. Ana shu yo'nalishda "O'zbekistan Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to'g'risida", "yerosti boyliklari to'g'risida", "O'zbekistan Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to'g'risida", "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida", "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida" va boshqa qonunlar qabul qilindi.

2. Mulkchilik munosabatlari va aralash iqtisodiyotni shakllantiruvchi qonunlar. Bu yo'nalish doirasida mulkchilik to'g'risida, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risida, yer to'g'risida, ijara to'g'risida, davlat uy-joy fondini xususiylashtirish to'g'risida va boshqa qonunlar qabul qilindi.

3. Xo'jalik yuritishni tartibga soluvchi qonunlar, ya'ni xususiylashtirish, mulkchilik, tadbirkorlik, korxonalar, fermer xo'jaligi, dehqon xo'jaligi, shirkat xo'jaligi to'g'risida qonunlar qabul qilindi. Bozor infratuzilmasini yaratuvchi va uning faoliyatini tartibga solib turuvchi banklar va bank faoliyati, pul tizimi, tadbirkorlik, sug'urta, birjalar va birja faoliyati to'g'risida, qimmatli qog'ozlar va fond birjasi to'g'risida hamda boshqa qonunlar qabul qilindi. Korxona bilan davlat o'rtasidagi, korxonalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga soluvchi qonunlar, Soliq kodeksi, Bojxona kodeksi, monopolistik faoliyatni cheklash, korxonalarning bankrot bo'lishi haqida qonunlar qabul qilindi, Xo'jalik-protsessual kodeksi ishlab chiqildi, xo'jalik sudi tuzildi.

4. O'zbekistonning tashqi iqtisodiy faoliyatini belgilab beruvchi huquqiy normalar yaratildi. Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida qabul qilingan qonunlar, xalqaro pakt va bitimlar, ularning O'zbekiston tomonidan imzolanishi mamlakatimiz tashqi aloqalarining rivojlanishi tarixida yangi sahifa ochdi. Respublika iqtisodiyotining huquqiy asoslari Prezident Farmonlarida, hukumat qarorlari va boshqa me'yoriy hujjatlarda yanada takomillashtirib borildi. Demak, **"o'zbek modeli"** tushunchasi, avvalo, O'zbekistonning mustaqil taraqqiyotini asoslaydigan, uni muayyan maqsadlarga yo'naltiradigan, ma'lum maqsadlarga erishishga qaratilgan ichki siyosatining muhim belgisi ekanligini bugungi kun tasdiqlamoqda.

Ushbu yillarda bank kredit mexanizmi, soliq siyosati, xususiy sektorni isloh qilish olib borildi. Kichik biznes va tadbirkorlikni shakllantirish, davlat mulkini xususiylashtirish chora-tadbirlari ko'rildi. Ya'ni davlat o'tish bosqichidagi qiyin sharoitlarda aynan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish iqtisodiyotni tezkor tarkibiy isloh qilishni, shuningdek, bozorni raqobatbardosh iste'mol tovarlari bilan ta'minlash mumkinligini anglay boshladi. Shu bois, O'zbekiston rahbariyati dastlab tadbirkorlikni rivojlantirishning huquqiy asoslarini yaratishga alohida e'tibor qaratdi. Jumladan, tadbirkorlikning ilk huquqiy asosi sifatida 1991-yil 15-fevralda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik to'g'risida"gi Qonuni alohida o'rin tutdi.

Unda endigina davlat mulkchiligiga asoslangan jamiyatdan yangicha bozor iqtisodiy munosabatlariga asoslangan tuzumga o'tish prinsiplari, tadbirkorlik asoslari va subyektlari, turlari, ularning shakllantirish mexanizmlari va rivojlantirish omillari o'z aksini topdi. Ushbu qonun qabul qilingunga qadar uzoq sovet tuzumi kishilar ongida mulkning egasi davlat, davlat korxonalari asosiy ishlab chiqaruvchi va mahsulot yetishtirib beruvchi asosiy kuch, degan tushuncha shakllanib qolishiga olib kelgan edi. Qonunda kishilar ongida yangicha bozor psixologiyasini shakllantirish omillari xususiy tadbirkorlik yo'nalishida muhim huquqiy asos bo'ldi.

Mulk va unga egalik qilishga oid 1991-yil 19-noyabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risida"gi qonuni muhim ahamiyat kasb etdi. Unga ko'ra, mulkchilik shakllarini o'zgartirish sohasidagi ishlar respublika hamda hududiy miqyosda bosqichma-bosqich, maxsus dastur asosida amalga oshirilishi qat'iy belgilab qo'yildi. Albatta, ushbu qonunning qabul qilinishi mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish borasida sohani bosqichma-bosqich rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi.

Mazkur qonunning qabul qilinishi respublika mustaqilligining dastlabki yillarida, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikdagi ayrim muammolarni qonuniy asosda yechish va tadbirkorlar faoliyatiga to'siq bo'layotgan masalalarni bartaraf etish borasida 1994-yilda qabul qilingan "Iqtisodiy

islohotlarni yanada chuqurlashtirish, xususiy mulk manfaatlarini himoya qilish va tadbirkorlikni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni va 1995-yil 5-yanvarda e'lon qilingan "Xususiy tadbirkorlikda tashabbus ko'rsatish va uni rag'batlantirish to'g'risida"gi Prezident Farmonlari mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishga, mulkdorlar tabaqasini huquqiy manfaatlarini himoya qilishga va ularning qonuniy faoliyatlarini yo'lga qo'yishga turtki berdi. Mazkur hujjatlarga binoan davlat mulkini xususiylashtirishdan tushayotgan mablag'larning 50 %i kichik biznesni rivojlantirishga yo'naltirildi. Ayniqsa, 1995-yil 21-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish to'g'risida"gi Qonuni iqtisodiyotning mazkur sektoriga davlat va mintaqaviy darajada rag'batlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi.

Har bir oila va fuqaroning munosib turmush darajasi farovonlikning muhim belgisidir. Xalqning munosib turmush sharoiti, jamiyatda o'z ehtiyojlarini to'la qondira olishi, o'z orzu-istaklariga erishishi farovonlik tushunchasining mazmun va mohiyatini belgilab beradi. Respublikamizda amalga oshirilayotgan makroiqtisodiy barqarorlashtirish, iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar va bozor islohotlarining muvaffaqiyatli amalga oshirilayotgani fuqarolarimizning milliy o'zligini tobora kengroq anglayotganliklari, milliy ma'naviyatimiz va iqtisodiyotimizga nisbatan yangicha munosabat shakllanayotganligidan guvohlik beradi. Shu sababli biz dunyodagi o'z avtomobilsozligimiz, aviatsiya sanoati, o'z mashinasozligimiz va boshqa ishlab chiqarish tarmoqlariga ega bo'lgan yetakchi mamlakatlar qatoridan o'rin oldik. Bunday ijobiy o'zgarishlar aholi daromadlarini yanada oshirish, turmush tarzini yaxshilash uchun moddiy zamin bo'lib xizmat qildi.

Ayni paytda aholi daromadlarini sifat jihatdan yanada oshirish, ijtimoiy himoya masalasiga ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. O'zbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish aholining daromad manbaiga ega bo'lishga bo'lgan intilishini rag'batlantirish, xo'jalik yurituvchi subyektlarning erkin iqtisodiy faoliyatini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni yaratilishi buning isbotidir.

Har bir inson qanday shakldagi mulkchilik faoliyati bilan shug'ullanishidan qat'iy nazar, shaxsiy manfaatlarini xalq va Vatan manfaatlari bilan uyg'unlashtirsagina, farovonlikka erishishi mumkin. Aslida mulkdor odam jamiyat a'zolari orasida faqat moddiy boyligi bilan emas, balki yuksak ma'naviy fazilatlarini bilan ham ajralib turishi zarur. Zero, aholi turmush tarzining yuksalishi, jamiyatda barkamol insonni tarbiyalashni ham taqozo etadi. Shuning uchun aholi daromadlarining o'sishi jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash bilan uzviy bog'liq. Zero, moddiy ne'matlarning taqsimlanishida aholiga ko'rsatiladigan ijtimoiy yordamning o'rni kattadir. Albatta, davlatning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan chora-

tadbirlar ko'lamini yanada kengaytirishi natijasida, jamiyatda ijtimoiy tenglik ta'minlanadi. Bu, o'z navbatida, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini kafolatlaydi.

4.3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi va uning tarixiy ahamiyati. Davlat ramzlari

Konstitutsiya har qanday davlatning bosh qomusi, obro'-e'tibori, xalq, jamiyat va davlatning o'ziga xos huquqiy hujjati hisoblanadi. Chunki Konstitutsiya davlatni davlat, millatni millat sifatida dunyoga tanitadi, unda barcha ijtimoiy qatlamlar, umuman xalqning huquq va erkinliklari, irodasi, ruhiyati, ijtimoiy ongi va madaniyati aks etadi. Jumladan, mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasida ham ushbu jihatlar inobatga olingan bo'lib, unda, ayniqsa, oila va yoshlarga oid muhim jihatlar, yoshlar faoliyatining asosiy yo'nalishlari ham o'z aksini topgan. Shu boisdan ham biz oilaga e'tiborimizni tubdan o'zgartirishimiz, oilalarni, avvalo, ijtimoiy jihatdan himoyalashimiz, e'zozlashimiz, qo'llab-quvvatlashimiz kerakligi bugungi kunimiz uchun va ertangi istiqbolimiz uchun naqadar muhim va dolzarb ekanligini yaxshi tushunishimiz va anglashimiz darkor.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 13-moddasida qayd etilganidek va belgilab berilganidek, "O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, unga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmatini va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi". Zero, mustaqillikka erishganimizdan so'ng xalqimizning milliy ongi, ma'naviyati, qadriyatlari, siyosiy, ijtimoiy huquq va erkinliklari qaytadan tiklandi. Natijada, mustaqil **O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining o'n ikkinchi chaqiriq o'n birinchi sessiyasida (1992-yil 8-dekabr)** huquqiy va xalqaro ahamiyatga molik hujjat – mustaqillik Konstitutsiyasi qabul qilindi. Ushbu Konstitutsiyaning qabul qilinishi xalqimizning ulkan tarixiy yutug'idir, zero, unda xalqimizning tarixiy-madaniy qadriyatlari, milliy mentaliteti, axloqiy sifatleri, ko'p millatli mamlakatimizda millatlararo totuvlik, dinlararo bag'rikenglik kabi tamoyillar o'z ifodasini topgan.

Konstitutsiya – har qanday davlatning bosh qonuni, obro'-e'tibori hisoblanadi. Chunki Konstitutsiya davlatni davlat, millatni millat sifatida dunyoga tanitadigan o'ziga xos qomusnomadir. Shu ma'noda asosiy Qonunimiz xalqimizning irodasini, ruhiyatini, ijtimoiy ongini va madaniyatini o'zida aks ettiradi.

O'zbekiston Konstitutsiyasi esa o'zbek xalqining tarixiy, milliy qadriyatlarini o'zida aks ettirgan hujjatdir. Zero, sohibqiron Amir Temur o'z tuzuklarida davlatni boshqarishda oliy tabuqa vakillaridan tortib to hunar ahligacha bo'lgan jami 12 tabaqa vakillariga suyanib ish ko'rishni o'z

davrida alohida ta'kidlab o'tganlar, "Qayerda qonun hukmronlik qilsa, shu yerda erkinlik bo'ladi" – degan so'zlarni keltirganlar. O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi 1990-yil 20-iyunda Mustaqillik Deklaratsiyasining qabul qilinishi munosabati bilan o'rta qo'yilgan edi. Oliy Kengashning ikkinchi sessiyasida Mustaqillik Deklaratsiyasining muhim tamoyillari asosida davlatning yangi Konstitutsiyasi ishlab chiqilishi lozim, degan xulosaga kelindi. Sessiyada Prezident I.Karimov raisligida Konstitutsiyaviy Komissiya tuzish to'g'risida qaror qabul qilindi.

Mustaqillik Konstitutsiyasi loyihasida O'zbekistonda yuz bergan tarixiy o'zgarishlar hisobga olindi. Xususan, O'zbekiston mustaqilligini qonunlashtirish, iqtisodiyotda bozor munosabatlariga o'tishning shartlari, davlat va jamiyat qurilishida demokratik tizimning tamoyillari, inson huquqining ustuvorligi o'z ifodasini topdi. Konstitutsiyada bayon etiladigan masalalarni birma-bir o'rganib chiqish uchun 35 kishidan iborat ishchi guruh va har bir bo'limni alohida tayyorlaydigan kichik guruhlardan iborat komissiyalar tashkil etildi.

Konstitutsiyaviy komissiya ma'qullagan **Konstitutsiya loyihasining** birinchi varianti 1991-yil noyabrda tayyorlab bo'lindi. Ushbu variant muqaddima, olti bo'lim, 158 moddadan iborat edi. Konstitutsiya loyihasining ikkinchi varianti esa 1992-yilda ishlab chiqildi. Bu variant 149 moddadan iborat edi. Puxta ishlovlardan so'ng O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining loyihasi 1992-yil 26-sentyabrda Konstitutsiyaviy komissiya qarori bilan umumxalq muhokamasi uchun matbuotda e'lon qilinadi. **Konstitutsiyaviy komissiya** O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini ishlab chiqish ustida 2,5 yil ishladi. Konstitutsiya loyihasini ishlab chiqishda konstitutsiyaviy rivojlanishning jahon tajribasi o'rganildi, inson huquqlari, demokratiya va qonunchilik sohasida jahonda qo'lga kiritilgan yutuqlar hisobga olindi. Milliy davlatchiligimizning tajribasi, Amir Temur va boshqa davlat arbobi hamda allomalarimizning davlatni idora qilish sohasidagi g'oyalari yangi Konstitutsiyaga asos qilib olindi.

Albatta, respublikaning yangi Konstitutsiyasini qabul qilish uchun maxsus ishchi guruh tuzilgan edi. Konstitutsiyaviy komissiya oldiga quyidagi vazifalar qo'yilgan edi:

Konstitutsiyaning rivojlanish tamoyillari va jahon tajribasini o'rganib chiqish;

boshqa mamlakatlarning inson huquqlari borasida, demokratiya va qonunchilik sohasida qo'lga kiritgan yutuqlarini hisobga olish;

keng xalq ommasiga ongi va dunyoqarashiga yaqin, barcha uchun tushunarli yuridik hujjatni xalqchil, sodda va ravon tilda yaratish edi. Mazkur vazifaga asosan AQSh, Fransiya, Kanada, Germaniya, Shvetsiya, Yaponiya, Italiya, Ispaniya, Portugaliya, Gretsiya, Turkiya, Eron, Hindiston, Pokiston, Misr, Vengriya, Bolgariya, Litva davlatlarining Konstitutsiyalari chuqur

o'rganildi va qiyosiy tahlil etildi. Konstitutsiyani yaratishda quyidagi tamoyillarga rioya qilindi:

huquqiy demokratik davlat barpo etish tajribasini har tomonlama umumlashtirish va uni Konstitutsiya loyihasida hisobga olish;

O'zbekistonning demografik va ijtimoiy-siyosiy jihatlarini, aholi turmush tarzi, uning tarixiy taraqqiyot tajribasi hamda deputatlarning, turli ijtimoiy guruhlarining, milliy madaniyat markazlarining mulohazalari va takliflarini umumlashtirish;

Konstitutsiyaviy komissiya a'zolaridan tushgan takliflarni ko'rib chiqish va loyihaga tegishli o'zgartishlar kiritish kabilar bo'ldi.

Loyihaning dastlabki varianti 1991-yil oktyabr-noyabr oylarida tayyorlab bo'ldi. U muqaddima, olti bo'limga bo'lingan 158 moddadan iborat edi. Bu loyiha hali mukammallik darajasidan ancha yiroq edi. Uning ustida yanada jiddiyroq va talabchanlik bilan ishlash zarur edi. 1992-yil bahorida esa loyihaning 149 moddadan iborat ikkinchi varianti ishlab chiqildi. 1992-yil 26-sentyabrda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi loyihasi umumxalq muhokamasi uchun matbuotda e'lon qilindi. Muhokama 2 oycha davom etdi. Muhokama jarayonida bildirilgan takliflar asosida tuzatishlar kiritilgan loyiha 1992-yil 26-noyabrda matbuotda ikkinchi marta e'lon qilindi. Umumxalq muhokamasi davrida 6 mingdan ortiq taklif va mulohazalar bildirildi, ular inobatga olindi. Prezident Islom Karimov O'zbekiston Konstitutsiyasini ishlab chiqishga rahbarlik qildi va o'zining katta hissasini qo'shdi.

Shu tariqa mamlakat tarixida ilk bor **1992-yil 8-dekabrda** o'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashning XI sessiyasi bo'ldi. Unda mamlakatning Asosiy Qonunini qabul qilish masalasi muhokama qilindi. Sessiyada deputatlar loyihaga 80 ga yaqin o'zgartirish, qo'shimcha va aniqliklar kiritdilar. Shunday qilib, shu kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XI sessiyasi "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini qabul qilish to'g'risida", "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilingan kunni umumxalq bayrami deb e'lon qilish to'g'risida" va "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini amalga kiritish tartibi to'g'risida"gi Qonunlarni qabul qildi. O'zbekiston Respublikasining **Konstitutsiyasi 6 bo'lim, 128 moddadan iborat** edi.

Konstitutsiya va qonunlarda 18 yoshga to'lgan fuqarolarning saylash huquqiga ega ekanligi, O'zbekiston Prezidenti saylovi, Oliy Majlis saylovi, xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlari saylovi umumiy teng, to'g'ridan to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan o'tkazilishi mustahkamlab qo'yilgan. Har bir fuqaro saylovchi bir ovozga ega. **35 yoshdan kichik bo'lmagan fuqaro O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, 25 yoshga to'lganlar Oliy Majlisga, 21 yoshga to'lganlar viloyat, tuman va shahar Kengashlariga deputat** etib saylanish huquqiga ega.

Fuqaro bir vaqtning o'zida ikkidan ortiq vakillik organlarining deputati bo'lishi mumkin emas.

Bir so'z bilan aytganda, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi asosiy, huquqiy va xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan buyuk voqea bo'ldi. Asosiy Qonunni ishlab chiqishda AQSh, Buyuk Britaniya, Fransiya, BMT, Yevropa Xavfsizlik va Hamkorlik Kengashi kabi nufuzli davlat va xalqaro tashkilotlarning olimlari faol qatnashdilar. Natijada, O'zbekiston Konstitutsiyasi eng taraqqiy etgan mamlakatlar – AQSh, Fransiya, Germaniya, Italiya kabi G'arb davlatlari, Misr, Turkiya, Hindiston va boshqa Sharq davlatlarining boy tajribasidan eng demokratik jihatlarini, insonparvarlik g'oyalarini tarannum etuvchi xalqaro hujjatlarning talablarini o'zida mujassamlashtirdi.

Mamlakatda Konstitutsiya va qonun ustuvorligini ta'minlash, shaxs, oila, jamiyat hamda davlatning huquq va manfaatlarini muhofazasini kuchaytirish, aholining huquqiy madaniyati va huquqiy ongini oshirish, fuqarolarni qonunga bo'ysunish va hurmat ruhida tarbiyalash – bu rivojlangan bozor iqtisodiyotiga asoslangan chinakam demokratik, huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyati qurishning nafaqat maqsadi, balki uning vositasi, eng muhim sharti hisoblanadi.

Qonun ustuvorligining mohiyati O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qator moddalarida belgilab berilgan. Konstitutsiyaning III bobi ikkita 15- va 16-moddalardan iborat bo'lib, Konstitutsiya va qonun ustunligiga bag'ishlangan. **Konstitutsiyaning 15-moddasiga muvofiq, "O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi" so'zsiz tan olinadi.** Davlat, uning organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari, fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish ko'radilar. O'z faoliyatini Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq amalga oshirish sanab o'tilgan subyektlarning konstitutsiyaviy burchi bo'lib hisoblanadi. Agar davlat organlari, nodavlat tashkilotlar, mansabdor shaxslar yoki fuqarolar o'zlarining bu burchlarini bajarmasalar, ularga nisbatan tegishli javobgarlik choralari qo'llanishi mumkin.

Konstitutsiya va qonunlarga rioya etmagan shaxslarning javobgarligi Konstitutsiyaning o'zida yoki tegishli qonun hujjatlarida mustahkamlab qo'yilgan bo'ladi. Masalan, Konstitutsiyaning 93-moddasi 12-bandiga muvofiq, Konstitutsiyani, qonunlarni buzgan tuman va shahar hokimlarini Respublika Prezidenti o'z qarori bilan lavozimidan ozod etishga haqli. Bu borada shuni ham aytib o'tish lozimki, Konstitutsiyaning normasi boshqa qonunlarning normalariga nisbatan ustunlik xarakteriga ega. Chunki Konstitutsiya barcha boshqa qonunlar uchun poydevordir. Shuning uchun ham Konstitutsiyaning 16- moddasida mustahkamlangan qoidaga binoan, **"Birorta ham qonun yoki boshqa normativ-huquqiy hujjat Konstitutsiya**

normalari va qoidalariga zid kelishi mumkin emas". Agar birorta normativ-huquqiy hujjat Konstitutsiyaga zid keladigan bo'lsa, u bekor qilinishi lozim.

Davlat bayrog'i O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 18-noyabrda 407-XII-sonli "O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i" Qonuni bilan tasdiqlangan. O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i O'zbekiston Respublikasi davlat suverenitetining ramzidir.

O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i xalqaro munosabatlarda O'zbekiston Respublikasining timsoli bo'ladi. O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i – bayroqning butun uzunligi bo'ylab o'tgan to'q moviy rang, oq rang va to'q yashil rangli uchta endan tarkib topgan to'g'ri to'rtburchak shaklidagi matodir.

Bayrog'imiz 1992-yilning 2-martidan O'zbekiston to'laqonli suveren respublika sifatida tan olinganining ramzi sifatida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh qarorgohi oldida ham hilpiray boshladi. Mana, qariyb yigirma besh yildirki, u xalqaro maydonda mamlakatimizning kuch-qudrati, mustaqilligimizning jahonaro ifodasi, xalqimiz g'ururi va iftixori timsoli bo'lib xizmat qilmoqda. Dunyo mamlakatlaridagi elchixonalarimiz binolari, qator xalqaro tashkilotlar qarorgohlarida ham bayrog'imiz O'zbekiston ramzi bo'lib turibdi. Chet ellarda yurganimizda o'sha yerda hilpirab turgan bayrog'imizga ko'zimiz tushishi bilan yuragimizda cheksiz faxr uyg'onadi, ruhimiz ko'tariladi. Bayrog'imiz timsolida dunyoning har qaysi nuqtasida ham O'zbekiston degan himoyachimiz, suyanchig'imiz borligini his qilamiz.

Bayrog'imiz bugungi kunda milliy aviakompaniya samolyotlari, xalqaro yo'nalishdagi poyezdlarimiz orqali dunyoning ko'plab mamlakatlariga "parvoz qilib", O'zbekistonda kelajagi buyuk davlat borligini jahonga namoyish etmoqda. Zotan, "O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida"gi Qonunning 2-3-moddalarida ta'kidlanganidek, davlatimiz bayrog'i suverenitetimiz ramzidir.

Xalqaro maydonda rasmiy delegatsiyalarimizning xorijiy mamlakatlarga safarlari chog'ida, xalqaro tashkilotlarda, konferensiyalar, jahon ko'rgazmalari va sport musobaqalarida mamlakatimiz timsoli hisoblanadi. Qonunning 13-moddasiga muvofiq, fuqarolarimiz, shuningdek, O'zbekistonda turgan boshqa shaxslar davlatimiz bayrog'ini hurmat qilishlari shart va unga behurmatlik uchun jazo muqarrar.

Bayrog'imiz davlat idora va tashkilotlari, ta'lim muassasalari, harbiy qismlar – qo'yingki, barcha sarhadlarida hilpirab turibdi. Qurolli kuchlarimiz safiga chaqirilgan, harbiy ta'lim muassasalarini tamomlagan yoshlarimiz Davlatimiz bayrog'i poyida Vatanni ko'z qorachig'iday asrash, uni o'z sha'ni va nomusiday munosib himoya qilishga qasamyod qiladi. Nufuzli xalqaro sport musobaqalarida yurtimiz bayrog'ini baland ko'tarayotgan sportchilarimizning yutuqlari qalbimizni vatanparvarlik tuyg'usiga to'ldiradi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasining matni va musiqasi
O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 10-dekabrda 768-XII-sonli "O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to'g'risida"gi Qonuni bilan tasdiqlangan. O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi O'zbekiston Respublikasi Davlat suvereniteti ramzidir. O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasiga zo'r ehtirom bilan qarash O'zbekiston Respublikasining har bir fuqarosini vatanparvarlik burchidir.

Madhiya – qalbida o'z Vataniga muhabbat va sadoqat tuyg'usi bor har qanday kishida milliy g'urur, o'ziga xos faxr, eng muhimi yurtga mehr uyg'otadi. Bu milliy timsolda xalqning o'tmishi, buguni va kelajagi, shuningdek, ziynati, orzu-o'yi, maslak-maqsadi mujassam.

O'zbekiston davlat madhiyasi yangraganda, "Serquyosh" so'zi jaranglashi bilan butun vujudimizda ajib entikish, dilimizda cheksiz iftixor tuyg'usini his etamiz. Chunki unda yurtimiz tarovati, buyuk kelajak barpo etish yo'lida fidokorona mehnat qilayotgan xalqimizning orzu-intilishlari, O'zbekistonimizning jahon hamjamiyatida tobora yuksalib borayotgan obro'-e'tibori, hech kimdan kam bo'lmay, kelajakka qat'iy ishonch bilan intilayotgan yoshlarimizning azmu shijoati aks etgan.

O'zbekistonda mustaqillik yillarida xalqimizning ma'naviyatini yuksaltirish, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi madhiyasi yoshlarda Vatanga muhabbat, boy tariximizga, milliy o'zligimizga chuqur hurmatni shakllantirishda, farzandlarimizning har tomonlama barkamol va yetuk insonlar bo'lib voyaga yetishida muhim tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Inson vujudidagi salomatlik yetmish ikki tomirdagi qon aylanishining mo'tadilligi bilan baholansa, uning jamiyatdagi obro'-e'tibori, odamiylik qiyofasi yana ikki mezonda chamalanadi — Iymon va Vijdon. Zero, imoni pok odam ezgulikka moyil bo'ladi. U har doim yon-atrofdagi kishilarga, demakki, yurtiga, Vataniga xizmat qilishni o'zining insoniylik burchi deb biladi. Vijdon uyg'oqligi esa kishini sergaklikka, o'zi tug'ilib o'sgan yurtiga oid har qanday jarayonga daxldorlik hissini tarbiyalaydi. Bu xislatlar vatanparvarlikdan dalolatdir. Davlat ramzlari ham vatanparvarlik fazilatini shakllantiruvchi, shu aziz yurtimizni jonu dildan sevishta undovchi muhim vositadir.

Davlat gerbi. O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 2-iyuldagi 616-XII-sonli "O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi to'g'risida"gi Qonuni bilan tasdiqlangan. **O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi** quyidagi ko'rinishga ega: tog'lar, daryolar va so'l tomoni bug'doy boshloqlaridan, o'ng tomoni esa chanoqlari ochilgan g'o'za shoxlaridan iborat chambarga o'ralgan gullagan vodiy uzra quyosh zarrin nurlarini sochib turadi. Gerbning yuqori qismida Respublika hurligining ramzi sifatida sakkizburchak tasvirlangan bo'lib,

uning ichki qismida yarim oy va yulduz tasvirlangan. Gerbning markazida baxt va erksevarlik ramzi — qanotlarini yozgan Humo qushi tasvirlangan. Gerbning pastki qismida O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'ini ifoda etuvchi chambar lentasining bantida "O'zbekiston" deb yozib qo'yilgan. O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbining rangli ko'rinishida: Humo qushi va daryolar — kumush rangda; quyosh, boshqalar, paxta chanoqlari va "O'zbekiston" yozuvi — oltin rangda; g'o'za shoxlari va barglari, tog'lar va vodi — yashil rangda; chanoqlardagi paxta — oq rangda; lenta — O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'ining ranglarini aks ettiruvchi uch xil rangda; sakkizburchak — oltin zarhal bilan hoshiyalangan holda havo rangda; yarim oy va yulduzlar — oq rangda tasvirlangan.

Nazorat savollari:

1. Mustaqillikning dastlabki yillarida O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'li nimalardan iborat edi?
2. Taraqqiyotning "O'zbek modeli" deganda nimani tushunasiz?
3. O'z istiqloq yo'lini tanlagan O'zbekiston oldida istiqloqning dastlabki yillarida qanday muhim islohotlar amalga oshirildi?
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi va uning tarixiy ahamiyati nimalardan iborat?
5. O'zbekistonning Davlat ramzlari xususida gapirib bering.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. —Toshkent: "O'zbekiston". 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi.// "Xalq so'zi". T., 2020-yil 24-yanvar.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch. — Toshkent: "O'zbekiston". 2008.
4. Levitin L. O'zbekiston tarixiy burilish pallasida. — Toshkent: "O'zbekiston". 2001.
5. O'zbekiston tarixi. (Qisqacha ma'lumotnoma). — Toshkent: "Sharq".2000.
6. Jo'rayev M., Nurullin R., va boshqalar. O'zbekistonning yangi tarixi. 2-kitob. Toshkent: "Sharq".2000.
7. Erkaev A. O'zbekiston yo'li. - Toshkent: Ma'naviyat, 2011.
8. Рахимов М.А., Рахматуллаев Ш., Турсунова Р., Назаров Р. Очерки новейшей истории Республики Узбекистан. -Ташкент.: «Адабиёт Учкунлари», 2016.

9. Usmonov Q. va boshqalar. O'zbekiston tarixi. –Toshkent: Moliya, 2016.
10. Oblomurodov N. Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.
11. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O'zbekiston, 2019.

5-MAVZU: O'ZBEKISTONDA DEMOKRATIK, FUQAROLIK JAMIYATI ASOSLARINING SHAKLLANISHI, AMALGA OSHIRILGAN SIYOSIY ISLOHOTLAR

Reja:

5.1. O'zbekistonda milliy boshqaruv. Hokimiyatlarning bo'linish prinsipi. Ko'ppartiyaviylik tizimi

5.2. O'zbekistonda parlament tizimi va uning tarixi

5.3. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar

5.4. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat-notijorat tashkilotlarining siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi o'rni

5.5. O'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni

5.1. O'zbekistonda milliy boshqaruv. Hokimiyatlarning bo'linish prinsipi. Ko'ppartiyaviylik tizimi

Mustaqillik yillarida respublikada davlat hokimiyatining vakillik va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini yangi sharoitlarga mos keladigan tizimini yaratish zarur edi. Hozirgi amalda bo'lgan mahalliy vakillik organlari yangi organlar bo'lmasdan, xalq deputatlari Sovetlari negizida tashkil qilingan. Ma'lumki, sobiq sovetlar davrida amalda bo'lgan mahalliy xalq deputatlari Sovetlari aniq bir hokimiyatga ega bo'lmay, ular huquqsizligining bosh sababi partiya organlari to'g'ridan to'g'ri ularning ishiga aralashar va ularga saylanadigan deputatlar partiya organlari tomonidan tanlanar edi.

1990–1992-yillarda O'zbekiston Respublikasining asosiy qomusi – Konstitutsiyaning qabul qilingunicha bo'lgan davrda mahalliy hokimiyat organlari tizimini shakllantirish maqsadida, bir necha Qonunlar qabul qilindi. “O'zbekiston Respublikasi **xalq deputatlarining maqomi to'g'risida**”gi Qonun, 1990-yil 31-oktyabr, “O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida”gi Qonun, 1991-yil 31-avgust, “O'zbekiston Respublikasi Ijroiya hokimiyati – boshqarma idoralarining tuzilishini takomillashtirish to'g'risida”gi Qonun, 1990-yil 3-noyabr, O'zbekiston Respublikasi “Toshkent shahar hokimini saylash tartibi to'g'risida”gi muvqqat Nizomni tasdiqlash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengash Rayosatining Qarori, 1991-yil 25-noyabr va boshqalar.

1992-yil 4-yanvarda "O'zbekiston Respublikasining mahalliy hokimiyat idoralarini qayta tashkil etish to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi.

Bu qonun mamlakatimizda mahalliy hokimiyatning ikki mustaqil organi – vakillik va ijro organlari tizimiga boshchilik qiladigan hokimlik va hokimlar lavozimi joriy etildi. 1992-yil 14-yanvarda ushbu qonunga O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi Konstitutsiyaviy qonun maqomini berdi. 1992-yilda Toshkent shahrida va 12 ta viloyatda, 163 ta qishloq tumani va 18 ta shahar tumanida hamda 120 ta shaharda hokimlar tayinlandi va tasdiqlandi, ularning apparati – hokimiyatlar tuzildi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari 2 ga bo'linadi: mahalliy vakillik organlari va mahalliy ijroiya organlari. Mahalliy vakillik organlari o'z faoliyatini kollegiallik asosida olib boradi. Mahalliy kengash ishining asosiy tashkiliy-huquqiy shakli sessiya hisoblanadi. Mahalliy vakillik organlarining hamma bo'g'inlari saylov yo'li bilan tashkil qilinadi. Qonun vakillik organlariga har tomonlama bilimga, tajribaga ega, keng, mustaqil fikrlovchi shaxslarning saylanishini va bu organlar ishchan bo'lishini nazarda tutadi. 1994-yil 25-dekabrda va 1999-yil 5-dekabrda O'zbekistondagi mahalliy hokimiyat organlariga saylovlar o'tkazildi. Mahalliy ijroiya organlari — hokimiyatlarga viloyat, tuman va shahar hokimlari boshchilik qiladi va u yakkaboshchilik prinsipi asosida ish olib boradi.

Hokimiyatlar boshqarmalar, bo'limlar va bo'linmalardan iborat bo'lib, ularning tuzilishi, tashkil etilishi va faoliyati O'zRning Vazirlar Mahkamasi tasdiqlaydigan tegishli nizomlar bilan belgilanadi. Viloyatlar va Toshkent sh. ijroiya hokimiyati organlarining tuzilishi va shtatlari hokim tomonidan O'zR Vazirlar Mahkamasi bilan kelishilgan holda, tegishli xalq deputatlari kengashi tasdiqlagan byudjet doirasida belgilanadi va o'zgartiriladi. Tuman, shahar ijroiya hokimiyati organlari va Qoraqalpog'iston Respublikasi ijroiya hokimiyati organlari tuzilishi va shtatlari tarkibi Mahalliy davlat hokimiyati organlari to'g'risidagi qonun bilan tartibga solinadi.

Xalq deputatlari kengashlari va hokim munosabatlarini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlarga asosan hududdagi muhim masalalar, muammolarni hal qilishda maslahatlashish uchun hokimlar huzurida maslahat kengashi tuzildi. Lekin bunday maslahat kengashlari tuzilishi hokimning faoliyatidagi yakkaboshchilik prinsipiga putur yetkazmaydi. Ijroiya hokimiyati bo'linmalari rahbarlari davlat boshqaruvining yuqori organlari bilan kelishilgan holda va hokimning taqdimiga binoan, tegishli xalq deputatlari kengashlari sessiyalarida lavozimiga tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi. Mahalliy vakillik organlari va hokimlar qabul qiladigan hujjatlar konstitutsiya va qonunlarga zid bo'lmasligi lozim. Hokim

tomonidan qabul qilingan hujjatlar ustidan fuqarolar, jamoat birlashmalari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar sudga shikoyat qilishlari mumkin.

Jamiyatdagi muhim ijtimoiy-siyosiy islohotlarni amalga oshirishda qonun chiqaruvchi hokimiyatning o'rnini katta. Ushbu tamoyilga ko'ra, davlat hokimiyatining bo'linish tamoyilida parlament taraqqiyoti muhim o'rin tutadi. Mustaqil taraqqiyot yo'lining shakllanishi O'zbekistonda qonunchilik tizimini shakllantirishda yangi bosqichni boshlab berdi. Hokimiyatning bo'linish tamoyili Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq **qonun chiqaruvchi, ijro hokimiyati va sud hokimiyatidan** tashkil topgan. O'zbekistonda qonun chiqaruvchi hokimiyatni Parlament, ya'ni Oliy majlis amalga oshiradi.

Shu o'rinda parlament so'zi, uning lug'aviy ma'nosi hamda mohiyati xususida. Parlament – (fransuzcha “parler” so'zlashmoq, gapirmoq ma'nolarini anglatadi) ilk bor XIII asrda Angliyada davlat hokimiyatining vakillik organi sifatida vujudga kelib, keyingi asrlarda boshqa mamlakatlarga yoyilgan.

Parlament barcha demokratik mamlakatlarda qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi. U qonun bo'yicha belgilangan sondagi deputatlardan iborat bo'lib, hududiy saylov okruglari bo'yicha, odatda, ko'ppartiyaviylik asosida belgilangan yoshga to'lgan fuqarolardan saylanadi. Parlament turli davlatlarda turlicha nomlanadi. Rossiyada – Davlat Dumasi, Ukrainada – Rada, Serbiyada – Skupshina, Shvetsiyada – Rikstag, AQShda – Kongress, Isroilda – Knesset, Mo'g'ulistonda – Xalq Xurali, Afg'onistonda – Xalq Jirg'asi, Ozarbayjonda – Milliy Majlis, O'zbekistonda esa Oliy Majlis (1925–1989-yillarda Oliy Sovet, 1990–1994-yillarda Oliy Kengash deb yuritilgan) deb yuritiladi.

Oliy Majlis O'zbekiston Respublikasining oliy qonun chiqaruvchi organi hisoblanadi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi asosida joriy etilgan va unga birinchi saylov 1994-yil 25-dekabrda bo'lib o'tgan. Ungacha bu vakolatni **Oliy Kengash** amalga oshirgan. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan – Qonunchilik palatasi va Senatdan iborat. Ularning vakolat muddati 5 yil. Oliy Majlisning Qonunchilik palatasi hududiy saylov okruglari bo'yicha ko'ppartiyaviylik asosida saylanadigan **150 deputatdan** iborat. Oliy Majlis Senati a'zolari **100 nafar** bo'lib, ular Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, viloyatlar, tumanlar va shaharlar davlat hokimiyati vakillik organlari deputatlarining tegishli qo'shma majlisida deputatlar orasidan Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridan teng miqdorda, 6 kishidan saylanadi. Senatning qolgan 16 nafar a'zosi fan, san'at, adabiyot, ishlab chiqarish sohasida katta amaliy tajribaga ega bo'lgan hamda alohida xizmat ko'rsatgan eng obro'li fuqarolar orasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlanadi.

Oliy Majlis Qonunchilik Palatasi va Senatining mutlaq vakolatlari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilab berilgan. O'zbekiston Konstitutsiyasida "**Davlat hokimiyatining tashkil etilishi**" deb nomlangan bo'lim bo'lib, unda birinchi navbatda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi haqidagi asosiy masala joy olgan. Oliy Majlis oliy davlat vakillik organi bo'lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi. Konstitutsiyada Oliy Majlisning ana shu ikkala palatasi bilan bog'liq bo'lgan masalalar o'z ifodasini topgan.

2002-yil 12–13-dekabrda bo'lib o'tgan Oliy Majlisning 10-sessiyasi xalqimizning xohish-irodasi bilan "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to'g'risida" va "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to'g'risida"gi Konstitutsiyaviy qonunlar hamda ularni amalga oshirish to'g'risida qarorlarni qabul qildi. Bu qonunlar qabul qilingach, 2003-yil 24- aprelda "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi"ga ayrim o'zgartirishlar kiritildi.

Ularning vakolat doiralari va mas'uliyati Prezident Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomalarida ham o'z ifodasini topgan. Oliy Majlisning Qonunchilik palatasi va Senati vakolat muddati 5 yil. Ushbu palatani tuzish g'oyasi Birinchi Prezident I.A Karimov tomonidan 2000-yil 25-maydagi 2- sessiyasida ko'tarilgan edi. Shundan so'ng ikki palatali parlamentni tuzish to'g'risida referendum 2002-yil 27-yanvarda o'tkazildi. Demak, ana shu Qonunchilik palatasi mamlakat aholisi vakilligini ta'min etadi, ularning manfaatlarini inobatga oladi.

Oliy Majlisga nomzodlarni ko'rsatish tamoyili quyidagicha. Bevosita saylov kunigacha **25 yoshga** to'lgan hamda kamida **5 yil O'zbekiston hududida muqim yashayotgan O'zbekiston fuqarosi** Qonunchilik palatasi va Senatning deputati etib saylanishi mumkin. Qonunchilik palatasi deputatlari o'z vakolatlari davrida ilmiy va pedagogik faoliyatdan tashqari haq to'lanadigan boshqa turdagi faoliyat bilan shug'ullanishlari mumkin emas. Unda qonun loyihalarini tayyorlash ishini olib borish, palata muhokamasiga kiritiladigan masalalarni ko'rib chiqish uchun qo'mitalar va komissiyalar tuziladi.

Yuqorida qayd etilganidek, Oliy Majlis yuqori palatasi Senat hududiy vakillik palatasi bo'lib, Senat a'zolaridan iborat bo'ladi. Senat a'zolari Qoraqalpog'iston Jo'qorg'i Kengesi, viloyatlar, tumanlar va shaharlar, davlat hokimiyati vakillik organlari deputatlarining tegishli qo'shma majlislarida mazkur deputatlar orasidan yashirin ovoz berish yo'li bilan 6 kishidan saylanadi. Senatning **16 nafar a'zosi** fan, san'at, adabiyot, ishlab chiqarish sohasidagi obro'li fuqarolari orasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlanadi.

2004-yil 26-dekabrda Oliy Majlisning quyi Qonunchilik palatasiga va Mahalliy hokimiyat organlariga (viloyat, tuman, shahar kengashlariga)

saylovlar bo'lib o'tdi, qayta saylov esa 2005-yil 9-yanvarda o'tkazildi. O'zbekistonda 2005-yildan boshlab uning davlat qurilishi siyosiy hayotida yangi davr boshlandi. Ikki palatali parlament shakllantirildi. 2005-yil yanvarida Senat a'zolari mahalliy hokimiyat organlari tomonidan ko'rsatildi va aniqlandi.

Umuman, O'zbekistonda saylov qonunchiligi, ya'ni parlament taraqqiyoti 4 bosqichni bosib o'tdi: birinchi bosqich Konstitutsiyamiz qabul qilungunga qadar davr bo'lib, bu davrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi va Referendum to'g'risidagi qonunlar qabul qilindi. Ikkinchi bosqich Konstitutsiyamiz qabul qilingandan to 1997-yilgacha davom etdi. Bu davrda "saylov tizimi" shakllantirildi. Uchinchi bosqich 1997–2003-yillarni o'z ichiga oladi. Bu bosqichda amaldagi saylov qonunlariga ayrim o'zgartirishlar kiritildi. Markaziy saylov komissiyasi to'g'risidagi qonunlar qabul qilindi. To'rtinchi bosqich 2003-yildan keyinga davr, bu davrda ikki palatali parlamentni shakllantirish bilan bog'liq saylov qonunlariga o'zgartirishlar kiritildi va 2004- yil 26-dekabrda Oliy Majlis quyi qonunchilik palatasiga saylov o'tkazildi.

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil O'zbekiston Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 25 yilligi munosabati bilan "Konstitutsiya – erkin va farovon hayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirishning mustahkam poydevoridir" nomli ma'ruzasida Qonun chiqaruvchi hokimiyat vakolatlarida, davlat va jamiyat qurilish sohasida amalga oshirilayotgan demokratik islohotlarda talay o'zgarishlar bo'lganligini qayd etadi.

2019-yil 25-iyunda O'zbekiston Respublikasining yangi **Saylov Kodeksi** qabul qilindi. U 18 bob, 103 moddadan iborat. Bunda, avvalo, saylovga oid mavjud bir qator qonunlar va qonunosti hujjatlari yaxlit hujjatga jamlandi. Pirovardida esa qonun normalari bilan saylov jarayonlarida fuqarolarning saylov huquqlariga so'zsiz rioya etilishi, saylovchilarga erkin ishtirok etishi uchun zarur shart-sharoit yaratish, deputatlikka, Prezidentlikka nomzod ko'rsatadigan siyosiy partiyalar va nomzodlarga saylov kampaniyasi davomida teng sharoit yaratish imkoniyati yanada mustahkamlandi.

Saylov kodeksi kuchga kiritilishi munosabati bilan 30 ga yaqin qonun hamda qonunlarga keyinchalik kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar, shuningdek, qonunosti hujjatlari o'z kuchini yo'qotdi. "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risida", "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to'g'risida", "Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to'g'risida", "O'zbekiston Respublikasining Markaziy saylov komissiyasi to'g'risida", "Fuqarolar saylov huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonunlar shular jumlasidandir. Aytish joizki, ularning barchasida fuqarolarning saylov huquqlariga doir deyarli bir xil normalar

takrorlanardi. Saylovga oid qonunlarning ko'pligi ularni qo'llashda muayyan qiyinchiliklar tug'dirganligi ham o'z-o'zidan tushunarli.

Saylov kodeksidan shu paytgacha milliy saylovchiligimizda bo'lmagan o'nlab yangi norma va qoidalar joy oldi, amalda bo'lgan ayrim tartib-qoidalar bekor qilindi. Jumladan, nomzodlarning ishonchli vakillari O'zbekiston Respublikasidagi safar xarajatlarini saylovni o'tkazish uchun ajratilgan mablag' hisobidan to'lash tartibi belgilandi. Xalq deputatlari viloyat Kengashi deputatligiga nomzodlarning ishonchli vakillari soni 3 dan 5 nafargacha ko'paytirildi.

Bundan tashqari, ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan, uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlarni sodir etgan shaxslarning saylovda ishtirokini **cheklovchi normalar** chiqarib tashlandi. Qonunchilik palatasida amaldagi deputatlik o'rinlari (150 o'rin) saqlab qolingani holda, Qonunchilik palatasida deputatlik o'rinlari uchun O'zbekiston **Ekologik harakati vakillariga kvota ajratish instituti bekor qilindi**. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan xalq deputatlari tuman (shahar) Kengashlariga nomzod ko'rsatish tartibi barham topdi. Endilikda saylovchilarning yagona elektron ro'yxatini shakllantirish Kodeks bilan tartibga solinadi. Siyosiy partiyalar tomonidan imzo yig'ish jarayonida saylovchilar bundan keyin bir yoki bir nechta nomzodni yoxud partiyani qo'llab imzo qo'yishi mumkin bo'ladi.

Kodeksda protsessual, ya'ni bevosita saylov jarayonlari bilan bog'liq bir qator yangi qoidalar ham joriy etildi. Jumladan, saylov uchastkasida ovozlarni sanash bayonnomasining nusxasini darhol joylashtirish, ovoz berish tugaganidan keyin uchastka saylov komissiyasi tomonidan amalga oshiriladigan harakatlar (ovozlarni sanab chiqish, bayonnoma tuzish va boshqalar), fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari tomonidan uchastka saylov komissiyasi a'zoliciga nomzodlar bo'yicha takliflar kiritish tartibi belgilandi. Qonunchilik palatasiga, mahalliy Kengashlarga saylov bir vaqtda o'tkazilgan taqdirda yagona saylov uchastkalari tuziladi. Ilgari Markaziy saylov komissiyasi qarori bilan tasdiqlangan Oliy Majlis Senati a'zolarini saylash tartibi to'g'risidagi nizom bekor qilinib, Senat a'zolarini Saylov kodeksiga binoan saylash joriy etildi.

Ijro etuvchi hokimiyat. Vazirlar Mahkamasi – ijro etuvchi hokimiyatni amalga oshiradi. Mamlakatimizda Bosh vazir hukumat va ijro etuvchi hokimiyat boshlig'idir. Vazirlar Mahkamasi Bosh vazir, uning o'rinbosarlari, vazirlar, davlat qo'mitalarining raislaridan iborat. Qoraqalpog'iston hukumatining boshlig'i Vazirlar Mahkamasi tarkibiga o'z lavozimi bo'yicha kiradi. Ilgarigi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti egallab turgan Vazirlar Mahkamasi Raisi lavozimining tugatilishi ham liberallashtirish va demokratlashtirish yo'lida muhim qadam bo'ldi. Konsepsiyada mazkur tuzilma vakolat doiralarining kengaytirilganligi ham

demokratik islohotlar jarayonining mantiqiy davomidir. Qabul qilingan qonunlarga muvofiq, endilikda Bosh vazir nafaqat Vazirlar Mahkamasi faoliyatini tashkil etadi, balki unga rahbarlik qiladi va uning ishi samaradorligi uchun shaxsan javob beradi, Vazirlar Mahkamasi majlislariga raislik qiladi, hukumat hujjatlarini imzolaydi, davlat va xo'jalik boshqaruvi masalalari yuzasidan qarorlar qabul qiladi.

Qonunga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri nomzodi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga saylovlarda eng ko'p deputatlik o'rnini olgan siyosiy partiya yoki teng miqdordagi deputatlik o'rinlarini qo'lga kiritgan bir necha siyosiy partiyalar tomonidan taklif etiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tavsiya etilgan Bosh vazir lavozimiga nomzodni ko'rib chiqqanidan keyin o'n kun muddat ichida uni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining ko'rib chiqishi va tasdiqlashi uchun taklif etadi. Bosh vazir nomzodi uning uchun tegishlicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputatlari va Senati a'zolari umumiy sonining yarmidan ko'pi tomonidan ovoz berilgan taqdirda, tasdiqlangan hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining a'zolari Bosh vazir taqdimiga binoan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi. O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi o'rtasida ziddiyatlar doimiy tus olgan holda Qonunchilik palatasi deputatlari umumiy sonining kamida uchdan bir qismi tomonidan O'zbekiston Prezidenti nomiga rasman kiritilgan taklif bo'yicha O'zbekiston Oliy Majlisi palatalarining qo'shma majlisi muhokamasiga Bosh vazirga nisbatan ishonchsizlik votumi bildirish haqidagi masala kiritiladi. Bosh vazirga nisbatan ishonchsizlik votumi jami Oliy Majlis a'zolari umumiy sonining kamida uchdan ikki qismi ovoz bergan taqdirda qabul qilinadi. Bunday holatda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirini lavozimidan ozod etish bo'yicha qaror qabul qiladi. Bunda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining butun tarkibi Bosh vazir bilan birga iste'foga chiqadi.

Yangi Bosh vazir nomzodi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasidagi barcha siyosiy partiyalar fraksiyalari bilan tegishli maslahatlashuvlar o'tkazilgandan so'ng, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalariga ko'rib chiqish va tasdiqlash uchun taklif etiladi. Oliy Majlis tomonidan Bosh vazir lavozimiga nomzod ikki marta rad etilgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Bosh vazir vazifasini bajaruvchini tayinlaydi va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisini tarqatib yuboradi.

"Mamlakatning amaldagi Prezidenti o'z vazifalarini bajara olmagan holatda, uning vazifa va vakolatlari vaqtincha O'zbekiston Respublikasi Oliy

Majlisi Senati raisining zimmasiga yuklatiladi. Bunda uch oy ichida, "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risida"gi Qonunga to'liq muvofiq holda mamlakat Prezidenti saylovi o'tkaziladi".

2007-yilda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidan mamlakat Prezidenti bir vaqtning o'zida ijro etuvchi hokimiyat boshlig'i ekanligini belgilaydigan normaning chiqarilishi, ushbu davrdagi muhim siyosiy-huquqiy voqealardan biri bo'ldi. Bugungi kunda Konstitutsiyamizning 89-moddasida "O'zbekiston Respublikasining Prezidenti davlat boshlig'idir va davlat hokimiyati organlarining kelishilgan holda faoliyat yuritishini hamda hamkorligini ta'minlaydi" degan qoida belgilab qo'yildi.

Mamlakatimiz aholisining siyosiy-huquqiy madaniyati va ijtimoiy ong darajasining o'sib borishi, jamiyatni demokratlashtirish va liberallashtirish jarayonlarining jadal rivojlanishi, yurtimizda ko'ppartiyaviylik tizimining tobora mustahkamlanishi davlat hokimiyatining uchta subyekti, ya'ni davlat boshlig'i bo'lgan Prezident, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlar o'rtasidagi vakolatlarning yanada mutanosib taqsimlanishini ta'minlash uchun zarur shart-sharoitlarni yuzaga keltirmoqda.

Shu bilan birga, bugungi kunda jamiyat hayotidagi mavjud muammolarni samarali yechish, keng ko'lamli islohotlarni izchil davom ettirish zarurati davlat boshqaruvi sohasida mutlaqo yangi tizim yaratishni taqozo etmoqda. Buning uchun "Davlat xizmati to'g'risida"gi qonunni ishlab chiqish va qabul qilish vaqti kelganligi Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surildi.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning Parlamentga Murojaatnomasida qayd etilganidek "...muhim masalalar qatorida davlat xizmatchilari mehnatiga haq to'lash va ularning munosib ijtimoiy ta'minot tizimini yaratish, ayni vaqtda mansabdor shaxslar javobgarligini oshirishni ham ko'zda tutish maqsadga muvofiqdir. Biz boshqaruv sohasida birinchi navbatda ijro hokimiyati organlari faoliyatini takomillashtirish, kadrlar, moddiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha aniq mezon va tartiblarni joriy etishimiz zarur".

Ijro hokimiyati organlari zimmasidagi vazifalarni amalga oshirish tartibini, ularning mas'uliyat doirasini aniq belgilash lozim. Iqtisodiyot tarmoqlariga ma'muriy ta'sirlarni qisqartirish va bozor mexanizmlaridan keng foydalanish kerak. Ya'ni davlat ishtirokidagi biznes tuzilmalarini tashkil etishni cheklash, bu borada bozorga xos mexanizmlarini ishlab chiqish, davlatning ayrim funksiyalarini xususiy sektorga o'tkazish darkor. Hokimiyatning vakillik organlari va ijro hokimiyati idoralari o'rtasida yaqin hamkorlikni ta'minlaydigan usul va uslublarni takomillashtirib, o'ta markazlashgan boshqaruvdan bosqichma-bosqich voz kechish lozim. Davlat xizmatlarini bevosita quyi bo'g'inlarda ko'rsatish, mahalliy hokimiyat idoralari uchun moliyaviy va boshqa imkoniyatlarni kengaytirish zarur. Bu

borada mavjud tartib-taomillarni optimallashtirish va soddalashtirish, boshqaruvning innovatsion shakllarini joriy etish lozim.

Davlat xizmati institutini isloh qilish, korruptsiyaga qarshi ta'sirchan kurash mexanizmlarini joriy etish kerak. Bugun hayotning o'zi bizdan professional, tezkor va samarali davlat xizmati tizimini shakllantirish, yangicha fikrlaydigan, tashabbuskor, el-yurtga sadoqatli kadrlarga keng yo'l ochish bo'yicha samarali tizim ishlab chiqishni talab etmoqda. Yuqorida zikr etilgan vazifalarni bajarish uchun O'zbekiston Respublikasida Ma'muriy islohotlar konsepsiyasini og'ishmay amalga oshirish lozim.

Prezidentlik boshqaruvi – Prezident so'zi lotincha "oldinda o'tiruvchi" ma'nosini bildiradi. Respublika boshqaruvi shaklidagi davlatlarda davlat va hukumat rahbari. Odatda, Prezident ijro etuvchi hokimiyat boshlig'i hisoblanib, davlatning ichki va tashqi siyosatida xalq nomidan ish yuritadi. Jahonda birinchi Prezidentlik boshqaruvi XVIII asr oxirida AQShda joriy qilingan.

O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi O'zbekiston SSR Oliy Kengashning **1990-yil 24-martda** bo'lib o'tgan sessiyasida boshqaruv tizimini tubdan isloh qilish, Prezidentlik lavozimini joriy etish to'g'risidagi qarori asosida joriy qilingan. 1989-yilning 23-iyunida Islom Abdug'aniyevich Karimov O'zbekiston Kompartiyasining birinchi kotibi, 1990-yilning martidan O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti sifatida o'z faoliyatini boshlagan edi.

1991-yil 18-noyabrda "O'zbekiston Prezidenti saylovi to'g'risida"gi qonun qabul qilingan edi. Bu qonunga 1997-yil 26-dekabr va 1999-yil avgustda hamda 2004-yil 24-aprelda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. Mustaqillik yillarida tom ma'noda Prezidentlik instituti to'la shakllandi. O'zbekiston Konstitutsiyasining 19-bobiga ko'ra, Prezident O'zbekiston Respublikasida davlat va ijro etuvchi hokimiyat boshlig'idir. Prezidentlik lavozimiga 35 yoshdan kichik bo'lmagan davlat tilini yaxshi biladigan bevosita saylovgacha kamida 10 yil O'zbekiston hududida muqim yashayotgan O'zbekiston fuqarosi saylanishi mumkin. Birinchi Prezident Islom Karimov suveren va mustaqil O'zbekistonni barpo etish, xalqparvar demokratik huquqiy davlat yaratish, fuqarolar tinchligi va milliy totuvlikni ta'minlash ishiga ulkan hissa qo'shdi.

1991-yil. 1991-yil 29-dekabrda bo'lib o'tgan saylovda birinchi marta xalq fikri so'ralgan holda davlat rahbari saylandi. Bu saylov g'olibning raqibi nisbatan eng yuqori ovoz olgani bilan tarixda qolgan. O'shanda Islom Karimovga raqiblik qilgan "Erk" partiyasi nomzodi Salay Madaminov (Muhammad Solih) rasman 12,5 foiz ovoz to'plashga muvaffaq bo'lgani e'lon qilingan. Qolaversa, bu Xalq demokratik partiyasi nomzodi sifatida saylovda qatnashgan O'zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov – 86 foiz oldi (8 514 136 ovoz). 1991-yilgi saylovlardan keyingisi 1996-yilda

bo'lib o'tishi kerak edi. Ammo 1995-yil 26-mart kuni o'tkazilgan referendumda 99,6 foiz ovoz bilan Islom Karimovning prezidentlik vakolatlari 2000-yilga qadar uzaytirilgan.

2000-yil. 2000-yilning 9-yanvarida bo'lib o'tgan saylovlarda eng yuqori ko'rsatkich qayd etildi – 95,9 foiz. Saylovda Islom Karimov O'zbekiston tarixidagi prezident saylovlarida eng yuqori ko'rsatkich – 91,95 foiz ovoz to'plagani bilan yodda qolgan. U o'shanda yangi tuzilgan (va tez orada faoliyatini to'xtatgan) “Fidokorlar” partiyasi nomzodi sifatida ishtirok etgandi. Saylovda XDP nomzodi Abdulhafiz Jalolov 4,71 foiz ovoz yig'adi. Bu jarayondagi yana bir qiziq jihat – Abdulhafiz Jalolov saylov jarayonida mahalliy va xorijiy OAV qarshisida Islom Karimovga ovoz bergani va amaldagi prezident siyosatini yoqlashini bildirgandi.

2007-yil. 2002-yil 27-yanvar kuni yana referendum o'tkazilib, unda 91,78 foiz ovoz bilan prezidentlik muddati 5 yildan 7 yilga uzaytiriladi. 2007-yil 27-dekabrda bo'lib o'tgan navbatdagi saylov nomzodlarning ikki nafardan ortiqligi va ular safida ayol kishining ham borligi bilan tarixga kirdi hamda amaldagi davlat rahbari Islom Karimov endi uchinchi bir partiya – O'zLiDeP nomzodi sifatida ishtirok etdi. Saylovchilarning 90,6 foizi qatnashgan bu jarayonda Islom Karimov 88,1 foiz ovoz bilan g'olib bo'ldi.

2015-yil. 2015-yilning 29-martida bo'lib o'tgan navbatdagi saylovlarda ham prezidentlikka 4 nafar nomzod ilgari surildi. 91,08 foiz saylovchilar (18,9 mln) qatnashgan bu saylov natijalariga ko'ra Islom Karimov 17 122 597 saylovchi ovozi bilan 90,39 foizlik natija ko'rsatgan va prezidentlik maqomini saqlab qolgan. Bu borada O'zbekistonda Prezident saylovlarini demokratik asoslarda o'tkazilishining zarur huquqiy asoslari yaratilgan; O'zbekiston o'z davlat mustaqilligini e'lon qilgandan so'ng sobiq ittifoqchi respublikalar ichida birinchilardan bo'lib “O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risidagi qonun”ni 1991-yil 18-noyabrda qabul qildi. Ushbu Qonunga 1997-yil 26-dekabrda va 1999-yil 19-avgustda hamda 2004-yil 2-dekabrda muhim o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. Ushbu Qonun Prezident saylovlariga oid qonunlar ichida markaziy o'rinni egallaydi.

O'zbekiston Respublikasining II-chaqiriq, sakkizinchi sessiyasida qabul qilingan: “Referendum yakunlari hamda davlat hokimiyati tashkil etilishining asosiy prinsiplari to'g'risida”gi Konstitutsiyaviy Qonunning qabul qilinishi, 2002-yil 27-yanvarda o'tkazilgan referendumda mamlakatimiz Oliy Majlisini ikki palatali qilib belgilash va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolat muddatini besh yildan yetti yillik qilib o'zgartirish to'g'risidagi muhim masala bo'yicha qabul qilingan Oliy Majlis qarori hayotga tatbiq etish borasidagi tarixiy jarayonlardan hisoblanadi. Ushbu Konstitutsiyaviy Qonun asosida: **“O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi, Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga hamda**

Qoraqalpog'iston Respublikasi Juqorg'i Kengasiga viloyatlar, tumanlar, shaharlar davlat hokimiyati vakillik organlariga saylov tegishincha ularning konstitutsiyaviy vakolati tugaydigan yilda – dekabr oyi uchinchi o'n kunligining birinchi yakshanbasida o'tkaziladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi hamda davlat hokimiyati vakillik organlariga saylov muddatlari bir paytga kelib qolgan taqdirda davlat hokimiyati vakillik organlarining vakolat muddati bir yilga uzaytiriladi". Saylov jarayonlari uning birinchi bosqichi bo'lmish saylov muddatini tayinlash bilan boshlanadi. Ushbu bosqichni turli davlatlarda turlicha ko'rinishlari mavjud bo'lib, aksariyat davlatlarda parlamentga saylov o'tkaziladigan kun davlat boshlig'i tomonidan, Prezident saylovi kuni parlament tomonidan tayinlanadi.

Saylov o'tkazish muddati ba'zi mamlakatlarda esa o'z konstitutsiyalarida qat'iy belgilab qo'yilgan. Masalan, Kosta-Rika Respublikasi Konstitutsiyasiga ko'ra, Prezident saylovi saylov yilining fevral oyidagi birinchi yakshanba kuni o'tkaziladi. AQSh Konstitutsiyasiga ko'ra, Prezident saylovi saylov yilining noyabr oyida o'tkaziladi. Bunda noyabr oyi birinchi dushanbasidan keyingi birinchi seshanba kuni saylov kuni deb belgilangan.

Shunday holatlar ham borki, Konstitutsiya saylov o'tkazishning aniq muddatlarni emas, balki saylov o'tkazish shartlarini belgilab beradi. Masalan, Bolgariya, Polsha, Chexiya davlatlarida tegishli organ yoki mansabdor shaxsning vakolat muddati tugashi munosabati bilan saylov o'tkazish muddati belgilanadi.

Yuqoridagi misollardan ko'rinadiki, har bir mamlakatda davlat hokimiyat organlariga saylov o'tkazish muddati turlicha belgilangan. Bunga shu shakllangan munosabatlar, mamlakat xalqining mentaliteti, tarixiy shart-sharoitlar sabab bo'lishi mumkin.

Saylovlarni o'tkazish muddati belgilangan ushbu moddaning ikkinchi bandi ham juda muhim qoidani o'zida ifodalab beradi. Bilamizki, davlat hokimiyati organlarining vakolat muddati turlicha bo'lsada, ma'lum davrga kelib, ushbu organlarga saylov bir vaqtga to'g'ri kelib qoladi. Ushbu holatda Prezident bilan davlat hokimiyati vakillik organlarining bir vaqtda saylanishini oldini olish maqsadida quyidagi chora-tadbirni qo'llash ma'qul deb topildi. Ya'ni, davlat hokimiyatining vakillik organlari bo'lmish Oliy Majlis, Qoraqalpog'iston Respublikasining Jo'qorg'i Kengesi, viloyatlar, tumanlar va shaharlar davlat hokimiyati vakillik organlarining vakolat muddatlari yana bir yilga uzaytiriladi. Demak davlat boshlig'i – Prezidentga saylov bo'ladigan yil va kun ushbu qonun talabiga ko'ra, vakillik organlariga bo'ladigan saylov davriga to'g'ri kelmaydi. O'zbekiston Respublikasi davlatchilik tarixidan munosib o'rin oladigan, milliy davlatchiligimizni rivojiga hissa qo'shayotgan islohotlarimizning yana bir samarasi hisoblangan

2002-yil 27-yanvardagi referendum natijalari bevosita saylov institutiga muhim o'zgartirishlar kiritish zaruriyatini belgilab berdi.

2016-yil. 2016-yil 4-dekabrda bo'lib o'tgan Prezident saylovlarida Shavkat Mirziyoyev Yangi O'zbekiston Respublikasining Prezidenti etib saylandi. Ushbu siyosiy voqea davlatimiz tarixida yangi davrni boshlab berdi.

2016-yil 4-dekabr kuni bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi natijalariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi okrug saylov komissiyalaridan kelgan bayonnomalarga asosan, 2016-yil 4-dekabr kuni bo'lib o'tgan ovoz berish jarayonida saylovchilar ro'yxatiga kiritilgan 20 million 461 ming 805 nafar saylovchidan 17 million 951 ming 667 nafari ishtirok etgani aniqlandi. Bu ro'yxatga kiritilgan saylovchilar umumiy sonining 87,73 foizini tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovining natijalariga ko'ra, Sarvar Sadullayevich Otamurotovni yo'qlab 421 ming 55 nafar saylovchi yoki ovoz berishda ishtirok etgan saylovchilar umumiy sonining 2,35 foizi ovoz berdi, Shavkat Miromonovich Mirziyoyevni yoqlab 15 million 906 ming 724 nafar saylovchi yoki ovoz berishda ishtirok etgan saylovchilar umumiy sonining 88,61 foizi ovoz berdi, Xatamjon Abduraxmonovich Ketmonovni yoqlab 669 ming 187 nafar saylovchi yoki 3,73 foizi, Narimon Majitovich Umarovni yoqlab 619 ming 972 nafar saylovchi yoki 3,46 foiz saylovchilar ovoz berdi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 90-, 117-moddalariga, "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 14-, 35-, 36-moddalariga "O'zbekiston Respublikasi Markaziy Saylov komissiyasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunining 5-, 9-moddalariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi **Shavkat Miromonovich Mirziyoyevni** O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga saylangan deb hisoblash to'g'risida qaror qabul qildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sayloviga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish jarayonini 5 ta xalqaro tashkilot – Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining Demokratik institutlar va inson huquqlari bo'yicha byurosi, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi, Shanxay hamkorlik tashkiloti, Butunjahon saylov organlari uyushmasi va Islom hamkorlik tashkilotidan hamda Amerika, Yevropa, Osiyo va Afrikaning 46 ta davlatidan 600 nafarga yaqin kuzatuvchi kuzatib borgan siyosiy kompaniya demokratik talablari asosida ochiq va oshkora o'tganining yorqin dalilidir. Saylov jarayonini monitoring qilishda siyosiy partiyalardan 37 mingdan ortiq kuzatuvchi ham faol ishtirok etdi.

Saylovning ochiqligi va oshkoraligini ta'minlashda ommaviy axborot vositalari nihoyatda muhim o'rin tutadi. Prezident saylovini 615 milliy va 272 xorijiy ommaviy axborot vositalari, shu jumladan, 315 ta xorijiy va

milliy internet nashrlari yoritib boradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovini yoritish bo'yicha Respublika matbuot markazi va okrug saylov komissiyalarining matbuot markazlari tomonidan mamlakatimiz va chet elning 1 ming 400 nafardan ortiq jurnalistlari ishtirokida saylov kampaniyasining muhim bosqichlariga bag'ishlangan 180 ta matbuot anjumani va onlayn brifinglar o'tkazildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sayloviga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish bilan bog'liq 22 ming 700 dan ziyod maqola va axborot materiallari e'lon qilindi, ko'rsatuv hamda eshittirishlar e'fira uzatildi.

Demokratik, ochiq fuqarolik jamiyatini barpo etishning yangicha shakli sifatida Prezidentimiz o'z rahbarlik faoliyatini xalq bilan muloqot qilishdan boshladi. 2017-yil mamlakatimizda "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili", deb e'lon qilindi. "Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak" degan g'oya kundalik ish mezoimizga aylandi.

Prezidentimiz "Davlat xodimlari, avvalo, birinchi rahbarlar faqat kabinetda o'tirmasdan, joylarga borib, aholini bezovta qilayotgan eng dolzarb muammolarning amaliy yechimi bilan shug'ullanishi zarur. Shu ma'noda 2017-yil xalq bilan yaqindan muloqot qilish, uning dardu-tashvishlari, hayotiy muammolarini samarali hal etish bo'yicha yangi tizim yaratilgan yil bo'ldi, deya qayd etdi. Bu tizimning asosi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **Xalq qabulxonalari va Virtual qabulxonasi** fuqarolarning murojaatlari bilan ishlashning o'ziga xos demokratik instituti sifatida amalda o'zini oqlamoqda.

Qisqa muddatda ana shu qabulxonalarga bir yarim milliondan ziyod fuqaro murojaat qilgan va qancha-qancha odamlarning yillar davomida hal etilmagan muammolari ijobiy yechilgan. Bu esa O'zbekistonda xalq hokimiyati nomiga emas, amalda joriy etilayotganini ko'rsatmoqda. Joylarda rahbarlarning yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarini tezlik bilan bartaraf etish yuzasidan shaxsiy javobgarligi kuchaygani mazkur tizimning muhim natijasi bo'ldi.

Mahalliy davlat hokimiyati asoslari – bugungi kunda viloyatlar, tumanlar va shaharlarda tashkil etilgan, xalq deputatlari kengashlari hokimiyatning vakillik organlari bo'lib, ular davlat va fuqarolarning manfaatlarini ko'zlab o'z vakolatlariga taalluqli masalalarni hal etadilar. Mahalliy hokimiyat organlari ixtiyoriga quyidagilar kiradi: 1) qonuniyligni, huquqiy tartibotni va fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash; 2) hududlarni iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlantirish; 3) mahalliy byudjetlarni shakllantirish; 4) mahalliy kommunal xo'jalikka rahbarlik qilish; 5) fuqarolik holati aktlarini qayd etish va h.k. Bulardan tashqari shaharcha, qishloq va ovullarda, mahallalarda fuqarolarning o'zini o'zi boshqaradigan organlari

ham mavjud bo'lib, ular demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishda roli yanada ortib bormoqda.

2021-yil. Prezident saylovlari tarixining muhim bosqichi – **Yangi O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga navbatdagi saylovlar 2021-yil 24-oktyabr** kuni o'tkazildi. Mazkur Prezident saylovlarini 20 ga yaqin xalqaro tashkilotlar, 50 yaqin xorijiy davlatlardan, jami 100 ga yaqin xalqaro kuzatuvchi hamda 1672 nafar mahalliy va xorijiy OAV vakillari bevosita kuzatib, yoritib borishdi. Bundan tashqari, 5 ta siyosiy partiya va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlaridan 64500 nafar vakillar saylov jarayonlarini bevosita kuzatib borishdi.

Mamlakatimizning 207 ta tuman va shahar saylov uchastkalarida 414 ta videokamera orqali millionlab kuzatuvchilar uchun onlayn translyatsiya amalga oshirildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovlarida saylovchilar ro'yxatiga kiritilgan 20 158 907 nafar saylovchilardan va chet ellarda ovoz bergan yurtdoshlarimiz bilan birga hisoblaganda, jami 16 212 343 nafar saylovchi ishtirok etdi. Bu saylovchilar umumiy sonining 80.4 %ini tashkil qiladi. 424 176 nafar saylovchi joriy yilning 14-oktyabridan 20-oktyabrigacha bo'lgan davrda muddatidan oldin ovoz bergan. Saylovda konsullik ro'yxatida turgan yoki turmaganidan qat'iy nazar, xorijda mehnat qilayotgan vatandoshlarimiz 37 ta davlatda tashkil etilgan 54 ta saylov uchastkasida ovoz berish imkoniyatiga ega bo'lishdi.

Siyosiy partiyalar tomonidan O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga ko'rsatilgan nomzodlar saylovchilarning quyidagi miqdorida ovozga ega bo'ldi:

O'zbekiston "Adolat" sotsial-demokratik partiyasidan nomzod – Bahrom Abdurahimovich Abduhalimov – 3.4%;

O'zbekiston Ekologik partiyasidan nomzod – Narzullo Naimovich Oblomurodov – 4.1%;

O'zbekiston "Milliy tiklanish" demokratik partiyasidan nomzod – Alisher Keldiyevich Qodirov – 5.5 %;

O'zbekiston Xalq demokratik partiyasidan nomzod – Maksuda Azizovna Varisova – 6.6%; Tadbirkorlar va ishbiarmonlar harakati – O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasidan nomzod – Shavkat Miromonovich Mirziyoyev – 80.1%ga ega bo'ldi. Shu tariqa 2021-yil 24-oktyabrda bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovida O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasidan nomzod Shavkat Miromonovich Mirziyoyev 80,1 foiz ovoz bilan g'alaba qozonganligi ma'lum qilindi va Markaziy saylov komissiyasi buni rasman tasdiqladi.

Siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari, ijtimoiy harakatlar ham jamiyatda demokratik islohotlar jarayonida muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining qaror topishida, Siyosiy partiyalarning takomillashuvida 1996-yil 25-dekabrda Oliy Majlis tomonidan

qabul qilgan "Siyosiy partiyalar to'g'risida"gi qonun katta ahamiyatga ega bo'ldi. Qonun 17 moddadan iborat bo'lib, unda siyosiy partiyalarning demokratik qonunlar asosida faoliyat yuritishlari uchun yetakchi va ilg'or mamlakatlar mezonlari talablaridagi huquqiy asoslar yaratildi. Masalan, qonunning 12-moddasida siyosiy partiyalarning huquqlari aniq va ravshan ko'rsatib berilgan.

Ushbu qonunda siyosiy partiyalarni tuzish, ularning faoliyat ko'rsatishi, partiyaga a'zolik, partiya faoliyatining kafolatlari, uning ustavi, ro'yxatga olish, partiyalarning mulkiy munosabatlariga doir barcha huquqiy maqomlarning mujassamlashgani O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimini qaror topshirishning kafolatlaridan biri hisoblanadi.

Partiya so'zi – lot. *partio* — bo'laman, ajrataman degan ma'noni anglatadi. Siyosiy partiyalar turli tabaqa va guruhlarining siyosiy irodasini ifodalaydilar va o'zlarining demokratik yo'l bilan saylab qo'yilgan vakillari orqali davlat hokimiyatini tuzishda ishtirok etadilar.

O'zbekiston Respublikasining "Siyosiy partiyalar to'g'risida"gi (1996-yil 25-dekabr) Qonunida siyosiy partiyalar faoliyatining huquqiy asoslari yanada rivojlantirildi va mustahkamlandi. Siyosiy partiyalar quyidagi huquqlarga ega:

o'z faoliyati to'g'risidagi axborotni erkin tarqatish, o'z g'oyalari, maqsadlari va qarorlarini targ'ib qilish;

qonunda belgilab qo'yilgan tartibda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Oliy Majlis, mahalliy vakillik hokimiyati organlari saylovlarida ishtirok etish;

partiya faoliyati bilan bog'liq yig'ilishlar, konferensiyalar va boshqa tadbirlarni o'tkazish;

qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda ommaviy axborot vositalarini ta'sis etish va boshqa ommaviy axborot vositalaridan foydalanish;

O'zbekiston Respublikasining siyosiy partiyalari bilan ittifoq (blok) tuzish, ular bilan va boshqa jamoat birlashmalari bilan shartnoma munosabatlarini o'rnatish;

O'zbekiston Respublikasi qonunlarida nazarda tutilgan huquqlarga ham ega.

Ayni paytda O'zbekistonda beshta siyosiy partiya va bitta ijtimoiy-siyosiy harakat faoliyat ko'rsatmoqda:

1. O'zbekiston xalq demokratik partiyasi (XDP);
2. "Adolat" sotsial-demokratik partiyasi;
3. Milliy tiklanish demokratik partiyasi;
4. Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati O'zbekiston Liberal-Demokratik partiyasi;
5. O'zbekiston Ekologik siyosiy partiyasi.

“Oliy Majlis palatalari va siyosiy partiyalar rolini yanada kuchaytirish kerak. Bu jarayonda ham raqamlar ketidan quvish amaliyotidan voz kechishingiz lozim. Qog‘ozda yuzlab masalalarni hal qilgandan ko‘ra, amalda bir nechta muammoni hal qilib bersangiz, odamlar sizlardan rozi bo‘ladi.

Eng muhimi, hayotdagi o‘zgarishlarni xalqimiz bilishi, davlat hokimiyati tizimida haqiqatan ham o‘z vakili borligini sezishi kerak. Bo‘lmasa, barcha ishlarimiz, tadbirlarimiz zoe ketadi.

Partiyalararo raqobatni ta‘minlash, barcha siyosiy subyektlar uchun teng sharoitlar yaratish parlament rolini kuchaytirishning muhim sharti hisoblanadi”, degan edi Prezidentimiz Murojaatnomada.

Siyosiy madaniyat taraqqiyoti huquqiy madaniyat bilan bog‘liq bo‘lib, bu faqat qonunlarni bilish, huquqiy saviyadagina iborat bo‘lmay, qonunlarga amal qilish va ularga bo‘ysunish madaniyati demakdir. Umuman, huquqiy madaniyat – huquqiy ong, huquqiy munosabatlar, huquqiy faollikning birlikda namoyon bo‘luvchi qadriyatlar tizimidir.

Ayniqsa, **2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasining** birinchi ustuvor yo‘nalishining 7-maqсадida mamlakatimizdagi islohotlarni izchil davom ettirishda Oliy Majlis palatalari va siyosiy partiyalar rolini yanada oshirish, Oliy Majlis palatalarining davlat hokimiyati tizimidagi o‘rnini mustahkamlash, ularning ichki va tashqi siyosatga oid muhim vazifalarni hal etishdagi vakolatlarini kengaytirishga urg‘u berilgan. Barcha sohalarida vaziyatni har tomonlama o‘rganish va mavjud muammolarni hal etish uchun ta’sirchan choralar ishlab chiqishda Oliy Majlis palatalari va siyosiy partiyalar rolini yanada kuchaytirish, qabul qilingan qonunlarning amaliyotda so‘zsi va to‘liq ijro etilishini ta‘minlashda parlamentning ishtirokini kengaytirish muhim, deyiladi. Albatta, demokratik davlatda siyosiy partiyalarni tashkil qilishda, ularning faoliyatida, mamlakat fuqarolari ishtirok etadilar. Fuqarolarning siyosiy partiyalarini tashkil qilishdagi ishtiroki qonun yo‘li bilan kafolatlanadi va ularning faoliyatiga keng imkoniyatlar yaratiladi. Siyosiy partiyalar inson manfaati, qadr-qimmat, hayotini yaxshilash borasida o‘z dasturlari, rejalari, takliflari, tashabbuslari bilan chiqadilar. Ular fuqarolarning huquq-erkinliklarini ta‘minlash choralarini doimiy ravishda nazorat qilishlari lozim.

Xulosa o‘rinda aytish joizki, mamlakatimizda fuqarolik jamiyatini qurish sharoitida ushbu tizimni nomarkazlashtirish, shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlarining davlat boshqaruvidagi rolining oshishi, davlatning vakolatiga kiruvchi ko‘plab vazifalarni mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlariga berilishi fuqarolik jamiyatini barpo etishda ma’naviy yetuk insonlarni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ilm-ma’rifatli va yuksak ma’naviyatli jamiyatdagina Qonun ustuvorligi, Qonun oldida

barchaning tengligi va shu kabi demokratik tamoyillar qaror topadi va amalga oshadi.

5.2. O'zbekistonda parlament tizimi va uning tarixi

O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyatini qurish jarayonida davlat hokimiyati organlari ichida qonun chiqaruvchi oliy davlat vakillik organi – Oliy Majlisning o'rni va ahamiyati kattadir. O'tish davrining mashaqqatli bosqichlarida respublikaning siyosiy hayotini yangilash va demokratlashtirish jarayonida Oliy Majlis o'zining salmoqli hissasini qo'shib kelmoqda.

O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilingan paytda, 1990-yil 18-fevralda saylangan qonun chiqaruvchi hokimiyat organi – Oliy Kengash faoliyat ko'rsatar edi. O'zbekiston demokratik islohotlarni bosqichma – bosqich amalga oshirish yo'lidan borib, birdaniga Oliy Kengashni tarqatib yubormadi. U 1990–1994-yillarda qonun chiqaruvchi hokimiyat organi sifatida faoliyat ko'rsatdi.

O'zbekiston Respublikasi **Oliy Kengashi** o'z faoliyatini boshlagan paytda sobiq Ittifoq tuzumining qonunlari amalda bo'lgan. Mustaqil O'zbekistonning mustaqil taraqqiyoti dastlab ana shu qonunlar doirasida boshlandi. Shunday bo'lsa-da, Oliy Kengash O'zbekistonning mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan yangi qonunchilik tizimini vujudga keltirish yo'lidan bordi va uni qadam-baqadam shakllantira boshladi. 1990–1994-yillarda Oliy Kengash 200 ga yaqin qonun, 500 dan ziyod qaror qabul qildi, mamlakatimiz tarixida birinchi bor mamlakat Prezidentini sayladi, Mustaqillik Deklaratsiyasini qabul qilib, yosh davlatimizning suverenitetini mustahkamlashga qaratilgan tarixiy qonunlarni, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qilganligi ham yurtimiz tarixidagi ulkan hodisa hisoblanadi.

1993-yil 28-dekabrda bo'lib o'tgan Respublika Oliy Kengashining XIV sessiyasida "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylovlar to'g'risida" va 1994-yil 22-sentyabrda bo'lib o'tgan XVI sessiyada "**O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi to'g'risida**"gi qonunlar qabul qilindi. Bu qonunlar Oliy Majlisning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Ularda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi hududiy saylov okruglari bo'yicha ko'ppartiyaviylik asosida besh yil muddatga saylanadigan 250 nafar deputatdan (O'zbekiston SSRning 1978-yildagi Konstitutsiyasiga binoan o'n ikkinchi chaqiriq Respublika Oliy Soveti deputatlarining soni 500 kishidan iborat edi) iborat bo'ladi, deb belgilab qo'yildi. Ayni paytda mazkur qonunlarda Oliy Kengash – Oliy Majlis deb nomlash asosida tub islohotlarni qonunchilik sohasida amalga oshirish zaruriyati kun tartibiga qo'yiladi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1994-yil sentyabrda bo'lib o'tgan XVI sessiyasi 1994-yil 25-dekabr kuni Oliy Majlisga, viloyat, shahar va tuman kengashlariga saylovlar o'tkazishga qaror qildi. 1994-yil 25-dekabr hamma joyda saylovlar qonun talablariga muvofiq umumiy, teng, to'g'ridan to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan o'tdi. Nomzodlardan birortasi ham yetarli ovoz ololmagan saylov okruglarida 1995- yil 8- va 25-yanvar kunlari takroriy saylovlar bo'ldi. Uch bosqichda bo'lib o'tgan saylov yakunlariga binoan, 250 nafar deputatdan iborat tarkibdagi parlament shakllantirildi. Saylov ko'ppartiyaviylik asosida o'tkazildi. Shu tariqa, mamlakatimizda ilk bor yangi parlamentga bo'lgan saylovlar muvaffaqiyatli yakunlandi. Oliy Majlisni demokratik yo'l bilan shakllantirishning mamlakatimiz tarixidagi ilk tajribasi bo'ldi.

1995-yil 23–24-fevral kunlari yangi saylangan birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining I sessiyasi bo'lib o'tdi. Unda Oliy Majlisning quyidagi 12 ta qo'mitasi tashkil etildi:

Byudjet, bank va moliyaviy masalalar qo'mitasi;
Iqtisodiy islohotlar va ishbilarmonlikni rivojlantirish qo'mitasi;
Qonunchilik va sud – huquq masalalari qo'mitasi;
Xalqaro ishlar va parlamentlararo aloqalar qo'mitasi;
Fan, ta'lim, madaniyat va sport qo'mitasi;
Sanoat, energetika, transport, aloqa va aholiga xizmat ko'rsatish qo'mitasi;

Agrar, suv xo'jaligi masalalari va oziq-ovqat qo'mitasi;
Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish qo'mitasi;
Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish masalalari qo'mitasi;
Qurilish va uy-joy xo'jaligi qo'mitasi;
Matbuot va axborot qo'mitasi;
Mudofaa va xavfsizlik masalalari qo'mitasi.

Oliy Majlisning mazkur birinchi sessiyasida «O'zbekiston Respublikasida deputatlarning maqomi to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi, Oliy Majlis Raisi rahbarligida «Oliy Majlis Qo'mitalari va Komissiyalari to'g'risidagi Nizom» qabul qilindi. Parlamentning ishini tashkil etish uchun Oliy Majlis Raisi rahbarligida Oliy Majlis Kengashi tuzilib, uning tarkibiga Oliy Majlis Raisi o'rinbosarlari, qo'mitalarning raislari, Mandat komissiyasi raisi, parlamentdagi deputatlar bloki va fraksiyalarining rahbarlari kiritildi.

O'tgan davr shuni ko'rsatdiki, Oliy Majlis qabul kilayotgan qonunlar sifatini oshirishda ularning loyixalarini oldindan matbuotda chop etib, umumxalq muhokamasidan o'tkazish ijobiy samara berdi. Qonunlar loyihalarini deputatlarga oldindan yuborish tartibi joriy qilindi hamda ularning takliflari va fikr-mulohazalari har bir qonunni uzil-kesil ishlab chiqish chog'ida albatta e'tiborga olinadigan bo'ldi. Qonun loyihalarini nazariy va amaliy jihatdan yanada teranroq, puxtaroq ishlab chiqish

maksadida, ular tegishli vazirliklar va idoralar, konsernlar, uyushmalar va mehnat jamoalariga yuboriladigan bo'ldi. Xalqaro tashkilotlarning ekspertizasidan o'tkazish yo'lga qo'yildi. 1995-1997 yillarda Oliy Majlis 100 ga yaqin qonun va 120 dan ortiq qarorlar qabul qildi.

Eng yangi tarix yillarida Oliy Majlisning xalqaro parlament tashkilotlari bilan aloqalari kengaydi va chuqurlashdi. O'zbekiston Milliy Parlament guruhi tuzildi, respublikaning Parlamentlararo Ittifoqdagi, Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining Parlament Assambleyasidagi va Yevroparlament bilan aloqalar bo'yicha parlament guruhlarining rahbarlari tasdiqlandi. Oliy Majlis hay'atlari Parlamentlararo Ittifoq 93- va 94-konferensiyalarida ishtirok etdi. Bunday tadbirlar hozirda ham davom etmoqda.

Birinci chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 1995-1999-yillarda 15 ta sessiya o'tkazdi. Sessiyalarda 10 ta kodeks, 2 ta Milliy dastur, 145 qonun, 452 qaror qabul qilindi. Amaldagi qonunlarga jami 216 ta qo'shimcha va o'zgarishlar kiritildi. Shuningdek, Oliy Majlis 70 ta xalqaro shartnomani ratifikatsiya (tasdiqladi) qildi, xalqaro konvensiyalarga qo'shish to'g'risida 58 ta qaror qabul qildi.

Yuqorida qayd etilgan raqamlardan ko'rinib turibdiki, respublika parlamenti bir palatali bo'lsa-da, qonun chiqarish jarayoni ancha jadallik bilan bordi. Birinchi navbatda hayotning o'zi talab qilayotgan eng kerakli qonunlar ishlab chiqildi va qabul qilindi. Natijada, mustaqillik munosabati bilan dastlabki paytda vujudga kelgan huquqiy bo'shliq holati tezroq to'ldirildi.

Mazkur Oliy Majlisning yakunlovchi XV sessiyasi ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi deputatlari saylovini 1999-yil 5-dekabr kuniga belgilash to'g'risida qaror qabul qildi. Saylov byulletenlariga 5 ta siyosiy partiya, hokimiyat vakillik organlari va tashabbuskor guruhlardan 1010 nafar nomzod kiritildi. 66 ta saylov okrugida 19 dekabr kuni takroriy saylovlar bo'lib o'tdi va unda 250 nafar deputat saylandi.

Ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining I sessiyasining birinchi majlisi 2000-yil 22-yanvar kuni bo'lib o'tdi. Ikkinchi chaqiriq Oliy Majlis tarkibida siyosiy partiyalarning fraksiyalari va deputatlar bloklaridan tashqari 13 ta qo'mita ham faoliyat ko'rsatar edi. Bu qo'mitalar tarkibiga yuqorida aytib o'tilgan qo'mitalar bilan birga yangi tuzilgan Demokratik institutlar, nodavlat tashkilotlar va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari qo'mitasi va Yoshlar ishlari komissiyasi kirgan.

Parlamentda, shuningdek, 3 ta doimiy komissiya ishlagan: Reglament, odob va deputatlar faoliyatining ta'minoti komissiyasi; Oila va ayollar muammolari komissiyasi; Normativ-huquqiy atamalar komissiyasi. Bu demokratik islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish tamoyiliga mos

ravishda respublika parlamentini ikki palatali asosda yanada takomillashtirishni nazarda tutgan g'oya edi.

2001-yil 6-7-dekabr kunlari bo'lib o'tgan ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining VIII sessiyasida ikki palatali parlament tuzish masalasi muhokama qilindi. Sessiya ikki palatali professional parlament faoliyati uchun eng zarur bo'lgan omil – yuqori malakali siyosatshunoslar, yuristlar, iqtisodchilar korpusi shakllanib yetilganligini, jamiyatimizda huquqiy madaniyat darajasining ortganligini inobatga oldi va parlamentni ikki palatali qilib tuzish zarur, degan xulosaga keldi.

Ikki palatali parlamentni shakllantirish masalasi hayotning o'zidan, hokimiyat tarmoqlarini aniq ajratish asosida milliy davlatchilik institutlarini yanada mustahkamlash zaruratidan kelib chiqadi. Shuni alohida ta'kidlash zarurki, demokratik mamlakatlarning aksariyatida parlament ikki palatalidir. XX asrning so'nggi o'n yilliklarida ikki palatali tizim parlamentarizm taraqqiyotining asosiy tendensiyasiga aylandi. Agar XX asrning 70-yillarida ikki palatali parlamentlar 45 ta davlatda bo'lgan bo'lsa, hozirda bu son 70 ga chiqdi. Hozirda yana o'nta davlatda ikki palatali parlament tashkil qilishga tayyorgarlik ko'rayapti. Bu ko'rsatkichlar ikki palatali parlamentning ahamiyatini oshib borayotganligidan dalolat beradi.

2002-yil 27-yanvar kuni "Siz kelgusi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi parlamentini ikki palatali qilib saylanishiga rozimisiz?" degan masalada **referendum** bo'lib o'tdi. Referendumda qatnashganlarning 93,65 % rozi ekanligini bildirib ovoz berdilar. 2002-yil 4-5-aprel kunlari bo'lib o'tgan ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining VIII sessiyasida "Referendum yakunlari hamda davlat hokimiyati tashkil etilishining asosiy prinsiplari to'g'risida"gi Konstitutsiyaviy qonun qabul qilindi. Bu qonunda respublika parlamentining nomi Oliy Majlis deyiladi, u ikki palatali – quyi va yuqori palatalardan iborat etib tashkil etiladi, deb belgilab qo'yildi. Oliy Majlisning VIII sessiyasida "2002-yil 27-yanvarda o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi Referendumining yakunlari bo'yicha amalga oshiriladigan qonunchilik ishlarining asosiy yo'nalishlari to'g'risida"gi qarorini ham qabul qildi. Bu hujjatlar ikki palatali parlament tuzish ishlarini boshlashga huquqiy asos bo'lib xizmat qildi.

2002- yil 12-13-dekabr kunlari Oliy Majlisning X sessiyasi bo'lib o'tdi. Unda xalqimizning xohish-irodasi bilan "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to'g'risida" va "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to'g'risida" Konstitutsiyaviy qonunlarni hamda ularni amalga kiritish to'g'risida qarorlarni qabul qildi. Bu 2003-yil 24-aprelda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonunda ham o'z ifodasini topdi. 2003-yil 29-avgustda "O'zbekiston Respublikasi Oliy

Majlisiga saylovlar to'g'risida"gi Qonunga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilib, mazkur qonun yangi tahrirda qabul qilindi.

Shu tariqa, ikki palatali professional parlamentni shakllantirishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari yaratildi. 2004-yil dekabr – 2005-yil yanvar oylarida mamlakatimizda ilk bor ikki palatali parlamentga saylovlar o'tkazildi. Jumladan, 2004-yil 26-dekabr va 2005-yil 9-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasiga va Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylovlar bo'lib o'tdi. 2005-yil 17–20-yanvar kunlari esa O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senatiga saylovlar bo'lib o'tdi. **2005-yil 27-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 2 palata:** Qonunchilik palatasi (quyi palata) va Senat (yuqori palata)dan iborat qilib shakllantirildi.

Milliy parlamentarizm rivoj topishining uchinchi davri Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining 2005-yil 28-yanvardagi qo'shma majlisidan boshlanib, bunda yangi ikki palatali Oliy Majlis deputatlari va senatorlari amalda o'z ishlariga kirishdilar.

2009-yil 27-dekabr va 2010-yil 10-yanvar kunlari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi, Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylovlar bo'lib o'tdi. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab yurtimizda atrof-muhit muhofazasi, ekologik holatni sog'lomlashtirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash dolzarb masalaga aylandi. Respublikada faoliyat ko'rsatayotgan O'zbekiston ekologik harakatini yuridik jihatdan yangi bosqichga olib chiqish muhim ahamiyat kasb etdi. Shu maqsadda, 2008-yil 25-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasining "Saylov to'g'risidagi qonun hujjatlari takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonunlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qonuni qabul qilindi.

Qonunchilik palatasining 135 deputati hududiy bir mandatli saylov okruglari bo'yicha ko'ppartiyaviylik asosida umumiy, teng va to'g'ridan to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan saylandi. Qonunchilik palatasining 15 deputati O'zbekiston ekologik harakatidan saylanar edi. Ushbu Qonun asosida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 77-moddasining birinchi qismiga o'zgartirish kiritilib, Oliy Majlisning Qonunchilik palatasidagi deputatlarning soni 150 deputatdan iborat qilib shakllantirildi. O'zbekiston ekologik harakati haqida to'xtaladigan bo'lsak, **O'zbekiston Ekologik harakati 2008-yilning 2-avgustida tashkil topdi.** 2008-yilning 20-sentyabrida O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida ro'yxatga olindi.

Bu harakatning rahbar organlari: Markaziy kengash, uning Ijroiya qo'mitasi, Markaziy nazorat-taftish komissiyasidir. O'zbekiston ekologik harakati o'z faoliyatini fuqarolarning qulay atrof-muhit sharoitida yashashi, aholi salomatligini yaxshilash, barcha tabiiy resurslarni muhofaza qilish va

ulardan oqilona foydalanish huquqlarini hamda ularga soʻzsiz rioya etilishini taʼminlashga qaratilgan yangilanish jarayonlarini yanada chuqurlashtirishda jamiyatning bor kuch va salohiyatini safarbar qilishga qaratgan holda olib bordi.

Agar Oliy Majlis va uning yaqin yillardagi tarixiga nazar tashlansa, **2019-yil 22-dekabr** kuni mamlakatimizda katta siyosiy jarayon – Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va mahalliy Kengashlar deputatlarining saylovi boʻlib oʻtdi. Markaziy saylov komissiyasining 2019-yil 25-dekabrda qaroriga muvofiq, Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasiga saylov oʻtkazuvchi 25 ta saylov okruglarida birinchi turda gʻoliblar aniqlanmaganligi uchun, yaʼni ushbu saylov okruglaridan nomzodlari koʻrsatilgan beshta siyosiy partiya nomzodlarining birortasi ham ovoz berishda ishtirok etgan saylovchilarning 50 foizidan koʻp ovozini ola olmaganligi sababli ushbu saylov okruglarida ovoz berishda ishtirok etgan saylovchilarning eng koʻp ovozlari olgan ikki nafardan nomzodlar oʻrtasida takroriy ovoz berishni oʻtkazish 2020-yil 5-yanvar kuniga belgilandi. 5-yanvar kuni Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga saylov oʻtkazuvchi 25 ta saylov okruglaridagi 1 730 ta saylov uchastkasida takroriy ovoz berish boʻlib oʻtdi. Ushbu saylov uchastkalarida 3 million 147 ming 79 nafar fuqarolar Saylovchilarning yagona elektron roʻyxatiga kiritilgan boʻlib, ulardan 1 million 978 ming 48 nafari takroriy ovoz berishda ishtirok etdi. Demak, Saylovchilarning yagona elektron roʻyxatiga kiritilgan fuqarolarning 62,8 foizi takroriy ovoz berishda ishtirok etdi.

Oʻzbekiston Respublikasi Saylov kodeksining 59-moddasiga muvofiq takroriy ovoz berishda saylovchilarning ishtirok etish foizi hisobga olinmasada, biroq bu jarayonda ham 62,8 foiz saylovchilarning ishtirok etganligi, fuqarolarimizning siyosiy huquqiy madaniyati yuksalib, ularning Yangi Oʻzbekistonda yangidan shakllantirilayotgan parlament saylovlariga befarq emas ekanliklarini hamda mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli, odilona va insonparvar siyosatni qoʻllab-quvvatlashlarining yana bir bor isboti boʻldi.

Takroriy ovoz berishda ishtirok etgan saylovchilarning ovozini boshqa nomzodga nisbatan koʻproq olgan nomzod saylangan deb hisoblanadi. Takroriy ovoz berish jarayonini deputatlikka nomzodlar koʻrsatgan siyosiy partiyalardan hamda fuqarolarning oʻzini oʻzi boshqarish organlaridan jami **besh mingdan ortiq kuzatuvchilar** kuzatib bordi. Shuningdek, Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi tomonidan akkreditatsiyadan oʻtkazilgan mamlakatimiz va xorijiy ommaviy axborot vositalarining vakillari hamda hududiy saylov komissiyalaridan akkreditatsiyadan oʻtgan mahalliy jurnalistlar saylovlar jarayonini faol yoritib bordilar. 2019-yil 25-dekabr kuni Markaziy saylov komissiyasi tomonidan 125 ta

saylov okruglaridan nomzodlar Qonunchilik palatasi deputatligiga saylangan deb topilib, ro'yxatga olingan edi. Bular:

– Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasidan 42 nafar;

– O'zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasidan 34 nafar;

– O'zbekiston “Adolat” sotsial-demokratik partiyasidan 20 nafar;

– O'zbekiston Xalq demokratik partiyasidan 18 nafar;

– O'zbekiston Ekologik partiyasidan 11 nafar deputatga Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputati maqomi berilgan edi. Dastlabki hamda takroriy ovoz berish natijasida, ya'ni saylovlarning umumiy yakunlariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasida siyosiy partiyalar quyidagicha deputatlik o'rinlariga ega bo'ldilar:

1. Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati — O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasi 53 ta deputatlik o'rni;

2. O'zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi 36 ta deputatlik o'rni;

3. O'zbekiston “Adolat” sotsial-demokratik partiyasi 24 ta deputatlik o'rni;

4. O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi 22 ta deputatlik o'rni;

5. O'zbekiston Ekologik partiyasi 15 ta deputatlik o'rini egallashdi.

O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasiga saylangan 150 nafar deputatlarning 48 nafari yoki 32 foizini xotin-qizlar, 39 nafari yoki 26 foizini oldin ham Qonunchilik palatasi deputati bo'lganlar tashkil etdi. Saylov jarayonini boshqarish bo'yicha axborot tizimi (SJBAT) joriy etilib, Saylovchilarning yagona elektron ro'yxati (SYaER) shakllantirildi. Ushbu tizim 2019-yil 22-dekabr kuni mamlakatimiz parlamenti va mahalliy kengashlarga “**Yangi O'zbekiston – yangi saylovlar**” shiori ostida o'tgan saylovlarda muvaffaqiyatli qo'llandi. Jumladan, fuqarolarni uchastka saylov komissiyalariga taqsimlash, saylovchilarni o'zi yashab turgan joyga aloqador uchastka haqida ma'lumot olishi hamda okrug va uchastka saylov komissiyalari faoliyatini osonlashtirishda muhim o'rin tutdi. Ayniqsa, SYaERning xalqaro andozalardagi “bir saylovchi — bir ovoz” tamoyilini amalga oshirishdagi o'rni beqiyosdir.

5.3. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar

Sud hokimiyati – uchinchi hokimiyat organi tarmog'i bo'lib, u qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlardan, siyosiy partiyalardan, boshqa jamoat birlashmalaridan mustaqil holda ish yuritadi. Sud tizimi 5 yil muddatga saylanadi. Sudlarni tashkil etish, faoliyat ko'rsatish tartibi qonun bilan belgilab qo'yilgan. O'zbekistonda Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud, Oliy

xo'jalik sudi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Oliy sudi, Toshkent shahar, tuman, shahar, xo'jalik sudlariga bo'linadi.

Sud-huquq sohasini erkinlashtirish borasida keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. 2007-yildan boshlab Sud tizimi sohasida quyidagi islohotlar o'tkazilmoqda:

1) Jinoiy jazolarga sanksiya berish huquqi prokuratura organlaridan sud tizimiga o'tkazildi;

2) Advokat, oqlovchilarning mavqei, roli oshirildi;

3) O'lim jazosi (2008-yil 1-yanvardan) bekor qilindi.

Bu borada, ayniqsa, Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida tizimni isloh qilish yuzasidan ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Bunda, ayniqsa, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha **Harakatlar strategiyasida** Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari belgilab berildi. Strategiyaga muvofiq, sud hokimiyatining chinakam mustaqilligini ta'minlash, sudning nufuzini oshirish, sud tizimini demokratlashtirish va takomillashtirishning ustuvor vazifalari sifatida quyidagilar belgilandi:

sudyalar va sud apparati xodimlarining mavqeini, moddiy rag'batlantirish va ijtimoiy ta'minot darajasini oshirish, sudlarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash;

sudyalarga g'ayriqonuniy tarzda ta'sir o'tkazishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha ta'sirchan choralar ko'rish;

sudning mustaqilligi va beg'arazligi, sud protsessida tomonlarning tortishuvi va teng huquqlik tamoyillarini har tomonlama tatbiq etish;

"Xabeas korpus" institutini qo'llash sohasini kengaytirish, tergov ustidan sud nazoratini kuchaytirish;

sudlarni yanada ixtisoslashtirish, sud apparatini mustahkamlash;

sudlar faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

Jinoiy jazolarni liberallashtirish – qonun ustuvorligining muhim shartidir. Keyingi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan insonparvarlik, adolatparvarlik g'oyalariga asoslangan jinoyat, jinoyat-protsessual qonun hujjatlarini takomillashtirishga, jinoiy jazolarni liberallashtirishga qaratilgan bir qator qonun loyihalari Oliy Majlisga kiritildi. Ularning qabul qilinishi mamlakatimiz ijtimoiy hayotida o'zining samarasini bermiqda.

Sud tizimida avval sud hokimiyatining ikkita oliy organi, ya'ni O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi va O'zbekiston Respublikasi Oliy xo'jalik sudlari mavjud edi, Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyevning tashabbusi bilan Oliy xo'jalik sudi tugatilib, sud hokimiyatining yagona oliy organi – O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi tashkil etildi, shuningdek, O'zbekiston

Respublikasi Sudyalar oliy kengashi tuzildi, sudyalik lavozimiga muddatsiz davrga tayinlash (saylash) tartibi joriy etildi.

2017–2019-yillarda sud ishlarini sayyor sud majlislarida ko'rib chiqish amaliyotining kengaytirilganligi aholi bilan ochiq muloqotni yo'lga qo'yish va sud hokimiyatining ochiqqligini oshirish yo'lida ko'rilgan muhim chora bo'ldi, desak adashmaymiz.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 13-iyuldagi "Sud-huquq tizimini yanada takomillashtirish va sud hokimiyati organlariga ishonchni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5482-sonli Farmoniga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi veb-saytida sud qarorlarini tizimli ravishda e'lon qilish va qabul qilingan sud hujjati o'qib eshittirilganidan so'ng uning mazmun-mohiyatini sud protsessi ishtirokchilariga tushuntirilishini sud amaliyotiga joriy etilgani ham odil sudlovni amalga oshirish yo'lidagi muhim hujjat bo'ldi. Bu tartibni joriy etilishi bilan hozirda sudlar tomonidan O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi veb-saytida sud qarorlarini e'lon qilinib borilayotganini va qabul qilingan sud hujjatining mazmun-mohiyatini sud protsessi ishtirokchilariga tushuntirilishini amalda ko'rmoqdamiz.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 27 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasida, "Konstitutsiyaga asosan sudlar o'z faoliyatida mustaqil, lekin ularning chinakam nazoratchisi xalq bo'lishi kerak"ligi, **"Sudlarning chinakam mustaqilligini ta'minlash biz uchun eng ustuvor vazifadir.** Ayniqsa, sud biron-bir mansabdor shaxsning qo'li yetadigan idoraga aylanib qolishiga mutlaqo yo'l qo'ymaslik shart. Shu sababli sud ishlariga aralashgani yoki sudga bosim o'tkazgani uchun javobgarlikni kuchaytirish lozim"ligi haqida aytib o'tildi.

Yurtboshimizning 2017-yil 22-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida qayd etilganidek, "Biz ayrim qilmishlarni jinoyatlar toifasidan chiqarish va liberallashtirish, jinoiy jazolarni insonparvarlik nuqtayi nazaridan o'zgartirishga alohida e'tibor qaratamiz. Shu maqsadda 2018–2021-yillarda jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchilikni rivojlantirish konsepsiyasini qabul qilishimiz va amalga oshirishimiz zarur, degan edi.

Xalqimizning kechirimli bo'lish va bag'rikenglik kabi azaliy qadriyatlaridan kelib chiqib, jinoiy javobgarlikka tortish muddatlarini qayta ko'rib chiqish lozim, degan edi.

O'zbekiston Respublikasining "Prokuratura to'g'risida"gi 2001-yil 29-avgustda yangi tahrirda qabul qilingan Qonunining 20-moddasiga muvofiq, "Vazirliklar, davlat qo'mitalari, idoralar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar hamda vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning harbiy qismlari, harbiy tuzilmalari, hokimlar va boshqa mansabdor shaxslar

tomonidan qonunlarning ijro etilishi, shuningdek, ular tomonidan qabul qilinayotgan hujjatlarning O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlariga muvofiqligi nazorat predmeti hisoblanadi".

2017-yildan e'tiboran davlatimizda barcha huquqni muhofaza qiluvchi organlar qatori prokuratura sohasida ham keng ko'lamli qayta qurish va islohotlar amalga oshirilmoqda. Ularning faoliyati qaytadan ko'rib chiqildi, tanqidiy tahlil qilindi. "Biz har qaysi huquqni muhofaza qilish organi bevosita o'z vakolati doirasidan chiqmaydigan, bir-birining funksiyasini takrorlamaydigan tizim shakllantirishimiz shart. Lo'nda qilib aytganda, ichki ishlar – jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash bilan, milliy xavfsizlik – davlatni ichki va tashqi tahdidlardan himoya qilish bilan shug'ullanishi lozim. Prokuratura esa qonunlar ijrosi ustidan nazorat olib borishi zarur", deya qayd etadi Yurtboshimiz.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'biri bilan aytganda, **"...endi bironta fuqaro qalbaki dalillar, tuhmat va bo'htonlar asosida javobgarlikka tortilmasligi shart. Konstitutsiya va qonun normalari so'zsiz ishlashi uchun ishonchli kafolatlar yaratishimiz zarur"**.

Murojaatnomada sud va huquqni muhofaza qiluvchi idoralar ishiga faqat va faqat xalqimizning o'zi baho beradi. Ular uchun yagona va eng qattiq talab – bu fuqarolarning qonuniy manfaatlariga xizmat qilish va ularning huquqlarini har qanday holatda ham himoya qilishdan iborat. Eng asosiysi, biz bir idora qo'lida barcha vakolat va resurslar to'planib qolishiga, o'zaro tiyib turish va manfaatlar muvozanati prinsipi buzilishiga yo'l qo'ymasligimiz zarurligi uqtirildi.

Inson omiliga e'tibor, ularning huquqlarini ta'minlash borasida 2017-yilda yurtimizda yashab kelayotgan, lekin fuqaroligi bo'lmagan 1100 dan ortiq shaxsga O'zbekiston fuqaroligi berildi, mamlakatimizning so'nggi 26 yillik tarixida ilk bor 2700 ga yaqin fuqarolar Prezidentimiz Farmoniga muvofiq avf etildi.

Shavkat Mirziyoyev davlat rahbari sifatida o'z faoliyatini boshlagandan so'ng O'zbekiston inson huquqlarini ta'minlash borasida yangi bosqichga qadam qo'ydi. Xususan, 2017–2020-yilar oralig'ida **50 mingga yaqin shaxsni O'zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilinishi**, 3187 nafar fuqaroni avf etilishi chuqur insonparvarlik ahamiyatiga ega bo'ldi. O'zbekiston tashabbusi bilan BMT Bosh Assambleyasi tomonidan "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" rezolyutsiyasini qabul qilinishi, shuningdek, Samarqand shahrida Inson huquqlari bo'yicha Osiyo forumining o'tkazilishi xalqaro hamkorlik aloqalari yangi bosqichga chiqqanligini tasdiqlaydi.

Amalga oshirilgan insonparvarlik tadbirlari doirasida Suriyadagi qurolli mojarolar maydonidan va Afg'onistondan 261 nafar fuqaro, asosan, ayollar va bolalar O'zbekistonga qaytarib olib kelindi. Ularga zarur tibbiy va moddiy yordamlar ko'rsatildi. So'nggi yillarda O'zbekiston insonparvarlik

siyosatining hamda o'zbek xalqiga xos ezgulik va mehr-oqibat, kechirimlilik kabi milliy mentalitetimizning olijanob fazilatlarining amaliy tasdig'i sifatida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jazo muddatini o'tayotgan, qilmishiga chin ko'ngildan pushaymon bo'lgan va tuzalish yo'liga qat'iy o'tgan shaxslarni avf etish to'g'risida"gi bir nechta Farmonlari qabul qililib, 2017–2019-yillarda 4 mingdan ziyod shaxs **jazoni o'tash joylaridan ozod qilindi**.

Inson huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro tashkilotlarning doimiy e'tiroziga sabab bo'lib kelgan "Jasliq" manzilida joylashgan 19-son ixtisoslashtirilgan "Jazoni ijro etish koloniyasi" tugatildi. Inson huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro tashkilotlarning doimiy e'tiroziga sabab bo'lib kelgan Jasliq qo'rg'onida joylashgan mazkur ixtisoslashtirilgan jazoni ijro etish koloniyasini tugatish haqidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori qabul qilinishi insonparvar siyosatning yana bir amaliy namunasi bo'ldi.

5.4. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat-notijorat tashkilotlarining siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi o'rni

So'nggi yillarda keng ko'lamli islohotlar barqaror tus olib, pandemiya va global inqirozga qaramasdan, yuqori iqtisodiy o'sishlar ta'minlandi. Yurtimiz shaharlari, qishloqlari, mahallalarimiz yanada obod bo'lib, Yangi O'zbekistonning betakror qiyofasi tubdan o'zgardi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning O'zbekiston xalqiga yangi yil tabrigida 2022- yil mamlakatimizda "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili" deb e'lon qilindi.

Davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, **"Inson qadrini ulug'lash** – yurtimizda yashayotgan har bir odamning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini ta'minlash demakdir. Bu borada jamiyatimiz asosi bo'lgan mahalla hal qiluvchi o'rin tutadi. Mahalla tinch bo'lsa, yurt tinch bo'ladi. Mahalla obod bo'lsa, mamlakat obod bo'ladi. Shu bois, bundan buyon har bir mahallada samarali ish olib borish faoliyatimizning bosh mezoniga aylanadi". Bu so'zlar zamirida eng ulug' maqsadlar va konseptual g'oyalar yotadi.

O'zbekiston tarixida fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat notijorat tashkilotlarining siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi o'rni muhim. Chunki fuqarolar mazkur institutlar orqali yoki siyosiy partiyalar a'zolari sifatida jamoatchilik ishlarida ishtirok etadilar. Shuningdek, millionlab fuqarolar, yoshlar, xotin-qizlar, turli jamg'armalar, nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatida ishtirok etadilar.

Avvalambor, O'zbekiston mustaqilligining dastlabki yillaridan e'tiboran turli jamoat birlashmalari, uyushmalar, fondlar, nodavlat notijorat

tashkilotlari faoliyati uchun huquqiy asos yaratildi. Jumladan, 1991–1995-yillar jamoat tashkilotlarining shakllanish davri bo‘lib, ushbu bosqichda ko‘plab nodavlat notijorat tashkilotlari tashkil topgan edi. 1995–2005-yillarda esa jamoat tashkilotlari, jumladan, xotin-qizlar nodavlat notijorat tashkilotlari rivojlanishi uchun qator huquqiy-me‘yoriy asoslar yaratildi. Ushbu bosqichda 1995-yil 2-martda “O‘zbekiston Respublikasining davlat va ijtimoiy qurilishida xotin-qizlarning rolini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 1999-yil 14-apreldagi O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida”gi Qonuni, 2004-yil 25-maydagi “O‘zbekiston Xotin-qizlar qo‘mitasi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni xotin-qizlar tashkilotlari sonining o‘ssishiga va hukumat tashkilotlari o‘rtasida hamkorlikni yuzaga kelishiga sabab bo‘ldi, ushbu yillarda yuzdan ortiq nodavlat notijorat tashkilotlari tashkil topdi.

Bunda demokratik jamiyat qurish mezonlari muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston taraqqiyotining o‘ziga xos yo‘li va demokratik fuqarolik jamiyat qurishning jahon taraqqiyoti tajribasi muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon taraqqiyotida: 1) Demokratiya va qonunchilik; 2) Mulkchilikning turli shakllari va unga munosabat; 3) Yuksak ma‘naviyat va madaniyatning rivojlanishi; 4) Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, jahon hamjamiyatiga kirish masalalari ko‘rsatib berilgan.

Demokratik o‘zgarishlarni amalga oshirish, adolatli, ma‘naviyati yuksak insonlar jamiyatini qurishda jahon tajribasiga tayangan holda, avvalo, milliy mentalitetimizga xos xususiyatlarni inobatga olish kerakligi ma‘lum bo‘ladi. Ayni paytda shuni alohida ta‘kidlash lozimki, O‘zbekistonda kechayotgan demokratik o‘zgarishlar jamiyat ma‘naviy yangilanishiga bog‘liqligini faqat o‘zbek millati ma‘naviyati bilan bog‘lash va uni shunday deb baholash adolatdan emas. Balki uning bilan yagona bir mamlakat hududida yashayotgan turli xalq va millatga mansub bo‘lgan barcha aholining, turli etnik birliklar va ijtimoiy guruhlarining ham umumiy boyligi, deb qarash mutlaqo to‘g‘ri.

O‘zbekiston demokratik taraqqiyotning jahon tajribasini sinchiklab o‘rgandi. O‘zbekistonda demokratik fuqarolik jamiyatini barpo etish va buning tayanchi sifatida insonparvar tuzumni shakllantirish yo‘lida islohotlarni amalga oshirish “inson – jamiyat – davlat” tizimidek kuchli uyg‘unlikni talab etmoqda. Zero, O‘zbekistonda demokratik fuqarolik jamiyatini barpo etish vazifasini ma‘naviy yangilanishsiz amalga oshirib bo‘lmaydi. Bu haqiqatni hech qachon unutmaslik kerak.

Demokratiya – bu kishilarning birgalikda hayot kechirishi, muammolarni hamjihatlik bilan hal qilishi, shaxsiy manfaatlarni jamoa, millat, davlat manfaatlari bilan uyg‘un ko‘rishi, bir so‘z bilan aytganda,

murosa qilish madaniyatidir. Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, demokratik, huquqiy davlat kuch yoki inqilob bilan emas, balki tarixiy evolyutsion yo'l bilan barpo etiladi. Albatta, har qanday jamiyatda huquqiy davlat tushunchasi u yoki bu qonunlarning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Vaholanki, qonunlar huquq sifatida har bir davlatda mavjud va har qanday hokimiyat ulardan foydalanadi. Hamma gap o'sha qonunlarning qandayligi va ularning qanday bajarilishidadir.

Huquqiy davlatni belgilovchi mezonlar quyidagilardan iborat:

- 1) Xalq hokimiyatining amalga oshishi.
- 2) Huquqning hukmronligi, ya'ni shaxs huquq va erkinliklarining hech kim, shu jumladan, davlat tomonidan ham hech qanday holda buzilmasligi.
- 3) Konstitutsiya va qonun ustuvorligi.
- 4) Hokimiyat vakolatlarining bo'linish tamoyili.
- 5) Sud mustaqilligi.
- 6) Inson huquqlariga rioya etish, ularni himoya qilish va ta'minlash.
- 7) Davlat va fuqarolarning o'zaro mas'uliyati.
- 8) Huquqni muhofaza qiluvchi idoralarning samarali ishlashi.
- 9) Huquqiy madaniyatlarning yuksak darajada ekanligi.
- 10) Demokratiyaning rivojlanishi va takomillashuvi.

Mutaxassislar, ekspertlar tomonidan demokratik huquqiy davlat qurishning jahon tajribasi o'rganilib, O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini qurishning huquqiy asoslari va tamoyillarini qabul qilish bilan birga, unda O'zbekistonning o'ziga xos xususiyatlari har tomonlama asoslab berildi. Shundan so'ng jamiyatimizda siyosiy hayotning barcha sohalari, davlat va jamiyat qurilishini erkinlashtirish jadallik bilan olib borilmoqda. Bizningcha, O'zbekiston fuqarolarining mustaqil taraqqiyot yo'lidan sobitqadamlik bilan rivojlanib borishining siyosiy va iqtisodiy yo'nalishlari belgilab berildi.

Dunyoning boshqa mamlakatlarida uchramaydigan bozor munosabatlariga o'tishda o'xshashi bo'lmagan, betakror yaxlit andozalarni ishlab chiqish, o'zimizga xos yo'lni tanlab olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shundan kelib chiqib, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini barpo etishda respublikamizning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladigan, uning o'tmishi, hozirgi kuni va kelajakdagi taraqqiyotiga to'la-to'kis mos keladigan mutlaqo yangi andoza zarur. Eng muhimi, bizning bozor iqtisodiyotiga asoslangan davlat qurishdan boshqa yo'limiz yo'qligi aytiladi. Bu yo'l 3 tarkibiy qismdan iborat:

1. Ijtimoiy jihatdan yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti milliy andozasi mohiyatining tavsifi.
2. Qat'iy markazlashtirilgan ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan xo'jalik yuritishning bozor munosabatlariga asoslangan yo'lga o'tishning eng muhim prinsiplari.

3. Iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning, tenglikdan chiqib ketishning, barqarorlik va muhim ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashning aniq yo'nalishlari. O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati islohotlari asosida rivojlantirishning o'ziga xos muhim qonuniyatlari ishlab chiqilganligi bilan ahamiyatlidir. Jamiyatning siyosiy hayotini erkinlashtirish, avvalo, aholining siyosiy faolligini kuchaytirishni, hokimiyat vakolatlarini nodavlat va jamoat tashkilotlariga, fuqarolarni o'zini o'zi boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tkaza borishni taqozo etadi. Iqtisodiyot sohasini yanada erkinlashtirish vazifasi xo'jalik yurituvchi subyektlarning iqtisodiy erkinliklarini kengaytirish, mulkdorlarning mavqei va huquqlarini mustahkamlashni o'z ichiga qamrab oladi. Jamiyat ma'naviyatini yanada yuksaltirish masalasida o'z haq-huquqlarini taniydigan, mustaqil fikrlay oladigan, iymon-irodasi, e'tiqodi mustahkam, shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg'unlashtiradigan, erkin, har jihatdan barkamol insonlarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Huquqiy, demokratik davlat, erkin fuqarolik jamiyati barpo etish kadrlar tayyorlash Milliy dasturini amalga oshirishni, mamlakatimizning kelajagini ta'minlovchi yetuk mutaxassislar yetishtirishni taqozo etadi. Aholini yanada kuchli ijtimoiy himoya qilish, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning barcha bosqichlariga, "O'zbek modeli"ning mazmuni va mohiyatiga mos bo'lgan muhim bir mezon bo'lib kelmoqda. Iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarni ta'minlash iqtisodiy islohotlarning mazkur bosqichiga xos bo'lib, bunda bozor infratuzilmasini rivojlantirish, eksportga moslashgan va import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish, moliya va bank tizimi faoliyatini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Jamiyatdagi barqarorlik, tinchlik, millatlararo totuvlikni, mamlakatimiz hududiy yaxlitligini ta'minlash mazkur bosqichdagi dolzarb vazifalardan biri sanaladi. Bu vazifa jahondagi globallashuv sharoitida, turli mintaqalardagi vaziyatning keskinlashuvi O'zbekistonning suveriniteti va barqaror taraqqiyotiga xavf solishi mumkin bo'lgan tahdidlarga munosib javob qaytaradigan xavfsizlik tizimlarini yaratishni taqozo etadi.

Endi ikki og'iz ijtimoiy himoya tizimi xususida. O'zbekistonda ijtimoiy ta'minot, asosan, davlat byudjeti hisobidan tashkil etilgan bo'lib, bu tizim qator rivojlangan chet el davlatlarining ijtimoiy tizimidan farq qiladi. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan ijtimoiy yordamdan tashqari, respublikamizda norasmiy ijtimoiy yordam ko'rsatishning an'anaviy turlari ham mavjudki, ularning negizini qarindoshchilik, qo'shnichilik, mahallachilik, yoru birodarchilik yordamlari, ya'ni xalqimizning milliy urf-odatlar tashkil etadi. Mahalliy idoralar, korxonalar, jamoa va xo'jaliklar hamda boshqa tadbirkorlik tashkilotlaridan fuqarolar nafaqasiga qo'shib berilayotgan qo'shimchalar, muhtojlarga ko'rsatilayotgan otaliq yordamlari, bayram va

Hayit kunlari bemorlarni ziyorat qilish, turli xayr-ehsonlar ham milliy urf-odatlarimizning ko'rinishlaridir. Bulardan tashqari, ijtimoiy yordam ko'rsatishda nodavlat jamoat birlashmalari va xayriya tashkilotlari ham ishtirok etmoqda.

Albatta, bu borada muammolar ham mavjud. Jahon tajribasi bilan qiyoslaganda, avvalo, mehnatkashlar manfaatlarini himoya qiladigan nodavlat tashkilotlar faoliyatini kuchaytirish lozim. Xususan, kasaba uyushmalari rivojlangan mamlakatlarda xodimlarni ijtimoiy muhofaza qilish uchun korxona egalari, ish beruvchilarga doimo ta'sir o'tkazib keladilar. Bizda esa hali ushbu masalada muammolar bor. Birinchi navbatda jamoat tashkilotlari, xususan, kasaba uyushmalari faoliyatini tubdan yaxshilash, ularni mehnatkashlar manfaatlarini himoya qiluvchi kuchga aylantirish bugungi kundagi eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Keyingi yillar, jumladan, 2005–2015-yillarda, masalan 2005-yil 23-iyunda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirishga ko'maklashish borasidagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarorining qabul qilinishi, 2015-yildan kuchga kirgan "Ijtimoiy sherikchilik" to'g'risidagi Qonunning qabul qilinishi demokratik qadriyatlar, inson huquqlari, erkinligi va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning muhim omili sifatida nodavlat notijorat tashkilotlarning sonini ortishiga ko'maklashdi hamda rivojlanishiga zamin yaratdi.

2016-yildan keyingi davrda amalga oshirilayotgan ijtimoiy sheriklik asosida to'plangan tajribalar tahlil qilinib, hamkorlik mexanizmining aniq chegaralari belgilab berildi. Bu borada 2017-yil 7-fevralda qabul qilingan "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar Strategiyasi"da fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari bilan ijtimoiy sheriklik mexanizmi yanada mustahkamlandi.

Nodavlat notijorat tashkiloti — jismoniy va (yoki) yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriylik asosida tashkil etilgan, daromad (foyd) olishni o'z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan hamda olingan daromatlarni (foydani) o'z qatnashchilari (a'zolari) o'rtasida taqsimlamaydigan o'zini o'zi boshqarish tashkilotidir. Nodavlat notijorat tashkiloti jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, boshqa demokratik qadriyatlarni himoya qilish, ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy maqsadlarga erishish, ma'naviy va boshqa nomoddiy ehtiyojlarni qondirish, xayriya faoliyatini amalga oshirish uchun hamda boshqa ijtimoiy foydali maqsadlarda tuziladi. Nodavlat notijorat tashkilotlarining asosiy belgilari quydagilardan iborat:

- 1) tashkilotning o'zini o'zi boshqarish huquqiga ega ekanligi;
- 2) jismoniy yoki yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriy ravishda tashkil etilishi;

3) o'z faoliyatidan foyda olishni ko'zlamasligi;

4) Nodavlat tashkilotlari foyda olishi mumkin, ammo foyda a'zolar tomonidan bo'lib olinmaydi, balki Nizomda ko'rsatilgan vazifalarni hal etishga sarflanadi.

Nodavlat notijorat tashkilotlari aslida jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, shuningdek, boshqa demokratik qadriyatlarni himoya qilish, ijtimoiy, madaniy va ta'lim sohasidagi maqsadlarga erishish, ma'naviy va boshqa nomoddiy ehtiyojlarni qondirish, hayriya ishlariga oid faoliyatni amalga oshirish uchun va boshqa ijtimoiy foydali maqsadlarni ko'zlagan holda tuziladi. Rivojlangan mamlakatlarda nodavlat tashkilotlari rahbarlari va xodimlarini davlat tuzilmalariga ishg'a qabul qilish amaliyoti keng qo'llaniladi. Nodavlat tashkilotlari ish jarayonida ular tomonidan egallangan amaliy tajriba asosida muammolarini chuqurroq anglashga, ularning yechimini topishda yanada kengroq dunyoqarashga ega bo'lishga, yangi nostandart mexanizmlarni qo'llashga imkon yaratadi. Demak, nodavlat tashkilotlari nafaqat jamiyatning, balki davlatning o'ziga xos xazira tizimi hamdir.

Shunday qilib, jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, nodavlat notijorat tashkilotlarining ishtiroki tufayli quyidagi o'zgarishlarga erishilmoqda:

birinchidan, davlat funksiyalarini asta-sekin jamoatchilik tashkilotlariga topshirish jarayoni yuz berayapti;

ikkinchidan, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalaridagi vazifalarni hal qilishda nodavlat fuqarolik institutlari rolining yuksalish tendensiyasi ortib bormoqda;

uchinchidan, mahalliy ahamiyatga molik vazifalarni davlatlararo fuqarolik organlari orqali yechish yo'nalishlari paydo bo'layapti;

to'rtinchidan, fuqarolarda, ayniqsa, yoshlarda ta'lim va madaniyat, shuningdek, axborot texnologiyalarini tarqatish sohasida fuqarolik institutlariga qiziqish kuchaymoqda;

beshinchidan, keng miqyosli, xalqaro, transmilliy nodavlat notijorat tashkilotlari bilan hamkorlik kuchaymoqda.

Nodavlat notijorat tashkilotlari grantlar va ijtimoiy buyurtmalar shaklida qo'llab-quvvatlanishi mumkin.

Davlat qonun hujjatlariga muvofiq, nodavlat notijorat tashkilotlarining faoliyatini boshqa jihatdan ham qo'llab-quvvatlashi mumkin. Mamlakatda demokratik o'zgarishlarni yanada rivojlantirishga va bunda nodavlat notijorat tashkilotlarining faol ishtirok etishiga ko'maklashish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzurida Nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi, shuningdek, Fond mablag'larini boshqarish bo'yicha Parlament komissiyasi tuziladi.

Davlat subsidiyasi O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari mablag'lari hisobidan nodavlat notijorat tashkilotlarini qo'llab-quvvatlash uchun beriladigan va maxsus loyihalar bilan bog'liq bo'lmagan moliyaviy yoki boshqa moddiy ko'makdir. Nodavlat notijorat tashkilotlariga davlat subsidiyalarini ajratish tartibi va shartlari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi mablag'larini boshqarish bo'yicha Parlament komissiyasi tomonidan belgilanadi.

Davlat granti nodavlat notijorat tashkilotlariga ijtimoiy foydali maqsadlarga erishishga qaratilgan loyihalarni amalga oshirish uchun tanlov asosida O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan beriladigan pul mablag'lari va moddiy resurslar ajratmoqda. Nodavlat notijorat tashkilotlariga davlat grantlari va ijtimoiy buyurtmasini ajratish tartibi va shartlari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi mablag'larini boshqarish bo'yicha Parlament komissiyasi tomonidan belgilanadi.

Mamlakatimiz Konstitutsiyasida siyosiy partiyalar va ijtimoiy tashkilotlar, xalq harakatlarining huquqiy asoslari, ko'ppartiyaviylik tizimi, shakllari hamda davlatni demokratik barqaror rivojlanishiga xos konsepsiyalar aniq ifoda etilgan. Konstitutsiyaning 34-moddasida esa "O'zbekiston Respublikasi fuqarolari kasaba uyushmalariga, siyosiy partiyalarga va boshqa jamoat birlashmalariga uyushish, ommaviy harakatlarda ishtirok etish huquqiga egadirlar. Siyosiy partiyalarda, jamoat birlashmalarida, ommaviy harakatlarda, shuningdek, hokimiyatning vakillik organlarida ozchilikni tashkil etuvchi muholifatchi shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qadr-qimmatini hech kim kamsitishi mumkin emas" deyilishi fikrimizning dalili hisoblanadi.

Masalan, 1991-yilda mamlakatda jami **100 ta** NNT faoliyat ko'rsatgan bo'lsa, 2015-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi adliya organlari tomonidan ro'yxatga olingan NNTlarning umumiy soni **8200 tadan** ortib ketdi. Mustaqillikka qadar O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatiga yetarlicha e'tibor qaratilmagan. Bu esa, o'z navbatida, jamiyat hayotida mavjud ijtimoiy, iqtisodiy muammolarni yig'ilib qolishi, hayotiy ehtiyojlarni faqatgina davlat tomonidan hal etish imkoniyati mavjud emasligini ko'rsatdi. O'zbekiston ijtimoiy-siyosiy, madaniy va ma'naviy hayotida NNTlar ishtiroki hamda ta'siri yildan yilga oshmoqda. Xususan, bugungi kunda **2020- yil holatiga ko'ra**, respublikada turli sohalarida **9700** dan ortiq nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyat olib bormoqda.

Fuqarolik jamiyati institutlarining tashkil etilishi va faoliyat yuritishining huquqiy asoslari o'zagi sifatida, dastavval O'zbekiston

Respublikasining Konstitutsiyasini tilga olish o'rinlidir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining kasaba uyushmalariga, siyosiy partiyalarga va boshqa jamoat birlashmalariga uyushish, ommaviy harakatlarda ishtirok etish huquqiga ega ekanini e'tirof etish bilan birga, siyosiy partiyalarda, jamoat birlashmalarida, ommaviy harakatlarda, shuningdek, hokimiyatning vakillik organlarida ozchilikni tashkil etuvchi muxolifat shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qadriyatini hech kim kamsitishi mumkin emasligi belgilab qo'yilgan. Asosiy qonunning 12-moddasida O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-xilligi asosida rivojlanishi hamda hech qaysi mafkura davlat mafkurasi sifatida o'rnatilishi mumkin emasligi to'g'risidagi konstitutsiyaviy prinsip o'z ifodasini topgan.

Yangi O'zbekistonda O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 2018-yil 1-iyundagi buyrug'i bilan tasdiqlangan Nodavlat notijorat tashkilotlarining o'tkazilishi rejalashtirilayotgan tadbirlari haqida xabardor qilish tartibi to'g'risidagi nizomga ko'ra, NNTlar uchun yanada qulay imkoniyat yaratish maqsadida, Nodavlat notijorat tashkilotlari tomonidan o'tkazilishi rejalashtirilayotgan tadbir haqida xabarnoma ilova qilindi.

Amalda bo'lib kelgan tadbir o'tkazilishi mo'ljallangan sanadan kamida yigirma kun oldin, xorijiy davlat hududida tashkillashtiriladigan tadbirlar bo'yicha tadbir o'tkazilishidan, xuddi shuningdek, xorijiy fuqarolarning O'zbekiston Respublikasida o'tkaziladigan tadbirda ishtirok etishi rejalashtirilgan bo'lsa, ularning tashrifidan kamida bir oy oldin tegishli adliya organiga yozma ravishda murojaat etishi va tegishli ruxsatnomani olgandan so'nggina tadbir o'tkazilishi talabi bekor qilindi.

Yangi tartibga ko'ra, NNT tomonidan adliya organini tadbirlar o'tkazilishi haqida tadbir o'tkazilishi mo'ljallangan sanadan kamida o'n kun oldin, xorijiy davlat hududida tashkillashtiriladigan tadbirlar bo'yicha tadbir o'tkazilishidan, xuddi shuningdek, xorijiy fuqarolarning O'zbekiston Respublikasida o'tkaziladigan tadbirda ishtirok etishi rejalashtirilgan bo'lsa, ularning tashrifidan kamida yigirma kun oldin xabardor qilishi kifoya.

Shuningdek, ayrim tadbirlar uchun 3 ish kuni oldin tegishli adliya organiga qisqartirilgan holda Xabarnoma berish tartibi saqlab qolindi. Shuningdek, mazkur Farmon asosida O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 2018-yil 27-iyundagi 336-son buyrug'i bilan **Nodavlat notijorat tashkilotining** faoliyati to'g'risidagi adliya organlariga taqdim qilinadigan hisobot shakli tasdiqlandi. Unga ko'ra, Nodavlat notijorat tashkilotlari tomonidan ro'yxatdan o'tkazuvchi organga taqdim etiladigan uchta hisobot shakli bitta shaklga keltirildi. Shuningdek, muqaddam hisob shakllari 36 va 41 banddan iborat bo'lsa, yangi hisobot shakli 22 bandga keltirildi. Nodavlat notijorat tashkilotlaridan ortiqcha vaqt oladigan, takrorlovchi va uncha zarur

bo'lmagan bandlar chiqarib tashlandi. Hisob shakli sodda va tushunarli qilib ishlab chiqildi.

NNTLari tomonidan chet davlatlardan, xalqaro va xorijiy tashkilotlardan, chet davlatlarning fuqarolaridan yoki ularning topshirig'iga binoan boshqa shaxslardan pul mablag'lari va mol-mulk olishni kelishish elektron tarzda amalga oshirilishi belgilab qo'yildi. Shu bilan birga, NNT tomonidan pul mablag'lari va mol-mulkdan erkin foydalanishni ta'minlash maqsadida, NNTLarga Xorijiy subyektlardan kelib tushgan pul mablag'lari va mol-mulkdan foydalanish bo'yicha barcha to'siqlar olib tashlanadi.

Ushbu Farmon ijrosi yuzasidan Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-avgustdagi 635-son qarori bilan Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatini adliya organlari tomonidan monitoring qilish va o'rganish tartibi to'g'risidagi nizom tasdiqlandi. Mazkur nizom bilan adliya organlari tomonidan NNTLar faoliyatini o'rganish bo'yicha munosabatlar NNTLar manfaatidan kelib chiqib hamda ularning huquqlarini va erkinliklarini himoya qilish maqsadida, birinchi marotaba qonun hujjati darajasida tartibga solindi.

Birlashishga bo'lgan konstitutsiyaviy huquq yoki xalqaro hujjatlar terminologiyasi bilan aytganda, boshqalar bilan birga muayyan assotsiatsiyalarga uyushishga bo'lgan huquq o'z ichiga fuqarolarning umumiy manfaatlarini himoya qilish va umumiy maqsadlarga birgalikda erishish asosida ixtiyoriy ravishda tuziladigan jamoat tashkilotlarini tashkil etish huquqini hamda mavjud jamoat tashkilotlariga kirish yoki ulardan chiqish huquqini qamrab oladi.

Muayyan jamoat tashkiloti faoliyatida qatnashish yoki qatnashmaslik har bir fuqaroning shaxsiy ishi hisoblanadi. Fuqarolarni jamoat tashkilotiga a'zo bo'lib kirishga majburiy tarzda undash yoki undan chiqishga to'sqinlik qilish huquqqa zid faoliyat deb tan olinadi.

Agar jamoat birlashmalari va nodavlat notijorat tashkilotlari tarixiga nazar tashlansa, **"Kuchli davlatdan-kuchli jamiyat sari"** g'oyasi ko'tarilgan edi. Bu g'oyaga ko'ra, biz fuqarolik jamiyati qurishni maqsad qilib qo'nganmiz, bu sohada dastlabki qadamlar qo'yildi. Bugungi o'tish davri uchun zarur bo'lgan kuchli davlat funksiyalari va alomatlari asta-sekinlik bilan tadrijiy ravishda kuchli jamiyat zimmasiga o'tish boshlandi.

Agar tarixiy raqamlarga murojaat qilinsa, 2009-yilga kelib O'zbekistonda jamoat birlashmalari va nodavlat tashkilotlari soni **2300 taga** yetgan edi. Ular faqat aholi fikrining turli ko'rinishlarini ifoda etib qolmasdan, odamlarning ijtimoiy fikrini shakllantirishga ham faol ta'sir ko'rsatdi. Bunday uyushmalarning bosh vazifasi, eng avvalo, demokratik qadriyatlarni, kishilarning qonuniy haq-huquqlari va erkinliklarini himoya qilishdan iborat bo'ldi. Jamoat birlashmalarini rivojlantirishdan maqsad – jamiyat a'zolarining manfaatlarini muvozanatini ta'minlash va himoya qilish. Ular siyosiy va ijtimoiy sohada esa davlat tizimlariga muqobil kuch sifatida

adolat tarozisini hayotda hukmron qilishga hissa qo'shishlari lozim. O'sha paytda Respublikada 5 ta siyosiy partiya, "Xalq birligi" harakati, "**Kamolot**" yoshlar ijtimoiy harakati, kasaba uyushmalari va xotin-qizlar tashkilotlari, 300 ta respublika va xalqaro nohukumat tashkilotlari, jamg'armalar va fuqarolarning boshqa birlashmalari faoliyat yuritgan edi.

O'sha davrda bulardan tashqari xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan 13 ta nohukumat xalqaro tashkilotlari O'zbekistonda faoliyat yuritdi. Umuman, mamlakatimizda fuqarolar yoki yuridik shaxslarning tashabbusi bilan tuzilgan bu ko'ngilli o'zini o'zi boshqaruvchi tashkilotlar xilma-xilligi bilan farqlanar edi. Bular orasida mamlakatimizdagi jamoat tashkilotlari alohida ahamiyatga ega. "O'zbekiston kasaba uyushmalari", Xotin-qizlar qo'mitasi, "Nuroni" jamg'armasi katta ishlarni olib bordilar.

Demokratik islohotlarni hayotga tatbiq etish, yangicha dunyoqarashni shakllantirishda ommaviy axborot vositalarining o'rni va ahamiyati katta. 1997- yil 26-dekabrda "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi qonun qabul qilingan edi. 2010-yilgacha respublikadagi nashrlar sonida 490 ta gazeta, 138 ta jurnal ro'yxatga olingan edi.

O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlari jadal rivojlandi. Ular mamlakatimiz aholisining keng qatlamlari tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. Shuning uchun ham fuqarolik institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlarining ahamiyati borgan sari oshib bormoqda. Chunki ular demokratik qadriyatlar, inson va fuqarolarning huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilishning muhim omiliga aylanib bormoqda, fuqarolarning o'z iqtidorini ro'yobga chiqarishi, ularning ijtimoiy-iqtisodiy faolligi va huquqiy madaniyatini oshirish uchun sharoit yaratmoqda, jamiyatimizda turli manfaatlar muvozanatini ta'minlashga ko'maklashmoqda. Fuqarolik jamiyati institutlari rivojlanib borgan sari ularning davlat va hokimiyat tuzilmalari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishdagi faolligi yanada kuchaymoqda. Aytish mumkinki, jamoatchilik nazoratining ta'sirchanligi bois kishilar qalbi va ongida jamiyatimiz hayotida ro'y berayotgan tub ijobiy o'zgarishlarga nisbatan kechayotgan xayrixohlik va birdamlik kayfiyati faollashmoqda.

2009-yilga kelib respublikada 306 ta respublika ahamiyatiga molik jamoat birlashmalari faoliyat ko'rsatib, ulardan 64 tasi xalqaro tashkilotlar maqomiga ega edi. Ularning 48 tasi jamg'arma, 78 tasi jamiyat, 5 tasi siyosiy partiya, 42 tasi federatsiya, 16 tasi kasaba uyushmalari, 2 tasi harakat, 20 tasi markaz, 48 tasi assotsiatsiya, 20 tasi uyushma, 5 tasi qo'mita, yana 22 tasi turli nomlarda rasmiy ro'yxatdan o'tganlar. Shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri va viloyatlarda mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan 2237 ta jamoat birlashmalari faoliyat ko'rsatgan.

Mustaqillikning dastlabki davrida O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi, o'tgan asrning 90-yillari o'rtasida O'zbekiston "Adolat" sotsial-

demokratik partiyasi, O'zbekiston "Milliy tiklanish" demokratik partiyasi, asr so'nggida esa "Fidokorlar" milliy demokratik partiyasi tashkil topdi. 2003-yilning 15- noyabrida esa mulkdorlar va o'rta ijtimoiy qatlam siyosiy qarashlari ifodasi sifatida Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasi tashkil topdi. Hozir Oliy Majlisda O'zbekiston Xalq demokratik partiyasining 49 ta, O'zbekiston "Adolat" sotsial-demokratik partiyasining 11 ta, O'zbekiston "Milliy tiklanish" demokratik partiyasining 11 ta, "Fidokorlar" milliy demokratik partiyasining esa 54 ta deputatdan iborat partiya fraksiyalari mamlakatdagi qonun chiqarish jarayonlarida faol ishtirok etdi.

Mustaqillikning dastlabki davrlarida O'zbekiston "**Mahalla**" xayriya jamg'armasi tashkil topdi. O'tgan davr ichida "**Sog'lom avlod uchun**" xalqaro nohukumat xayriya jamg'armasi, "**Ekosan**" xalqaro ekologiya va salomatlik jamg'armasi, Markaziy Osiyo xalqlari madaniyati Assambleyasi, Xalqaro Amir Temur jamg'armasi, Xalqaro Imom Buxoriy jamg'armasi, "Oltin meros" jamg'armasi, respublika "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazi, "Xalq birligi" harakati, O'zbekiston faxriylarini qo'llab-quvvatlash "Nuroni" jamg'armasi, O'zbekiston ommaviy axborot vositalarini demokratlashtirish va qo'llab-quvvatlash ijtimoiy-siyosiy jamg'armasi (hozirda O'zbekiston jurnalistika ijodiy uyushmasi), O'zbekiston yoshlarining "Kamolot" ijtimoiy harakati, Jamoatchilik fikrini o'rganish "Ijtimoiy fikr" markazi, Tovar ishlab chiqaruvchilar va tadbirkorlar Palatasi, Milliy matbuot markazi, Baynalmilal madaniy markazi, respublika "Ustoz" jamg'armasi (hozirda "Iste'dod") kabi nodavlat tashkilotlari tuzildi. O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi demokratik prinsiplar asosida butunlay qaytadan tashkil etildi. Shu bilan birga, "O'zbekiston tadbirkor ayollar uyushmasi", "Ayol va salomatlik", ayollarning "Mehr" tashkiloti, "Ayollar resurs markazi", "Ayol va jamiyat" instituti kabi xotin-qizlar muammolarini yechish va ular manfaatlarini ifodalaydigan nodavlat tashkilotlar faoliyat yuritib keldi.

O'zbekistonda BMT Rivojlanish Dasturlari asosida o'nlab xorijiy tashkilotlar faoliyat yuritmoqda. Shuningdek, "Britaniya Kengashi", Konrad Adenauer jamg'armasining Markaziy Osiyo mamlakatlari bo'yicha vakolatxonasi, Fridrix Ebert jamg'armasi vakolatxonasi, Ta'lim va tillar o'rganishda hamkorlik qilish bo'yicha Amerika Kengashi (AKSELS), YUNESKO vakolatxonasi, Germaniyaning "Gyote institute", Fransiyaning "Alyans Franse" kabi yana o'nlab xorijiy mamlakatlar nodavlat tashkilotlari vakolatxonalari va filiallari O'zbekistonning turli sohalarida keng faoliyat yuritmoqda.

Jamiyatda ko'ppartiyaviylik tizimi fuqarolarga turli partiyalardan nomzodlarni tanlab olish va jamiyatni davlatlashtirishda u yoki bu dasturga afzallik berishga imkon yaratadi. Ko'ppartiyaviylik tizimi rivojlangan

mamlakatlarda mavjud bo'lib, O'zbekiston ham o'z mustaqilligiga erishgach, ko'ppartiyaviylik yo'lini tanladi. Dunyoda bundan boshqa bir va ikki partiyalik tizim ham mavjud bo'lib kelgan. Ko'ppartiyaviylikning qaror topishi – jamiyatni demokratlashtirib borishning muhim belgisi hisoblanadi hamda ko'ppartiyaviylik turlicha yondashuvga, muqobilikka sog'lom raqobatga va samarali tanqidga olib boruvchi asosiy omildir.

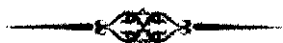
“Siyosiy partiya O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining qarashlar, manfaatlar va maqsadlar mushtarakligi asosida tuzilgan, davlat hokimiyati organlarini shakllantirishda jamiyat muayyan qismining siyosiy irodasini ro'yobga chiqarishga intiluvchi hamda o'z vakillari orqali davlat va jamoat ishlarini idora etishda qatnashuvchi ko'ngilli birlashmadir” (“Siyosiy partiyalar to'g'risida”gi Qonunning 1-moddasi). 1991-yildan boshlab O'zbekiston bir partiyaviylik tizimidan ko'ppartiyaviylik tizimiga yo'l tutdi. Hozirgi vaqtda Respublikamizda 5 ta siyosiy partiya faoliyat ko'rsatmoqda. Ular quyidagilar:

1. O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi (O'z XDP) – 1991-yil 1-noyabrda tashkil topgan. Qoraqalpog'iston Respublikasi, 12 ta viloyat, Toshkent shahri, 200 ta shahar va tuman kengashlari mavjud. Partiya a'zolari salohiyatining katta qismini 30 yosh atrofidaogilar tashkil etadi. O'zXDP o'z saflarida keng elektoratni: ziyolilar, xizmatchilar, dehqonlar, tadbirkorlar, yoshlar, faxriylar, 80 ga yaqin millat va elatlarni birlashtirgan. Shiori: “O'zbekiston kelajagi buyuk davlat!”. XDPning oliy organi qurultoy bo'lib, u 5 yilda 1 marta chaqiriladi. Partiya shiori: 1993-yil dekabrda XDPning Milliy istiqlol mafkurasi qabul qilingan. 1999-yil oktyabrda 3-qurultoyda qabul qilingan yangi tahrirdagi dasturiga “Yoshlar — Vatan kelajagi” nomli maxsus bobni kiritdi. XDPning maqsadi: ijtimoiy adolat, mamlakat taraqqiyoti va ma'naviy yangilanishni ta'minlash, yoki boshqacha aytganda, XDPning dasturiy maqsadlari:

Milliy mustaqillikni mustahkamlash. Tub iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy islohotlarni amalga oshirish orqali ravnaq topgan qudratli, demokratik davlat, adolatli, insonparvar jamiyatni bunyod etish. Kishilarning millati, siyosiy qarashlari, diniy e'tiqodlaridan qat'iy nazar, munosib hayot kechirish uchun teng imkoniyatlarni yaratish. Fuqarolarning erkinlik va huquqlari, tinch hayot kechirishini kafolatlash.

Matbuot organi: “O'zbekiston ovozi”, “Голос Узбекистана” gazetalari, shuningdek, oylik “Muloqot” jurnaliga ega. Jurnalistlari akkreditatsiya qilingan. Xalq demokratik partiyasining saylovlar arafasida aholining kam ta'minlangan, yordamga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash haqida dasturiy chiqishlari uning ijobiy natijalarga erishishida muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

2. O'zbekiston “Adolat” sotsial demokratik partiyasi — 1995-yil 18-fevralda tashkil topgan. Partiya a'zolari 60 ming nafar (2007-yil)dan ortiq.

Partiya elektorati keng omma tabaqasini o'zida birlashtirgan bo'lib, o'rtahol va ehtiyojmand aholi tabaqalariga tayanadi. Shiori: "Elim deb, yurtim deb, yonib yashash kerak" g'oyasini ilgari surgan. Maqsadi: O'zbekistonda yashayotgan barcha millat va elatlarning umumiy manfaatlariga mos keladigan, demokratiya tamoyillariga asoslangan, yangi ijtimoiy munosabatlarni qaror toptirish, adolatli jamiyatni qurish. O'zbekiston "Adolat" sotsial-demokratik partiyasi o'z oldiga quyidagi vazifalarni qo'ygan:

Demokratik jarayonlarni jadallashtirish, fuqarolar siyosiy ongi va siyosiy madaniyatining rivoji uchun kurashish, Vatanga sadoqat bilan xizmat qiladigan kishilarni tarbiyalash, ijtimoiy jihatdan muhtoj aholining muhofazasini ta'minlash, milliy qadriyatlarni tiklash, yosh avlodni madaniy merosimizni o'rganish asosida tarbiyalash, millatchilik g'oyasiga qarshi kurashish, tinchlik, barqarorlikni, milliy hamjihatlikni targ'ib qilish, rivojlangan davlatlar bilan o'zaro manfaatli aloqalarni rivojlantirish, milliy manfaatlarimizga mos keladigan tashqi siyosatni qo'llab-quvvatlash, jahon sotsial-demokratik harakati, sofdil va ezgu niyatli boshqa ijtimoiy harakatlar, partiyalar bilan aloqa bog'lashdan iborat. Partiyaning oliy organi – Qurultoy. Qurultoylar oralig'ida partiyalarga rahbarlik fraksiyasini Siyosiy Kengash olib boradi.

3. O'zbekiston "Milliy tiklanish" demokratik partiyasi — 1995-yil 3-iyunda tashkil topgan. Partiya o'z elektoratida ko'proq ziyolilarga suyanadi. Ijtimoiy qatlam sifatida o'rta tabaqani birlashtirgan. Partiyaning bosh maqsadi – milliy manfaatlar zaminida yangi o'zbek davlatining asoslarini yaratish, huquqiy davlatni qurish. Partiyaning maqsadi: davlatning umuminsoniy qadriyatlar asosida milliy tiklash. Yoki boshqacha aytganda, partiyaning oliy maqsadi: millatning ma'naviy birligi, vatan – yagona oila, kuchli demokratik davlat, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, ilmiy-texnikaviy taraqqiyot va umumjahon integratsiyasi. MTPning matbuot organi: **"Milliy tiklanish"** gazetasi.

4. O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasi (O'zLDP) – 2003-yil 15-noyabrda tashkil topgan. Elektorati: tadbirkorlar: mulkdorlar qatlami, kichik biznes vakillari, fermerlar, jamoat tashkilotlari vakillari, ishlab chiqarish mutaxassislari, ijodkorlar, olimlar va barcha fuqarolarning manfaatlarini va siyosiy irodalarini ifodalovchi siyosiy tashkilot hisoblanadi. Bosh maqsadi: ishbilarmon tadbirkorlarga keng faoliyat yuritish uchun imkoniyat yaratish. Shiori: "Ishbilarmon, mardlik va shijoat sohibi azmi kat'iy bir kishi ming-minglab tadbirsiz kishidan yaxshidir". O'z Siyosiy Kengashiga ega. Partiyaning asosiy maqsadlari:

Tadbirkorlar va ishbilarmonlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish, ularning istiqbolini ham nazariy, ham amaliy jihatdan asoslab berish, jamiyatning mazkur qatlami manfaatlarini himoyalash va ertangi kunini

ta'minlash. Boshqa siyosiy partiya va harakatlar bilan hamkorlik, fuqarolik jamiyatiga keng yo'l ochib berish, demokratik qadriyatlarni xalq, avvalo, yoshlar ongi va hayotiga singdirish.

Siyosiy va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda faol ishtirok etish ijtimoiy muammolarni hal etishga ko'maklashish, O'zbekistonning xalqaro obro'sini oshirishda, yurt tinchligi va osoyishtaligini saqlashda, millatlararo va fuqarolararo ahillik va totuvlikni mustahkamlash ishida faol qatnashish, barcha millatlar va ellatlar qatlamlarining kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik, bunday xurujlarga qarshi kurash olib borish. Liberal-demokratik g'oya va qadriyatlarni keng omma ongiga singdirish, bu borada har tomonlama chuqur o'ylangan tashviqot va targ'ibot ishlarini olib borish, o'z saflarini kengaytirish.

5. O'zbekiston Ekologik partiyasi. 2008-yilda tashkil etilgan O'zbekiston Ekologik harakati o'tgan tarixiy davrda chinakam siyosiy kuchga aylandi. Harakat vakillari parlament quyi palatasiga kvota asosida kiritilishi uning faol va tashabbuskor bo'lib ishlashini muayyan darajada susaytirgan edi. Shu bois barcha siyosiy kuchlar uchun teng sharoit yaratish va parlament quyi palatasidan Ekologik harakat vakillari uchun maxsus o'rin ajratishdan voz kechildi. Bu o'zgarish siyosiy maydonda sog'lom raqobatni kuchaytirdi va Ekologik harakatning alohida siyosiy kuch sifatida mustahkamlanishiga xizmat qildi.

Dunyoda ekologiya yo'nalishidagi qariyb 100 ta siyosiy partiya faoliyat yuritadi. Odatda, "yashillar" nomi bilan yuritiluvchi bu partiyalar, parlament orqali ekologiya sohasidagi davlat siyosati g'oyalarini ilgari suradi. Mazkur partiyalarning yuzaga kelishining asosiy sabablaridan biri global ekologik muammolarning dolzarblashuvi va sonining oshishidir. O'zbekistonda ekologik partiyani tashkil etish hayotiy zarurat edi. Shu sababli **2019-yil 8-yanvarda O'zbekiston Ekologik partiyasi** tuzildi. Shu tariqa Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 2019-yil 24-yanvarda Adliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Ekologik partiyasi davlat ro'yxatidan o'tkazildi. Yangi partiyaning asosiy maqsadi barqaror rivojlanishga, ekologik xavfsizlikka erishish, hozirgi va kelajak avlod uchun tabiiy resurslarni saqlash va qulay atrof-muhitni yaratishga yo'naltirilgan davlat siyosatini ro'yobga chiqarishni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslarni saqlash davlat, jamiyat va mamlakat har bir fuqarosining vazifasi bo'lishiga erishishga ko'maklashishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasining "Siyosiy partiyalar to'g'risida"gi qonunining 6-moddasiga asosan ekologik partiya tashkil etish bo'yicha mamlakat fuqarolaridan iborat tashabbuskorlar guruhi shakllandi.

Shu bilan birga, jamoat tashkilotlariga uyushish erkinligi muayyan chegaralar doirasida amalga oshiriladi. Bunda mazkur huquqdan jamiyatga qarshi maqsadlarda foydalanish mumkin emas. Shu jihatdan olganda,

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga binoan, konstitutsiyaviy tuzumni zo'rlik bilan o'zgartirishni maqsad qilib qo'yuvchi, mamlakatimizning suvereniteti, yaxlitligi va xavfsizligiga, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi chiquvchi, urushni, ijtimoiy, milliy, irqiy va diniy adovatni targ'ib qiluvchi, xalqning sog'ligi va ma'naviyatiga tajovuz qiluvchi, shuningdek, harbiylashtirilgan birlashmalarning, milliy va diniy ruhdagi siyosiy partiyalarning hamda jamoat birlashmalarining tuzilishi, faoliyati hamda maxfiy jamiyatlar va uyushmalar tuzish taqiqlanadi. Bunda jamoatchilik nazoratining o'rni katta.

Jamoatchilik nazorati tushunchasi mohiyati zahirida jamiyatda ijtimoiy adolat qaror topishi uchun shaxs, jamiyat va davlat o'rtasidagi ijtimoiy-siyosiy munosabatlarda tenglik va javobgarlikka xizmat qiluvchi omil sifatida insonning huquq va erkinliklari nafaqat davlat tomonidan kafolatlanganligi, balki har bir davlat organlari faoliyatida ham ustuvor ahamiyatga ega ekanligini anglatadi. Jamoatchilik nazoratining mavjudligi siyosiy hokimiyatning tom ma'noda xalq qo'lida bo'lishining asosiy ko'rsatkichi sifatida namoyan bo'ladi.

Jamoatchilik nazorati fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. Jamoatchilik nazorati bo'lmagan yoki jamoatchilik nazorati yetarli darajada kuchga ega bo'lmagan jamiyatda to'laqonli fuqarolik jamiyatini shakllanishini tasavvur qilish qiyin.

Jamoatchilik nazorati mexanizmlari muhim vosita hisoblanadi. Jamoatchilik nazorati fuqarolarning davlat boshqaruvida samarali va bevosita ishtirok etishining muhim elementidir. Jamoatchilik nazorati mexanizmlari, ya'ni hokimiyat va jamiyatning o'zaro nazorati mexanizmi fuqarolarning davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bilan o'zaro hamkorligini yaratish va yanada to'laqonli mavjud bo'lishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Jamiyatning davlat ustidan nazorat qilish mexanizmining huquqiy tomoni jamoatchilik nazorati subyektlarining huquqiy maqomini belgilovchi va uni amalga oshirish shakllari, usullari va tartiblarini belgilab beruvchi turli darajadagi normativ-huquqiy hujjatlar tizimidan iborat. Jamoatchilik nazorati mexanizmlari konsepsiyasining o'zi ham shakllar, vositalar, usullar va tartiblar tizimi, shuningdek, nazorat subyektlari orqali o'rganishlar, davlat boshqaruvi sifatini, inson huquqlariga rioya etilishini baholashni amalga oshiradigan organlar va muassasalar tizimi sifatida belgilanishi mumkin.

Jamoatchilik nazorati mexanizmlari juda keng doiradagi harakatlarni, shu jumladan, murojaatlar, monitoring, axborot so'rovlari, so'rovlar, jamoatchilik muhokamalari, jamoatchilik ekspertizalari, fuqarolar va ommaviy axborot vositalari xabarlarini tahlil qilish kabi jamoatchilik ta'sirining mustaqil tartiblarini o'z ichiga oladi, lekin ular bilan cheklanmaydi. Bundan tashqari, jamoatchilik nazorati samaradorligini bir

vaqtning o'zida bunday nazoratning bir nechta mexanizmlarini qo'llash orqali ta'minlash mumkin.

Muayyan hokimiyat tarmog'i jamoatchilik nazoratining o'ziga xos va mustaqil mexanizmlarini talab qiladi. Tegishli mexanizmning o'ziga xosligi davlat organlari faoliyatiga, ularga yuklatilgan vazifalarga, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish va himoya qilish uchun javobgarlik darajasiga bog'liq. Davlat organlari tomonidan jamiyat, fuqarolik institutlari tomonidan qonun hujjatlari ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirishning tizimli samarali huquqiy mexanizmlari amaldagi qonunchilikda mustahkamlab qo'yilgan. Jamoatchilik nazorati mexanizmlari samaradorligi ijrochilarning professionalligi va oldindan ishlab chiqilgan strategiya, axborot resurslaridan foydalanish, axborot ochiqligi va yetkazilishi, jamoatchilik nazorati jarayonini qo'llab-quvvatlash bilan ta'minlanadi.

Jamoatchilik fikri va amaliyoti – bu keng jamoatchilikning, ommaning, aholi ko'pchilik qatlamining voqea-hodisalarga, ijtimoiy jarayonlarga nisbatan munosabatini ifodalovchi fikrlari, g'oya, qarash va tasavvurlari hamda xatti-harakati sifatida shakllangan. U ijtimoiy hayot ta'sirida stixiyali shakllanib borgan va omma ongiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ya'ni, u jamoa ongining o'ziga xos umumlashgan ifodasi sifatida, alohida fikrlarning o'zaro almashinuvi, boyishi va uyg'unlashib borishi natijasida yuzga keladi.

Demokratik jarayonlarda jamoatchilik nazorati muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, g'arbda turmush tarzining individualizm falsafasiga tayanuvchi, inqilobiy o'zgarishlarga moyil g'arb namunasi O'zbekistonga xos emas. Bizning sharq jamiyatimizda sharqona mentalitetni aks ettiruvchi hamjihatlik g'oyasi va jamoatchilik fikrining ustuvorligiga tayanuvchi sharqona demokratik qadriyatlar muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 22-dekabrda **Oliy Majlisga Murojaatnomasida** ta'kidlanganidek, "... bugungi kunga qadar davlat organlari faoliyati ustidan samarali jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning aniq huquqiy mexanizmlari yaratilmagan. Bu esa nodavlat notijorat tashkilotlari tomonidan davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatini xolisona baholashga xalaqit bermoqda. Shundan kelib chiqib, davlat va jamiyat boshqaruvida jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning ta'sirchan va amaliy mexanizmlarini joriy etish maqsadida, "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi qonunni qabul qilish zarur. Shu munosabat bilan barcha davlat organlari qoshida faoliyat olib boradigan jamoatchilik kengashlari tashkil etishni taklif qilaman. Mazkur jamoatchilik kengashlari davlat organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlaydigan, ularni aholi bilan bevosita bog'laydigan ko'priq vazifasini bajarishi lozim".

Jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning ta'sirchan va amaliy mexanizmlarini joriy etishni nazarda tutuvchi **"Jamoatchilik nazorati**

to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni 2018-yil 12-aprelda qabul qilindi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga jamiyat va davlat qurilishi, hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning turli sohalarida nodavlat notijorat tashkilotlari huquqlarini belgilab bergan qonun hujjatlari talablarini buzganlik uchun davlat organlari mansabdor shaxslarining javobgarligini kuchaytirishni nazarda tutuvchi tegishli normalar kiritilishi fuqarolik jamiyati barpo etilishining asosi bo'lib xizmat qilishi shubhasiz.

Shu bilan bir qatorda nodavlat notijorat tashkilotlarining quyidagi masalalar yuzasidan ham faol ishtirokining asoslarini ko'zda tutuvchi qonun hujjatlari majmuini ishlab chiqish ko'zda tutilmoqda: sog'liqni saqlash masalalari; atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari; aholini, ayniqsa, yoshlarni ish bilan ta'minlash masalalari; ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarni qo'llab-quvvatlash masalalari; katta sotsial ahamiyatga molik boshqa masalalar.

Nodavlat notijorat tashkilotlarining tabiatni muhofaza qilish borasidagi faoliyatini amalga oshirishda **ekologik nazorat** muhim o'rin tutadi. Ekologik nazoratni amalga oshirish jamoat tashkilotlari ekologik funksiyasining tarkibiy qismidir. Ekologik-huquqiy mexanizmning ushbu funksiyasi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish borasida jamoat tashkilotlari faoliyatini amalga oshirishning zaruriy elementi sifatida yuzaga kelgan.

Biz fuqarolik jamiyatini shakllantirishni maqsad qilgan ekanmiz, jamoat birlashmalari, nodavlat notijorat tashkilotlari, jumladan, fondlarning ahamiyati ortib boraveradi. So'nggi yillarda "Jamoat fondlari to'g'risida"gi qonun va "Homiylilik to'g'risida"gi qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari rivojlanishiga ko'maklashish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori va boshqa tegishli hujjatlar qabul qilindi va ular fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy faolligini kuchaytirishda muhim omil rolini o'tamoqda.

Yurtimizda fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatining yanada jadal rivojlanishida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senati Kengashlarining "Nodavlat notijorat tashkilotlarini, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qo'shma qarori muhim ahamiyat kasb etdi.

Jamoat tashkilotlari faoliyatini huquqiy tartibga solish sohasidagi ijobiy jarayonlarning tamal toshi sifatida 1991-yilda qabul qilingan "**O'zbekiston Respublikasida jamoat birlashmalari to'g'risida**"gi qonunni ko'rsatib o'tish mumkin. Mazkur qonunda ilk marotaba jamoat birlashmasi (tashkiloti) institutiga huquqiy ta'rif berilishi bilan birga, uni tashkil etish maqsadi, faoliyati prinsiplari hamda huquq va majburiyatlar doirasi belgilab berildi. Qonunda belgilab qo'yilgan shakllardagi har qanday jamoat tashkilotini

kamida o'n nafar fuqaroning tashabbusi bilan tuzish tartibi mustahkamlab qo'yildi.

O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etish jarayonida ko'plab vazifalar belgilangan edi. Eng muhim vazifalaridan biri bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiyotni barpo etishga qaratilgan bo'lsa, ikkinchisi respublikada davlat hokimiyatining vakillik va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini yangi sharoitlarga mos keladigan tizimini yaratish edi. Hozirgi amalda bo'lgan mahalliy vakillik organlari yangi organlar bo'lmagan, xalq deputatlari Sovetlari negizida tashkil qilingan. Ma'lumki, sobiq sovetlar davrida amalda bo'lgan mahalliy xalq deputatlari Sovetlari aniq bir hokimiyatga ega bo'lmay, ular huquqsizligining bosh sababi partiya organlari to'g'ridan to'g'ri ularning ishiga aralashar va ularga saylanadigan deputatlar partiya organlari tomonidan tanlanar edi.

Fuqarolik institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari hozirgi kunda demokratik qadriyatlar, inson huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilishning muhim omiliga aylanmoqda, fuqarolarning o'z salohiyatlarini ro'yobga chiqarishi, ularning ijtimoiy, sotsial-iqtisodiy faolligi va huquqiy madaniyatini oshirish uchun sharoit yaratmoqda, jamiyatda manfaatlar muvozanatini ta'minlashga ko'maklashmoqda.

Bunday tashkilotlarning obro'si oshib, mustahkamlanib borgani sari fuqarolik jamiyati institutlarining davlat va hokimiyat tuzilmalari faoliyati ustidan ta'sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishdagi roli jamiyatimizda tobora ortib bormoqda.

Mamlakatimizda Ombudsman, Inson huquqlari bo'yicha milliy markaz, "Ijtimoiy fikr" jamoatchilik markazi, Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti kabi inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar faoliyat ko'rsatmoqda. O'tgan yillar davomida fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy faolligini kuchaytirishda muhim omil bo'lgan qonunlar va qarorlar qabul qilindi.

Fuqarolik jamiyati institutlarining yanada rivojlanishiga erishish amalga oshirilayotgan islohotlarimizning ochiq-oshkoralik va samaradorligini ta'minlash, ularning rolini kuchaytirishda "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi katta ahamiyatga ega bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning **2020-yil 29-dekabr**dagi **Oliy Majlisga Murojaatn**omasida "...erkin fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda nodavlat notijorat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalarini qo'llab-quvvatlashni davom ettiramiz. Nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi faoliyatini joylardagi dolzarb muammolarni hal etishga qaratish zarur. Ayniqsa, mavjud muammolarni aniqlash, ularni chuqur tahlil qilish, yechimlari bo'yicha taklif ishlab chiqish, ijrosi ustidan jamoatchilik nazoratini ta'minlashga ijtimoiy buyurtma asosida nodavlat

notijorat tashkilotlari keng jalb etiladi. Bunday hamkorlikni, eng avvalo, ta'lim, madaniyat, tibbiyot, ekologiya, qurilish, kadastr, transport, kommunal xo'jaligi, bandlik, ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish kabi muammoli sohalarda keng joriy etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu bilan birga, Qonunchilik palatasida nodavlat notijorat tashkilotlarining doimiy vakili institutini joriy etishni taklif qilaman, degan edi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining korxonalar, muassasalar va tashkilotlar, jismoniy tarbiya-sport jamoat birlashmalari, kasaba uyushmalari, yoshlar tashkilotlari va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari bilan birgalikda jismoniy tarbiya va sport sohasidagi davlat dasturlarini hamda boshqa dasturlarni amalga oshirishda ishtirok etishi muhim hisoblanadi.

Bugungi rivojlanish jarayonlarida O'zbekiston Respublikasining "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida", "Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to'g'risida", "Jamoat fondlari to'g'risida", "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida", "Jamoatchilik nazorati to'g'risida", "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 4-maydagi "Mamlakatni demokratik yangilash jarayonida fuqarolik institutlarining rolini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5430-sonli tarixiy Farmoni va keyingi ikki yilda qabul qilingan boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatini yanada rivojlantirish, ularning mustaqilligini ta'minlash, huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 13-apreldagi PQ-3666-son "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirishga doir tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi qaroriga ko'ra, nodavlat notijorat tashkilotlarining faoliyatini rivojlantirish sohasida davlat siyosatini yuritish, ularning davlat organlari va tashkilotlari bilan o'zaro hamkorligini tashkil qilishga ko'maklashish Adliya vazirligining asosiy vazifalaridan biri etib belgilandi.

Adliya vazirligi tomonidan mazkur Farmon bilan yuklatilgan vazifalarni bajarish yuzasidan birgina 2018-yilda nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatiga oid qonun hujjatlarini takomillashtirish va ulardagi huquqiy kolliziyalarni bartaraf qilish bo'yicha 20 dan ortiq normativ-huquqiy hujjat loyihalari tayyorlandi va ulardan 10 tasi qabul qilindi.

Xususan, 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha **Harakatlar strategiyasida** belgilab berilgan vazifalarni bosqichma-bosqich amalga oshirish maqsadida Adliya vazirligining tashabbusi bilan kiritilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2018-yilning 4-may kuni "Mamlakatni demokratik yangilash jarayonida fuqarolik jamiyati

institutlarining rolini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5430-sonli Farmonining qabul qilinishi bu sohada yangi davrni boshlab berdi. Mazkur Farmon bilan ko'p yillardan beri NNTlarni qiynab kelayotgan masalalar hal qilindi.

Farmon bilan bevosita O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish bo'yicha maslahat kengashi tashkil etilib, ushbu kengashga fuqarolik jamiyatini va keng jamoatchilikni tashvishlantirayotgan dolzarb masalalarni muhokama qilish, shuningdek, mazkur sektorning holati va rivojlanish tendensiyasi haqida bevosita O'zbekiston Respublikasi Prezidentini muntazam ravishda xabardor qilish va Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish bo'yicha qulay sharoitlar yaratish yuzasidan Prezidentga takliflar kiritish vazifasi yuklatildi. Ro'yxatdan o'tkazuvchi organ bilan nodavlat notijorat tashkilotlarining tadbirlarini kelishish tartibi rejalashtirilayotgan tadbirlar haqida xabardor qilish tartibi bilan almashtirildi.

Keng jamoatchilik muhokamasi natijasida, "Harakatlar strategiyasidan - Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyiliga asosan ishlab chiqilgan yettita ustuvor yo'nalishdan iborat **2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida** 1-ustuvor yo'nalish sifatida "Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish" maqsad qilindi.

Strategiyada Oliy Majlis huzuridagi Nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlash jamoat fondi, Inson huquqlari bo'yicha milliy markaz, Kasaba uyushmalari Federatsiyasi hamda "Taraqqiyot strategiyasi" markazi ta'rischilarining "Taraqqiyot strategiyasi" markazining faoliyatini xalqaro standartlarga muvofiq tadqiqot va "aql" markazi sifatida qayta tashkil etish hamda quyidagi qo'shimcha vazifalar yuklatish to'g'risidagi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlanish belgilandi. Shuningdek, strategiyaning 20-maqsadi **"Faol fuqarolik jamiyatini rivojlantirish hamda fuqarolar o'rtasida qonunga hurmat va itoat qilish hissini shakllantirish"** deb nomlanganligining o'ziyiq unda fuqarolik jamiyati institutlariga alohida ahamiyat qaratilayotganligini anglatadi. Unda belgilanishicha, aholining huquqiy madaniyati va ongini yuksaltirish, bu borada davlat organlarining fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari va ta'lim tashkilotlari bilan o'zaro samarali hamkorligini yo'lga qo'yish lozim.

Tadbirkorlar va aholi, ayniqsa, uning kam ta'minlangan qatlamlari uchun huquqiy hujjatlarni yurist ishtirokisiz tayyorlash imkonini beruvchi "Legal Tech" platformasini ishga tushirish ko'zda tutildi.

5.5. O'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni

Ma'lumki, jamoa bo'lib yashash insoniyat tarixining eng qadimgi davrlariga borib taqaladi. Chunki bunday uyushqoqlik kishilarni moddiy, ma'naviy, ijtimoiy tomondan o'zaro birgalikda hayot kechirishlarini ta'minlagan. Kishilik jamiyati taraqqiyotida dastlab qabila, urug' uyushmasi so'ngra, yanada kattaroq uyushma, ya'ni qo'ni-qo'shnichilik jamoasi shakllangan. Jamoa mohiyatiga umumiy nuqtayi nazardan yondashsak, u qon-qarindoshlik aloqalari asosida vujudga kelgan kishilarning dastlabki uyushmasidir. Insoniyat taraqqiyotida odamlar hayotida juda katta sifat o'zgarishlar sodir bo'lgan. Bu davrda kishilarning dastlabki jamoa bo'lib yashash kurtaklari paydo bo'la boshlagan.

Jamiyat o'z taraqqiyotining yuqori bosqichiga ko'tarila borishi bilan dastlabki shahar manzilgohlari va davlatlarning paydo bo'lishi jarayonida qon-qarindoshlikka asoslangan ibtidoiy jamoa yo'qolib, dastlab shaharlarda, so'ngra qishloqlarda qo'ni-qo'shni jamoalar shakllana boshlagan. Umuman, bunday uyushma kishilarning hayotiy zarurati tufayli o'zaro uyushuvi bo'lib, unga nishatan uzoq tarixiy bosqichlardan o'tib kelgan, ma'lum bir joyga xos bo'lgan kishilar guruhi sifatida qarash mumkin. Chunki uning a'zolari ma'lum hududda yashaganlar.

Mahalla katta-kichik oilalardan, qarindosh-urug'lar, qo'ni-qo'shnilardan tashkil topgan. Ularning o'zaro birlashuvi turmushda barcha moddiy va ma'naviy ehtiyojlarni qondirgan. Qo'ni-qo'shnichilik munosabatlari jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida u yoki bu tarzda o'zgarib, rivojlanib kelgan va tarixiy taraqqiyot jarayonida muhim rol o'ynagan. Ma'lumki, mahalla oila kabi jamiyatning kichik bir bo'g'ini hisoblanadi. Azaldan O'zbekistonda aholi turmush tarzida qo'ni-qo'shnilarning o'rni katta bo'lgan. O'zaro munosabatlarning bunday shakli oila va mahallaning mustahkam aloqasini, xo'jalik, madaniy birligini qaror toptirgan.

Mamlakatimiz hayotida amalga oshirilayotgan jadal o'zgarishlar natijasida, barcha shahar, qishloq va ovullarda mahallalar faoliyati yangidan tashkil qilinib, ularning huquqiy asosi va vakolati kun sayin orta boshladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Respublika "Mahalla" xayriya jamg'armasini tashkil etish to'g'risida"gi Farmoni ushbu tashkilotning nufuzi va obro'sini yanada kengaytirdi.

Bugungi kunga qadar tizim faoliyatiga doir ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Ular quyidagilar: "Respublika "Mahalla" xayriya jamg'armasini tashkil etish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, (1992 y. 13 sentyabr); "O'zbekiston Respublikasida mahalliy hokimiyat organlarini qayta tuzish to'g'risida"gi O'zbekiston

Respublikasining qonuni. (1992), "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni// Qonun hujjatlari to'plami. (1995), "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni// Qonun hujjatlari to'plami. (1998), "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni// Qonun hujjatlari to'plami. (1999); "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni// Qonun hujjatlari to'plami. (2014); Fuqarolar yig'inlarining diniy ma'rifat va ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo'yicha maslahatchisi faoliyati to'g'risidagi Namunaviy Nizom (2005); Mahalla fuqarolar yig'ini tizimining namunaviy tuzilmasi va ish yuritish uslublari (2007); Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi (2008); Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami (2015); O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni (2017-yil 4-fevral) va h.k.

Dastlab, 1993-yil 2-sentyabrda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishi, 2003-yilning O'zbekistonda "Obod mahalla", 2013-yil "Obod turmush yili" deb e'lon qilinishi mahallalarning mas'uliyatini oshishiga, uning vakolat doiralari kengayishiga xizmat qildi. "Mustaqillik yillarida mahalla hayoti bilan bog'liq ko'plab qadriyatlar, udum va an'analarimiz qayta tiklanib, zamon talablari asosida boyib bormoqda. Shu bilan birga, mahallaning huquq va vakolatlari kengaytirilmoqda, ular o'zini o'zi boshqarish idorasi, haqiqiy demokratiya darsxonasi sifatida keng ko'lamli faoliyat olib bormoqda.

Darhaqiqat, mahalla jamiyatimiz uchun o'ziga xos tarbiya o'chog'i, milliy an'analar, urf-odat va marosimlar shakllanadigan, fuqarolarni g'oyaviy jihatdan birlashtiradigan o'ziga xos maskandir. Bugungi global o'zgarishlar, mafkuraviy tahdidlar sharoitida mahalla xalqimizni turli mafkuraviy xurujlardan asrash, jamiyatda mafkuraviy immunitetni hosil qilish uchun yoshlarni, avvalo, sog'lom, barkamol avlodni tarbiyalash masalasiga alohida ahamiyat berib kelmoqda. Fuqarolarimiz, xususan, yoshlar mustaqil dunyoqarashga ega bo'lib, ularda milliy g'oyani chuqur anglash hissi shakllansa, biz uchun mutlaqo begona g'oyalar ham ularga o'z ta'sirini o'tkaza olmaydi. Bunda biz, avvalambor, mahallaga va yana mahallaga murojaat etamiz.

Mustaqillik yillarida ma'naviy yetuk va barkamol avlodni shakllantirishga katta e'tibor qaratila boshlandi. Bu jarayonga mahalla ham qo'shilganligi e'tiborga molikdir. O'z navbatida shuni qayd etish lozimki, fuqarolar ongida yuksak ma'naviyatli sifatlarni shakllantirish, tarbiyalash umumxalq ishidir. Uni faol targ'ib qilish oila, bog'cha, maktab, oliy ta'lim

tizimi, mahallaning muqaddas burchidir, desak aslo mubolag'a bo'lmaydi. Bu borada Prezidentimizning 1994-yil 23-aprelda "**Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini** tashkil qilish to'g'risida"gi Farmonining qabul qilinishi muhim voqea bo'ldi.

Ma'lumki, o'zbek oilasida azaldan yaxshilik va ezgulik, bolalarga mehr, kattalarga hurmat, yaqinlarga va boshqalarning qayg'usiga hamdardlik masalasiga alohida ahamiyat beriladi. Ya'ni insonparvarlik, mehr-oqibat, sahovatpeshalik kabi fazilatlar o'zbek xalqi milliy mentalitetining ajralmas qismi bo'lib kelgan. O'zbek xalqi milliy mentalitetida oilada bolalar tarbiyasiga alohida ahamiyat qaratiladi. Bola oila muhitidan chiqib jamoaga qo'shiladi, ya'ni mahallada unib-o'sadi. Shu bois bugungi kunda mahallaning o'z hududi doirasida oilalar bilan hamkorligini yanada kuchaytirish ishiga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Bu, o'z navbatida, yosh avlod ongida insonparvarlik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik fazilatlarini shakllanishiga xizmat qilmoqda.

1992-yil 12-sentyabr, "Respublika **«Mahalla»** xayriya jamg'armasiga mablag' ajratish to'g'risida"gi 1992-yil 8-oktyabr Farmonlari, Vazirlar Mahkamasining "Respublika **«Mahalla»** xayriya jamg'armasining faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi 1992-yil 17-oktyabr qaroriga asosan, O'zbekiston "Mahalla" xayriya jamg'armasi tashkil etildi. Shuningdek, mahallalar rahbar xodimlari va faollarining malakasini oshirish maqsadida, Respublika "Mahalla" xayriya jamg'armasi huzurida "Mahalla ziyosi" o'quv-uslubiy markazi tashkil qilingan. O'zbekiston "Mahalla" xayriya jamg'armasining nashri-respublika "**Mahalla**" gazetasi ta'sis etilgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Kengashining "Fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) va ularning maslahatchilari saylovi to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq, mamlakatimizda mahalla boshqaruv tizimi 2,5 yil muddatga saylanar edi. Olib borilgan ishlar yuzasidan ular o'z hisobotlarini berib borishi belgilangan edi. Bu borada 1993- yil 2-sentyabrdagi qonunning qabul qilinishi mahallalarning nufuzini yanada ko'tardi va mas'uliyatini oshirdi. Zero, barchamiz mahallada o'sganmiz. Uning nufuzini ko'tarish, bilingki, nafaqat iqtisodiy, ijtimoiy, balki siyosiy, tarbiyaviy, ulkan ma'naviy masaladir. Biz mahallalarga shu nuqtayi nazardan qarashimiz lozim. Mahallaning har qanday masalani yechishga qurbi yetadi. Nega deganda, eng adolatli muhit, eng adolatli ijtimoiy sharoit, vaziyat faqat mahallada bo'lishi mumkin.

Hech bir korxona, hech bir davlat idorasi yoki jamoat tashkiloti bu borada mahalla bilan tenglasha olmaydi. U yerda hayot tajribasi katta, zaminga yaqin, ko'pni ko'rgan, barcha ishni joy-joyiga qo'ya oladigan fidoyi odamlar yashaydi va ishlaydi. Shunday ekan, barcha masalada mahallalarga suyangan holda ishlashimiz, kelajagimizni ular yordamida qurishimiz lozim.

1992-yil, O'zbekiston Respublikasining yangi Konstitutsiyasi qabul qilingunicha bo'lgan davrda mahalliy hokimiyat organlari tizimini shakllantirish va ish faoliyatini takomillashtirish maqsadida bir necha huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Bular orasida 1992-yil 4-yanvarda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasida mahalliy hokimiyat organlarini qayta tuzish to'g'risida"gi qonun alohida ahamiyat kasb etdi.

"O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mahalla" xayriya jamg'armasi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori (1993-yil 1-dekabr) "Mahalla" xayriya jamg'armasining mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy hayotida tutgan o'rni tobora oshib borayotganligini e'tiborga olib, uning faoliyatini yanada takomillashtirish vazifasini ilgari surdi. Shunisi diqqatga sazovorki, unda respublika vazirliklari, idoralar, konsernlar, korxonalar, xo'jaliklar va tashkilotlarga "Mahalla" xayriya jamg'armasi hamda uning quyi bo'g'inlariga muntazam ravishda moddiy, moliyaviy va amaliy yordam ko'rsatish vazifasi topshirildi.

Mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining tizimli ish faoliyatini tashkil etish maqsadida, ushbu Qonunda fuqarolar yig'inlarida rais, **"Diniy ma'rifat va ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo'yicha rais maslahatchisi"**, **"Mas'ul kotib"** va **"Mahalla posboni"** jamoat tuzilmasi faoliyat ko'rsatishi belgilab qo'yilgan edi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari ishida faoliyatning asosiy turlari bo'yicha komissiyalarga rahbarlik qiluvchi obro'li va hurmatga sazovor fuqarolar jamoatchilik asosida ishtirok etishi belgilandi.

Ayniqsa, fuqarolar yig'inlarining "Diniy ma'rifat va ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari buyicha maslahatchi" lavozimining tashkil etilishi, mahallada ma'naviy-axloqiy tarbiya ishlarini tashkil etish va unga doir chora-tadbirlar ishlab chiqishda, yoshlar hamda xotin-qizlar orasida mafkuraviy profilaktikani olib borishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2004-yil 25-maydagi "O'zbekiston Respublikasi Xotin-qizlar qo'mitasi faoliyatini qo'llab-quvvallash borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 3434-son Farmoni, Vazirlar Mahkamasining mazkur Farmon ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari dasturi to'g'risidagi 2004- yil 29-iyundagi 299-son qarorida "xotin-qizlarga diniy bilimlar va milliy diniy an'analar asosini egallashda yordam ko'rsatish, xotin-qizlarni diniy bag'rikenglik, barcha boshqa diniy konfessiyalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash, jamiyatda diniy va dunyoviy qarashlar qarama-qarshiligiga yo'l qo'ymaslik, diniy ekstremizm va aqidaparastlikning mamlakatimizdagi osoyishta hayot va ijtimoiy siyosiy barqarorlikni buzishga qaratilgan, g'ayriinsoniy, zararli g'oyalarning jamiyatda tarqalishiga qarshi kurashish vazifalari belgilab berildi.

Mustaqillik yillarida o'zini o'zi boshqarish konstitutsiyaviy maqomga ega bo'ldi (32, 105-moddalar). Ayni vaqtda O'zbekiston Konstitutsiyasi

asosida o'zini o'zi boshqarishning huquqiy asoslarini, o'zini o'zi boshqarish organlarini tuzish tartibi va ularning vakolatlarini belgilovchi huquqiy-me'yoriy hujjatlar ishlab chiqilib qabul qilindi.

Mahalla instituti faoliyatini takomillashuvi davlat mustaqilligining ilk yillaridan boshlandi. Yuqorida qayd etilganidek, 1991-yil 12-sentyabrdaagi Farmonga muvofiq, respublika "Mahalla" xayriya jamg'armasi tashkil etildi. 1992-yilda O'zbekiston Prezidentining "Respublika «Mahalla» xayriya jamg'armasining faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni elon qilindi. Jamg'armaning vazifalari jumlasiga tarixan tarkib topgan an'ana va odatlarni asrab-avaylashga va boyitishga har tomonlama yordam berish; har xil an'anaviy marosimlar o'tkazish; mehmuruvvatni qaror toptirish hamda o'zaro yordamni tashkil etish; juda muhtoj oilalar va alohida shaxslarga tekin moddiy yordam ko'rsatish; mahallalar hududini obodonlashtirish; mahallaning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga yordam berish kiradi.

Milliy davlatchiligimiz tarixida ilk bor shaharcha, qishloq, ovul va mahalla fuqarolar yig'inlari o'zini o'zi boshqarishning hududiy birliklari sifatida 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi **Konstitutsiyasining 105-moddasida** "Shaharcha, qishloq va ovullarda, shuningdek, ular ikki yarim yil muddatga rais (oqsoqol)ni va uning maslahatchilarini saylaydi. O'zini o'zi boshqarish organlarini saylash tartibi, faoliyatini tashkil etish hamda vakolat doirasi qonun bilan belgilanadi" deb ko'rsatib o'tildi. Shundan kelib chiqib, 1993-yil 2-sentyabrda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Ushbu qonun ma'lum muddat amalda bo'ldi. Vaqt o'tishi bilan mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotida amalga oshirilgan islohotlar natijasida mazkur qonunga 1997- yil 25-aprelda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilib, 1999-yil 14-aprelda Qonunning yangi tahriri qabul qilindi. Shu bilan birga, yuzdan ortiq normativ-huquqiy hujjatlarda fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining jamiyat hayotining muayyan sohasidagi ishtiroki o'z aksini topdi.

O'tgan yillar davomida mahalla ijtimoiy hayotida ko'plab qadriyatlar, urf-odat va an'analarni qayta tiklanishi bilan birga mahalla institutining faoliyati ham takomillashib, zamon talablariga moslashib bordi. Aniqroq aytganda, bugungi islohotlarda mahallaga bo'lgan munosabat, mamlakat ijtimoiy siyosiy jarayonlaridagi o'zgarishlar mahallada transformatsiya jarayonlari doimiy va davomli bo'lishini ko'rsatmoqda.

2003-yil O'zbekistonda "Obod mahalla" yili, 2004-yil "Mehr va muruvvat" yili, 2007-yil "Ijtimoiy himoya" yili, 2013-yil "Obod turmush" yili deb e'lon qilinishi va davlat dasturlarini qabul qilinishi jamiyatda mahallaning nufuzini oshishiga xizmat qildi. Mahallaning fuqarolarni o'zini o'zi boshqarish organi sifatidagi roli va ahamiyatini oshirish, milliy qadriyat va an'analarni, o'zaro mehr-oqibat tuyg'ularini mustahkamlashdagi nufuzini

ko'tarish, aholini moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish maqsadida hamda O'zbekiston Respublikasida 2003-yil **"Obod mahalla yili"** deb e'lon qilinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorida, mahallaning davlat va jamiyat boshqaruvidagi, jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy hayotidagi roli va maqomini yanada mustahkamlashga; mahalla faoliyatining amaldagi me'yoriy-huquqiy bazasini takomillashtirishga, uning vakolatlarini kengaytirishga va fuqarolik jamiyati instituti sifatidagi mas'uliyatini oshirishga; mahalla faoliyatining moddiy bazasini mustahkamlashga, mahalla hududida tadbirkorlikni, xizmatlar ko'rsatish va savdo sohalarini rivojlantirishga, shular hisobiga yangi ish o'rinlari barpo etishga; mahallaning ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirishga, uning hududlarini obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirishga, bolalar va sport maydonchalarini jihozlashga, kommunal tarmoqlarini rivojlantirishga; mahalla tomonidan kam ta'minlangan oilalarga aniq yo'nalishtirishli moddiy yordamni va yosh oilalarni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirishga; keksa avlodga e'tibor va g'amxo'rlikni kuchaytirishga e'tibor qaratilgan mazkur qaror asosida respublika qishloq va mahallalarida aholi farovonligini ta'minlashga doir ishlar bajarildi.

Jumladan, 2003-yilning o'zida 310 ta mahalla guzari bunyod qilindi, shahar va qishloqlarda 25 milliondan ziyod daraxt ko'chatlari o'tkazildi, aholini tabiiy gaz va ichimlik suvi bilan ta'minlashni yaxshilash maqsadida, qariyb ming kilometrlik suv va 1322 kilometrlik gaz tarmog'i ishga tushirilgan. Keyingi yillarda ham bu kabi amaliy ishlar davom etgan.

2010-yil 12-noyabrda "Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi" ishlab chiqilgan bo'lib, unda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish instituti – mahalla faoliyatining tashkiliy asoslarini yanada takomillashtirish, uning vazifalari ko'lamini kengaytirish, davlat hokimiyati va boshqaruv organlari bilan o'zaro yaqin munosabatlarini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Bu vazifalarni hal qilishda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish maqsadga muvofiqdir", deb belgilangan edi. Shundan kelib

chiqib,

2013-yil 22-aprelda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonunning yangi tahriri qabul qilinib, unda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining asosiy prinsiplari qonuniylik, inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi, demokratizm, oshkoralik, ijtimoiy adolat, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal etishda mustaqillik, jamoatchilik asosidagi o'zaro yordam, ijtimoiy sheriklik, mahalliy urf-odatlar va an'analarni hisobga olishdan iboratdir", deb belgilangan.

2015-yil 1-yanvarda "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida"gi qonun kuchga kirdi. Bu, o'z navbatida, davlat va jamiyat ijtimoiy hamkorligini yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonunning yangi tahriri, "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida"gi Qonun va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshirish, jamiyatda manfaatlar muvozanatini ta'minlash kabi eng muhim vazifalarni hal etishda fuqarolik institutlarining roli va ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

Qonunga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar fuqarolar yig'inlari faoliyatini tashkiliy-huquqiy jihatdan takomillashtirish, aholini manzilli ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni amalga oshirishda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari vakolatlari kengaytirilganligi bilan ahamiyatli bo'ldi. Birgina so'nggi besh yilda yangi tahrirdagi "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi hamda "Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonunlari, mahallalar hamda ulardagi jamoatchilik tuzilmalari faoliyatiga oid 20 ga yaqin nizom qabul qilinib, ijtimoiy hayotga tatbiq etildi. Mahallaning boshqaruvi milliy va davlatchiligimiz tajribasidan kelib chiqib, rais, ya'ni oqsoqol tomonidan amalga oshirilmoqda.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari rais (oqsaqol)lari dastlab 2,5 yilga saylangan bo'lsa, 2018-yil 27-sentyabrda Senat tomonidan ma'qullangan "Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) saylovi to'g'risida"gi qonunning 8-moddasida fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) fuqarolar yig'ini tomonidan, fuqarolar yig'inini chaqirish imkoni bo'lmagan taqdirda esa, fuqarolar vakillarining yig'ilishi tomonidan uch yilga saylanadi, deb belgilab qo'yilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-son Farmoni** va maxsus qaroriga asosan, **2020-yil fevraldan** boshlab mahalla raislarining vakolat **muddati 5 yil** qilib belgilandi. Bu muddat esa, o'z navbatida, raislarga o'zi saylangan hudud aholisi farovonligini oshirishda islohotchilik va tashabbuskorligini to'la namoyon etish imkoniyatini beradi.

Joylarda aholi farovonligini ta'minlashda bevosita fuqarolar yig'inlari raislari tashabbuskorligi, tajribasi bilan bir qatorda, mahallalarda tashkil etilgan komissiyalar faoliyati ham muhim ahamiyatga ega. Shu ma'noda mahalla instituti faoliyatini takomillashtirish va ish samaradorligini oshirish maqsadida, "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi (2013) qonunga ko'ra, fuqarolar yig'inlaridagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha quyidagi komissiyalar faoliyat olib borishi belgilangan.

Qonunda ushbu komissiyalar faoliyat olib borishlari belgilangan bo'lib, jamiyatda aholi farovonligini oshirish borasida katta ishonch bildirilgan mazkur komissiyalar amalda o'zini oqlamadi. Sababi ushbu komissiyalar

jamoatchilik asosida faoliyat olib borgan va ularda ma'lum ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun moliyaviy imkoniyatlar (resurslar) va ta'sir o'tkazish bo'yicha vakolatlar mavjud bo'lmagan. Komissiyalar faoliyatini jonlantirish, xalqchilligini oshirish, mahallalarda ijtimoiy-ma'naviy muhitni yaxshilash maqsadida, ayrim komissiyalar va lavozimlar faoliyati tugatilib, uning o'rni yangi lavozimlar joriy etildi.

Joriy etilgan yangi tartibga ko'ra, fuqarolar yig'inlarida yarashtirish komissiyasi o'rnida oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash komissiyasi, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha komissiyasi o'rnida ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va jamoatchilik nazorati bo'yicha komissiyasi faoliyati yo'lga qo'yildi. Bundan tashqari, joylardagi muammolarning dolzarbligiga qarab, fuqarolar yig'ini tomonidan o'z vakolati doirasida yangi komissiyalar tuzilishi ham mumkin.

2017-yilning **"Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili"** deb e'lon qilinishi va shu asosda ishlab chiqilgan davlat dasturlari, qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar mavjud ijtimoiy institutlar faoliyatini jadallashtirish bilan birga yangi institutsional tashkilotlarni tuzilishi va rivojlanishiga zamin yaratdi. Xususan, O'zbekiston Prezidentining 2016-yil 28-dekabrda "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-4904-sonli Farmoniga asosan, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida, shuningdek, har bir tuman va shaharda (tumanga bo'ysunuvchi shaharlardan tashqari) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **"Xalq qabulxonalari"** tashkil etildi va yangi ijtimoiy institutlar faoliyati yo'lga qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **Virtual qabulxonasi** faoliyatini yanada takomillashtirish, jismoniy va yuridik shaxslar uchun davlat organlariga murojaat qilishda qo'shimcha qulayliklar yaratish maqsadida, **2018-yil 1-fevraldan e'tiboran** O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Virtual qabulxonasi axborot tizimining yangi talqini ishga tushirildi. Bu esa aholiga masofadan turib o'z murojaatlarini yo'llash, turli sohalar bo'yicha yillar davomida mahallalarda yig'ilib qolgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Davlat rahbarining 2017-yildagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalari va Virtual qabulxonasi fuqarolarning murojaatlari bilan ishlashning o'ziga xos demokratik instituti sifatida amalda o'zini oqlayotganligi ta'kidlab o'tilgan. Qisqa muddatda ana shu qabulxonalarga bir yarim milliondan ziyod fuqaro murojaat qilgani va qancha-qancha odamning yillar davomida hal etilmagan muammolari ijobiy yechilgani, O'zbekistonda xalq hokimiyati nomiga emas, amalda joriy etilayotganini ko'rsatmoqda. "Xalq davlat idoralariga emas,

balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” degan g‘oya bu borada faoliyatimiz mezoniga aylanmoqda.

So‘nggi yillarda mahalla tizimi faoliyatini takomillashtirish borasida davlat siyosati darajasida olib borilayotgan amaliy ishlar xalqning turmush farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda. Mahalla instituti faoliyatini rivojlanishi 2017-yildan yangi bosqichga ko‘tarildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 3-fevraldagi PF-4944-son **“Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoniga** ko‘ra, sohaga oid ko‘plab yangiliklar amaliyotga joriy etildi. Jumladan, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarida jamoatchilik asosida faoliyat yuritadigan fuqarolar yig‘ini raisining o‘rinbosari - **Yoshlar masalalari bo‘yicha maslahatchi** lavozimi joriy etildi.

Mazkur lavozimning joriy etilishi joylarda iqtidorli yoshlarni aniqlash, ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, mavjud muammolarni bartaraf etish, yoshlarni bo‘sh vaqtlarini mazmunli o‘tkazish, bandligini ta‘minlash, jinoyatchilikning oldini olish kabi masalalarni hal etilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, Respublika Kengashi raisi – vazirga, Respublika Kengashi raisining o‘rinbosari – vazir o‘rinbosariga tenglashtirildi. Farmonning yettinchi bandiga muvofiq, mahallalarda tegishli vazifalarni amalga oshirishda munosib hissa qo‘shgan tashabbuskor fuqarolarni taqdirlash maqsadida, **“Mahalla iftixori”** ko‘krak nishoni ta‘sis etildi. Bundan tashqari 2017–2021- yillarda Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar hamda shahar fuqarolar yig‘inlari idoralari binolarini namunaviy loyihalar va ularga qo‘yilgan talablar asosida qurish, ularni zarur mebel jamlanmasi, kompyuter texnikasi, aloqa vositalari, internet tarmoqlari bilan jihozlash kabi masalalar e‘tiborga olingan bo‘lib, bu, o‘z navbatida, mahallalarda ish samaradorligini oshishiga xizmat qiladi.

Fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash maqsadida, 2017–2021-yillar mobaynida fuqarolar yig‘inlarining 1600 ga yaqin xizmat binolari joriy, 367 tasi kapital ta‘mirlandi va 350 dan ziyodi rekonstruksiya qilindi, namunaviy loyihalar asosida 216 ta bino yangidan qurilib, foydalanishga topshirildi. Shunga qaramay fuqarolarni o‘zini o‘zi boshqarish organlari xizmat binolari bilan yetarli darajada ta‘minlanmagan. O‘zaro yaqin mahalla binolari, ta‘lim muassasalari, tibbiyot muassasalari hamda xususiy tadbirkor, ayrim korxona va tashkilotlar binolarida vaqtincha faoliyat olib borayotgan fuqarolar yig‘inlari mavjud. Bu esa ushbu mahalla fuqarolar yig‘inlari ish samaradorligiga ham ta‘sir o‘tkazadi.

O‘zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoyev “Odamlar tinch yashashi uchun butun mamlakatimizda jinoyatdan xoli muhit yaratishimiz shartligi, buning uchun mahallalarga birlashtirilgan profilaktika inspektorlari uchun yetarlicha sharoit yaratib berish kerakligi bo‘yicha ko‘rsatmasi asosida, soha xodimlari

uchun munosib mehnat va turmush sharoitlarini yaratish maqsadida, profilaktika inspektorlari uchun 6 yarim mingdan ziyod xizmat uylari, 1 100 ta shaxsiy uy-joy, 7 mingta shaxsiy avtomobil berildi. Shu bilan birga, Milliy gvardiya xodimlari uchun ham 1 800 ta uy-joy quriladi. 2018-yilda 3 ming 205 ta mahallada bironta ham jinoyat sodir etilmagani ham shu ishlarimiz natijasi, desak, to'g'ri bo'ladi" fikr bildirgan edi. Olib borilgan islohotlar samarasida 2020-yilda 7228 ta mahallada jinoyat sodir etilmagan, 428 ta mahallada jinoyatchilik kamaygani yangidan joriy etilgan **"xavfsiz mahalla"** tamoyilini amaliy natijasini ko'rsatdi.

2019-yil 2-aprel kuni "Aholi muammolari bilan ishlashda mahalla institutining mavqeini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni qabul qilindi. Unga ko'ra, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyati samaradorligini oshirish, mahalla institutining mavqeini mustahkamlashga oid qator o'zgarishlar belgilandi. Xususan, mahallada ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligini saqlashda keksa avlod vakillari va huquqni muhofaza qilish organlari nafaqadagi xodimlarining boy hayotiy tajribasidan unumli foydalanish maqsadida, "Keksalar maslahati" guruhlari tashkil etildi va faoliyat olib bordi. Sohaga oid yana bir yangilik "Mahalla posboni" lavozimi tugatilib, uning o'rniga **"Profilaktika inspektorining jamoat tartibini saqlash bo'yicha yordamchisi"** lavozimi joriy etilganligidir. Bunda asosiy masala ushbu lavozimga tayinladigan shaxslar malakali huquqshunos, masalaga qonun nuqtayi nazaridan yondashadigan kadrlarni ishga olishga qaratilgan edi. Bundan ko'zlagan maqsad jinoyat yoki huquqbuzarlikning barvaqt oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha har qaysi hudud bo'yicha o'z tajribasini yaratishdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 18-fevralda Prezident Farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi Qarori asosida O'zbekiston Respublikasi **"Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi"** tashkil etildi.

Mazkur Farmon va Qaror asosida yangi vazirlik tashkil etilishi munosabati bilan tizimda quyidagi o'zgarishlar bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi hamda uning Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va tuman (shahar) bo'linmalari tashkil etildi; Vazirlar Mahkamasi huzuridagi "Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazi hamda "Mahalla" o'quv-uslubiy va ilmiy-tadqiqot markazi negizida "Mahalla va oila" ilmiy-tadqiqot instituti tashkil etildi va vazirlik tuzilmasiga o'tkazildi.

O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi faoliyati tugatildi va Mahalla hamda oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi tarkibiga kiritildi. Fuqarolar yig'ini raisiga bir qator qo'shimcha huquqlar berildi. Jumladan, fuqarolar yig'ini raisi tegishli hududdagi profilaktika inspektori faoliyatiga baho berish hamda uni rag'batlantirish yoki unga nisbatan egallab turgan lavozimidan ozod etishgacha bo'lgan jazo choralari qo'llash bo'yicha Qoraqalpog'iston Ichki ishlar vazirligi, hududiy ichki ishlar bosh boshqarmalari hamda boshqarmalariga ko'rib chiqilishi majburiy bo'lgan taqdimnoma kiritish huquqiga ega bo'ldi; Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga yuklatilgan 46 turdagi hamda profilaktika inspektorlariga yuklatilgan 13 turdagi vazifa va funksiyalar qisqartirildi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tuzilmasida fuqarolar yig'ini raisining o'rinbosarlari sanalgan ijtimoiy va ma'naviy-ma'rifiy masalalar bo'yicha maslahatchi, tadbirkorlik, tomorqa yer egalari faoliyatiga ko'maklashish va obodonlashtirish ishlari bo'yicha maslahatchi, yoshlar masalalari bo'yicha maslahatchi, keksalar va faxriylar ishlari bo'yicha maslahatchi lavozimlari tugatildi.

Mahalla instituti faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan maqsad va vazifalar ham aniq belgilab berildi. Jumladan: jamiyatning betakror ijtimoiy tuzilmasi hisoblangan mahalla institutini aholining chinakam maslakdoshi va ko'makdoshiga aylantirish, uning roli va ahamiyatini oshirish;

xotin-qizlar ijtimoiy faolligini qo'llab-qo'vvatlash, ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlash, huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish;

mahalla institutining ichki ishlar organlari, boshqa davlat idoralari va jamoat tashkilotlari bilan uzluksiz, tizimli hamkorligini yo'lga qo'yish kabi bir qator yangiliklar joriy etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 3-dekabrda "Mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq, mahallalarda **"Hokim yordamchisi"** lavozimi joriy etildi. Ular bevosita mahallaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, hududning "o'sish nuqtalari"dan kelib chiqqan holda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish choralari ko'rishda bosh-qosh bo'ladi. Bundan tashqari, ishsiz aholini kasb-hunarga o'qitish, ishlash istagidagi ishsiz fuqarolar bandligini ta'minlash hamda aholining o'zini o'zi band qilishiga ko'maklashish kabi tadbirlarni tashkil etish ham uning zimmasiga yuklatiladi. Hokim yordamchisining asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari etib quyidagilar belgilandi:

- mahalladagi ijtimoiy-iqtisodiy holatni xonadonbay o'rganish, jumladan, aholining bandlik darajasini, oilalarning daromad manbalarini,

tomorqa yerlaridan foydalanish holatini hamda daromadli mehnatga bo'lgan intilishi va ehtiyojlarini tahlil qilish;

- mahallada tadbirkorlikni rivojlantirishning ichki imkoniyatlari, tadbirkorlik bo'yicha ixtisoslashuv va mehnat resurslarini inobatga olgan holda uni rivojlantirishga turtki beradigan omillar va yo'nalishlarni belgilash, ularni ishga solish orqali mahallaning iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash;

- doimiy daromad manbaiga ega bo'lmagan va ishsiz aholining, ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlarning qiziqishlarini o'rganish orqali ularni kasb-hunar va tadbirkorlikka o'rgatuvchi o'quv markazlariga yo'naltirish hamda o'qishni tamomlagan bitiruvchilarning bandligini ta'minlashga yordam berish;

- mahalladagi mavjud bo'sh ish o'rinlarini hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning mavsumiy ishchilarga bo'lgan talabini aniqlash orqali ishsizlarni, birinchi navbatda, "temir daftar", "ayollar daftari" va "yoshlar daftari"ga kiritilgan yoshlar va xotin-qizlarni bo'sh (vakant) ish o'rinlariga joylashtirish hamda haq to'lanadigan jamoat ishlariga jalb qilish;

- mahallada istiqomat qiluvchi aholining oilaviy tadbirkorligini rivojlantirish, jumladan, ularning hunarmandchilik, kasanachilik, tomorqadan samarali foydalanish, kichik ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqa turdagi faoliyatni yo'lga qo'yishi uchun oilaviy tadbirkorlik dasturlari doirasida kreditlar olishda ko'maklashish;

- mahallaning ixtisoslashuvidan kelib chiqib, kooperatsiya asosida tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish istagini bildirgan yetakchi tadbirkorlarga imtiyozli kreditlar ajratishni tashkil etish, tadbirkorlik bilan mustaqil shug'ullanish tajribasiga ega bo'lmagan fuqarolarni o'z faoliyatini yo'lga qo'yishi uchun ularga birlashtirish;

- aholi tomorqalaridan samarali foydalanishni tashkil etish, uy sharoitida dehqonchilik, chorvachilik, parrandachilik, quyonchilik, asalarichilik, urug'chilik, ko'chatchilik, gulchilik kabi faoliyat turlarini yo'lga qo'yishga ko'maklashish;

- mahalladagi ish bilan band bo'lmagan aholining tadbirkorlik va doimiy daromad keltiruvchi faoliyat bilan shug'ullanishini yo'lga qo'yish maqsadida, ularga issiqxona qurish, tomorqasini sug'orish uchun vertikal sug'orish quduqlarini burg'ulash, qishloq xo'jaligi kooperativiga a'zo bo'lish, asbob-uskuna va mehnat qurollarini xarid qilish, bino va inshootning ijara to'lovi hamda kasb-hunar va tadbirkorlikka o'qishi uchun subsidiyalar olishda ko'maklashish;

- mahalladagi bo'sh bino va yer maydonlarini aniqlab, ularni belgilangan tartibda tadbirkorlik subyektlariga ajratish bo'yicha tegishli tashkilotlarga takliflar kiritish;

- tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishga to'siq bo'layotgan muammolarning (muhandislik-kommunikatsiya tizimlariga ulanish va

ulardan foydalanish, turli xil faoliyatni yo'lga qo'yish uchun ruxsatnomalar va litsenziyalar olish, bo'sh bino va yer maydonlarini tadbirkorlik bilan shug'ullanish uchun ajratish va boshqalar) tegishli tashkilotlar tomonidan hal etilishini tashkil etish belgilandi.

Unga ko'ra, barcha vazirlik va idoralarning birinchi rahbarlari hokim yordamchilariga ularning vazifalarini amalga oshirishda har tomonlama ko'mak berish uchun shaxsan mas'ul va javobgar hisoblanishi qayd etildi. Mahalla instituti faoliyatiga bildirilgan ishonch so'nggi yillarda yanada ortib, mahallaning mazmun-mohiyati, vazifalari yangicha mazmun bilan boyitilmoqda. Bugungi kun O'zbekiston ichki siyosatida zamonaviy mahalla iqtisodiy va demokratik o'zgarishlarni ro'yobga chiqarish, aholiga moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatish, joylardagi mavjud ijtimoiy muammolarni yechishda davlatning eng yaqin ko'makchisiga aylandi.

Mazkur dasturni takomillashtirish zaruriyatidan kelib chiqib, 2021-yil 2- aprelda **“Obod qishloq” va “Obod mahalla”** dasturlarini amalga oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori qabul qilindi va mazmunan boyitilib, qishloq va mahallalar qiyofasini yangilash, aholi turmush darajasini oshirish bo'yicha istiqbolli rejalar belgilab olindi. Bu dasturning ahamiyatli jihati shundaki, aholi va tadbirkorlarda ham o'zlari istiqomat qilayotgan (joylashgan) qishloq (mahalla) hududini birgalikda obodonlashtirish yuzasidan tashabbuslarning mavjudligi, “Turizm mahallasi”, “Turizm qishlog'i” yoki “Turizm ovuli” tushunchalari kiritilib, dasturni amalga oshirishda ichki turizm rivojiga alohida e'tibor qaratilgan. Agar 2018-yilda qurilish va obodonlashtirish ishlariga 3 trillion so'm mablag' yo'naltirilib, natijada, 416 ta qishloq yangicha qiyofaga ega bo'lgan bo'lsa, yangi dasturga ko'ra, 2021-yilda barcha tuman va shahardagi jami 7 794 ta qishloq va mahallada umumiy qiymati 20,8 trillion so'mlik qurilish, ta'mirlash va obodonlashtirish ishlari rejalashtirilgan. Mana shu statistikaning o'zi ham qisqa vaqt davomida hududlar infratuzilmasini rivojlantirishga bo'lgan davlat siyosatining amaldagi ifodasidir.

Yaqin besh yilga mo'ljallangan ushbu muhim dastur mahallalar hayotida yangi davrni boshlab berdi. Bu borada 2022-yil 28-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”**gi Farmonining qabul qilinishi olamshumul voqea bo'ldi. Zero, strategiyaning birinchi ustuvor yo'nalishi “Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish”, deb nomlangan. 1-maqсад esa Mahalla instituti faoliyatining samaradorligini oshirish, uni jamoatchilik boshqaruvi va nazoratining tayanch bo'g'iniga aylantirish, deb nomlangan.

Taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmonga muvofiq, mahallalarda yangi institut sifatida joriy qilingan tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha tuman (shahar) hokimi yordamchilari hamda yoshlar yetakchilari faoliyati samarali yo'lga qo'yilishi belgilangan. Shuningdek, unda barcha darajadagi rahbarlarning mahallaga tushib, o'z yo'nalishi bo'yicha muammolarni o'rganishi va ularga yechim topishi tartibi joriy etilib, mahalladagi ishlarning holati vazirlik, idora va hokimliklar faoliyatini baholashning bosh mezon sifatida belgilanishi qayd etilgan. Bu borada mahalladan turib barcha davlat organlariga murojaat qilish va ularning rahbarlari bilan muloqot qilish tizimi yaratilib, davlat va ijtimoiy xizmatlarni bevosita mahallada ko'rsatish, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalari bilan samarali aloqalarni yo'lga qo'yish orqali mahallalarning xalq oldidagi nufuzi oshirilishiga alohida urg'u berilgan.

Farmonda mahallaning "faol modeli"ni joriy etish, uni aholi muammolarini bevosita hal qilish hamda hududni rivojlantirish, mahallalarda yangi institut sifatida joriy qilingan tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha tuman (shahar) hokimi yordamchilari hamda yoshlar yetakchilari faoliyatini samarali yo'lga qo'yish belgilangan.

Farmonga muvofiq, mahallalarda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining vakolatlari qayta ko'rib chiqilib, moliyaviy imkoniyatlari kengaytirilgan. Mahallalarning "o'sish nuqtalari" va ularda yashovchi aholining tadbirkorlik faoliyatidagi ixtisoslashuvdan kelib chiqib, ularda istiqomat qilib, faoliyat yurituvchi aholini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi samaradorligini oshirilishi belgilandi.

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining **12-maqsadi** "**Ta'sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish**", deb nomlanadi. Ya'ni, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarida keng jamoatchilikning rolini oshirish hamda ta'sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishga bag'ishlanganligi e'tiborga molik bo'lib, unda quyidagilar belgilangan:

- jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning zamonaviy shakllarini rivojlantirish, jamoaviy murojaatlar asosida hududiy, tarmoq va davlat dasturlari ijro sifatini tekshirish amaliyotini joriy etish;

- ayrim davlat funksiyalarini amalga oshirish jarayoniga jamoatchilik nazorati subyektlarini keng jalb qilish, davlat organlari faoliyatini o'rganishda ijtimoiy so'rovlar o'tkazish hamda aniqlangan kamchiliklarni ochiq muhokama qilish amaliyotini yo'lga qo'yish;

– aholining ijtimoiy-siyosiy faolligini va saylov madaniyatini oshirish, saylovlarga oid xalqaro standartlarni qonunchilikka implementatsiya qilish ishlarini davom ettirishga alohida urg'u berilgan.

Bevosita mahallalarda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining vakolatlari qayta ko'rib chiqilib, moliyaviy imkoniyatlari kengaytirilishi, mahallalarning "o'sish nuqtalari" va ularda yashovchi aholining tadbirkorlik faoliyatidagi ixtisoslashuvdan kelib chiqib, ularda istiqomat qilib, faoliyat yurituvchi aholini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi samaradorligi oshirilishi qayd etilgan. Farmonda mahalla hududida davlat-xususiy sheriklik asosida sport va madaniy inshootlar, ijodiy klublar, bandlikka ko'maklashish va o'qitish markazlari, tadbirkorlik obyektlari kabi infratuzilmani yaratish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirilishi, mahallani joylardagi vakillik organlari bilan doimiy aloqalarining huquqiy asoslarini yaratish, shu jumladan, mahalla raisi tomonidan mahalliy Kengash majlisida ko'rilishi majburiy bo'lgan masalalarni kiritishning samarali mexanizmlari yo'lga qo'yilganligi mahallalar zimmasiga yanada kengroq mas'uliyat yukladi.

Fuqarolar yig'inlari raislarining vakolat muddati uzaytirilishi va mahalla institutining jamiyatimiz ijtimoiy-ma'naviy hayotida tutgan o'rni hisobga olib, soha xodimlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida, har yili 22-mart **"Mahalla tizimi xodimlari"** kuni deb e'lon qilindi. Agar tarixiy raqamlarga murojaat qilinsa, 1994-yilda 12-mingdan ortiq o'zini o'zi boshqarish organlari mavjud bo'lgan bo'lsa, 2001-yilda 7847 tani tashkil etgan. 2021-yilning boshlariga kelib 9216 ta fuqarolar yig'inlari faoliyat olib borgan edi. **2022-yil 1-mart holatiga ularning soni 9 309 tani** tashkil etdi. Ayniqsa, yangi vazirlikning tashkil etilishi sohaga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilayotganini, shu bilan birga, jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqib, mahalla instituti vakolatlarini kengaytirish, xalqchilligini oshirish, ijtimoiy himoya va aholi bandligini ta'minlash, "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyilini respublika bo'yicha amalda qo'llash, respublika mahallalari moddiy-texnik bazasini yaxshilashga imkon yaratdi.

Mahalla instituti ijtimoiy faoliyati ko'lamiga ko'ra noyob tuzilmadir. Bu jahon tajribasida uchramaydigan, amalda o'zini oqlaydigan va faqat bugungi kunda O'zbekistonning ijtimoiy hayotida mavjud bo'lgan hamda jahon hamjamiyati katta qiziqish bilan qarayotgan institutdir. Uni boshqarish yillar davomida takomillashib borishi, uzoq yillar davomida mahalla bilan bog'liq transformatsion jarayonlarni davom etishi natijasida, kichik mahalliy boshqaruv tizimidan alohida vazirlik boshqaruvining shakllanishiga turtki berdi.

2022-yil 1-mart kuni Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash tizimini yangi bosqichga ko'tarish va ayollarning jamiyatdagi o'rni yanada yuksaltirish va mustahkamlash, shuningdek,

ularning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, oilaviy zo'ravonlikning oldini olish, gender tenglikni qaror toptirishga qaratilgan muhim chora-tadbirlar yuzasidan videoselektor yig'ilishi bo'lib o'tdi. Shu asosda Prezident Farmoniga ko'ra, **2022-yil 1-martda "Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi"** tashkil etildi. Prezidentning "Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq, **"Mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash vazirligi"** tashkil etildi. Mahalla faoliyatidagi eng muhim islohotlardan biri, shubhasiz, Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining qabul qilinganligi bo'ldi.

Nazorat savollari:

1. Fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat notijorat tashkilotlari deganda nimani tushunasiz?
2. O'zbekistonda o'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni qanday?
3. Yangi O'zbekistonda mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyati xususida ma'lumot bering.
4. Chuqur islohotlar va yangilanishlar davrida Siz yashab turgan mahallalarda qanday o'zgarishlar ro'y bermoqda yoki qanday yechimini kutayotgan muammolar mavjud?
5. Hokimiyatlarning bo'linish prinsipi deganda nimani tushunasiz.
6. Ko'ppartiyaviylik tizimi nima, O'zbekistonda siyosiy partiyalarning siyosiy islohotlardagi o'rni qanday?
7. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda parlament tizimida qanday tarixiy islohotlar amalga oshirildi?
8. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar nimalarda namoyon bo'lmoqda?

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –Toshkent: "O'zbekiston". 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // Yangi O'zbekiston. 2022-yil, 1-fevral, №22 (544).
3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. T. 1. - Toshkent: "O'zbekiston". 2017.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: "O'zbekiston". 2008.

5. Usmonov Q., G'aniyev D. O'zbekiston: mustaqillik odimlari. – Toshkent: “Sharq”. 1995.

6. Рахимов М.А., Рахматуллаев Ш., Турсунова Р., Назаров Р. Очерки новейшей истории Республики Узбекистан. -Ташкент.: «Адабиёт Учкунлари», 2016.

7. Oblomurodov N. Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

8. Usmonov Q va boshqalar. O'zbekiston tarixi. –Toshkent: Moliya, 2016.

9. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O'zbekiston, 2019.

6-MAVZU: IQTISODIY ISLOHOTLAR, XUSUSIY MULKCHILIKNING SHAKLLANISHI. O'ZBEKISTONDA BOZOR MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI

Reja:

6.1. O'zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari

6.2. Bozor munosabatlariga o'tishning huquqiy asoslari va iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilini amalga oshirish mexanizmi

6.3. Qishloq xo'jaligi, sanoat va avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi

6.4. Bank-moliya tizimi va soliq sohasidagi islohotlar

6.1. O'zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari

1. Mustaqil taraqqiyot yo'liga o'tgan O'zbekiston uchun eng asosiy masala milliy davlatchilik poydevorini barpo etish, mustaqillikning ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini yaratish edi. Mazkur masalaga mustaqillikka erishgan barcha mamlakatlar turli davrlarda duch kelishgan va ular bu masalani turlicha hal etishgan. Shu sababli ilmiy adabiyotlarda ijtimoiy taraqqiyotning "Shved modeli", "Amerika modeli", "Yapon modeli" kabi tushunchalar ishlatilmoqda. Mazkur tushunchalar zamirida muayyan mintaqa yoki mamlakatlar ijtimoiy taraqqiyotida siyosiy-iqtisodiy islohotlarni qaysi yo'l bilan, qay yo'sinda amalga oshirilishi bilan bir-biridan farqlanadi.

Istiqlolning dastlabki yillarida islohotlarning ilmiy asoslangan strategiyasi ishlab chiqildi. Bu O'zbekistonning o'ziga xos aql-idrokka asoslangan taraqqiyot yo'li jahon afkor ommasi tomonidan haqli ravishda tan olinishi edi. Endigina mustaqillikka erishgan kezlarda O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy ahvol o'ta murakkab edi. Quyidagilar uning o'ziga xos xususiyatlari sifatida namoyon bo'lar edi: aholining turmush darajasi bo'yicha O'zbekiston sobiq SSSR tarkibida oxirgi o'rinlardan birida turar edi; aholining 60 %dan ko'proq asosiy qismi yashaydigan qishloq joylarida industrial rivojlanishning ahamiyatli darajada ortda qolishi sharoitida iqtisodiyotda yirik sanoat shaharlaridagi gigant korxona-monopolistlarning haddan tashqari konsentratsiyasi va ixtisoslashuvi hukm surardi; iqtisodiyotda ma'muriy tarzdgagi narxni tashkil etish va resurslarni taqsimlash bilan bog'liq kuchli nomutanosibliklar kuzatilar edi; mamlakat o'z davlatchiligining asoslarini yaratish zarurati oldida turardi; og'ir ekologik ahvol mavjud edi.

Ko'plab tarmoqlarda ataylab xom ashyoni qazib olish va dastlabki qayta ishlash, yarim mahsulotlarni tayyorlash bosqichida uzilib qoluvchi tugallanmagan texnologik siklga ega ishlab chiqarishlar ustunlik qilar edi. Respublikaning asosiy tarmoqlari kompleks tarzda emas, balki Rossiya hamda boshqa respublikalardagi ishlab chiqarishga resurslar va tayyor mahsulotlarni ko'p minglab kilometrlarga (ko'pincha nooqilona, qarama-qarshi tarzda) yetkazib berish orqali "bog'lab qo'yish" maqsadida rivojlantirilgan edi. 70-yildan ko'proq vaqt hukm surgan ma'muriy-buyruqbozlik tizimiga asoslangan sobiq Ittifoqdagi noto'g'ri, samarasiz ijtimoiy-iqtisodiy siyosat 80-yillarning oxiriga kelib barcha ittifoqdosh respublikalar qatorida O'zbekiston aholisining ham yashash sharoitlarini og'irlashtirib, uni ko'plab muammolar iskanjasiga solib qo'ygan edi. Jumladan:

1) Respublikada **demografik vaziyat**ning murakkabligi. O'zbekistonda aholining o'sish sur'atlari Ittifoq sur'atlariga qaraganda uch barobardan ziyod yuqori bo'lganiga qaramay, uzoq yillar davomida sanoat va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida ish joylarini ko'paytirish hamda aholining hayot ta'minoti uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bilan mustahkamlab borilmadi. Bu esa odamlar turmush sharoitining yomonlashuvi, ishsizlar sonining ko'payishi, ijtimoiy mehnat unumdorligi va aholi daromadlarining kamayishi, pirovard natijada, xalq farovonligining pasayishiga olib keldi;

2) Respublika **iqtisodiyotining bir yoqlama**, haddan tashqari nomaqbul ixtisoslashtirilishi natijasida, qishloq xo'jaligi bilan bir qatorda, sanoatda ham, asosan, xom ashyoni birlamchi qayta ishlash tarmoqlari ustunlik qilib, tayyor mahsulot, avvalo, xalq iste'moli mollari ishlab chiqaruvchi tarmoqlarning ulushi juda past edi;

3) ishlab chiqaruvchi kuchlar va, avvalo, sanoat obyektlari, asosan, stixiyali ravishda, aniqrog'i, har xil o'zboshimchalik, **buyruqbozlik bilan qabul qilingan qarorlar** asosida, ko'pincha ilm-fan vakillari, bilimli va obro'li mutaxassislarning tavsiyalari mutlaqo e'tiborga olinmay joylashtirildi;

4) Respublikadagi ijtimoiy ahvolning, odamlarning ijtimoiy ta'minoti va ularni ijtimoiy himoya qilishning mutlaqo qoniqarsizligi. Ayniqsa, qishloq aholisining kanalizatsiya va vodoprovod bilan ta'minlanishi atigi 5 foizni, ichimlik suv bilan ta'minlanishi salkam 50 foizni, tabiiy gaz bilan ta'minlanishi 17 foizni tashkil etar edi. Aholini uy-joy, sog'liqni saqlash, madaniyat, maishiy xizmat obyektlari, maktablar, bolalar bog'chalari va hokazolar bilan ta'minlash ishlarida siljishlar sezilmadi. Vaholanki, aholining ko'pchilik qismi qishloq joylarida istiqomat qilar edi.

O'zbekiston sobiq Ittifoq tarkibida uzoq yillar davomida hukm surgan ma'muriy-buyruqbozlik tizimi ta'sirida faqat xom ashyo yetkazib berishga asoslangan, qoloq va mo'rt iqtisodiyotga ega bo'lib, bu holat respublika aholisi daromadlari va turmush darajasiga ancha keskin ta'sir ko'rsatdi.

Bu davrda respublika barcha asosiy iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlar bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ham ancha orqada bo'lib, mamlakatda oxirgi o'rinlardan biriga tushib qoldi. Jumladan, aholi jon boshiga yalpi ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha ittifoqdosh respublikalar orasida 12- o'rinni, daromad darajasi, asosiy turdagi mahsulotlarni iste'mol qilish jihatidan eng oxirgi o'rinlardan birini egallab keldi. Aholi jon boshiga milliy daromad ishlab chiqarish bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan 2 barobar, xalq iste'moli mollarini ishlab chiqarish bo'yicha 2,5 barobar, sanoatdagi mehnat unumdorligi jihatidan 2,5 barobar, qishloq xo'jaligidagi mehnat unumdorligi jihatidan esa 2 barobar, aholining o'rta hisobda go'sht mahsulotlari, tuxum, sut va sut mahsulotlari iste'moli bo'yicha 2 barobar orqada qolgan. O'sha davrda kun kechirish uchun oyiga o'rta hisobda kamida 85 so'm zarur bo'lgani holda, 75 so'mdan kamroq yalpi daromad oladigan aholining ulushi Ittifoq bo'yicha 12 foizdan sal ko'proq bo'lsa, O'zbekistonda 45 foizga yetgan, ya'ni 8 million 800 ming kishini tashkil etgan. Bir millionga yaqin kishi ijtimoiy ishlab chiqarishda o'zining qo'lidan keladigan ishini topa olmagan, ya'ni ishsiz bo'lgan.

Ma'muriy-buyruqbozlik iqtisodiyotidan bozor iqtisodiyotiga o'tish ko'plab mamlakatlarda umumiy tendensiyaga ega. Bu jarayon iqtisodiyotni erkinlashtirish, chuqur institutsional (eng avvalo, mulkchilik munosabatlarida) o'zgarishlarni o'z ichiga oladi, biroq bir vaqtning o'zida moliyaviy barqarorlashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirilishini taqozo etadi. Bunday tizimni o'zgartirish uning o'zgarishini hamda uni sifat jihatidan farq qiluvchi bozor tizimiga almashtirilishini anglatar ekan, bunday turdagi o'zgarishlarni izchil islohotlar, deb atash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bozor iqtisodiyoti – jamiyat taraqqiyotini tezlashtiruvchi iqtisodiy aloqalar majmuidir. Tarixan, bozor iqtisodiyotiga eng so'nggi navbatda "sotsialistik" mamlakatlar o'tdi. Sobiq sotsialistik mamlakatlarda, jumladan, O'zbekistonda davlatlashtirilgan, o'ta markazlashtirilgan va yagona bir markazdan boshqariluvchi iqtisodiyotdan – bozor iqtisodiyotiga o'tish zarurligi quyidagi bosqichlarni amalga oshirishni taqozo etdi:

1. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning huquqiy asoslarini yaratish, ya'ni uni ta'minlovchi yuridik qonunlar tizimini yaratish.

2. Bozor infrastrukturasi shakllantirish. Bunda bozor iqtisodiyotiga xos aloqalarni o'rnatishga ko'mak beruvchi, ya'ni bozorga xizmat ko'rsatuvchi sohalarni, tashkilot, korxona va muassasalarni yaratish.

3. Mulkchilik va xo'jalik yuritish usullarini xususiyashtirish.

4. Narxlarni erkinlashtirish, narx ustidan davlat nazoratini minimal darajaga keltirish.

Respublikadagi ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning negizida uzoq yillar davomida hukm surib kelgan ma'muriy-buyruqbozlik tizimining asoratli ta'siri yotishini, shunga ko'ra, ularni hal etishning yagona to'g'ri

yo'li – bu iqtisodiyotda bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich shakllantirib va rivojlantirib borish ekanini qat'iy belgilab berdi. Jumladan, ushbu jarayonning maqsadga muvofiq tarzda, samarali va eng muhimi, aholi turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmagan holda amalga oshishi uchun quyidagi tadbirlarga alohida e'tibor qaratdi:

- O'zbekiston sharoitida bozor mexanizmining mohiyati va mazmuniga sergaklik bilan va har tomonlama real baho berish, uning joriy etilishida vujudga kelishi mumkin bo'lgan murakkabliklar va noxush oqibatlarni ko'zda tutish, o'tish davri keskinliklarini yumshatishga yordam beradigan zarur mexanizmlarni oldindan yaratib qo'yish kerak;

- nonning chakana narxi, boshqa narxlardan ayri holda bir tomonlama oshirilishi g'alla bilan paxta, ulardan olinadigan mahsulotlar narxlarining ekvivalentligiga erishish yo'lidagi sa'y-harakatlarni, ko'zda tutilayotgan yoqilg'i, metall va texnika narxlarining oshirilishi esa paxtaga haq to'lashni ko'paytirish tartiblarini tamomila yo'qqa chiqaradi;

- respublika uchun katta ahamiyat kasb etuvchi boshlang'ich sharoitlarni hisobga olish va barobarlashtirish masalasiga chuqur e'tibor qaratish lozim;

- bozor iqtisodiyotiga o'tish konsepsiyasi haqidagi SSSR hukumatining ma'ruzasida investitsiyalarni qisqartirish masalasining qo'yilishi xato yondashuvdir, chunki ishlab chiqarishning mavjud texnikaviy va strukturaviy darajasida (bu jihatdan ilg'or mamlakatlar darajasidan 15-20 yil va undan ko'proq orqada qolgan edi) bunday siyosat battar qoloqlikka olib boradi;

- maqsadli, tarkibiy siyosatni, kapital qurilishdagi ustun yo'nalishlarni, avvalo, tugallanmagan qurilishlarni keskin qisqartirish maqsadida tubdan qayta ko'rib chiqish zarur;

- aholi ijtimoiy himoyasining aniq va ta'sirchan mexanizmlari zarur;

- uy-joy qurilishiga alohida e'tibor berish lozim. Bunda yaqin besh yil ichida 67-68 million kvadrat metr uy-joyni foydalanishga topshirish, 6 milliondan ziyodroq kishining uy-joy sharoitini yaxshilash vazifasini qo'yilishi muhim ahamiyat kasb etadi;

- aholiga kommunal xizmatni keskin yaxshilash, jumladan, aholining markazlashtirilgan suv ta'minoti darajasini 52 foizdan 67 foizga yetkazish, Orolbo'yi zonasida esa 1995-yilgacha butun aholini markazlashtirilgan suv ta'minotiga o'tkazish, qishloq aholi punktlarini gazlashtirish sur'atlarining ikki barobar ortishi ahamiyatlidir;

- respublikadagi ijtimoiy o'zgarishlarni hal etishga byudjet mablag'laridan tashqari vazirliklar, idoralar, korxona va tashkilotlarning o'z hissasini qo'shishini ta'minlash kerak.

- respublikada o'tish davridagi resurs va imkoniyatlardan samarali foydalanish, aholining ijtimoiy himoyasi, ayniqsa, kam ta'minlangan aholining ijtimoiy himoyasining ishonchli mexanizmini ishlab chiqilishi;

- respublikada mulkchilikning qanday shakllari bo'lishini aniqlab olish;
- ayrim davlat mulkidagi ishlab chiqarish obyektlarini mulkchilik va xo'jalik yuritishning boshqa shakllariga aylantirishni belgilab olish;

- iste'mol mollari, xalq hunarmandchiligi, xalq ijodiyoti mahsulotlari ishlab chiqaradigan, umumiy ovqatlanish va maishiy xizmat sohasidagi yoki yordamchi korxonalar, ikkilamchi resurslarni va ishlab chiqarish chiqindilarini qayta ishlaydigan katta birlashmalarning ayrim buyurtmalarini bajaradigan korxonalarni kichik xususiy korxonalar ko'rinishida tashkil etishning qonuniy tartibini aniqlab belgilab qo'yish;

- yirik ishlab chiqarish komplekslari, shu jumladan, mamlakatning boshqa mintaqalaridagi komplekslar tomonidan mayda va o'rtacha korxonalar, filiallar va sexlar tashkil etilishini rag'batlantirish;

- yordamchi ishlab chiqarish bo'linmalari tuzilishida ularning mehnat jamoalarini uy-joy va ijtimoiy, madaniy, maishiy obyektlar bilan to'la ta'minlash;

- qo'shma korxonalar tashkil etish ishini faollashtirish va boshqalar.

Ma'lumki, hozirda rivojlangan mamlakatlar (AQSh, Yaponiya, Kanada, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Rossiya)ning deyarli barchasi bozor iqtisodiyoti yo'lini tanlagan bo'lib, shu asosda iqtisodiy taraqqiyotini belgilab kelmoqda. Bozor iqtisodiyotiga o'tish XX asrga xos bo'lgan umumjahon voqealardir. Bozor iqtisodiyotiga o'tish kishilarning xohish-irodasi emas, balki obyektiv zaruratdir.

Bozor iqtisodiyoti deganda, tovar-pul munosabatlariga asoslangan va ularga xos iqtisodiy qonunlar, ya'ni bozor munosabatlari tamoyillari asosida boshqariladigan iqtisodiyot tushuniladi. Bozor iqtisodiyoti azaldan mavjud. U bir necha ming yillardan beri rivojlanib, turli iqtisodiy-ijtimoiy tizimlar doirasida saqlanib keladi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish – bu shunchaki maqsad emas, balki iqtisodda bozor munosabatlarini shakllantirish, jamiyatni yangilash yo'lidir, ya'ni iqtisodiy faoliyat erkinligiga, mulkchilikning xilma-xilligiga, narx erkinligiga, raqobat qurashiga, shaxsiy huquq va erkinliklarning qaror topishiga, daromadning cheklanmaganligiga erishish demakdir. Faqat bozor munosabatlari zaminidagina ishlab chiqarishni barqaror rivojlantirish, ko'plab sifatli mahsulotlar yaratish, ularga bo'lgan talabni qondirish, tejimli xo'jalik yuritish, to'kinchilik yaratib, xalqning farovon turmushini ta'minlash, halol va samarali mehnatni qadrlash, adolat o'rnatish mumkin.

Jahon tajribasi ko'rsatishicha, bozor iqtisodiyotiga revolyutsion yo'l bilan, ya'ni jadal usulda yoki evolyutsion yo'l bilan, ya'ni bosqichma-bosqich o'tish mumkin. Birinchi holda, tub islohotlarni o'tkazish, avvalgi tizimni va tarkib topgan iqtisodiy munosabatlarni birdagina va batamom sindirish talab etilib, "karaxt qilib davolash" usuli ("shokovaya terapiya") deb ataladi. Eski iqtisodiy munosabatlarni bosqichma-bosqich yangi bozor

munosabatlariga aylantira borib, samarali bozor iqtisodiyotini shikastsiz vujudga keltirish mumkin. Islohotlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, evolyutsion yo'l kamroq ijtimoiy larzalarga olib keladi, ancha izchil va muqarrardir.

Mustaqillik yillarida bozor munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishini quyidagi 4 ta muhim tarixiy bosqichga bo'lgan holda tahlil qilishni lozim topdik. Ular quyidagilar:

Birinchi bosqich, (1990–1995-yillar) mustaqillik ostonasi va mustaqillikning dastlabki yillarida respublikada bozor munosabatlarining shakllanish va tiklanish davri;

Ikkinchi bosqich, (1996–2000-yillar) respublikada bozor munosabatlari rivojlanishi uchun shart-sharoitlarning yaratilishi davri;

Uchinchi bosqich, (2001–2016-yillar) respublikada bozor iqtisodiyotining barqaror rivojlanish davri;

To'rtinchi bosqich, (2017-yildan keyingi davr) Yangi O'zbekistonda bozor iqtisodiyotining yangi taraqqiyot strategiyasi davri.

1994–1995-yillardagi xususiy lashtirishning ikkinchi bosqichida, asosan, ochiq tipdagi aksionerlik jamiyatlari faoliyatini kengaytirish, korxonalar aksiyalarini tadbirkorlarga auktsionlar orqali sotish, ommaviy xususiy lashtirish va kichik biznesning rolini oshirish uchun qimmatli qog'ozlar bozorini shakllantirishga e'tibor qaratildi. Tarixiy tahlillar asosida, o'sha paytda bozor iqtisodiyotini shakllantirish va rivojlantirish natijasida, 1994-yil oxirigacha 54.000 korxona o'z mulk shaklini o'zgartirgan. Xususan, 34% xususiy, 48% aksiyadorlik, 16% jamoa, 1% ijara xo'jaligiga aylangan.

Aholiga maishiy xizmat ko'rsatish, kichik savdo shahobchalari, kichik biznes korxonalari, bozorlar ochishga ruxsat berilib, davlat mulki obyektlari xususiy lashtirila boshlandi. Buni quyidagi tarixiy raqamlar ham isbotlaydi. Masalan, 1992–1993-yillarda 28 ming 846 ta yuridik shaxs 53 ming 902 ta xususiy obyekt egasi bo'lgan. Bu jarayon vaqt o'tgan sari ko'payib borgan. 1994-yilda 9744, 1995 yilda 8584 ta, 1996-yilning birinchi yarmida 933 ta yuridik shaxs xususiy obyekt egasi bo'lgan. Bir so'z bilan aytganda, birinchi bosqichda, ya'ni 1992–1993-yillarda 1 million kvartira xususiy lashtirilgan yoki O'zbekiston shaharlaridagi har oilada o'rtacha 4,7 kishi bo'lgan bo'lsa, qariyb 5 millionga yaqin kishining kvartiralarini xususiy lashtirilishi natijasida mulkdorga aylanganlar.

Jumladan, davlatga qarashli bo'lmagan, nodavlat, ya'ni xususiy sektorning iqtisodiyotdagi ulushi orta boshladi. Bu sektor 1995-yilda sanoat mahsulotlarining 44 %ni, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining esa 97 %ni berdi. Barcha kapital mablag'larning 44 % dan ortiqrog'i ular hissasiga to'g'ri keldi. Vaholanki, 90-yillar oxiriga kelib, xalq xo'jaligida band bo'lganlarning 64 % ana shu sektorda mehnat qilgan. Birgina 1997-yilda mamlakatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalarining soni 105 mingtadan oshdi.

Bu esa endigina bozor munosabatlariga o'tayotgan O'zbekistonda "o'zbek modeli"ga asosan, **davlatning bosh islohotchilik** mavqeini saqlab qolgan holda mavjud muammolarini sinchkovlik bilan o'rganib, ularni hal etishda ehtiyotkorlik bilan yondashishga e'tibor qaratishni, bozor iqtisodiyotiga sakrashlarsiz, shoshma-shosharlik bilan emas, balki bosqichma-bosqich o'tishni taqozo etar edi. Respublika o'z mustaqilligining dastlabki yillarida kichik biznesga ko'maklashish maqsadida, 1995-yil iyul oyida "Xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash fondi" (Biznes fond) tashkil etildi. 1995- yil dekabrda boshlab mazkur fond Germaniya, Malayziya, Kanada kabi davlatlar bilan hamkorlikda ish olib borib, xorij investitsiyalarini jalb qila boshladi. Vaholanki, 1996-yilga kelib ko'rilgan barcha choralar natijasida, respublikada 70 ming kichik biznes korxonalari faoliyat yuritgan.

Shuningdek, "Madad" sug'urta agentligi (1995-yil 26-iyun), O'zbekiston Tovar ishlab chiqaruvchilar va tadbirkorlar palatasi (1996-yil mart) hamda ularning hududiy bo'limlari tashkil etilib, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishiga **"Dehqon va fermer xo'jaliklari uyushmasi", "Hunarmand uyushmasi", "Tadbirkor ayol"** ishbilarmonlar Assotsiatsiyasi safarbar etildi, bu borada ayollarga ham tegishli shart-sharoitlar yaratib berildi. Joylarda ularning hududiy bo'limlari tashkil qilindi. Bularning barchasi mamlakatda tadbirkorlik va biznesni rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratdi.

Sohaga investitsiyalarni jalb qilish maqsadida, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki, Germaniya tiklanish banki, Osiyo taraqqiyot banki, Xalqaro moliya korporatsiyasi va boshqa xalqaro moliya tashkilotlarining kredit resurslari jalb etildi. Tadbirkorlar va biznesmenlarga maslahatlar bilan ko'maklashish maqsadida, Nemis texnikaviy ko'maklashuv jamiyati O'zbekistonda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash markazini, Yevropa hamjamiyati komissiyasi esa Amaliy aloqalar markazini ochdilar. Markaziy Osiyodagi Amerika tadbirkorlik fondi va Markaziy Osiyodagi Buyuk Britaniya investitsiya fondi o'zbekistonlik tadbirkorlarga zarur maslahatlar bilan ko'maklashdilar. Kichik biznes subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyati erkinlashtirildi, ularga o'zi ishlab chiqarayotgan mahsulotlarni naqd xorijiy valyutaga eksport qilishga ruxsat berildi.

Ammo o'sha kezlarda sohada qator muammolar ham mavjud bo'lib, ularning mavjud holati bir necha yillar soha taraqqiyotiga to'siq bo'lib keldi. Xususan, ro'yxatdan o'tgan kichik va o'rta biznes korxonalari salmog'i kommunal xo'jalikda 42,9 %, maishiy xizmat sohasida 85,0 %, qurilishda 89,3 %, qishloq xo'jaligida 89,9 %, sanoatda 93,5 %, savdoda 95,3 %, umumiy tijoratda 96,6 %ni tashkil etgan bo'lsada, amalda esa ro'yxatdan o'tib, o'z faoliyatini davom ettirayotgan korxonalar ulushi 20 %ni tashkil

etgan, xolos. Qolganlari esa turli sabablar bilan yopilib ketgan.

Muammolarning asosiy sabablari quyidagilar bo'lgan:

-xususiyashtirish jarayonida tadbirkorlarga to'liq imkoniyatlarning berilmaganligi;

-noqonuniy va ortiqcha tekshirishlarning ko'payib ketganligi;

-bank kreditlarini olishdagi muammolar va sansalorliklar;

-mulkdorlar sinfini shakllantirish yo'lidagi ayrim to'siqlar;

-sohaning mavjud shart-sharoitlar va standartlar talabiga javob bermaganligi;

-ayrim davlat organlari tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini qonuniy ta'minlamaganligi kabi omillar bilan izoblanadi.

Bu esa hali tegishli mutasaddi tashkilotlar respublikada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish masalasiga panja ortidan qarab kelganligini, ularda ushbu sohani qo'llab-quvvatlash uchun yetarli salohiyat va tajribalar yetishmaganligini anglatar edi. Shu boisdan ko'pgina tadbirkorlar faoliyat bilan shug'ullanishdan sekin-sekin uzoqlashganlar yoki ish boshlab qo'yib, uni oxirigacha yetkazmasdan, javobgarlikni davlatga tashlab qo'yg'alar. Masalan, 2000-yilning o'zida faqat Toshkent shahri bo'yicha tugatish jarayonida turgan kichik biznes subyektlari 4666 ta bo'lib, ulardan 54,7 % yoki 2552 tasida ta'sischi bo'lmagan. Tugatilish holida turgan jami korxonalardan tugatilganlari 25,6 %ni tashkil qilgan yoki 1194 ta bo'lgan. Bu esa shubhasiz, ularda tadbirkorlik ko'nikmalarini so'nishiga olib kelgan.

Tadbirkorlik subyektlarini tashkil etishdagi, ya'ni hujjatlarni tayyorlash, ularni ro'yxatdan o'tkazishdagi turli-tuman byurokratik to'siqlar, nayranglar natijasida sarf-xarajatlar, vaqt va imkoniyatlarning bekor ketishi, pirovard natijada, tadbirkorning bunday ishini boshlashdan sovib ketishi, ishtiyoqning yo'qolishi kabilar asosiy sabablar bo'lgan.

Jumladan, bunday korxonalar 1996-yilda jami tashkil qilingan 7400 korxonadan 20 %ni tashkil qilgan, 3700 tadan 70 % ana shunday korxonalar sirasiga kirgan. Respublika bo'yicha tashkil qilinib, keyinchalik butunlay to'xtatilgan korxonalar 19,5 %ni tashkil etgan yoki 34752 ta bo'lgan. Faqat Toshkent shahrida 26 mingta kichik va o'rta biznes korxonalaridan 6 mingtasi faoliyatsiz, deb topilgan. Shulardan 4300 tasi yoki 71 % tugatilish arafasida turgan, 1850 ta xususiy korxona esa o'z sohasi bo'yicha faoliyat yuritmagan.

Mazkur muammolarning oldini olish borasida vazirliklar, boshqarmalar, mahalliy davlat hokimiyat organlari tomonidan tadbirkorlar manfaatiga, davlat qonunlariga zid bo'lgan, tadbirkorlik subyektlarini tashkil etishida qiyinchiliklarni tug'diradigan, ko'pincha keraksiz hujjatlar talab qiladigan qo'llanmalar, me'yoriy hujjatlarni qabul qilinishiga qaramasdan, bunday salbiy holatlar uchrab turgan. Jumladan, 1992-1996-yillar tahlili

bo'yicha prokuratura organlari tadbirkorlik sohasiga taalluqli noqonuniy huquqiy-me'yoriy hujjatlarning 137 tasiga protest qo'yganlar.

6.2. Bozor munosabatlariga o'tishning huquqiy asoslari va iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilini amalga oshirish mexanizmi

Mustaqillikning dastlabki yillarida bozor infratuzilmasining asosi yaratilib, normativ-huquqiy bazasi, bank-kredit mexanizmi, soliq siyosati, xususiy sektorni isloh qilish chora-tadbirlari olib borildi. Bozor iqtisodiyotini rivojlantirish iqtisodiyotni tezkor tarkibiy isloh qilishni, shuningdek, bozorni raqobatbardosh iste'molchilar va iste'mol tovarlari bilan ta'minlash mumkinligini anglay boshladi. Shu bois O'zbekiston rahbariyati dastlab tadbirkorlikni rivojlantirishning huquqiy asoslarini yaratishga alohida e'tibor qaratdi. Jumladan, tadbirkorlikning ilk huquqiy asosi sifatida 1991-yil 15-fevralda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining **"Tadbirkorlik to'g'risida"**gi Qonuni alohida o'rin tutdi.

Albatta, endigina davlat mulkchiligiga asoslangan jamiyatdan yangicha bozor iqtisodiy munosabatlariga tayangan tuzumga o'tish hech qachon oson kechmagan. Vaholanki, uzoq sovet tuzumi kishilar ongida mulkning egasi davlat, davlat korxonalari asosiy ishlab chiqaruvchi va mahsulot yetishtirib beruvchi asosiy kuch, degan tushunchaning shakllanib qolganligi barchada yangicha bozor psixologiyasini shakllantirishga to'siq bo'lib kelayotgan edi. Shu bois ushbu qabul qilingan qonunlar bozor islohotlari bilan bog'liq barcha munosabatlarni huquqiy tartibga solishni to'la qamrab olmasada, unda tadbirkorlikni tashkil etish, uning amal qilishi va rivojlanishining huquqiy asoslari, tadbirkorlik to'g'risidagi umumiy hamda asosiy tartib-qoidalarini ko'zda tutar edi. Shu ma'noda O'zbekiston mustaqilligi ostonasi va mustaqillikning ilk kezlarida qabul qilingan ushbu qonunlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yo'nalishida kelgusida qabul qilinajak yangi qonun hujjatlari uchun asosiy huquqiy asos bo'lib xizmat qildi.

Masalan, bu borada, ayniqsa, 1991-yil 19-noyabrdagi O'zbekiston Respublikasining **"Mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risida"**gi qonuni muhim ahamiyat kasb etdi. Unga ko'ra, mulkchilik shakllarini o'zgartirish sohasidagi ishlar respublika hamda hududiy miqyosda bosqichma-bosqich, maxsus dastur asosida amalga oshirilishi qat'iy belgilab qo'yildi. Albatta, ushbu qonunning qabul qilinishi mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish borasida sohani bosqichma-bosqich rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berdi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov rahbardigida islohotlar strategiyasi ishlab chiqildi. Bunda taraqqiy etgan mamlakatlarning bozor munosabatlariga o'tish tajribasi, mamlakatimiz boshdan kechirgan tarixiy sinovlar va ularning saboqlari, xalqimizning

turmush va tafakkur tarzi asos qilib olindi. Shu tariqa jamiyatni isloh etishning chuqur ilmiy asoslangan quyidagi besh tamoyili vujudga keldi.

Birinchi tamoyil, iqtisodiyotning siyosatdan ustunligi. Iqtisodiy islohotlar hech qachon siyosat ortida qolmasligi kerak, u biror mafkuraga bo'ysundirilishi mumkin emas. Ichki va tashqi iqtisodiy munosabatlardan holi bo'lishi lozim. Iqtisodning siyosatdan ustunligi va mafkuradan xoliligi. O'zbek modelining tamoyili sifatida nafaqat mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosatning mazmun-mohiyatini aks ettiradi, balki yurtimiz iqtisodiy hayotining yangiliklarga boy, ilg'or tajribalar va oqilona tashkil qilishning omilidir. U obyektiv iqtisodiy qonunlarni tan olishga, mulkchilik shakllariga, taqsimotga nisbatan subyektiv munosabatdan qutilishga ma'naviy shart-sharoit yaratadi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti ta'kidlagani kabi: "Mafkuraviy aqidalarni bartaraf etish xo'jalik yuritishning turli ijtimoiy fikrning, bozor munosabatlariga mos bo'lgan psixologiyaning va shunga xos iqtisodiy tafakkurning idrok etilishicha ko'maklashadi". Mazkur tamoyil iqtisodiy rivojlanishda ma'naviyatning ahamiyati nechog'lik muhim ekanini, uning nozik qirralarini ochib beradi.

Ikkinchi tamoyil, bu davlat – bosh islohotchi bo'lishi. U islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishi, yangilanish va o'zgarishlar siyosatini ishlab chiqishi va uni izchillik bilan amalga oshirishi lozim. Mustabit tuzum asoratlaridan xalos bo'lish jarayonida o'zini o'zi tartibga soladigan yetuk rivojlangan iqtisodiy mexanizm birdaniga vujudga kelib qolmaydi. Shu boisdan ma'muriy buyruqbozlikka, markazlashgan iqtisodiyotga asoslangan tuzum qoldiqlarini bosqichma-bosqich bartaraf etish, bu yo'ldagi turli ziddiyat va qarshiliklarni yengib o'tish yangi munosabatlarni qaror toptirish uchun o'tish davri kerak. Ziddiyatlarga boy bo'lgan o'tish davri sharoitida iqtisodiyotni, islohotlarni o'z holiga tashlab qo'yib bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov, o'zbek modelining mazkur tamoyilini ilmiy asoslar ekan, quyidagilarni ta'kidlaydi: "O'tish davrida davlat xalq xo'jaligining, ayniqsa, uning asosini, tizimini, narx-navolarni tartibga solib turishi, shuningdek, bevosita yordam berishda imtiyozlar yaratishi, bevosita yordam ko'rsatish yo'li bilan ana shu tarmoqlarga madad berishi lozim". Bu so'zlar davlatning bosh islohotchisi sifatidagi vazifasi nimadan iborat ekanini asoslab beradi va ayni paytda turli ijtimoiy guruhlarning, nodavlat va jamoatchilik tashabbuslari va faoliyatlari cheklanmasligini, aksincha, davlat ularga yordam berishini bildiradi.

Uchinchi tamoyil, jamiyat hayotining barcha sohalarida qonunning ustuvorligi, Demokratik yo'l bilan qabul qilingan konstitutsiya va qonunlarni hech istisnosiz hamma xurmat qilishi va ularga og'ishmay rioya

etish lozim. Birinchidan, mazkur tamoyil turli mulk shakllarining teng huquqiy asosda rivojlanishini ta'minlaydi. Mulkchilik shakllari va xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi munosabatlar, raqobat qat'iy huquqiy me'yorlar yordamida tartibga solinadi. Iqtisodiyotni boshqarishda o'zboshimchalik va subyektivizmga, turli iqtisodiy zo'ravonliklarga yo'l qo'ymaslik uchun zarur huquqiy shart-sharoit vujudga keladi. Ikkinchidan, demokratiya rivojlanadi, aholining siyosiy madaniyati va faolligi oshadi. Fikrlar xilma-xilligi va qarashlar rang-barangligi rivoji uchun huquqiy kafolat paydo bo'ladi. Inson huquqlari ta'minlanadi. Noqonuniy imtiyozlarga chek qo'yiladi. Uchinchidan, alohida shaxsning, barcha ijtimoiy guruh va qatlamlarning manfaatlari, ijodiy salohiyati samaraliroq ro'yobga chiqadi. Jamoat tashkilotlarining o'rni va ahamiyati yil sayin ortib boradi, fuqarolik jamiyati shakllanadi. Demak, qonunning ustuvorligi tamoyili keng ma'noda, O'zbekistonda ijtimoiy taraqqiyotga, jamiyat yangilanishiga inson shaxsining yuksalishiga xizmat qiladi. O'zbek modelinnig mazkur tamoyili o'zidan avvalgi tamoyil bilan chambarchas bog'liq. Zero, davlat bosh islohotchi sifatida ijtimoiy barqarorlik, qonuniylik va huquq-targ'ibotning asosiy kafili bo'ladi.

To'rtinchi tamoyil, bu aholining demografik tarkibini hisobga olgan holda kuchli ijtimoiy siyosat yuritish. Bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda aholini, ayniqsa, kam ta'minlangan oilalarni, bolalar va keksalarni ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta'sirchan choralar ko'rilishi lozim. Kuchli ijtimoiy siyosatning tarkibiy qismlari va yo'nalishlari ko'p. Ular ijtimoiy ta'minot, yangi ish o'rinlarini yaratish, sog'liqni saqlash, xalq ta'limi, madaniyat, sport va jismoniy tarbiya sohalari faoliyatini mablag' bilan ta'minlash va islox qilishdan tortib jinoyatchilikka qarshi kurashish, huquq-tartibotni ta'minlashgacha bo'lgan masalalarni qamrab oladi. Kuchli ijtimoiy siyosat olib borish va aholining turli qatlamlarini ijtimoiy muhofaza qilish o'zbek modelinnig insonparvarlik mohiyatini belgilab beruvchi tamoyillardan biridir.

Beshinchi tamoyil bu bozor iqtisodiyotiga obyektiv iqtisodiy qonunlarning talablarini hisobga olgan holda tadrjiiy asosda puxta o'ylab, bosqichma-bosqich o'tishdir. Bu ish islohotlarning huquqiy asoslari va kafolatlarini vujudga keltirish, aholini ijtimoiy himoyalash va uning yangicha iqtisodiy tafakkurini shakllantirish bilan birga olib borilishi lozim. "Faqat Farmonlar, farmoyishlar chiqarish bilan bozor iqtisodiyotini barpo etib bo'lmaydi. Uzoq tarixiy taraqqiyotning natijasi bo'lib, tegishli infrotuzilmani va huquqiy asosni yaratishgina emas, shu bilan birga, qadriyatlar tizimida chuqur o'zgarishlarni, xo'jalik faoliyati va amaliy munosabatlarni asoslashni ham ko'zda tutadi". O'zbekistonda aynan shunday yo'l tutildi.

Bunday siyosat yuritish nafaqat mablag'lardan samarali foydalanish imkonini bermogda, shuningdek, odamlarning safarbarligini oshirmogda,

ijtimoiy larzalarning oldini olmoqda, mulkchilik ishlarini bosqichma-bosqich rivojlantirmoqda. Ushbu tamoyillar O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'lining asosini, o'tish davri dasturining negizini tashkil etadi. Bu modelning barcha sinovdan muvaffaqiyatli o'tishiga sabab bo'lgan omillari ko'p. Ularning eng asosiysi iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy islohotlarni amalga oshirishda turli xil sakrashlarsiz, ya'ni inqilobiy yo'ldan emas, balki tadrifiy rivojlanish yo'lidan borish tamoyilidir. Islohotlarni amalga oshirishda davlat bosh mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi ana shunday tadrifiylikning muhim jihati. Xalqaro tashkilotlar ham bugun o'tish davri iqtisodiyotida, chuqur islohotlarni amalga oshirishda davlatning roli haqiqatan ham katta ekanini, buni O'zbekiston tajribasi amalda isbotlaganini keng tan oldi. Hozirgi vaqtgacha davom etayotgan moliyaviy-iqtisodiy inqiroz sharoitida hatto rivojlangan mamlakatlarda ham iqtisodiyotni tartibga solishda davlatning roli oshayotgani O'zbekistonning bu boradagi yo'li naqadar to'g'ri ekanini ko'rsatdi.

Mamlakatimizda dunyo davlatlari orasida birinchilardan bo'lib Inqirozga qarshi choralar dasturi ishlab chiqilib, izchil amalga oshirildi. Agar ko'pchilik xorijiy davlatlarda qabul qilingan inqirozga qarshi dasturlar ko'rilgan talafotlarni bartaraf etishga qaratilgan bo'lsa, O'zbekistonning dasturi yaqinlashib kelayotgan xatarning oldini olish hamda iqtisodiyotni yanada mustahkamlash, uning raqobatdoshligini oshirishga yo'naltirilgani bilan ajralib turadi. Ana shunday uzoqni ko'zlab ko'rilgan chora-tadbirlar tufayli inqiroz avjiga chiqqan eng og'ir yillarda ham mamlakatimizda makroiqtisodiy barqarorlik saqlab qolindi, yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlari ta'minlandi. O'zbekiston iqtisodiyoti dunyodagi eng kam talafot ko'rgan mamlakatlardan biri bo'ldi.

Respublika mustaqilligining dastlabki yillarida, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikdagi ayrim muammolarni qonuniy asosda yechish va tadbirkorlar faoliyatiga to'siq bo'layotgan masalalarni bartaraf etish borasida 1994-yilda qabul qilingan "Iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, xususiy mulk manfaatlarini himoya qilish va tadbirkorlikni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Prezident Farmoni va 1995-yil 5-yanvarda e'lon qilingan **"Xususiy tadbirkorlikda tashabbus ko'rsatish va uni rag'batlantirish to'g'risida"**gi Prezident Farmoni mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishga, mulkdorlar tabaqasining huquqiy manfaatlarini himoya qilishga va ularning qonuniy faoliyatlarini yo'lga qo'yishga turtki berdi. Mazkur hujjatlarga binoan, davlat mulkini xususiylashtirishdan tushayotgan mablag'larning 50% kichik biznesni rivojlantirishga yo'naltirildi. Ayniqsa, 1995-yil 21-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish to'g'risida"gi Qonuni iqtisodiyotning mazkur sektoriga davlat va mintaqaviy darajada rag'batlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi.

Unga asosan, sohani yanada jadallashtirish maqsadida xususiylashtirilgan korxonalar davlat aktivlarining boshlang'ich narxlarini sekin-asta pasaytirib borish hamda davlat, iqtisodiy nochor korxonalarni va past likvidli obyektlarni nol darajadagi xarid qiymati bo'yicha tanlov asosida investitsiya majburiyatlarini qabul qilish sharti bilan investorlarga sotish tartiblari tasdiqlandi.

Bu borada 1995-yil 5-yanvarda e'lon qilingan "Xususiylashtirishda tashabbus ko'rsatish va uni rag'batlantirish to'g'risida"gi Prezident Farmoni mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishga, mulkdorlar tabaqasini shakllantirishga yanada turtki berdi. Bu davrda davlat darajasida xususiylashtirish faoliyati uchun huquqiy-normativ asoslar, zarur infratuzilma va shart-sharoitlar yaratildi. Mintaqaviy (viloyat, shahar, tuman) darajada esa tadbirkorlarga mahalliy soliq va yig'imlar solishda yengilliklar berildi, ushbu sektorni rivojlantirish uchun hududiy dasturlar ishlab chiqildi va amalga oshirish tadbirlari belgilandi.

Umuman, mustaqillikning dastlabki kezlari **400 dan ortiq qonunlar va boshqa normativ-huquqiy** hujjatlar qabul qilindi. Ushbu qonunlar orasida shubhasiz, O'zbekiston Respublikasining "Erkin iqtisodiy zonalar to'g'risida"gi Qonuni (1996) ham muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu qonunda O'zbekistonda erkin faoliyat yurituvchi iqtisodiy zonalar tashkil etishning huquqiy mexanizmlari va ular negizida kichik tadbirkorlik subyektlarini tashkil etishning negizlari asoslab berildi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida tadbirkorlik asosida o'z faoliyatini boshlagan barcha shaxslar uchun bank-kredit muammolarini hal qilish, qulay investitsiya muhitini shakllantirish masalalari ham muhim tadbirlardan biri edi. Bunday chora-tadbirlar asosida respublikada qulay investitsiya muhitini shakllantirish borasida ichki va xorij investitsiyalarini jalb qilish uchun uning normativ-huquqiy asosi bo'lishi, ularning amal qilinishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratilishi zarur edi.

Shu boisdan "**O'zbekiston Respublikasida xorij investitsiyalari to'g'risida**"gi qonuni mamlakatimiz hududida xorij investitsiyalarini joriy qilishning huquqiy, tashkiliy jihatlarini hamda tartibini belgilab berdi. Mazkur qonun 1998-yilda yangicha asoslarda qabul qilindi.

Qabul qilingan ushbu normativ-huquqiy hujjatlar asosida 1998-yil 9-aprelda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xususiylashtirishda tashabbus ko'rsatish va uni rag'batlantirish to'g'risida"gi yangi Farmoni e'lon qilindi. Ushbu Farmonda kichik va xususiylashtirilgan korxonalarni tashkil etish va ruyxatdan o'tkazishning **umumiy shartlari va prinsiplari**, kichik va xususiylashtirilgan korxonalarni rag'batlantirish borasidagi, tadbirkorlarning asosiy huquqiy manfaatlari belgilab berildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 22-avgustdagi "Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yish

tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori va yana bir qancha boshqa qonun hujjatlari ushbu yo'nalishdagi muhim huquqiy hujjatlar bo'lib xizmat qildi.

Mazkur Farmon va qarorlarga binoan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish bo'yicha respublika muvofiqlashtiruvchi kengashi tashkil etildi. Kichik va o'rta biznes subyektlariga Respublika tovar-xom ashyo birjasi, Agrosanoat birjasi, "O'zulgurjisavdo" orqali moddiy-texnika resurslari sotildi.

Tadbirkorlarning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida, xo'jalik subyektlarida "Tekshirishlarni ro'yxatga olish daftari" joriy etildi. Adliya vazirligi tomonidan joriy qilingan bunday daftarlarning qo'llanilishi natijasida, tadbirkorlarni rejadan tashqari tekshirishlar soni 2000-yillar boshiga kelib oldingi davrlarga qaraganda anchagina kamayib, ular faoliyatiga davlat va nazorat qiluvchi organlar faolitetini qonuniy tartibga solishga xizmat qildi.

Shu bois buning isboti sifatida 2000-yil 25-mayda "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilindi. 1995-yil iyulda Tadbirkorlikni rivojlantirish fondi tuzildi. Qabul qilingan qonunlarda bozor tizimini, baho va raqobat omilini, raqobatning bozor mexanizmi tizimini inobatga olgan holda tadbirkorlarga moliyaviy yoramlar ko'rsatish belgilandi.

Ushbu sohaning huquqiy mexanizmini yanada mustahkamlash maqsadida, 2000–2003-yillarda "Kichik va xususiy korxonalarni tashkil etish va ruyxatdan o'tkazishning umumiy shartlari va prinsiplari to'g'risida"gi, "Aksioner jamiyatlari to'g'risida"gi, "Kichik va xususiy korxonalarni rag'batlantirish to'g'risida"gi qonunlar va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 22-avgustdagi "Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Qarori va boshqa qonun hujjatlari asosida tartibga solina boshlandi.

Ular asosida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 20-avgustdagi "Tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish uchun ro'yxatdan o'tkazish tartibotlari tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Qarori korxonalarni davlat ro'yxatidan o'tkazish muddati ular joylashgan manzildagi shahar, tuman hokimiyatlari huzurida tashkil etilgan Inspeksiyaga hujjatlar topshirilgandan so'ng, 7 ish kunidan 1 oygacha belgilandi. Bu, shubhasiz tadbirkorlar faoliyatida imkon qadar ochiqlik va oshkoralikni ta'minlab, ularni ro'yxatga olish jarayonidagi sansalorliklarni oz bo'lsada tartibga solishga xizmat qildi. Ushbu qarorning mantiqiy davomi sifatida 2011-yildan boshlab kichik biznes subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyati erkinlashtirildi, ularga o'zi ishlab chiqarayotgan mahsulotlarni naqd xorijiy valyutaga eksport qilishga qisman bo'lsada ruxsat berildi.

Lekin xususiy biznesni amalga oshirish jarayonida qonunchilikda yangi muammolar paydo bo'la boshladi, shu boisdan qonunlarning ko'pchiligida xususiy va kichik biznesning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanish choralari, shart-sharoitlari, shakllari aks ettirila boshlandi. Eng muhimi, bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlarning erkin faoliyat yuritishlari muhim ahamiyat kasb eta boshladi.

Ammo olib borilgan qator tashkiliy ishlar va qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar va ularning ta'sirchan mexanizmini yaratish borasidagi ishlarga qaramasdan, tadbirkorlarning kichik va o'rta biznes subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazishda qator muammolar mavjud bo'lgan. Masalan, 2001-yilda respublikaning Andijon, Surxondaryo, Sirdaryo va Xorazm viloyatlarida kichik va o'rta biznes subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish boshqa hududlarga nisbatan ancha sust tashkil etilgan. Bu esa kelajakda mazkur yo'nalishdagi ishlarni yanada takomillashtirishni muhim vazifa sifatida kun tartibiga qo'ydi.

Shu o'rinda tadbirkorlik subyektlarini tekshirishni tashkil qilish tizimini takomillashtirish va tekshirishlar sonini keskin qisqartirish, qonun hujjatlariga qat'iy rioya etilishi uchun nazorat organlari mansabdor shaxslarining javobgarligini kuchaytirish maqsadida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarning ahamiyati xususida to'xtalish lozim. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 5-oktyabrdagi **"Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishni yanada qisqartirish va uning tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"** gi Farmonida soliq organlari tomonidan tadbirkorlik subyektlarining ishlab chiqarish binolari, savdo shoxobchalari qaerda joylashganidan va xizmatlar ko'rsatiladigan (ishlar bajariladigan) joydan qat'iy nazar, ularning moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish takrorlanishiga yo'l qo'yilmagan holda, tadbirkorlik subyekti ro'yxatga olingan joydagi tegishli soliq organlari bilan bir vaqtda amalga oshirilishi belgilandi. Farmonda:

-tadbirkorlik subyektlari tekshirish natijalari bo'yicha nazorat organlarining taqdimnomalarini bajargan, shuningdek, yetkazilgan zararni belgilangan muddatda va to'liq hajmda ixtiyoriy ravishda qoplagan, shu jumladan, penyani to'lagan taqdirda, ularga nisbatan moliyaviy jazo choralari qo'llanilmasligi;

-nazorat organlarining mansabdor shaxslari tadbirkorlik subyektlarini ruxsatsiz tekshirilganligi va ularning xo'jalik faoliyatiga noqonuniy aralashilganligi uchun yetkazilgan iqtisodiy zararining o'rni qoplangan holda javobgarlikka, hatto jinoiy javobgarlikka ham tortilishi ko'rsatib o'tildi. Unga muvofiq, prokuratura, boshqa nazorat va huquqni muhofaza qiluvchi organlarga belgilangan tartibda, tekshirishlarni tayinlash va o'tkazish vazifalari yuklandi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yanada rivojlanishini rag'batlantirishni kuchaytirish, mamlakat iqtisodiyotining barqaror faoliyat yuritishida uning rolini oshirish, yangi ish joylarini shakllantirish va aholi bandligini ta'minlash, shuningdek, xususiy tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish hamda yuritish uchun qo'shimcha ravishda qulay shart-sharoitlar yaratish, tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishini ta'minlash maqsadida qabul qilingan "Tadbirkorlik faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 15-maydagi qarori qabul qilinganligi e'tiborga molikdir.

Unda kichik korxona ochib o'z uyida ishlayotgan (kasanachilik bilan shug'ullanayotgan) fuqarolar bilan qonun hujjatlarida belgilangan xodimlar sonining cheklangan normatividan ko'pi bilan 30 % oshgan miqdorda mehnat shartnomalari tuzganda, kichik korxonalar uchun nazarda tutilgan kafolatlar, imtiyozlar va preferensiyalar mazkur korxona uchun saqlanib qolinishi belgilangan edi. Bu esa tadbirkorlik subyektlari, ayniqsa, kasanachilik bilan shug'illanayotgan tadbirkorlarga birmuncha yengilliklar berdi.

Albatta, mustaqillik yillarida O'zbekistonda tadbirkorlar safini yanada kengaytirish, shu asosda mamlakatda yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadini oshirishning muhim omili bo'lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish bo'yicha qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish borasida talay ishlar amalga oshirildi. Bularning barchasi qonuniy jihatdan mustahkamlanib, ularning huquqiy asosi yanada kuchaytirildi.

Jumladan, bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi **"Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"**gi Farmonini qabul qilinganligi muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Farmonda keltirilishicha, so'nggi o'n yilda yalpi ichki mahsulot tarkibida kichik biznes ulushi 31,1 %dan 52,5 %ga o'sgan, ushbu sohada bandlik darajasi iqtisodiyot tarmoqlarida ish bilan band aholi umumiy sonining 49,7 %dan 74,5 %gacha oshgan. Aholi daromadlarining 47 %dan ziyodi tadbirkorlik faoliyatidan tushgan daromadlar hissasiga to'g'ri kelgan.

Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va ularni muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlariga ulash tartibi sezilarli darajada soddalashtirildi hamda bu jarayon yanada ochiqlik kasb etdi. Ro'yxatga olish uchun davlat boji stavkasi ikki barobarga qisqartirildi. Ishchilarning yillik o'rtacha soni 100 kishigacha ko'paytirilgan kichik korxonalar shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxati sezilarli darajada kengaytirildi. Kichik biznes subyektlarini davlat xaridlari jarayoniga keng miqyosda jalb qilish mexanizmi ishlab chiqildi va joriy etildi.

Shuning bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 18-iyuldagi "Ishbilarmonlik muhitini yanada tubdan yaxshilash va tadbirkorlikka yanada keng erkinlik berish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, 2013-yil 8-avgustdagi "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari eksportini qo'llab-quvvatlash borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori, 2014-yil 3-iyuldagi **"Davlat mulki obyektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"**gi qarori ham muhim normativ-huquqiy hujjatlar sifatida sohaning huquqiy mexanizmlarini yanada mustahkamlab, kichik biznes va tadbirkorlar manfaatlarini qo'llab-quvvatlash, ular faoliyatiga to'siq bo'layotgan g'ovlarni bartaraf etish, tovarlarni sotish, investitsiyalar bilan ishlash tizimini yanada mustahkamlashda muhim omil bo'ldi.

Bu borada, ayniqsa, Prezidentning 2015-yil 15-maydagi "Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq, soha vakillarining ishonchli himoyasini ta'minlash, ularning rivoji yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish bo'yicha to'rtta muhim yo'nalishli, asosan, 2015-yilda amalga oshirilishi nazarda tutilgan o'ttiz uchta aniq chora-tadbirni ko'zda tutuvchi kompleks dastur tasdiqlandi. Ushbu dasturda xususiy tadbirkorlikning jadal rivojlanishi uchun zarur shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish, ularni tashkil etish hamda faoliyatini yo'lga qo'yish tartibini yanada soddalashtirish, ma'muriy va jinoiy qonunchilikni liberallashtirish hisobidan tadbirkorlikka yanada keng erkinlik berish masalalariga ustuvorlik berilgan.

Mazkur dastur asosida respublikada tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yish tartibini tubdan takomillashtirish, zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy qilish asosida ularning davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarida bevosita muloqot qilmaydigan shakllaridan foydalanishni jadal rivojlantirish ko'zda tutildi.

Unga muvofiq, 2016-yilda "Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori e'lon qilindi. Ushbu qarorga qo'shimcha ravishda 2017-yil 1-apreldan boshlab tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan O'zbekiston Respublikasi **"Davlat interaktiv xizmatlari Yagona portali"**ga integratsiyalashgan internet tarmog'idagi tizim orqali kechayu kunduz o'tkazish va hisobga qo'yish ta'minlanishi belgilandi. Bu esa tadbirkorlarga yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali ko'rsatilayotgan elektron davlat xizmatlarining sifatini oshirish, tadbirkorlarning murojaatlarini tez, qulay va sifatli bajarishda qo'l kelmoqda. Bu, albatta, xizmatlar shaffofligini ta'minlashga imkon yaratmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini faollashtirish va kengaytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi (2016-yil), "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Erkin iqtisodiy zonalar va kichik sanoat zonalar faoliyati samaradorligini oshirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi (2017-yil) qarori va ushbu sohaga tegishli boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda mazkur hududlarda erkin ishlab chiqarish zonalar va tadbirkorlikni rag'batlantirish, istiqbolli texnologiyalarni joriy etish maqsadida, xo'jalik-moliyaviy faoliyatning alohida tartiboti joriy etiladigan hududlar ekanligi belgilab berildi.

Vaholanki, 2018-yilgacha mamlakatimizda 16ta erkin iqtisodiy zona faoliyat yuritgan edi, 2019-yil yakuniga kelib ular soni 21taga yetgan bo'lsa, 2021-yil oxirida ular 23taga yetgan va 348 ta kichik sanoat zonasi faoliyat olib borgan. Erkin iqtisodiy zonalarda umumiy qiymati 2,6 mlrd dollarlik 453 ta loyiha amalga oshirilib, 36 mingga yaqin ish o'rni yaratilgan. Kichik sanoat zonalarida esa 5 trln so'mlik 1497 ta loyiha ishga tushirilib, 36 mingdan ziyod kishining bandligi ta'minlangan. Xususan, "Navoiy", "Angren", "Jizzax", "Urgut", "G'ijduvon", "Ko'qon" va "Hazorasp" erkin iqtisodiy zonalarida umumiy qiymati 486 million dollarga teng 62ta loyiha amalga oshirilgan, 4,6 mingdan ortiq ish o'rni yaratilgan. Mamlakatimizda kichik sanoat zonalar qariyb 100taga yetdi. Bugungi kungacha ushbu hududlarda umumiy qiymati 535 milliard so'mga teng 1021ta loyiha amalga oshirilgan. Yangi korxonalar ishga tushishi tufayli 9,6 mingdan ziyod ish o'rni yaratilgan.

Ayniqsa, tadbirkorlik sohalariga xorijiy investitsiyalarning joriy qinishini tartibga solish yuzasidan ko'rilgan chora-tadbirlarga muhim normativ-huquqiy hujjat sifatida xorijiy investitsiyalar jalb qilish siyosatini shakllantirish va amalga oshirish borasidagi ishlarni muvofiqlashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni yangi bosqichga ko'tardi. Bu borada, xususan, O'zbekiston Respublikasi hududida investitsiya faoliyatini kengaytirish uchun yanada qulay shart-sharoitlar yaratish sohasidagi me'yoriy-huquqiy bazani yanada takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish va amalga oshirish, O'zbekiston Respublikasining yillik investitsiya dasturlari va hududiy investitsiya dasturlarini, jumladan, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi loyihalarni ishlab chiqish, muvofiqlashtirish va monitoring qilishda ishtirok etish, xorijiy investitsiyalar, kreditlar va moliyaviy-texnik ko'maklashishga qaratilgan mablag'larni jalb etish uchun investitsiya takliflari bo'yicha yagona bazasini yuritishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi investitsiyalar

bo'yicha davlat qo'mitasini tashkil etish to'g'risida"gi Farmoni muhim ahamiyatga molik bo'ldi.

"Tadbirkorlik maqsadlarida foydalanish uchun davlat mulki obyektlarini sotishni jadallashtirish va uning tartib-taomillarini yanada soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonida foydalanilmayotgan davlat mulki obyektlarini o'z vaqtida topish va ro'yxatini aniqlash hamda ularni tanlov savdolariga tezkorlik bilan qo'yish, tadbirkorlarga sotish choralari ko'rish belgilandi. Unda foydalanilmayotgan davlat mulki obyektlarini sotib oluvchilari – tashkilotlar oldi-sotdi shartnomasi imzolangan paytdan boshlab, 12 oy muddatga yangi sotib olinayotgan davlat mulki obyektlari bo'yicha mol-mulk solig'i va yer solig'i to'lashdan ozod qilinishi, xususiylashtirilgan obyektlarni modernizatsiyalash, texnik va texnologik qayta jihozlash hamda ularni rivojlantirishga maqsadli tarzda yo'naltirilishi belgilandi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak" degan g'oya va «Har bir davlat xizmatchisi har kuni o'zining mehnati bilan egallab turgan lavozimiga loyiqqligini isbotlashi shart» deb bejiz ta'kidlamagan. Mazkur g'oya asosida Oliy Majlis tomonidan qabul qilinib, 2017-yil 29-avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqiy va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil to'g'risida" ("Biznes Ombudsman")gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni tadbirkorlarning huquqlarini himoya qilishda yangi davrni boshlab berdi.

2018-yilda ilk marotaba O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jahon banki va xalqaro moliya korporatsiyasining "Biznes yuritish" yillik hisobotida O'zbekiston Respublikasining reytingini yanada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Unda O'zbekistondagi biznes yuritish uchun mavjud shart-sharoitlarni yanada yaxshilash, xalqaro normalar va standartlar talablariga hanzugacha javob bermayotgan tadbirkorlik subyektlariga imtiyozlar berish, ayrim davlat organlarining tadbirkorlik faoliyatiga noqonuniy aralashuvining oldini olish, mutasaddi tashkilotlar va davlat organlarining sohani yanada rivojlantirish borasidagi islohotlarning amaldagi ijrosini yetarli darjada ta'minlash yuzasidan aniq topshiriqlar berilgan.

O'z navbatida, 2018-yilning O'zbekistonda "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili" deb e'lon qilinishi, tadbirkorlar faoliyatini takomillashtirish yo'lida yana bir katta amaliy qadam bo'ldi hamda iqtisodiyot va jamiyat hayotining barcha sohalarida innovatsion jarayonlarni jadallashtirishga katta turtki berdi.

2019-yil iyun oyidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik subyektlarini tugatish tartib-taomillarini soddalashtirish chora-

tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida 2020-yil 1-yanvardan boshlab tadbirkorlik faoliyati - yuridik shaxslarni ixtiyoriy tugatishda, bir yoki bir nechta davriy bosma nashrlarda korxonaning tugatilishi to'g'risida e'lonlar berish talab etilmasligi, bunda tegishli ma'lumotlar ro'yxatdan o'tkazuvchi organning rasmiy saytiga joylashtirilishi belgilandi.

2020-yil 19-martda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **"Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlarining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni** e'lon qilindi. Mazkur Farmonga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida Inqirozga qarshi kurashish jamg'armasi tashkil qilindi. Barcha tarmoqlar singari jamg'armaning vazifalari qatorida quyidagilar tadbirkorlikni va aholi bandligini qo'llab-quvvatlashga qaratildi. 2021-yil 1-yanvarga qadar tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini soliq auditidan o'tkazish jarayonini to'xtatib turish vazifalari belgilandi.

SHuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **2021-yil 15-sentyabr**dagi "Tadbirkorlik subyektlari uchun ma'muriy va soliq yukini yanada kamaytirish, biznesning qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" Farmoniga ko'ra, yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan soliq organlariga soliq hisobotini topshirish majburiyati, bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o'tgach sotuvga qo'yilishi hamda chakana savdoda realizatsiya qilinishiga qo'yilgan taqiq bekor qilindi. Shu asosda **2022-yil 1-yanvardan 2023-yil 1-yanvarga** qadar faoliyat yurituvchi yakka tartibdagi tadbirkorlik subyektlariga belgilangan ijtimoiy soliq stavkasi ikki baravarga pasaytirildi. Bu esa O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tizimining normativ-huquqiy asosini yanada boyishga xizmat qildi.

6.3. Qishloq xo'jaligi, sanoat va avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mamlakat iqtisodiy hayotining yetakchi tarmog'i hisoblanadi. Respublikamizda paxta hosildorligi va sifatini yaxshilashga katta e'tibor berildi. Shu maqsadda qator suv omborlari va sun'iy kanallar qurildi, yerning meleorativ holatini yaxshilash tadbirlari amalga oshirildi. Suv tanqisligi hisobga olinib, 1998-yildan boshlab paxtachilikda Isroil texnologiyalari asosida tomchilatib sug'orish usulidan foydalanildi.

Mamlakatimiz g'alla mustaqilligiga erishdi, mamlakatimiz va xalqimizni o'z g'allamiz, o'zimizning nonimiz bilan ta'minlashdek tarixiy vazifa bajarildi. Bu yutuq qishloq hayotini yangilash, amalga oshirilayotgan agrar islohotlarning natijasidir. Respublikamizda un va un mahsulotlari,

go'sht va sut mahsulotlari, shakar va qand mahsulotlarini ishlab chiqarish izchil o'sib bormoqda. Shuningdek, sabzavot, meva, uzum yetishtirish bo'yicha ham katta yutuqlarga erishilmoqda. Yiliga 5 mln. tonnaga yaqin sabzavot-meva mahsulotlari etishtirildi.

O'zbekistan Respublikasi mustaqillikka erishgach, qishloq xo'jaligida tub iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish jarayonida davlat xo'jaliklari jamoa, shirkat xo'jaliklariga aylantirildi, chorvachilik, aksariyat xo'jaliklarning qoramolchilik fermalari xususiyashtirildi, dehqon va chorvachilik yo'nalishidagi fermer xo'jaliklari tashkil etila boshlandi.

Chorvachilik sohasini rivojlantirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 15-martdagi "Respublika chorvachiligida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 1994-yil 23-fevraldagi "Chorvachilikda iqtisodiy islohotlarni takomillashtirish hamda dehqon (fermer) xo'jaliklari va xususiyashtirilgan fermalar manfaatlarini himoya qilish choralari to'g'risida", 1995-yil 24-martdagi "Chorvachilikda xususiyashtirishni davom ettirish va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlar qabul qilindi. Bu qarorlarga ko'ra, 1995- yilda jamoa xo'jaliklarining zarar bilan ishlayotgan 1499 qoramolchilik fermalari xususiyashtirildi. Natijada, respublikada ishlab chiqarilayotgan go'sht va sutning 75 %ni xususiy sektor bera boshladi. Chorvachilik sohasi bilan bir qatorda asalarichilik, pillachilik ham rivojlanmoqda.

Qishloq xo'jaligida fermer xo'jaliklarining tashkil etilishi muayyan ketma-ketlilik va izchillik asosida olib borilib, 1992-yil 3-iyulda O'zbekiston Respublikasi "**Dehqon (fermer) xo'jaligi to'g'risida**"gi qonunning qabul qilinishi uning dastlabki bosqichini belgilab berdi.

Qishloq xo'jaligi ahamiyatidagi yerlarning ahamiyatli qismini jamoa xo'jaliklari ixtiyorida bo'lishi dastlabki vaqtda fermer xo'jaliklari tashkil topishidagi turlilikni keltirib chiqardi. Ya'ni, ular quyidagi yerlarda tashkil etilishi mumkin edi:

- alohida ajratilgan zaxira yerlarida;
- zarar ko'rib ishlovchi qishloq xo'jaligi korxonalari yerlarida;
- amaldagi jamoa xo'jaligi yerlarida (ichki xo'jalik ijara bo'linmasi sifatida);
- shaxsiy tomorqa yerlarida (shaxsiy yordamchi xo'jaliklarni kengaytirish orqali).

Bu turlilik o'sha davrdagi fermer xo'jaliklarining mustaqillik jihatidan farqlanishiga ta'sir ko'rsatdi. Ya'ni, mustaqil fermer xo'jaliklari – jamoa xo'jaliklari tarkibidan chiqqan, yuridik shaxs hukuqiga ega bo'lgan xo'jaliklar bo'lsa, to'la mustaqil bo'lmagan fermer xo'jaliklari – ichki ijara asosidagi xo'jaliklardan iborat edi.

“Xo‘jaliklarni to‘liq qayta tashkil etish asosida fermer xo‘jaliklariga aylantirish” keyingi paytda Vazirlar Mahkamasining qarorlarida belgilangan holatlarda amalga oshirildi. Jumladan, Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 13-maydagi 243-sonli “1999–2001-yillarda Xorazm viloyatida bozor islohotlarini chuqurlashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni jadallashtirish dasturi to‘g‘risida” qaroriga asosan Xorazm viloyatidagi surunkali zarar bilan faoliyat ko‘rsatib kelgan 8 ta, 1999-yil 25-dekabrda “1998–1999-yillarda qishloq xo‘jaligi korxonalarini sanatsiya qilish yakunlari va qishloq xo‘jaligida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 543-sonli qarori bilan sanatsiya muddati mobaynida ishlab chiqarish va moliyaviy faoliyatida ijobiy natijalarga erisha olmagan Qoraqalpog‘iston Respublikasida 5ta, Sirdaryo viloyatida 3ta xo‘jalik tanlov asosida fermer va dehqon xo‘jaliklariga aylantirildi.

1993-yilda 7,6 ming dehqon (fermer) xo‘jaliklari tashkil etildi. Ularning ixtiyorida 70 ming gektar yer mavjud edi. 1994-yilga kelib, dehqon (fermer) xo‘jaliklari soni qariyb ikki marta ko‘paydi. 1995–1997-yillar davomida dehqon (fermer) xo‘jaliklari sonining o‘sish surati birmuncha susaydi. Mana shu uch yil davomida 7,2 ming dehqon (fermer) xo‘jaliklari tashkil topdi. Shu bilan birga, 1993–1997-yillar ichida bitta xo‘jalikka to‘g‘ri keladigan o‘rtacha yer maydoni 2 martaga va o‘rtacha ishchilar soni 1,6 martaga ko‘paydi.

1998-yilda O‘zbekiston Respublikasi **“Fermer xo‘jaliklari to‘g‘risida”gi qonunining** qabul qilinishi mazkur sohaning to‘laqonli rivojlanishi uchun huquqiy asos bo‘ldi. Jumladan, fermer xo‘jaliklari soni 1998- yildagi 23048 birlikdan 2000-yilda 43759 birlikka, ularga ajratilgan yer maydoni 446,5 ming gektardan 889,6 ming gektarga, fermer xo‘jaliklarda band bo‘lgan ishchilar soni 163,1 ming kishidan 294,9 ming kishiga, bir xo‘jalikka to‘g‘ri keladigan o‘rtacha yer maydoni 19,4 gektardan 20,3 gektarga, bir ishchiga to‘g‘ri keladigan o‘rtacha yer maydoni 2,74 gektardan 3,02 gektarga ko‘paydi.

Vazirlar Mahkamasining 2002-yil 5-yanvardagi 8-sonli “Qishloq xo‘jaligi korxonalarini fermer xo‘jaliklariga aylantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori va 2003-yil 27-oktyabrda “2004–2006-yillarda fermer xo‘jaliklarini rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi Prezident Farmonida batafsil yoritib berilgan. Agar 2001-yilda faoliyat ko‘rsatayotgan fermer xo‘jaliklarining soni 55445 birlikdan iborat bo‘lsa, 2006-yilga kelib 189235 birlikka yetgan yoki 3,4 baravar oshgan. Xo‘jaliklar sonining tahlil davridagi o‘rtacha yillik o‘sishi 40,2 foizni tashkil etgan. Bunday jadal o‘sish, asosan, zarar ko‘rib ishlovchi va istiqbolsiz shirkat xo‘jaliklarini qayta tuzish asosida fermer xo‘jaliklariga aylantirish orqali izohlanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 8-noyabrda “2006-yilda qishloq xo‘jaligi

kooperativlari (shirkatlari)ni fermer xo'jaliklariga aylantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qaroriga binoan, yil davomida 428 ta shirkat xo'jaligi negizida 22 mingdan ortiq fermer xo'jaliklari tashkil etildi.

G'allachilikning texnika bazasi mustahkamlandi. Amerikaning "Keys" firmasi bilan hamkorlikda g'alla kombaynlarini yig'ish sexi ishga tushiriladi. Shu yillarda Respublika Oliy Majlisi tomonidan agrar va iqtisodiy munosabatlarni tubdan o'zgartirish yuzasidan qator qonunlar qabul qilingan. Ular "yer kodeksi", "Qishloq xo'jaligi kooperativi (shirkat xo'jaligi) to'g'risida", "Dehqon xo'jaligi to'g'risida", "yer kadastr to'g'risida"gi qonunlar qishloq xo'jaligining huquqiy asoslarini yana bir bor mustahkamladi. Qishloq xo'jaligida fermer va dehqon xo'jaliklari salmoqli o'rin egallamoqda, 2002-yilda fermer xo'jaliklari soni 55,4 mingdan ziyodni tashkil etgan. Fermer xo'jaliklariga 1 mln. gektardan ortiq yer birlashtirib berilgan. 2000-yil 1-yanvargacha qadar 1541 ming dehqon xo'jaligi ro'yxatdan o'tkazildi, bu barcha shaxsiy yordamchi xo'jaliklarning 43,3 foizini tashkil etgan.

Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida fermerlik harakatini qo'llab-quvvatlashga katta ahamiyat qaratilmoqda. Bu borada fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash uchun katta miqdorda moddiy resurs va mablag'lar ajratilmoqda. Faqat o'tgan 2008-yilning o'zida qishloq xo'jalik mahsulotlarining eng muhim turlarini etishtirish uchun 1 trillion so'm, jumladan, paxta tayyorlashga – 800 milliard so'm, g'alla etishtirishga 200 milliard so'm mablag' avans tariqasida berildi. 2009-yilda ushbu maqsadlar uchun 1 trillion 200 milliard so'm yo'naltiriladi. Qishloq xo'jalik texnikasini lizing asosida sotib olish bo'yicha maxsus tashkil etilgan Fond hisobidan ushbu maqsadlar uchun o'tgan yili 43 milliard so'mdan ziyod mablag' ajratilgan bo'lsa, joriy yilda 58 milliard so'mdan ortiq mablag' yo'naltirish rejalashtirilmoqda.

Jumladan, 2008-yilda fermer xo'jaliklarining qishloq xo'jaligi mahsulotlari asosiy turlarini ishlab chiqarishdagi ulushi sezilarli darajada oshgan. Bunda mamlakatimiz qishloq xo'jaligidagi paxta (99,1 %) va g'allaning (79,2 %) asosiy qismi fermer xo'jaliklari tomonidan yetishtirilgan. Dehqon xo'jaliklari esa sutni (96,8 %), chorvachilik va parrandachilik mahsulotlarining (95 %), kartoshkaning (83,4 %) va sabzavot (66,5 %)ni yetishtirib bermoqda. Uzum, meva va rezavorlar, poliz ekinlari ham fermer, ham dehqon xo'jaliklari tomonidan deyarli bir xil salmoqda yetishtirilmoqda. Qishloq xo'jaligi korxonalari boshqa shakllarining mahsulot yetishtirish hajmidagi ulushi yildan-yilga qisqarib bermoqda. 2008-yilda ular tomonidan chorvachilik va parrandachilik mahsulotlarining 2,5 %, uzumning 2 %, meva va rezavorlarning 1,5 %, poliz ekinlarining 1,4 %, g'allaning 1,3 %, paxtaning 0,9 %i yetishtirilgan.

2008–2010-yillar davomida o'tkazilgan maqbullashtirish jarayoni natijalariga ko'ra, fermer xo'jaliklarining yer maydonlari hajmi maqbullashtirildi. Amalga oshirilgan maqbullashtirish natijasida, 2011-yil yakuniga ko'ra, respublikamizdagi fermer xo'jaliklarining soni 215776 tadan 66134 taga yoki 69,4 foizga kamaytirildi, bunda bir fermer xo'jaligiga to'g'ri keladigan o'rtacha yer maydoni hajmini 27,4 gektardan 80,1 gektargacha ko'paytirishga erishildi.

Respublikamizda qishloq xo'jaligi korxonalarining samarali faoliyat yuritishi va rivojlanib borishi ko'p jihatdan ular uchun yaratilgan shart-sharoitlarga bog'liq edi. Bu borada, ayniqsa, qulay moliya-kredit va soliq mexanizmlarini shakllantirish muhim o'rin tutdi. 2013-yilga kelib fermerlik harakati o'z tarkibida 66 mingdan ziyod fermer xo'jaligini birlashtirgan edi. Mamlakatimizdagi jami haydaladigan yerlarning 85 foizdan ortig'i, yetishtiriladigan qishloq xo'jaligi mahsulotlarining asosiy qismi aynan fermerlar hissasiga to'g'ri keldi. 2012-yilda O'zbekistonda deyarli barcha qishloq xo'jalik ekinlari – g'alla, paxta, sabzavot, poliz ekinlari va uzumdan yuqori hosil olindi. Mamlakatimiz dehqonlari mo'l hosil yetishtirishdi – 3 mln. 460 ming tonnadan ortiq paxta, 7 mln. 500 ming tonna g'alla, 2 mln. tonnadan ziyod kartoshka va 9 mln. tonnadan ortiq sabzavot hamda poliz mahsulotlari yig'ib-terib olindi.

2018-yilning o'rtalariga kelib, O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi texnikasi parki 150 486 dona, jumladan, 57 822 dona traktor, 58 019 dona osma texnika, 3 608 dona g'alla o'radigan kombayn, 1 224 dona paxta terish mashinasi, 1 738 dona xashak o'radigan texnika, 28 075 dona boshqa qishloq xo'jaligi texnikalarini o'z ichiga oldi.

Qishloq xo'jaligi parki tahlillaridan kelib chiqib, qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari qo'shimcha 100 670 dona texnikaga muhtojligi aniqlandi. Ulardan 26 139 donasi traktorlar, 34 605 donasi osma va tirkama texnikalar, 1 149 donasi g'alla o'radigan kombaynlar, 3 080 donasi paxta terish mashinalari, 9 951 donasi xashak o'rish texnikalari, 22 278 donasi yerga ishlov berish texnikalari, 2 968 donasi turli xil o'g'it berish va o'simliklarni himoya qilish texnikalari va 5002 donasi boshqa texnikalardir. Ayni paytda mavjud texnikalarning 55,1 % ma'naviy va jismonan eskirgan bo'lib, ular tezkor sur'atda yangilanmoqda. Chunki bu ishlov berilayotgan yerlar samaradorligini oshirish, qishloq xo'jaligi ekinlari hosildorligini ko'paytirish va albatta, meva-sabzavot mahsulotlari eksporti hajmini oshirishga xizmat qiladi.

Qishloq xo'jaligi sohasida kadrlar tayyorlash. Agar tarixiy raqamlarga murojaat qilinsa, Toshkent davlat agrar universiteti mustaqillik yillarida qishloq xo'jaligi uchun 24 ming mutaxassislar tayyorlab bergan. Birgina misol, Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish muhandislari instituti Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlari uchun zarur

bo'lgan qishloq xo'jaligi kadrlari bilan ta'minlashda muhim rol o'ynadi. Xususan, 2010–2015- yillarda Buxoro viloyati uchun 222 nafar, Surxondaryo viloyati uchun 823 nafar, Qashqadaryo viloyatiga esa 844 nafar yuqori malakali mutaxassis tayyorlab berdi.

Respublikada agrar sohadagi holat kasb-hunar ta'limi va o'rta bo'g'in mutaxassislari tayyorlash tizimini qayta ko'rib chiqishni talab qildi. O'zbekistonda o'rta maxsus kasb-hunar ta'limini jahon talablari asosida qayta qurish boshlandi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **2019-yil 6-sentyabr**dagi "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5812-sonli Farmoniga ko'ra, 2020–2021-yangi o'quv yilidan boshlab xalqaro klassifikatorga mos keluvchi ta'lim dasturlari bo'yicha kasb o'rgatadigan 339 ta kasb-hunar maktablari, 211 ta kollej hamda 176 ta texnikumlar tashkil etilishi belgilandi.

Fermer xo'jaliklari rahbarlarining malakasini oshirish, ularni ilg'or mamlakatlar tajribalaridan foydalanishga o'rgatish juda zarur edi. Fermer xo'jaliklari rahbarlari va mutaxassislarning kasbiy bilimlari darajasini tizimli asosda oshirishni, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga ilm-fan yutuqlarini va ilg'or ishlab chiqarish tajribasini, shuningdek, menejment va marketingning zamonaviy usullarini keng joriy etish maqsadida, Vazirlar Mahkamasi 2016-yil 21 aprelda "Fermer xo'jaliklari rahbarlari va mutaxassislari qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 118-sonli qarorni qabul qildi. Ushbu qarorning 3-ilovasiga muvofiq, Fermer xo'jaliklari rahbarlari va mutaxassislari qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslari to'g'risida Nizom qabul qilindi.

Nizomga ko'ra, Toshkent davlat agrar universiteti, Toshkent davlat agrar universitetining Nukus filiali, Toshkent irrigatsiya va melioratsiya instituti, Toshkent irrigatsiya va melioratsiya institutining Buxoro filiali, Samarqand qishloq xo'jaligi instituti, Andijon qishloq xo'jaligi institutida fermer xo'jaliklari rahbarlari va mutaxassislari qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish mintaqaviy markazlari tashkil qilindi. Respublikadagi 156ta qishloq va suv xo'jaligi kasb-hunar kollejlari hududiy tayanch o'quv bazalari ochildi. Malaka oshirish 36 soatli dasturlar bo'yicha muntazamlilik asosida tashkil etiladi va fermer xo'jaliklari rahbarlarining uch yilda kamida bir marta, fermer xo'jaliklari mutaxassislarning – besh yilda kamida bir marta malaka oshirishdan o'tishi tavsiya etiladi. Kurs oxirida tinglovchilar test sinovlaridan o'tishi, undan muvaffaqiyatli o'tganlarga maxsus sertifikat topshirilishi belgilab qo'yildi.

Eng muhimi, yangi tartibga ko'ra, **2020-yil 1-yanvardan** e'tiboran qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yer uchastkalarini olib qo'yish va bir fermer xo'jaligidan boshqasiga o'tkazish hamda jismoniy va yuridik shaxslar

egaligida bo'lgan, ular foydalanadigan, ularning mulki bo'lgan yer uchastkalarini jamoat va davlat ehtiyojlari uchun olib qo'yish vakolatlari xalq deputatlari kengashlariga beriladigan bo'ldi. 2020-yilning 1-apreldan o'rta tadbirkorlik subyektlari toifasiga mulk shaklidan qat'iy nazar, ishlab chiqarish sohasida 100 dan 150 nafargacha, qurilishda 70 dan 100 nafargacha, qishloq xo'jaligi va boshqa ishlab chiqarish sohalarda, ulgurji savdoda 30 dan 40 nafargacha, chakana savdo, xizmat ko'rsatish hamda boshqa ishlab chiqarishdan tashqari sohalarda 20 dan 30 nafargacha o'z xodimiga ega bo'lgan o'rta korxonalar kirishi belgilandi.

O'zbekistonda **og'ir sanoatda neft va gaz** ishlab chiqarish bilan bir qatorda kimyo sanoati ham rivojlandi. Toshkent, Samarqand, Andijon, Farg'ona, Chirchiq, Navoiy, Olmaliq kabi shaharlardagi kimyo sanoati korxonalari qayta ta'mirlandi. Qizilqum fosforit kombinati, Qo'ng'iro't soda zavodi, Qo'qon va Yangiyo'l biokimyoviy zavodlari barpo etildi. Respublika kimyo sanoati qishloq xo'jaligi uchun mineral o'g'itlar, ekinlarni zararkunandalardan saqlovchi kimyoviy moddalar, sun'iy tolalar, bo'yoqlar, polietilen, aholining kundalik turmushida kerak bo'ladigan mahsulotlar ishlab chiqarmoqda.

Sho'rtan gaz-kimyo majmuasi O'zbekiston kimyo sanoatining faxri hisoblanadi. 1995-yil oktyabrda O'zbekiston bilan AQShning "ABB Lummus Global" kompaniyasi o'rtasida Sho'rtan gaz-kimyo majmuasini qurish bo'yicha bitim tuzilgan edi. Tezda qurilish-montaj ishlari loyihasi ishlab chiqildi. 1997–2001-yillarda AQSh, Germaniya, Yaponiya, Italiya va boshqa davlatlarning nufuzli kompaniyalari ishtirokida qurilish ishlari amalga oshirildi. Sho'rtan gaz-kimyo majmuasi qurilishida 1 mlrd. AQSh dollari hajmida investitsiya o'zlashtirildi. 2001-yil 21-dekabrda **Sho'rtan gaz-kimyo** majmuasi (Qashqadaryo viloyatining G'uzor tumanida) ishga tushirildi. Majmua yiliga 125 ming tonna polietilen, 137 ming tonna suyultirilgan gaz va 126 ming tonna gaz kondensati ishlab chiqarish quvvatiga ega bo'lgan dunyodagi eng yirik korxonalardan biridir.

Mustaqillik yillarida mashinasozlik sanoati jadal rivojlandi. Respublikamizdagi mavjud bo'lgan bir necha o'nlab mashinasozlik korxonalarini tarkibiy jihatdan qayta qurish maqsadida, 1993-yilda O'zbekiston davlat mashinasozlik korxonalari uyushmasi – "O'zmashsanoat", 1996-yilda "O'zqishloqxo'jalikmash xolding", 1998-yilda "O'zneftgazmash" korporatsiyasi, "O'zbekto'qimachimash" birlashmasi tashkil etildi.

Islohotlar davrida "O'zmashsanoat" uyushmasi tasarrufidagi 35ta korxonaning 26tasi ta'mirlanib, yangi texnik uskunalar bilan qayta jihozlandi. Toshkentdagi Ekskavator, Pod'yomnik, Zenit, Kompressor, Asbobsozlik, Agregat va Abraziv zavodlari, Andijondagi "Andijonirmash" va "Topoz", Samarqanddagi "Kinop", "Sino" va boshqalar shular jumlasidandir. Ularda

ekskavatorlar, ko'tarma kranlar, kompressorlar, paxtani qayta ishlash agregatlari, to'qimachilik dastgohlari, avtomatika vositalari, muzlatgichlar, mebelga ishlov berish uskunolari, uy-ro'zg'or buyumlari va boshqa texnik jihozlar ishlab chiqarilmoqda.

Mustaqillikning dastlabki davridan boshlab mashinasozlik sanoatini rivojlantirish maqsadida, xorijiy davlatlarning nufuzli kompaniyalari bilan hamkorlik aloqalari yo'lga qo'yildi. 1998-yilda O'zbekiston "Amerika mobil grupp" firmasi bilan hamkorlikda qo'shma korxona barpo etilib, O'zbekiston-Xitoy loyihasi asosida 22 va 23 ot kuchiga ega bo'lgan ikki turdagi minitraktorlar va ularga uskunalar komplektlarini ishlab chiqarishni o'zlashtirdi. Bu ixcham traktorlar fermer va dehqon xo'jaliklari faoliyatida bugun ham keng qo'llanilmoqda.

1994-yilda "UzLzmash" O'zbekiston – Isroil qo'shma korxonasi barpo etilib, paxta terish mashinalarining gorizontall shpindelli yangi avlodi yaratildi. Bu mashinalar tik shpindelli mashinalarga nisbatan paxta terishga qulay va samarador, tannarxi arzon bo'lib, jahon mashinasozligining eng yangi yutug'i bo'ldi. Qishloq xo'jalik mashinalarini **"Keys" rusumidagi** traktor va g'alla o'rish kombaynlari bilan to'ldirish maqsadida, AQSh "Keys Nyu – Xolland" kompaniyasi sarmoyalari ishtirokida "O'zKeysmash" va "O'zKeystraktor" qo'shma korxonalari barpo etildi. Ularda zamonaviy traktorlar va kombaynlar ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. "O'zqishloqxo'jalikmash-xolding" kompaniyasi 2001-yilda 48,2 mlrd. so'mlik tovar mahsulotlarini ishlab chiqardi.

Aviatsiya ishlab chiqarish davlat aksiyadorlik jamiyatiga birlashgan korxonalar ham rivojlanmoqda. Uning bosh korxonasi V.Chkalov nomidagi Toshkent aviatsiya zavodida 4ta rusumdagi yuk va yo'lovchi tashiydigan "Il-114", "Il-114T", "Il-76MF", "Il-76TF" samolyotlarini ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. Yuk tashish bo'yicha dunyoda eng qulay deb e'tirof etilgan "Il-76" rusumli 900ta samolyot ishlab chiqarildi.

Mustaqillik yillarida metallurgiya, oltin qazib olish sanoati ildam qadamlar bilan o'sdi. Olmaliq kon-metallurgiya kombinati, Bekobodagi metallurgiya zavodi, Zarafshondagi 2-gidrometallurgiya zavodi, Chirchiqdagi qiyin eruvchan va o'tga chidamli metallar kombinati qayta ta'mirlandi. Bekobod metallurgiya kombinatida yiliga 100 ming tonna po'lat shar va metall prokat tayyorlovchi yangi quvvatlar ishga tushirildi. Uchquduqda 3-gidrometallurgiya zavodi barpo etildi.

Amerikaning "Nyumont maynin" kompaniyasi ishtirokida Navoiy tog'-metallurgiya kombinati chiqitlaridan oltin ajratib olish bo'yicha **"Zarafshon – Nyumont"** qo'shma korxonasi qurilib, 1995-yil 25-mayda ishga tushirildi. 19910–2001-yillarda respublikada oltin qazib olish hajmi 1,7 baravar o'sdi. Birgina "Zarafshon – Nyumont" qo'shma korxonasi 1995–2003-yillarda 113 million tonna rudani qayta ishlab, 110 tonna yuqori sifatli

oltin ishlab chiqardi. Korxonaning O'zbekiston iqtisodiyotiga bergan samarasi 500 mln AQSh dollarini tashkil etdi. Elektr-energetika sanoati ancha rivojlandi. "O'zbekenergo" davlat aksiyadorlik kompaniyasi mustaqillik yillarida issiqlik va gidravlik elektr stansiyalarini ta'mirlash va ular tarkibida yangi bloklar barpo etish ishlarini amalga oshirdi. Sirdaryo, Yangi Angren, Toshkent, Navoiy GRESlari energetika bloklarida texnologik jarayonlarni boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimlari ishga tushirildi.

Germaniyaning "Simens" firmasi Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki ajratgan kredit hisobidan Sirdaryo GRESining 8ta bloki ta'mirlandi. 2001-yilda 37ta issiqlik va gidravlik elektr stansiyalaridan iborat O'zbekiston energetika tizimi 55 mlrd kilovatt-soat yoki 1992-yilga nisbatan 10% ko'p elektr energiya ishlab chiqardi. O'zbekiston energetika tizimi respublika iqtisodiyoti va aholisini elektr energiyaga bo'lgan ehtiyojini to'la-to'kis ta'minlamoqda, iqtisodiyotni yanada rivojlantirishga ulkan hissa qo'shmoqda. Shuningdek, O'zbekiston elektr energiyasi Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va Afg'onistonga ham uzatilmoqda.

Prezident Islom Karimov tashabbusi bilan O'zbekistonda avtomobil ishlab chiqaruvchi qo'shma korxona barpo etish maqsadida, Janubiy Koreya Respublikasining "DAEWOO" korporatsiyasi raisi Kim U Jung bilan muzokaralar olib borildi. 1992-yil 24-avgustda Toshkentda Janubiy Koreyaning "DAEWOO Motors" korporatsiyasi va O'zbekistonning "Avtoqishxo'jmarsh" davlat konserni o'rtasida Andijon viloyatining Asaka shahrida yiliga 180 ming avtomobil ishlab chiqaradigan "O'zDAEWOOavto" qo'shma korxonasini qurish to'g'risida shartnoma imzolandi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 1992-yil 5-noyabrda Asaka shahrida "O'zDAEWOOavto" korxonasini tashkil qilish to'g'risida qaror qabul qildi. Uning ta'sischilari etib, "DAEWOO Motors" korporatsiyasi va "O'zavtosanoat" uyushmasi, har ikki tarafning qo'shma korxonadagi ulushi teng miqdorda 50 %dan iborat qilib belgilandi. 1993-yil mart oyida "O'zDAEWOOavto" qo'shma korxonasi ro'yxatga olindi va umumiy miqdori 658 mln AQSh dollari hajmidagi qurilish ishlari boshlandi. Korxona qurilishiga ilg'or texnologiyalar, tajribali muhandislar, o'zbekistonlik yoshlar jalb qilindi.

1000 dan ortiq o'zbekistonlik yoshlar Janubiy Koreyaga borib "DAEWOO" kompaniyasida ishlab, avtomobil ishlab chiqarish tajribalarini o'rganib qaytib keldilar. "O'zDAEWOOavto" qo'shma korxonasining birinchi navbati 1996-yil mart oyida ishga tushirildi. 1996-yil mart oyida "Damas", iyun oyida "Tico", iyul oyida "Nexia" rusumli avtomobillar ishlab chiqarish boshlandi. 1996-yil 19-iyulda korxonaning rasmiy ochilish marosimi bo'ldi, unda Prezident Islom Karimov qatnashdi va "O'zDAEWOOavto" qo'shma korxonasi qurilishida faol qatnashganlarga minnatdorchilik bildirdi.

O'zbekiston hukumati "O'zDAEWOOavto" qo'shma korxonasiga butlovchi qismlar tayyorlovchi korxonalar qurish tadbirlarini amalga oshirdi. Bu borada Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 30-mayda qabul qilingan "Avtomobillar uchun butlovchi buyumlar ishlab chiqaradigan O'zbekiston – Koreya qo'shma korxonalarini tashkil etish to'g'risida"gi qarori muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Qarorga muvofiq, "O'zDAEWOOavto" uchun butlovchi qismlar tayyorlaydigan korxonalar tizimini yaratishni mahalliyLashtirish dasturi ishlab chiqildi va qurilish ishlari boshlandi. 1996–2006-yillarda lak-bo'yoqlar, avtomobil o'rindiqlari, ichki jihozlari, elektr kabellari, shinalar, disklar, toblangan oynalar, tovush pasaytirgichlari, yoqilg'i baki, bampelerlar va boshqa butlovchi qismlar ishlab chiqaruvchi "O'z-Dong Ko", "Yan Ko", "O'z-Sem Yun Ko", "O'z-Dong Von Ko", "O'z-Tong Xong Ko", "O'z-Karam Ko", "elektromash", "Meridian" kabi 75ta yangi qo'shma korxonalar, ishlab chiqarish quvvatlari barpo etildi.

1999-yil oktyabrda Janubiy Koreyadagi yirik "eksimbank" bilan "O'zDAEWOOavto" zavodini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash bo'yicha bitim tuzildi va "DAEWOOMotors" kompaniyasi bilan hamkorlikda "O'zDAEWOOavto" zavodida **"Matiz"** va **"Nexia-2"** rusumli avtomobillar ishlab chiqarishga kirishildi. "O'zDAEWOOavto" zavodiga 2000-yil yanvarda "ISO – 9001" sertifikatini berildi.

2001-yil avgustda "O'zDAEWOOavto" zavodida yangi liniya barpo etilib, xalqaro andozalarga to'la javob beradigan, har tomonlama qulay, ilg'or dizayn va texnik afzalliklari bilan ajralib turadigan **"Matiz"** rusumli yangi avtomobil ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. 2003-yilda yana bir liniya barpo etilib, **"Lasetti"** avtomobili ishlab chiqarish boshlandi. 2004-yilda 70070 dona avtomobil ishlab chiqarildi. 2007-yil oktyabr oyida "O'zDAEWOO" avto negizida "General Motors" korporatsiyasi bilan hamkorlikda "GM O'zbekiston" qo'shma korxonasi tashkil etildi. Natijada, Asakada dunyoda mashhur **"Shevrolet"** avtomobillari – **"Captiva"**, **"Epika"**, **"Takuma"** rusumli yengil avtomobillar ishlab chiqarildi. 2010-yilda **"Shevrolet"** avtomobili – **"Spark"** rusumi, 2012-yilning oxiridan esa **"Shevrolet"** avtomobilining – **"Cobalt"** rusumli yangi avtomobil ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. Shunday qilib, "O'zDAEWOOavto" qo'shma korxonasining mustahkam poydevori yaratildi. "O'zDAEWOOavto" zavodi MDH mamlakatlaridagi yengil avtomashina ishlab chiqaruvchilar orasida Xalqaro sifat tizimidan foydalanuvchi birinchi korxona bo'ldi.

Samarqand shahrida yana bir avtomobil zavodini qurishga kirishildi. 1995-yilda "O'zavtosanoat" uyushmasi bilan Turkiyaning "Kochxolding" kompaniyasi o'rtasida avtobus va yuk mashinalari ishlab chiqaruvchi **"SamKochavto"** qo'shma korxonasini barpo etish haqida bitim tuzildi. 1996-yilda "SamKochavto" qo'shma korxonasi ro'yxatga olindi va qurilish ishlari boshlandi. Mashinalar loyihasini ishlab chiqishda xalq xo'jaligining

barcha sohalarida foydalanish uchun qulay bo'lishini ta'minlash maqsadida, Italiya-Ispaniya qo'shma korxonasi "Iveko"ning ixcham konstruksiyalari asos qilib olindi va "Kochxolding" kompaniyasi a'zosi – "Otayo'l" zavodida O'zbekiston sharoitiga moslab takomillashtirildi.

1999-yil mart oyida "SamKochavto" qo'shma korxonasi ishga tushirildi. O'sha-yili foydalanishga qulay, ixcham 163 ta avtobus va 302 ta yuk avtomobili, 2000-yilda esa 483 avtobus va 102 ta yuk avtomobili ishlab chiqarildi. Respublika aholisi uchun "Otayo'l" rusumli avtobuslar asosiy transport vositasiga aylandi. 2001-yilda O'zbekiston avtomobilsozlik sanoatida band bo'lgan ishchi va xizmatchilar soni 14 mingga yetdi. Eng muhimi, o'zbek avtomobilsozlarining butun bir avlodi shakllandi.

Mamlakatimizda avtomobil sanoatining rivojlanishiga juda katta e'tibor qaratilmoqda, jumladan, mustaqil davlatimizning birinchi rahbari Islom Karimov Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 21-yanvarda bo'lib o'tgan majlisida olib borilayotgan islohotlar ko'lamiga baho berib: "O'zbekistonda avtomobilsozlik Asakadan boshlandi. Shu zavodni ochgan kunim – 1996-yil 19 -iyulni O'zbekiston hayoti uchun, tarixi uchun baxtli kun deb hisoblayman" degan edilar. Zero, ana shu zavodda ishlab chiqarilayotgan sifatli va biri-biridan zamonaviy avtomobillar xalqimizni bu sohada ham hech kimdan kam emasligini, aksincha, raqobat borasida ko'plarni lol qoldirayotganligini ko'rsatadi.

2000-yilda 30 700ta avtomobil ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2010-yil yakunida bu ko'rsatkich 217 733tani tashkil etdi. Ko'rinib turibdiki, avtomobil ishlab chiqarish keyingi o'n-yil oralig'ida 181 033 donaga yoki 7,1 martaga oshgan. Ishlab chiqarilayotgan "CAPTIVA", "EPICA", "LACETTI", "SPARK", "NEXIA", "DAMAS", "MATIZ", "COBALT", "MALIBU" singari avtomobillar jahon bozorida yurtimiz nomini dunyoga taratmoqda. Masalan: O'zbekiston Rossiya Federatsiyasiga 2005-yilda eng ko'p avtomobil eksport qilgan davlat hisoblandi. 2011-yilda esa Yaponiya va Germaniyadan so'ng uchinchi davlat deb topildi. 2011-yil Rossiyada "Eng yaxshi avtomobil" sifatida O'zbekistonda ishlab chiqarilgan "SPARK" avtomobili deb topildi. Bir so'z bilan aytganda "GM-Uzbekistan" qo'shma korxonasi keyingi o'n yilda mamlakat eksport salohiyatining qariyb 7,6 foiziga oshishiga munosib hissa qo'shmoqda. Eng muhimi dastlabki kezlarda atigi 3 rusumdagi avtomobillar ishlab chiqarilardi. Hozirda esa konveyrlarda ko'plab turdagi avtomobillar ishlab chiqarilmoqda

Sanoatning boshqa tarmoqlari. 1991-yil maydan Toshkent, Farg'ona, Buxoro to'qimachilik kombinatlari, Andijon va Nukus ip-gazlama kombinatlari, ular tasarrufidagi kichik va o'rta korxonalarni birlashtirgan "O'zbekengilsanoat" davlat uyushmasi tashkil etildi. Bu uyushma, bir tomondan, mavjud korxonalarni aksiyadorlar jamiyatlari sifatida qayta tashkil etdi, ularni ta'mirlash, yangi texnik jihozlar bilan qayta qurish orqali

mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirish tadbirlarini amalga oshirdi. Masalan, "Buxoroteks" aksiyadorlik jamiyati 1994-yilda o'z mablag'lari hisobidan Shveysariyaning "Riter" firmasidan 2592 ta yigiruv g'altagi quvvatiga ega bo'lgan uskunalar sotib oldi. 1996-yilda esa Shveysariyadan jalb etilgan 5 mln. shved frankiga ikkinchi yigiruv majmuini sotib olib, korxonani jihozladi. Natijada, 1997-yildayoq 1000 tonna kalava ip ishlab chiqarishga erishildi.

Ikkinchidan, davlat uyushmasi tomonidan respublikamizdagi boy xom ashyolarni, birinchi navbatda paxta tolasini qayta ishlab tayyor mahsulotlar ishlab chiqaruvchi yangi korxonalar barpo etish har tomonlama qo'llab-quvvatlandi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 1996-yil aprel oyida "Mahalliy va yengil sanoatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tadbirlari to'g'risida"gi qaror qabul qildi. Qarorga muvofiq, tarmoq bo'yicha 35ta investitsiya loyihalari ishlab chiqildi va ularni amalga oshirish jarayonida 152 mlrd so'm, shu jumladan, 644,4 mln AQSh dollari hajmida chet el sarmoyalari o'zlashtirildi. Natijada, 1996–2001-yillarda Janubiy Koreya ishtirokida **"Kobul – Uzbek Ko"** qo'shma korxonasiga birlashgan To'ytepa va Toshkent shahrining Ko'kcha mavzesida 2 ta yirik qo'shma korxona, **"Kobul – Farg'ona Ko"** qo'shma korxonalari qurilib ishga tushirildi. Turkiya to'qimachilik kompaniyalari ishtirokida Nukus shahrida **"Kateks"** to'qimachilik majmuasi, Namangan viloyatida **"Asnamtekstil"**, **"Tap – fen"**, **"Kosonsoy-Tekmen"**, **"Atlas – Men"**, Qashqadaryo viloyatida **"Qashteks"**, **"Oqsaroy – to'qimachi"** qo'shma korxonalari barpo etildi. Germaniya sarmoyadorlari bilan hamkorlikda 1998-yilda Andijonda **"Anteks"**, Farg'ona viloyatining Yozyovon tumanida **"Pfaff-Zinger"** qo'shma korxonalari qurildi.

1999-yilda Xo'jaobod tumanida tikuv va trikotaj buyumlar ishlab chiqaradigan **"Tyan-Din-Du"** O'zbekiston – Xitoy qo'shma korxonasi, 2000-yilda yiliga 3800 tonna kalava ip ishlab chiqaradigan **"Qorako'lteks"** O'zbekiston – Amerika qo'shma korxonasi barpo etildi. 2002-yilda Respublika to'qimachilik sanoatida 17 ta qo'shma korxona faoliyat ko'rsatdi. Tarmoq bo'yicha 32 mingdan ortiq yangi ish o'rinlari tashkil etildi. 2004-yilda 17 ta to'qimachilik korxonalari, jumladan, **"Beruniy teks"**, **"Baliqchiteks"**, **"Bursel – Toshkent"** kabi yirik qo'shma korxonalar qurilib foydalanishga topshirildi.

2002-yil boshlarida **"O'zbekengilsanoat"** davlat uyushmasiga birlashgan 15 ta kichik va 102 ta yirik korxonalar paxta tolasini qayta ishlab yiliga 130 ming tonna yigirilgan ip, 50 mln kvadrat metr gazlama, 2,5 mln kvadrat metr gilam, 62 mln dona trikotaj mahsulotlari, 32 mln juft paypoq, turli xil tikuvchilik buyumlari ishlab chiqarish quvvatiga ega bo'ldi. Agar 1991-yilda respublikamizda paxta tolasini qayta ishlash 12 %ni tashkil etgan

bo'lsa, 2005-yilda bu raqam 30 %ga yetdi. Chet ellarga kalava ip, paxta va shoyi gazlamalar eksport qilishga erishildi.

Respublikamizda qog'oz tanqisligi muammosini hal qilishga qaratilgan zavodlar qurildi. Namanganda barpo etilgan "Namangan qog'oz", Yangiyo'lda qurilgan "O'zbek qog'oz" qo'shma korxonalari shular jumlasidandir. Respublika Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 20-iyundagi "Respublika qog'oz sanoatini boshqarish tuzilmasini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga asosan, "O'zbekqog'ozsanoat" uyushmasi tashkil etildi. Uning tarkibiga "Sanoatqalinqog'ozsavdo", "O'zbek qog'oz" ochiq aksiyadorlik jamiyatlari, Yangiyo'l sellyuloza-qog'oz fabrikasi, "Namanganqog'oz" qo'shma korxonasi va boshqalar kiradi. "O'zbek qog'oz" korxonasi yiliga 11 ming tonna qog'oz, 3,5 ming tonna karton, 7,5 mln dona umumiy va 65 millionta o'quv daftari ishlab chiqarmoqda. Yangiyo'l sellyuloza-qog'oz fabrikasi yiliga 20 ming tonna paxta sellyulozasi, 12 ming tonna yuqori sifatli yozuv qog'ozini ishlab chiqarmoqda.

Mamlakatimizda poyabzal mahsulotlari va chinni idishlar, turli xalq iste'mol buyumlari ishlab chiqarish jadal rivojlanmoqda. Qurilish materiallari sanoati bazasi mustahkamlanib, baland binolar, uy-joy qurilishi kengaydi. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda transport tizimi – temiryo'llar, avtomobil yo'li, havo, quvur va suv transporti rivoj topdi.

6.4. Bank-moliya tizimi va soliq sohasidagi islohotlar

O'zbekistonda mustaqil bank tizimini yaratish bo'yicha eng asosiy tadbir – 1991-yilda O'zbekiston Respublikasining **"Banklar va bank faoliyati to'g'risida"**gi qonuni qabul qilinishi hisoblanadi. Bu esa, o'z navbatida, respublikada ikki pog'onali bank tizimining yaxlit qoidalarini shakllantirish, shuningdek, bank tizimida sog'lom raqobat munosabatlarini faollashtirishning qonunchilik poydevorini yaratishga asos bo'ldi. SSSR Davlat bankining tarkibiy bo'linmasi hisoblangan, ayni vaqtda kredit va hisob-kitob operatsiya muassasasi vazifasini bajarib kelgan sobiq respublika Davlat banki tugatildi. Markaziy bank zimmasiga federal rezerv tizimiga xos bo'lgan vazifalar yuklatildi. Davlat shu bilan bir qatorda tijorat banklarining rivojlanishiga ham yordam berdi. Sobiq, tarmoq doirasida ish yurituvchi davlat banklari tugatildi. Agrosanoat banki va Sanoat-qurilish banki ixtisoslashtirilgan aksiyadorlik-tijorat banklariga aylantirildi. Tashqi iqtisodiy faoliyat Milliy banki tuzildi.

O'zjamg'armabankka (hozir – Xalq banki) kredit-moliya muassasasi maqomi hamda kredit resurslaridan jismoniy va yuridik shaxslarga qarz berish uchun foydalanish, shuningdek, kredit resurslarini banklararo pul bozorida kim oshdi savdosi orqali sotish huquqi berildi.

Ixtisoslashtirilgan aksiyadorlik-tijorat banklari – “G‘allabank”, “Mevasabzavotbank”, “Tadbirkorbank”, “Savdogar” va boshqa banklar tuzildi. Bu banklar tadbirkorlik ishlariga xizmat qiladi, kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish, iste‘mol bozorini eng zarur tovarlar bilan boyitish manfaatlarini ko‘zlab investitsiyalar uchun mablag‘ beradi.

O‘zbekistonda ikki pog‘onali bank tizimini tashkil qilishga 1988-yildan boshlab kirishilgan bo‘lsada, bu maqsadning to‘liq amalga oshirilishiga sharoit 1994-yildan boshlab yuzaga keldi. Bu davrga kelib Markaziy bankning tashkiliy tuzilishi, faoliyat olib b‘rish uslubi o‘zgardi, tijorat banklarining soni va ular bajaradigan operatsiyalar salmog‘i oshib bordi. Bu bosqichda kreditdan foydalanish masalasida keskin o‘zgarishlar yasaldi, tarmoqlar, birlashmalar, korxonalar, avvalo, o‘z kuchiga ishonishlari iqtisodiy barqarorlik omillaridan biri etib belgilandi.

Mazkur Qonunga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tuzilib, uning zimmasiga respublikada pul muomalasini tartibga solish, tijorat banklari tizimini vujudga keltirish va to‘lov tizimini tashkil etish vazifalari yuklatildi. Bu vazifalarni bajarish uchun Markaziy bankda pul-kredit va valyuta siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishga, tijorat banklari faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishga, hisob-kitoblar va to‘lov tizimini rivojlantirishga xizmat qiluvchi bo‘linmalar tuzildi.

Keyingi yillarda tijorat banklari tomonidan iqtisodiyotning real sektori - korxona va tarmoqlarning investitsiya loyihalarini kreditlash hajmi 2011–2015-yillarda 2,8 barobar o‘sadi va 12 milliard dollardan oshdi. 2011–2015-yillarda tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari loyihalarini, birinchi navbatda, investitsiya maqsadlari va boshlang‘ich kapitalni shakllantirish uchun uzoq muddatli kreditlar ajratish, “Mikrokreditbank” tarafidan berilayotgan imtiyozli kreditlashning kengayishini moliyalashtirish hajmi 2,7 barobar ortdi.

Bu borada O‘zbekiston Markaziy Banki tomonidan 2011–2012-yillarda bank nazorati bo‘yicha “Bazel” qo‘mitasi”ning yangi tavsiyalarini, shuningdek, bankdan tashqari kredit tashkilotlarining faoliyati ustidan nazoratni takomillashtirish bo‘yicha chora-tadbirlarni bosqichma-bosqich joriy etish ko‘zda tutildi. Bundan tashqari, tijorat banklari va butun moliya-bank tizimi faoliyatini baholash uchun moliyaviy institutlar faoliyatini baholash va tahlil etishning yetakchi xalqaro reyting tashkilotlari tomonidan qo‘llanadigan mezon va standartlariga asoslangan yangi tizim ishlab chiqildi.

2016-yilda yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholi bandligini oshirish maqsadida, kichik biznes va hususiy tadbirkorlik sohasi uchun har yili tijorat banklari tomonidan 1 trillion so‘mdan ortiq miqdorda kredit mablag‘lari berilgan. Banklar tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash maqsadida, 2016-yilda 12,1 trln. so‘m miqdorida kreditlar ajratilib, ushbu ko‘rsatkich 2015-yilga nisbatan 1,3

barobarga, ajratilgan mikrokreditlar esa 2,5 trln. so'mni tashkil etib, bu ko'rsatkich ham 2015-yilga nisbatan 1,3 barobarga o'sgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-sentyabrdagi "Valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonini ijro etish asnosida 2017-yil sentyabridan boshlab milliy valyuta ayirboshlash kursini aniqlashning bozor mexanizmi joriy etildi, shuningdek, aholi va tadbirkorlik subyektlari uchun valyuta mablag'larini sotish, sotib olish va tasarruf etishga qo'yilgan cheklovlar olib tashlandi.

Buning natijasida, 2017-yilda tijorat banklarining jami kapitali 2,3 baravar ortgan va 20,7 trillion so'mga yetgan. Kapitalning yetarlilik ko'rsatkichi 18,8 %ga oshdi, bu esa xalqaro normalardan 1,8 baravar ortiqdir. Tijorat banklarining jalb qilingan depozitlari umumiy hajmi 1,6 baravar ortib, 58,7 trillion so'mni tashkil etdi. Banklar aktivlarining umumiy hajmi 2 baravar ko'paydi va 2018-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, 166,6 trillion so'mni tashkil etdi. Natijada, Yangi O'zbekiston taraqqiyotning yangi bosqichida "Kichik biznes subyektlariga kredit berish" deb nomlanadigan ko'rsatkich bo'yicha dunyoda so'nggi 3-yilda 154-o'rindan 42-o'ringa ko'tarildi va o'tgan yilning o'zida reytingini 63 pozitsiyaga yaxshiladi.

2018-yilda esa banklar o'z kredit siyosatini amalga oshirishni davom ettirishi natijasida, iqtisodiyotning real sektoriga yo'naltirilgan kreditlarning jami hajmi 2,1 baravar ortdi va 110,6 trillion so'mni tashkil qildi. Xususan, tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun 16,1 trillion so'mlik kreditlar ajratildi, bu esa 2016-yilga nisbatan 1,3 baravar ko'proq bo'lgan. Iqtisodiyotning real sektoriga yo'naltirilgan kreditlarning umumiy hajmi esa 2015-yilga nisbatan 27,3 % ko'payib, 2016-yilning 1-yanvar holatiga ko'ra, 42,7 trln. so'mdan ortganligini ko'rishimiz mumkin.

2018-yilda Respublika Prezidentining "Jahon banki va xalqaro moliya korporatsiyasining "Biznes yuritish" yillik hisobotida O'zbekiston Respublikasining reytingini yanada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Shu yili "**Har bir oila - tadbirkor**" dasturi doirasida barcha tijorat banklari tomonidan, jumladan, qishloq xo'jaligi va chorvachilik tadbirkorligi bilan shug'ullanuvchi 4397ta yuridik va jismoniy shaxsga qariyb 101,1 mlrd. so'mlik imtiyozli kreditlar ajratilgan. Ya'ni, respublikada naslli quyonlarni ko'paytirish maqsadida, o'tgan davrda jami 4570 bosh naslli quyon olib kelindi. Jumladan, "Mikrokreditbank" tomonidan ushbu sohani moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun jami 1316 mijozga 62,4 mlrd. so'mlik kreditlar berildi.

Sohadagi mavjud muammolarning aniq dalili sifatida, xususan, Bosh vazirning "Xalq qabulxona"lari tashkil etilgandan buyon **2019-yil sentyabrgacha 12 mingdan ziyod murojaatlar** kelib tushgan, bularning aksariyati tadbirkorlarga kredit va yer ajratish va boshqa masalalar bilan

bog'liqdir. 2020-yil 15-mayga qadar Bosh vazir qabulxonalariga kelgan murojaatlarning 55 % tadbirkorlarning bank kreditlari bilan bog'liq muammolar edi. Agar raqamlarga murojaat qilinsa, "Xalq qabulxona"lariga 2020-yil may oyiga qadar esa kelib tushgan murojaatlarning 55 %ni bank kreditlari bilan bog'liq muammolar tashkil etgan.

Ularning ijrosi yuzasidan olingan natijaga ko'ra, bank xizmatlari bo'yicha tadbirkorlarning murojaatlari "Milliy bank" AJ da 10 %ga, "Mikrokreditbank" ATB da 11 %, "Agorbank" ATB da 13 % ijobiy hal qilingan, xolos. Tijorat banklari tomonidan iqtisodiyotning real sektori korxona va tarmoqlari investitsiya loyihalarini kreditlash hajmi 2011–2015-yillarda 2,8 barobar o'sadi va 12 milliard dollardan oshdi. 2011–2015-yillarda tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari loyihalarini, birinchi navbatda, investitsiya maqsadlari va boshlang'ich kapitalni shakllantirish uchun uzoq muddatli kreditlar ajratish, "Mikrokreditbank" tarafidan berilayotgan imtiyozli kreditlashning kengayishini moliyalashtirish hajmi 2,7 barobar ortdi.

Mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash, to'g'ridan-to'g'ri xorij investitsiyalarni ishlab chiqarishga jalb etish borasida 2018-yil 1-avgustda "O'zbekiston Respublikasida investitsiya muhitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni e'lon qilindi. Farmonda investitsiya muhitini yanada yaxshilash, to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish, investitsiyalarning bu boradagi davlat siyosatining izchilligiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga asosiy urg'u berilgan

Soliq tizimi. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining shakllanishi va rivojlanish tarixi xususida so'z yuritganda, 1991–1997-yillarni o'z ichiga olgan birinchi bosqichida O'zbekistonning o'z mustaqil soliq tizimining shakllanishi va soliqlarning xazinaviy ahamiyatini oshirish, soliq tizimining yagona tashkiliy asoslarini ishlab chiqish, soliqlarni bozor iqtisodiyoti talablariga moslashtirish va korxonalarning ishlab chiqarishini rag'batlantirishga qaratilgan davridir.

Respublikamizda soliq idoralarining mustaqil faoliyati davlat suverenitetiga erishmasdan avval O'zbekiston SSR Oliy Kengashining 1991-yil 14-iyundagi qarori bilan "O'zbekiston Respublikasining davlat soliq idoralari to'g'risida"gi Nizomi qabul qilinganidan keyin davlat nazorati va boshqaruvining alohida tuzilmasi sifatida soliq idoralarining shakllanishi va mustaqil faoliyat ko'rsatishiga asos solindi.

Buning asosiy sababi sifatida aytish mumkinki, Sovet ittifoqining so'nggi yillarida barcha davlatlarda bo'lgani kabi, O'zbekistonda ham byudjet taqchilligi kuzatilayotgan edi. Jumladan, 1991-yilning boshida Respublika davlat byudjeti taqchilligi karyib 7,5 foizni tashkil etgan. Bu, o'z navbatida, davlat daromadini mustahkamlashga qaratilgan soliq

mexanizmining huquqiy asoslarini ishlab chiqish va uni joriy etish bo'yicha amaliy choralar ko'rilishi zarurligini ko'rsatdi.

Respublikamizning mustaqil soliq tizimining shakllanishidagi dastlabki qonun 1991-yil 15-fevralda qabul qilingan. Unga ko'ra, birinchi marta soliq tizimining tuzilishi va ishlashining umumiy asoslari aniqlab berildi, soliqlarni hisoblash va undirish tartiblari o'rnatildi. Jumladan, "O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'g'risida"gi qonunga binoan soliq obyekti kengaytirildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasiga o'ta zararli ishlab chiqarishda ishlaydigan alohida toifadagi fuqarolar uchun favqulodda hollarda 12 foizdan kam bo'lmagan miqdorda soliq solishning imtiyozli stavkalarini belgilash huquqi berildi.

Soliqlar, yig'imlar va bojxona to'lovlarining hisoblab chiqarilishi va to'lanishi ustidan nazoratni ta'minlash maqsadida, 1993-yilda DBSB, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar DSB tarkibida Valyuta tushumlarini nazorat qilish bo'yicha Maxsus boshqarmalar tashkil qilindi. 1993-yilda davlat byudjeti taqchilligini kamaytirish va daromad qismini mustahkamlash maqsadida, resurs to'lovlari va suv uchun to'lov joriy qilindi. Shu yildan e'tiboran byudjetni to'ldirish, shuningdek, resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash maqsadida, 6 foizli resurslar solig'i va 30 foizli amortizatsiya solig'i joriy etildi. 1993-yil 7-mayda O'zbekiston Respublikasining **"Mahalliy soliqlar va yig'imlar to'g'risida"**gi qonuni qabul qilindi. Bunday soliqlar tarkibiga jismoniy shaxslarning mulk solig'i, yer solig'i, kurort zonalarida ishlab chiqarish obyektlari qurilish solig'i, reklama solig'i, avtomobil vositalarini qayta sotish solig'i, transport vositalari egalardan undiriladigan soliqlar va turli xil yig'imlar kiritildi.

Amaldagi soliq tizimini takomillashtirish zarurligidan kelib chiqib, 1994-yildan boshlab, qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 20 foizga pasaytirildi, moddiy xarajatlarga nisbatan 6 foizli to'lov bekor qilindi, mol-mulk solig'i bo'yicha soliqa tortish obyekti birmuncha ixchamlashtirildi, qishloq xo'jaligi korxonalari uchun daromad solig'i joriy qilindi, aksiz solig'ini hisoblash usuli va stavkasi qayta ko'rib chiqildi.

1996-yilning 1-yanvarigacha ro'yxatdan o'tkazilgan xorijiy sarmoya ishtirokidagi korxonalarga soliqa tortish tizimida daromad yoki foydani soliqa tortishni tanlash huquqi taqdim etildi, boshqa barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun esa daromad solig'i to'lash joriy etildi. 1996-yilning martida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tarkibida Valyuta va eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish Bosh boshqarmasi tashkil qilindi. 1996-yil 1-oktyabrdan respublikada ishlab chiqariladigan va chetdan olib kelinadigan alkogol va tamaki mahsulotlariga aksiz markasi joriy etildi.

O'zbekiston Respublikasida soliq tizimini yanada takomillashtirish va mustahkamlash, soliq to'lovchilarni hisobga olishni tartibga solish maqsadida, 1997-yilning 1-aprelidan boshlab, Davlat soliq qo'mitasi tomonidan soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarini (STIR) berish va qo'llash tizimi joriy etildi. Soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarining yagona reestrini shakllantirish va soliq to'lovchilarning ma'lumotlar bazasini yaratish, soliq organlari hamda harakatdagi va ko'chmas mulk bilan operatsiyalar amalga oshiruvchi boshqa muassasa va tashkilotlar o'rtasidagi axborot almashinuvini bixilllashtirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasida soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarini berish va qo'llash tizimi to'g'risida Nizom tasdiqlangan.

Soliqqa tortish sohasida davlat tomonidan belgilangan barcha huquqiy normalarini birlashtirish va davlat soliq siyosatining barcha yo'nalishlarini alohida me'yorlarda belgilash maqsadida, 1997-yil 24-aprelda **O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi** qabul qilindi va u ilgari amaliyotda qo'llangan ko'plab me'yoriy hujjatlarni o'zida umumlashtirdi. Ushbu hujjatning qabul qilinishi bilan soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi munosabatlar tartibga solindi. Soliq kodeksi soliq to'lovchilarning bilimlarini kengaytirishga xizmat qildi, soliq organlari xodimlari uchun esa ular oldida turgan vazifalarni samarali hal qilish bo'yicha yagona ish hujjatiga aylandi.

1997-yilning iyulida DSQ soliq va bojxona vazifalari ajratildi, bojxona organlari soliq organlari tarkibidan chiqarildi va alohida tuzilmaga birlashtirildi. O'zbekiston Respublikasining **Davlat bojxona** qo'mitasi tashkil qilindi. O'zbekiston Respublikasining 1997-yil 29-avgustdagi "Davlat soliq xizmati to'g'risida" 474-I-sonli Qonuni va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 12-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida" 14-sonli Qaroriga muvofiq, soliq organlarining asosiy funksiya va vazifalari belgilab berildi.

1991–1997-yillarda tadbirkorlar faoliyatiga turli tashkilotlarning aralashuvini qisqartirish bo'yicha ijobiy ishlar amalga oshirildi. Biroq davlat organlari tomonidan tadbirkorlar va korxonalarning xo'jalik ishlariga aralashishiga barham berilmadi. Masalan: 1997-yilda 29 ta davlat organi korxonalarni turli masalalar bo'yicha tekshirish huquqiga ega bo'lgan. 3700 korxona va tashkilot bo'yicha o'tkazilgan tekshiruvlar tahlilidan ma'lum bo'lishicha, 1995-yilda va bu yilning birinchi yarmida bu korxona va tashkilotlar 21 ming marta yoki o'рта hisobda olganda, ularning har biri turli organlar tomonidan 5-6 martadan tekshirilgan. Soliq organlaridan tashqari, eng ko'p tekshiruv sanitariya-epidemiya xizmatiga, banklarga, davlat yong'in nazoratiga, mahalliy hokimiyat organlari va boshqarmalarga to'g'ri kelgan.

1998-yildan 2008-yilgacha bo'lgan davr – soliq islohotlarning ikkinchi bosqichidir. Mazkur bosqichda soliq to'lovchi yuridik shaxslarga imkon

boricha soddalashtirilgan, ixchamlashtirilgan soliq to'lash, soliq hisobotlari va soliq to'lash muddatlari soddalashtirish tizimi joriy etildi. Ishlab chiqarish tarmoqlari va korxonalar bo'yiga tushayotgan soliq yuki tobora yildan-yilga kamayib bordi. Kichik korxonalar uchun soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini qo'llash tartibi tasdiqlanishi bilan ilgari aksizlanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi korxonalar soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimiga kirmagan bo'lsa, 1999-yilning 1-oktyabridan boshlab ularga aksiz solig'ini to'lash sharti bilan mazkur tizimni qo'llashlari uchun imkoniyat yaratildi.

2002-yildan boshlab davlat soliq siyosatida mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalardan soliq yukini yanada kamaytirish, chetga qat'iy almashtiriladigan valyutada mahsulotlarni eksport qilgan yuridik va jismoniy shaxslarga daromadga (foydaga) soliqdan va mol-mulk solig'idan pasaytirilgan regressiv soliq stavkasi joriy etildi. Agar buni xorijiy davlatlardagi jismoniy va yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig'i bilan taqqoslaganda, O'zbekistonda daromad solig'ining yuqori stavkalari kamligini ko'rishimiz mumkin. Shu orqali soliq tizimida to'g'ri soliqlar salmog'ini kamaytira borish va egri soliqlar salmog'ini oshirishga mo'ljallangan siyosat yuritish ko'zda tutildi. Shu bilan birga, soliq qonunchiligi takomillashtirildi, barcha soliqlar bo'yicha zarur yo'riqnoma va nizomlar qaytadan ko'rib chiqildi. Samarasiz, byudjetga tushishini qiyinlashtiradigan soliqlar va to'lovlar bekor qilindi.

2003-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlariga ko'ra, byudjet va soliq siyosatini erkinlashtirish yo'li izchil olib borilib, foydadan olinadigan soliq stavkasi 24 foizdan 20 foizgacha, ijtimoiy sug'urta ajratmalar 37,3 foizdan 35 foizgacha pasaytirilib, soliqlarning ayrim turlari bekor qilindi. Fiskal undirishlar darajasi 2002-yildagiga taqqoslaganda, yalpi ichki mahsulotga nisbatan 33,2 foizdan 32,5 foizgacha kamaygan. 2004-yilda ham qator soliq islohotlari amalga oshirilib, korxonalarga tushadigan o'rtacha soliq yuklamasi 2003-yilning 1-yarim yilligidagi 28,4%, 2004-yilda 27,8% pasayganligini ko'rish mumkin.

2005-yilning 1-iyulidan boshlab mikrofirma va kichik korxonalar uchun ilgari to'lab kelingan 4 xildagi to'lov, yagona soliq hamda byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi, Respublika yo'l jamg'armasi, Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armalariga majburiy ajratmalar o'miga yagona soliq to'lovi joriy etilishi kichik biznes zimmasidagi soliq yukining sezilarli darajada pasayishiga olib keldi.

Shu maqsadda 2007-yil 25-dekabrda "O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksini tasdiqlash to'g'risida"gi 136-sonli Qonuni qabul qilindi. Mazkur qonun bilan yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi **Soliq kodeksi** qabul qilindi va **2008-yil 1-yanvardan** kuchga kiritildi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida soliq tizimini takomillashtirish borasida qabul qilinayotgan Farmon va Qarorlar soliq siyosatini erkinlashtirish,

tadbirkorlikni rivojlantirish, ijtimoiy sohani rag'batlantirish, soliq yukini kamaytirish hamda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirishga qaratildi. Respublikamiz soliq siyosatida soliq yukini tobora kamaytirib borish tadbirlari ko'rildi va yildan-yilga pasayish tendensiyasi kuzatildi.

Soliq islohotlarining uchinchi bosqichi 2009–2016-yillarni o'z ichiga oladi. Bu borada 2009-yilda kichik sanoat korxonalari uchun yagona soliq to'lovi 8 foizdan 7 foizga pasaytirildi, yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun esa qayd etilgan soliq miqdori o'rtacha 1,3 barobar kamaytirilgan bo'lsa, 2010-yilda barcha kichik biznes korxonalari uchun yagona soliq to'lovi stavkasini 7 foizga tushirish to'g'risida qaror qabul qilindi. 2010-yilda yuridik shaxslar uchun daromad solig'i 9 foizgacha, mikrofirmalar va kichik biznes uchun yagona to'lov 7 foizgacha tushirildi. Yalpi soliq yukini 1,2 foizga, kichik biznes subyektlari va mikrofirmalar uchun yagona soliq to'lovini esa 2010-yildagi 7 foizdan 2011-yilda 6 foizga tushirildi.

Soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish borasida 2011-yilda soliq yuki, 1991-yil bilan solishtirganda, yalpi ichki mahsulotga nisbatan qariyb 2 barobar kamayib, 41,2 foizdan 22 foizga tushgan. 2011-yilda mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasining 7 foizdan 6 foizga kamaytirildi. Qariyb 80 milliard 300 million so'm mablag'ni, birinchi navbatda, ishlab chiqarishni texnologik yangilash va zamonaviy texnikani joriy etishga yo'naltirildi. 2015-yilda 42 ming 800 ta tadbirkorlik subyekti internet tarmog'i orqali **“Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali”**da ro'yxatga olingan. Ular 260 turdagi interaktiv xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldilar. 2013-2014-yillarda tadbirkorlar va fuqarolarga 102 mingdan ortiq xizmat ko'rsatilgan bo'lsa, 2015-yilda bu ko'rsatkich 420 mingdan oshgan. Bunda soliq va statistika hisobotlari 100 foiz elektron shaklda internet tarmog'i orqali taqdim etilgan.

Yangi O'zbekistonda soliq islohotlarini amalga oshirish va strategik taraqqiyotini ta'minlash uchun yangi bosqichga o'tildi. Ya'ni, 2017-yilda O'zbekiston soliq siyosatida tarixiy o'zgarishlar davri bo'ldi. Barcha masalalar tanqidiy ko'rib chiqish asosida, tartib-intizomni kuchaytirish va shaxsiy mas'uliyat hamda javobgarlikni oshirish choralarini ko'rish orqali amalga oshirilgan. Soliqqa tortish bazasi yanada kengaydi. Soliq boshqaruvi uchun zamonaviy tartibga solish mexanizmlari joriy etildi. 2018-yil 29 iyunda O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni e'lon qilindi. Unda keng jamoatchilik muhokamasi natijalari hamda Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon banki va xalqaro ekspertlarning tavsiyalari inobatga olindi.

Soliqlarni to'lash muddatini uzaytirish yoki bo'lib-bo'lib to'lashga ruxsat berish bo'yicha yengillashtirilgan mexanizmlar kiritildi. Birinchi marta

tadbirkorlarga ichki bozorda sotgan mahsuloti bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ining bir qismini qaytarish tartibi joriy etildi. Hozirgacha bu tartib faqat mahsulot eksport qilinganda qo'llanar edi. Buning hisobidan tadbirkorlar ixtiyorida 3,4 trillion so'm yoki o'tgan yilga nisbatan 2,5 barobar ko'p mablag' qoladi. Endi tadbirkor tomonidan to'langan ortiqcha soliq o'z muddatida qaytarilmasa, unga Markaziy bankning asosiy stavkasi bo'yicha byudjetdan % to'lanishi belgilandi⁴.

2019-yil 1 yanvardan boshlab iqtisodiyotga soliq yuki sezilarli darajada pasaytirildi. Soliq islohotlari amalga oshirilishi natijasida, qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari 7 baravarga oshib, 48 mingtaga yetdi. Mazkur soliq tushumlari bo'yicha davlat byudjetiga 11,2 trillion so'm kirm qilinib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan bu ko'rsatkich 1,9 baravarga o'sdi. Soliq to'lovchilar bilan joylarga chiqib ishlash, targ'ibot va tushuntirish ishlari olib borish natijasida, 571 mingdan ortiq ish o'rni legalizatsiya qilindi, 62 mingdan ortiq yuridik shaxs va 66 mingdan ortiq yakka tartibdagi tadbirkor ro'yxatga olindi.

Bu, shubhasiz, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida soliq siyosatini mukammallashtirish konsepsiyasi haqida"gi qarorida belgilangan tamoyillarni amalga oshirishga hizmat qilmoqda. Mazkur qarorga muvofiq, biz tadqiq qilayotgan masalaga doir quyidagilar amalga oshirilishi belgilangan:

- istiqbolda korxonalar va jismoniy shaxslar uchun soliqlarni kamaytirish;
- biznes uchun qulay shart-sharoitlar, hajmi va mulkchilik shakllaridan qat'iy nazar, tadbirkorlik subyektlari uchun teng shart-sharoitlar yaratish;
- mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirish.

Ayni vaqtda soliq organlari tomonidan noqonuniy tekshirishlar, xususiyy biznes faoliyatiga asossiz aralashishga qarshi kurashni kuchaytirish maqsadida, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tekshirish tizimi tubdan qayta ko'rib chiqildi. Tekshirish o'tkazishga ruxsat berishning maxsus elektron axborot tizimiga o'tilib, uning nazorati Bosh prokuraturaga yuklanadi. Barcha tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy-xo'jalik faoliyatini tekshirish 2-yilga to'xtatiladigan bo'ldi. **2020-yil 18 maydagi** O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Koronavirus pandemiyasi davrida aholi va tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonga muvofiq, barcha tadbirkorlik subyektlari 1 sentyabrgacha mol-mulk va yer solig'i to'lashdan ozod etilishi, ijtimoiy soliq stavkasi 1 %ga tushirilishi belgilandi.

Mamlakatimizda barcha sohalar qatori soliq tizimini tubdan isloh qilishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28 yanvardagi

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.// Халқ сўзи. -Тошкент., 2020. 25 январ.

“2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmonida 2022-yil 1 oktyabrga qadar sharoiti “og‘ir” bo‘lgan hududlarda 2025-yil 1 yanvargacha yangi tashkil etiladigan tadbirkorlik subyektlariga aylanmadan olinadigan soliq stavkasi 1 foiz stavkada hamda yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqlari hisoblangan summadan 1 foiz stavkada to‘lash tizimini joriy etish bo‘yicha qonun loyihasini Vazirlar Mahkamasiga kiritish vazifasi yuklandi. Shuningdek, **Taraqqiyot strategiyasida 2026-yilga borib tadbirkorlik subyektlariga soliq yuklamasini yalpi ichki mahsulotning 27,5 foizidan 25 foizi darajasiga kamaytirish belgilandi. Umuman, mamlakatda mustaqillik yillarida soliqqa tortish tizimining o‘ziga xosligi va liberallasuvi natijasida talay islohotlar amalga oshirilib, ayrim muammolar yuzaga kelgan bo‘lsada, mazkur muammolarni bartaraf etish hamda ular natijalari yuzasidan olib borilgan chora-tadbirlar o‘zining muayyan natijasini berdi.**

Nazorat savollari

1. Mustaqillikning ilk-yillarida O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonlari qanday kechgan edi?
2. O‘zbekiston Respublikasida bozor munosabatlari shakllanishining o‘ziga xosligi qanday?
3. Bozor munosabatlariga o‘tishning besh tamoyili haqida gapirib bering.
4. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi, sanoat va avtomobilsozlik sohasining rivojlanishidagi islohotlar nimalarda ko‘rindi?
5. O‘zbekiston mustaqilligi yillarida bank-moliya tizimi va soliq sohasidagi islohotlarning muhim ko‘rsatkichlari nimalarda edi?

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. // Yangi O‘zbekiston. 2022-yil, 1-fevral, 22-son (544).
2. Mirzyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. - Toshkent: “O‘zbekiston”. 2017.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi.// “Xalq so‘zi”. T., 2020-yil 24-yanvar.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. // Yangi O‘zbekiston. 22-son. 1-fevral.

5. Usmonov Q., Sharipov Sh. va boshqalar. O'zbekiston – siyosiy va huquqiy islohotlar sari. -Toshkent: “O'zbekiston”. 1996.

6. O'lmasov A., Vaxobov A. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: Sharq, 2006.

7. Karimov Sh., Tursunov I., Shamsutdinov R. Vatan tarixi. Uchinchi kitob. –Toshkent: “Sharq”.1997.

8. Bobojonova D. O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar (70–80-yillar misolida). Qo'llanma. – Toshkent: Sharq, 1999.

9. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O'zbekiston, 2019.

10. Oblomurodov N. Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

7-MAVZU: O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOY O‘ZGARISHLAR

Reja:

7.1. O‘zbekistonda kuchli ijtimoiy siyosat konsepsiyasi va ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi

7.2. O‘zbekistonda aholi bandligi, sog‘liqni saqlash, uy-joy bilan ta‘minlash, transport-muhandislik, kommunikatsiya tizimlari va boshqa ijtimoiy infratuzilmalarni isloh qilinishi

7.3. Madaniyat, adabiyot va san‘at sohalari mamlakat ijtimoiy taraqqiyotining muhim bo‘g‘ini

7.4. O‘zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining yaratilishi, huquqiy asoslari va unga qarshi kurashning rivojlantirilishi

7.1. O‘zbekistonda kuchli ijtimoiy siyosat konsepsiyasi va ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi

Hozirgi bozor munosabatlari sharoitida davlat ijtimoiy siyosatida, avvalambor, aholini ijtimoiy himoya qilish, ularga ijtimoiy ko‘mak berish alohida o‘ringa ega. Ayniqsa, ushbu soha O‘zbekiston sharoitida o‘ziga xos xususiyatga ega. Uning mohiyati shundan iboratki, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar, nogironlar, yetim-yesirlar, boquvchisini yo‘qotganlar, bolalar va kam daromadli oilalarni davlat o‘z himoyasiga olish, ularga har tomonlama ko‘mak berish kabilarda o‘z aksini topgan. Bunday sharoitida davlat mahalliy shart-sharoitlar, milliy o‘ziga xoslik, xalqning milliy mentaliteti, turmush tarzidan kelib chiqib, aholini, ayniqsa kam ta‘minlangan va ko‘p bolali oilalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman, O‘zbekistonda aholini kuchli ijtimoiy himoya qilish tizimini o‘ziga xosligi quyidagi omillar bilan izohlanadi:

Birinchidan, mamlakatning geografik o‘rni, tabiiy iqlim sharoiti barcha joylarda aholining birdek ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi, chorvachilik sohalari bilan to‘la shug‘ullanish imkoniyatini bermaydi. Chunki mamlakat aholisining katta qismi dehqonchilik va chorvachilik bilan mashg‘ul. Ushbu sohalardan kelayotgan daromadlar oila ehtiyojini to‘la ta‘minlash imkoniyatini bermayotganligi bois, ko‘p bolali oilalarda ijtimoiy himoyaga ehtiyoj tug‘iladi;

Ikkinchidan, demografik vaziyat, ya‘ni aholi sonining muttasil o‘sishi, mamlakatda hamon tug‘ilishning birmuncha yuqori ko‘rsatkichi saqlanib qolayotganligi, mamlakatda yoshlar salmog‘ining yuqoriligi bilan izohlanadi.

Mazkur omil ham mamlakatda muttasil kuchli ijtimoiy himoya tizimini tashkil qilishni taqozo etadi.

Aynan shu maqsadda, mustaqillik yillarida bu borada muhim qadamlar qo'yildi. Jumladan, ijtimoiy ko'maklashuvning bozor iqtisodiyoti sharoitidagi yangi tizimiga ko'ra, farzand tug'ilganda, bir yo'la beriladigan to'lovlar saqlab qolinishi bilan birga nafaqalar va imtiyozlarning quyidagi turi ham amalga oshiriladigan bo'ldi. Masalan, birinchidan, bola boquvchi onalarga to'lanayotgan nafaqaning miqdori ko'paytirilibgina qolmay, uning muddati ham uzaytirildi. 1991-yildan boshlab bunday yordam bir yarim-yilgacha to'langan bo'lsa, 1994-yildan e'tiboran bu muddat ikki-yilgacha uzaytirildi. Ishlovchi onalar ham, ishlamaydigan onalar ham, bu nafaqadan foydalanadigan bo'ldilar.

Kuchli ijtimoiy himoya. Aholini ijtimoiy himoya qilish tushunchasining mohiyati shundan iboratki, unga ko'ra, muhtoj oilalar, nogironlar, yetim-yesirlar, boquvchisini yo'qotganlar, bolalar va kam daromadli oilalarni davlat o'z himoyasiga olishi, ularga har tomonlama ko'mak berishi nazarda tutiladi. Bunday sharoitda davlat mahalliy shart-sharoitlar, xalqning milliy mentaliteti, turmush tarzidan kelib chiqib, aholini, ayniqsa, kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni to'g'ri yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston ham o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach, boshqa mamlakatlardan farqli qat'iy ravishda kuchli ijtimoiy siyosat tamoyilini ishlab chiqqanligi bejiz emas. Unga ko'ra, bozor munosabatlari sharoitida aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yo'lga qo'yishning zarurati quyidagi omillar bilan izohlanadi:

O'zbekistonda ijtimoiy ko'maklashuvning bozor iqtisodiyoti sharoitidagi yangi tizimiga ko'ra, farzand tug'ilganda, bir yo'la beriladigan to'lovlar saqlab qolinishi bilan birga nafaqalar va imtiyozlarning quyidagi turlari ham amalga oshiriladigan bo'ldi. Masalan, bola boquvchi onalarga to'lanayotgan nafaqaning miqdori ko'paytirilibgina qolmay, uning muddati ham uzaytirildi. **1991-yildan boshlab** bunday yordam bir yarim-yilgacha to'langan bo'lsa, 1994-yildan e'tiboran bu muddat ikki-yilgacha uzaytirildi. Ishlovchi onalar ham, ishlamaydigan onalar ham, bu nafaqadan foydalanadigan bo'ldilar.

Mustaqillikning dastlabki-yillarida aholini, nogironlarni ijtimoiy himoya qilish, davlat pensiya ta'minoti, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, fuqarolarning sog'lig'ini saqlash haqida va boshqa shu kabi respublika Qonunlari, hukumat qarorlari va Prezident Farmonlari qabul qilindi. Masalan, Respublika Prezidentining aholini ijtimoiy himoyalashga qaratilgan ish haqi, pensiyalar, stipendiyalar, nafaqalarni oshirish to'g'risida, ko'p farzandli oilalarga moddiy yordam ko'rsatish to'g'risidagi bir qator Farmonlari qabul qilindi. 1992-1996-yillar mobaynida faqatgina ish haqi, pensiya, nafaqa va stipendiyalarni oshirishga qaratilgan 10 dan ortiq Prezident Farmonlari va 5 ta

respublika hukumati qarori qabul qilindi. Masalan, 1992-1994-yillar mobaynida ish haqi va pensiyalarning eng kam miqdori bir necha bor oshirildi, ularning miqdorlari bu davrda tegishli ravishda 428 baravar va 1230 baravar ko'paytirildi.

Bu borada Vazirlar Mahkamasining 1992-yil 26 dekabrda "1993-yil 1 yanvardan boshlab mehnatga xaq to'lashning yagona tarif setkasini joriy etish to'g'risida"gi qarorining joriy etilishi hamda davlat tomonidan belgilangan ish haqi va pensiyalarning eng kam miqdoridan soliq olinmasligining joriy qilinishi aholini ijtimoiy himoyalashda muhim ahamiyat kasb etdi. Umuman, qabul qilingan bu qonuniy hujjatlar o'tish davrining eng og'ir sanalgan dastlabki-yillarida Respublika Prezidenti va hukumati kuchli ijtimoiy siyosat yurgizganligidan dalolat beradi.

Shuningdek, Respublika Prezidentining 1991-yil 29 dekabrda **"Erkin narx belgilash munosabati bilan aholini ijtimoiy himoya qilishga doir tadbirlar to'g'risida"**gi Farmonining qabul qilinishi, bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida narx-navoning erkinlashtirilishi munosabati bilan aholini ijtimoiy himoya qilish, uni eng kerakli mahsulotlar bilan ta'minlash va ana shu eng zarur ehtiyoj mollari narxlarini davlat tomonidan belgilashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Masalan, 1992-1994-yillarda non va un mahsulotlari, go'sht va go'sht mahsulotlari, sut, qand-shakar, o'simlik moyi, kir sovun, bolalarga kerakli ayrim mollar, kommunal va transport xizmatlari uchun davlat dotatsiyalari qisman saqlab turildi.

Shu narsa e'tiborga loyiqki, respublika xalq xo'jaligining asosan xom ashyo yetishtirishga mo'ljallanganligi va aksariyat mahsulotlar chetdan keltirilishiga qaramasdan, aholiga ana shu iste'mol mollari arzon narxda sotildi. Masalan, 1992-yilda respublikamizda ishlab chiqarilgan 100 ming tonna chetdan keltirilgan 350 ming tonna go'shtning har bir kilosi aholiga 400 so'mdan sotildi. Vaholanki, uning haqiqiy xarid narxi 750 so'mni tashkil etgan edi. Bundan tashqari olib kelingan shakarning har bir kilosi 315 so'mdan tushgani holda, 200 so'mga sotildi. Bug'doyning har bir kilosi 105 so'm bo'lgani holda 1 kg un 30 so'mga sotildi. 1 kg choy 650 so'mga olinib, aholiga 250 so'mga sotildi. O'rtadagi tafovut davlat tomonidan qoplanib borildi va bu aholiga ijtimoiy jihatdan katta yordam bo'ldi.

Ijtimoiy himoya tizimi borasidagi amalga oshirilgan muhim islohotlardan biri, 1994-yil 28 avgustda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishni tashkil etish masalalari to'g'risida"gi qarori qabul qilingan. Ushbu qaror asosida "Kam ta'minlangan oilalarni hisobga olish, ularga moddiy yordam tayinlash va to'lash tartibi to'g'risida"gi Nizom qabul qilingan. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar asosida Respublika "Mahalla" xayriya jamoat fondi va uning hududiy tuzilmalari joylarda ehtiyojmand va kam ta'minlangan oilalar,

yolg'iz qariya va nogironlar uchun moddiy yordamlar tashkil qilishni ta'minlab keldi.

Masalan, 1995-yil ijtimoiy himoyaga ajratilgan mablag'ning 3 % onalarga ikki yoshgacha farzandlarini parvarish qilish uchun ajratilganligi buni yaqqol isbotlaydi. Ushbu jihat respublikada nafaqa va ish haqining eng kam miqdori bilan bog'liq holda shakllantiriladigan bo'ldi. Bu, avvalo, pulning qadsizlanishi oshgan sharoitda nafaqalarning ushbu turining indeksatsiyalanishini ta'minlashi barchaga ayon. Bolalarga beriladigan yigirmadan ziyod turli nafaqalar o'rniga 1994-yilning sentyabridan boshlab barcha bolali oilalar uchun yagona nafaqa joriy etildi. Masalan, 1995-yilda ijtimoiy himoyaga ajratilgan mablag'larning 51 % oilalarga, ularning farzandlariga ikki yoshga to'lgunlaricha parvarish qilish uchun ajratildi.

Albatta, aholining ijtimoiy muhofazaga eng muhtoj qatlamlaridan biri – bu kam ta'minlangan oilalardir. Agar yaqin o'tmishga murojaat qilinsa, ularni davlat tomonidan moddiy ta'minlash doimiy ravishda takomillashtirib borilgan. Bu borada **1997-yil 1 yanvardan** boshlab fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari zimmasiga kam ta'minlangan oilalarni hisobga olish, ularning muhtojlik darajasini aniqlash, serfarzand oilalarga nafaqa belgilash kabi ilgari korxonalar yoki ijtimoiy ta'minot organlari bajargan vazifalar yuklandi. Ya'ni, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari zimmasiga kam ta'minlangan oilalarni hisobga olish, ularning muhtojlik darajasini aniqlash, serfarzand oilalarga nafaqa belgilash kabi ilgari korxonalar yoki ijtimoiy ta'minot organlari bajargan vazifalar yuklandi.

Masalan, 1998-yilda mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari orqali respublikadagi 700 ming yoki umumiy oilalarning 11,8 foiziga kam ta'minlanganligi uchun moddiy yordam ko'rsatildi. Ko'rsatilgan moddiy yordam miqdori har oilaga hisoblaganda, har oyda 1730 so'mdan ortiqni tashkil etgan. Shu asosda 1998-yilda bolali oilalarning 36% i nafaqa olgan. O'rtacha nafaqa miqdori bitta oilaga deyarli 1483 so'mga to'g'ri kelgan yoki (1996-yilga nisbatan) besh barobar o'sgan. Bu davrda bir oylik moddiy yordam miqdori 600 so'mdan 8186 so'mga, ya'ni 13,6 barobarga o'sgan..

Ya'ni, bir bolali oilalarga eng kam ish haqining 30%, ikki bolali oilalarga eng kam ish haqining 60%, uch bolali oilalarga eng kam ish haqining 80%, to'rt bolali oilalarga eng kam ish haqining 100%, besh va undan ko'proq bolali oilalarga eng kam ish haqining 120%. Davlat tomonidan bolalarni boqish va tarbiyalashga qilinadigan sarf-xarajatlarning bir qismini oilalarga kompensatsiya tarzida berib turildi, ayni vaqtda otionalarning mas'uliyati kuchaytirildi. Beshta va undan ko'proq bolali oila uchun nafaqaning eng ko'p miqdori avvaliga eng kam ish haqining yarmi miqdorida, 1996-yilga kelib eng kam ish haqining to'la stavkasi darajasida belgilandi.

1997-yil 1 yanvardan boshlab kam ta'minlangan oilalarni hisobga olish, ularning muhtojlik darajasini aniqlash, serfarzand oilalarga nafaqa belgilash mahalla zimmasiga yuklandi. Mahallalar ko'magida birgina 1998-yilda respublikadagi 700 ming yoki umumiy oilalarning 11,8 foiziga kam ta'minlanganligi uchun moddiy yordam ko'rsatilgan. Ko'rsatilgan moddiy yordam miqdori har oilaga hisoblaganda, har oyda 1730 so'mdan ortiqni tashkil etgan. Shu asosda 1998-yilda bolali oilalarning 36% i nafaqa olgan. O'rtacha nafaqa miqdori bitta oilaga deyarli 1483 so'mga to'g'ri kelgan yoki (1996-yilga nisbatan) besh barobar o'sgan. Bu davrda bir oylik moddiy yordam miqdori 600 so'mdan 8186 so'mga, ya'ni 13,6 barobarga o'sgan. Bu esa mustaqillik yillarida aholiga ijtimoiy moddiy yordam samaradorligining-yildan-yilga oshib borganligini ko'rsatadi.

Agar raqamlarga murojaat qilinsa, **1992-1996-yillarda** non va go'sht mahsulotlari, sut, qand, shakar, o'simlik moyi, kir sovun, bolalarga kerakli ayrim moddalar, kommunal va transport xizmatlari uchun dotatsiyalar qisman saqlab qolindi. Shu tufayli daromad darajasi turlicha bo'lgan oilalar ulardan bir qadar foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Islohotlarning dastlabki bosqichida sobiq ittifoqning ko'pgina mamlakatlarida aholining asosiy qismi yoppasiga qashshoqlashgan bir paytda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan tadbirlar muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo'ldi. Bu esa odamlarning islohotlarni jadallik bilan olib borishga ishonchini kuchaytirdi.

Bu borada muhim yangiliklardan biri, eng kam ish haqi va pensiyalardan soliq olinmaydigan bo'ldi. Korxonalarning o'z xodimlariga ijtimoiy yordam ko'rsatish sohasidagi xarajatlaridan bir qismi byudjet mablag'lari hisobidan qoplanib turildi. Keng iste'mol mollari va xizmatlarning ko'pgina qismi bo'yicha narxlardagi tafovutlarning o'zni qoplandi. Shu bilan birga, qo'shimcha ijtimoiy imtiyozlar ham joriy qilindi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilari va yolg'iz pensionerlar uchun bepul nonushtalar, 2 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun bepul ovqat, maktab o'quvchilari va talabalar uchun ovqatning arzonlashtirilishi kabi imkoniyatlar berildi. Shuningdek, ko'pgina toifadagi fuqarolarga turar-joy shaxsiy mulk qilib bepul berildi, ba'zi turdagi kommunal xizmatlar haqini to'lashda yengilliklar joriy etildi.

Ayniqsa, Respublika Prezidentning 1999-yil 13 yanvarda "Aholini aniq yo'naltirgan ijtimoiy madad bilan ta'minlashda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari rolini oshirish to'g'risida" gi Farmoniga asosan, 1999-yil 1 martdan boshlab aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha amaldagi chora-tadbirlar bilan bir qatorda mahalla o'zini o'zi boshqarish organlari orqali ishlamaydigan onalarga, bolasi 2 yoshga yetgunga qadar parvarish qilish bo'yicha nafaqalar tayinlash va to'lash, o'zgalarning parvarishiga muhtoj bo'lgan yolg'iz pensionerlarni asosiy oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash vakolatlari berildi. Boshqa sohalar

farqli ravishda davlatning umumiy byudjetidagi katta qismi ijtimoiy sohaga yo'naltiriladigan bo'ldi.

Agar raqamlarga murojaat qilinsa, 2006-yilda qabul qilingan "Davlat byudjeti" to'g'risidagi Qonunga asosan, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga 2007-yilda 39103,6 mln so'm miqdorida, 2008-yilda esa 56730,2 mln so'm miqdorda davlat byudjetidan mablag'lar ajartilgan. Ushbu raqamlar keyingi-yillarda ham o'sgan. Masalan, faqatgina 2014-yilning o'zida birgina ish haqi, pensiya va stipendiyalar hajmi 23,2 foiz, aholining real daromadlari 10,2 foizga ko'paygan.

Jumladan, 2016-yilgacha bo'lgan so'nggi yillarda respublika bo'yicha ehtiyojmand oilalarni qo'llab-quvvatlash uchun 1 milliard 976,8 million so'm, 6838 nafar fuqaroning salomatligini tiklashga 1 milliard 272 million so'm, 2336 nafar kishining uy-joyini ta'mirlashga 1 milliard 501 million so'm yo'naltirilgan. 2015-yilgacha bo'lgan davrda ijtimoiy sohadagi natijalar, xususan, aholini ijtimoiy himoya qilishga yo'naltirilgan davlat xarajatlarining 5 barobardan ortiqroqqa ko'paygani ijobiy natija, albatta. Mamlakatda aholi turmush darajasining yaxshilangani natijasida onalar o'limi 2 barobardan ko'proq, bolalar o'limi esa 3 barobarga kamaygani, odamlarning o'rtacha umr ko'rish **67 yoshdan 73 yoshga, jumladan, ayollarning o'rtacha umr ko'rish 75 yoshga** yetgani ham O'zbekistonning XXI asrdagi rivojlanish dinamikasini namoyon etdi.

Yana tarixiy raqamlarga murojaat qilinsa, faqatgina 2014-yilning o'zida birgina ish haqi, pensiya va stipendiyalar hajmi 23,2 foiz, aholining real daromadlari 10,2 foizga ko'paygan. Ammo ushbu tizimda, shu bilan birga, ayrim muammolarga yo'l qo'yilganligini ham qayd etish lozim. Ya'ni, qator-yillar aholiga ijtimoiy yordam ko'rsatishda xato va kamchiliklarga yo'l qo'yilgan. Bular kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarga nafaqa belgilash va to'lash tizimidagi kamchiliklar, haqiqatdan ham muhtoj oilalarga moddiy yordam ko'rsatish va to'lashda lavozimini suiiste'mol qilish (bu ko'rsatkich respublika bo'yicha 0,3 1,4% darajasida) holatlari, muhtoj oilalarga ijtimoiy yordam ko'rsatish uchun ajratilgan mablag'larning ko'zda tutilgan boshqa maqsadlarda ishlatilishi va hokazolardir.

Ko'rilayotgan aniq chora-tadbirlar natijasida, mamlakatimizda aholining ijtimoiy turmush darajasi muttasil yaxshilanib bormoqda. Xususan, xalqaro miqyosda katta nufuzga ega bo'lgan jahon iqtisodiy forumi reytingiga ko'ra, O'zbekiston 2014-2015-yillardagi rivojlanish yakunlari va 2016-2017-yillarda iqtisodiy o'sish prognozlar bo'yicha dunyodagi eng tez rivojlanayotgan beshta mamlakat qatoridan joy oldi. Bundan tashqari, 2015-yilda mamlakatimiz BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO)ga a'zo davlatlarning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash

sohasida Ming-yillik rivojlanish maqsadlariga erishgani uchun beriladigan mukofotiga sazovor bo'lgan 14 ta davlatdan biri sifatida e'tirof etildi.

Mamlakatimizda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan 14 yoshgacha bolalari bo'lgan oilalarga nafaqa, bola ikki yoshga to'lgunga qadar bola parvarishi bo'yicha nafaqa va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam to'lanadi. **2019-yil 1 yanvardan** boshlab 14 yoshgacha bo'lgan bolalari bor oilalarga nafaqalar, bola 2 yoshga to'lgunga qadar uning parvarishi bo'yicha nafaqalar va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyatidagi muhtoj oilalarga bir martalik moddiy yordamning yangi miqdori joriy etildi. Ayni paytda ushbu nafaqalar va moddiy yordam miqdori eng kam ish haqidan kelib chiqib belgilanadi. 2019-yildan eng kam ish haqiga bog'lanmagan, qat'iy belgilangan stavkalar amal qiladi.

Zarur ish stajiga ega bo'lmagan kekxa yoshdagi va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga beriladigan nafaqa hamda dafn etish marosimi uchun nafaqalarni to'lash xarajatlari Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladi.

2019-yil 1 yanvardan boshlab zarur ish stajiga ega bo'lmagan kekxa yoshdagi va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga beriladigan nafaqa hamda dafn etish marosimi uchun nafaqalarni to'lash xarajatlarini moliyalashtirish O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan amalga oshiriladigan bo'ldi. Ilgari umrini nogiron farzandiga qarash, uni parvarish qilishga bag'ishlagan onalarga ijtimoiy nafaqa to'lanmas edi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida "...nogironligi bo'lgan bolalar va ularning oila a'zolarini, boquvchisini yo'qotganlarni o'n olti yoshgacha ijtimoiy muhofaza qilish masalasi doimo e'tiborimiz markazida turishi kerak. Umrini nogiron farzandiga qarash, uni parvarish qilishga bag'ishlagan onalar uchun alohida ijtimoiy nafaqa turini joriy etamiz", deb alohida ta'kidlab o'tdi.

So'nggi yillarda pensiya ta'minoti tizimi mehnatga layoqatsiz va kam ta'minlangan fuqarolarning turmush darajasini ta'minlashga va qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan iqtisodiy, huquqiy, ijtimoiy va tashkiliy xarakterga ega bo'lgan qator chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirilishini nazarda tutmoqda. Ushbu tizim 3,3 milliondan ortiq fuqarolarni o'z ichiga olib, mamlakat aholisining taxminan 10 foizini qamrab oladi. Bunda yoshga doir pensiya oluvchilar – 2 502,6 ming nafar, nogironlik pensiyasi oluvchilar – 360,3 ming nafar, boquvchisini yo'qotganlik pensiyasi oluvchilar – 168,5 ming nafar va ijtimoiy nafaqa oluvchilar – 294,1 ming nafarni tashkil etadi.

Yangi O'zbekistonda so'nggi yillar davomida iqtisodiy faol aholi hissasiga ijtimoiy badallar bo'yicha yuklama tobora oshmoqda. Demografik prognozlariga ko'ra, 2018–2025-yillarda pensiya yoshidagi aholining ulushi (1,2 million kishiga) oshishi kutilmoqda, bu esa, o'z navbatida, Pensiya

jamg'armasi xarajatlarining mutanosib ravishda oshishiga olib keladi. Shunday qilib, 2016-yildan boshlab, O'zbekiston Respublikasida pensiya tayinlash uchun-yillik murojaatlar sonining ortib borishi (-yillik o'rtacha o'sish – 16 ming nafar fuqaro) kuzatilmoqda va 2025-yilga borib 300 ming nafarga ortishi kutilmoqda.

Darhaqiqat, bozor munosabatlariga o'tishning boshqa prinsiplarini amalga oshirish ham aholini ijtimoiy jihatdan kuchli himoya qilish dasturlarini ro'yobga chiqarishga bog'liqdir. Samarali ijtimoiy siyosatni iqtisodiyotni barqarorlashtirish, tarkibiy o'zgartirishlar, bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari bilan uyg'unlashtirib amalga oshirib borgan taqdirdagina ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini barpo etish mumkin.

Bu esa respublikada so'nggi yillarda boshlangan tub islohotlar va yangilanishlar barcha sohalar qatori aholini ijtimoiy himoyalash tizimini ham tubdan isloh qilish vazifasini ko'ndalang qilib qo'ymoqda.

Ayniqsa, 2016-yilda **Shavkat Mirziyoyev**ning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi natijasida, mamlakatda barcha sohalarida jadal yangilanishlar va islohotlarning yangi davriga qadam qo'yildi. Ushbu yo'nalishda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholining moddiy ahvolini yaxshilanishiga, ularning murojaatlarini hal qilinishi uchun ko'plab shart- sharoitlar yaratib berishga erishildi hamda islohotlarning yangi bosqichiga o'tildi.

Ayniqsa, qator-yillar bu boradagi kamchiliklarni aniqlash va bartaraf qilish bo'yicha amaliy qadamlar qo'yildi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq qabulxona" lari va "Virtual qabulxonalari" muhim rol o'ynadi. 2017-yildan boshlab joriy etilgan xalq bilan faol muloqot olib borish, jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash tizimini yanada takomillashtirish maqsadida, respublikamiz shahar va qishloqlariga "Sayyor qabullar" uyushtirilishi yo'lga qo'yildi. Jumladan, 2018-yil 1 apreligacha Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika "Jamoatchilik nazorati ishchi guruhi" vakillari mahallalarda ijtimoiy holatni o'rganish maqsadida, Namangan viloyati Pop, Kosonsoy tumanlarida, Surxondaryo viloyati Qumqo'rg'on va Sariosiyo tumanlarida, Farg'ona shahri va Quva tumanida, Andijon viloyati Qo'rg'ontepa tumanida, Navoiy, Buxoro, Xorazm viloyatlari va Jizzax shaharlarida bo'lishib, aholini qiynayotgan va "Xalq qabulxona"lariga kelib tushayotgan shikoyatlar yechimi yuzasidan sayyor reydlar uyushtirilib, ko'pgina muammolar o'sha yerlarning o'zida hal etilgan. Ushbu tizim bugungi kunda ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bu borada Prezident **Shavkat Mirziyoyev** 2018-yil 28 dekabrda **Oliy Majlisga Murojaatnomasida** qayd qilganidek, "Iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy himoya o'zaro uzviy bog'liq tushunchalar bo'lib, ularni bir-biridan ajralgan holda tasavvur qilib bo'lmaydi. Ayniqsa, 2019-yil – "Faol

investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish-yili”da ijtimoiy sohani yanada rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish zarur”. Buning uchun quyidagi strategik vazifalarni amalga oshirish lozim”.

Birinchidan, aholi o’rtasida ishsizlikni kamaytirish, odamlar va oilalarning daromadini oshirish lozim. Hukumat bir oy muddatda 2019-yil uchun bandlikka ko’maklashishning yangi davlat dasturini tasdiqlashi kerak. Bu borada ishsizlarni kasbga o’qitish, ularga huquqiy va boshqa maslahatlar berish hamda boshqa ijtimoiy yordam usullaridan keng foydalanish kerak. Xalqimizning hayot darajasini yuksaltirish uchun mehnatga munosib haq to’lash tizimini shakllantirish va aholi real daromadlarini oshirishimiz zarur.

Eng kam oylik ish haqi miqdorini belgilash tartibini qayta ko’rib chiqish, soliq va boshqa to’lovlarning eng kam ish haqi miqdori bilan bog’liq bo’lishiga barham berishligi hamda Vazirlar Mahkamasiga ikki oy muddatda ushbu masalani hal etish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish vazifasi yuklatildi.

Ikkinchidan, pensiya va nafaqalarni tayinlash va to’lash tartibini qayta ko’rib chiqish, pensiya tizimini tubdan isloh qilish zarur. Zero, ijtimoiy himoyaning yangi tizimiga ko’ra, pensiyani hisob-kitob qilish uchun ish haqining maksimal miqdorini eng kam oylik ish haqining 8 barobaridan 10 barobarigacha oshirish bo’yicha yangi tizim joriy etildi. Ayni vaqtda nogironligi bo’lgan bolalar va ularning oila a’zolarini, boquvchisini yo’qotganlarni o’n olti yoshgacha ijtimoiy muhofaza qilish masalasi doimo e’tiborimiz markazida turishi kerak. Umrini nogiron farzandiga qarash, uni parvarish qilishga bag’ishlagan onalar uchun alohida ijtimoiy nafaqa turini joriy etamiz, deya qayd etadi, Yurtboshimiz.

Umuman, mustaqillik yillaridagi islohotlar jarayonida amalga oshirilgan ijtimoiy himoyalashning quyidagi natijalarini ko’rish mumkin:

— birinchidan, sobiq tuzumda mavjud bo’lgan mulkka davlat egaligi, ishlab chiqarish vositalari, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarga, mehnatga haq to’lashning monopoliya tizimiga barham berildi;

— ikkinchidan, tadbirkorlik, kichik biznes, kishilarning iqtisodiy faolligining oshib borayotganligini ijtimoiy islohotlarning muvaffaqiyati deb, aytish mumkin;

— uchinchidan, muhtoj oilalarning bozor munosabatlari mohiyatini tushunib yetishi natijasida oila daromadlarini ko’paytirish imkoniyatlarini qidirishga, to’q va farovon hayot kechirayotgan oilalarga tenglashishga intilish kuchaymoqda;

— to’rtinchidan, ishonchli ijtimoiy kafolatlarning ta’minlanishi, bozor munosabatlariga o’tishdagi qiyinchiliklarni yumshatish va yangi sharoitga ko’nikishga ko’maklashmoqda;

— beshinchidan, so’nggi yillarda davlat muhtoj aholini ijtimoiy qo’llab-quvvatlash bilan birga, o’z oilasining farovonligini ta’minlashga

intiluvchilarga qulay imkoniyatlar yaratmokda (tadbirkorlik uchun imtiyozli kreditlar, nogironlar, yetim-yesirlar, boquvchisini yo'qotganlar va muhtojlarga imtiyozli asosda uy-joy, tomorqa yer uchastkalari bilan ta'minlash, ishlab chiqaruvchilarni vaqtincha hamda ortiqcha tekshiruvlar va soliqlardan ozod etish kabilar) va bu bilan ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam bermokda.

Umuman, O'zbekistonda davlat ijtimoiy siyosatining ayrim jihatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, mustaqillik yillarida davlat ijtimoiy himoya siyosatining o'ziga xos tizimi shakllanganligini ko'rish mumkin. Ya'ni davlat muhtoj aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bilan birga, o'z oilasining farovonligini ta'minlashga intiluvchilarga qulay imkoniyatlar yaratmokda (bular tadbirkorlik uchun imtiyozli kreditlar, nogironlar, yetim-yesirlar, boquvchisini yo'qotganlar va muhtojlarga imtiyozli asosda uy-joy, tomorqa yer uchastkalari bilan ta'minlash, ishlab chiqaruvchilarni vaqtincha hamda ortiqcha tekshiruvlar va soliqlardan ozod etish kabilar shular jumlasidandir). Bu bilan aholining turmush tarzida ijobiy siljishlar yuz berib, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, millatlararo totuvlik ta'minlanmoqda.

Ayniqsa, so'nggi -yillarda fuqarolar farovonligini oshirish, ularning hayot tarzini yaxshilash uchun "Xalq davlat idoralariga emas balki, davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak", degan g'oya hayotga tatbiq etilmoqda. Olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, aholining yaxshi yashashi uchun har tomonlama shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha **Harakatlar strategiyasida** ham o'z aksini topgan. Unda aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirish, kam ta'minlangan oilalar sonini va aholining daromadlari bo'yicha farqlanish darajasini yanada kamaytirish, byudjet muassasalari xodimlarining ish haqi, pensiya, stipendiya va ijtimoiy nafaqalar hajmini inflyatsiya sur'atlaridan yuqori miqdorda izchil oshirish masalalari ko'zda tutilgan.

Kambag'allikni keltirib chiqaruvchi omillar mamlakatda inson salohiyatini rivojlantirishga, ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanishi va aholining iqtisodiy faoliyatiga to'sqinlik qiladi.

O'zbekistonda 2017-2020-yillar mobaynida kambag'allikni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar natijasida, aholi jon boshiga real jami daromad 43,9 foizga, o'rtacha hisoblangan nominal oylik ish haqi 79,7 foizga yoki 2016-yildagi 1293,8 ming so'mdan 2019-yilda 2324,5 ming so'mga oshdi.

Jahon bankining "O'zbekiston fuqarolarini tinglab" loyihasi doirasida, uy xo'jaliklari orasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, 2020-yilning yanvar-mart oylari uchun o'rtacha kambag'al xonadonning oylik

daromadi taxminan 1,5 million so'mni tashkil etib, taqqoslama narxlarda bu ko'rsatkich o'tgan yilning mos davriga nisbatan 12 foizga oshgan.

O'zbekistonda ijtimoiy sug'urta, ijtimoiy yordam va mehnat bozorini faollashtirish dasturlaridan iborat bo'lgan, nisbatan aniq shakllantirilgan va keng qamrovli ijtimoiy himoya tizimi mavjud, ammo umumiy aholining deyarli yarmi va kam ta'minlangan oilalarning uchdan bir qismi ijtimoiy himoya dasturlari bilan ta'minlanmagan.

– 2018-yilda O'zbekistonda ijtimoiy himoya xarajatlari yalpi ichki mahsulotning 6 foizini tashkil etgan. Bu ko'rsatkich Yevropa hamda Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlaridagi ijtimoiy himoya sarmoyalarining o'rtacha darajasidan ancha past.

– aholining ko'p qismi haligacha ijtimoiy ta'minotga erisha olgani yo'q: band aholining qariyb 60 foizi norasmiy sektorda bo'lib, badal to'lashni nazarda tutuvchi ijtimoiy sug'urta dasturlarida qatnashmaydi.

– Ijtimoiy yordam dasturlari yetarlicha qamrovga ega emas. Masalan, ilgari bolalar nafaqalari barcha bolali oilalarga qaratilgan bo'lsa, bugungi kunda ular faqat kam ta'minlangan oilalarga yo'naltiriladi.

– kam ta'minlangan oilalarning aksariyati nafaqalarni tayinlashning juda qat'iy talablariga javob bersalar ham, ko'p hollarda mahalliy rahbarlarning e'tiborsizligi tufayli nafaqalarni turli sabablarga ko'ra olish imkoniyatiga ega bo'la olmayapti. "Obod qishloq" dasturining amalga oshirilishi tufayli 1,7 mln qishloq aholisining yashash sharoitlari yaxshilandi. Birgina 2019-yilda «Obod qishloq» va «Obod mahalla» dasturlarini amalga oshirish uchun jami 600 million AQSh dollariga teng 6,1 trln so'm ajratildi.

Biroq erishilgan natijalarga qaramay, O'zbekistonda 400 mingdan ortiq oila turmush sharoitlari yaxshilanishiga muhtoj. Norasmiy sektorning mehnat bozoridagi ulushi 40-50foizni tashkil etadi. Biroq kambag'al uy xo'jaliklarining faqat 23 foizigina ijtimoiy nafaqa olishadi. Pandemiya sharoitida aholining kambag'al va eng zaif qatlamlariga ijtimoiy va moddiy yordam ko'rsatuvchi muassasalar faoliyatini isloh qilish zarurati kuchaydi. Shu bois bu muammolarni hal qilish jadallik bilan amalga oshirilmoqda. Moddiy yordamni taqsimlashda kerakli nazorat, shaffoflik va manzillilikni ta'minlash maqsadida, raqamli texnologiyalar asosidagi tizimli yechimlarni joriy qilish asosida avval yetarlicha manzilli bo'lmagan va samarasiz tizimdan yangi tizimga o'tilmoqda.

Keyingi yillarda mahallalarda joriy etilgan **"temir daftar"**lar anchagina ish bermoqda. Bu davlat yordamini yo'naltirib turish, ijtimoiy barqarorlikni saqlab qolish uchun asos bo'ldi, katta natija berdi. Hozirda "temir daftar"lar oilalarni kambag'allikdan chiqarish ishlarini rejali tashkil etishda, ro'yxatdagilarga qarab keyingi ishlarni muvofiqlashtirishda qo'l kelmoqda. Yoshlar va ayollar daftarlari ham kasb-hunar o'rgatish, bandlikni ta'minlashda manzilli yondashuvni kuchaytirishga xizmat qiladi.

“Yoshlar daftari”ga 18-30 yoshgacha bo‘lgan yigit-qizlar kiritilsa, “ayollar daftari”ga 30 yoshdan oshgan ayollar kiritiladi. Ro‘yxatni shakllantirishda ijtimoiy, huquqiy, psixologik qo‘llab-quvvatlashga, bilim va kasb o‘rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bor bo‘lgan ishsiz yoshlar va xotin-qizlarga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Bunda ijtimoiy siyosatning muhim dasturi sifatida respublikada mazkur yo‘nalishda amalga oshirilgan eng muhim islohotlardan biri, shubhasiz, **2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida** ijtimoiy himoya sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirish; ijtimoiy sug‘urta tizimini yaratish, jumladan, ijtimoiy sug‘urta jamg‘armasini tashkil etish; kam ta‘minlangan oilalarga ijtimoiy yordam va xizmatlarni ijtimoiy shartnoma asosida taqdim etish belgilandi. «Ijtimoiy himoya yagona reestri» axborot tizimida yordamga muhtoj ayollar, yoshlar va nogironligi bo‘lgan shaxslar bo‘yicha alohida ma‘lumotlar bazasini yaratish, jumladan, “Temir daftar”, “Yoshlar daftari” va “**Ayollar daftari**”ni **“Ijtimoiy himoya yagona reestri”** bilan integratsiya qilish belgilanganligi ahamiyatga molikdir. Strategiyaning 53-maqsadi: Aholi uchun majburiy ijtimoiy kafolatlarni ta‘minlash, ehtiyojmand qatlamlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish. Aholining muhtoj qismini zamonaviy protez-ortopediya buyumlari va reabilitatsiya vositalari bilan ta‘minlash darajasini 60 foizga yetkazish belgilangan.

Shuningdek, strategiyada majburiy ijtimoiy kafolatlar bo‘yicha qonunchilikni tizimlashtirish va takomillashtirish, belgilangan ijtimoiy himoyaning qat‘iy ta‘minlanishini nazorat qilish, majburiy ijtimoiy kafolatlardan, shu jumladan, ijtimoiy himoya turlaridan foydalanish imkoniyatini sohani raqamlashtirish hisobiga kengaytirish, ushbu jarayoniga ochiqlik va shaffoflik tamoyillarini joriy qilish belgilangan. Ayniqsa, ijtimoiy nafaqa tayinlash mezonlariga javob beradigan barcha ehtiyojmand aholining kamida **85 foizini** ijtimoiy yordam dasturlari bilan qamrab olish, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar va aholi qatlamlariga, shuningdek, vaqtinchalik og‘ir sharoitga tushib qolgan fuqarolarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri davlat ijtimoiy yordamini ko‘rsatishga ustuvor ahamiyat qaratilgan.

7.2. O‘zbekistonda aholi bandligi, sog‘liqni saqlash, uy-joy bilan ta‘minlash, transport-muhandislik, kommunikatsiya tizimlari va boshqa ijtimoiy infratuzilmalarni isloh qilinishi

XX asr 90-yillar boshida respublikadagi ko‘plab ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning negizida uzoq-yillar davomida hukm surib kelgan ma‘muriy-buyruqbozlik tizimining asoratli ta‘siri yotishini, ularni hal etishning yagona to‘g‘ri yo‘li – bu ijtimoiy himoya tizimini bosqichma-bosqich shakllantirish va rivojlantirishdan iborat.

Mustaqillik yillarida sog'liqni saqlash tizimida ham ijobiy o'zgarishlar ro'y berdi. Bu tizimning mablag' bilan ta'minlanish darajasi chegaralanganligiga qaramay, O'zbekistonda 1990-yil bilan 1998-yil oraligida bolalar o'limi 40 %ga, onalarniki esa qariyb 3,5 barobar kamaydi.

Kuchli ijtimoiy siyosat g'oyasi asosida o'tkazilayotgan islohotlar tufayli erishilgan ijobiy tajribani mustahkamlash va aholini ijtimoiy himoyalashning amaldagi mexanizmini tanqidiy baholash zarurati yuzaga kelganligi sababli hamda mamlakatda mavjud makroiqtisodiy vaziyatga va iqtisodiyotning amaldagi yuksalishini e'tiborga olib, ijtimoiy islohotlarning navbatdagi bosqichining asosiy vazifalari belgilab berildi. Xalq moddiy farovonligini oshirish va aholini ijtimoiy himoyalashni kuchaytirish maqsadida quyidagi vazifalar belgilandi: aholining xarid quvvatini oshirish; ichki bozorni O'zbekistonda ishlab chiqarilgan tovarlar bilan to'lg'azish strategik yo'nalish sifatida qabul qilingan bo'lsa, 2000-2005-yillar davrida minimal ish haqini 3,5 marotabaga oshirish; aholi jon boshiga o'rtacha daromadni 1,8 - 2 marotaba oshirish; inflyatsiyani-yiliga 6-8% darajasigacha pasaytirish; sanoat ishlab chiqarishning umumiy hajmida iste'mol mollari hissasini 50 %gacha oshirish yaqin-yillarning asosiy vazifalari qilib belgilandi.

Aholining ijtimoiy muhofazasini kuchaytirishga qaratilgan tadbirlar quyidagi yo'nalishlardan iborat: ijtimoiy yordamning maqsadli yo'nalishi, bunda asosiy e'tiborni yolg'iz pensionerlar, nogironlar va nogiron bolalarga qaratish; mehnat bozorini shakllantirish, ish joylarini yaratish bo'yicha faol siyosat yurg'izish; aholini tabiiy gaz va ichimlik suvi bilan ta'minlash bo'yicha Davlat dasturini bajarish belgilandi. Tub o'zgarishlarning **1991-1995-yillarida** asosiy oziq-ovqat mahsulotlari va nooziq-ovqat mollarni iste'mol qilish keskin kamayishi, ommaviy ishsizlik paydo bo'lishining oldini olish, aholi turmush darajasining keskin tushib ketishiga yo'l qo'ymaslik, ijtimoiy sohalar – sog'liqni saqlash, ta'lim, fan va madaniyat tarmoqlari doimiy ishlashini ta'minlashga muvaffaq bo'lindi.

Islohotlarning bu bosqichida O'zbekiston ijtimoiy himoya siyosatining asosiy vazifasi – imkon qadar **yalpi ishsizlikka** yo'l qo'ymaslik hamda narxlarning erkinlashtirilishi natijasida aholi daromadlaridagi "yo'qotishlar"ni kamaytirish bo'ldi. Davlatning ijtimoiy-iqtisodiy, milliy va demografik xususiyatlarini hisobga olgan holda iste'mol bozorlari himoyasi va davlatning iste'mol xavfsizligiga asos solindi. Asosiy oziq-ovqat va iste'mol mollarinig keskin kamayib ketishiga yo'l qo'ymaslik uchun chegaralangan mahsulotlarning me'yorlashtirilgan tizimi ishlab chiqildi. Shuningdek, himoya chorasii sifatida iste'molchilarga subsidiyalar berish tizimi va iste'mol bozoridagi asosiy oziq-ovqat tovarlarini mamlakatdan tashqariga chiqib ketishidan himoyalashning turli shakllaridan keng foydalanildi. Narxlarni erkinlashtirish sharoitida aholining xarid qobiliyatini himoya qilish uchun bu choralar muhim ahamiyat kasb etdi.

Hukumat tomonidan qishloq aholisiga hususiy tomorqalarning ajratilishi, shuningdek, aholi asosiy qismining real maoshi kamayishini kompensatsiya qilish maqsadida, tadbirkorlik faoliyati qo'llab-quvvatlandi. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, bu-yillar ichida qishloq aholisi xususiy tasarrufidagi yer hajmi ikki barobarga oshdi, natijada, har bir oila tasarrufidagi tomorqalar 1990-yildagi 12 sotixdan 30 sotixga yetdi. Bu chora-tadbirlar bozor tipidagi yuqori samarali tomorqa xo'jaliklarini tashkil etish imkonini yaratdi.

Bozor iqtisodiyoti tizimida ishlashga moslashmagan ta'lim hamda sog'liqni saqlash tizimi ham islohotlarning dastlabki bosqichida tub o'zgarishlarni talab qilar edi. Bunda aholining sog'lig'i va ta'lim darajasini bir butun tizim sifatida saqlab qolishga qaratilgan chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etdi.

Bu davr ichida O'zbekiston Respublikasi aholisining ijtimoiy ta'minoti hamda himoyasining huquqiy asoslari yaratildi. O'zbekiston Respublikasi-niing Konstitutsiyasi, "O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida" (20.11.1991), "Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida" (13.01.1992), "O'zbekiston Respublikasining fuqaroligi to'g'risida" (02.07.1992), "Ta'lim to'g'risida" (02.07.1992), "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida" (06.05.1993), "Davlat uy-joy fondini xususiyashtirish to'g'risida" (07.05.1993), "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida" (03.09.1993) kabi bir qator ijtimoiy muhim qonunlar qabul qilindi.

Keyingi bosqichda makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlash, inflyatsiya darajasini pasaytirish, iqtisodiyotda tuzilmaviy o'zgartirishlar, iste'mol bozorini to'yintirish orqali aholi turmush darajasini tadriijiy ko'tarish uchun shart-sharoitlar yaratildi. 1996-yildan boshlangan iqtisodiy o'sish aholi daromadlari o'sishining tabiiy manbaiga aylandi. 1997-2003-yillarda aholining real pul daromadlari-yillik o'rtacha 22 foizdan o'sdi.

Ijtimoiy siyosatning ustuvor yo'nalishlari aholining umumiy ijtimoiy himoyasi o'rniiga ijtimoiy himoyaning manzilli shakllariga almashindi. Ish bilan ta'minlash, aholi daromadlarini oshirish, inson kapitali salohiyatini oshirish ijtimoiy siyosatning ustuvor yo'nalishlariga aylandi. Narxlar o'sishi munosabati bilan **maoshlarni indeksatsiyalash** soni keskin kamaydi. Indeksatsiya faqatgina byudjet tashkilotlari sohasida qo'llana boshlandi. Iste'mol subsidiyalari kommunal xizmatlarning ayrim turlarigagina saqlab qolindi. Aholi daromadlari tarkibida transfertlar ulushi kamaydi. Davlat aholi o'rtasida tengsizlik kuchayishining xavfini kamaytirish maqsadida, faqatgina, uning **daromadlari darajasini** boshqarib turdi.

Qishloq aholisi turmush darajasini yaxshilash maqsadida, qishloq aholisini ichimlik suvi va tabiiy gaz bilan ta'minlash dasturi ishlab chiqildi. Natijada, aholining, ayniqsa, qishloq joylarda yashovchilarning, ichimlik suvi

va tabiiy gaz bilan ta'minlanganlik darajasi oshdi. 1997-2003-yillarda aholining ichimlik suvi bilan ta'minlanganlik darajasi 36,8 dan 47 foizga, xususan, qishloq joylarda 36,8 dan 47 foizga, tabiiy gaz 69 foizdan 78,3 foizga yetdi.

1997-yildan boshlab ijtimoiy sohaning barcha tarmoqlarida ijtimoiy dasturlar tizimi amalga oshirila boshlandi. Ta'lim sohasida bu kadrlar tayyorlash milliy dasturi bo'lib, maktablar, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari qurildi, kapital ta'mirlandi. O'quv binolari zamonaviy jihozlar, o'quv qurollari, kompyuter sinflari bilan ta'minlandi. Yangi milliy ta'lim standartlari, darsliklar ishlab chiqildi va amaliyotga tatbiq etildi. Bu tadbirlarning amalga oshirilishi uchun har yili davlat byudjetining ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan qismining deyarli yarmi sarf bo'ldi.

Bu davrda sog'liqni saqlashni isloh qilish Davlat dasturi katta ijtimoiy ahamiyatga ega bo'ldi, ushbu dastur asosida tibbiy xizmat ko'rsatish tizimi qayta ko'rib chiqildi, qishloq joylarda sog'likni saqlashning birlamchi bo'g'ini isloh qilindi, onalik va bolalikni himoya qilish tizimi yaxshilandi. Ushbu davrda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida, yillik davlat dasturlari amalga oshirildi. Bular qatorida "Inson manfaatlari yili" (1997), "Oila yili" (1998), "Ayollar yili" (1999), "Sog'lom avlod yili" (2000), "Ona va bola yili" (2001), "Qariyalarni qadrlash yili" (2002), "Obod mahalla-yili" (2003) yillik davlat dasturlari ijtimoiy siyosatning yanada kuchayishida alohida o'rin tutdi.

Mamlakatda yosh avlodni jismonan va ma'nan sog'lom etib tarbiyalashga qaratilgan puxta o'ylangan demografik siyosat natijasida, aholining-yillik o'rtacha o'sishi keyingi-yillarda barqarorlashib, XX asrning 80-yillaridagi 2 %dan ziyod o'rniga 1,4 % darajani tashkil etgan. Onalik va bolalikni himoya qilish bo'yicha ko'rilgan chora-tadbirlar tufayli onalar va bolalar o'rtasida o'lim darajasining izchil pasayishiga erishilgan. Mustaqillik yillarida bolalar o'limining umumiy koeffitsiyenti 1990-yildagi 34,6 promilledan, 2010-yilda 11,0 promillega, onalar o'limi esa 100 ming tirik chaqoloqqa nisbatan tegishli 65,3 dan 21 ga tushdi. Natijada, aholining o'rtacha umr ko'rish darajasi 1990-yildagi 67,2 yoshdan, 2010-yilda 73,1 yoshga yetdi yoki 9 foizdan ko'proq o'sdi.

Oila institutini mustahkamlash, kam ta'minlangan va yosh oilalarni aniq yo'naltirilgan tarzda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va uy-joy sharoitini yaxshilash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar barqaror demografik rivojlanishni ta'minlash imkonini bermogda. Natijada, 1990-2010-yillarda yosh oilalar o'rtasida ajralishlar koeffitsienti 2 barobardan ko'proq pasaydi, oila qurishning o'rtacha yoshi oshgan va bolalar soni o'rtacha bo'lishiga e'tibor qaratadigan oilalar ulushi ortgan.

Oilada **sog'lom turmush tarzini** shakllantirishda ijtimoiy sohalar rivoji, ayniqsa, aholining ish bilan bandligi masalasi ham muhim o'rin tutadi.

Mamlakatimizda 1990-yildan 2010-yilga qadar ish bilan band bo'lgan aholi soni 3,7 million nafarga oshdi va 2010-yilning oxirida 11,6 million kishini tashkil etdi. Yangi ish o'rinlarini tashkil etish, iqtisodiyot tarmoqlari tarkibini diversifikatsiya qilish, malakali mutaxassislar tayyorlash borasida ko'rilgan chora-tadbirlar aholining bandlik darajasini yanada oshirish imkonini berdi. 2010-yil yakunlariga ko'ra, mamlakatimizda Xalqaro mehnat tashkiloti uslubi asosida aniqlangan ishsizlik darajasi maqbul darajada bo'lib, iqtisodiy faol aholining qariyb 5 foizini tashkil etadi.

Mustaqillik yillarida bolalarga mo'ljallangan sport inshootlarining soni 1 825 tadan 5 980 taga yetdi yoki 3,3 barobar oshdi, sport bilan shug'ullanuvchi bolalar soni 7,4 foizdan 34,3 foizga ko'tarildi. "Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasi" hisobidan qurilgan 1 199 ta bolalar sport inshootlari zarur anjom va uskunalar bilan ta'minlandi. Faqatgina 2012-yilning o'zida 96 ta obyektning qurilishi va rekonstruksiyasiga jamg'arma tomonidan 81,6 mlrd. so'm ajratilgan. Fond tashkil topgandan beri 1400 dan ortiq zamonaviy bolalar sporti inshootlari qurib, foydalanishga topshirildi. 2011-yilda mamlakatimiz sportchilari xalqaro musobaqalarda 182 ta medalga sazovor bo'lishdi, ulardan 60 tasi oltin.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 2013-yil 18 yanvardagi "2012-yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2013-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlari"ga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida aytganidek, bugungi kunda davlat jami xarajatlarining asosiy qismi, ya'ni qariyb 59,2 foiz ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy himoya qilish chora-tadbirlarini amalga oshirishga qaratildi. Uning 14,5 foizdan ko'prog'i sog'liqni saqlash sohalarini moliyalashtirishga yo'naltirilgan.

Agar mustaqillikning dastlabki yillarida ish bilan band bo'lganlarning 60 foizi davlat sektori hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2000-yilda bu ko'rsatkich 24 foizga tushdi. 2011-yilgacha mazkur sektorda umumiy ish bilan band aholining 20 foizdan ko'prog'i mehnat qilgan bo'lsa, Mehnat vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2016-yilda Bandlikka ko'maklashish markazlariga ish so'rab murojaat qilganlarning 93,2 foizi ishga joylashtirilgan. 2017-yilda esa respublika bo'yicha 789,5 mingta ish o'rni yaratish ko'zda tutilgan bo'lsada, bu borada hali yechimini kutayotgan muammolar mavjudligi Prezident Shavkat Mirziyoyevning "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" nomli kitobida o'z aksini topdi. Unda qayd etilishicha, yurtimizda-yiliga 1,5 million odamni ishga joylashtirishga ehtiyoj bo'lsa-da, 2016-yili Bandlikka ko'maklashish markazlari atigi 248 ming kishini yoki 16,5 foizini ishga joylashtirgan. Buning asosiy sabablari ish

faoliyatidagi eskirgan shakl va usullar hamda bandlik muammolarini hal etishdagi rasmiyatchilik bilan bog'liq.

Oilaning ijtimoiy-demografik tavsifi bo'yicha, uning sohalar bo'yicha tarkibida ham ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. 2011-yilgacha oilada qishloq xo'jaligida band bo'lgan aholi soni sezilarli darajada kamaygan. Agar 1990-yillarning boshida mazkur sohada ishlovchilar soni jami ish bilan band bo'lganlarning 40 foizini tashkil etgan bo'lsa, bu raqam 25 foizga tushdi. Xizmat ko'rsatish, transport va qurilish sohalarida esa ish bilan band bo'lganlar soni o'sib, 36 foizdan 52 foizga yetgan. Bandlikni ta'minlashga qaratilgan hududiy dasturlarning amalga oshirilishi, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish natijasida, faqat so'nggi 5-yilning o'zida iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida 3,8 millionta yangi ish o'rni yaratildi.

Ularning 74 foizidan ziyodi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasiga to'g'ri keladi. Qayd etish joizki, hozirgi kunda yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi bandligini oshirish maqsadida, kichik biznes va hususiy tadbirkorlik sohasi uchun har yili tijorat banklari tomonidan 1 trillion so'mdan ortiq miqdorda kredit mablag'lari berilgan.

2010-2016-yillar davomida Respublika bo'yicha tashkil etilgan ish o'rinlari soni 3,9 foizga ortgan. 2017-yilda esa dasturga muvofiq sanoatni (5440 ta loyiha 131 mingta ish o'rni bilan), qishloq xo'jaligini (8430 loyihada 55,8 mingta ish o'rni bilan) va xizmat ko'rsatishni (11 mingta loyiha 69,5 mingta ish o'rni bilan) rivojlantirish bo'yicha viloyatlar, tumanlar va shaharlar hokimliklarining faoliyati kuchaytirildi. 25 mingga yaqin investitsiya loyihalarini amalga oshirish hisobiga, 256, 4 mingdan ortiq ish o'rinlarini tashkil etishga erishildi.

Ayniqsa, **aholini uy-joy bilan ta'minlash**, yosh oilalarni moddiy qo'llab-quvvatlash borasida izchil siyosat olib borildi. Bu borada Birinchi Prezidentimiz o'sha davrda aholi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan juda katta bir masalani – odamlarga tomorqa yer berish masalasini kun tartibiga qo'ydi. 1989-yil 17 avgustda "Qishloqda yashovchi har bir oilani tomorqa bilan ta'minlash, ularga yakka tartibda uy-joy qurish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratib berish haqida" qaror qabul qilindi. Qarorda qishloqda yashovchi har bir kishiga o'rtacha 25 sotixdan yer ajratib berish va tomorqa maydonlarini qariyb 4,5 barobar ko'paytirish ko'zda tutilgan edi.

Birinchi Prezidentimiz qishloqda istiqomat kilayotgan oilalarning farovon yashashini ta'minlash va daromadini ko'paytirishni quyidagi yo'llar bilan amalga oshirish mumkinligini ko'rsatib berdi. Bu boradagi amaliy ishlar natijasida 1989–1990-yillarda **bir yarim milliondan ko'proq oilaga qo'shimcha yer ajratildi**, 700 ming oilaga yangi tomorqa yerlari berildi. Qisqa fursat ichida 1,5 milliondan ko'proq oilaning tomorqa uchastkalari kengaytirildi. Tomorqa ololmay yurgan 580 ming oila yerga ega bo'ldi, tomorqalar maydoni 125.8 dan 216.5 ming gektarga yetdi". Muhtoj, ko'p

bolali, qarovsiz qolgan oilalarga, qariyalar va yoshlarga yordam qo'li cho'zildi, qabul qilingan Farmon bilan ko'plab talabalar, salomatlik posbonlari, zahmatkash muallimlarning tashvishlari bir oz bo'lsa-da, yengil qilindi. Odamlar yer oldi, uy-joy qurilishi uchun imkoniyat berildi. Bir yilda 700 ming yangi oilada xonadon paydo bo'ldi.

Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 18 mayda "Yosh oilalarni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi. Farmonda yosh oilalarga davlat tomonidan moddiy va ma'naviy yordam berish, ularga ayrim yengilliklar yaratish ko'zda tutiladi. Ushbu Farmonda quyidagi holatlar ta'kidlab o'tilgan: yosh oila toifasiga 30 yoshdan oshmagan (14–30 yoshdagi fuqarolarga taalluqli), birinchi marta nikohdan o'tgan yoshlar kiradi.

Unda ko'mak sifatida yosh oila a'zolarini ishga joylashtirish, uy-joy sotib olishda ularni qo'llab-quvvatlash, mikrokreditlar ajratish, imtiyozli ravishda mehnat bilan bandligini ta'minlash, yosh oilalarni ma'naviy, milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, nikohdan o'tish va to'y marosimlarida davlat tomonidan moddiy yordamlar berish, soliqqa tortiladigan ish haqi va boshqa daromadlardan ozod qilish kabilar o'z aksini topgan. Jumladan, 2007-yil 1 sentyabrdan davlat tasarrufidagi vaqtincha foydalanimayotgan yotoqxonalarni yosh oilalarga ajratish uchun uy-joylar, ko'p xonadonli uylardagi bo'sh turgan xonalar negizida oilaviy yotoqxonalar va yosh oilalar uchun imtiyozli narxlarda ijaraga beriladigan kvartiralar tashkil etish kabilar ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoniga ko'ra, yosh oilalarga imtiyozli shartlar asosida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tashkil qilish, uy-joy qurish, ta'mirlash va sotib olish (ijaraga olish), uy xo'jaligini yo'lga qo'yish, mebel va uzoq muddat foydalaniladigan hayotiy zarur tovarlar sotib olish uchun 2007-yilda 50 milliard so'm ajratilgan.

Oilalar turmushini yanada yaxshilash maqsadida, 2009-yildan buyon Prezident tashabbusi va rahnamoligida barcha qishloq tumanlarida namunaviy loyihalar asosida turar joylarni qurish ko'lamini kengaytirildi. Mazkur dastur asosida qurilayotgan uylar soni 2013-yilgacha qariyb 23 mingga yetgan bo'lib, shundan 6800 tasi 2010-yilda, 7400 tasi 2011-yilda 8510 tasi 2012-yilda qurilgan. 2011–2015-yillarda namunaviy loyihalar asosida zamonaviy muhandislik va transport infratuzilmasi, ijtimoiy obyektlarga ega bo'lgan turarjoy massivlari 35,5 ming yakka tartibdagi uy-joy bilan birgalikda barpo etilishi ko'zda tutildi. 2013-yilda bu maqsadlar uchun 1 trillion 400 milliard so'm, ya'ni o'tgan yilga nisbatan 54 foiz ko'p mablag' yo'naltirish mo'ljallangan.

Oilalar a'zolarining ijtimoiy jihatdan nochor qatlamlari – pensionerlar, nogironlar, ko'p bolali va kam daromadli oilalar, ishsizlar, o'quvchi yoshlar hamda qayd etilgan miqdorda daromad oluvchi kishilar turli xil yo'llar bilan

himoya qilib borildi. Kam ta'minlangan oilalarni bepul sigir ajratish yo'li bilan qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. 2006-yildan hozirga qadar ana shunday oilalar uchun 103 mingdan ziyod qoramol berildi. Natijada, **2009-yilning 1 yanvarigacha** shaxsiy yordamchi va dehqon xo'jaliklarida qoramol boquvchi sifatida ro'yxatga olingan fuqarolarning umumiy soni 1 million 100 mingdan ko'proqni tashkil etdi. Shulardan 54 ming kishiga yangi mehnat daftarchasi berilgan, 111 ming fuqaroning esa mavjud mehnat daftarchasiga ish staji tegishli tartibda qayd etilgan.

Aholini uy-joy bilan ta'minlash maqsadida, 2013-yilga kelib mamlaktimizda 10 mingga yaqin yakka tartibdagi zamonaviy uy-joylar barpo etilgan. Eng muhimi, aholi salomatligi mustahkamlanib, onalar o'limi 3,2 barobar, bolalar o'limi 3,4 barobar kamaygani, odamlarning o'rtacha umr ko'rish darajasi 66 yoshdan 73,5 yoshga uzayganini ko'rishimiz mumkin.

Keyingi yillarda oilalar turmush darajasi oldingi-yillarga qaraganda ancha oshgan. 2016-yilgacha yurtimizdagi har 100 ta oilaga o'rtacha 80 ta xolodilnik, 146 ta televizor to'g'ri kelmoqda. Bu esa ba'zi oilalarda ikki-uchtadan televizor borligini ko'rsatadi. Shuningdek, aholining kir yuvish mashinasi, chang yutkich, mikroto'lqinli pechlar, shaxsiy kompyuter va boshqa zarur vositalar bilan ta'minlanish darajasi ortib borayotganligini qayd etdi.

Respublikamiz aholisi o'rtasida mobil aloqa xizmatidan foydalanuvchilar soni 19 million nafarni tashkil etib, har bir oilaga o'rtacha 3 ta uyali telefon to'g'ri kelgan edi. 2013-yilning o'zida qishloq ahliga uy-ro'zg'or buyumlari sotib olish uchun qariyb 68 milliard so'mlik iste'mol kreditlari, yosh oilalarga uy-joy qurish va ularning shu boradagi intilishlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash maqsadida, 346 milliard so'mdan ortiq, ya'ni o'tgan yilga nisbatan 10 foiz ko'p ipoteka kreditlari ajratilgan. Shuningdek, aholi bandligini ta'minlash uchun 2013-yilda 970 mingdan ortiq ish o'rni yaratilib, ularning 60 foizi qishloq hududlarida tashkil etilgani, eng muhimi, kasb-hunar kollejlari bitirgan 500 mingdan ziyod yigit-qizlar ishga joylashtirilgan.

Oilalarni toza ichimlik suvi va tabiiy gazdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda, yuqorida zikr etilgan dastur bilan birga, magistral ichimlik suvi va tabiiy gaz tarmoqlarini qurish bo'yicha aniq maqsadli davlat dasturlarining amalga oshirilishi ham muhim ahamiyatga ega bo'ldi. 1991-2009-yillarda 54 ming kilometrdan ziyod, shu jumladan, qishloq joylarda 47,9 ming kilometrlik suv tarmoqlari va ichimlik suvi quvurlari, 74 ming kilometrdan ortiq, shu jumladan, qishloq joylarda 67,6 ming kilometrlik gaz tarmoqlari qurilib, ishga tushirilgan.

2004-yildan boshlab iqtisodiyotda, bank tizimi, soliq-byudjet siyosatida o'tkazilgan institutsional va tuzilmaviy islohotlar natijasida, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, yangi ish joylarini yaratish hamda

aholi daromadlari o'sishiga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi. Natijada, so'nggi sakkiz-yil ichida aholi daromadlarining real o'sishi 20 foizni tashkil etdi.

Ushbu bosqichda mamlakatimiz rivojlanishida 2008-yildan boshlangan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davri alohida o'rin tutdi. O'zbekiston Respublikasida 2009-yilda qabul qilingan inqirozga qarshi chora-tadbirlar dasturi doirasida bir qator investitsion dasturlar amalga oshirilib, aholi bandligi va daromadlarining o'sishiga, ijtimoiy infratuzilma va xizmatlar sohasining rivojlanishiga, aholining o'zini o'zi boshqarish organlari orqali manzilli ijtimoiy himoya qilish masalalariga alohida e'tibor berildi.

Bu bosqichda eng asosiy e'tibor ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida barchaga teng imkoniyatlar yaratish, mazkur xizmatlarning sifatini oshirish hamda yoshlarning mehnat bozorida faol ishtirokini ta'minlashga qaratildi. Shuningdek, ta'lim tizimidagi islohotlar bir qator ixtisoslashtirilgan dasturlar va qarorlar asosida yanada takomillashtirildi. **Sog'liqni saqlash** tizimini yanada isloh qilish hamda aholi salomatligini oshirish maqsadida, bir qator hukumat qarorlari va davlat dasturining amalga oshirilishi natijasida, tashxis qo'yish va tibbiy yordamning barcha turlari sifatini tubdan ko'tarish hamda sohani profilaktik meditsinaga o'zgartirish bo'yicha keng ishlar amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uni rivojlantirish davlat dasturini amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida"gi Farmoni, Vazirlar Mahkamasining "Sog'liqni saqlash muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hamda "Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasini Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi etib qayta tashkil qilish to'g'risida"gi qarori tizimni isloh qilishda dasturulamal bo'ldi.

Ijtimoiy siyosatning keyingi davrdagi ustuvor yo'nalishlari: tadbirkorlikning rivojlanishi uchun qulay makroiqtisodiy muhit yaratilishi, iqtisodiyotning yuqori texnologiyali sohalarida yuqori daromadli ish joylari tashkil etish, aholining o'rta tabaqasi shakllanishini kengaytirish; ijtimoiy himoya tizimining manzilliligi va samaradorligini kuchaytirish; ta'lim va tibbiyot xizmatlari sifatini oshirish, mehnat bozori muvozanatlashuvini ta'minlash maqsadida, yuqori malakali kadrlar tayyorlash; xizmatlar sohasi infratuzilmasini yanada rivojlantirish va aholining yashash standartlarini rivojlangan davlatlar darajasiga ko'tarish kabi bir qator ustuvor vazifalarni o'z ichiga oldi.

2017-yildan boshlab O'zbekiston islohotlar va taraqqiyotning yangi bosqichiga kirdi. Chunki bu davr yutuqlarini sarhisob qilish, yo'l qo'yilgan kamchiliklarni tahlil qilish hamda mamlakat taraqqiyotining strategik omillarini belgilab bergan davr sifatida tarixga kirdi. Agar raqamlarga murojaat qilinsa, **2017-yilning "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili"** deb e'lon qilinishi natijasida, shu yilning iyul-dekabr oylari davomida Prezidentimiz tashabbusi bilan joriy etilgan xalq bilan faol muloqot olib borish, jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash tizimini yanada takomillashtirish maqsadida, respublikamiz shahar va qishloqlariga "Sayyor qabullar" uyushtirilgan.

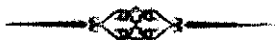
Ochiq muloqotlarda 58 mingdan ortiq fuqaro va tadbirkorlardan turli masalalarga oid 32 ming 176 shikoyat, ariza va takliflar o'rganilgan. E'tiborli tomoni shundaki, murojaatlarning eng ko'pi, ya'ni 8 mingdan ziyodi, yoki 25 % asosan tadbirkorlarning bank kreditlari bilan bog'liq muammolardir. Huquqni muhofaza qilish sohasi bilan bog'liq muammolar 7 mingdan ortiq – 22 %, bandlik va ish haqi to'lovlari 3 ming 973 ta - 12 %, tadbirkorlik faoliyatiga to'siq bo'layotgan muammolar 3 ming 350 ta - 10%, odamlarga uchastka va uy-joy ajratish 2 ming 473 ta - 8 %ni tashkil etgan.

Inson omiliga e'tibor, ularning huquqlarini ta'minlash borasida 2017-yilda yurtimizda yashab kelayotgan, lekin fuqaroligi bo'lmagan 1100 dan ortiq shaxsga O'zbekiston fuqaroligi berildi, mamlakatimiz tarixida ilk bor **2700** ga yaqin fuqarolar Prezidentimiz Farmoniga muvofiq avf etildi.

O'zbekiston tashabbusi bilan BMT Bosh Assambleyasi tomonidan "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" rezolyutsiyasini qabul qilinishi, shuningdek, Samarqand shahrida Inson huquqlari bo'yicha Osiyo forumini o'tkazilishi xalqaro hamkorlik aloqalari yangi bosqichga chiqqanligini tasdiqlaydi.

O'zbekiston mustaqilligi yillarida inson huquqlarini ta'minlash borasida tizimli ishlarning yo'lga qo'yilmaganligi oqibatida inson huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro tashkilotlarning doimiy e'tiroziga sabab bo'lib kelgan "Jasliq" manzilida joylashgan 19-son ixtisoslashtirilgan "Jazoni ijro etish koloniyasi" tugatildi. Inson huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro tashkilotlarning doimiy e'tiroziga sabab bo'lib kelgan Jasliq qo'rg'onida joylashgan mazkur ixtisoslashtirilgan jazoni ijro etish koloniyasini tugatish haqidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori qabul qilinishi insonparvar siyosatning yana bir amaliy namunasi bo'ldi.

2017-yilning 22 dekabrda Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Parlamentga qilgan Murojaatnomada, biz mamlakat hayotiga doir har bir qarorni xalqimiz bilan maslahatlashib, bevosita muloqot asosida qabul qilmoqdamiz. "Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak" degan g'oya bu borada faoliyatimiz mezoniga aylandi.

Prezident davlat xodimlari, avvalo, birinchi **rahbarlar faqat kabinetda o'tirmasdan, joylarga borib, aholini bezovta qilayotgan eng dolzarb muammolarning amaliy yechimi bilan shug'ullanishi zarur**, deya ta'kidlab kelmoqda. Shu ma'noda 2017-yil xalq bilan yaqindan muloqot qilish, uning dardu tashvishlari, hayotiy muammolarini samarali hal etish bo'yicha yangi tizim yaratilgan yil bo'ldi. Bu tizimning asosi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalari va Virtual qabulxonasi fuqarolarning murojaatlari bilan ishlashning o'ziga xos demokratik instituti sifatida amalda o'zini oqlay boshladi. Yurtimizda so'nggi yillarda qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq sohasini takomillashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Yangi O'zbekiston tarixidagi muhim yangiliklardan biri, bu ijtimoiy sohani rivojlantirish, xususan, ish haq, pensiya va nafaqalar olish tizimini isloh qilingani bo'ldi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2 fevraldagi "Ish haqi, pensiya, nafaqa va stipendiyalarni to'lash mexanizmini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora- tadbirlar to'g'risida" PQ-2753-son qarori qabul qilindi. Mazkur qarorga ko'ra, 2017-yilning fevral oyidan boshlab:

- barcha turdagi pensiyalar butun mamlakat hududida hech qanday cheklovlersiz to'liq hajmda **naqd pulda beriladigan bo'ldi**;

- **58 ta tog'li va olis tumandagi** byudjet tashkilotlari xodimlariga ish haqi to'lash, ijtimoiy to'lovlar hech qanday cheklovlersiz to'liq hajmda naqd shaklda amalga oshirilishi yo'lga qo'yildi;

- oliy o'quv yurtlari talabalariga stipendiyalarni kamida **50 foizi naqd shaklda** beriladigan bo'ldi.

Xususan, sog'liqni saqlash tizimining birlamchi bo'g'ini, eng avvalo, qishloq vrachlik punktlarini isloh qilish samaradorligi ta'minlanmadi? Bugungi kunda ularda 2 ming 500 nafar vrach yetishmaydi, bu maskanlarni zamonaviy uskunalar bilan jihozlash va dori vositalari bilan ta'minlash darajasi juda past. Diagnostika darajasi pastligi va vrachlarning malakasi yetarli emasligi natijasida, yiliga 30 mingdan ziyod yurtdoshimiz davolanish uchun xorijiy mamlakatlarga borishga va oila byudjetidan katta mablag' sarflashga majbur bo'lmoqda.

2018-yilning "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oya va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash" deb e'lon qilinishi natijasida, mamlakat farovonligi va taraqqiyotining asosi bo'lgan tadbirkorlik sohalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, hozirgacha tadbirkorlarga tegishli murojatlarning 96 foizi, ya'ni 30 ming 876 tasi hal etilgan. Ulardan 8 ming 326 tasi sohalar faoliyatiga oid taklif va tavsiyalardan iborat. Masalan, mamlakat miqyosida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yo'nalishlariga ajratilgan kreditlar hajmi 2017-yilning 1-aprel holatida 4,6 trln so'mni tashkil etmoqda va bu ko'rsatkich 2016-yilning xuddi shu davriga nisbatan 1,3 barobar ko'p. Uning

1 trln so'mini mikrokreditlar tashkil etadi, bu ko'rsatkich ham o'tgan yilning shu davriga nisbatan 1,3 barobar ko'p bo'lgan.

2018-yil 27-iyundagi «Yoshlar – kelajagimiz» Davlat dasturi to'g'risida»gi PF-5466-sonli Farmoniga asosan, yoshlarning biznes tashabbuslari, startaplari, g'oyalari va loyihalarini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish va qo'llab-quvvatlash, band bo'lmagan yoshlarni mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan mutaxassisliklar va biznes yuritish ko'nikmalariga o'qitish, umuman yoshlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish orqali ularning bandligini ta'minlashga qaratilgan «Yoshlar – kelajagimiz» Davlat dasturi qabul qilindi. Davlat dasturi doirasida quyidagi ishlar amalga oshirilmoqda:

– O'zbekiston yoshlar ittifoqi huzurida «Yoshlar – kelajagimiz» jamg'armasi, shuningdek, uning tuman va shahar filiallari tashkil etildi. Jamg'armaning mablag'laridan Davlat dasturidagi quyidagi tadbirlarni moliyalashtirish uchun foydalanilmoqda:

– yoshlarning biznes tashabbuslari, startaplari, g'oyalari va loyihalarini amalga oshirish uchun tijorat banklari orqali yillik 7 foiz stavka bilan imtiyozli kredit va mol-mulkni lizingga berish;

– Davlat dasturi doirasida olinadigan kreditlar bo'yicha kredit hajmining 50 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda kafilliklar berish;

– Davlat dasturi doirasida amalga oshiriladigan tadbirkorlik loyihalarida ular qiymatining 50 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda ishtirok etish, keyinchalik Jamg'arma ulushini 5 yil davomida realizatsiya qilish vazifalari belgilandi.

Ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik shartlarida yosh tadbirkorlarga imtiyozli shartlarda binolar, ofis texnikasi va sarflash materiallarini ijaraga berish, ularni internet bilan ta'minlash, shuningdek, yoshlarning biznes tashabbuslari, startaplari, g'oyalari va loyihalarini amalga oshirishga boshqacha ko'mak berish, jumladan, biznes-rejalar ishlab chiqish, maslahat, yuridik, buxgalteriya va boshqa xizmat turlarini ko'rsatish, forumlar, master-klasslar va seminarlar tashkil etish uchun «Yosh tadbirkorlar» kovorking-markazlari tashkil etish muhim vazifaga aylandi.

Bu borada savdo-maishiy va kichik ishlab chiqarish maydonlarini tashkil etish uchun mehnat kuchi haddan ziyod qo'p bo'lgan tumanlarda «Yoshlar mehnat guzari» komplekslari qurilmoqda. **«Har bir oila – tadbirkor»**, «Yoshlar – kelajagimiz» kabi dasturlar doirasida 2 trillion so'mga yaqin mablag' ajratilib, joylarda 2 ming 600 dan ortiq biznes loyihalari amalga oshirildi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, xizmat ko'rsatish sohalarini taraqqiy ettirish, fermerlikni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish, tadbirkorlik tuzilmalarining faoliyatiga davlat, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat

idoralari tomonidan noqonuniy aralashuvlarning qat'iy oldini olish masalalari 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida ko'rsatib berilganligi, ushbu sohalar rivojiga davlat ahamiyati darajasida e'tibor qaratilayotganligining tasdig'idir.

"O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning bevosita tashabbusi bilan mamlakatda **"Obod qishloq" dasturi** to'g'risida"gi qaroriga ko'ra, uzoq yillar og'ir ahvolga tushib qolgan, hatto yashash uchun oddiy sharoitlar ham bo'lmagan qishloqlarni tubdan yangilashga kirishildi. Xususan, 2018-yil fevraldan boshlab Jizzax viloyati, Do'stlik tumanidagi "Manas", Sirdaryo viloyati Xovos tumanidagi "Xovosobod", Samarqand viloyati Kattaqo'rg'on tumanidagi "Jom" qishloq fuqarolar yig'inlarida keng ko'lamli yangi qurilish va bunyodkorlik ishlari amalga oshirilib, aholiga topshirildi. Ular namunali qishloqlar sifatida yangilangandan so'ng, ushbu tajriba respublikaning har bir tumanida har yili 2 va 3 tadan qishloqlar "Obod qishloq dasturi" asosida yangilandi. Ushbu tajriba asosida 2018-yil iyun oyidan e'tiboran "Obod mahalla dasturi" Toshkent shahri misolida ommalashtirila boshlandi.

"Obod qishloq dasturi" doirasida 2018-yilda mamlakatimizning 174 ta tumanidagi 368 ta mahalla fuqarolar yig'ini hududlarini kompleks ravishda yangilash ko'zda tutilgan. Belgilangan ishlarga 3 trillion 40 milliard so'mdan ziyod mablag' yo'naltiriladi. Shu yilning 1-apreldan boshlab har bir tumanda 2 tadan, 2019-yildan esa 3 tadan mahalla tubdan yangilanadi.

2018-yil 1-aprelegacha Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika "Jamoatchilik nazorati ishchi guruhi" vakillari joylarda ijtimoiy holatni o'rganish maqsadida, Namangan viloyati Pop, Kosonsoy tumanlarida, Surxondaryo viloyati Qumqo'rg'on va Sariosiyo tumanlarida, Farg'ona shahri va Quva tumanida, Andijon viloyati Qo'rg'ontepa tumanida, Navoiy, Buxoro, Xorazm viloyatlari va Jizzax shaharlarida bo'lishib, aholini qiynayotgan va "Xalq qabulxona"lariga kelib tushayotgan shikoyatlar yechimi yuzasidan sayyor reydlar uyushtirilib, ko'pgina muammolar o'sha yerlarning o'zida hal etilgan.

2017-yilda esa respublikada 789,5 mingta ish o'rni yaratish ko'zda tutilgan bo'lsa-da, bu borada hali yechimini kutayotgan muammolar mavjudligi Prezident Shavkat Mirziyoyevning **"Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak"** nomli risolada o'z aksini topdi. Unda qayd etilishicha, yurtimizda-yiliga 1,5 million odamni ishga joylashtirishga ehtiyoj bo'lsa-da, 2016-yilda Bandlikka ko'maklashish markazlari atigi 248 ming kishini yoki 16,5 foizini ishga joylashtirgan. Buning asosiy sabablari ish faoliyatidagi eskirgan shakl va usullar hamda bandlik muammolarini hal etishdagi rasmiyatchilik bilan bog'liq bo'lgan deya uqdiradi Prezident.

Xalqimizning talab va istaklarini inobatga olib, biz joriy-yilda imtiyozli ipoteka kreditlari asosida arzon uy-joylar qurish loyihasini amalga oshirishga kirishdik”, deydi. Shahar va qishloqlarimizda jami 3,5 million kvadrat metrdan ziyod namunaviy uylar va ko‘p qavatli uy-joylar barpo etildi. Bu raqamni avvalgi yillarga taqqoslaydigan bo‘lsak, 2007-yilga nisbatan 20 barobar, namunaviy uy-joylar qurish dasturi boshlangan 2010-yilga nisbatan 3,5 barobar, 2014-yilga nisbatan esa 2 barobar ko‘p uy-joy qurilganini ko‘ramiz.

2017-yil 22 dekabrda Prezident Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida qayd etilganidek, “biz keyingi 25 yil davomida birinchi marta aholi uchun arzon, barcha qulayliklarga ega bo‘lgan ko‘pqavatli uy-joylar qurishni boshladik. 2017-yilning o‘zida 800 ming kvadrat metrdan ziyod ana shunday uy-joylar qurib foydalanishga topshirildi. Birgina Toshkent shahrining o‘zida joriy-yilda 420 ming kvadrat metr ko‘pqavatli uy-joy fondi foydalanishga topshirildi. Bu o‘tgan yilga nisbatan qariyb 3 barobar ko‘pdir. Aholi, ayniqsa, yosh oilalar, eski uylarda yashayotgan va boshqa toifadagi fuqarolarning ehtiyojini hisobga olib, biz arzon va sifatli uy-joylar qurish bo‘yicha ishlarni izchil davom ettiramiz, deya o‘z fikrini bayon etadi Prezident.

Shu maqsadda 2018-yilda namunaviy va arzon uy-joylar qurish ko‘lamini joriy-yilga nisbatan 1,5 barobar ko‘paytirish bo‘yicha aniq rejalar ishlab chiqilgan”. Demak, bu borada joylardagi o‘zini o‘zi boshqarish organlari, o‘z navbatida, yosh oilalar bilan ishlash tizimini kuchaytirishlari maqsadga muvofiq.

Mahalliy hokimliklar huzurida “Obod qishloq” maqsadli jamg‘armalari tuzilib, byudjet, tarmoq korxonalari, xalqaro moliya institutlari va xorijiy davlatlar grantlari, tashabbuskor tadbirkorlar mablag‘lari, hasharlar va xayriya tadbirlari aynan shunga yo‘naltiriladi. “Obod mahalla” dasturi doirasida 2018-yil barcha manbalar hisobidan 3 trillion 40 milliard so‘mdan ziyod mablag‘ ishonchli va muntazam ravishda yo‘naltirilgan. Ushbu loyihalarning me‘moriy va texnik jihatdan puxta ishlab chiqilishini ta‘minlash maqsadida, 190 ga yaqin tajribali va malakali loyiha institutlari jalb etilishi belgilanib, arzon, sifatli qurilish materiallari, ishlab chiqaruvchilar uchun elektr energiyasi va gaz yetkazib berishda pereferehsiyalar nazarda tutildi.

“Obod qishloq dasturi to‘g‘risida”gi Farmonga muvofiq, 2018-yildan boshlab har bir tumanda 2 tadan qishloqda, 2019-yildan boshlab esa har yili har bir tumanda 3 tadan qishloqda keng ko‘lamli qurilish-obodonlashtirish ishlari amalga oshirildi. Shu maqsadda “Obod mahalla” dasturi to‘g‘risidagi Farmonlarda qator vazifalar belgilandi. Jumladan, unga muvofiq:

- aholini ichimlik suvi bilan ta'minlash, sizot suvlar sathini pasaytirish, qishloqlarni tuman markazi bilan bog'laydigan yo'llarni qurish, avtobus qatnovini yo'lga qo'yish;

- qishloq ichki yo'llari va piyodalar yo'laklarini barpo etish va ta'mirlash, yo'l bo'ylarini obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish, sanitariya inshootlari va irrigatsiya tizimlarini barpo etish, transport to'xtash bekatlarini qurish;

- elektr ta'minotini yaxshilash, aloqa tizimini modernizatsiya qilish, aholiga suyultirilgan gaz va ko'mir yoqilg'isini uzluksiz yetkazib berish;

- ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan xizmatlarni tubdan yaxshilashga e'tibor qaratish, bunda bog'cha, maktab va oilaviy poliklinikalarni qurish, rekonstruksiya qilish va ta'mirlash ishlarini amalga oshirish;

- bozor infratuzilmasi obyektlarini va servis shoxobchalarini, jumladan, hammom va kichik bozor shoxobchalarini barpo etish;

- uy-joylarni ta'mirlashda xonadon egalariга amaliy yordam ko'rsatish, avvalambor, qurilish materiallari bilan markazlashgan holda ta'minlash, muhtoj oilalar uchun homiylar va ish beruvchi korxonalar mablag'lari hisobidan uy qurib berish (ta'mirlash) va boshqalar.

Davlatimiz rahbari qayd etganidek, "Keyingi 25 yil mobaynida namunali uy-joy qurishni hisobga olmaganda, qishloqlarning tashqi qiyofasini yaxshilash va obodonlashtirish bo'yicha biror-bir amaliy ish qilinmagan, buning uchun moliyaviy mablag'lar ajratilmagan. Aksariyat qishloqlarda ko'chalar, ijtimoiy soha obyektlari, ichimlik suvi, elektr ta'minoti kabi muhim sohalar yillar davomida qarovsiz va e'tiborsiz qolishi natijasida nochor ahvolga kelib qolgan"ligini alohida ta'kidlab o'tdi.

Shuning uchun, "Obod qishloq" dasturi xalqimiz tomonidan katta mamnuniat bilan kutib olindi. Birgina 2018-yilda bu boradagi qurilish va obodonlashtirish ishlariga 3 trillion so'm ziyod mablag' yo'naltirildi. Natijada, 416 ta qishloqda 324 mingdan ortiq xonadonlar qamrab olinib, qurilish-ta'mirlash, obodonlashtirish ishlari bajarildi va hududlar yangicha qiyofaga ega bo'ldi.

Jizzax viloyati Do'stlik tumanidagi uy-joylar va infratuzilma obyektlari xarob ahvolga kelib qolgan "**Manas**" qishlog'ida obodonlashtirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Natijada, atigi 1,5 oyda ushbu qishloq mutlaqo zamonaviy qiyofa kasb etdi. Eng muhimi, qishloq aholisining kayfiyati, turmush darajasi, dunyoqarashi va hayotga munosabati o'zgarib, ularda ertangi kunga mustahkam ishonch paydo bo'ldi. Respublikamizning barcha hududlarini kompleks rivojlantirish tadbirlari izchil davom ettirilmoqda. Aynan shu dasturlarni amalga oshirish orqali yoshlarni ham doimiy ish o'rni, ham uy-joy bilan ta'minlash maqsad qilingan. 2018-yilda "**Mirzacho'l tajribasi**" yaratildi. Tuman markazi – Gagarin shahrida qisqa muddatda eski kulbalar o'rniga yangi, barcha sharoitlarga ega turar joylar

barpo etildi. Jumladan, dastur asosida 233 ta turar joy hamda 168 oilaga mo'ljallangan to'rt va uch qavatli uylar qurildi. Ularning asosiy qismi ijtimoiy muhtoj, mehnat layoqatini yo'qotgan aholiga ajratildi.

"Obod qishloq dasturi" doirasida 2018-yilda mamlakatimizning 174 ta tumanidagi 368 ta mahalla fuqarolar yig'ini hududlari kompleks ravishda yangilandi. Belgilangan ishlarga 3 trillion 40 milliard so'mdan ziyod mablag' yo'naltiriladi. Shu yilning 1 aprelidan boshlab har bir tumanda 2 tadan, 2019-yildan esa 3 tadan mahalla tubdan yangilandi.

Ijtimoiy siyosatning muhim tizimi – fuqarolarning huquq va manfaatlarini ta'minlash borasida Prezidentimiz sud, milliy xavfsizlik va boshqa huquqni muhofaza qiluvchi idoralar ishiga faqat va faqat xalqimizning o'zi baho berishini, ular uchun yagona va eng qattiq talab – bu fuqarolarning qonuniy manfaatlariga xizmat qilish va ularning huquqlarini har qanday holatda ham himoya qilishdan iboratligi aytiladi. Eng asosiysi, biz bir idora qo'lida barcha vakolat va resurslar to'planib qolishiga, o'zaro tiyib turish va manfaatlar muvozanati prinsipi buzilishiga yo'l qo'ymasligimiz zarurligi uqdirildi.

Bu o'zgarishlar inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash, odil sudlovga erishish, huquqni muhofaza qilish idoralari faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan. 2018-yilda ushbu yo'nalishda ko'pgina ishlar qilindi. Jumladan, soha xodimlari uchun munosib mehnat va turmush sharoitlarini yaratish maqsadida, profilaktika inspektorlari uchun 6 yarim mingdan ziyod xizmat uylari, 1 ming 100 ta shaxsiy uy-joy, 7 mingta shaxsiy avtomobil berildi. Shu bilan birga, Milliy gvardiya xodimlari uchun ham 1 ming 800 ta uy-joy qurildi. 2018-yilda 3 ming 205 ta mahallada birona ham jinoyat sodir etilmadi.

2019-yil O'zbekistonda **"Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish-yili"**, deb e'lon qilindi. Bu borada Davlat Dasturiga muvofiq, mamlakatda biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirish, hududlar, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib holda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy ettirish, investitsiyaviy muhitni yaxshilash orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy sarmoyalarni faol jalb etish masalalari keng o'rin olganligi istiqbolda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada taraqqiy ettirish vazifasini qo'ymoqda.

2017-yilda esa ko'zlangan rejaga muvofiq sanoatni (5440 ta loyihada 131 mingta ish o'rni bilan), qishloq xo'jaligini (8430 loyihada 55,8 mingta ish o'rni bilan) va xizmat ko'rsatishni (11 mingta loyiha 69,5 mingta ish o'rni bilan) rivojlantirish bo'yicha viloyatlar, tumanlar va shaharlar hokimliklarining faoliyati kuchaytirildi. Kelajakda mamlakatda qishloq xo'jalik sohasi bilan bog'liq 25 mingga yaqin investitsiya loyihalarini amalga

oshirish hisobiga, 256,4 mingdan ortiq ish o'rinlari tashkil etishga erishilishi ko'zlangan.

Ayniqsa, 2019-yilda ijtimoiy sohani yanada rivojlantirish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi. Birinchidan, aholi o'rtasida ishsizlikni kamaytirish, odamlar va oilalarning daromadini oshirish lozim. 2019-yil uchun bandlikka ko'maklashishning yangi davlat dasturi tasdiqlandi. Bu borada ishsizlarni kasbga o'qitish, ularga huquqiy va boshqa maslahatlar berish hamda boshqa ijtimoiy yordam usullaridan keng foydalanish kerak. Xalqimizning hayot darajasini yuksaltirish uchun mehnatga munosib haq to'lash tizimini shakllantirish va aholi real daromadlarini oshirishimiz zarur. Unga ko'ra, eng kam oylik ish haqi miqdorini belgilash tartibini qayta ko'rib chiqish, soliq va boshqa to'lovlarning eng kam ish haqi miqdori bilan bog'liq bo'lishiga barham berishligi hamda Vazirlar Mahkamasiga ikki oy muddatda ushbu masalani hal etish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish vazifasi yuklatilishi belgilandi.

Ikkinchidan, pensiya va nafaqalarni tayinlash va to'lash tartibini qayta ko'rib chiqish, pensiya tizimini tubdan isloh qilish zarur. Zero, yangi qabul qilingan Prezident Farmoniga ko'ra, 2019-yil 1 yanvardan boshlab, ishlaydigan barcha pensionerlarga pensiyalar to'liq miqdorda to'lana boshlandi. Zero, ijtimoiy himoyaning yangi tizimiga ko'ra, pensiyani hisob-kitob qilish uchun ish haqining maksimal miqdorini eng kam oylik ish haqining 8 barobaridan 10 barobarigacha oshirish bo'yicha yangi tizim joriy etilmoqda. Islohotlarning keyingi bosqichida ushbu cheklovlar ham butunlay bekor qilindi. Ayni vaqtda nogironligi bo'lgan bolalar va ularning oila a'zolarini, boquvchisini yo'qotganlarni o'n olti yoshgacha ijtimoiy muhofaza qilish masalasi doimo e'tiborimiz markazida turishi kerak. Umrini nogiron farzandiga qarash, uni parvarish qilishga bag'ishlagan onalar uchun alohida ijtimoiy nafaqa turi joriy etildi.

Shuningdek, "Ikkinchi jahon urushi qatnashchilarini rag'batlantirish to'g'risida"gi Prezident Farmoni ushbu yo'nalishdagi ishlarni yana bir pog'onaga ko'tardi. Mazkur hujjatga asosan, urush qatnashchilarining ijtimoiy himoyasini yanada kuchaytirish, xususan, yilda bir marta o'zlari xizmat qilgan shaharlarga borib kelish, o'zlari uchun qulay vaqtda sanatoriya sog'lomlashtirish muassasalarida davlat hisobidan davolanishlari mumkinligi hamda ularga 5 million so'mdan pul mukofotlari berilishi fikrimiz isbotidir.

Elektr-energetika, neft-gaz, kommunal sohalarda amalga oshirilgan tarkibiy o'zgarishlar natijasida, davlat boshqaruvi va xo'jalik funksiyalari bir-biridan ajratildi, raqobat muhitini yaratish uchun muhim qadamlar tashlandi. Ayni paytda yangi-yangi infratuzilma tarmoqlari barpo etildi. Minglab kilometr uzunlikdagi yangi yo'llar, elektr va gaz tarmoqlari qurildi va ta'mirlandi.

Jamoat transporti izchil rivojlanmoqda. Jumladan, **Toshkent shahrida 2 ta yangi metro stansiyasi hamda qariyb 12 kilometrlik** yer usti metro liniyasi foydalanishga topshirildi. **“Sergeli” yo‘nalishi bo‘yicha 6,2 kilometrlik** qurilish ishlari yakunlandi. Ayni paytda O‘zbekistonda ko‘plab yirik investitsiyaviy loyihalar amalga oshirilayotganini alohida ta’kidlash joiz. Shular qatorida yaqinda Olmaliq kon-metallurgiya kombinatining qiymati 2 milliard AQSh dollariga teng bo‘lgan 3-mis boyitish fabrikasi qurilishiga tamal toshi qo‘yildi.

Navoiy viloyatining Karmana tumanida 110 million dollar investitsiya hisobidan ishga tushirilgan quyosh elektr stansiyasi O‘zbekiston energetika tizimida birinchi ulkan qadam bo‘ldi. Ayni paytda **“Navoiy-azot”** aksiyadorlik jamiyatida ikkita yangi zavod – azot kislotasi hamda ammiak va karbamid ishlab chiqarish korxonalari ishga tushirildi. Umumiy qiymati 1,5 milliard dollar bo‘lgan ushbu loyihalar evaziga **“Navoiy-azot”da** mahsulot ishlab chiqarish hajmi 3 barobarga oshadi. Bunday muhim voqealar milliy sanoatimiz tarixida yangi davr boshlanayotganidan dalolat beradi.

Yurtimizda kichik va xususiy biznes subyektlari ikki barobar ko‘payib, sohada 1 million 400 mingta yangi ish o‘rinlari yaratildi. Bu korxonalarning yarmidan ko‘prog‘i keyingi uch yilda tashkil etilgani alohida ahamiyatga ega.

Tadbirkorlik faoliyatini erkinlashtirish maqsadida, **2021-yilda 16 ta qonun, 100 dan ziyod qaror** qabul qilindi. O‘tgan bir yil davomida litsenziya va ruxsatnomalarni rasmiylashtirish tartibi soddalashtirildi hamda ularni berish muddatlari qisqartirildi. Tadbirkorlar huquqlarini himoya qilish maqsadida, barcha tekshiruvlar uchun moratoriy e‘lon qilindi.

Shuningdek, o‘zini o‘zi ish bilan band qilgan aholi uchun qulay sharoit yaratish natijasida, bir yilda 500 ming nafar fuqaro ro‘yxatdan o‘tib, faoliyatini qonuniy asosda yo‘lga qo‘ydi. Tadbirkorlik sohasidagi mana shunday yondashuv natijasida, Jahon bankining **“Biznesni yuritish”** xalqaro reytingida O‘zbekiston besh yil ichida 141-o‘rindan 69-o‘ringa ko‘tarildi. Albatta, bu jiddiy ko‘rsatkich, ammo u hali bizni qoniqtirmaydi. Shuning uchun biz ushbu yo‘nalishdagi ishlarimizni izchil davom ettiramiz.

2021-yil avgustda tadbirkorlarning Prezident bilan uchrashuvida mamlakatimiz bo‘yicha 10 mingdan ziyod ishbilarmonlar qatnashdi. Ochiq muloqotga tayyorgarlik doirasida 15 mingdan ortiq taklif va tashabbuslar atroflicha o‘rganilib, tadbirkorlar ko‘targan masalalar bo‘yicha amaliy choralar belgilandi. Milliy iqtisodiyotimizda haqiqiy bozor munosabatlarini joriy etish, shu asosda mamlakatimizni taraqqiy ettirish uchun tadbirkorlarga bundan buyon ham barcha sharoitlarni yaratib beramiz. Nega deganda, tadbirkor – iqtisodiyotning, islohotlarimizning asosiy tayanchi va lokomotividir.

So‘nggi yillarda yoshlarda kitob o‘qishga qiziqish uyg‘otish, ularning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish, uyushmagan yoshlar bilan ishlash

tizimini kuchaytirish, “Ta’lim oluvchi”, “Davomat” kabi tezkor tadbirlar, “Futbolimiz - kelajagi”, “Otam, onam va men - sportchilar oilasi” kabi tadbirlar, “Har bir oila tadbirkor” tamoyilini keng joriy etish borasida ham talay muammolar mavjud. Ushbu muammolarni hal etishda, ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 12-yanvardagi “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida”gi farmoyishi va 2017-yil 13-sentyabrdagi **“Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida”**gi qarori xalqimiz, ayniqsa, yoshlar o'rtasida kitob o'qishni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qildi.

Shu maqsadda dastlab mahallalarda, so'ngra tuman va viloyatlar miqyosida “Men sevib o'qigan kitob”, “Eng yaxshi kitobxon” tanlovlari o'tkazildi. Buning uchun byudjetdan tashqari mablag'lar va xayriya mablag'lari hisobidan 160 million so'm ajratish ko'zda tutildi. Aholi, ayniqsa, yoshlarning intellektual va ma'naviy ehtiyojlarini yanada to'laroq qondirish maqsadida, Respublika “Kitob bayrami” o'tkazila boshlandi.

Gender tenglik. Agar yaqin tariximizga murojaat qilsak, 2020-yilgacha xotin-qizlarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini ta'minlovchi 22 ta qonun va 30 dan ortiq huquqiy-me'yoriy hujjatlarining qabul qilinganligi mazkur masala davlatning ustuvor vazifalardan biri ekanligidan dalolat beradi. “Xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni davlat va jamiyat boshqaruvidagi o'rni kuchaytirish, xotin-qizlar, kasb-hunar kolleji bitiruvchi qizlarining bandligini ta'minlash, ularni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish, oila asoslarini yanada mustahkamlash” kabi vazifalarning belgilanishi ijtimoiy himoya borasida olib borilayotgan islohotlarning mohiyatini ochib beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ta'kidlaganidek: “Xotin-qizlarga e'tibor hamma vaqt barcha sa'y-harakatlarimiz markazida bo'lishi, hammamizning vazifamizga aylanishi kerak”.

Mamlakatida ayollarning gender tegligi va huquqlari hamda erkinliklarini ta'minlash, siyosiy faolligini oshirish, ayniqsa ularning gender tengligi borasidagi masalalarga e'tibor qaratilib, bu borada keying yillarda birmuncha o'sishga erishilganligini ko'rish mumkin. Bugungi kunda mahalliy vakillik organlarida ayollar ulushi 16 %ni, Qonunchilik palatasida 17,5 %ni, Senatda esa ularning salmog'i 15 %ni tashkil etmoqda. Ijro organlarida 3.4 %, sud organlarida 22,7 %dan ortganligining o'ziyoq ayollarning davlat va jamiyat hayotidagi o'rni ortib borayotganligini tasdiqlaydi.

Yangi O'zbekistonda 2019-yil 2-sentyabrda qabul qilingan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonuni xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rniga qaratilgan huquqiy himoya, huquqiy kafolat sifatida muhim rol o'ynadi. Natijada gender tenglikni ta'minlash davlat ichki siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Oliy Majlis Senatining "Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi" tashkil etildi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev gender tenglik borasida 2019-yil iyun oyida Oliy Majlis Senatidagi nutqida "Meni kishilarimizning ongida paydo bo'lgan stereotip ko'p o'ylantiradi. Odatda biz ayolni avvalambor ona, oila qo'rg'onining qo'riqchisi sifatida hurmat qilamiz. Bu, shubhasiz, to'g'ri. Ammo bugun har bir ayol oddiy kuzatuvchi emas, balki mamlakatda amalga oshirilayotgan demokratik o'zgarishlarning faol va tashabbuskor ishtirokchisi ham bo'lishi kerak", degan edi. Shu kuni Prezidentning taklifiga binoan, mamlakat tarixida ilk bor Senat raisligiga ayol kishi – Tanzila Norboeva saylandi. So'nggi yillarda Gender tenglik masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, sohaga oid 25 ta qonun hujjati qabul qilindi. O'zbekiston tarixida ilk marotaba milliy parlamentda xotin-qizlar soni BMT tomonidan belgilangan tavsiyalarga mos darajaga yetdi.

Ayniqsa 2022–2026-yillarga mo'ljallangan **Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasining 69-maqsadi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ta'minlash"**, deb nomlanib, unda quyidagilar keyingi besh yil ichida amalga oshirilishi zarur bo'lgan ustuvor masalalar sifatida belgilandi:

- jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zo'ravonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash;

- gender tenglikni ta'minlash siyosatini davom ettirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlashga doir islohotlarni amalga oshirish;

- xotin-qizlarning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishlari, munosib ish topishlariga har tomonlama ko'maklashish, tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini to'g'ri yo'naltirish;

- hududlarda, ayniqsa, qishloqlarda xotin-qizlarga ko'rsatiladigan tibbiy-ijtimoiy xizmatlar sifatini, ular o'rtasida sog'lom turmush tarzini ta'minlash borasidagi ishlar samaradorligini oshirish;

- turar joyga muhtoj xotin-qizlarni uy-joy bilan ta'minlash, turmush va mehnat sharoitlarini yaxshilash, daromadlarini ko'paytirish borasida tizimli chora-tadbirlarni belgilash;

- og'ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiy-huquqiy, psixologik yordam ko'rsatish, ularni manzilli qo'llab-quvvatlash;

- "Ayollar daftari" bilan manzilli ishlash, mutasaddi tashkilotlar tomonidan xotin-qizlarning muammolari o'z vaqtida bartaraf etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish.

Og'ir ijtimoiy vaziyatga hamda ruhiy tushkunlikka tushib qolgan xotin-qizlarga yordam berish chora-tadbirlarini kuchaytirish maqsadida hududlarda 130 ta zo'rovonlikdan jabr ko'rgan shaxslarni reabilitatsiya qilish va moslashtirish markazlari tashkil etildi. Respublikada qabul qilingan davlat dasturlarida onalar va bolalar salomatligini asrash uchun ajratilayotgan mablag'lar va shuning asnosida hududlarda bepul tibbiy tekshiruvlar o'tkazilayotgani, hech shubhasiz, sog'lom avlod tug'ilishi va voyaga yetishi uchun hukumat tomonidan ko'rsatilayotgan beqiyos g'amxo'rlik natijasidir.

Keyingi yillarda korxona, tashkilot va muassasalarda imzolanayotgan jamoa shartnomalariga ayollar uchun qo'shimcha imtiyozlar, xususan, ularni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlash, homilador va yosh bolali ayollarga qo'shimcha ta'tillar berish, 2 yoshgacha farzand tarbiyasi bilan band bo'lgan ishlovchi ayollarga qo'shimcha mehnat ta'tili kuni belgilash yoki qo'shimcha dam olish kuni berish kabi majburiyatlar kiritildi. Bu, o'z o'rnida, ayol mehnatini bola tarbiyasi bilan qo'shib olib borish, onalik va bolalikni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlash imkonini yaratadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 1-martdagi Farmoniga ko'ra "Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi" tashkil etildi, unga Zulayho Mahkamova rahbar etib tayinlandi.

7.3. Madaniyat, adabiyot va san'at sohalari mamlakat ijtimoiy taraqqiyotining muhim bo'g'ini

Mustaqillik yillarida amalga oshirilayotgan madaniyat, ma'naviy-ma'rifiy islohotlar jarayonida teatr san'ati ham rivojlandi. 1993-yilda foydalanishga topshirilgan "Turkiston" saroyi Vatanimizning va xorijlik atoqli teatr arboblarning, ijodiy guruhlarining sahna asarlari namoyish etiladigan dargohga aylandi. Andijonda jamoatchilik asosida faoliyat ko'rsatayotgan yoshlar teatri davlat tasarrufiga olinib, Abbos Bakirov nomli yoshlar va bolalar teatriga aylantirildi. Respublika Prezidentining 1995-yil 20-oktyabrdagi "O'zbekistonda teatr va musiqa san'atini yanada rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 1998-yil 26-martdagi "O'zbekistonda teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida"gi Farmonlari asosida teatrlar davlat byudjeti hisobiga qo'llab-quvvatlandi.

Farmonga binoan, Madaniyat ishlari vazirligi tizimida va teatr ijodiy xodimlari uyushmasi qoshida 1998-yilda "O'zbekteatr" ijodiy-ishlab chiqarish birlashmasi tashkil etildi. Birlashma teatr jamoalariga xalqimizning boy ma'naviy olamini, uning madaniy merosi, milliy va umuminsoniy

qadriyatlarga hurmat hissini uyg'otuvchi spektakllar yaratishda, iste'dodli yoshlarni teatrga jalb qilishda, teatrlarning moddiy-texnikaviy bazasini mustahkamlashda, ijodiy xodimlarni ijtimoiy himoya qilishda ko'maklashdi. "O'zbekteatr" birlashmasi va barcha teatrlar 5 yilga barcha turdagi soliqlardan ozod qilindi. Murakkab o'tish davri qiyinchiliklariga qaramasdan, bironta teatrnin yopilishiga yo'l qo'yilmadi. Teatr binolari ta'mirlandi, ichki jihozlari yangilandi. Alisher Navoiy nomli Davlat akademik katta opera va balet teatri Yaponiya tomonidan 1995-yilda bepul ajratilgan 47 mln iyen (1500 ming AQSh dollari) qiymatiga teng yangi uskunalar bilan jihozlandi. Respublikamizda 36 ta professional teatr faoliyat ko'rsatmoqda. Har bir viloyatda qo'g'irchoq teatrlari bolalarga xizmat ko'rsatmoqda.

1996-yilda Toshkentda Koreya drama va estrada milliy teatri tashkil etildi va shu yilning dekabr oyida o'z faoliyatini boshladi. Davlat akademik rus drama teatri 1999-yilda hozirgi zamon talablari darajasida tubdan qayta qurilgan muhtasham binoga ko'chirildi va o'zining 64-teatr mavsumini yangi binoda boshladi. 2001-yilda respublika teatr san'atida muhim tarixiy voqea sodir bo'ldi. Hamza nomidagi O'zbek akademik drama teatri binosi muhtasham koshona shaklida qayta qurildi, zamonaviy teatr uskunolari va mebellar bilan jihozlandi. 2001-yil 21-sentyabrda Prezident Farmoni bilan unga Milliy teatr maqomi berildi, O'zbekiston Milliy akademik drama teatri deb ataldi.

Respublika teatrlari Vatan tarixini sahna asarlari orqali yoritishga alohida e'tibor berdilar. Milliy akademik drama teatri va Qashqadaryo musiqali drama teatri jamoalari "Sohibqiron", Xorazm viloyati musiqali drama va komediya teatri "Jaloliddin Manguberdi", Abror Hidoyatov nomli O'zbek davlat teatri "Buyuk ipak yo'li" kabi tarixiy dramalarni sahnaga qo'ydi.

O'zbekistonda Respublika va xalqaro teatr festivallari bo'lib o'tdi. 1992-yil mart-aprel oylarida bo'lib o'tgan "Navro'z" mintaqaviy festivalda Markaziy Osiyo mamlakatlari teatrlarining eng yaxshi sahna asarlari namoyish etildi. 1997-yil oktyabrda Toshkentda bo'lib o'tgan "Teatr: Sharq-G'arb" xalqaro festivalida Yaponiya, Hindiston, Syangan, Turkiya, Rossiya, Buyuk Britaniya teatr san'atkorlarining chiqishlari bo'ldi. Amir Temur tavalludining 660 yilligiga bag'ishlangan festivalda O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston teatrlarining 15 ta eng yaxshi tarixiy sahna asarlari namoyish etildi. O'zbekiston teatr ustalari Germaniya, Fransiya, Slovakiya, Hindiston, Belgiya, Misr, Rossiya teatr festivallarida qiziqarli spektakllar bilan ishtirok etdilar.

Teatr san'atining rivojiga, iste'dodli aktyorlarni izlab topishda talabalarning "Nihol" respublika festivali, "Aktyor mahorati" festivali, yoshlar teatrlarining "Xumo" festivali ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Muxtasar aytganda, respublikamiz teatr san'ati xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz

ma'naviyatini boyitish, ular ongiga milliy istiqlol g'oyasini singdira borish, vatanparvarlik tuyg'ularini kuchaytirish, axloqiy, estetik tarbiya maktabi bo'lib xizmat qilmoqda.

Mustaqillik yillarida kino san'ati ham rivojlandi. Kino san'atining ijodkor ustalari – Shuhrat Abbosov, Yo'ldosh A'zamov, Elyor Eshmuhamedov, Ali Hamraev, Rashid Malikov, Jahongir Fayziev, Sharof Boshbekov va boshqalar zamonaviy kinofilmlar yaratish ishlarida peshqadamlik qildilar. Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida xususiy kinostudiyalar vujudga keldi. 1992-yil fevralda Latif Fayziyevning dastlabki xususiy kinostudiyasi "Fayzifilm" ro'yxatga olindi. 1996-yilda "O'zbekfilm" tasarrufida 8 ta studiya, shuningdek, 30 ga yaqin mustaqil ijodiy studiyalar faoliyat yuritdi.

1996-yil 29-aprelda e'lon qilingan "O'zbekkino davlat aksionerlik kompaniyasini tuzish to'g'risida"gi Prezident Farmoni milliy kino san'atining rivojida muhim bosqich bo'ldi. Farmonning ijrosini ta'minlash maqsadida, Respublika Vazirlar Mahkamasi "O'zbekkino" davlat aksionerlik kompaniyasini tashkil etish va uning faoliyati masalalari to'g'risida"gi qaror qabul qildi. Qarorga binoan, "O'zbekkino" davlat aksionerlik kompaniyasi tuzildi. Mazkur kompaniya Davlat mulk qo'mitasi, Tashqi iqtisodiy aloqalar vazirligi, Tashqi iqtisodiy aloqalar milliy banki tomonidan moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlandi. "O'zbekkino" kompaniyasi qoshida Respublika kino arboblari ijodiy assotsiatsiyasi ta'sis etildi. Kino tarmog'i tashkilotlariga davlat byudjetidan ajratiladigan har yillik dotatsiyalar 2000-yilgacha saqlab qolindi. Kino sohasining iqtidorli yoshlari uchun xorijiy kino akademiyalari va o'quv markazlarida o'qish, malakasini oshirish ishlari amalga oshirildi.

Mustaqillik yillarida o'nlab hujjatli kinofilmlar yaratildi. "O'zbekiston bahori" (rej. Sh.Qurbonboev, E.Xachaturov), "Mustaqillikning besh yilligi" ("O'zbekiston havo yo'llari" milliy kompaniyasining faoliyati haqida), "Ulkan odim" ("O'zDAeWOOavto" zavodi haqida) shular jumlasidandir. Milliy ma'naviyat, ma'rifat namoyandalari faoliyatiga bag'ishlangan "Istiqlol fido-yilari" ruknidagi hujjatli filmlar, XX asrning 20-yillarida Germaniyada ta'lim olgan iste'dodli yoshlarimizga bag'ishlangan "Ular Germaniyada o'qigan edilar" filmlari yaratildi. Prezident Islom Karimovning "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" nomli asari asosida yaratilgan beshta videofilm, "O'zbekiston Qahramonlari" ruknidagi kinoocherklar, "Umid qaldirg'ochlari" hujjatli filmi va boshqalar bugungi hayotimizni, istiqlol tufayli erishgan yutuqlarimizni teran anglab olishga ko'maklashmoqda.

Istiqlol yillarida tasviriy san'at ham rivojlandi, rassomchilik yangi ma'no-mazmun bilan boyidi. 1997-yilda Prezident Farmoniga muvofiq, O'zbekiston Badiiy akademiyasining tashkil etilishi va "Tasviriy oyna" respublika ijodiy uyushmasining tuzilishi, ularni davlat tomonidan qo'llab-

quvvatlanishi tasviriy san'at rivojida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Iste'dodli yoshlarni izlab topish, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash ishlari yo'lga qo'yildi.

Tasviriy san'at ustalarining sa'y-harakatlari bilan Vatanimizda qadimdan shakllangan nafis san'at maktablarining noyob an'analari, tasviriy va miniatyura san'atining nodir durdonalari qaytadan o'rganildi, boyitildi, dunyo uzra namoyish qilindi. AQSh, Fransiya, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya va boshqa mamlakatlarda o'zbek rassomlarining ko'rgazmalari bo'lib o'tdi. yetakchi rassom-dizaynerlar – L.Sadriddinov, F. Toshmuhamedov, K. Tursunov, T. Turg'unov, T. Qo'ziyev o'z asarlari bilan Hindiston, Xitoy, Portugaliya, Bolgariya, Gretsiya, Avstraliya kabi mamlakatlarda o'tkazilgan badiiy ko'rgazmalarda qatnashdilar.

1999-yil avgust oyida Badiiy akademiyaning Markaziy ko'rgazmalar zalida O'zbekiston mustaqilligining 8 yilligiga bag'ishlab "Eng ulug', eng aziz" mavzusida o'tkazilgan respublika badiiy ko'rgazmasida Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xorazm, Farg'ona vodiysi va boshqa viloyatlar san'at ustalarining 600dan ortiq rasmlari, grafiklari (bo'yoqsiz rasm), dizaynlari, haykaltaroshlik asarlari, xalq hunarmandchiligi va amaliy-dekorativ san'at namunalari namoyish etildi. Shahar ko'chalariga bugungi hayotimizni tasvirlovchi rasmlar o'rnatildi, muhtasham binolarning devorlari naqshlar bilan bezatildi-ki, bular odamlarga huzur-halovat, zavq bag'ishlaydi.

Jamiyat madaniy-ma'rifiy hayotida, aholida tarixiy xotirani tiklash va mustahkamlashda muzeylarning ahamiyati katta. Shu boisdan ham mustaqillik yillarida mavjud muzeylarni ta'mirlash, ularni yangi eksponatlar bilan boyitish, yangi muzeylar barpo etishga alohida e'tibor berildi. 1992-yilda Namanganda ulug' o'zbek shoiri Boborahim Mashrab muzeyi, Xorazmda hofiz Hojixon Boltaboev nomli maqomchilar muzeyi, Urganchda Xorazm amaliy san'ati va tarixi muzeyi, Buxoroda temirchilik muzeyi, Samarqand viloyatining Oqtosh shahrida xalq baxshisi Islom shoir Nazar o'g'lining uy-muzeyi, 1993-yilda Toshkentda o'zbek ayollari orasidan chiqqan birinchi huquqshunos olim Xadicha Sulaymonova muzeyi, O'zbek raqqosasi Mukarrama Turg'unboeva muzeyi, Navoiy viloyatining Tomdi tumanida mashhur cho'pon, ikki marta Mehnat Qahramoni Jaboy Bashmanov muzeyi, 1994-yilda Toshkentda xalq rassomi Usta Muhiddin Rahimov muzeyi, 1996-yilda O'zbekiston Gidrometeorologiya muzeyi, 1997-yilda Buxoroda mashhur zarb qiluvchi Salim Hamidov muzeyi, shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida ko'plab muzeylar ochildi.

1996-yil 1-sentyabr kuni Toshkentda Osiyoda yagona bo'lgan Olimpiya shon-shuhrati muzeyi ochildi. Bu muzey o'zbekistonlik sportchilarning xalqaro musobaqalaridagi muvaffaqiyatlarini namoyish etadigan, mamlakatimizda sport harakatining rivojini rag'batlantiradigan markaz bo'lib qoldi. 1996-yil Toshkentda **Temuriylar tarixi davlat muzeyi**

ochildi. Muzey temuriylar davri ruhini aks ettiruvchi o'sha davrga xos tarixiy jihozlar, qurol-aslahalar, lashkarboshilar va oddiy jangchilarning kiyimboshlari, oltindan yasalgan uy-buyum ashyolari, musiqa asboblari, Amir Temur, Bobur qo'lyozmalari, Ulug'bekning astronomik qurilmalari va boshqa 2000 dan ortiqroq tarixiy, madaniy yodgorliklar bilan jihozlangan. Temuriylar tarixi davlat muzeyi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan madaniy, ma'naviy, ma'rifiy ishlar, ilmiy tafakkur markaziga aylandi.

O'zbekiston tarixi davlat muzeyi yangi binoga ko'chirildi hamda ajdodlarimizning ko'p ming yillik hayoti va madaniyatini ilmiy, xolisona aks ettiruvchi yangi eksponatlar bilan qayta jihozlandi. O'zbekiston davlat san'at muzeyi Yaponiya hukumati tomonidan beg'araz ajratilgan 38,8 mln iyen pul mablag'i hisobiga ta'mirlandi, yangi muzey jihozlari, asbob-uskunolari bilan yanada boyidi. O'zbekiston Prezidentining 1998-yil 12-yanvardagi "Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni va uning bajarilishini ta'minlashga qaratilgan respublika hukumati "Muzeylar faoliyatini qo'llab-quvvatlash masalalari to'g'risida"gi qarori mamlakatimizda muzey ishini rivojlantirish istiqbollarini belgilab berdi.

Madaniyat ishlari vazirligi, "Oltin meros" jamg'armasi, Badiiy akademiya, Moliya vazirligi, Mehnat vazirligi muzeylar rahbariyati bilan hamkorlikda muzeylarning rivojlanishi va moliyaviy ta'minoti bo'yicha dastur ishlab chiqildi. Muzeylar davlat muhofazasiga olindi, ularni ta'mirlash, muzey eksponatlarini boyitish davlat byudjeti hisobidan moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlandi. Muzeylar faoliyatini muvofiqlashtirish, ilmiy-uslubiy yordam ko'rsatish, moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlash maqsadida, 1998-yilda "O'zbekmuzey" Respublika jamg'armasi tuzildi. Aholining muzeyshunoslik madaniyatini oshirishga ko'maklashuvchi "Moziydan sado" jurnali ta'sis etildi va u 1999-yildan boshlab o'zbek, rus va ingliz tillarida nashr etila boshlandi. Faqat 1999-yilda muzeylarning asosiy fondi 7544 ta tarixiy va madaniy yodgorliklar bilan boyidi.

Mamlakatimizning me'moriy yodgorliklarga boy 10 ta shahri tarixiy shaharlar ro'yxatiga kiritilgan. 2500 ta me'moriy obida, 2700 ta arxeologik yodgorlik, 1800 monumental san'at asari davlat muhofazasiga olingan. Buxoro, Samarqand va Xiva shaharlaridagi 3 ta muzey-qo'riqxonalarida butun dunyoda eng nodir tarixiy yodgorliklar, me'moriy obidalar, monumental san'at asarlari saqlanib qolgan, davlat muhofazasida yangidan chiroy ochayotgan muzeylar sifatida e'tirof etilgan.

Mustaqillik sharofati bilan Samarqand muzey-qo'riqxonasining Registon maydoni yodgorliklari, Shohizinda, Bibixonim me'moriy majmuasi, Amir Temur maqbarasi, Afrosiyob muzeyi, Ruhobod majmuasi, Buxorodagi Kalon minorasi va masjidi, Mir-Arab madrasasi, Savdo gumbazlari, Sitorayi Mohi Xosa ansambli, Bahouddin Naqshband majmuasi, Xivaning Ichan

qal'asidagi Ko'hna ark, Muhammad Aminxon madrasasi va masjidi, Islomxo'ja minorasi, Toshhovli saroyi, Jome masjidi, Shahrisabzdagi Dor-us-saodat, Dor-ust-tilovat ansambllari, Amir Temurning Oq saroyi, Termizdagi Hakim at-Termiziy, Imom Termiziy, Sulton Saodat, Qirqqiz me'moriy yodgorlik majmualari qayta ta'mirlandi. Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabzdagi betakror me'moriy yodgorliklar Jahon xalqaro madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan.

O'zbekiston muzeylari aholi orasida o'lkamiz tarixi, xalq amaliy san'ati asarlaridan iborat etnografik ko'rgazmalarni namoyish etib, jamiyatimiz ma'naviy kamoloti yo'lida xizmat qilmoqda. Minglab xorijiy sayyohlar respublikamiz muzey-qo'riqxonalariga tashrif buyurib, ajdodlarimizdan qolgan tarixiy yodgorliklar, obidalar, monumental san'at asarlari oldida ta'zim etmoqdalar. Fransiya, Turkiya, Eron, Pokiston, Koreya, Xitoy va boshqa mamlakatlarda O'zbekiston muzeylarining eksponatlari namoyish etildi.

Turizm. Bugungi kunda yana bir muhim masalaga davlat ahamiyatidagi muhim yo'nalish sifatida qaralmoqda. Ya'ni mamlakatda turizmni rivojlantirish, sohaga investitsiyalar jalb etish, kadrlar salohiyatini oshirish bo'yicha kompleks choralar ko'rish, mamlakatimizning betakror tabiati, milliy qo'riqxonalar, tog'li hududlarda turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatlardan unumli foydalanish, ayniqsa, tibbiyot turizmi, ziyorat turizmi va ekoturizmni rivojlantirish nafaqat iqtisodiyot, balki ijtimoiy sohalar rivojiga ham katta turtki beradi.

Vaholanki, **2025-yilga borib** yurtimizga tashrif buyuradigan xorijiy sayyohlar sonini 7 million nafarga, turizm eksportidan keladigan-yillik daromadni esa 2 milliard dollarga yetkazish belgilangan. Bugungi kunda respublikamizning barcha hududlarida madaniy meros obyektlarini asrash, ularni kelajak avlodlarga yetkazish masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasining "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni ijrosini ta'minlash hamda viloyat hududidagi tarixiy, madaniy va me'moriy yodgorliklarni asrab-avaylash, ularni muhofaza qilish, ilmiy, amaliy jihatdan o'rganish maqsadida qator chora-tadbirlar ko'rilmoqda.

Bu ishlar, shubhasiz, mamlakatimizda Vazirlar Mahkamasining 2002-yil 29-iyuldagi 269-sonli "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori va "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish masalalarini muvofiqlashtirish bo'yicha Idoralararo komissiya to'g'risidagi Nizom", "O'zbekiston Respublikasi madaniy meros obyektlari davlat kadastrini yuritish to'g'risidagi Nizom" va "Madaniy meros obyektlarining tarixiy-madaniy ekspertizasi to'g'risidagi Nizom"lar, Vazirlar Mahkamasining "Tarixiy obidalar, ziyoratgohlar va qadamjolarida aholiga

hamda sayyohlarga xizmat ko'rsatishni yanada yaxshilash choralari to'g'risida"gi majlisi bayonnomasi talablarini bajarish maqsadlariga qaratilgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 7-oktyabrda 222-sonli "2010–2020-yillarda nomoddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi, 2014-yil 21-iyuldagi 200-sonli "Moddiy madaniy va arxeologiya merosi obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishni yanada takomillashtirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi, 2018-yil 15-fevraldagi 120-sonli "Muqaddas qadamlar, ziyoratgohlar, masjidlar va qabristonlarni obodonlashtirish ishlarini samarali tashkil etish to'g'risida"gi qarori muhimdir. Shuningdek, 2018-yil 16-yanvardagi F-5181-sonli "Moddiy madaniy va arxeologiya merosi obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanishni takomillashtirish to'g'risida"gi qarori va farmoyishi hamda shu sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar shular jumlasidandir.

2013-yilgacha bo'lgan ma'lumotlarga ko'ra, Respublikamiz hududidagi jami 3000 dan ortiq madaniy meros obyektlari, tarixiy obida va muqaddas ziyoratgohlar, arxeologik manzilgohlar, monumental yodgorliklar YUNESKO ro'yxatiga kiritilgan" bo'lsa, 2018-yilgacha ular **7 ming 300 dan** ortiqni tashkil etgan.

Shu boisdan ajdodlarimiz qoldirgan ma'naviy merosdan oqilona foydalanib, ulardan yoshlar tarbiyasida keng ko'lamda foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy qadriyatlar bilan qurollangan millat yoshlari hech qachon vatan mustaqilligini, xalq erkini yot qo'llarga berib qo'ymaydi va yurt ravnaqi yo'lida fidokorona xizmat qiladi. Bu borada Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev boshchiligidagi mamlakatimizda ziyorat turizmini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratila boshlandi. Ayniqsa, so'nggi yillarda tarixiy merosimizni asrab-avaylash, madaniy meros obyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish, ularni ta'mirlash va obodonlashtirish, jumladan, ziyorat turizmi sohasini ravnaq toptirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Muhimi, ziyorat qilish uchun aholiga munosib shart-sharoitlarni yaratib berish borasida **"O'zbekiston bo'ylab sayohat qil"** dasturining qabul qilinishi ushbu masalalarga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilayotganligidan dalolatdir.

Yurtimizdagi muqaddas ziyoratgohlar qatorida qadimiy Samarqand shahridagi Imom Al Buxoriy, Imom Al Moturidiy ziyoratgohlari nafaqat respublikamizda, balki butun islom olamida nufuzga ega ma'rifiy va ma'naviy maskanlardir. Mazkur muqaddas ziyoratgohlarni tarixiy-madaniy obyektlar sifatida asrab-avaylash, ulug' vatandoshlarimiz ma'naviy merosini chuqur o'rganishga dunyo miqyosida katta e'tibor qaratilmoqda. Buning yaqqol isboti sifatida **2020-yil 3–4-mart** kunlari Samarqand shahrida "Imom

Moturidiy va moturidiya ta'limoti: o'tmish va bugun" mavzusidagi xalqaro konferensiya tashkil etildi. Ushbu tadbirda 20 ga yaqin mamlakatdan ko'plab taniqli ulamolar, muftiylar, moturidiyshunos ekspertlar, mahalliy olim va tadqiqotchilar qatnashdi. Mazkur omillar mamlakatimizda kechayotgan jadal islohotlar sharoitida o'zbek xalqining an'anaviy ziyoratgohlari, ya'ni moddiy va ma'naviy madaniyati durdonalarini yanada asrab-avaylashni hamda xalqaro doirada targ'ib qilishni taqozo etmoqda.

Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2020-yil 9-dekabr kuni turizm va sport sohalarida amalga oshirilayotgan ishlar hamda 2021-yildagi vazifalar muhokamasi yuzasidan videoselektor yig'ilishi o'tkazilgan edi. Unda **2021-yilda 1,7 million xorijiy, 7,5 million mahalliy sayyohni** jalb qilish, turizm xizmatlari eksportini kamida 370 million dollarga yetkazish maqsad qilinganligi ta'kidlandi. Prezident 2021-yilda ziyorat turizmi bo'yicha 5 mingga yaqin aviaqatnovlarni amalga oshirib, 700 ming ziyoratchini jalb qilish va 130 million dollarlik xizmatlar eksportini ta'minlash zarurligini qayd etdi.

7.4. O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining yaratilishi, huquqiy asoslari va unga qarshi kurashning rivojlantirilishi

Korrupsiya – mansab mavqeidan shaxsiy maqsadlarda foydalanish bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy-huquqiy hodisa. Aksariyat hollarda korrupsiya deganda, davlat amaldorlari tomonidan shaxsiy manfaatlarni ko'zlab, boylik orttirish maqsadida fuqarolardan pora olish, qonunga xilof pul daromadlarini qo'lga kiritish tushuniladi.

Aslida korrupsiya so'zining mohiyatiga e'tibor qaratilsa, korrupsiya – lotincha "corruptio", ya'ni "buzish, sotib olish, pora evaziga og'dirish" degan ma'noni anglatadi. Yuridik ensiklopediyada ta'kidlanishicha, "korrupsiya – mansabdor shaxslar o'zlariga berilgan huquqlar va hokimiyat vakolatlaridan shaxsiy boylik orttirish uchun foydalanishda ifodalanuvchi siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoiy faoliyat".

Yana bir tarifga ko'ra korrupsiya – "davlat funksiyalarini bajarish vakolatiga ega bo'lgan shaxslarning g'ayriqonuniy tarzda moddiy va boshqa boyliklar, imtiyozlarni olishda o'z maqomi va u bilan bog'liq imkoniyatlardan foydalanishi" deyilgan.

Demak, korrupsiya – davlat funksiyasini bajarish topshirilgan xizmatchilarning o'z xizmat mavqei va egallab turgan mansabi hamda u bilan bog'liq bo'lgan obro'sidan shaxsiy boylik orttirish maqsadida yoki bir guruh shaxslarning manfaatlari yo'lida g'arazli maqsadlarda foydalanishdan iborat bo'lgan hokimiyatga putur yetkazishda ifodalangan jamiyat uchun xavfli hodisadir. Oddiy xalq orasida korrupsiya deganda, ko'pincha davlat

amaldorlarining shaxsiy boylik orttirish hamda davlat, jumladan, xalq manfaatlarini va resurslariga ziyon yetkazish maqsadidagi poraxo'rliqi tushuniladi.

O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish masalasi faqatgina Yangi O'zbekiston davridagina davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Bu borada **2017-yil 4-yanvardan** e'tiboran kuchga kirgan **"Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"**gi qonun qabul qilindi. Dunyoda korrupsiyaning turi ham, tavsifi ham juda ko'p. Uning kelib chiqish sabablarini ochish, unga qarshi kurashishning samarali yo'llarini topish bo'yicha olimlar, turli institutlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan yuzlab, minglab tadqiqotlar o'tkazilgan. Turli ko'rsatkich va raqamlar aks etgan jadvallar yaratilgan, o'ziga xos reytinglar tuzilgan. Hatto korrupsiyaning xilma-xil formulalari ham ishlab chiqilgan. Bu boradagi ishlar va izlanishlar izchil davom etmoqda. Zotan, korrupsiya o'ta moslashuvchan xususiyatga ega bo'lib, shaklini o'zgartirib takomillashib, ijtimoiy huquqiy tizimdagi bo'shliqlar, kamchiliklardan ustalik bilan foydalanadi.

Ijtimoiy-tarixiy vaziyat, fuqarolarning huquqiy dunyoqarashi, davlat tuzilishi, iqtisodiy rivojlanish omillaridan kelib chiqib, har bir davlat korrupsiyaga qarshi o'ziga xos usullarda kurashmoqda. Bu borada eng samarali yo'l hali topilgan emas. Chunki korrupsiya bir qarashda oddiy jinoyat bo'lib ko'ringani bilan aslida uning kelib chiqishi va yashovchanlik sabablari juda chigal va murakkabdir.

So'nggi yillarda mamlakatimizda tadbirkorlar, kichik biznes subyektlariga "yagona darch" tamoyili orqali xizmat ko'rsatilyapti, yagona portal orqali davlat xizmatlari elektron shaklda taqdim etilyapti. Bularning barchasi korrupsiya balosini bartaraf etishda alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Korrupsiyaviy jinoyatlar ko'proq **pora olish, pora berish, pora olish va berishda vositachilik qilish**, firibgarlik singari shakllarda namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalarining dispozitsiyasida mazkur jinoyatlar huquqiy jihatdan ta'riflangan. **Firibgarlik**, ya'ni aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan o'zganing mulkini yoki o'zganing mulkiga bo'lgan huquqni qo'lga kiritish – 168-modda.

Pora olish, ya'ni davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsining o'z xizmat mavqeidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora berayotgan shaxsning manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga shaxsan o'zi yoki vositachi orqali qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoxud mulkiy manfaatdor bo'lishi – 210-modda.

Pora berish, ya'ni davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsiga mazkur

mansabdor shaxsning o'z xizmat mavqeidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora bergan shaxsning manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib bevosita yoki vositachi orqali moddiy qimmatliklar berish yoki uni mulkiy manfaatdor etish – 211-modda.

Pora olish-berishda vositachilik qilish, ya'ni pora olish yoki berish xususidagi kelishuvga erishishga qaratilgan faoliyat, shuningdek, manfaatdor shaxslarning topshirig'i bilan porani bevosita berish – 212-modda. Korruptsiya murakkab ijtimoiy hodisa bo'lib, unga qarshi kurashish uchun alohida choralarni qo'llash samarali hisoblanmaydi. Ushbu faoliyat kompleks tarzda amalga oshirilishi lozim.

Qarshi kurashish faoliyatining maqsadi va obyekti sifatida alohida olingan korrupsioner emas, balki ushbu xatti-harakatlarni amalga oshirishga sharoit yaratib beruvchi holatlarini bartaraf qilish va profilaktik oldini olish choralari namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Birlashgan Millatlar tashkilotining Korruptsiyaga qarshi konvensiyasiga 2008-yil 7-iyuldagi O'RQ-158-sonli Qonuni bilan qo'shilgan bo'lib, ushbu Qonunga muvofiq, O'zbekiston Respublikasining Bosh prokuraturasi, Ichki ishlar vazirligi, Milliy xavfsizlik xizmati va Adliya vazirligi korrupsiyaning oldini olish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqish va ularni amalga oshirishda boshqa Ishtirokchidavlatlarga yordam ko'rsatishi mumkin bo'lgan organlar sifatida belgilab qo'yilgan.

Korrupsiyaga qarshi kurashda jahon mamlakatlari tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, faqatgina jinoiy qonunchilikni og'irlashtirish yo'li bilan bu salbiy illatga qarshi kurashib bo'lmaydi (XXR da juda ko'p miqdorda pora olganlik uchun o'lim jazosi mavjud). Bu illatni yengish uchun birinchi navbatda aholining huquqiy savodxonligini oshirish, fuqarolik institutlari faoliyatini kuchaytirish lozim bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi **“O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”**gi PF-5729-son Farmoniga muvofiq, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari belgilab berildi. Zero, Prezident 2020-yilning 24-yanvar kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga qilgan Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, **“Jamiyatimizda korrupsiya illati o'zining turli ko'rinishlari bilan taraqqiyotimizga g'ov bo'lmoqda. Bu yovuz baloning oldini olmasak, haqiqiy ishbilarmonlik va investitsiya muhitini yaratib bo'lmaydi, umuman, jamiyatning birorta tarmog'i rivojlanmaydi”,** deya ta'kidlagan edi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi **“O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”**gi PF-

6013-son Farmoniga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Korruptsiyaga qarshi kurashish Agentligi tashkil etildi va Agentlikning korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha vazifa va vakolatlari belgilab berildi. Agar raqamlarga e'tibor qaratsa, 2020-yil davomida respublikada korruptsiyaga oid sodir etilgan jinoyatlarga doir statistika quyidagi ko'rinishga ega. Jumladan, Agentlikning ma'lumotiga ko'ra, sudlar tomonidan 2020-yil davomida korruptsiya bilan bog'liq jami **2 270 nafar shaxsga** nisbatan 1 502 ta jinoyat ishi ko'rib chiqilgan.

Nazorat savollari:

1. Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida yillarning nomlanishi bo'yicha qanday davlat dasturlari ishlab chiqildi?
2. Sog'liqni saqlash tizimidagi dastlabki islohotlar kadrlar siyosatiga qanday o'zgartirishlar kiritdi?
3. Hozirgi kunda kam ta'minlangan oilalarga davlat tomonidan qanday yordamlar ko'rsatilmoqda?
4. Aholini ijtimoiy himoyasi va sog'lig'ini saqlash tizimini takomillashtirish bo'yicha davlatimiz tomonidan qanday ishlar amalga oshirildi?
5. Korruptsiya nima va unga qarshi dunyoda va O'zbekistonda qanday kurash olib borilmoqda?

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-Toshkent: "O'zbekiston". 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // Yangi O'zbekiston. 2022-yil, 1 fevral, №22 (544)
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaati. "Xalq so'zi" gazetasi. T.. 2020-yil 25-yanvar.
4. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi. // O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoniga 1-ilova. T., 2017. 7-fevral.
5. Levitin L. O'zbekiston tarixiy burilish pallasida. –Toshkent: "O'zbekiston". 2001.
6. Abdullayev M., va boshqalar. Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at. to'ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: "Sharq". 2006.
7. Raximov M.A. Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel' proekta i redaktor: - Toshkent: "Adabiyot uchqunlari". 2018.
8. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O'zbekiston, 2019.
9. Usmonov Q va boshqalar. O'zbekiston tarixi. –Toshkent: Moliya, 2016.

8-MAVZU: MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDAGI MA'NAVİY VA MADANIY TARAQQIYOT

Reja:

8.1. Mustaqillik yillarida ma'naviy va ma'rifiy hayot. Milliy istiqlol g'oyasi va mafkuraviy masalalar. Milliy urf-odatlarining qayta tiklanishi

8.2. Mustaqillik yillarida buyuk ajdodlar merosi, tarixiy-madaniy qadriyatlarining qayta tiklanishi va rivojlantirilishi

8.3. Tarixiy shaharlar yubileylarining xalqaro miqyosda keng nishonlanishi va ahamiyati

8.4. O'zbekistonda sportga e'tibor va uning yangi bosqichga ko'tarilishi

8.5. Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikning ta'minlanishi

8.1. Mustaqillik yillarida ma'naviy va ma'rifiy hayot.

Milliy istiqlol g'oyasi va mafkuraviy masalalar.

Milliy urf-odatlarining qayta tiklanishi

Vatanimiz mustaqilligining ma'naviy asoslarini mustahkamlash, milliy qadriyatlarimiz, an'ana va urf-odatlarimizni asrab-avaylash, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlod qalbi va ongiga ona yurtga muhabbat, istiqlolga sadoqat tuyg'ularini chuqur singdirish masalasi muhim masalaga aylandi. Zero, milliy an'analarimiz, tarixiy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz mahalliy shart-sharoitlar va islom an'analari talablari va mezonlari asosida shakllanib kelgan. Zero, yaqin o'tmishimizda dahriylik siyosati diniy qarashlar va qoidalarni xurofot deb, diniy aqidaparast dunyoviy ishlarni dahriylikka, xudosizlikka yo'yib, insonlarni e'tiqodidan ayirish hollari ro'y berdi.

O'zbekiston o'z mustaqilligiga erishganidan so'ng asrlar davomida xalqning orzusi hisoblangan milliy va diniy qadriyatlar tiklandi. O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimovning bu boradagi tashabbuslari va sa'y-harakatlari tahsinga sazovordir. Zero, ma'naviy-diniy qadriyatlar hayotimizga shu qadar singib ketganki, ularsiz biz o'zligimizni tasavvur eta olmaymiz.

Bu borada mustaqillikning dastlabki-yillarida O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 1991-yil 11-aprel va 20-iyundagi Farmonlariga binoan, "Iyd al-Fitr" (Ro'za) va "Iyd al-Adxo" (qurbon) hayitlari yurtimizda dam olish kunlari deb e'lon qilindi. Qur'oni Karim bir necha bor nashrdan chiqarilib, 1 million nusxada chop etildi. Qur'oni Karimning o'zbekcha izohli tarjimai musulmonlarga tuhfa etildi. Imom Buxoriyning to'rt jildlik Hadislar kitobi o'zbek tilida nashr etildi.

Respublikamizda minglab masjidlar qayta tiklandi va faoliyat olib bordi. Xususan, 1998-yilda ularning soni 3000 taga yetdi. Har yili minglab yurtdoshlarimiz haj safariga borish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Muqaddas umra va haj amallarini bajarib kelmoqdalar. XX asrning 80-yillarida sobiq Ittifoq bo'yicha har yili 25-30 kishi haj ziyoratiga borgan bo'lsa, 1991-yilda O'zbekistondan 1500 fuqaro, 2000-yilda esa 4 mingga yaqin fuqaro haj ziyoratiga borib keldi. Keyingi yillarda ularning soni 6 mingdan oshdi. Eng asosiysi – bag'rikenglikning muhim omillaridan biri bo'lgan millatlararo va dinlararo totuvlik ta'minlandi.

Bugun O'zbekistonda **16 diniy konfessiya** faoliyat yuritmoqda. Yurtimizda Imom Buxoriy nomidagi Toshkent islom instituti, 9 ta o'rta maxsus islom bilim yurti hamda provoslav va protestant seminariyalari ishlab turibdi. Mustaqillik sharofati bilan badiiy ijodiyot, badiiy adabiyot sinfiylik, partiyaviylik, kommunistik mafkura kabi aqida hukmronligidan, illatlardan ozod bo'ldi. Badiiy adabiyotda milliylik, ming yillik tarixiy ijodiy an'analar, umuminsoniy qadriyatlar, erkin fikr yuritish tamoyillari tiklandi.

Adabiy va ijodiy faoliyatda mustaqillikni asrab-avaylash, demokratik davlat va ochiq fuqarolik jamiyatini qurish, har tomonlama barkamol insonni tarbiyalash, milliy o'zlikni anglash, yurtdoshlarimiz ongida milliy istiqbol g'oyalarini shakllantirish kabi masalalar bosh mavzu sifatida o'rin egalladi. Jadidchilik harakati namoyandalarning, sovet davrida qatag'on qilingan millatparvar yozuvchi va shoirlarning asarlari, Qur'on va hadislar nashr etildi va keng kitobxonlarga yetib bordi. Milliy adabiyot rivojiga H.S. Karomatovning "Qur'on va o'zbek adabiyoti", O. Sharafiddinovning "Cho'lponni anglash", B. Qosimovning "Maslakdoshlar" asarlari ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Shukrulloning "Kafansiz ko'milganlar" romanida, To'lepbbergen Qayipbergenovning "U dunyoga, bobomga xat" asarida, Nazar Eshonqulovning "Qora kitob" povestida, O'tkir Hoshimovning "Tushda kechgan umrlar" romanida, Xudoyberdi To'xtaboyevning "Qasoskorning oltin boshi" romanida, Oygul Muhammad qizining "Jannat qushi" romanida, Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" romanida mustabid sovet davrida yuritilgan shovinistik siyosatning qatag'onlik, zo'ravonlikka asoslangan mohiyati, xalq boshiga solingan tashvish-u kulfatlar, g'am-g'ussa alamlari tasvirlangan.

Tohir Malikning "Shaytanat", Hojiakbar Shayxovning "Tutash olamlar" asarlarida insonni imon va vijdondan ozdirishga, razolat va qabohat ummoniga botirishga urinuvchi yomonlik dunyosi, buzg'unchi uyushmalar fosh qilinadi, ularga nisbatan nafratlanish tuyg'ulari o'z aksini topgan. Barot Boyqobilovning "O'zbeknoma" tarixiy-falsafiy va ma'naviy-ma'rifiy dostoni, Abduqahhor Ibrohimovning "Biz kim, o'zbeklar" asari, Azim Suyunning "Oq va qora", A. Qutbiddinning "Izohsiz lug'at" she'rlari

zamonaviy o'zbek adabiyotining yorqin ifodasidir. O'zbekiston Prezidenti, respublika hukumati ijod ahliga katta g'amxo'rlik qilmoqda. Iste'dodli adiblar faxriy unvonlar, orden va medallar bilan taqdirlanmoqda. Abdulla Oripov, Said Ahmad, Erkin Vohidov, O'zod Sharafiddinov, To'lepbergen Qayipbergenovlar mamlakatimizning oliy mukofoti – "O'zbekiston Qahramoni" unvoni bilan taqdirlandilar. Ko'plab shoir va yozuvchilar yuksak saviyadagi badiiy asarlar uchun o'tkazilgan tanlovlarning sovrindorlari bo'ldilar.

O'zbekiston azaldan ma'naviy madaniyat sivilizatsiyasining qadimiy o'choqlaridan biridir. Buxoro, Samarqand, Xiva, Qarshi, Shaxrisabz, Toshkent va Marg'ilon kabi tarixiy shaharlar asrlar mobaynida insoniyatning ma'naviy va moddiy taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shib keldi. Bu shaharlar buyuk ipak yo'li rivojida, dunyo xalqlarining yaqinlashuvida ham ulkan o'ringa ega. Betakror bu shaharlar Sharq xalqlarining qadimiy madaniyat beshigi bo'lgan yurtimizning ko'p asrlik me'moriy qurilish an'analarini meros qilib olgan xalqimiz me'morlari san'ati va mehnatining ijodiy yakunidir. Shu bois jahon hamjamiyati bu shaharlarning dunyo rivojiga qo'shgan hissasini e'tirof etdi va ularning yubileylarini jahon miqyosida nishonlashga rahnamolik qildi.

Mustaqillik yillarida milliy musiqa va qo'shiqchilik san'ati rivojlandi. Respublika Madaniyat ishlari vazirligi, 1992-yilda tashkil etilgan "Xalq ijodi va madaniy-ma'rifiy ishlar respublika markazi", markazning viloyatlardagi bo'limlari musiqa va qo'shiqchilik san'atini, havaskorlik va folklor jamoalari faoliyatini rivojlantirish, unutilgan xalq ohanglarini tiklash maqsadida turli xil ko'rik-tanlovlar, festivallar tashkil etmoqda. 1992-yilda Toshkentda "Asrlarga tengdosh navolar" va "Boqiy ovozlari", Xorazm viloyatida folklor jamoalari, askiya, qiziqchi va masxarabozlarning, Qo'qonda katta ashula, lapar va yalla ijrochilarining ko'rik-tanlovlarini o'tkazdi. 1994-yil may oyida Parijda bo'lib o'tgan "Sharq musiqasi" festivalida Munojot Yo'ldiyeva va Shavkat Mirzayevlar ishtirok etib, o'zbek milliy qo'shiqchilik san'atini jahonga namoyish etdilar.

1996-yil aprel oyida Turkiston saroyi, "Bahor" ansambli va boshqa ijodiy konsert tashkilotlari negizida tashkil etilgan **"O'zbeknavo"** gastrol-konsert birlashmasi xalq orasidan iste'dodli qo'shiqchilarni izlab topish va ko'rik-tanlovlarga jalb etish, musiqa va qo'shiqchilik san'ati bo'yicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kabi tadbirlarni amalga oshirdi. Musiqaraqs san'atini rivojlantirish davlat tomonidan qo'llab-quvvatlandi.

Respublika Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 5-dekabrda "O'zbekiston – Vatanim manim" qo'shiqlar bayrami to'g'risida"gi Farmoni qo'shiqchilik san'atini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. 1996-yilda ko'rik-tanlovini o'tkazish barcha viloyat, shahar va tumanlarda "O'zbekiston – Vatanim manim" qo'shiq tanlovining birinchi bosqichi bo'lib o'tdi, unda

54 mingdan ziyod qo'shiqchilar qatnashdi. Tanlovning yakunlovchi bosqichi avgust oyida bo'lib o'tdi. 700 ta qo'shiqchi qatnashdi, ulardan 10 tasi mukofotlandi. O'zbekiston Prezidentining 1996-yil 27-avgustdagi Farmoni bilan bunday ko'rik-tanlov har yili avgust oyida o'tkaziladigan bo'ldi va avgust oyining uchinchi yakshanba kuni "O'zbekiston – Vatanim manim" qo'shiq bayrami kuni deb belgilandi. Bu tanlov jarayonida yuzlab Vatan, mustaqillikni e'zozlovchi yangi qo'shiqlar yaratildi. **"O'zbekiston – Vatanim manim"**, "Vatan yagonadir", "Mustaqillik gullari", "Ona yurtim", "O'zbekiston askarlari" qo'shiqlari shular jumlasidandir.

1997-yil 11-martda qabul qilingan Respublika hukumatining "Sharq taronalari" Xalqaro musiqa festivalini o'tkazish to'g'risida"gi Qarori musiqa san'atining noyob namunalarini keng targ'ib qilish, rivojlantirishda dasturul amal bo'lib xizmat qildi. 1997-yil 25-avgust – 2-sentyabr kunlari Samarqandda bo'lib o'tgan **"Sharq taronalari"** birinchi Xalqaro festivalida dunyoning 40 dan ortiq mamlakatidan ijrochilar, san'atshunoslar, jamoat arboblari ishtirok etdilar.

Sovet davrida istiqlool yo'lida jon fido etgan ajdodlarimiz merosi bugungi kunda haqqoniy o'rganilmoqda. Jumladan, 2000-yilda "Shahidlar xotirasi xiyoboni" va keyinchalik shu nomda muzey va jamg'arma tashkil qilindi. 2001-yildan e'tiboran 31-avgust yurtimizda **"Qatag'on qurbonlarini yod etish kuni"** sifatida nishonlanadigan bo'ldi, **9-may mamlakatimizda "Xotira va qadrlash kuni"** sifatida nishonlashga qaror qilindi. Shu munosabat bilan poytaxtimizda, viloyat va tumanlarda sobiq sovet tuzumi va mafkurasini o'zida aks ettirgan yodgorliklar o'rnida xalqimiz ruhi va qarashlarini o'zida mujassam etgan "Xotira maydon"lari tashkil etilib, "Motamsaro ona" haykallari o'rnatildi. Shu tariqa yurtimizda yuksak ma'naviy fazilatlar, demokratik qadriyatlar mustahkamlanmoqda, eng muhimi, aholining yurtimiz va xalqimiz kelajagiga bo'lgan ishonchi ortdi.

Toshkent shahrida xalqimizning madaniyat maskanlariga aylangan ulug'vor koshonalar, jumladan, Navoiy nomidagi Milliy kutubxona va Simpoziumlar saroyini o'z ichiga olgan Ta'lim markazi, Yoshlar ijod saroyi, Tasviriy san'at galereyasi, Minor masjidi kabi milliy va zamonaviy me'morchilikning noyob namunasi bo'lgan o'nlab inshootlar qurildi. Bularning yana bir isboti sifatida **2009–2014-yillarda** yangi madaniyat maskanlari, ya'ni 136 ta yangi musiqa va san'at maktabi qurildi. Ayni vaqtda 142 ta ana shunday maktab kapital rekonstruksiya qilinib qayta jihozlandi. Miqyosi va ko'lamiga ko'ra g'oyat ulkan bo'lgan ushbu ishlarni amalga oshirish uchun 634 milliard 4 million so'm hajmida mablag' sarflangani bu sohaga qanday katta e'tibor qaratganimizni ko'rsatadi.

2014-yilning 14–15-may kunlari Samarqand shahrida o'rta asrlarda Sharq olamida yashab ijod etgan buyuk alloma va mutafakkirlarning ilmiy merosini yanada chuqur o'rganish, mulohaza yuritish va anglash, uning

zamonaviy sivilizatsiya tarixida tutgan oʻrni va roliga baho berish maqsadida oʻtkazilgan xalqaro ilmiy konferensiya mustaqillik tarixi davrida yorqin va oʻchmas iz qoldirdi. Dunyoning turli mamlakatlaridan kelgan taniqli olimlar, mashhur tadqiqotchilar ishtirok etgan mazkur konferensiyada Sharq allomalari, asosan, Oʻrta Osiyo muqaddas zaminidan chiqqan buyuk mutafakkirlarning dunyo tamadduniga qoʻshgan hissasi xususida maʼruza qildi va ularning dunyo ilmi va fanida tutgan oʻrnini aniq manbalar bilan koʻrsatib berildi.

2017–2021-yillarda Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar strategiyasi doirasida diniy bagʻrikenglikni taʼminlash sohasida qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. BMT Bosh Assambleyasi 2018-yilning 12-dekabr oyida oʻtkazilgan yalpi majlisida “Maʼrifat va diniy bagʻrikenglik” deb nomlangan maxsus rezolyutsiyani qabul qildi. Oʻzbekiston tomonidan ishlab chiqilgan hujjat loyihasi BMTning barcha aʼzo davlatlari tomonidan bir ovozdan qoʻllab-quvvatlandi. Mazkur rezolyutsiyani qabul qilish tashabbusi 2017-yil sentyabr oyida BMT Bosh Assambleyasining Nyu-Yorkdagi 72-sessiyasida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan ilgari surildi.

2018-yil 16-apreldagi Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari boʻyicha qoʻmita faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-3668-sonli Qaroriga muvofiq, Qoʻmita huzurida faoliyat yuritadigan jamoatchilik-maslahat organi hisoblanmish Konfessiya ishlari boʻyicha kengashning yangi tarkibi tasdiqlandi. Kengash tarkibi 9 tadan 17 ta aʼzoga – Oʻzbekistonda faoliyat yuritayotgan diniy konfessiyalar vakillari hisobiga kengaydi. 2018-yilning 16-aprelida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev “Diniy-maʼrifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF-5416-sonli Farmonni imzoladi. Mazkur hujjat Oʻzbekistonda diniy taʼlim tizimining uzluksizligini taʼminlashga qaratilgan; boshlangʻich bosqichdan (oʻrta maxsus islom taʼlim muassasalari yoki madrasalar) tortib, to oliy va undan keyingi diniy taʼlimgacha.

2019-yil 4-sentyabrdagi Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Diniy-maʼrifiy soha faoliyatini takomillashtirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PQ-4436-sonli qaroriga muvofiq, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari boʻyicha Qoʻmitaning Ichki ishlar vazirligi, Oʻzbekiston Yoshlar Ittifoqi, Oʻzbekiston xotin-qizlar qoʻmitasi va fuqarolarning oʻzini oʻzi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish boʻyicha Respublika kengashi bilan jamiyatda vijdon erkinligi va diniy-maʼrifiy muhit barqarorligi kafolatlarini taʼminlash maqsadida mustahkam va doimiy hamkorlikni nazarda tutuvchi yangi tizim joriy etildi.

Bundan tashqari Din ishlari qo'mitasi tarkibida ayollar bilan ishlash bo'limi tashkil etildi, shuningdek, ushbu yo'nalishdagi ishlarni nazorat qiluvchi rais o'rinbosari lavozimi ham joriy etildi. Xotin-qizlar o'rtasida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika targ'ibot guruhi tashkil etildi. O'zbekiston Islom akademiyasi va Toshkent Islom universiteti negizida O'zbekiston Xalqaro Islom akademiyasi tashkil etildi. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Samarqand, Namangan va Surxondaryo viloyatlarida Akademiya tarkibidagi malaka oshirish Markazi hududiy filiallari tashkil etildi.

O'zbekiston Xalqaro Islom akademiyasi huzurida "Ziyo" media-markazi tashkil etilib, u ajdodlarimizning diniy-ilmiy merosini keng targ'ib qilish, dinning haqiqiy insonparvarlik maqsadini hamda diniy-ma'rifiy hayotda sodir bo'layotgan yangiliklardan keng jamoatchilikni xabardor qilib borishni ta'minlovchi asosiy media-tuzilma hisoblanadi.

O'zbekiston musulmonlari idorasi huzurida "**Vaqf**" xayriya jamoat fondi tashkil etildi. Uning asosiy vazifasi masjidlar, ziyoratgohlar, muqaddas qadamjolar va shu kabi boshqa obyektlarning rekonstruksiyasini moliyalashtirish, ularning moddiy-texnik bazasini yaxshilash hamda ushbu soha xodimlarini moddiy qo'llab-quvvatlashdan iboratdir. 2018-yilning yanvar-aprel oylarida Respublika miqyosida bir necha bosqichdan iborat (tuman, shahar, viloyat, respublika) Qur'oni karim tilovati bo'yicha qorilar ochiq musobaqasi tashkil etilib, unda 5 mingdan ziyod ishtirokchi qatnashdi.

O'zbekistonda Islom sivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy va Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari tashkil etildi. Viloyatlarda kalom, hadis, fiqh, aqida ilmi va tasavvufni o'rganishga ixtisoslashgan beshta ilmiy maktab ochildi. Islom sivilizatsiyasi markazi tomonidan O'zbekistonda Markaziy Osiyo musulmon mutafakkirlarining jahon sivilizatsiyasi rivojidagi roliga bag'ishlangan 10 dan ortiq kitob va risolalar tayyorlandi. Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi tomonidan Imom Termiziy, Hakim Termiziy va termizlik boshqa olimlarning 20 dan ortiq asarlari o'zbek tiliga tarjima qilindi. Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi tomonidan Imom Buxoriy, Imom Moturidiy, Imom Nasafiy, Alouddin Usmondiy, Saffar Buxoriy va shu kabi ulug' allomalar asarlarining aksariyati tarjima qilinib, 50 dan ziyod kitob nashr etildi.

2020-yilga kelib O'zbekistonda jami 2276 ta diniy tashkilot va 16 ta diniy konfessiya faoliyat olib bordi. Shulardan 2093 tasi musulmon tashkiloti, 166 ta xristian tashkiloti, 8 ta yahudiy jamoasi, 6 ta Baxoiylik jamiyati, 1 ta krishnachilar jamiyati va 1 ta budda ibodatxonasi, shuningdek, O'zbekiston konfessiyalararo Bibliya jamiyati ham faoliyat ko'rsatgan edi. 2019-yilda O'zbekistonda 10 ta yangi jome masjid ochildi, natijada, masjidlarning umumiy soni 2066 taga yetdi. Bundan tashqari, mamlakat miqyosida 46 ta jome masjid binosi butunlay qaytadan bunyod etilib, 225

ta masjid kapital ta'mirdan chiqarildi. 2018-yilda esa respublikada 13 ta jome masjidi qayta ochildi, 39 tasi yangi qurildi va qariyb 100 tasi qayta ta'mirlandi. O'zbekistonda Toshkent Islom universiteti, "Mir Arab" oliy madrasasi, Hadis ilmi maktabi, 9 ta madrasa, jumladan, 2 ta ixtisoslashtirilgan xotin-qizlar o'quv yurti, Toshkent pravoslav seminariyasi, Toshkent xristian seminariyasi kabi diniy ta'lim muassasalari faoliyat yuritdi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-oktyabrda qaroriga asosan, ko'chmas moddiy madaniy meros obyektlarning milliy ro'yxati tasdiqlandi. Ma'lumotlarga ko'ra, ro'yxatdan 8208 ta ko'chmas moddiy madaniy meros obyekti joy olgan. Ulardan 4748 tasi — arxeologik yodgorliklar, 2250 tasi — arxitektura yodgorliklari, 678 tasi — monumental san'at yodgorliklari va 532 tasi — diqqatga sazovor joylar. Ko'chmas moddiy madaniy meros obyektlarining katta qismi Samarqand (1607 ta), Qashqadaryo (1468 ta), Buxoro (829 ta), Toshkent (828 ta) viloyatlarida ro'yxatga olingan. Eng kam obyekt Sirdaryo viloyatida qayd etilgan bo'lib, ularning soni 78 tani tashkil qiladi.

Milliy g'oya va mafkura. Respublikamiz o'z oldiga "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot barpo etish" maqsadini qo'ydi. Ana shu maqsadni amalga oshirish uchun yurtimizda demokratik tamoyillarga asoslangan jamiyatni barpo etish ehtiyoji tug'ildi. Buning uchun bizga yot va begona g'oyalar tajovvuziga qarshi tura oladigan, har tomonlama barkamol, komil insonlarni voyaga yetkazish lozim edi. Bu yo'lda g'oyaviy, mafkuraviy bo'shliq bo'lishiga yo'l qo'ymaslik, mamlakatimizning yuksak taraqqiyotini ta'minlash uchun milliy istiqlol mafkurasini shakllantirishni davrning o'zi taqozo etdi.

Agar uzoq va yaqin o'tmishimizga nazar solsak, bugungi yuz berayotgan ma'naviy, ma'rifiy o'zgarishlar, islohotlarning ijobiy natijalariga mustaqillikning ilk kunlaridayoq tamal toshi qo'yilgan edi. Shunday mas'uliyatli paytda mafkura masalalariga qo'l urish va bu xususda bahs yuritish katta jasorat va tinimsiz mehnatni talab etdi. Bu borada Birinchi Prezident I.A.Karimov XX asrning 80-yillari oxirigacha hukmronlik qilib kelgan sobiq sovet jamiyatidagi g'oyaviy, mafkuraviy holatni tugatish va jamiyatning yangi mafkuraviy va g'oyaviy holatini yaxshilash yuzasidan ulkan ishlarga bosh bo'ldilar. Natijada, mamlakatimiz mustaqil taraqqiyot yo'lida ko'plab qiyinchilik va sinovlardan o'tib, tarixan qisqa davrda jahon hamjamiyatida o'zining munosib o'rnini egalladi.

Ta'lim tizimi oldida turgan muhim masalalardan biri — o'z g'oyaviy hamda mafkuraviy qarashlariga ega bo'lgan ajdodlarimizdan bizga meros bo'lib kelayotgan buyuk milliy-ma'naviy qadriyatlarimizni asrab-avaylash, kelajak avlodlarga yetkazishdan iborat edi. Bu esa milliy g'oya va mafkura masalalarini alohida olingan predmet sifatida o'qitishni dolzarb masala sifatida kun tartibiga qo'ydi.

Shu ma'noda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi "O'quv dasturlari, darsliklar va o'quv qo'llanmalarni qayta ko'rib chiqish va yangilarini yaratish bo'yicha respublika muvofiqlashtirish komissiyasi"ning kengaytirilgan majlisi 2000-yil 30-sentyabr kuni **"Milliy g'oya" fanini uzluksiz ta'lim tizimiga joriy etish haqida**"gi Qarorni e'lon qildi. Unga ko'ra, 2000-2001-o'quv yilining 2-choragidan e'tiboran umumiy o'rta ta'lim muassasalarining o'quv rejasidagi 7-9-sinflar uchun "Ma'naviyat asoslari" o'rni "Milliy g'oya va ma'naviyat asoslari" o'quv fani joriy etildi. 2000-yil 9-oktyabrda Xalq ta'limi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi bu masalani yana bir bor ko'rib chiqib, uni hayotga joriy qilish uchun o'z rejalari belgilab oldilar.

2001-yil 18-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti **"«Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar»"** fani bo'yicha ta'lim dasturlarini yaratish va respublika ta'lim tizimiga joriy etish to'g'risida»gi Farmoyishni imzoladi. Shuningdek, 2006-yil 25 avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy g'oya targ'iboti va ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida"gi qarori ham e'lon qilindi.

Qarorga binoan, Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashi huzuridagi "Milliy mafkura ilmiy targ'ibot markazi" Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining ilmiy-amaliy yo'nalishda faoliyat olib boradigan, davlat byudjeti hisobidan moliyalashtiriladigan "Milliy g'oya va mafkura ilmiy-amaliy markazi" ga aylantirildi.

Qator yillar Respublika oliy ta'lim tizimida "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" predmeti 4-kurs bakalavr va magistraturaning 2-kurslarida o'qitib kelindi. Ammo jamiyatimizda va dunyoda ro'y berayotgan shiddatli mafkuraviy, ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar hamda yangilanishlar, jahon mafkura maydonlaridagi jarayonlar sohada yangicha g'oyaviy va mafkuraviy mazmundagi namunaviy va ishchi o'quv dasturlari hamda darsliklar, o'quv qo'llanmalari, ma'ruza matnlarining yangi avlodini yaratish vazifasini qo'ydi.

Milliy g'oya davlatni, avvalo, tinchlik, barqarorlikka, so'ngra taraqqiyot sari ildam qadam tashlab ulkan natijalarga erishishga undaydi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ikkinchi bobi 12-moddasida O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-xilligi asosida rivojlanadi. **"Hech qaysi mafkura davlat mafkurasi sifatida o'rnatilishi mumkin emas"** - deb mustahkamlab qo'yilgan. Biz shakllantirayotgan mafkura esa jamiyat mafkurasi sifatida e'tirof etiladi. Chunki unda xalqimiz, mamlakatimizda yashayotgan barcha millat va elatlarning turmush tarzi, madaniyati, ma'naviyati, maqsad va muddaolari, intilishlari xalqimizning milliy o'ziga xosligi, umuminsoniy qadriyatlari o'z aksini topgan. Tarixiy an'analарimiz va merosimizga tayanilgan.

O'zbekistonda milliy g'oya maqsad va mohiyatining to'g'ri belgilanganligini o'tgan tariximiz isbotlab bermoqda. Shu o'tgan davr mobaynida fuqarolarning davlat va jamiyatda yuz berayotgan iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy jarayonlarga daxldorlik hissi kuchaydi. Mamlakatimiz Birinchi Prezidenti "Har qanday kasallikning oldini olish uchun, avvalo, kishi organizmida qarshi immunitet hosil qilinadi. Biz ham farzandlarimiz yuragida Ona Vatanga, boy tariximizga, otabobolarimizning muqaddas fikriga sog'lom munosabatni qaror toptirishimiz, ta'bir joiz bo'lsa, ularning mafkuraviy immunitetini kuchaytirishimiz zarur" - deydi.

Albatta, mustaqillikning dastlabki yillarida endigina o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan respublika oldida mamlakat ichki xavfsizligini ta'minlash, buzg'unchi g'oya va mafkuralarga qarshi kurashish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etgan edi: 1) Yot g'oyalar, bu bunyodkor g'oyalarga zid bo'lgan, yovuzlik va jaholatga xizmat qiladigan g'oyalar majmuini ifodalaydi; 2) insonni va jamiyatni tubanlikka boshlaydigan, odamlarni g'arazli niyat va qabih maqsadlarga undaydigan, xalqlar va davlatlarni tanazzul va halokatga mahkum etadigan g'oyalardir. O'zining shaxsiy yoki tor ijtimoiy manfaatini boshqalar hisobiga qondirish, bosqinchilik va talonchilik, tajovuzkorlik va manfaatparastlik g'oyalari shular jumlasidandir. Ular insonparvarlik tamoyiliga zid bo'lgan, bir millatni boshqasidan ustun qo'yadigan, oliy irq da'vosida boshqa xalqlarni qirg'in qilishga chaqiradigan, jamiyatni tarafkashlarga ajratib tashlaydigan g'oyalardir. Diniy aqidaparastlik va jangari irqchilik (rasizm), buyuk davlatchilik shovinizmi va ashaddiy (agressiv) millatchilik, fashizm va bolshevizm mafkuralari mana shunday vayronkor g'oyalar tizimini tashkil etadi.

Insoniyat yagona oila ekanini anglab, tinch-totuv va farovon yashash tamoyiliga amal qila boshlagach, vayronkor g'oyalar yer sharining hamma yerida ham tanqid va tazyiqqa uchramoqda. Hozirgi paytda jahon jamoatchiligi tomonidan keskin qoralanayotgan diniy xalqaro terrorchilik va mafkuraviy xurujlar ekstremizm va jaholatparastlik hamda vayronkor g'oyalarga asoslangandir.

Milliy g'oya yot g'oyalarning har qanday ko'rinishlarini keskin rad etadi. Ularga qarshi bunyodkor g'oyalar vositasida kurashishga chaqiradi. U xalqimiz, ayniqsa, yoshlarning qalbi va ongiga ezgu g'oyalarni singdirishga, yovuz g'oyalarga nisbatan mafkuraviy immunitetni shakllantirishga xizmat qiladi.

Aqidaparastlik bu – muayyan sharoitda, biron-bir g'oya yoki tamoyilga qat'iy ishonch va uni mutlaqlashtirish asosida shakllangan qoida va tartiblarni, boshqa sharoit, holat, vaziyatni hisobga olmagan holda ko'r-ko'rona qo'llashga urinishdir.

Bu atama faqat salbiy ma'noda qo'llanib, muayyan olim yoxud oqim tomonidan kashf etilgan qonun va qoidalar ta'sir doirasini sun'iy ravishda kengaytirishga urinishni anglatadi. Masalan, XVII-XVIII asrlarda mexanika fani rivojlangan. Mexanikada qo'lga kiritilgan yutuqlar ba'zi olimlarda olamdagi barcha hodisalarni ham mexanika fani yutuqlari asosida izohlash mumkin, degan noto'g'ri xulosaga olib kelgan. Ayrimlari hatto odamni ham oddiy bir mexanizm sifatida tavsiflay boshlagan. Ko'rinib turibdiki, u yoki bu hodisa, qoida tamoyilni mutlaqlashtirishga asoslangan yondashuvni ijtimoiy hayotning istagan sohasidan topish mumkin.

Diniy aqidaparastlik dindagi muayyan aqida yoki qoidalarni, o'rinli yoki o'rinsizligidan qat'iy nazar, ko'r-ko'rona qo'llash va mutlaqlashtirishga intilishdir. Aqidaparastlik barcha dinlarda turli mazhab va yo'nalishlar orasida keskinlik, nizo va to'qnashuvlar keltirib chiqarishga sababchi bo'lgan.

Aqidaparast guruhlar haqiqatni tushuntirish, ishontirish kabi usullar orqali targ'ib etishni tan olmaydi. Ular o'z g'oyalari bid'atli, g'ayriinsoniy bo'lishiga qaramasdan, o'ta johil va boshqalarga nibatan murosasiz munosabatda bo'ladilar. O'zini shak-shubhasiz haq deb bilish, haqiqatni faqat men bilaman, degan qarashga asoslangan manmanlik esa zo'rvonlikni yuzaga keltiradi. Ya'ni aqidaparastlik ekstremizmning paydo bo'lishiga zamin yaratadi. Ekstremizm turli ko'rinishlarda bo'lib, terrorchilikni ham o'z ichiga oladi. Ekstremistlar qayerda faoliyat ko'rsatmasin, o'z davlatini barpo qilishga intiladi. Bu maqsadga ular o'zaro nizolar, ixtiloflar, qurolli to'qnashuvlar orqali, ya'ni qon to'kish va zo'rvonlik orqali erishishni ko'zlaydi.

Yoshlarda yot g'oyalarga qarshi kurashda ekstremizm ham katta to'siq bo'lmoqda. **Ekstremizm** (*lot, extremus* — "ashaddiy") — siyosatda ashaddiy qarash va choralarga mo'yillik. *Ekstremizm*ni vujudga keltiradigan omillar ko'p va xilma-xil. Ular orasida bir tuzumdan ikkinchi tuzumga o'tish davrida yuz beradigan ijtimoiy tuzilmalarning buzilishi, aholi katta guruhlarining qashshoqlashuvi, iqtisodiy va ijtimoiy tanglik kabi omillarni ko'rsatish mumkin. Bu omillar aholi turmush sharoitlarining yomonlashuviga olib keladi. Davlat hokimiyatining zaiflashuvi, davlat organlarining obro'sizlanishi, ijro intizomining pasayib ketishi, qadriyatlar tizimining yemirilishi, aksil ijtimoiy kayfiyat va harakatlarning kuchayib borishi ham ekstremizmni vujudga keltiradigan sabablardan hisoblanadi. Ekstremizm aholining siyosiy va ijtimoiy kayfiyatidan mavjud ijtimoiy tuzilmalarni vayron qilish maqsadida foydalanadi.

Yot g'oyalar qatorida terrorizmni ham misol tariqasida keltirish o'rinli. **Terrorizm** (*lot, terror* — "qo'rquv", "dahshat") — yuksak ma'naviy tamoyillarga zid ravishda yovuz maqsadlar yo'lida kuch ishlatib, odamlarni garovga olish, o'ldirish, ijtimoiy obyektlarni portlatish, xalqni qo'rquv va

vahimaga solishga asoslangan zo'ravonlik usulini anglatuvchi tushuncha. Qo'rqitish va dahshatga solish orqali o'z hukmini o'tkazishga urinish terrorizmga xosdir. U siyosiy, iqtisodiy, diniy, g'oyaviy, irqiy, milliy, guruhiiy va individual shakllarda namoyon bo'lishi mumkin.

Ta'qib, zo'ravonlik, qo'poruvchilik va qotillik terrorizmning har qanday ko'rinishi uchun umumiy xususiyat bo'lib, bularning barchasi insonparvarlik g'oyalari, demokratiya, adolat tamoyillariga ziddir. Shuning uchun terrorizm qanday niqob ostida amalga oshirilmasin, mohiyatan, insoniyatga, taraqqiyotga, ezgulikka qarshi jinoyatdir. Terrorizmga hozirgi kunda aniq, hamma uchun tushunarli va mukammal ta'rif berish oson emas. Chunki u o'ta murakkab fenomendir. Bundan tashqari, terrorchi kuchlarga bo'lgan turlicha munosabat unga aniq ta'rif berishni ham qiyinlashtirmoqda. Terror usullaridan konservativ, inqilobiy, diniy, millatchi ruhdaigi kuchlar ham foydalanishi mumkin, lekin ularning asosiy mohiyati va maqsad-muddaolari siyosiy tusga egadir. Terrorizmning umumiy jihatlari va asosiy ko'rinishlarini o'rganishda, avvalambor, uning ta'rifini nisbiy bo'lsa ham, aniqlashtirib olish kerak.

Terrorizm muayyan guruhning ruxsat etilmagan holatda ongli ravishda kuch ishlatishidir. Bunda terrorchilar aniq maqsadni ko'zlaydi va o'zini to'la haq deb biladi. Bundan shu narsa aniq bo'ladiki, terrorchilardagi mavjud kuch maqsadni amalga oshirishda ijtimoiy-siyosiy muhit bilan bevosita aloqadorlikda bo'ladi. Shuning uchun biron-bir sababga asoslangan yovuz maqsad terrorizmga olib boradi. Terrorizm ko'p holatlarda keng miqyosdagi harbiy kuchlar bilan aloqador bo'ladi va bunday misollar tarixda bir necha bor kuzatilgan. Bundan tashqari, u ba'zi davlatlarning o'zi tomonidan ham amalga oshirilishi mumkin. Bunda ikki xil shaklda kuch ishlatiladi: jazo berish organlari yoki harbiy kuchlar tomonidan. Bunda terror siyosiy maqsadlarni amalga oshirish yoki aniq bir rejimni joriy qilish uchun amalga oshiriladi. Jamiyatda yoshlarning yot g'oyalarga berilib ketmasliklarini oldini olish uchun **g'oyaviy tarbiya**ning o'rni katta. Bunda g'oyaviy tarbiyaviy ishlarning vazifalarini quyidagicha shakllantirish mumkin:

- shaxsning dunyoqarashi va asosiy milliy qadriyatlar tizimini shakllantirish;

- yoshlarda Vatan ravnaqi, xalq farovonligi uchun jon kuydirish, ularga nisbatan befarq bo'lmaslik tuyg'ularini shakllantirish va rivojlantirish;

- shaxsning rivojini hamda uning ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlanishini ta'minlash, samarali kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan shaxsiyatga oid fazilatlarni shakllantirish;

- sog'lom turmush tarzi, hayotiy muhitga mas'uliyatli yondashish uchun shaxsdagi ichki ma'naviy ehtiyojni shakllantirish.

Qo'yilgan maqsad va belgilab olingan vazifalardan kelib chiqqan holda tarbiyaviy faoliyat yo'nalishlarini quyidagicha belgilash mumkin bo'ladi:

- vatanparvarlik tarbiyasi – faol fuqarolik nuqtayi nazarining shakllanishini, milliy qadriyatlarga hurmat, o'z mamlakati rivoji uchun o'zini mas'ul deb anglashni, huquqiy va axloqiy me'yorlarni o'zlashtirishni ta'minlab bera oladigan chora-tadbirlar;

- axloqiy-ma'naviy tarbiya – yoshlarning ma'naviy olamiga, ongiga ta'sir o'tkazish, shaxsiy axloqiy tamoyillarini, uning ijtimoiy hayotdagi me'yor va an'analar bilan uyg'un bo'la oladigan axloqiy fazilatlarini va qadriyatlarini shakllantirish. Yoshlarning milliy adabiyot, ayniqsa, klassik merosdan kengroq va chuqurroq bilim va ma'lumot olishlari uchun sharoit yaratish;

- kasbiy-mehnat tarbiyasi – mehnatga ijodiy yondashuvni, tanlagan kasbiga nisbatan mehnatsevarlik va o'z kasbiy mahoratini oshirib borish ishtiyoqini uyg'otish, yoshlarning o'z sohalaridagi kasbiy an'analar va qadriyatlarga nisbatan muhabbat uyg'otish;

- estetik tarbiya – badiiy ijod vositasida xal etiladigan muammolar doirasiga yoshlarning jonli, barqaror va ongli qiziqishlarini uyg'otish, san'at asarlarining ular shaxsi tomonidan o'zlashtirilishiga erishish;

- jismoniy tarbiya – sportni ommalashtirilishini, yoshlar salomatligini, ular tomonidan sog'lom turmush tarziga oid tamoyil va ko'nikmalarni egallashni ta'minlaydigan chora-tadbirlar majmui;

- ekologik tarbiya – tabiatni asrash va muhofaza qilish, ekologik falokatlarining faqat tabiat muammosi emas, balki umuminsoniy muammo sifatida anglanishiga erishish, insoniyatning tabiat oldidagi burchi va mas'uliyatlarini anglab yetishni ta'minlaydigan chora-tadbirlar yaxlitligi kabilar.

Jamiyatimizga qaratilgan ayrim g'oyaviy va axborot xurujlari, ularning ortida turgan kuchlarning g'arazli maqsadlarini fosh qilish, odamlarni xushyorlikka va ogohlikka da'vat etish, olimlar, siyosatchi va mutaxassislar, ijodkor ziyolilar ishtirokida joylarda samarali targ'ibot tizimini yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bunda yoshlarda sog'lom turmush tarzi, millatlararo totuvlik, o'zaro mehr-oqibat muhitini mustahkamlash bo'yicha ma'naviy-ma'rifiy dasturlarni amalga oshirish muhim. Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, ma'naviy-ma'rifiy sohadagi islohotlarni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida e'tirof etilishi, ma'naviyat va ma'rifatning mamlakat ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy sohadagi barcha muammolarni hal etishdagi roli va o'rmini ortib borishi, milliy ma'naviyatning milliy g'oya va mafkura bilan uyg'unligi kabi masalalar istiqbol davri ma'naviy-ma'rifiy hayotida sifat jihatdan yangilanish, poklanish va barqarorlashuvning shakllanayotganligidan dalolat beradi.

Milliy g'oyaning rivojlanish darajasi va ko'lami boy tarixiy merosimizni kishilarimiz tomonidan nechog'li o'rganib o'zlashtirishiga bog'liq. Bu boradagi ishlarda mamlakatimizdagi g'oyaviy ta'lim-tarbiya,

targ'ibot tashviqot sohasida xizmat qilayotgan kishilarning nazariy va amaliy faoliyatlari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuning uchun yuqorida aytilganlardan kelib chiqib, quyidagilarni amalga oshirish muhim:

- milliy g'oyani shakllantirishda muhim o'rin tutuvchi o'tmish madaniy meros va milliy ma'naviy qadriyatlarimizni mustaqil taraqqiyotimiz manfaatlarini nuqtayi nazaridan yangicha ilmiy uslub va tamoyillar asosida obyektiv o'rganib, yoritish zarur;

- g'oyaviy-mafkuraviy taraqqiyotimizda ma'naviy merosning o'rmini va ayni paytda, mustaqillikning ahamiyatini, jamiyatimizning bugungi va kelgusi rivojlanish yo'nalishlarini teran anglab yetish. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, yuksak rivojlanish imkoniyatlariga ega bo'lgan ushbu ma'naviy merosni, avvalo, o'ziga xos bo'lgan tomonlarini keng taraqqiy ettirib, uning umumjahon madaniyatidagi mavqeini tiklash lozim bo'ldi.

8.2. Mustaqillik yillarida buyuk ajdodlar merosi, tarixiy-madaniy qadriyatlarning qayta tiklanishi va rivojlantirilishi

O'zbek xalqining madaniyati juda qadimiy bo'lib, uning tarixi bir necha ming yillarni o'z ichiga oladi. U jahon madaniyatining mushtarak qismi hisoblanadi. Zero, har qanday xalq madaniyati boshqa xalqlar madaniyati bilan mushtarak aloqada, bog'liqlikda rivojlanadi. Shu asosda xalqimiz fani va madaniyati ham boshqa xalqlar madaniyatining yuksalishiga, umumjahon fani va madaniyati taraqqiyotiga ulkan ta'sir ko'rsatgan. Buyuk ajdodlarimiz Muso Muxammad Al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayxon Beruniy, Muxammad Zamaxshariy, Mirzo Ulugbek, Ali Qushchi, Qozizoda Rumi, Alisher Navoiy va boshqa allomalarning durdona asarlari nafaqat o'zbek xalqi, balki jahon fani va madaniyatining ham ajralmas qismi ekanligi bunga yaqqol misoldir.

1993-yil sentyabrda Buxoroda mashhur shayx Bahouddin Naqshband tavalludining 675-yilligi nishonlandi. Yubiley munosabati bilan Buxorodagi Naqshband nomi bilan bog'liq tarixiy yodgorliklar qaytadan tiklandi, uning ijodiga bag'ishlangan qator risolalar chop etildi. 1998-yil 23-oktyabrda Samarqandda buyuk mutafakkir Imom al-Buxoriy tavalludining xijriy-qamariy tavqim bo'yicha 1225 yilligi nishonlandi. Shu kuni Xartang qishlog'ida Imom al-Buxoriy yodgorligi majmui ochildi. Yubiley munosabati bilan Ismoil al-Buxoriyning 4 jildlik "Al-Jomi' As-Sahih" kitobi o'zbek tilida nashr etildi.

1994-yil 23-apreldagi Prezident Farmoni asosida tashkil etilgan Respublika "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazi o'zbek xalqining ma'naviy-madaniy merosini tiklash, millat kelajagini belgilaydigan g'oyalarni yuzaga chiqarish, yuksak iste'dod va tafakkur sohiblarining aqliy-

ijodiy salohiyatini Vatan ravnaqi sari yo'naltirishga qaratilgan muhim tadbirlar, ko'rgazmalar tashkil etishni yo'lga qo'ydi.

Jamoat tashkilotlari va oliy o'quv yurtlari, maktablar, litseylar, kollejlarda, jamoa va davlat xo'jaliklarida, o'zini o'zi boshqarish organlarida, mahallalarda markazning boshlang'ich tashkilotlari tuzildi. Ular o'z nizom va dasturlari asosida ish olib bormoqdalar. **"Sog'lom avlod uchun", "Mahalla", "Nuroni", "Navro'z", "Oltin meros", jamg'armalari, Respublika "Ma'naviyat va ma'rifat"** markazi, Yozuvchilar, Bastakorlar, Tasviriy oyna uyushmalari, Badiiy akademiya, Xotin-qizlar qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi, Madaniyat ishlari vazirligi kabi tashkilotlarning hamda ma'rifiy-ma'naviy tarbiya, targ'ibot bilan bog'liq qator davlat va nodavlat tashkilotlarning o'rni katta. Hukumatimizning Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashini ta'sis etish to'g'risidagi takliflarini hisobga olib, uni qo'llab-quvvatlash to'g'risidagi 1999-yilning 3-sentyabridagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonida tashkil etiladigan kengash vazifalari sifatida quyidagilar qayd etiladi:

- fuqarolar, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh avlod qalbi va tafakkurida milliy g'oya, milliy mafkura va umumbashariy qadriyatlarga, demokratik tamoyillarga asoslangan dunyoqarashni shakllantirish;

- jamoatchiligimiz ongiga milliy g'oya tamoyillariga cheksiz sadoqat, ona diyorga mehr-muhabbat, ozod va obod Vatan barpo etishdek ulug' va olijanob maqsad yo'lida kurashuvchanlik, jasurlik va fidoiylilik ruhini yanada chuqur singdirish;

- milliy qadriyatlarimiz va ulug' mutafakkirlarimiz merosidan butun xalqimiz, jumladan, yoshlarimizning ham bahramand bo'lishiga, islom dinining insonparvarlik falsafasi, g'oyalari yosh avlod qalbidan joy olishiga ko'maklashish;

- har bir fuqaroda o'z haq-huquqi, imkoniyati va irodasiga ishonish, o'z taqdirining bunyodkori bo'lish, mamlakatda kechayotgan yangilanishlar, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy islohotlarning ma'no-mohiyati, maqsadini teran anglagan tarzda uning faol ishtirokchisi va kurashchisiga aylanish tafakkurini kamol toptirish;

- ma'rifiy targ'ibot ishlarining shaklan va mazmunan uyg'unligi va muntazamligini, xalqchil va haqqoniylikka, jamoatchilik fikri va kuchiga, barcha sohalaridagi sog'lom fikrlovchi fuqarolar salohiyati va harakatiga asoslanishini ta'minlash.

Ma'naviy va madaniy merosimiz, qadriyatlarimiz doimiy targ'ib qilinsagina ulug' maqsadlarga erishish mumkin. Ularni targ'ib va tashviqot qilish uchun: uzluksiz ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari, kutubxonalar, ma'naviyat uylari va markazlari, nashriyotlar, madaniyat bo'limlari, teatr va tarixiy muzeylar, turizm muassasalari, musiqiy madaniyat,

san'at o'quv yurtlari, ko'rgazma markazlari, fuqarolarni o'zini o'zi boshqarish kengashlari, mahalla qo'mitalari, ba'zi jamg'armalar bir tan, bir jon bo'lib harakat qilishlari lozim.

1996-yil yanvarda Respublika "Ma'naviyat va ma'rifat" jamoatchilik markazi huzurida "Oltin meros" xalqaro xayriya jamg'armasi tuzildi. 1996-yil 27-sentyabrda Respublika Vazirlar Mahkamasining "«Oltin meros» xayriya jamg'armasini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qaroriga binoan mazkur jamg'arma davlat tomonidan moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlandi.

2000-yil 16–17-noyabr kunlari Marg'ilonda islom huquqining asoschilaridan biri Burxoniddin al-Marg'inoniy tavalludining 910-yilligi, Samarqandda Imom Abu Mansur al-Moturidiy tavalludining 1130-yilligi nishonlandi va ular xotirasiga bag'ishlab barpo etilgan yodgorlik majmualari ochildi. Imom Abu Iso at-Termiziyni 1200 yilligi, Mahmud az-Zamaxshariyning 920 yilligi, Najmiddin Qubroning 850 yilligi, Xoja Ahror Valiy tavalludining 600 yilligi keng ko'lamda nishonlandi.

Minglab o'zbekistonliklar Makka va Madina shaharlarida Haj safarida bo'ldilar. Yuzlab masjidlar musulmonlarga qaytarildi, yangilari barpo etildi. Yangi oliy o'quv yurtlari – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi davlat va jamiyat qurilishi akademiyasi, Qurolli Kuchlar akademiyasi, Ichki ishlar vazirligi akademiyasi, Bank-moliya akademiyasi, Soliq akademiyasi, Toshkent tibbiyot akademiyasi ochildi. Toshkent Moliya instituti, Navoiy konchilik instituti, Samarqand davlat chet tillari instituti, Andijon iqtisodiyot va boshqaruv instituti, Jizzax politexnika instituti, Qarshi agrar-iqtisodiyot instituti, Navoiy davlat pedagogika instituti, Namangan muhandislik-iqtisodiyot instituti hamda viloyatlarda yirik universitetlarning filiallari tashkil etildi.

Respublika Prezidentining 1995-yil 20-oktyabrdagi "O'zbekistonda teatr va musiqa san'atini yanada rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 1998-yil 26-martdagi "O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida"gi Farmonlari asosida teatrlar davlat byudjeti hisobiga qo'llab-quvvatlandi. Farmonga binoan, Madaniyat ishlari vazirligi tizimida va teatr ijodiy xodimlari uyushmasi qoshida 1998-yilda "O'zbekteatr" ijodiy-ishlab chiqarish birlashmasi tashkil etildi. 1991-1994-yillarda bir qator viloyat markazlarida yangi teatrlar ishga tushirildi. 1993-yil avgust oyida Toshkent shahrida ish boshlagan "Turkiston saroyi"ning ishga tushirilishi muhim voqea edi.

1996-yilda Amir Temurning 660 yillik yubileyi munosabati bilan 10 ta yangi spektakllar sahnalashtirildi. "Navro'z-97" teatr festivali munosabati bilan Sohibqiron obrazini ifodalovchi 14 spektakl namoyish etildi. 1998-yilida al-Farg'oniy, al-Buxoriylarni yubileylariga bag'ishlangan pesalar yaratildi. Mamlakatimizning boy tarixini namoyish etuvchi spektakllar Toshkentni yetakchi teatrlaridagina emas, barcha viloyatlarning

teatr sahnalarida qo'yildi. 1995-1997-yillarda Respublika teatrlari tomonidan 313 yangi spektakllar qo'yildi.

O'zbekistonda musiqa va raqs san'atini rivojlantirish maqsadida, **"O'zbeknavo"** gastrol-konsert birlashmasi tashkil etildi. Unda musiqa, raqs san'atini rivojlantirishni davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash masalalari ko'zda tutildi. San'atning barcha sohaları, madaniy-ma'rifiy muassasalari uchun malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash Respublika Prezidentining doimo e'tibor markazida bo'lib keldi. Sovetlar davridagi madaniyat o'quv ishlari qayta tuzilib, ko'plab yangi o'quv maskanlari tashkil etildi. 90-yillar oxirida mamlakatda 27 ta maxsus o'quv yurti faoliyat ko'rsatdi. Bitta oliy o'quv yurti, 20 ta o'rta maxsus bilim yurtlari, 2 maktab-internat shular jumlasidandir.

1997-yil oktyabrda Toshkentda bo'lib o'tgan **"Teatr: Sharq-g'arb"** xalqaro festivalida Yaponiya, Hindiston, Gonkong, Turkiya, Rossiya, Buyuk Britaniya teatr san'atkorlarining chiqishlari bo'ldi. Amir Temur tavalludining 660 yilligiga bag'ishlangan festivalda O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston teatrlarining 15 ta eng yaxshi tarixiy sahna asarlari namoyish etildi. O'zbekiston teatr ustalari Germaniya, Fransiya, Slovakiya, Hindiston, AQSh, Belgiya, Misr, Rossiya teatr festivallarida qiziqarli spektakllar bilan ishtirok etdilar.

1998-yilda mamlakatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimov tashabbusi bilan **"Imom Buxoriy"** xalqaro jamg'armasi tashkil etildi. Bu jamg'arma qisqa muddat ichida salmoqli ishlarni amalga oshirdi. Jumladan, 2000-yildan **"Imom Buxoriy saboqlari"** ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-adabiy jurnali nashr etilmoqda. Buyuk ajdodlarimizning nomlari qayta tiklandi, ularning hoklari yotgan maskanlar muqaddas qadamjolarga aylantirilib, yangi me'moriy obidalar barpo etildi. Xalqimiz ma'naviyatining buyuk siymolari bo'lgan allomalarimizning tavallud topgan tarixiy sanalari Respublika miqyosida hamda YUNESKO bilan hamkorlikda mamlakatimizda va xalqaro miqyosda keng nishonlandi:

- 1991-yil – Alisher Navoiy tavalludining 550 yilligi;
- 1992-yil – Boborahim Mashrab tavalludining 350 yilligi;
- 1993-yil – Zahiriddin Muhammad Bobur tavalludining 510 yilligi;
- 1994-yil – Mirzo Ulug'bek tavalludining 600 yilligi;
- 1996-yil – Amir Temur tavalludining 660 yilligi;
- 1997-yil – Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon tavalludining 100 yilligi;
- 1998-yil – Ahmad al-Farg'oniy tavalludining 1200 yilligi;
- 1999-yil – "Alpomish" dostoni yaratilganining 1000 yilligi;
- 2000-yil – Burhoniddin Marg'inoniy tavalludining 910 yilligi;
- 2000-yil – Kamoliddin Behzod tavalludining 545 yilligi;
- 2001-yil – "Avesto" yaratilganligining 2700 yilligi;

- 2007-yil – Samarqand shahrining 2700 yilligi;
- 2009-yil – Toshkent shahrining 2200 yilliklari keng nishonlandi.

1997-yil 11 noyabrda “**Xorazm Ma’mun akademiyasini** tashkil etish to’g’risida”gi Prezident Farmon qabul qilindi. 1998-yili Imom al Buxoriy tavalludining 1225 yilligi, Ahmad al Farg’oniy tavalludining 1200 yilligi jahon miqyosida keng nishonlandi. Islom Karimov tashabbusi va bevosita ishtiroki bilan buyuk vatandoshlarimiz fiqh ilmining bilimdoni, nomi sharq va g’arbda mashhur bo’lgan Abul Hasan ibn Abu Bakr ibn Abduljalil al Farg’oniy al-Marg’inoniy tavalludining 910 yilligi, kalom ilmining asoschisi Imom Abu Mansur al Motrudiyning 1130 yillik tavalludi keng nishonlanishi mamlakatimiz va jamiyatimiz ma’naviy hayotidagi ulug’ voqealardir.

Shu bilan birga, milliy kinematografiyani takomillashtirish bilan bog’liq muhim voqealar sodir bo’ldi. Xususan, milliy kino kompaniyalarining tarixiy, an’analar va madaniyatni yoritishdagi yutuqlari rag’batlantirib borilmoqda. Poytaxtimizda **2009-yil oxirida** bo’lib o’tgan “Art Week Style Uz – 2009” san’at haftaligi yuqoridagi fikrlarimizga yaqqol dalil bo’la oladi. “O’zbekiston madaniyati va san’ati forumi” jamg’armasi tomonidan bunday nufuzli tadbirlar ko’plab o’tkazilib, ular orqali milliy merosimizni asrab-avaylash, amaliy san’at va hunarmandchilik yo’nalishidagi qadimiy an’analarni tiklash, bu borada ijodkorlarga har tomonlama ko’maklashish, yosh iste’dodlarning faoliyati uchun zarur sharoitlar yaratish, ularning ijodini qo’llab-quvvatlash va rag’batlantirish, yurtimiz hamda xalqaro miqyosda ommalashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, “Asrlar sadosi”, “Yangi avlod”, “Navqiron O’zbekiston”, “Kelajak ovozi” kabi festivallar, ko’rik-tanlovlar, milliy hunarmandchilik yarmakalari, turli ko’rgazmalar, konsertlarning o’tkazilishi ularning yaqqol dalilidir.

Ana shunday tadbirlar qatorida 2010-yili Xiva shahrida “**Asrlar sadosi – 2010**” madaniyat festivalini tashkil etilishi e’tiborga molik tadbir bo’ldi. Mazkur festival o’tmish merosimiz va an’alarimizni avlodlarga yetkazishda muhim o’rin tutdi. Mustaqillik yillarida madaniy-ma’rifiy muassasalarni rag’batlantirish masalasida ham ijobiy o’zgarishlar yuz berdi. Shu ma’noda 1998-yil 12-yanvardagi “Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to’g’risida”gi Farmon muzeylar ishlarini rivojlantirishda muhim voqea bo’ldi.

Bu borada 2020-yil 3–4-mart kunlari Samarqand shahrida “Imom Moturidiy va moturidiya ta’limoti: o’tmish va bugun” mavzusidagi xalqaro konferensiya tashkil etildi. Ushbu tadbirda 15 mamlakatdan 55 nafar taniqli ulamolar, muftiylar, moturidiyshunos ekspertlar, 100 nafar mahalliy olim va tadqiqotchilar qatnashdi.

Ushbu an’analarning uzviy davomi sifatida Yangi O’zbekistonda ma’naviyat sohasida 2019-yildan e’tiboran O’zbekiston fuqarolari uchun

“Umra” ziyoratlari kvotasi oshirildi. 2018-yildan boshlab “Umra” safari kvotasi 6 000 dan 10 000 ga oshirildi. Bugungi kunga kelib “Umra” qiluvchi fuqarolar soni 30 000 ga yetdi, “Haj” esa 5000 dan 7,200 ga ko‘paydi. O‘zbekistonda ekstremizmga qarshi kurashish chora-tadbirlarini amalga oshirishdagi yondashuvlar konseptual jihatdan qayta ko‘rib chiqildi. Bunda asosiy e‘tibor aholi o‘rtasida profilaktika va tushuntirish ishlariga qaratildi. Ushbu sohada amalga oshirilayotgan barcha sa‘y-harakatlar **“Jaholatga qarshi ma‘rifat”** degan ezgu g‘oyaga asoslangan.

2018-yilning sentyabr oyida terrorchilik, ekstremist yoki boshqa taqiqlangan tashkilot va guruhlariga adashib a‘zo bo‘lib qolgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini jinoiy javobgarlikdan ozod qilish tartibi tasdiqlandi. Ilgari to‘g‘ri yo‘ldan adashgan va o‘z xatti-harakatlariga chin dildan pushaymon bo‘lgan fuqarolarga ma‘naviy-axloqiy burchlarini ado etish uchun jamiyat va o‘z oilalariga qaytish imkoniyati beriladi. Diniy ekstremist oqimlarga aloqador shaxslarni rehabilitatsiya qilishning muhim qadamlaridan biri, bu ularga nisbatan avf etish aktlarini qo‘llash bo‘ldi.

O‘zbekistonda **“Yangi O‘zbekiston – ma‘rifatli jamiyat” konsepsiyasi amalga oshiriladi.** Respublika Ma‘naviyat va ma‘rifat markazi, “Ma‘rifat” targ‘ibotchilar jamiyati 2019-yil 3-maydagi “Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar samaradorliginii oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi, 2021-yil 19-yanvar kuni Respublika Ma‘naviyat va ma‘rifat kengashining videosektor tarzida o‘tkazilgan yig‘ilishi, 2021-yil 26-mart kungi “Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident qarorida belgilangan vazifalar ijrosini ta‘minlash yuzasidan Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida “Ma‘naviyat festivali”ni o‘tkazish yo‘lga qo‘yildi.

“Yangi O‘zbekistonni yetuk ma‘naviyatli jamiyat, erkin va baxtli insonlar yashaydigan yurtga aylantirishimiz uchun barcha tizim tashkilotlari bilan bir qatorda vazirlik va idoralar, tashkilot rahbarlari, ziyolilar, olimlar, qisqacha aytganda barcha eritasiga befarq bo‘lmagan odamlar birlikda harakat qilishi, qo‘lni-qo‘lga berib ishlashi zarur. Zero, davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev azaliy milliy qadriyatlarimiz, ota-bobolarimizdan meros bo‘lib kelayotgan odob-axloq qoidalarining butunlay yo‘qolishi xavfi yuzaga kelayotgan hozirgi globallashuv sharoitida, ma‘naviyat va ma‘rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga yetishga intilishiga e‘tibor qaratish g‘oyat birlamchi vazifamizdir”, deya ta’kidlaganlar. Xususan, bundan buyon “Uchinchi Renessans — ma‘rifatli jamiyat sari!” mavzusida konferensiya, “O‘zbekiston qahramonlari” va “Ma‘naviyat asosiy tushunchalar lug‘ati” nomli kitoblar taqdimoti, “Mening farzandim O‘zbekiston faxri!”, “Ziyolilar forumi”, “Inson qadri”, “Mehr-muruvvat va saxovat uchun”, “Ma‘rifat soati”, “Ma‘rifatli oila – ma‘naviyat tayanchi”, “Teatr haftaligi” loyihalari, “Ma‘rifat ulashib” aksiyasi, “Yangi uyg‘onish davri kitob va kutubxonalardan

boshlanadi” nomli kitob ko’rgazmalari, “Faol fuqaro” munozara klubi, “Ma’rifat Ziyο” platformasi taqdimoti, “Ma’naviyat kubogi” sport musobaqasi va boshqa madaniy-ma’rifiy tadbirlar o’tkaziladi.

8.3. Tarixiy shaharlar yubileylarining xalqaro miqyosda keng nishonlanishi va ahamiyati

O’zbekiston azaldan madaniyat sivilizatsiyasining qadimiy o’choqlaridan biri bo’lib kelgan. Buxoro, Samarqand, Xiva, Qarshi, Shaxrisabz, Toshkent va Marg’ilon kabi tarixiy shaharlar asrlar mobaynida insoniyatning ma’naviy va moddiy taraqqiyotiga salmoqli hissa qo’shib keldi. Bu shaharlar buyuk ipak yo’li rivojida, dunyo xalqlarining yaqinlashuvida ham ulkan o’ringa ega. Betakror bu shaharlar Sharq xalqlarining qadimiy madaniyat beshigi bo’lgan yurtimizning ko’p asrlik me’moriy qurilish an’alarini meros qilib olgan xalqimiz me’morlari san’ati va mehnatining ijodiy yakunidir. Shu bois ham jahon hamjamiyati bu shaharlarning dunyo rivojiga qo’shgan hissasini e’tirof etdi va ularning yubileylarini jahon miqyosida nishonlashga rahnamolik qildi.

1990-yil 12-dekabrda YUNESKOning Kanadada bo’lib o’tgan 14-sessiyasining maxsus qarori bilan Xiva shahri Markaziy Osiyoda birinchi bo’lib “Butunjahon merosi” sifatida ro’yxatga olindi. Xivadan so’ng yuqorida nomlari zikr etilgan boshqa shaharlarimiz ham bu ro’yxatga kiritildi. YUNESKO Bosh konferensiyasining 28-sessiyasi (1995 y.)ning 1997-yilda Buxoro va Xiva shaharlarining 2500 yillik yubileylarini jahon miqyosida nishonlash haqidagi qarori hamda 1997-yil 13-20 iyun YUNESKO Bosh shtab-kvartirasida Buxoro va Xiva shaharlarining 2500 yillik yubiley haftaliklarini o’tkazish to’g’risidagi qaroriga asosan, 1997-yil 24-martda O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori e’lon qilindi. Mazkur qaror asosida O’zbekiston vakillari 1997-yilda Parijda o’tgan ikki tarixiy shaharlarimiz yubileyi haftaligida faol qatnashib, shaharlarimiz yubileyi dunyo miqyosida keng nishonlandi.

1997-yil **Buxoro** va **Xiva** shaharlarining 2500 yillik yubileylarining o’tkazilishi, 2001-yildan e’tiboran 31-avgust yurtimizda Qatag’on qurbonlarini yod etish kuni sifatida nishonlanishi muhim voqealar sifatida e’tirof etildi. 2007-yil qadimiy, o’ziga xos davlatchilik tarixi va boy madaniyatiga ega bo’lgan mamlakat sifatida dunyoga mashhur bo’lgan Vatanimiz – O’zbekistonda YUNESKO tashabbuskorligida Samarqand shahrining 2750 yilligi, Marg’ilon shahrining 2000 yillik yubileyi bir-biri bilan uyg’ullanishib ketdi. Qator yillardan buyon Samaraqand shahrida an’anaviy ravishda o’tkazib kelinayotgan “**Sharq taronalari**” xalqaro musiqa festivali ham quvonchli bo’ldi. Islom konferensiyasi tashkiloti AYSeSKO tomonidan Toshkent shahriga 2007-yilda “Islom madaniyati

poytaxti" degan nom berilishi va shu munosabat bilan amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari, o'zbek xalqining islom madaniyati rivojiga qo'shgan beqiyos hissasidan dalolat bermoqda.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002-yil 29-martdagi qarori asosida 2002-yilda jahon tarixi va madaniyatida alohida o'rin tutgan, o'rta asrlarda Kesh nomi bilan atalgan Shahrisabzning 2700 yillik yubileyi YUNESKO ishtirokida xalqaro miqyosda yuksak-tashkiliy saviyada o'tkazildi. Tarixiy shaharlardan yana biri, turli davr manbalarida Naxshab, Nasaf nomlari bilan yuritilib, XIV asrdan Qarshi nomi bilan atala boshlagan shahardir. 2005-yilda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 29-sentyabrdagi "Qarshi shahrining 2700 yilligini o'tkazishga tayyorgarlik ko'rish to'g'risida"gi va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 26-iyuldagi "Qarshi shahrining 2700 yilligini nishonlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari asosida, YUNESKO ishtirokida Qarshi shahrining 2700 yillik yubileyi ham jahon miqyosida keng nishonlandi.

YUNESKO Bosh konferensiyasining 2005-yil 20-oktyabrdagi 33-sessiyasida Samarqand shahrining 2750 yillik yubileyini jahon miqyosida keng nishonlash to'g'risida qaror qabul qilindi. Shu munosabat bilan 2006-yil 25-iyulda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Samarqand shahrining 2750 yilligini nishonlashga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish to'g'risida"gi qarori e'lon qilindi. 2007-yil sentyabrda **Samarqand shahrining 2750 yillik tantanalari** YUNESKO rahnamoligida dunyo miqyosida keng nishonlandi.

Jahon sivilizatsiyasi rivojida qadimiy va tarixiy shaharlarimizdan biri – Marg'ilon ham o'zining munosib hissasini qo'shib kelmoqda. Shu bois ham YUNESKO Bosh konferensiyasining 33-sessiyasi (2005-yil oktyabr) YUNESKOning Marg'ilon shahrining 2000 yillik yubileyiga rahnamolik qilishi va faol ishtirok etishi to'g'risida qaror qabul qildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 9-noyabrdagi "Marg'ilon shahrining 2000 yilligini nishonlash to'g'risida"gi qarori asosida 2007-yil martida "Marg'ilon shahrining jahon sivilizatsiyasi tarixidagi roli" mavzusida xalqaro ilmiy konferensiya o'tkazildi va Marg'ilon shahrining 2000 yillik yubiley tantanalari bo'lib o'tdi.

2008-yilda YUNESKO Bosh konferensiyasining 33-sessiyasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-apreldagi qarorlari asosida 2008-yil sentyabrda Toshkent shahrining 2200 yillik yubileyi ham dunyo miqyosida keng nishosh borasida qaror qabul qildi. Darhaqiqat, Toshkent o'zining olis va boy tarixi davomida boshidan qanchadan-qancha sinov va mashaqqatlarni o'tkazgan, shunda doimo ulkan siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy mavqeini saqlab turgan va shu bois turli davrlarda turlicha ulug'langan. Poytaxtimizning "Tinchlik shahri", "Do'stlik shahri", "Jasorat

shahri”, “Non shahri”, “Bog‘-rog‘lar shahri”, “Sharq darvozasi” sifatida shuhrati butun jahonga taralgan. 2007-yilda bu ta’riflar qatoriga Islom konferensiyasi tashkiloti qoshidagi ta’lim, fan va madaniyat masalalari bo’yicha muassasasi AYSESKO tomonidan berilgan **“Toshkent-Islom madaniyati poytaxti”** degan yuksak nomning qo‘shilgani, Xalqaro islom tashkiloti (ISESCO) **2020-yilda** O‘zbekistonning ko‘hna va boqiy shahri – Buxoroi sharifni Islom madaniyatining poytaxti deb e’lon qildi.

2020–2021-yillarda Xiva shahri mazkur maqomga loyiq ko‘rilgan. Kengashning 38-majlisida ushbu maqom Bursa shahriga berildi. Ya’ni 2022-yilda Turkiyaning Bursa shahri Turk dunyosi madaniyat poytaxti bo‘ladi. Shuningdek, 2023-yilda esa Ozarbayjonning Shusha shahriga ushbu maqom beriladi.

So‘nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlarimiz natijasida, ayniqsa, 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasini hayotga joriy etish asosida mamlakatimizning siyosiy, huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy hayotini tubdan yangilash, **“Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari”** g‘oyasini real voqelikka aylantirish borasida salmoqli yutuqlar qo‘lga kiritilmoqda. Jahon miqyosida davom etayotgan koronavirus pandemiyasi va iqtisodiy inqirozga, shuningdek, boshqa turli tahdid va xatarlarga qaramasdan, xalqimizning mustaqil taraqqiyot yo‘lidagi amaliy harakatlari izchil davom ettirilmoqda.

Jamiyatimizda tinchlik va barqarorlik, fuqarolar va millatlararo hamjihatlik muhiti mustahkamlanmoqda. Yangi O‘zbekistonni barpo etish maqsadida keng ko‘lamli islohotlar, hayotimizning barcha jabhalarini erkinlashtirish, iqtisodiyot va uning tarmoqlarini, xususiyl tadbirkorlikni jadal rivojlantirish borasida katta o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, kambag‘allikni qisqartirish, yangi ish o‘rinlari va daromad manbalarini yaratishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

8.4. O‘zbekistonda sportga e’tibor va uning yangi bosqichga ko‘tarilishi

Mustaqillikning birinchi kunlaridan boshlab O‘zbekiston yosh avlodning sog‘lig‘i haqida doimiy g‘amxo‘rlik qilib kelmoqda. Yosh avlodni har tomonlama uyg‘un rivojlantirish, bolalar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini rivojlantirishning muhim omillaridan biri jismoniy tarbiya va sportdir. Ommaviy bolalar sportining rivojlanishini ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 24-oktyabrdagi “Bolalar sportini rivojlantirish fondining tuzilishi to‘g‘risida”gi 3154-sonli Farmoni va 2002-yil 31-oktyabrdagi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining

“O‘zbekiston bolalar sportini rivojlantirish fondi faoliyatining tashkil etilishi to‘g‘risida”gi 374-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu hujjatlarda Sog‘liqni saqlash vazirligi oldiga o‘tib kelayotgan yosh avlodning har tomonlarna rivojlanishini ta‘minlashga imkon beradigan bolalar sporti turlarining asosiy yo‘nalishlarini rivojlantirishning tibbiy ilmiy asoslarini ishlab chiqish vazifasi qo‘yildi.

O‘zbekistonning sport sohasidagi yutuqlari mustaqillik yillarida qo‘lga kiritilgan eng katta yutuqlardan biri bo‘ldi. 1998-yil may oyida mamlakatimiz alpinistlari jahon miqyosida katta yutuqqa erishdilar. Ular Himolay tog‘ tizimidagi dunyoning eng baland “Everest” cho‘qqisiga chiqib, mamlakatimiz dovrug‘ini yana bir marta dunyoga tarannum etishdi. Mustaqillik yillarida yurtimizda dunyoda o‘xshashi bo‘lmagan uch bosqichli sport musobaqalari tizimi yaratildi. An‘anaviy tarzda o‘tkazilib kelinayotgan “Umid nihollari”, “Barkamol avlod” hamda “Universiada” sport musobaqalari yosh avlodni sport sohasida o‘z iste‘dod va qobiliyatini yuzaga chiqarishi, eng muhimi sog‘lom va barkamol bo‘lib yetishishi uchun yangi-yangi imkoniyatlar eshigini ochib bermoqda.

Mustaqillik imkoniyatlari tufayli Vatanimizda tennis eng ommaviy sport turiga aylandi. Poytaxtimizning “Yunusobod” tennis majmuasida bir necha marta xalqaro Prezident kubogi bo‘lib o‘tdi. 1999-yilning iyul oyida Londonda yoshlar o‘rtasidagi xalqaro musobaqada toshkentlik sportchi Iroda To‘laganova Uimblon uchrashuvining g‘olibi bo‘ldi.

2000-yil O‘zbekiston Respublikasi sporti tarixida muvaffaqiyatli-yil bo‘ldi. Saralash musobaqalarida g‘olib chiqqan 77 sportchimiz 13 sport turi bo‘yicha Avstraliyaning Sidney shahrida bo‘lib o‘tgan XXVII Olimpiada o‘yinlarida qatnashishga muvassar bo‘ldilar. Olimpiadachilarimiz 1 oltin, 1 kumush va 2 bronza medallarini qo‘lga kiritib, 200 mamlakat o‘rtasida 41-o‘rinni egalladilar.

Sobiq sovetlar davrida shaxmat bo‘yicha bitta grossmeyster tayyorlangan bo‘lsa, endilikda ularning soni 11 nafar bo‘ldi. Shu yili Turkiyada bo‘lib o‘tgan Jahon shaxmat olimpiadasida hamyurtlarimiz 120 dan ortiq mamlakatlar ichida faxrli 11-o‘rinni egalladilar. Respublikamizning shaxmat bo‘yicha chempioni **Rustam Qosimjonov** esa o‘z taxtasida bronza medaliga sazovor bo‘ldi.

Albatta, o‘sha kezlarda bokschilardan Artur Grigoryan, Muhammadqodir Abdullayev, O‘tkirbek Haydarov, To‘lqinboy Turg‘unovning nomlari ham jahon bo‘ylab yangradi. Keyinchalik 2000-yilda Avstraliyaning Sidney shahrida o‘tkazilgan XXVII yozgi Olimpiada o‘yinlarida hamyurtlarimizdan Muhammadqodir Abdullayev oltin, Artur Taymazov kumush, Sergey Mixaylov va Rustam Saidov bronza medaliga sazovar bo‘lishdi. O‘zbek kurashi bo‘yicha jahon chempionati o‘tkazish

an'anaga aylanib qoldi. Bu musobaqalarda Akobir polvon, Kamol polvon, Toshtemir polvon kabi sportchilarimizning nomlari butun jahonga taraldi.

Muhim yutuqlardan yana biri 2008-yildagi Pekin olimpiadasida hamyurtimiz Abdulla Tangriyev kumush medali sohibi bo'ldi. Istiqlol yillarida yurtimizda karate federatsiyasi tuzilib, yosh iste'dodlarni jahonga tanitmoqda. Masalan, Bekobodlik Farrux, A'zam va Parviz Abdumavlonovlarning erishgan yutuqlari bilan xalqimiz faxrlanadi.

2009-yilda nogironlar o'rtasida o'tkazilgan futbol bo'yicha jahon chempionatida hamyurtlarimiz faxrli birinchi o'rinni egalladi. Ayniqsa, 2010-yilning iyun-iyul oylarida Janubiy Afrika Respublikasida futbol bo'yicha o'tkazilgan XIX jahon chempionatida hamyurtlarimiz Ravshan Ermatov va Rafael Ilyasovlar chempionatning haqiqiy hakamlari bo'ldilar.

Davlatimiz sog'lom avlod tarbiyasida sportning muhim ahamiyatiga va uni tinimsiz rivojlantirish ishlariga g'amxo'rlikni davom ettirdi. Sport va jismoniy tarbiyani rivojlantirish ishlariga, bu boradagi islohotlarga shaxsan o'zi rahnamolik qilmoqda. Masalan, **"Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasi"** mablag'lari hisobidan 1113 ta bolalar sporti obyekti, jumladan, 252 ta yangi sport kompleksi, 861 ta sport zali barpo etilgani, bularning 84 foizi qishloq joylarda qurilganini ta'kidlash lozim.

Bundan tashqari, faoliyat ko'rsatayotgan 262 ta sport inshooti rekonstruksiya qilindi va kapital ta'mirlandi. Bu maqsadlar uchun 570 milliard so'mdan ortiq mablag' yo'naltirildi. Navoiy shahrida 10 ming o'rinli yangi stadion, Nukus shahrida tennis maktabi, viloyatlarda 12 ta bolalar va o'smirlar sport maktabi foydalanishga topshirilganligini aytib o'tish joizdir. Natijada, ayni paytda 6 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan qariyb 1 million 600 ming bola yoki yurtimizdagi bolalarning 35,6 foizi turli sport turlari bilan muntazam shug'ullandi.

2010-yilga kelib yangidan bunyod etilgan bolalar sporti obyektlarida faoliyat ko'rsatayotgan 57,5 mingdan ortiq sport seksiyalarida 1 million 800 ming nafardan ziyod bola sport bilan shug'ullangani va, buning natijasida, har qaysi sport inshootining kundalik o'rtacha bandlik darajasi 9,2 soatga yetgani, hech shubhasiz, faoliyatimizning eng muhim samarasidir.

2005–2010-yillarda mamlakatimizning barcha viloyatlarida namunaviy loyihalar asosida hajmi 25 metrga 12 metr bo'lgan 14 ta yangi, zamonaviy yopiq suzish havzasi barpo etildi, 13 ta suzish havzasi qaytadan qurildi, 83 tasi kapital ta'mirlandi. Shu davrda 110 ta suzish havzasi foydalanishga topshirildi, ularning umumiy soni bugungi kunda yurtimiz bo'yicha 203 taga yetdi. Yaratilgan bunday keng imkoniyatlar bolalarning suv sporti turlari – suzish, sinxron suzish, suvga sakrash, vaterpol bilan ommaviy ravishda shug'ullanishi uchun xizmat qildi.

Germaniyada bo'lib o'tgan suzish bo'yicha xalqaro musobaqada 2012-yilda mamlakatimiz terma jamoasi 9 ta oltin, 9 ta kumush va 6 ta bronza

medalni qo'lga kiritdi. Ana shu bellashuvlarda juda faol ishtirok etgan 12 yashar Amirbek Usmonov dunyoning manaman degan davlatlaridan kelgan tengdoshlarini ortda qoldirib, 5 ta oltin va bitta kumush medalni qo'lga kiritgani tahsinga sazovor. O'sha paytlarda mamlakatda **1 million 800 ming** nafardan ortiq bola 30 dan ziyod sport turi bilan muntazam shug'ullangan. Bu raqam, 2003-yilga nisbatan olganda, 1,4 barobar ko'pdir. Shu davrda maktab o'quvchilarini jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlariga jalb etish 20,4 foizdan 40,5 foizga, jumladan, qizlar o'rtasida 16,4 foizdan 32,5 foizga o'sgani, albatta, hammamizni quvontiradi.

So'nggi o'n yilda qishloq joylarda bolalarning sport bilan shug'ullanishi 14,5 foizdan 39 foizga o'sganini ko'rish mumkin. Bugungi kunda qishloqlarda sport bilan muntazam ravishda shug'ullanadigan bolalarimiz soni 2003-yilga nisbatan ikki barobar ko'pdir. Mamlakatimizda 2003–2012-yillarda 23 mingta sport tadbiri o'tkazilgan bo'lsa, ularning qariyb 17 mingtasi qishloq joylarda tashkil etilganini aytish lozim. Ana shu tadbirlarda 10,5 milliondan ortiq bola, jumladan, qishloq joylarda yashaydigan 7,6 million nafar o'g'il-qizlarimiz ishtirok etdi. Toshkent shahrida xalqaro standartlarga javob beradigan zamonaviy **“Bunyodkor”** va **“Lokomotiv”**, Bekobod shahrida **“Metallurg”** futbol stadionlari bunyod etildi. Sport kurashi bo'yicha ixtisoslashtirilgan olimpiya zaxiralari maktabi tashkil qilindi. 2018-yilda sport sohalarini rivojlantirish yo'lida ham muhim qadamlar qo'yildi. Ayniqsa, yurtimiz yoshlari Indoneziyada bo'lib o'tgan navbatdagi **Osiyo va Para-Osiyo** o'yinlarida, Argentinada o'tkazilgan o'smirlar Olimpiadasida yuqori o'rinlarni qo'lga kiritdilar.

Respublikamiz yoshlarining sport bilan shug'ullanishlari uchun yanada keng imkoniyatlar ochib berishda Prezidentning 2002-yil 24-oktyabrdagi **“O'zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasini tuzish to'g'risida”**gi Farmoni ham muhim rol o'ynadi. O'tgan davr mobaynida yurtimizda sport sohalarini rivojlantirishda ajoyib yutuqlarga erishildi. Bu muvaffaqiyatlar, ayniqsa, boks, tennis, o'zbek kurashi va jahon miqyosida o'tkazilgan shaxmat musobaqalarida yaqqol ko'zga tashlandi.

1998-yil may oyida mamlakatimiz alpinistlari jahon miqyosida katta yutuqqa erishdilar. Ular Himolay tog' tizimidagi dunyoning eng baland **“Everest”** cho'qqisiga chiqib, mamlakatimiz dovrug'ini yana bir marta dunyoga tarannum etishdi. Mustaqillik imkoniyatlari tufayli Vatanimizda tennis eng ommaviy sport turiga aylandi. Poytaxtimizning **“Yunusobod”** tennis majmuasida bir necha marta xalqaro Prezident kubogi bo'lib o'tdi. 1999-yilning iyul oyida Londonda yoshlar o'rtasidagi xalqaro musobaqada toshkentlik sportchi Iroda To'laganova Uimblon uchrashuvining g'olibi bo'ldi. 2000-yil O'zbekiston Respublikasi sporti tarixida, umuman olganda, muvaffaqiyatli yil bo'ldi. Saralash musobaqalarida g'olib chiqqan 77 sportchimiz 13 sport turi bo'yicha Avstraliyaning Sidney shahrida bo'lib

o'tgan XXVII Olimpiada o'yinlarida qatnashishga muyassar bo'ldilar. Olimpiadachilarimiz 1 oltin, 1 kumush va 2 bronza medallarini qo'lga kiritib, 200 mamlakat o'rtasida 41-o'rinni egalladilar. Sobiq sovetlar davrida shaxmat bo'yicha bitta grossmeyster tayyorlangan bo'lsa, endilikda ularning soni 11 nafar bo'ldi. Shu yili Turkiyada bo'lib o'tgan Jahon shaxmat olimpiadasida hamyurtlarimiz 120 dan ortiq mamlakatlar ichida fahli 11-o'rinni egalladilar. Respublikamizning shaxmat bo'yicha chempioni Rustam Qosimjonov esa o'z taxtasida bronza medaliga sazovor bo'ldi.

Bokschilardan Artur Grigoryan, Muhammadqodir Abdullayev, O'tkirbek Haydarov, To'liqinboy Turg'unovning nomlari ham jahon bo'ylab yangradi. 2000-yildagi Avstraliyaning Sidney shahrida o'tkazilgan XXVII yozgi Olimpiada o'yinlarida hamyurtlarimizdan Muhammadqodir Abdullayev oltin, Artur Taymazov kumush, Sergey Mixaylov va Rustam Saidov bronza medaliga sazovar bo'lishdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 5-maydagi "Bolalar sporti obyektlaridan foydalanish samaradorligini oshirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qaroriga asosan, keng ko'lamdagi tadbirlar muvaffaqiyatli amalga oshirilib kelindi. Davlat dasturi asosida tuman va shaharlarda, Bolalar va o'smirlar sport maktablari, akademik litseylar, kasb-hunar kollejlari va umumta'lim maktablarida turli sport tadbirlari o'tkazilmoqda. Bu esa yosh sportchilarimizning mahorati yuksalib, turli musobaqalarda ko'rsatayotgan natijalari yaxshilaniib borishiga olib kelyapti. Ular Osiyo va jahon miqyosidagi bahslarda ham muvaffaqiyatli ishtirok etib, Vatanimiz sha'nini munosib himoya qilishdi. Jumladan, Osiyo o'yinlarining 3 ta, jahon chempionatining 1 ta oltin medaliga va qit'a chempionatining 1 ta kumush medaliga sazovor bo'lishdi.

Mustaqillik yillarida o'zbek kurashi bo'yicha jahon chempionatini o'tkazish an'anaga aylanib qoldi. Bu musobaqalarda Akobir polvon, Kamol polvon, Toshtemir polvon kabi sportchilarimizning nomlari butun jahonga taraldi. 2008-yildagi Pekin olimpiadasida hamyurtimiz Abdulla Tangriyev kumush medali sohibi bo'ldi. Yurtimizda karate federatsiyasi tuzilib, yosh iste'dodlarni jahonga tanitmoqda. Masalan, bekobodlik Farrux, A'zam va Parviz Abdumavlonovlarning erishgan yutuqlari bilan xalqimiz faxrlanadi. 2009-yilda nogironlar o'rtasida o'tkazilgan futbol bo'yicha jahon chempionatida hamyurtlarimiz faxrli birinchi o'rinni egalladi.

Ayniqsa, 2010-yilning iyun-iyul oylarida Janubiy Afrika Respublikasida futbol bo'yicha o'tkazilgan XIX jahon chempionatida hamyurtlarimiz Ravshan Ermatov va Rafael Ilyasovlar chempionatning haqiqiy hakamlari bo'ldilar. Davlatimiz va sog'lom avlod tarbiyasida sportning muhim ahamiyatiga va uni tinimsiz rivojlantirish ishlariga g'amxo'rlikni davom ettirdi. Sport va jismoniy tarbiyani rivojlantirish ishlariga, bu boradagi islohotlarga shaxsan o'zi rahnamolik qilmoqda. O'n-yil

ichida Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan 1113 ta bolalar sporti obyekti, jumladan, 252 ta yangi sport kompleksi, 861 ta sport zali barpo etilgani, bularning 84 foizi qishloq joylarda qurilganini ta'kidlash lozim.

Bundan tashqari, faoliyat ko'rsatayotgan 262 ta sport inshooti rekonstruksiya qilindi va kapital ta'mirlandi. Bu maqsadlar uchun 570 milliard so'mdan ortiq mablag' yo'naltirildi. Birgina o'tgan yilda 92 ta bolalar sporti obyekti va 16 ta suzish havzasi qurildi va rekonstruksiya qilindi., Navoiy shahrida 10 ming o'rinli yangi stadion, Nukus shahrida tennis maktabi, viloyatlarda 12 ta bolalar va o'smirlar sport maktabi foydalanishga topshirilganligini aytib o'tish joizdir. Natijada, ayni paytda 6 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan qariyb 1 million 600 ming bola yoki yurtimizdagi bolalarning 35,6 foizi turli sport turlari bilan muntazam shug'ullanmoqda.

Umumta'lim maktablarining 81 foizi yangitdan qurilgan va rekonstruksiya qilingan sport zallariga ega bo'ldi. 1549 ta kollej va litseylar zamonaviy jihozlangan sport zallari bilan 100 foiz ta'minlandi. Hozirgi paytda yangidan bunyod etilgan bolalar sporti obyektlarida faoliyat ko'rsatayotgan 57,5 mingdan ortiq sport seksiyalarida 1 million 800 ming nafardan ziyod bola sport bilan shug'ullanayotgani va, buning natijasida, har qaysi sport inshootining kundalik o'rtacha bandlik darajasi 9,2 soatga yetgani, hech shubhasiz, faoliyatimizning eng muhim samarasi, desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz.

O'tgan besh yilda mamlakatimizning barcha viloyatlarida namunaviy loyihalar asosida hajmi 25 metrga 12 metr bo'lgan 14 ta yangi, zamonaviy yopiq suzish havzasi barpo etildi, 13 ta suzish havzasi qaytadan qurildi, 83 tasi kapital ta'mirlandi. Shu davrda 110 ta suzish havzasi foydalanishga topshirildi, ularning umumiy soni bugungi kunda yurtimiz bo'yicha 203 taga yetdi. Yaratilgan bunday keng imkoniyatlar bolalarning suv sporti turlari – suzish, sinxron suzish, suvga sakrash, vaterpol bilan ommaviy ravishda shug'ullanishi uchun xizmat qilmoqda. Hozirgi vaqtda 13 ming nafardan ortiq o'g'il-qizlarimiz mamlakatimizda ayni shu sport turlari bilan muntazam ravishda shug'ullanayotgani alohida e'tiborga sazovor.

2012-yili Germaniyada bo'lib o'tgan suzish bo'yicha xalqaro musobaqada mamlakatimiz terma jamoasi **9 ta oltin, 9 ta kumush va 6 ta bronza medalini** qo'lga kiritdi. Ana shu bellashuvlarda faol ishtirok etgan 12 yashar Amirbek Usmonov dunyo davlatlaridan kelgan tengdoshlarini ortda qoldirib, 5 ta oltin va bitta kumush medalni qo'lga kiritgani tahsinga sazovor. Avstriya mamlakatida o'smirlar o'rtasida suzish bo'yicha bo'lib o'tgan xalqaro turnirda ham Amirbek besh marta oltin medal sohibi bo'ldi.

2016-yilgacha yurtimizda 1 million 800 ming nafardan ortiq bola 30 dan ziyod sport turi bilan muntazam shug'ullangan. Bu raqam, 2003-yilga

nisbatan olganda, 1,4 barobar ko'pdir. Shu davrda maktab o'quvchilarini jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlariga jalb etish 20,4 foizdan 40,5 foizga, jumladan, qizlar o'rtasida 16,4 foizdan 32,5 foizga o'sgani albatta hammamizni quvontiradi. So'nggi o'n-yilda qishloq joylarda bolalarning sport bilan shug'ullanishi 14,5 foizdan 39 foizga o'sganini ko'rish mumkin. Bugungi kunda qishloqlarda sport bilan muntazam ravishda shug'ullanadigan bolalarimiz soni 2003-yilga nisbatan ikki barobar ko'pdir.

Mamlakatimizda 2003–2012-yillarda 23 mingta sport tadbiri o'tkazilgan bo'lsa, ularning qariyb 17 mingtasi qishloq joylarda tashkil etilganini aytish lozim. Ana shu tadbirlarda 10,5 milliondan ortiq bola, jumladan, qishloq joylarda yashaydigan 7,6 million nafar o'g'il-qizlarimiz ishtirok etdi. 2012-yilda o'smirlar o'rtasida o'tkazilgan Osiyo chempionatida vakillarimiz bosh sovrinni qo'lga kiritgani, nogironlar o'rtasida kechgan jahon chempionatida hamyurtlarimiz ketma-ket uchinchi marta jahon chempioni unvoniga sazovor bo'lishi, yoshlar o'rtasidagi qit'a birinchiligidagi terma jamoamizning kuchli to'rtlikdan joy olib, navbatdagi jahon chempionatida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishi yurtimizda sport sohasida amalga oshirilgan ulkan ishlarning samarasi bo'ldi.

Olimpiyachilarimiz 2012-yili Londondan bitta oltin, ikkita bronza bilan qaytib kelgan bo'lsalar, **“Rio – 2016”**da yurtdoshlarimizning 4 oltin, 2 kumush, 7 bronzani qo'lga kiritgani Vatanimiz mustaqilligining 25 yillik shukhi bilan yashayotgan xalqimizga munosib sovg'asi bo'ldi. E'tibor bersangiz yoshlarimiz Olimpiadadan hech qachon medalsiz qaytmagan. Mustaqillik yillarida sport sohasida amalga oshirilgan ishlar natijasi tahlili uchun yana bir misol. **“Rio – 2016”**da dunyoning ikki yuzdan ziyod davlatidan sportchilar qatnashdi. Ular orasidan 87 davlat sportchilarigina shohsupaga ko'tarildi. Oltin medalni qo'lga kiritganlar yanada kam – 59 ta. O'zbekiston sportchilari 13 medal jamg'arib, umunjamoa hisobida 21-o'rinni band etdilar.

O'zbekiston sport delegatsiyasi Osiyo davlatlari orasida to'rtinchi, MDH davlatlari orasida ikkinchi, Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida birinchi o'rinni egalladi. **Bokschilarimiz 3 oltin, 2 kumush va 2 bronza medalni qo'lga kiritib, Kuba, AQSh, Buyuk Britaniya va Rossiya kabi boks eng rivojlangan davlat sportchilarini ortda qoldirib, dunyoda birinchi o'rinni egalladi.**

Rio-de-Janeyroda o'tgan Olimpiya o'yinlarida 70 nafar sportchimiz akademik eshkak eshish, baydarka va kanoeda eshkak eshish, badiiy gimnastika, boks, dzyudo, yengil atletika, og'ir atletika, sport gimnastikasi, stol tennisi, suzish, taekvondo (WTF), tennis, trampolin, o'q otish, erkin va yunon-rum kurashi kabi qator sport turlari bo'yicha bahslashdi. Ular orasida Olimpiya o'yinlari va jahon chempionatlari g'olib va sovrindorlari bo'lgan tajribali sportchilar bilan bir qatorda ushbu musobaqada ilk marotaba ishtirok

etgan yosh sportchilar ko'pligi mamlakatimiz sport salohiyati yuksalib borayotganidan dalolat beradi.

“O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi **2020-yil 24-yanvardagi** Farmoniga sport infratuzilmasining tuman va shahar bo'limlari moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, tizimdagi sport maktablari va kollejlari o'quv sinf va laboratoriya xonalari hamda yotoqxonalarini jihozlash uchun Jismoniy tarbiya va sport vazirligining byudjetdan tashqari “Sport” maxsus hisob raqamiga 2020-yilda O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetining qo'shimcha manbalari hisobidan 50 milliard so'm mablag' ajratildi.

O'zbekiston Respublikasi Jismoniy tarbiya va sport vazirligi, Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, Moliya vazirligi hamda “Milliy bank” AJ jismoniy tarbiya-sog'lomlashtirish va sport inshootlarini barpo etish loyihalarini moliyalashtirish uchun 200 million yevro, shu jumladan, 2020-yilda 50 million yevro miqdorida xalqaro moliya institutlari va xorijiy banklarning kredit mablag'larini (keyingi o'rinlarda – kredit mablag'lari) jalb qilindi.

Toshkent shahrining **2025-yil bo'ladigan IV yoshlar Osiyo o'yinlarini** qabul qilishi rasman tasdiqlandi. O'zbekiston hamda OOK o'rtasida musobaqaning o'tkazilishi borasida shartnoma imzolandi. Toshkent-2025 yoshlar o'rtasidagi IV Osiyo o'yinlari Yangi O'zbekistonning qay darajada rivoj topayotganini jahon hamjamiyatiga ko'rsatish uchun qulay imkoniyatdir. Ushbu musobaqa davomida yurtimizga 5000 nafardan ziyod mehmon kelishi kutilmoqda. Bu esa o'z navbatida zimmamizga ulkan mas'uliyat yuklaydi.

Yurtimizda qishki sportni rivojlantirish bo'yicha boshlangan ishlar o'z natijalarini bera boshladi. **“Xumo Arena”** zamonaviy muz saroyining foydalanishga topshirilishi O'zbekiston sporti tarixida yangi bosqichni boshlab berdi. Majmuaning bosh arenasi 12 500 tomoshabinni o'z bag'riga sig'dira oladi. Shuningdek, bu majmuada 300 o'ringa mo'ljallangan kichik arena, ya'ni mashg'ulotlar maydoni ham barpo etiladi. Kichik arena asosan qishki sport turlari bilan shug'ullanish uchun mo'ljallangan. Darvoqe, har ikki muz maydonining o'lchamlari 60×30 metrni tashkil qilib, bu Olimpiya talablariga to'liq javob beradi.

Ko'p tarmoqli **“Xumo Arena”** muz saroyi yer ostida bitta va yer ustida oltita qavatdan iborat bo'lib, umumiy maydoni 82 250 m²ga teng. Binoning balandligi esa 40 metrni tashkil etadi. Majmuaning yer osti qavatidan ishchi-xodimlar uchun yechinish va yuvinish xonafari o'rin oladi. Ushbu majmua o'z ichiga sport muzeyi, trenajyor zallari, fitnes-markazni ham qamrab olishi ko'zda tutilgan. Bundan tashqari, majmuada tomoshabinlar uchun barcha

qulayliklar muhayyo etiladi. Bu yerga kelgan yurtdoshlarimiz yoki xorijlik mehmonlar uchun sport do'koni, yopiq bolalar maydonchasi, bufet va restoranlar, tibbiyot xonalari xizmat ko'rsatadi.

2019-yil 21-dekabr kuni Toshkent viloyati Bo'stonliq tumanida **"Amirsoy"** tog'-chang'i kurorti ishga tushirildi. "Amirsoy" majmuasini ishga tushirish uchun Italiya, Germaniya, Avstriya, Argentina, Ispaniya va Daniya kabi davlatlardan yetakchi loyihachi kompaniyalar jalb etilib, tog'-chang'i kurorti majmuasi zamonaviy jahon standartlari asosida qurib bitkazildi.

Shuningdek, 2022-yildan boshlab har yili an'anaviy tarzda 30 iyun - O'zbekiston Respublikasi yoshlari kuni hamda dekabr oyida o'tkaziladigan "Yoshlar forumi" doirasida sportning futbol, mini-futbol, voleybol, yengil atletika, shaxmat, shashka, stol tennisi, stritbol, vorkaut turlari bo'yicha besh bosqichli ommaviy sport musobaqalarini o'tkazish tizimi joriy etiladi:

- birinchi bosqichda - ko'chalararo mahalla musobaqalari;
- ikkinchi bosqichda - mahallalararo sektor musobaqalari;
- uchinchi bosqichda - sektor musobaqalarida g'olib bo'lgan mahalla jamoalari o'rtasida tuman (shahar) musobaqalari;
- to'rtinchi bosqichda - tuman (shahar) musobaqalari g'olib mahalla jamoalari o'rtasida viloyat musobaqalari;
- beshinchi bosqichda - viloyat musobaqalarida g'olib bo'lgan mahalla jamoalari o'rtasida respublika (final) musobaqalari.

2023-yil 1 martdan boshlab olimpiya, noolimpiya va milliy sport turlari bo'yicha uch bosqichli umumrespublika sport musobaqalari o'tkaziladi.

O'zbek kurashi. Uzoq yillik sovet tuzumi yillarida o'zbek kurashi va u bilan bog'liq an'analar cheklanib kelindi. XX asrning 80-yillari oxirida o'zbek xalq milliy va ma'naviy o'zligining tiklanishi va mamlakat mustaqilligining qo'lga kiritilishi barcha qadriyatlar qatori o'zbek kurashini qayta tiklanishiga imkoniyat yaratdi. Ana shunday sharoitda kurash, dzyudo, sambo ustasi o'zbekistonlik **Komil Yusupov** o'zbek kurashining vazn kategoriyalari, terminologiyalari, qoidalari bo'yicha tadqiqotlar olib borib, kurash bilan bog'liq ming yillik an'analarni qayta tiklashga boshchilik qildi. Shu tariqa o'zbek milliy kurashi o'zining ko'p ming yillik tarixiy va falsafiy an'analari yana o'zida aks ettirdi. 1998-yil Toshkentda Osiyo, Afrika, Lotin Amerikasi va Yevropaning 28 davlati mutaxassislari ishtirokida "Xalqaro kurash assotsiatsiyasi"ga asos solindi. Bugungi kungacha kurash bo'yicha Jahon, Osiyo, Afrika, Lotin Amerikasi va Yevropa chempionatlari o'tkazib kelinmoqda. Kurash 2017-yildan e'tiboran "Yopiq inshootlarda o'tkazilgan Osiyo o'yinlari" dasturiga kiritildi.

2019-yil Xiva shahrida mashhur **Paxlavon Maxmud** xotirasi uchun o'tkazilgan "Paxlavon Maxmud baxodirlar o'yini" O'zbekiston azaldan mard

va baxodirlar vatani bo'lganligini, bu yerdan kuragi yerga tegmagan mashhur polvonlar yetishib chiqqanligini yana bir bor tasdiqladi. O'tkazilgan mazkur xalqaro tadbirga dunyoning 10 dan ortiq davlatidan polvonlar ishtirok qilishi, azaldan xalq orasida Paxlavon Maxmud, deb tanilgan ushbu kurashchi va ijodkorning dovrug'ini dunyoga tanitib, uning xalqaro miqyosda tan olinganligini tasdiqladi.

Bugungi kunda o'zbek kurashi o'zining tarixiy an'alarini yanada tiklab, tobora ijtimoiy-madaniy va ma'naviy-axloqiy hamda xalqaro ahamiyat kasb etib bormoqda. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti **Shavkat Mirziyoyevning "Kurash" milliy sport turini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Qarori**" ushbu milliy sport turining yanada ommalashishiga va jahon miqyosida obro'-e'tiborini oshishiga xizmat qildi.

Eng e'tiborli jihati shundaki, 1998-yil 6-sentyabrda ta'sis etilgan "Kurash xalqaro assotsiatsiyasi" 2019-yilgacha dunyoning 129 ta davlatidagi milliy federatsiyalarini o'zaro birlashtirgan edi. 2010-yilda Kurash xalqaro assotsiatsiyasi uni Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritish uchun buyurtma berdi. Va u "Jahon dopingga qarshi agentligi"ning e'tirofiga sazovor bo'ldi. 2017-yil 20-sentyabrda Turkmaniston poytaxti Ashxobod shahrida bo'lib o'tgan Osiyo Olimpiya kengashining 36- Bosh assambleyasida "Kurash" milliy sport turi tarixida ilk bor "XVIII yozgi Osiyo o'yinlari" dasturiga rasman kiritildi.

Jamiyatda sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, jismoniy tarbiya va sportni yanada ommalashtirish yana bir dolzarb vazifadir. Bu borada sportni jadal rivojlantirish, xalqaro musobaqalarda yuksak natijalarga erishgan sportchilarni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlashga, yosh avlod o'rtasida sportni ommalashtirish maqsadida, eng chekka tumanlarda ham bolalar va o'smirlar sport maktablarini tashkil etish, o'tkaziladigan yozgi Olimpiada o'yinlariga puxta tayyorgarlikni boshlash, mamlakatimizda qishki sport turlari bo'yicha xalqaro talablar darajasida sportchilar tayyorlash samarali tizimini yaratish zarurligi Prezident tomonidan 2018- hamda 2019-yillardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida o'z aksini topdi.

Yangi O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish **"2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"**gi Farmoni 67-maqsadi "Jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan fuqarolarning sonini oshirish" ko'zlangan bo'lib, unda jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan aholi sonini 2026-yilda 33 foizga chiqarish, respublika yoshlari o'rtasida milliy sport turlarini ommalashtirish ko'zda tutilgan. Strategiyada yaqin besh yilda sportning ommaviyligini oshirish maqsadida, milliy sport turlari va xalq o'yinlarini rivojlantirish, yurtimizning chekka hududlari va qishloqlarida sog'lomlashtirish ishlarini yanada rivojlantirish, barpo etiladigan har bir "Yashil hudud"da yugurish, velosipedda harakatlanish uchun "Salomatlik

yo'laklari" hamda badminton, stritbol va vorkaut maydonchalarini tashkil etish ko'zda tutildi.

Taraqqiyot strategiyasiga muvofiq, vazirlik, idora hamda tashkilotlar xodimlarini va aholini sport tadbirlariga jalb qilish, ular o'rtasida musobaqalar tashkil qilish, milliy olimpiada sport o'yinlarini o'tkazish dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish ko'rsatib o'tilgan. Bu borada sport o'yinlari o'tkaziladigan sport obyektlari infratuzilmasini yaxshilash va zarur sport inventarlari bilan jihozlash, milliy olimpiada o'yinlarini yuqori darajada tashkil etish hamda g'olib va sovrindorlarni munosib rag'batlantirish, 68-maqsadda esa olimpiya va Paralimpiya harakatini rivojlantirish belgilandi.

8.5. Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikning ta'minlanishi

Bugungi kunda O'zbekistonda 130 dan ortiq millat va elat, 16 diniy konfessiya vakillari yagona oila farzandlaridek yashab, mehnat qilib kelmoqdalar. Shu boisdan ular ham mamlakatimizning barcha fuqarolari qatori bir xil huquq va majburiyatlarga ega. Ular uchun O'zbekiston qonunlarida belgilab qo'yilgan huquq va erkinliklari, manfaatlari to'liq ta'minlangan. Zero, jamiyatni ma'naviy yangilashdan ko'zlangan bosh maqsad – ijtimoiy hamkorlik, millatlararo totuvlik, diniy bag'rikenglik masalalaridan iborat.

Respublika milliy tarkibining o'ziga xosligi uning farqlanuvchi xususiyatidir. Mamlakatimiz aholisi etnik tarkibida tub aholi ustun mavqei egallaydi. Respublikada yashab turgan aholinig salkam 80 %ni o'zbeklar tashkil etadi. Ko'p millatli mamlakat siyosatining asosiy maqsadi millatlararo va diniy bag'rikenglikni shakllantirishdir. Mustaqillikning ilk kunlaridanoq mamlakatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimov rahbarligida milliy siyosatning o'ziga xos yo'li ishlab chiqildiki, ayni shu siyosat barqaror va to'kin-sochin hayotimizning poydevori bo'ldi. Konstitutsiyamizda va barcha qonunlarimizda mazkur siyosat o'z aksini topgan. Yurtimizda shakllangan bunday bag'rikenglik madaniyatidan keng dunyo jamoatchiligi o'rnak olishga intilayotgani ham bejiz emas. "O'zbekistonimizda tinchlik-osoyishtalik va xavfsizlikni, fuqarolar va millatlararo ahillik va hamjihatlikni ko'z qorachig'idek saqlash va mustahkamlash bundan buyon ham eng muhim, hal qiluvchi vazifamiz bo'lib qolishi darkor", deb ta'kidlaydi Birinchi Prezident Islom Karimov. O'zbekiston Respublikasi milliy (etnik) siyosatining asosiy tamoyillari quyidagilardir:

1. Millatlar va etnik guruhlar o'zaro munosabatlarida uyg'unlik siyosiy barqarorlik omili sifatida rivojlanishi.

2. Siyosat va siyosiy jarayonlarda milliy, etnik guruh manfaatlarining aks etishi.

3. Milliy o'zlikni anglash jamiyatni demokratlashtirishga undovchi kuch ekanligi.

4. Siyosatda milliy xususiyatlarni inkor etishga yo'l qo'ymaslik.

5. "Millatchilik"ni siyosiy tusga aylanishining oldini olish.

6. Milliy totuvlik va fuqarolik jamiyatini rivojlanitirish.

7. Davlat etnik siyosatida shaxs huquqlarining ustuvorligini ta'minlash.

8. Siyosiy hokimiyat va jarayonlarda millatlar, etnik guruhlar ishtiroki hamda manfaatlar uyg'unligini ta'minlash.

9. Millatlar va etnik guruhlar o'rtasida o'zaro hurmat, ishonch, totuvlikni qaror toptirish, demokratik, kuchli fuqarolik jamiyati qurish va siyosiy barqarorlik omilini saqlash.

10. O'zbekiston xalqini millatidan qat'iy nazar O'zbekiston fuqarolari tashkil etishi kabilardir.

Hozirga kelib mamlakatimizda 140 dan ortiq milliy madaniyat markazlari faoliyat yuritmoqda. Respublika baynalminal madaniyat markazi esa ushbu milliy madaniyat markazlar faoliyatini muvofiqlashtirib, ularga tashkiliy va uslubiy yordam ko'rsatib kelmoqda. Hech mubolag'asiz aytish mumkinki, bugungi kunda Respublika baynalmilal madaniyat markazi diyorimizda yashayotgan turli millat vakillarining ma'naviy-ma'rifiy muloqot maskaniga, o'ziga xos do'stlik uyiga aylangan. Bu yerda muntazam ravishda xalq bayramlari, festivallar, barcha millat ardog'idagi ijodkorlar bilan uchrashuvlar, seminarlar va konferensiyalar o'tkazib kelinadi.

O'tgan yillar mobaynida Respublika baynalmilal madaniyat markazi tomonidan **"O'zbekiston – umumiy uyimiz"** g'oyasi asosida **"O'zbekiston – bag'ri keng diyor"**, **"O'zbekiston Konstitutsiyasi – buyuk kelajagimiz kafolati"**, **"Mustaqil O'zbekistonda millatlararo munosabatlar rivoji"** kabi to'plamlar chop etildi. Ayniqsa, Respublika baynalminal madaniyat markazi faoliyatining 20 yilligini munosib nishonlanishini yurtimizdagi barcha millat vakillari katta quvonch bilan kutib olishdi. Shu munosabat bilan Prezidentimizning tantanali yig'ilish qatnashchilariga yo'llagan tabrigi esa yanada quvonchli bo'ldi. Yubiley doirasida o'tkazilgan tantanali tadbir hamda taniqli san'atkorlar va milliy madaniy markazlar badiiy jamoalari ishtirokidagi gala-konsert ko'pchilikda katta taassurot qoldirdi. Shuningdek, **"O'zbekiston – umumiy uyimiz"** IV Do'stlik va madaniyat festivali g'oliblari taqdirlandi. E'tirof etish mumkinki, o'tgan yillar mobaynida o'tkazilgan ilmiy-amaliy anjuman va turli millatga mansub rassomlarning asarlari ko'rgazmasi yurtimizdagi millatlararo totuvlik, bag'rikenglikning yorqin namoyishiga aylandi.

Bugungi kunda respublikamizdagi oliy o'quv yurtlarida turli millatga mansub talabalar tahsil oladi. Dunyoning kamdan-kam mamlakatlarida kuzatiladigan yana bir holat shuki, O'zbekistonda ta'lim 7 ta tilda olib boriladi, 8 ta tilda gazeta va jurnallar chop etiladi, 10 dan ortiq tillarda

radioeshittirishlar va teleko'rsatuvlar efirga uzatiladi. Bular sirasiga o'zbek va qoraqalpoq tillaridan tashqari, rus, qozoq, turkman, tojik va qirg'iz tillaridir.

O'zbekiston – bag'rikeng diyor. Bu iborani hamisha iftixor bilan tilga olamiz. Bunga to'la asosimiz bor. Tarixdan ma'lumki, xalqimiz boshidan kechirgan og'ir qatag'on yillari va Ikkinchi Jahon urushi yillari ko'p sitamlarga yuzma-yuz bo'lgan koreyslar, nemislar, turklar, polyaklar, greklar, qrim tatarlari va boshqa millat vakillari O'zbekistonni Vatan tutdilar. Ularning hozirgi avlodlari uchun esa O'zbekiston ona Vatanga aylandi. Chunki ular shu yerda tug'ilib, kamolga yetdi, hayotda o'z o'rnini topdi.

Bugun yurtimizda barcha millat va elat vakillari tinch-totuv, farovon hayot kechirishmoqda, kelajagi buyuk O'zbekistonning bugungi taraqqiyoti, ertangi istiqboliga munosib hissa qo'shmoqdalar. Ularning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini ta'minlash, ta'lim olishlari, o'z qiziqish va layoqatlari bo'yicha kasb-hunar egallashlari, madaniyatlari, urf-odatlari, an'analarini saqlash hamda rivojlantirishlari uchun barcha imkoniyatlar yaratib berilgan. Hozirda milliy madaniy markazlar o'z xalqlarining an'analari, marosimlarini tiklash, ularni O'zbekistonda yashovchi boshqa millat vakillariga yaqindan tanishtirish, qolaversa, o'zbek xalqining madaniyati, san'ati, tili, urf-odatlarini targ'ib etishga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Bu sa'y-harakatlar tabiiyki jonajon mamlakatimizda millatlararo munosabatlarni yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Konstitutsiyasining 4-moddasida "O'zbekiston Respublikasi o'z hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlari va an'analari hurmat qilinishini ta'minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratib beradi", deb qat'iy belgilab qo'yilgan. Yurtimizda yashayotgan turli millat va elat vakillari uchun barcha kerakli shart-sharoitlar yaratib berilgani, milliy tili, o'ziga xosligi, an'analari va urf-odatlarini saqlab qolish va rivojlantirish masalalarining huquqiy jihatdan to'liq ta'minlanganligi ushbu konstitutsiyaviy kafolat samarasidir.

Shuni alohida g'urur va iftixor bilan ta'kidlash mumkinki, azaldan xalqimizga ziynat bo'lib kelgan olijanoblik, mehnatsevarlik, insonparvarlik, mehmondo'stlik, o'zaro ahillik va hamjihatlik, millatlararo totuvlik va bag'rikenglik kabi go'zal ma'naviy fazilatlar ona Vatanga, elu-yurtga nisbatan muhabbat va sadoqat tuyg'ulari bugungi kunga kelib elimizning jahon xalqlari o'rtasidagi qadr-qimmatini va obro'-e'tiborini yanada oshirib, dunyo ahlining mustaqil davlatimizga, bunyodkor xalqimizga va ana shunday buyuk xalqning farzandi bo'lmish muhtaram Prezidentimizga bo'lgan ishonch va ehtiromi tobora ortib borishiga asos bo'lmoqda.

Zero, mustaqil O'zbekiston Respublikasi milliy siyosatining o'ziga xos va o'ziga mosligi ham aynan mana shundadir. O'zbekiston xalqining inson huquqlariga va davlat suvereniteti g'oyalari sodiqligini, demokratiya va

ijtimoiy adolatga sadoqatini namoyon qilib, insonparvar demokratik, huquqiy davlat barpo etishni ko'zlab, respublika fuqarolarining munosib hayot kechirishlarini ta'minlashga intilib, xalqaro huquqning umum e'tirof etilgan qoidalari ustunligini tan olgan holda, fuqarolar tinchligi va millatlararo totuvlikni ta'minlash maqsadida qabul qilingan Asosiy Qonunimiz bo'lmish Konstitutsiyamiz ham ana shu bebaho qadriyatlarimizga asoslangandir. Hatto ko'p millatli respublikamizda istiqomat qilayotgan turli millatga mansub yurtdoshlarimiz hayoti, ularning turmush tarzi, xulq-atvori va dunyoqarashida ham ana shu qadriyatlarimiz va xalqimizga xos bo'lgan yuksak ma'naviy fazilatlarining ijobiy ta'siri o'zining yorqin ifodasini topganki, bu omil Vatanimizning tinchligini, turmushimizning farovonligini va taraqqiyot yo'limizning sobitligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Zotan, millati, dini, irqi va ijtimoiy kelib chiqishidan qat'iy nazar, barcha yurtdoshlarimizning ertangi kunga bo'lgan ishonchi, bugungi kundagi hayoti va taqdiridan mamnunligi ularning milliy g'oyamiz atrofida mustahkam birlashib, ya'ni bir yoqadan bosh chiqarib, **"O'zbekiston – umumiy uyimiz"**, **"Shu aziz Vatan barchamizniki"**, **"Qudratimiz-birlik va hamjihatlikda"**, **"Maqsad bir, g'oya bir, Vatan yagona"**, **"Vatan yagonadir – Vatan bittadir"** g'oyalarining asl mohiyatini chuqur anglab yetgan holda shu muqaddas Vatanimizning buyuk kelajagini qurish va uning mustaqilligini yanada mustahkamlash yo'lida fidoyilik bilan sidqidildan qilayotgan mehnat faoliyatlarida, turli sohalarda qo'lga kiritayotgan yutuqlarida yorqin namoyon bo'lmoqda. Konstitutsiyamiz orqali kafolatlangan teng huquq va keng imkoniyatlar esa ularning kuchiga kuch, quvvatiga quvvat qo'shib, yangidan-yangi zafarlar sari ilhomlantirmoqda. Bir vaqtlar o'zimizning o'zbeklar ham o'z tilida so'zlashishga uyalgan, o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishini orzu qilib, bu haqda o'z kitoblarida oshkora fikr yuritgan olimlar esa millatchi sifatida qoralanib, qattiq tazyiq ostida hayot kechirishga majbur qilingan bo'lsalar, endilikda mustaqillik sharofati bilan davlat tilimizning mavqei faqat qog'ozdagina emas, balki amalda ham yuksaklarga ko'tarilmoqda.

Din ishlari bo'yicha qo'mitaning 2004-yilning 1-fevral kunigacha ma'lumotlarga ko'ra, respublikamiz bo'yicha faoliyat ko'rsatayotgan 2153 ta diniy tashkilotdan 172 tasi xristian cherkovi 7 tasi yahudiylar 6 tasi baxoiy jamoasi, 2 tasi Krishnani anglash jamiyati va 1 tasi buddaviylikka mansubligi ham shuning isbotidir. Ularning emin-erkin faoliyat ko'rsatishi uchun barcha sharoitlar yaratilmoqda. Ya'ni tarixda birinchi marta Toshkent va O'rta Osiyo yeparxiyasi Boshqarmasi qoshida Toshkent seminariyasi, Samarqandda esa protestantlar seminariyasi faoliyat ko'rsata boshladi.

Diniy bag'rikenglik tamoyillariga asosan 1999-yil Toshkentda Markaziy Osiyoda birinchi Toshkent Islom universiteti ochildi. Hozirgi

paytda ushbu universitet O'zbekiston Xalqaro islom akademiyasiga aylantirildi. Natijada, mamlakatda 10 ta diniy ta'lim muassasasi, jumladan, Xalqaro islom Akademiyasi, 9 ta o'rta maxsus o'quv yurti faoliyat ko'rsatmoqdi. Ularning ikkitasi xotin-qizlar o'quv muassasasidir. Ana shu ta'lim maskanlari orasida XVI asrda bunyod etilib, mamlakatimizda ilm-fanni keng yoyishga xizmat qilgan Buxorodagi Mir Arab va Toshkentdagi Ko'kaldosh madrasalaridir. "Movarounnahr musulmonlari" jurnali, "Islom nuri" gazetasi nashr etildi. "Hidoyat" jurnali chop etila boshlandi, ko'plab diniy-axloqiy adabiyotlar chop etildi. Qur'oni Karim bir million nusxada nashr etildi.

Yurt tinchligi va mamlakat xavfsizligini ta'minlashda totuvlik va diniy bag'rikenglik g'oyalarining ahamiyati katta, dedik. Avvalo shuni ta'kidlash joizki, umumqadriyatlardagi totuvlik hamda diniy bag'rikenglik bir-biri bilan mushtarak bog'liqdir. Har ikkala g'oyaning ilgari surilishining asosiy sababi O'zbekistonning ko'p millatli hamda turli dinlarga e'tiqod qiluvchi insonlarning istiqomat qilishi bilan belgilanadi. Mustaqillikni mustahkamlash, tinchlik va barqarorlikni ta'minlashda umumqadriyatlardagi munosabatlarning yaxshi yo'lga qo'yilishi muhim ahamiyatga egadir. "Ularga o'z milliy madaniyati, an'ana va urf-odatlarini saqlash hamda har tomonlama rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlar yaratilgan". 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi doirasida so'nggi 3-yil davomida diniy bag'rikenglikni ta'minlash sohasida qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. BMT Bosh Assambleyasi 2018-yilning 12-dekabr oyida o'tkazilgan yalpi majlisda **"Ma'rifat va diniy bag'rikenglik"** deb nomlangan maxsus rezolyutsiyani qabul qildi. O'zbekiston tomonidan ishlab chiqilgan hujjat loyihasi BMTning barcha a'zo davlatlari tomonidan bir ovozdan qo'llab-quvvatlandi. Mazkur rezolyutsiyani qabul qilish tashabbusi 2017-yil sentyabr oyida BMT Bosh Assambleyasining Nyu-Yorkdagi 72-sessiyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan ilgari surildi.

2018-yil 16-apreldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3668-sonli Qaroriga muvofiq, Qo'mita huzurida faoliyat yuritadigan jamoatchilik-maslahat organi hisoblanmish Konfessiya ishlari bo'yicha kengashning yangi tarkibi tasdiqlandi. Kengash tarkibi 9 tadan 17 ta a'zoga – O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan diniy konfessiyalar vakillari hisobiga kengaydi.

2018-yilning 16-aprelida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev "Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5416-sonli Farmonni imzoladi. O'zbekiston

Islom akademiyasi va Toshkent Islom universiteti negizida O'zbekiston Xalqaro Islom akademiyasi tashkil etildi. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Samarqand, Namangan va Surxondaryo viloyatlarida Akademiya tarkibidagi malaka oshirish Markazi hududiy filiallari tashkil etildi.

2019-yil 4-sentyabrdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4436-sonli qaroriga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha Qo'mitaning Ichki ishlar vazirligi, O'zbekiston yoshlar Ittifoqi, O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika kengashi bilan jamiyatda vijdon erkinligi va diniy-ma'rifiy muhit barqarorligi kafolatlarini ta'minlash maqsadida, mustahkam va doimiy hamkorlikni nazarda tutuvchi yangi tizim joriy etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyov 2017-yil 18-20 sentyabr kunlari Birlashgan Millatlar Tashkilotida so'zlagan o'z nutqi orqali butun jahon jamoatchiligiga muqaddas islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini anglash borasida mamlakatda amalga oshirilayotgan ezgu ishlarga qaratdi. Jumladan, boy merosini asrab-avaylash va o'rganish, ma'rifatiy islom to'g'risidagi ta'limotini keng yoyish maqsadida, biz Samarqand shahrida Imom al Buxoriy nomidagi Xalqaro ilmiy-tadqiqot markazini tashkil etish to'g'risida qaror qabul qildik. Toshkentda tashkil etilayotgan Islom sivilizatsiyasi markazining faoliyati ham shu maqsadga xizmat qilishini uqdirdi.

Islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini yetkazishni eng muhim vazifa sifatida qayd qilib o'tganligi muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Shuningdek, davlatimiz rahbari tomonidan diniy sohani isloh qilish borasida 2018-yil 16- aprel kuni "Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon qabul qilindi. Ushbu hujjat ajdodlarimiz tomonidan meros bo'lib kelayotgan ko'p asrlik milliy va diniy qadriyatlarimizni asrab-avaylash, dunyo ilm-fani va madaniyati rivojiga ulkan hissa qo'shgan ajdodlarimizning bebaho merosini o'rganish, uning asosida yoshlarni komil inson etib tarbiyalash jamiyatda barqaror ijtimoiy-ma'naviy muhitni ta'minlashga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

2018-yil 16-apreldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3668-sonli Qaroriga muvofiq, Qo'mita huzurida faoliyat yuritadigan jamoatchilik-maslahat organi hisoblanmish Konfessiya ishlari bo'yicha kengashning yangi tarkibi tasdiqlandi. Kengash tarkibi 9 tadan 17 ta a'zoga – O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan diniy konfessiyalar vakillari hisobiga kengaydi. 2018-yilning 16-aprelida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

Sh. Mirziyoyev "Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5416-sonli Farmonni imzoladi. Mazkur hujjat O'zbekistonda diniy ta'lim tizimining uzluksizligini ta'minlashga qaratilgan. 2019-yil 4- sentyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4436-sonli qaroriga muvofiq amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi **"2022– 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"**ning 74-maqsadi "Jamiyatda millatlararo totuvlik va dinlararo bag'rikenglik muhitini mustahkamlash", deb nomlangan. Unda milliy madaniy markazlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish, millatlararo munosabatlar sohasida O'zbekiston Respublikasi davlat siyosati konsepsiyasining izchil amalga oshirilishini ta'minlash, turli millat yoshlari uchun qo'shimcha qulay shart-sharoitlar yaratish, ularda fuqarolik burchini anglash, vatanparvarlik, bag'rikenglikka asoslangan millatlararo muomala madaniyatini yuksaltirish ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, strategiyada xorijiy tillarda faoliyat yuritayotgan hamda millatlararo munosabatlar sohasida davlat siyosatini yoritayotgan ommaviy axborot vositalarini davlat tomonidan qo'shimcha qo'llab-quvvatlash choralari ko'rish, xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalarini rivojlantirish maqsadida, do'stlik jamiyatlari faoliyatini takomillashtirish vazifalari belgilab berilganligi ahamiyatga molikdir.

Nazorat savollari:

1. Mustaqillik yillarida ma'naviy va ma'rifiy hayot, milliy urf-odatlar, qadriyatlar va an'analarning qayta tiklanishining ahamiyati qanday?

2. Mustaqillik yillarida buyuk ajdodlar va tarixiy shaxslarga bo'lgan e'tiborni nimalarda ko'rish mumkin?

3. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning ajdodlar merosi va milliy qadriyatlarni tiklash borasidagi xizmati.

4. Mustaqillik yillarida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlanishi va ma'naviyatning, madaniy qadriyatlarning o'rni.

5. Tarixiy shaxslar va shaharlarimiz yubileylarining xalqaro miqyosda keng nishonlanishi.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan beshta tashabbusning ilgari surilishi va uning yuksak ma'naviy madaniyatni ta'minlashdagi o'rni nimadan iborat?

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –Toshkent: “O‘zbekiston”. 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. // Yangi O‘zbekiston. 2022-yil. 22- son. 1-fevral.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: “O‘zbekiston”. 2017.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -T.: “O‘zbekiston” 2019. -60 b.
5. Erkayev A. O‘zbekiston yo‘li. - Toshkent: “Ma’naviyat”. 2011.
6. Abdullayev M va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at. - Toshkent: “Sharq”. 2006.
7. Sabirov A. Mustaqil O‘zbekiston tarixi. - Toshkent: “Akademiya”. 2013.
8. O‘zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). 2 tom. Mas’ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O‘zbekiston, 2019.

9-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR

Reja:

9.1. Mustaqillik yillarida ilm-fanning rivojlanishi uchun shart-sharoitlarning yaratilishi

9.2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash Milliy Dasturi"ning ahamiyati

9.3. Yangi O'zbekistonda yangi avlod kadrlarini tayyorlash sohasidagi islohotlar. Ta'lim sohasida xalqaro hamkorlik

9.1. Mustaqillik yillarida ilm-fanning rivojlanishi uchun shart- sharoitlarning yaratilishi

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, dastlab, ta'lim sohasidagi davlat siyosatining huquqiy asoslari yaratildi. Birinchi Prezident Islom Karimov istiqlolning ilk kunlarida mamlakatda "ma'naviy jihatdan mukammal rivojlangan insonni tarbiyalash, ta'lim va maorifni yuksaltirish, milliy uyg'onish g'oyasini ro'yobga chiqaradigan yangi avlodni voyaga yetkazish davlatimizning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib qoladi" – deb belgilab berdi. Mustaqillikning birinchi yillaridanoq fan va ta'lim tizimini isloh qilishga alohida e'tibor berildi. Chunki aynan fan hamda ta'lim milliy davlatchilikni barpo etish, ma'naviy uyg'onish, iqtisodiy yuksalish yo'lida paydo bo'ladigan qiyinchiliklarni yengib o'tishda odamlarga madadkor bo'lishi shubhasiz.

Ilm-fan sohasida davlatimizning eng muhim vazifalaridan biri, bu – bilimli, ma'naviy jihatdan barkamol insonni tarbiyalash, ta'lim va maorif tizimini takomillashtirish, milliy uyg'onish g'oyasi asosida ma'naviy va ruhiy jihatdan yangi avlodni voyaga yetkazish qat'iy belgilab olindi. Ta'lim sohasida o'tish davrida umumiy va kasb ta'limi sifatining davlat standartini, ta'lim sohasida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishni ta'minlash, ta'lim tuzilmalarini rivojlantirish vazifasi birinchi o'ringa chiqdi. Mustaqillik yillarida yuzaga kelgan tamomila yangi tarixiy shart-sharoit ilm-fan sohasini tub isloh qilishni taqozo etdi. Zero, dolzarb ilmiy-texnik muammolar hal qilinishi respublikaning rivojlanishini ta'minlaydi.

Avvalo, ilmiy kadrlar tayyorlanishini tashkil etuvchi vakolatli organ – **Oliy Attestatsiya Komissiyasi** O'zbekiston Prezidentining 1992-yil 31-martdagi Farmoni bilan tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 8-iyuldagi "Ilm-fan va innovatsiya faoliyatini rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Farmoni

hamda Vazirlar Mahkamasining mazkur Farmonning ijrosini ta'minlashga yo'naltirilgan qarori ilm-fan taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Respublika Fanlar akademiyasi qoshida ilmiy ishlanmalarni ichki va tashqi bozorda targ'ib qiluvchi va tarqatuvchi innovatsiya tijorat markazi tashkil etildi. 1997-yilda Prezident Farmoni bilan Xorazm Fanlar akademiyasi qayta tiklandi. Respublika ilmiy-tadqiqot majmuasi 362 ta akademik, oliy o'quv yurtlari va tarmoq muassasalaridan iborat edi. Ularning 101 tasi ilmiy-tadqiqot instituti, 55 tasi oliy o'quv yurtlari tasarrufidagi ilmiy-tadqiqot laboratoriya va bo'limlari, 32 tasi ilmiy ishlab chiqarish birlashmasi va eksperimental korxonalari, 30 tasi axborot-hisoblash markazlaridir. Fan sohasida 46 mingga yaqin kishi, jumladan, 2,8 ming fan doktori va 16,1 ming fan nomzodi tadqiqot ishlari bilan shug'ullandi.

O'zbekistonlik olimlarning matematika, ehtimollar nazariyasi, tabiiy va ijtimoiy jarayonlarni modelashtirish, informatika va hisoblash texnikasi, astronomiya, geologiya, seysmologiya, genetika, biotexnologiya, kimyo, fizika, ekologiya, tarix, arxeologiya yo'nalishlari bo'yicha yaratgan ilmiy maktablari, tadqiqot natijasida erishilgan nazariy va amaliy yutuqlari jahon ilmiy jamoatchiligi tomonidan tan olindi. Respublika olimlari ta'lim muassasalari uchun zamonaviy darslik, o'quv adabiyotlari yaratishdek dolzarb sohada fidokorona mehnat qilmoqdalar.

Ilmiy natijalarni ichki va tashqi bozorga olib chiqish bilan shug'ullanuvchi Respublika ilmiy ishlanmalarning innovatsiya tijorat markazi Fanlar akademiyasi tarkibida tashkil etildi. Ayniqsa, Prezidentning 1997-yil 11- noyabrdagi Farmoni bilan Xorazm Ma'mun akademiyasi qayta tiklanib, Fanlar akademiyasining mintaqaviy bo'linmasi sifatida tashkil etilishi muhim voqea bo'ldi. 2000-yilda Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik institutining (hozirgi Toshkent Davlat Sharqshunoslik instituti huzuridagi Abu Rayxon Beruniy nomli Sharq qo'lyozmalari markazi) qo'lyozmalar fondi dunyoning eng boy qo'lyozmalar xazinasidan biri sifatida YUNESKO madaniy merosi ro'yxatiga kiritildi. 2008-yildan buyon mamlakatimiz poytaxtida innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va loyihalar yarmarkasini o'tkazib kelmoqda. 2008-2015-yillar davomida o'tkazilgan I – VIII yarmarkalar doirasida jami 4000 dan ortiq ishlanmalar taqdim etildi. 2008-yildan buyon umumiy qiymati 113 mlrd. so'mdan ortiq bo'lgan 3000 dan ziyod shartnomalar tuzildi.

O'zbekiston olimlari demokratik-huquqiy jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy va madaniy rivojlanishini tadqiq qilish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish, energetika va energiya xom ashyoni tejash, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni, axborotlashtirish va axborot-kommunikatsiya, kimyo, bio va nanotexnologiyalarni rivojlantirish, qishloq xo'jaligi, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, tibbiyot,

farmakologiya, geologiya, geofizika, seysmologiya bo'yicha ma'lum yutuqlarga erishib kelmoqdalar.

Xususan, 2007-yil oktyabr oyida Maydanak rasadxonasida astronomlar quyosh tizimida yangi kichik sayyorani aniqlashdi, unga 2009-yili Garvard kichik planetalar Markazi 210271 raqamini berdi. 2010-yilda O'zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov taklifiga binoan, Mirzo Ulug'bekning butun dunyoga mashhur Samarqand astronomiya maktabi xizmatlari sharafiga **"Samarqand"** deb nom berildi. Arxeologlar tomonidan Obirahmat g'oridan neandertal va zamonaviy kishilar qiyofasining aralash tipidagi gominid qoldiqlari topilishi, Markaziy Osiyo mintaqasi ham O'rta yer dengizi, Xitoy kabi ilgari ma'lum bo'lgan qadimgi dunyo markazlari qatoriga kirishini isbotladi.

Fanning boshqa yo'nalishlaridagi olimlar ham yirik natijalarni qo'lga kiritishmoqda. Fanlar akademiyasi O'simlik moddalari kimyosi instituti tomonidan tayyorlangan 10 jildlik "Tabiiy birikmalar (O'simlik zaxiralari, tuzilishi va xossalari)" nomli noyob ma'lumotnoma ingliz tilida Londondagi Shpringer nashriyotida chop etildi. Bu ilm-fan sohasida xalqaro hamkorlik rivojlanayotganidan ham dalolat beradi. Mustaqillik yillarida birgina Fanlar akademiyasining ilmiy mahsulot eksporti 8,2 martaga ko'paydi.

O'zbekiston fani va ta'lim integratsiyasini ta'minlash borasida ham qator ishlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon 2012-yilga qadar Fanlar akademiyasi tizimida ilmiy-o'quv markazlari tashkil etilishi orqali amalga oshirildi. Jumladan, 2011-yili Fanlar akademiyasining Fizika-texnika institutida "Qayta tiklanadigan energiya manbalari" ilmiy-o'quv markazi, 2012-yili Immunologiya institutida "Biotibbiyot" ilmiy-ta'lim innovatsion markazi ish boshladi.

2012-yildan esa oliy ta'lim tizimida ilmiy sektor rivojini ta'minlash maqsadida, Fanlar akademiyasining 5 ta ilmiy tadqiqot instituti, 4 ta mintaqaviy ilmiy markazlar ilmiy bo'linma tarzida qayta tashkil etilib, yo'nalishi va ixtisosliklariga ko'ra ular tegishli oliy ta'lim muassasalariga o'tkazildi. 2012-yili Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti, Fanlar akademiyasi Buyuk Britaniyaning Kembrij universiteti bilan hamkorlikda Yuqori texnologiyalar o'quv-tajriba markazini tashkil etdi.

Fanlar akademiyasi tuzilmasini yanada maqbullashtirish va akademik fan va ta'lim integratsiyasini kuchaytirish maqsadida, 2014-yilda 2 ta institut va 1 ta bo'linma oliy ta'lim muassasalari qoshidagi ilmiy-tadqiqot markazlari sifatida tashkil etildi. Davlatimiz rahbarining 2012-yil 24-iyuldagi "Oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq, yoshlarning ijodiy va intellektual salohiyatini namoyon etishiga sharoit yaratish maqsadida, 2013-yilning 1-yanvaridan boshlab dissertatsiya himoya qilish va fan doktori ilmiy darajasini berish bo'yicha xalqaro

standartlariga mos keluvchi oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning bir bosqichli tizimi joriy qilindi. Ilmiy tadqiqot bilan shug'ullanuvchi 400 ta muassasa ro'yxatga olingan bo'lib, fan sohasida 35,5 ming mutaxassis, jumladan, 2,5 ming fan doktori va 9,2 ming fan nomzodi faoliyat olib bordi.

Yangi O'zbekistonda ilm-fan sohasida ilmiy izlanishlar, fundamental tadqiqotlar tizimini yanada takomillashtirish, jamiyatning ma'naviy va ilmiy salohiyatini ko'tarish muhim maqsadlardan biriga aylantirildi. Bu xususda mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev **2016-yil 30-dekabr** kuni mamlakatimizning **yetakchi ilm-fan namoyandalari bilan bo'lgan urashuvda** shunday degan edi: "Mamlakatimiz va jamiyatimizning zamon talablari darajasida rivojlanishini ilm-fansiz tasavvur qilish qiyin. Ilm-fan taraqqiyotida fundamental tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan ular orqali yangi bilimlar o'zlashtiriladi va nazariyalar shakllantiriladi, kelgusi amaliy tadqiqotlar va innovatsion ishlanmalar uchun mustahkam asos yaratiladi." Ya'ni Prezident Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan Yangi O'zbekistonda ilm-fanga yangicha nuqtayi nazardan e'tibor qaratila boshlandi.

2017-yilning 7-fevral kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida ilm va fan sohasini va uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, ta'lim muassasalarini kompyuter texnikasi va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan jihozlash orqali ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash yuzasidan maqsadli chora-tadbirlarni ko'rish, ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish, ilmiy va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish masalalarining aks etganligi sohaga alohida e'tibor qaratilayotganligidan dalolatdir. Zero, fan sohasini zamon va davr talablari darajasiga ko'tarish, zamon talablariga javob beradigan hamda bilimli kadrlar tayyorlash va O'zbekistonning ma'rifiy salohiyatini kuchaytirish startegiyada aks etdi.

O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi tizimi takomillashtirildi, moddiy-texnik bazasi mustahkamlandi, uning tarkibida bir qator ilmiy-tadqiqot institutlari va markazlar faoliyati tiklandi. Ko'p yillik tanaffusdan so'ng Fanlar akademiyasiga yangidan saylov o'tkazilib, o'zining ilmiy ishlari bilan mamlakatimiz va xalqaro miqyosda nom qozongan iste'dodli olimlar akademik, degan yuksak sharafiga sazovor bo'ldilar. Endi barchamiz Fanlar akademiyasidan yangi ilmiy ishlanmalar, istiqbolli tadqiqotlar yaratish bo'yicha amaliy natijalar kutib qolamiz", degan edi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida.

Jamiyatni g'oyaviy, ma'naviy isloh qilish, zamonaviy bozor iqtisodiyotiga asoslangan, chinakam demokratik jamiyat qurishdek vazifani

hal etish bilan bog'liq masala bugungi kun talabidir. Bunda mamlakatning ta'lim-tarbiya, madaniyat va sport sohasidagi tub islohotlar hamda yangilanishlari muhim rol o'ynaydi. Shu boisdan mamlakatimiz ta'lim tizimi bakalavr bosqichida o'quv fanining o'qitilishi va uni o'rganishga alohida e'tibor berilishi bejiz emas. Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'lidan sobitqadam rivojlanishida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarni, mavjud muammolar va ularning yechimlarini o'rganish uchun uni alohida olingan fan sifatida o'rganilishi dolzarb masala sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Bu boradagi fikrlar 2017-yil 22-aprelda e'lon qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida ham o'z aksini topgan. Qarorda bugungi tez o'zgaruvchan, shiddatli zamonda yoshlarni ma'naviy va g'oyaviy ruhda tarbiyalash masalasi dolzarb ekanligi ta'kidlangan.

Jumladan, unda shunday deyiladi: "Oliy ta'limning ma'naviy-axloqiy mazmunini oshirish, talaba yoshlarga mustaqillik g'oyalariga, yuksak ma'naviyat va insoniylikning milliy an'alariga sodiqlik ruhini chuqur singdirish, ularda yot g'oya va mafkuralarga nisbatan immunitet va tanqidiy tafakkurni mustahkamlash bo'yicha keng ko'lamli ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarni olib borish zarur".

Davlat rahbari tomonidan "2017–2021-yillarda ilmiy tadqiqot muassasalari infratuzilmasini mustahkamlash va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi" qabul qilinib, bu sohada tizimli ishlar amalga oshirilayotganligiga urg'u berildi. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida fan va ta'lim sohalarini rivojlantirishning eng muhim yo'nalishlari sifatida ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, ilm-fan va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish, oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot institutlari huzurida ixtisoslashtirilgan ilmiy-eksperimental laboratoriyalar, yuqori texnologiya markazlari va texnoparklarni tashkil etishga jiddiy e'tibor berilmoqda.

2017-yilda so'nggi 22 yillik uzoq tanaffusdan so'ng Fanlar akademiyasining akademikligiga tasdiqlash uchun eng munosib olimlar tanlov asosida saralab olindi. Prezident Farmoniga muvofiq, ilm-fan, ta'lim-tarbiya, madaniyat va san'at, sport sohalarini rivojlantirishda jonbozlik ko'rsatayotgan haqiqiy a'zolari tavsiyasiga ko'ra, Fanlar akademiyaning 32 nafar yangi haqiqiy a'zosi tasdiqlandi. 2018-yil 1-yanvardan boshlab, O'zbekiston Respublikasi FAning haqiqiy a'zolari va sobiq O'zbekiston qishloq xo'jaligi fanlar akademiyasining haqiqiy a'zolariga eng kam oylik ish haqining 12 barobari, sobiq O'zbekiston qishloq xo'jaligi fanlari akademiyasining muxbir a'zolariga eng kam oylik ish haqining 8 barobari

miqdorida oylik gonorar to'lanmoqda. Ushbu gonorarlar jismoniy shaxslar daromadlariga solinadigan daromad solig'idan ozod qilinganini ta'kidlash lozim.

Albatta, so'nggi yillarda ilm-fan o'z taraqqiyotining yangi bosqichiga kirdi, ushbu sohada innovatsion ishlanmalarni qo'llab-quvvatlash, fanga zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish, yoshlarni ilm-fan sohalariga keng jalb etish borasida ulkan islohotlar davri boshlandi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi **“2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmonida** 51-maqсадning “Iqtisodiyotga innovatsiyalarni keng joriy qilish, sanoat korxonalari va ilm-fan muassasalarining kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish” deb atalganligi ushbu sohaga davlat miqyosida ahamiyat qaratilayotganligini tasdiqlaydi. Taraqqiyot strategiyasiga muvofiq, innovatsion hududga aylantirilayotgan tumanlarda mavjud analoglaridan 50 foizgacha arzonlashtirilgan va sifatli, xom ashyo narxiga nisbatan 2-3 baravar yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish texnologiyalarini o'zlashtirish, shu jumladan umumiy qiymati 165,9 milliard so'mlik jami 195 ta loyihani amalga oshirish vazifalari tasdiqlandi.

Oliy ta'limdan keyingi ta'lim institutlarida to'lov-grant asosida o'qishni tashkil etish, nufuzli xalqaro ilmiy markazlar va oliy ta'lim muassasalari bilan birgalikda Xalqaro qishloq xo'jaligi universitetini tashkil etish, agrar sohada ilm-fan va amaliyot integratsiyasini chuqurlashtirish vazifalari belgilandi.

9.2. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni va “Kadrlar tayyorlash Milliy Dasturi”ning ahamiyati

Ta'lim mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy, g'oyaviy-madaniy hayotining muhim tarmog'idir. Ta'lim asoslari O'zbekistonda uning Konstitutsiyasi va “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun bilan kafolatlangan. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 2-iyuldagi qaroriga asosan, “Ta'lim to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni amalga kirdi. Mazkur qonunda respublikada ta'limning jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-madaniy rivojlantirishning ustuvor sohasi ekanligi e'tirof etildi. Istiqolning dastlabki-yillaridayoq ta'lim tizimining yetakchi bo'g'ini hisoblanmish oliy o'quv yurtlariga alohida e'tibor qaratildi. Chunki mustaqillikni mustahkamlovchi, milliy boylikning o'sishiga imkon yaratuvchi, kuchli, qat'iyatli mutaxassislar ayni shu bo'g'inda tayyorlanadi.

Yetakchi o'quv muassasalarining aksariyati Markazda – Rossiyada joylashgan bo'lib, O'rta Osiyo mintaqasidan bu dargohlarga sanoqli vakillargina qabul qilinardi. Natijada, milliy respublikalarda noyob

ixtisosga ega mutaxassislar yetishmaydi, degan muammo sun'iy ravishda yuzaga keltirilib, Markazdan bu yurtlarga minglab kadrlar jo'natilar edi.

O'z mustaqilligini qo'lga kiritgan O'zbekiston mavjud muammolarni bartaraf etish maqsadida, ta'lim sohasini isloh qilishga kirishdi. Eng zamonaviy, respublika uchun eng zarur ixtisosliklar bo'yicha alohida universitet va institutlar, jumladan, Mudofaa vazirligi qoshida Harbiy akademiya, Ichki ishlar vazirligi qoshida Ichki ishlar akademiyasi, Bank-moliya akademiyasi, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Toshkent aviatsiya instituti, Navoiy tog'-konchilik instituti kabi o'nlab yangi o'quv muassasalari tashkil etildi.

Viloyatlarda ham yangidan-yangi o'quv yurtlari ochildi. 1992-yilda 8 viloyatdagi pedagogika institutlariga universitet maqomi berildi. Bunday yangilanish viloyatlarda universitet ta'limini tashkil etish, bu joylarda ilmiy-ma'rifiy ishlarni rivojlantirish, eng olis va chekka shaharlarni madaniy-ma'rifiy markazga aylantirish maqsadida amalga oshirildi. Viloyatlarning kelajak taraqqiyoti ham ana shu hududlardagi oliy ta'lim markazlari bilan bevosita bog'liq. Viloyatlarda ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish uchun yangi mutaxassisliklarni tashkil etish, zarur kadrlarni shu joylarda tayyorlash imkoniyati tug'ildi.

Oldindan markazda o'qigan kadrlarni viloyatga yuborish masalasi ancha-muncha muammo edi. Viloyatlarda universitetlar tashkil etilishi bilan bu muammoning ham yechimi topildi. Yangidan-yangi ilmiy-texnikaviy ishlanmalar, ixtirolar yaratilgan joyda tezroq ishlab chiqarishga joriy etilish imkoni ham vujudga keldi. Istiqolning dastlabki yillarida O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirishga ham katta e'tibor berildi. Xalq ta'limi tizimida ilg'or mamlakatlarning tajribalari asosida litsey va gimnaziyalar ochildi. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim muassasasidan akademiyagacha bo'lgan zamonaviy, yangi ta'lim tizimi vujudga keltirildi.

Birgina ta'lim muassasalari sonini oshirish, ularda yangi mutaxassisliklar ochish bilan malakali kadrlar tayyorlab bo'lmaydi. Bu qabulning yangi tartibini joriy qilinishini taqozo etdi. Shu maqsadda, jahonning ilg'or universitetlari tajribalari o'rganilib, test sinovi amalga kiritildi. Oliy Majlisning 1997-yil 29- avgust kuni bo'lib o'tgan IX sessiyasida O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni yangi tahrirda qabul qilindi. Unga binoan ta'limning yangi tizimi joriy etildi. Jumladan, uning 10-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasida ta'lim quyidagi turlarda amalga oshirilishi belgilab berildi:

- maktabgacha ta'lim;
- umumiy o'rta ta'lim;
- o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi;
- oliy ta'lim;
- oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim;

- kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;

- maktabdan tashqari ta'lim tizimi faoliyat yuritgan edi. Mazkur sessiyada yangi tizimni ro'yobga chiqarish va ta'lim sohasidagi ishlarni samarali tashkil etish maqsadida, Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi ham qabul qilindi. Oliy ta'lim tizimi kamida 4 yillik bakalavriat va kamida 2 yillik magistratura bosqichlaridan iborat ikki pog'onali tizimga o'tildi. yetakchi oliy ta'lim muassasasi sanalgan Toshkent davlat universitetining mamlakat, umuman, Markaziy Osiyo mintaqasidagi o'rnini inobatga olib, unga **O'zbekiston Milliy universiteti** maqomi berildi.

Ta'limni davr talablari darajasiga ko'tarish borasida mavjud oliy ta'lim muassasalarining faoliyati takomillashtirildi, bir yo'nalishdagi o'quv yurtlari birlashtirildi, yangi OTMLar ish boshladi. 2005-yilda poytaxtimizdagi ikkita meditsina oliy o'quv yurti negizida Toshkent tibbiyot akademiyasi, 2012-yilda O'zbekiston davlat san'at va Toshkent davlat madaniyat institutlari negizida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti qayta tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 24-fevraldagi " Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari tashkil etish va ularning faoliyatini boshqarish to'g'risida"gi 77-sonli qarori, Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 13-maydagi "O'zbekiston Respublikasi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 204-sonli qarori, Vazirlar Mahkamasining 2006-yil 27-iyuldagi "Umumta'lim maktablari bitiruvchilarining akademik litsey va kasb-xunar kollejlari o'qishini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 427-sonli qarorlari qabul qilindi. Ushbu qarorlar natijasida, 2013-yilga kelib umumta'lim maktablarining 9-sinf bitiruvchilari 100 foiz akademik litsey va kasb-hunar kollejlari bilan qamrab olinishiga erishildi.

Mamlakatimizda 9+3 tamoyili asosidagi 12 yillik umumiy majburiy ta'lim tizimi joriy etildi. Minglab maktablar, litsey, kollejlari qurildi va rekonstruksiya qilindi. 2004-2009-yillarga mo'ljallangan davlat dasturi asosida 1 ming 957 maktab, 214 ta akademik litsey va kasb-hunar kolleji qurilgan (ularning 170 tasi qishloq tumanlarida) bo'lsa, mamlakatimizdagi 852 ta maktabda zamonaviy o'quv kompyuter sinflari tashkil etilgan.

2012-yilning 16-17 fevral kunlari "Yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash – mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modernizatsiya qilishning eng muhim sharti" mavzusida xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi. Unda dunyoning 48 davlatidan vakillar ishtirok etdi. Xalqaro konferensiya ishida Birinchi Prezident Islom Karimov nutq so'zlab, O'zbekistonda Ta'lim sohasini isloh qilish, yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash bo'yicha 1997-yilda amalga oshirilgan, dunyo hamjamiyati tomonidan e'tirof etilgan "Ta'lim to'g'risidagi

qonun” va Kadrlar tayyorlash milliy dasturining asosiy maqsad va vazifalari, mazmun-mohiyatini qisqacha bayon etdi.

2002-yilda Buyuk Britaniyaning Xalqaro Vestminster va G.V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universitetlari, 2006-yilda M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universitetining Toshkent shahridagi filiali, 2007-yilda I.M. Gubkin nomidagi Rossiya neft va gaz davlat universiteti, 2008-yilda Singapur menejmentni rivojlantirish instituti, 2009-yilda Italiyaning Turin politexnika va 2014-yilda Janubiy Koreyaning Inxa universitetlarining filiallari ochildi.

2013-yil 28-iyundagi “Yuridik kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish to’g’risida”gi qaroriga muvofiq, yuridik instituti universitet maqomida qayta tashkil etildi, 2014-yil 22-iyuldagi qarori asosida Toshkent davlat stomatologiya instituti ta’sis qilindi. Shuningdek, O’zbekiston Birinchi Prezidentining 2011-yil 20-maydagi qarori bilan 2011–2016-yillarda oliy ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiyalash va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash Dasturi tasdiqlandi.

9.3. Yangi O’zbekistonda yangi avlod kadrlarini tayyorlash sohasidagi islohotlar. Ta’lim sohasida xalqaro hamkorlik

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 15-martdagi “Umumiy o’rta ta’lim to’g’risidagi nizom”ni tasdiqlash haqida”gi hamda 2017-yil 6-apreldagi “Umumiy o’rta va o’rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to’g’risida”gi qarorlari o’qitish tizimini yangi bosqichga ko’tarishga imkon yaratadi. Ushbu qarorlarga ko’ra, umumiy o’rta ta’lim tizimiga qator o’zgartirishlar kiritildi. Jumladan, umumiy o’rta ta’lim maktablarining turlari belgilandi. Davolash-profilaktika maskanlarida statsionar sharoitda uzoq vaqt davolanishga muhtoj bolalarga bevosita muassasaning o’zida umumiy o’rta ta’lim berish tashkil etildi.

2019-yil Maktabgacha ta’lim vazirligi tizimga bolalar qamrovi 2018-yildagi 37,7 foizdan 52 foizga yetkazildi. 2020-yilda bu ko’rsatkich 59,5 foiz bo’lishi kutilmoqda, shuningdek, 85,2 foiz 6 yoshli bolalarni majburiy 1 yillik ta’lim bilan qamrab olish rejalashtirilgan. Ma’lumki, maktabgacha ta’lim vazirligi tashkil etilmasdan avval tizimda zamonaviy dasturlar joriy etilmagan, bolalarni maktabga tayyorlash bo’yicha muqobil, moslashuvchan modellar yetarli darajada rivojlanmagan, taraqqiy etgan mamlakatlar singari ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, matematik, jismoniy va ijodiy rivojlantirish, atrof-muhit bilan tanishuvga yo’naltirilgan maxsus davlat ta’lim dasturlari tatbiq qilinmagan edi. Davlat maktabgacha ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning aksariyati o’rta maxsus ma’lumotga ega bo’lib, bolalarning maktab ta’limiga talab darajasida

tayyorlash imkonini bermas edi. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim sifati monitoringini yuritish tuzilmaviy va tashkiliy jihatdan nazarda tutilmaganligi sababli, maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim jarayonining sifati, samaradorligini baholash zamon talablariga umuman javob bermagan.

Maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, bolalarni maktabgacha ta'lim bilan bosqichma-bosqich to'liq qamrab olishni ta'minlash maqsadida, Prezidentimizning 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bilan Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi.

Vazirlik tashkil etilganidan so'ng ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratilmoqda. Respublikada davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari orasida sog'lom raqobat muhitini yaratish hisobiga barcha bolalarning maktabgacha ta'lim muassasalariga bosqichma-bosqich qamrab olinishini ta'minlash, ularga soliq imtiyozlari va preferensiyalar berish, byudjetdan subsidiyalar ajratish, shuningdek, bolalarning maktabgacha ta'limi va tarbiyasining muqobil shakllari amaliyotga tatbiq etilmoqda. MTM milliy madaniy-tarixiy qadriyatlarni aks ettiruvchi va bolalikdan kitob o'qishga qiziqishni uyg'otuvchi o'quv-metodik, didaktik materiallar, o'yin va o'yinchoqlar, badiiy adabiyotlar bilan ta'minlanmoqda.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlarni hisobga olgan holda bolalarni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish masalalarini professional darajada hal etishga qodir bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlari qayta tayyorlanib, malakasi oshirilmoqda. Buning uchun Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti tashkil etildi. Prezidentimizning 2019-yil 8-maydagi tegishli qarori bilan tizimni yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, maktabgacha ta'lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi tasdiqlandi.

2019-yil dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonunning qabul qilinishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu qonun bilan 6 yoshli har bir bola maktabgacha 1 yillik majburiy tayyorgarlikdan o'tishi shartligi, jumladan, maktabgacha ta'limning turli shakllari belgilandi. Shuningdek, sudlanganlar yoki turli salbiy sabablar bilan ishdan bo'shatilgan fuqarolarning sohada ishlashi uchun qat'iy taqiqlar o'rnatildi.

Ta'kidlanishicha, vazirlikning 2020-yildagi faoliyati ustuvor yo'nalishlari belgilab olingan. Bunda asosiy e'tibor yangi MTM binolarini qurish, mavjudlarini rekonstruksiya qilish, bir paytlar bog'cha bo'lgan

binolarni qayta vazirlik hisobiga qaytarish, maktabgacha ta'limning muqobil shakllarini joriy etish kabi chora-tadbirlarni bajarishga qaratiladi. 2019-yil manzilli investitsiya dasturi 470 obyektini o'z ichiga olgan bo'lib, ulardan 411 tasida qurilish-montaj ishlari yakunlandi. 2019-yilda 12 yangi MTM qurildi, 53 bo'sh turgan bino faoliyati yo'lga qo'yildi, qator MTMlarda rekonstruksiya ishlari amalga oshirildi. Bu esa 20 mingta yangi ish o'rni yaratilishiga zamin yaratdi. 2020-yilda 19 ta yangi MTM qurish va 387 MTMni rekonstruksiya qilish rejalashtirilmogda. 2019-yili vazirlikka 31 binoni qaytarish hamda ularda yangi MTM tashkil etish bo'yicha hukumat qarori qabul qilindi. Ayni kunda respublika bo'yicha yana 50 shunday obyekt masalasi ko'rib chiqilmogda.

Maktabgacha ta'limning muqobil shakllari MTMlarda o'rin yetishmasligi muammosini tez, ortiqcha chiqimlarsiz samarali yechish imkoniyatini beradi. Bu shakllar, ayniqsa, MTMlar qurish imkoniyati bo'lmagan chekka va aholi soni kam bo'lgan hududlarda katta samara beradi. Vazirlik tashkil topganidan buyon MTMning oilaviy avtobuslardagi mobil, dengiz konteynerlari asosidagi modul, shuningdek, to'liq kunli bo'lmagan muqobil shakllari joriy etildi.

2019-yilning ikkinchi yarmida "Aqlvoy" loyihasining 16 avtobusi bilan chekka va borish qiyin bo'lgan hududlardagi 2 ming bola maktabgacha ta'lim bilan qamrab olindi. 2020-yilda ular faoliyati natijasining samaradorligi o'rganib chiqilgan holda mobil guruhlar uchun yangi yo'nalishlar belgilandi. 2020-yil YuNISEF va Jahon banki bilan hamkorlikda yangi loyihalar ish boshlaydi. "Play" guruhlar, "Uyga tashrif" va nodavlat sektorini rivojlantirish loyihalari shular jumlasidandir.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimida nodavlat sektori rivojlantirilmogda. Ayni kunda O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik asosidagi maktabgacha ta'lim muassasalari soni 6 mingtadan oshdi. 2020-yilda yana 2 mingta oilaviy hamda davlat-xususiy sheriklik asosidagi 420 nodavlat MTM ochish rejalashtirildi. 992 loyihaga ajratilgan imtiyozli kreditlar hajmi 1 trillion 1628 milliard so'mga yetdi. Bu tizimda ishlayotgan kadrlar bilimi, ularning pedagogik mahorati juda muhim. Vazirlik o'quv-tarbiyaviy jarayonining sifatini oshirish bo'yicha muntazam ish olib boradi. O'tgan 2 yil davomida 7 ming pedagog va 2,8 ming rahbar malaka oshirish kurslarida o'qidi. YuNISEF bilan hamkorlikda tayyorlangan o'quv kurslari 38,4 ming mutaxassisni qamrab oldi. 2019-2020 o'quv yilida oliy o'quv yurtlarida maktabgacha ta'lim yo'nalishidagi qabul kvotalari 2,5 baravar oshirildi. 2020-yildan boshlab MTMlarga xoreograf va ikkinchi til o'qituvchisi, shuningdek, metodistlar uchun qo'shimcha shtatlar kiritilmogda.

Agar 2018-yilda davlat MTMlarida 1 bolaga yiliga o'rta 3,8 million so'm ajratilgan bo'lsa, 2019-yilda bu miqdor 4,6 million so'mga oshirildi. Vazirlik turli imtiyozlar joriy etish yo'li bilan aholini faol ijtimoiy qo'llab

kelmoqda. Masalan, 1 oiladan MTMga 2 yoki undan ortiq bola qatnayotgan bo'lsa, ular uchun to'lov 28 foizga kamaytiriladi. Kam ta'minlangan oilalar farzandlari MTMning tarbiyalanuvchilari umumiy sonining 15 foizigacha hamda ma'lum jismoniy va psixik nuqsonlarga ega tarbiyalanuvchilar davlat MTMlariga bepul qamrab olinadi. Aholining ijtimoiy turmush darajasi nisbatan past bo'lgan 65 tuman va 1 aholi punktida to'lovlar 50 foizga pasaytirilgan.

Maktabgacha ta'lim tizimida moliyaviy huquqbuzarlikka qarshi kurash izchillik bilan amalga oshirilmoqda. 2019-yil vazirlik ichki audit xizmati tomonidan 20 milliard so'mdan ortiqroq hajmdagi moliyaviy huquqbuzarliklar aniqlangan. Bunda noqonuniy xarajatlar va talon-torjojar, davlat xaridlari borasidagi qonun buzilishlari, mablag'larni maosh va unga tenglashtirilgan to'lovlarga noqonuniy sarflash holatlari kuzatilgan. 431 holat bo'yicha materiallar huquqni muhofaza qilish organlariga taqdim etilgan. Aniqlangan qonun buzilish faktlari bo'yicha 3,6 milliard so'm undirilgan.

Toshkent shahrida o'tkazilgan tekshiruvlar maxsus ixtisoslashgan maktabgacha ta'lim muassasalaridagi o'rinlarning 70 foizdan 94 foizgachasi sog'lom bolalar bilan bandligini ko'rsatdi va shu sababli ular qayta tashkil etildi. Natijada, barcha reabilitatsiya muolajalari va kuchaytirilgan korreksion ishlarni amalga oshirish imkoniyatini beruvchi 18 ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan MTM tashkil etildi. Qolgan MTM quvvati 7 ming 600 o'rinli bo'lgan umumiy tipdagi MTMga aylantirildi. Qayta tashkil etish orqali alohida parvarishga muhtoj bolalarni zarur sharoitlar bilan ta'minlash, shuningdek, sog'lom bolalar uchun 4 ming 600 o'rinli MTM yaratish imkoniyati tug'ildi.

2019-yil vazirlik maktabgacha ta'lim tizimiga inklyuziya prinsiplarini faol joriy etib bordi. 2019-yil aprel oyida Toshkentda sog'lom va alohida parvarishga muhtoj bolalar birgalikda tarbiyalanishi uchun maxsus MTM o'z faoliyatini boshladi. 2020-yilda reabilitatsiya markaziga ega MTM tarmog'i kengayib bordi. Qashqadaryo va Toshkent viloyatlarida Nukus shahridagi o'zida ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan MTM va reabilitatsiya markazini mujassamlashtirgan "Imkon" markazi kabi eng ilg'or texnika bilan ta'minlangan obyektlar qurildi.

2017–2021-yillarda oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish dasturini ishlab chiqish, o'quv dasturlarini yanada zamonaviylashtirish, pullik xizmatlar ko'rsatish va moliyalashtirishning qo'shimcha manbalarini izlashda oliy o'quv yurtlarining vakolatlarini kengaytirish yo'li bilan ularning mustaqilligi bosqichma-bosqich rivojlantirib boriladi. Mamlakatimizda ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida, jumladan, oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ilm-fanni rivojlantirish, o'qitishning zamonaviy shakl hamda texnologiyalarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda.

2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi doirasida Oliy va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi tizimini tubdan takomillashtirish, sohada davlat boshqaruvi samaradorligini yanada oshirish, tizimdagi muassasalarning sifatli faoliyat yuritishini ta‘minlash orqali yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni tashkil etishga oid qator Farmon va qarorlar qabul qilindi. Yangi O‘zbekistonning “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilindi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 20-aprelda “Oliy ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. Qarorda har bir oliy ta‘lim muassasasi tomonidan xorijdagi yetakchi turdosh ilmiy-ta‘lim muassasalari bilan istiqbolli hamkorlik aloqalarini yo‘lga qo‘yish, o‘quv jarayoniga xalqaro ta‘lim standartlariga asoslangan eng zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ta‘lim dasturlari va o‘quv-metodik materiallarni keng joriy etish, ilmiy-pedagogik faoliyatga yuqori malakali chet el o‘qituvchilari va olimlarini jalb etish belgilangan.

Oliy ta‘lim muassasalarining ilmiy salohiyatini mustahkamlash, oliy ta‘lim tizimida ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish, ularning akademik ilm-fan bilan integratsiyasini kuchaytirish, professor-o‘qituvchilar tarkibining ilmiy faoliyati samaradorligini oshirish, iqtidorli talaba-yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish masalalariga ham katta e‘tibor qaratiladi. Mamlakatimizda ta‘lim tizimining barcha bo‘g‘inlarida, jumladan, oliy va o‘rta maxsus ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish, ilm-fanni rivojlantirish, o‘qitishning zamonaviy shakl hamda texnologiyalarini joriy etish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda.

2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi doirasida Oliy va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi tizimini tubdan takomillashtirish, sohada davlat boshqaruvi samaradorligini yanada oshirish, tizimdagi muassasalarning sifatli faoliyat yuritishini ta‘minlash orqali yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashni tashkil etishga oid qator Farmon va qarorlar qabul qilindi. O‘tkazilgan tahlil natijalariga ko‘ra, ta‘lim tizimida olib borilayotgan islohot aksariyat o‘rinlarda chuqur ilmiy asoslarga ega bo‘lmaganligi ma‘lum bo‘ldi hamda kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish zarurligi belgilandi. Shu bois O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonuni va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” qabul qilindi.

2020-yilda O‘zbekiston Respublikasining 1997-yildagi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonuni va uning mazmunida ilgari surilgan g‘oyalarning amaliyotga tatbiqi tahlil etilganda, bu borada muayyan kamchiliklarga yo‘l qo‘yilganligi aniqlandi. Shu bois Yangi O‘zbekistonning **“Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni tubdan yangi mazmunda 2020-yil 23-sentyabrda**

qabul qilingan qonunga ko'ra, ta'lim turlari quyidagilardan iborat qilib belgilandi:

- maktabgacha ta'lim va tarbiya;**
- umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim;**
- professional ta'lim;**
- oliy ta'lim;**
- oliy ta'limdan keyingi ta'lim;**
- kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;**
- maktabdan tashqari ta'lim.**

Ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar quyidagilardan iborat qilib belgilandi. Ya'ni ta'limning asosiy prinsiplari quyidagilarda aks etdi:

ta'lim ustuvorligining tan olinishi; ta'lim olish shaklini tanlash erkinligi; ta'lim sohasida kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi; ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi; ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarining singdirilganligi; ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati; ta'limning uzluksizligi va izchilligi;

o'n bir yillik ta'limning hamda olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o'rta ta'limga tayyorlashning majburiyligi; davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi; o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi; insonning butun hayoti davomida ta'lim olishi; jamiyatda pedagoglarni ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi; ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi; bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi; ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvining uyg'unligi; ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik.

O'tgan tarixiy davrda iqtisodiyotning real sektori va ijtimoiy soha ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda hududlarda yangi, jumladan, yetakchi xorijiy oliy ta'lim muassasalari tashkil etildi, zamonaviy o'quv bosqichlari joriy etilib, talab yuqori bo'lgan bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi. 2020-yilgacha 114 ta oliy ta'lim muassasasi mavjud bo'lib, shundan 93 tasi mahalliy hamda 21 tasi xorijiy oliy ta'lim muassasasi, ularning filiallari hisoblanadi. Jumladan, keyingi uch yilda yangi 6 ta oliy ta'lim muassasasi, 17 ta filial va 14 ta xorijiy oliy ta'lim muassasasi filiali tashkil etildi.

Kadrlar buyurtmachilari takliflari asosida Oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatoriga 329 ta ta'lim yo'nalishi va 582 ta magistratura mutaxassisligi kiritilgan. Shuningdek, 2019/2020 o'quv yilida 59 ta oliy ta'lim muassasasida sirtqi ta'lim, 10 ta oliy ta'lim muassasasida kechki ta'lim shakli joriy etilgan. Natijada, respublika bo'yicha oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar soni bakalavriat ta'lim yo'nalishi

bo'yicha 410 ming, magistratura mutaxassisligi bo'yicha esa 13 ming nafarni tashkil qilib, so'nggi uch-yilda 1,7 baravarga oshgan.

Bugungi jadal o'zgarishlar davrida oliy ta'lim sohasini isloh qilish, uning moddiy texnika bazasini yaxshilash, ta'lim sifatini oshirish, malakali mutaxassis kadrlar tayyorlashga e'tibor kuchaygan sharoitda, oliy ta'limning qabul qamrovi darajasini oshirishni ham davrning o'zi taqozo etmoqda. Agar raqamlarga murojaat qilinsa, jumladan, Davlat statistika qo'mitasining 2017-yilgacha bo'lgan ma'lumotlariga ko'ra, respublikamizda 25 va undan katta yoshli aholining har 1000 nafaridan 163 nafari oliy ma'lumotli bo'lgan, xolos. Umumiy aholining soniga nisbatan mamlakatimiz aholisining bor yo'g'i 12 % oliy ma'lumotga ega edi. Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda 2020-yilga qadar 18, 5 million o'rta va oliy ma'lumotli kadr bor edi. Shu bois mamlakatimizda so'nggi yillarda oliy ta'lim tizimini yanada isloh qilish borasidagi qator Farmonlar va Qarorlar qabul qildi. Ayniqsa, "2018-2019 o'quv yilida O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish to'g'risida" Prezident Qarorida sirtqi va kechki ta'lim yo'nalishlarini ochish, ular uchun umumiy kvotaning 30 %gacha belgilanishi, bakalvariat bosqicha ayrim yo'nalishlarida 3 yillik ta'limning joriy etilishi va magistratura ayrim yo'nalishlarida 1 yillik ta'limning joriy etilganligi ulkan islohotlardan biri bo'ldi. Islohotlar natijasida, o'rta umumta'limning 11 yillik tizimi joriy etilganligi va kasb-hunar ta'limining mazmuni va mohiyati o'zgarganligi hech kimga sir emas.

2018-yil 28-dekabrda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida Rossiya, Janubiy Koreya, Germaniya, Italiya oliy o'quv yurtlari bilan fakultet va filiaflar ochish bo'yicha amaliy choralar ko'rishni qayd etdi. Unga ko'ra, bakalvariat va magistratura yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarga xorijda o'qishni davom ettirish imkoniyatlari yanada kengaytiriladi. Davlatimiz rahbarining tashabbuslari asosida respublikamizda xalqaro talablarga javob beradigan oliy ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng qamrovli ishlar qilindi. 2018-yildan mamlakatimizda jami 13 ta yangi oliy ta'lim muassasalari, jumladan, Samarqandda "Ipak yo'li" turizm xalqaro universiteti, Rossiya Federal davlat avtonom oliy ta'lim muassasasi "Milliy texnologik tadqiqotlar universiteti"ning Olmaliq shahridagi filiali, Toshkent shahrida Janubiy Koreyaning Puchon universiteti filiali faoliyat boshladi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda o'ndan ortiq oliy ta'lim muassasasi va ularning filiallari tashkil etildi. Masalan, Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti, Toshkent davlat texnika universitetining Olmaliq filiali, Toshkent davlat texnika universitetining Termiz filiali, Toshkent davlat pedagogika universiteti Termiz filiali, Termiz davlat universiteti Denov filiali, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, Toshkent davlat agrar universiteti Termiz filiali, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Farg'ona mintaqaviy filiali kabilar. Shular qatorida Olmaliq shahrida Moskva

po'lat va qotishmalar institutining, Toshkent shahrida esa AQShning Vebster universitetining filiali ham joy olgan. Oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiyotning real sektoridagi talab va ehtiyojdan kelib chiqib, sirtqi va kechki bo'limlar ochildi. Qolaversa, Samarqand veterinariya meditsinasi instituti, O'zbekiston jurnalistikasi va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti tashkil etildi. Bu oliy ta'lim qamrovini kengaytirish, oliy ma'lumotlilar sonini oshirishda katta ahamiyatga ega bo'lmoqda. Shunday ekan, bizningcha, oliy ta'lim qamrovi va sifatini oshirish bo'yicha bir necha yo'nalishlarda ish olib borish zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi Farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini **2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi** qabul qilindi. Mazkur Konsepsiyada oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari — zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish borasida strategik vazifalar belgilab berildi.

Mazkur vazifalar sohada mavjud muammolarni bartaraf etishga, sohani zamonaviy standartlar darajasida tashkillashtirishga qaratilgan. Jumladan, oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, hududlarda davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish asosida, 2030-yilgacha oliy ta'lim bilan qamrov darajasini 50 foizdan oshirish ko'zda tutilgan. Vaholanki, bugungi kunda islohotlarimiz talabi, hayotning o'zi oliy ta'lim sohasini jadal rivojlantirishni taqozo etmoqda. Shu bois yurtimizda so'nggi 5 yilda 64 ta yangi oliy ta'lim muassasasi tashkil etilib, ularning soni 141 taga yetkazildi. Qabul kvotasi 3 barobar oshirildi. Endilikda bitiruvchi yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi 2016-yilgi 9 foizdan **2021-yilda 28 foizga yetkazildi**. Yaqin kelgusida ushbu ko'rsatkichni 50-60 foizga yetkazish mo'ljallanmoqda. Ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini, avvalambor, yoshlarni qo'llab-quvvatlash doimiy e'tiborimiz markazida turibdi. Shu maqsadda **2021-yilda nogironligi bo'lgan yoshlar uchun – 3 ming 155 ta, "Mehribonlik" uylari** va Bolalar shaharchalari bitiruvchilari uchun – 1 ming 580 ta, kam ta'minlangan oilalarga mansub xotin-qizlar uchun – 2 mingta qo'shimcha qabul kvotalari davlat granti sifatida ajratildi.

Bugungi jadal o'zgarishlar ta'limni zamonaviy asosda rivojlantirish, yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish, yangi avlod kadrlarini tayyorlashga jiddiy e'tibor qaratishni talab etmoqda. Biroq jahonning ilg'or tajribalariga nazar solsak, sifatli ta'lim bepul bo'lishi mumkin emasligini kuzatamiz va ilg'or oliy ta'lim muassasalari bosqichma-bosqich o'z-o'zini moliyalashtirishga o'tayotganiga amin bo'lamiz. Bugungi kunda davlat byudjetidan moliyalashtiriladigan oliy ta'lim muassasalarida o'qitishning

kontrakt shaklidan, shu jumladan, oshirilgan to'lov-kontrakt asosida tushgan mablag'lar oliy ta'lim muassasalari xarajatlarning o'rtacha 68 foizini qoplaydi, xolos, qolgan xarajatlar davlat byudjeti mablag'lari hisobidan qoplanadi.

Ma'lumki, to'lov-kontraktdan tushgan mablag'lar kontrakt asosida ta'lim olayotgan talabalarga stipendiyalar to'lash, talabalarni ijtimoiy muhofaza qilish doirasida ularga moddiy yordam ko'rsatishga, oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga, zamonaviy o'quv, ilmiy-tadqiqot va laboratoriya jihozlari hamda o'quv qurollari bilan ta'minlashga, shuningdek, oliy ta'lim muassasasi faoliyatini amalga oshirishini ta'minlash uchun zarur bo'lgan boshqa xarajatlarni qoplashga sarflanadi. Oliy ta'lim muassasalarida o'qitishning kontrakt shaklidan, shu jumladan, oshirilgan to'lov-kontrakt asosida tushgan mablag'lar sarflanishi ochiq va shaffof bo'lib, oliy ta'lim muassasalari saytida hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining saytida oyma-oy joylashtirib borilmoqda.

Bundan tashqari, oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun stipendiya o'rtacha miqdori belgilanayotgani mavjud mablag'larni talabalar o'rtasida taqsimlashdan kelib chiqadi. Bu tabaqalashtirilgan stipendiya yo'q bo'ldi, endi talabalarda hech qanday rag'batlantirish yo'q, degani emas, albatta. O'zlashtirishda yaxshi ko'rsatkichlarga erishgan, jamoat ishlarida faol talabalar stipendiyalariga ustama foiz qo'shib hisoblanadi. O'z navbatida, barcha soha va tarmoqlarning barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, alohida iqtidorga ega, faol talabalarni rag'batlantirish bo'yicha iqtidorli talabalarni qo'llab-quvvatlash fondini tashkil etish maqsadga muvofiq.

Zero, mamlakatimizda jadal sur'atlar bilan amalga oshirilayotgan islohotlar Vatanimiz istiqboli uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir bo'lgan, yurt ravnaqi yo'lida munosib hissa qo'shuvchi, zamonaviy, mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, bilimli hamda yuqori malakali kadrlar tayyorlash davr talabidan kelib chiqib, ustuvor vazifalardan biri sifatida muntazam taraqqiy etib borishi uchun hayotiy zaruratdir. **“2022– 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ta'lim sifatini oshirish bo'yicha belgilangan vazifalar doirasida 2022-yilda:**

a) 1-apreldan boshlab nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari va maktablarga farzandlarini yuborayotgan ota-onalarning oyiga 3 million so'mgacha bo'lgan to'lovlari daromad solig'idan ozod etish;

b) o'rta ta'lim tizimini zamon talablariga moslashtirish maqsadida:

umumiy o'rta ta'lim muassasalarida darsliklarni yangilash dasturini amalga oshirish uchun Davlat byudjetidan 605 mlrd so'm ajratish ko'zda tutildi. **Strategiyaning “Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini**

rivojlantirish” nomli ustuvor yo‘nalishida har bir fuqaroga davlat hisobidan aniq kasb-hunarga o‘qish imkoniyatini yaratish. Kasbga o‘qitish ko‘lamini 2 baravar oshirib, jami 1 million nafar ishsiz fuqaroni kasb-hunarlarga o‘qitish va bu jarayonda nodavlat ta‘lim muassasalarining ishtirokini 30 foizga yetkazish belgilangan. Unda kasbiy ta‘lim bilan tizimli ravishda shug‘ullanish masalalarini to‘liq ravishda Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ixtiyoriga o‘tkazish, kasbga o‘qitish ko‘lamini 2 baravarga oshirish, jami 1 million nafar ishsiz fuqarolarni kasb-hunarga o‘qitish ko‘rsatib o‘tilgan.

Umumta‘lim maktablarining kasb o‘rganish istagidagi bitiruvchilarini davlat tomonidan kamida bir kasbni egallashiga ko‘maklashuvchi tizimni joriy etish, 38-maqsadda maktabgacha ta‘limdagi qamrov darajasini hozirgi 67 foizdan kamida 80 foizga yetkazish, 2022/2023-yillarda 6 yoshli bolalarni maktabgacha tayyorlash tizimi bilan qamrab olish darajasini 90 foizga, **2024/2025 o‘quv yili yakuniga qadar 100 foizga yetkazish**, maktabgacha ta‘lim tizimiga xususiy sektor mablag‘larini jalb qilish orqali 7 mingdan ziyod yangi nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarini tashkil etish, 39-maqsadda esa maktabgacha ta‘lim tizimida ta‘lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish belgilab berilgan.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta‘limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma‘naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta‘limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta‘lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligiga Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish vazifasi topshirildi. Eng muhimi **“Raqamli O‘zbekiston – 2030”** Dasturi qabul qilindi. Dasturda yoshlar uchun:

yoshlarning bandligi va real daromadlarini izchil oshirish, ta‘lim va fan sohasini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish, oilaning farzand tarbiyasi borasidagi mas‘uliyatini oshirish, yoshlar va voyaga yetmaganlarning manfaatlarini ta‘minlash uchun yetuk va mas‘ul mutaxassislarning sayyor qabullarini tashkil qilib, zarur yordamlar ko‘rsatish;

o‘quvchi-yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, yoshlarning intellektual va ma‘naviy ehtiyojlarini yanada to‘laroq qondirish, yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, ularning ma‘naviyati va madaniyatini yuksaltirish;

Milliy kontentni rivojlantirish, davlat tilidagi ta‘lim, ilmiy-ma‘rifiy, yoshlar ehtiyojlariga mos zamonaviy axborot resurslarini, multimedia mahsulotlarini yaratish va targ‘ib qilish, mobil internet foydalanuvchilariga

mo'ljallangan, yoshlarni yuksak axloqiy tarbiyalash, ularni intellektual salohiyati va ijtimoiy faolligini yanada oshirishga xizmat qiladigan milliy o'yinlarni tashkil etish;

ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, farzand tarbiyasi borasidagi burch va mas'uliyatini oshirish, mustahkam mafkuraviy immunitetga ega yoshlarni tarbiyalash, notinch oilalar farzandlari, uyushmagan yoshlar, ish bilan band bo'lmagan, "ommaviy madaniyat" ta'siriga tushib qolgan yigit-qizlarning xatti-harakatlarini nazoratga olishda ota-onalarning mas'uliyatini oshirish, kashandalik, alkogolli ichimliklar iste'mol qilish va boshqa illatlar profilaktikasiga oid tadbirlarni tashkil qilish;

diniy ekstremizm va missionerlik faoliyatiga qarshi kurashish, millatlararo va konfessiyalararo totuvlikni ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish chora tadbirlari belgilab berildi.

Taraqqiyotning bugungi bosqichida 2030-yilga qadar respublikadagi kamida 10 ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar reytingining birinchi 1 000 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga, shu jumladan, O'zbekiston Milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini birinchi 500 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritish, bunda mazkur oliy ta'lim muassasalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning zamonaviy mexanizmlarini joriy etishni nazarda tutuvchi chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish belgilab qo'yilgan.

Nazorat savollari:

1. O'zbekiston Respublikasidagi ta'lim va fan sohasini rivojlantirish borasida olib borilgan islohotlarning mamlakatimiz taraqqiyotidagi o'rni va roli qanday?

2. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning qabul qilinishining ahamiyati haqida gapiring.

3. Yangi O'zbekistonning "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunining tarixiy ahamiyati qanday?

4. "Raqamli O'zbekiston – 2030" Dasturining maqsad va vazifalari, uni amalga oshirish mexanizmi va bosqichlari.

5. Ta'limning milliy modelining shakllanishi, rivojlanishi va sohadagi muammolar.

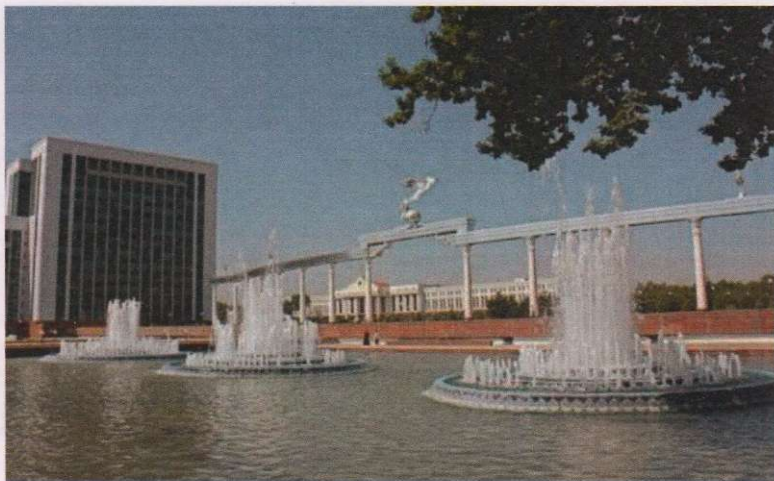
6. O'zbekistonda yangi avlod kadrlar tayyorlash sohasidagi o'zgarishlar.

7. Oliy ta'lim sohasida qabul qilingan Qonunlar va ularni belgilangan vazifalar.

8. Ta'lim sohasida xalqaro hamkorlikning yo'lga qo'yilishi: yutuqlar va kamchiliklar nimalardan iborat?

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // Yangi O'zbekiston. 2022-yil. 22-son. 1-fevral.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi. // "Xalq so'zi". T., 2020-yil 24-yanvar.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 29 avgust. T., 1997.
4. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. // Yangi O'zbekiston. 2020-yil. 24 sentyabr.
5. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi // 29-avgust, 1997-yil // http://parliament.gov.uz/uz/laws/adopted/94/3271/?sphrase_id=6612.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. "Xalq so'zi". T.. 2018-yil 29-dekabr.
7. Oliy ma'lumotlilar soni qachon oshadi ? / "Ma'rifat" gazetasi. 2018-yil 30- may. 43-son.
8. "2018–2019-o'quv yilida O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish to'g'risida"gi O'zbekiston respublikasi Prezidentining Qarori // Ma'rifat gazetasi. T., 2018-yil 6-iyun. 45- son.
9. Usmonov Q va boshqalar. O'zbekiston tarixi. –Toshkent: Moliya, 2016.
10. Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel' proekta i redaktor: M.A.Raximov. - Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2018.
11. Oblomurodov N. Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

Mustaqillik maydoni va Ezgulik arkasi

**O'zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov
mustaqilligimiz asoschisi**

**Amir Temur haykali va temuriylar tarixi Davlat muzeyi
tarixiy merosimiz nishonasi**

Toshkentdagi “Bunyodkor” stadioni

Yangi O'zbekiston va jahon hamjamiyati

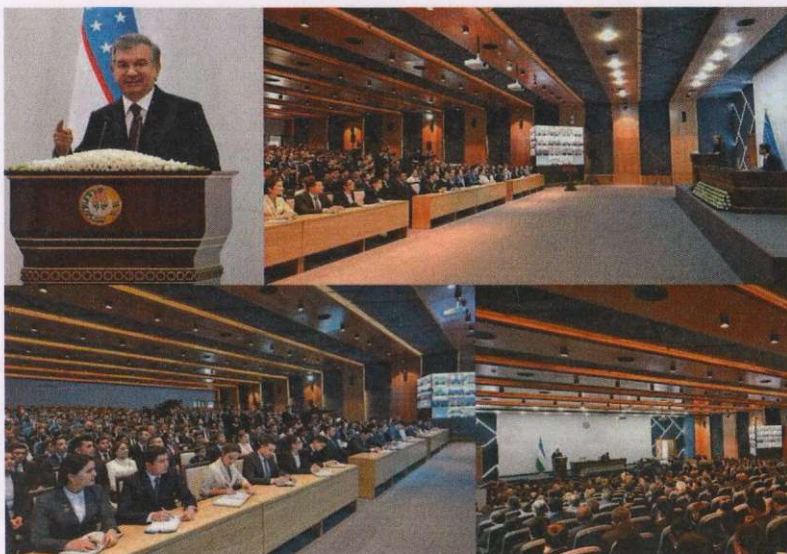
Yangi O'zbekiston va jahon hamjamiyati

Yangi O'zbekiston bog'i va Mustaqillik monumenti

Prezident Shavkat Mirziyoyevning tadbirkorlar bilan uchrashuvi

Prezident Shavkat Mirziyoyevning yoshlar bilan uchrashuvi

Prezident Shavkat Mirziyoyev doimo xalq orasida

Xalq bilan muloqot va inson qadrini ulug'lash Prezident Shavkat Mirziyoyevning kundalik qoidasidir

Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan Toshkent shahrida barpo etilayotgan “Tashkent sity” ishbilarmonlik markazi.

“Tashkent sity” ishbilarmonlik markazi.

**Toshkent shahrida barpo etilayotgan “Tashkent city”
ishbilarmonlik markazi Yangi O‘zbekistonning bugungi
qiyofasining yorqin timsolidir**

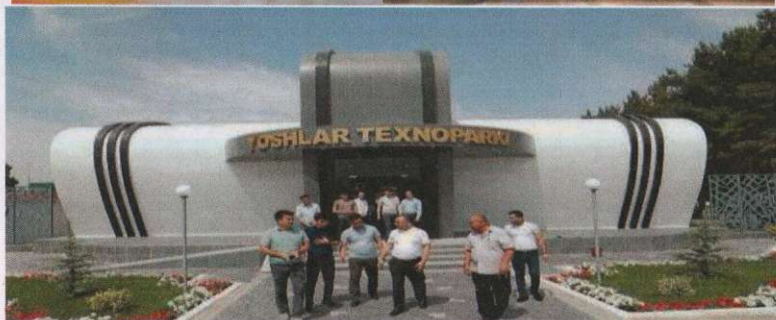
**Kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash doimo
Prezident va davlat e‘tiborida**

**Kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash doimo
Prezident va davlat e'tiborida**

Ishlab chiqarish klasterlari Yangi O'zbekiston drayverlari

Ishlab chiqarish, fan va ta'limga yo'naltirilgan texnoparklar yangi O'zbekistonning zamonaviy brendi

Xalq qabulxonalari va Davlat xizmati markazlari xalq bilan muloqotning milliy modeliga aylandi

Bugun Yangi O'zbekistonda qurilish materiallarining 100 ga yaqin turlari ishlab chiqarilmoqda

Toshkent shahrida bunyod etilgan “Akay city” turar joy majmuasi

Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan bunyod etilgan Toshkent shahridagi “Xumo Arena” sport majmuasi

Samarqand shahridagi Yangi O'zbekiston turar-joy massivi

Samarqand shahrida yangi aeroportning zamonaviy terminali

Samarqand shahrida barpo etilgan yangi turistik markaz

**Markaziy Osiyoda yagona Toshkent yer usti metrosi
Yangi O'zbekiston tuhfası**

“Akfa” universiteti

Yangi O'zbekistonda oliy ta'lim islohotlarning yangi bosqichida ("Yeoju" texnika instituti va "Akfa" universiteti talabalari)

DSQ huzuridagi Fiskal institut

**Toshkent viloyati Bo'stonliq tumanidagi Amirsoy tog'-
chang'i kurorot zonasi**

O'zbekiston sporti jahon arenalarida

10-MAVZU: MUSTAQILLIK YILLARIDA QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI

Reja:

10.1 Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasida olib borilgan islohotlar

10.2. Qishloq xo'jaligi sohasini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan islohotlar

10.3. Qoraqalpog'iston Respublikasining Mo'ynoq tumanini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari

10.4. Qoraqalpog'istonda bunyodkorlik ishlari. Madaniyat va sport

10.1 Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasida olib borilgan islohotlar

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng Qoraqalpog'iston Respublikasida ham keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Hududni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, aholi farovonligini yuksaltirishga qaratilgan alohida e'tibor yuksak samaralar berdi. Puxta o'ylangan, boqichma-bosqich amalga oshirilayotgan izchil islohotlar tufayli Qoraqalpog'iston Respublikasi oddiy agrar o'lkadan zamonaviy ishlab chiqarish va ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmasi, transport-kommunikatsiya tarmoqlari rivojlangan mintaqaga aylandi.

Mustaqillik yillarida bu zaminda amalga oshirilgan ulkan bunyodkorlik ishlari, ro'y bergan o'zgarish va yangilanishlar haqida uzoq gapirish mumkin. Markaziy Osiyoda yagona, sahro bag'ridagi mo'jiza – Qo'ng'iro't soda zavodi, Xo'jayli shisha zavodi, "Markaziy Osiyo bezak toshlari" qo'shma korxonasi, Qo'ng'iro't karbid, Nukus marmar va kabel zavodlari, O'rga gaz koni, "Elteks" va "Kateks" kabi zamonaviy ishlab chiqarish obyektlari, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, Toshkent axborot texnologiyalari universitetining Nukus filiali, Olimpiya zaxiralari kolleji binolari, o'nlab umumta'lim maktablari, litsey va kollejlari, bolalar sporti, bolalar musiqa va san'at maktablari... Bunday muhtasham inshootlar istiqbol sharo'fati tufayli barpo bo'ldi.

Avvalombor, minglab aholini ichimlik suvi bilan ta'minlagan 243 kilometrlik Tuyamo'yin-Nukus-Chimboy-Taxtakopir suv tarmog'i ishga tushirildi. 1991–2010-yillarda hududda gaz va gaz kondensati, shisha, kungaboqar yog'i, kalsiylashtirilgan soda, vermikulit konsentratlari, talkomagnezit, glitserizin ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. Xalqimizning uzog'ini yaqin, og'irini yengil qilish borasida amalga oshirilgan ulkan

bunyodkorlik ishlari eng savobli ishlardan bo'ldi. Bu sohada ham islohot islohot uchun emas, avvalo, inson uchun, uning manfaatlari uchun degan ezgu g'oya doimiy ustuvor vazifa bo'lib kelmoqda.

2000-yilda Nukus shahrini Xo'jayli tumani bilan bog'laydigan ulkan ko'priki, 2001-yilda 345 kilometrlik **Nukus-Sultonuvaystog'-Miskin-Uchquduq-Tinchlik-Navoiy** temir yo'li ishga tushirildi. Yuzlab kilometr avtomobil yo'llari rekonstruksiya qilindi. Bu ravon yo'llarning uzunligi 4 ming 100 kilometrdan oshib ketdi. Bu yo'nalishdagi ishlar izchil davom ettirilmoqda.

Yer osti boyliklarini izlash, qazib olish va ulardan samarali foydalanishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Xorijlik sheriklar bilan "Jel", "G'arbiy Orol" kabi istiqbolli konlar ochildi. "Ustyurt va Orol dengizi atroflarida geofizika ishlarini amalga oshirishni kuchaytirish" dasturi ishlab chiqildi. Unga ko'ra, Ustyurt kengliklarida seysmik tadqiqotlar jadal olib borilmoqda. Ayniqsa, "O'zbekgeofizika" aksiyadorlik jamiyatining "Ustyurt geofizika ekspeditsiyasi" filiali jamoasining sa'y-harakatlari tahsinga munosib. Hozir kuniga 45 ming kubometr gaz berayotgan "Tillali", "Sayxun", "In'om", "Arslon" singari yangi konlar ana shu ekspeditsiya izlanishlarining samarasidir.

Bugun dunyo xalqlarining e'tiborini tortayotgan, havasli, hayratli nigohlarga sabab bo'layotgan Ustyurt gaz-kimyo majmuasi Prezidentimiz tashabbusi bilan barpo etildi. Asrlar osha qaqrab yotgan bepoyon dashtda ulkan ishlab chiqarish quvvati qad rostladi. Korxona jahonning nufuzli nashrlari tomonidan 2012-yilning eng yaxshi loyihasi, deb topildi.

2014-yili nufuzli "Infrastructure Journal" xalqaro nashri mazkur loyiha qurilishini "2014-yilning neft-gaz sohasidagi eng yirik bitimi", deb e'lon qildi. Umumiy qiymati 4 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bu mashhur loyihani amalga oshirilishi, mamlakatimiz sanoati rivojini yangi bosqichga ko'taradi, shubhasiz. Hozir bu yerda yiliga 4,5 milliard kub metr gaz qayta ishlanmoqda. Buning samarasida xalqimiz ehtiyoji va eksport uchun 3,7 milliard kub metr gaz, 387 ming tonna polietilen, 83 ming tonna polipropilen, 102 ming tonna piroliz distillyati va boshqa qimmatbaho mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda.

Qoraqalpog'iston Respublikasida yengil sanoatni rivojlantirish, jumladan, paxta yetishtirishda zamonaviy texnologiyalarni, madaniy o'simliklarning yangi navlarini sohaga joriy etish asosida ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilayotir. 2016-yilda bu yo'nalishda uchta yangi korxona tashkil etilib, to'rttasi modernizatsiya qilinadi.

Shu yilning ikkinchi choragida momiq ishlab chiqarishga ixtisoslashtirilgan "Bunyodbek-Xo'jayli" oilaviy korxonasi foydalanishga topshiriladi. Yil oxirigacha "Yoqubova Gavhar" fermer xo'jaligi kalava ip

ishlab chiqara boshlaydi. Ellikqal'ada "Global national-tex" sho'ba korxonasida jinsi mato ishlab chiqarish yo'lga qo'yiladi. Amudaryo tumanidagi "Kameks-KK" korxonasida momiq, Kegeyli tumanidagi "Avto Qayip mayshi" mas'uliyati cheklangan jamiyatida oyiga 50 ming juft paypoq ishlab chiqariladi. "To'rtko'l omad tekstil" mas'uliyati cheklangan jamiyatida zamonaviy texnologiyalar joriy etilib, yangi ish o'rinlari yaratilmoqda. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin.

Mustaqillik yillarida qishloq xo'jaligi sohasida mutlaqo yangi va samarali iqtisodiy munosabatlar joriy etildi. yer o'z egasini topdi. Bugun Qoraqalpog'iston fermerlari qishloq xo'jaligi mahsulotlarining asosiy qismini yetkazib berish bilan birga, qishloq taraqqiyotida hal qiluvchi ijtimoiy-siyosiy kuchga aylanib bormoqda.

Mamlakatimizning barcha hududlarida bo'lgani kabi Qoraqalpog'iston Respublikasida ham Prezident Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan barpo etilayotgan namunaviy loyihalar asosidagi uy-joylarga talabgorlar tobora ko'paymoqda. Barcha sharoitlarga ega bunday zamonaviy uylarda minglab oilalar hayot kechirmoqdalar. Sobiq "Nukus Remmash" mas'uliyati cheklangan jamiyatiga qarashli bino va inshootlarni rekonstruksiya qilish va qo'shimcha binolar qurish hisobiga barpo etilgan zavodda televizorning to'rt va changyutgichning o'n uch turi ishlab chiqarilmoqda. Bugun "Samsung" brendi ostida ishlab chiqarilayotgan maishiy texnika vositalari kirib bormagan xonadon bo'lmasa kerak. 200 dan ortiq kishi bandligi ta'minlangan yangi korxona eng so'nggi rusumdagi uskunalar bilan jihozlangan.

Mustaqillik inshootlaridan yana biri **Qo'ng'iro't soda zavodidir.** Ko'plab sohalar uchun zarur xom ashyo – kalsiylashtirilgan soda ishlab chiqarayotgan ushbu yirik korxona o'z mahsulotining aksariyatini eksportga yo'naltirmoqda. O'tgan yili korxona xorijlik buyurtmachilarga 24 ming tonna mahsulot yetkazib berdi. Ichki bozorda "Kvars", "Asl oyna" aksiyadorlik jamiyatlari, "O'zkiyosanoat" aksiyadorlik jamiyati, "O'zbekneftgaz" milliy xolding kompaniyasi Qo'ng'iro't soda zavodining asosiy buyurtmachilaridir. Ayniqsa, maishiy texnika vositalari ishlab chiqarish hajmi oshdi. Aholining bu boradagi talabi qondirilmoqda. Endi bu sohada eksport hajmini oshiradigan vaqt keldi, dedi Shavkat Mirziyoyev. Davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan Qoraqalpog'iston Respublikasida qator yirik loyihalar amalga oshirildi. Birgina "O'zeltexsanoat" AK tomonidan umumiy qiymati 27,5 milliard so'mlik 12 loyiha hayotga tatbiq qilindi.

"O'zeltexsanoat" AK tomonidan kelgusida Qoraqalpog'iston Respublikasida amalga oshirilishi rejalashtirilgan yangi loyihalar yarim avtomat kir yuvish mashinalari, elektr shkaflar va suv isitish moslamalari, isitish moslamalari va radiatorlar, energiya tejamkor lampalar ishlab chiqarish, maishiy texnika vositalarini sotish va texnik xizmat ko'rsatish kabi yo'nalishlarni qamrab olgan. Nukus shahrida ham keng ko'lamli

bunyodkorlik va obodonlashtirish ishlari amalga oshirildi va bu boradagi ishlar izchil davom ettirilmoqda. Temir yo'l vokzali, **I.Savitskiy nomidagi san'at muzeyi** zamonaviy qiyofa kasb etdi. Shaharning Qoraqalpog'iston, Amir Temur, To'lepbegen Qaipbergenov ko'chalarida qad rostlagan ko'p qavatli zamonaviy uylarga ko'chib o'tgan yuzlab oilalar hayotiga o'zgacha shukuh kirdi. Shahar markazidan oqib o'tuvchi Do'stlik kanalining ikki qirg'og'i bo'ylab 2,5 kilometr masofada ko'plab ko'ngilochar, dam olish obyektlari ishga tushirildi. 2015-yildagi investitsiya dasturiga ko'ra, yangi uy-joylarga qo'shimcha 117 ijtimoiy obyektida rekonstruksiya va qurilish ishlari amalga oshirildi. O'nlab kasb-hunar kollejlari, umumta'lim maktablari, tibbiyot muassasalari va boshqa ijtimoiy soha obyektlari qurildi. Ko'plab suv tarmoqlari tortildi.

Mintaqada ekologik barqarorlikni ta'minlash masalasi davlatimiz rahbarining doimiy e'tiborida bo'lib kelmoqda. Xalqaro Orolni qutqarish jamg'armasi ana shunday olijanob sa'y-harakatlar samarasida tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha 2013–2017-yillarga mo'ljallangan dasturi bu boradagi ishlarni yangi bosqichda davom ettirishda muhim ahamiyat kasb etayotir. Dasturda Orolbo'yini ekologik sog'lomlashtirish ishlariga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, cho'llanishning oldini olish, Orol dengizining qurigan hududlarida sun'iy o'rmonlar barpo etish uchun keng ko'lamli ishlar olib borildi. Dasturga ko'ra, mazkur ishlarga 89,39 milliard so'm, 1635,55 million AQSh dollari va 57,63 million yevro mablag' yo'naltirildi.

Xalqaro Orolni qutqarish jamg'armasi Nukus filiali tomonidan 2014-yilda **Mo'ynoq tumanida**, Orol dengizining 1500, Oqqum qismida 34 gektarlik saksoyulzor – sun'iy o'rmon barpo etildi. Ayni paytda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda 90 million AQSh dollari miqdoridagi loyiha asosida Orol dengizining qurigan qismida cho'llanishdan himoyalovchi mitti o'rmonlar bunyod etishga kirishilayotgani ham hudud aholisi turmush farovonligini yuksaltirish borasidagi ezgu ishlarning davomidir.

2019-yil avgustda Nukus shahrida bo'lib o'tgan yig'ilishda davlatimiz rahbari mintaqani taraqqiy ettirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni belgilab berdi:

Birinchisi – sanoatni rivojlantirish, barcha tarmoqlarda yirik va kichik ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etish.

Ikkinchisi – tadbirkorlik gullab-yashnashi uchun keng yo'l ochib berish va uni har taraflama qo'llab-quvvatlash.

Uchinchisi – qishloq xo'jaligida ilg'or texnologiyalarni keng joriy qilgan holda ishlab chiqarish hajmi, hosildorlik va mahsulot turlarini keskin oshirish.

To'rtinchisi – ishlab chiqarish va odamlar uchun qulay bo'lgan zamonaviy infratuzilmani yaratish.

Beshinchisi – Orolbo‘yi aholisining yashash sharoiti va turmush darajasini yaxshilash yuzasidan keng qamrovli ishlarni amalga oshirish.

Har bir tuman va shaharning o‘ziga xos xususiyatlari va imkoniyatlaridan kelib chiqib, ular turli sohalariga ixtisoslashtirildi. Masalan, Qorao‘zak tumani – qurilish materiallari, Beruniy, Xo‘jayli, Nukus tumanlari – meva-sabzavotchilik, Taxtako‘pir – chorvachilik, Shumanay – parrandachilik, Ellikqal‘a – uzumchilik va turizm, Mo‘ynoq – baliqchilik va chorvachilik, Kegayli – chorvachilik, qizilmiyani qayta ishlash va qog‘oz sanoati, Qanliko‘l – dukkakli ekinlar va sholi yetishtirishga, Qo‘ng‘irot – neft-kimyo sanoati va chorvachilikka, Chimboy – qizilmiya yetishtirish va qayta ishlashga, To‘rtko‘l – shisha, oyna va oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishga, Amudaryo tumani – bog‘dorchilik, to‘qimachilik va pillachilikka, Nukus shahri – farmatsevtika va elektrotexnikaga ixtisoslashtirilib, Taxiotosh tumani esa sanoat ishlab chiqarish hududiga aylantirildi.

10.2. Qishloq xo‘jaligi sohasini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan islohotlar

Mustaqillikning ilk yillaridanoq Birinchi Prezidentimizning fermer xo‘jaliklarini tashkillashtirishga e‘tibor qaratgani tufayli boshqa sohalar qatori qishloq xo‘jaligida ko‘plab ijobiy yutuqlarga erishildi. Qishloq xo‘jaligi yerlarining uzoq muddatli ijara mulki qilib berilishi va qishloqda bozor munosabatlarining joriy qilinishi fermer xo‘jaliklarini shakllantirish hamda rivojlantirishning eng muhim omil va asosi bo‘ldi. Ushbu fermer xo‘jaliklarining qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirishdagi ulushi 99,5 foyizni tashkil qiladi.

Ayniqsa, fermerlarni qo‘llab-quvvatlash, ularga afzalliklar yaratib berishda doimiy etibor qaratilib kelinmoqda. O‘zbekiston Respublikasining “Xo‘jalik yurituvchi su‘bektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to‘g‘risida”gi qonuniga muvofiq, fermer xo‘jaliklarining moliya-xo‘jalik faoliyatini rejali tekshirishlar ko‘pi bilan 4 yilda bir marotaba amalga oshirilishi, yangi tashkil etilgan fermer xo‘jaliklarining moliya-xo‘jalik faoliyatini ular davlat ruyxatidan o‘tkazilgan paytdan etiboran ikki-yil mobaynida rejali tekshirishlardan o‘tkazilishi mumkin emasligi belgilab berildi. Bundan tashqari, fermer xo‘jaliklariga soliq va boshqa imtiyozlarni berish bo‘yicha amaldagi qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritildi. Bunda paxta xom ashyosini yig‘ib olish bo‘yicha mavsumiy qishloq xo‘jaligi ishchilarini daromad solig‘idan ozod etilishi;

- tomchilatib sug‘orish tizimini joriy qilgan yuridik shaxslar tegishli yer uchastkasiga nisbatan 5 yil muddatga yagona yer solig‘ini to‘lashdan ozod etilishi;

- fermer xo'jaliklari manfaatlarini ko'zlab da'vo arizalarini taqdim etish, sudga davlat boji to'lamasdan shikoyat qilish huquqi berildi. Respublikada 5430 ta fermer xo'jaliklari mavjud bo'lib, shundan paxta-g'allachilikda 3682 ta fermer, sabzavot va polizchilikta 321 ta fermer, chorcachilikta 377 ta fermer, bog' va uzumchilikta 514 ta fermer, g'alla va sabzavotchilikta 326 ta fermer va 210 ta fermer xo'jaliklari boshqa yo'nalishlarda ish bilan band edi. Ularga 288 ming 898.4 gektar maydoni ajratilib berilgan, Fermer xo'jaliklarida 12 ming 490 nafar xodimlar ish bilan ta'minlandi.

2016-yil Qoraqalpog'iston Respublikasida ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarini rivojlantirish bo'yicha manzilli Dasturi qabul qilindi. Dasturga asosan, Respublika bo'yicha jami 748 ta fermer xo'jaliklarini ko'p tarmoqli fermer xo'jaligiga aylantirish nazarda tutilib, amalda joriy-yilning iyul oyiga qadar tashkil etilgan ko'p sohali fermer xo'jaliklari soni 433 ta hamda ko'p sohali faoliyat uchun ajratilgan imtiyozli kreditlar soni 429 ta fermer xo'jaliklariga 248 gektar yer maydaniga 2535,0 mln so'm amalda ajratildi.

Ichki bozorni sabzavot, kartoshka, meva va poliz mahsulotlari bilan doimiy ta'minlash, shuningdek, chet el bozorlarni o'timli va raqobatga chidamli bo'lgan toza meva va qayta ishlangan meva-sabzavot mahsulotlarini eksport etishning ko'lamini kengaytirish va turlarini ko'paytirishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining joriy yilning 12-aprel kungi "Meva-sabzavot, kartoshka, va poliz mahsulotlarini sotib olish va ulardan foydalanish tizimini yetishtirish to'g'risida"gi qarori eng muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Qarorning bajarilishini ta'minlash bo'yicha Respublikamizda bir qator ishlar olib borilmoqda.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi mutaxassislari va Adliya vazirligi xodimlari ta'kidlaganidek, barcha kategoriyadagi xo'jaliklarida 11 ming 111 gektarga sabzavot, 9508 gektarga poliz, 5325 gektarga kartoshka ekilib, to'liq navlar olindi. Bundan tashqari, 247 gektar maydonda yangi intensiv bog'lar, 247 gektarda tokzorlar yaratildi. Ushbu maydonlarga 123,5 ming dona meva, 296,4 ming dona tokzor navlari ekildi. Shu bilan birga, 118 gektar maydondagi eski bog'da, 65 gektar tokzorlarning rekonstruksiya ishlarini olib borildi. Bugungi kunga qadar 6778 gektar bog'ning, 1268 gektar tokning qator oralariga sabzavot ekinlari ekilib, oziqlantirish ishlari olib borilmoqda.

Fermer xo'jaliklari ishlarining samaradorligini oshirish va ularga shart-sharoitlar yaratish, ekish maydonlaridan maqsadli foydalanish bo'yicha barcha tumanlarda yer maydonlarini optimallashtirish ishlari olib borilib, to'liq inventarizatsiyadan o'tkazildi. Buning natijasida, meva-sabzavot yetishtirishda 321 ta fermer xo'jaligiga 1467 gektar, bog'dorchilik va tokzorchilikka ixtisoslashgan 514 ta fermer xo'jaligiga 1510 gektar, bundan

tashqari sabzavot-g'alla yetishtirish bo'yicha yangidan tashkil etilgan 326 ta fermer xo'jaliklariga 4532 gektar yer maydonlari ajratilib berildi.

Prezident qarori asosida 2016-yil hosilidan boshlab meva-sabzavot, kartoshka, poliz, mahsulotlari va uzum sotib olish bo'yicha davlat buyurtmalari ehtiyojlari uchun kiritilishi, toza meva va qayta ishlangan meva-sabzavot mahsulotlari "O'zagroeksport" ixtisoslashgan tashqi savdo kompaniyasi tomonidan tashqi sheriklar bilan to'g'ridan-to'g'ri eksport shartnomalari shuningdek, fermer va dehqon xo'jaliklari, agrofimlar va qayta ishlash korxonalari o'rtasida tuziladigan shartnomalar bo'yicha eksport etilishi keng imkoniyatlar eshiklarini oshib bermoqda. Bugungi kunda meva-sabzavot mahsulotlarini yetishtiruvchi, tayyorlovchi va eksport etuvchi korxonalar bilan "O'zagroeksport" ixtisoslashgan tashqi savdo kompaniyasi o'rtasida shartnomalar tuzish ishlari to'liq tamomlandi. Rossiya Federatsiya va Qozog'iston Respublikasiga meva-sabzavot mahsulotlari ekspori bo'yicha shartnomalar tuzildi. Bugungi fermer xo'jaliklari qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan chegaralanib qolmasdan, uni qayta ishlashni ham yo'lga qo'ymoqda. Natijada, qishloq joylariga sanoatni olib qirishga, aholi bandligini ta'minlashga, eng muhimi, ichki iste'mol bozorini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan to'ldirishga salmoqli hissa qo'shmoqda.

10.3. Qoraqalpog'iston Respublikasining Mo'ynoq tumanini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari

Yaqin o'tmishda eng katta ko'l maqomiga ega bo'lgan Orol dengizi bir avlod ko'z o'ngida yo'qolib boryapti. Uning mavjlanib turgan suvlari chekina-chekina, dengiz tubida yangi sahro — Orolqum paydo bo'ldi. Hozirgi paytda u 5,5 million gektardan ortiq maydonni egallaydi. Bu yerdan-yiliga o'rtacha **100 million tonna** qum va tuz havoga ko'tarilib, mintaqada davlatlari ekologiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Keyingi paytda Orolqum chang-to'zonlari zarralari Yevropa mamlakatlariga ham yetib borgani aytilmoqda. Ayniqsa, 2018-yilning 27-mayida yopirilgan tuz yomg'iri insoniyat uchun bamisoli bong qo'ng'irog'i sifatida yangrad.

Ushbu global muammo ta'sirini yumshatish, Orolbo'yi mintaqasida istiqomat qilayotgan aholi uchun munosib turmush sharoitini yaratish yuzasidan keyingi paytda davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan Qoraqalpog'iston Respublikasini ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli ishlar olib borilyapti. Xususan, Orolga eng yaqin hududda joylashgan, tabiiyki, dengiz fojiasidan ham eng ko'p zarar ko'rgan Mo'ynoq tumanida ekologik vaziyatni barqarorlashtirish ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Prezidentimiz Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida ekologik xavfsizlik masalasiga alohida to'xtalib, suv va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, Orol dengizining suvsiz hududida 500 ming gektar

o'rmonzor barpo etish yuzasidan aniq chora-tadbirlar belgilab berildi. Shu bilan birga, Mo'ynoq tumanida barcha zarur infratuzilmaga ega zamonaviy shaharcha bunyod etish vazifasi ilgari surildi.

Shu kabi xayrli tashabbuslar Mo'ynoqqa yana qaynoq hayot sururini olib kiryapti. Tushkun kayfiyatga tushib qolgan aholi ko'zlarida umid uchqunlarini uyg'otmoqda. Chunki yillar davomida faqat halokat oqibatlari tafsilotlarini tinglab kelgan odamlar ko'z o'ngida amaliy ishlarga kirishildi. Natijada, oxirgi ikki yilda mo'ynoqliklarni qiynab kelgan muammolar sekin-asta o'z yechimini topa boshladi. Tuman aholisi toza ichimlik suvi bilan ta'minlangani, markaziy ko'chalar ta'mirlangani, 20 ga yaqin ko'p xonadonli turar joylar tubdan rekonstruksiya qilingani, kichik sanoat zonasi tashkil etilgani bunga misol bo'la oladi.

Endi navbat bostirib kelayotgan sahrani to'xtatish uchun yashil "qalqon"lar barpo etishga keldi. Ustuvor rejaga ko'ra, 2019-yilning o'zida yarim million gektar maydonda yashil o'rmonzorlar barpo etildi. Vaholonki, mustaqillik yillarida O'zbekiston bo'yicha 1 million 220 ming gektarga yaqin o'rmonzor yaratilgan bo'lsa, shundan 400 ming gektardan ortig'i aynan Orolbo'yi hududiga to'g'ri keladi.

Qoraqalpog'iston Respublikasining Mo'ynoq tumani tabiiy resurslarga boyligi, geografik joylashuvi, yuksak turizm salohiyati, madaniy meros obyektlari va ulkan mehnat resurslari bilan o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan hudud hisoblanadi.

Orol dengizi hududida 5,5 million gektardan ortiq Orolqum sahrosining paydo bo'lishi, har yili 100 million tonna qum va tuzning atrof-muhitga tarqalishiga qaramasdan, aholining barcha qiyinchiliklarni matonat bilan yengib, fojiani omadga, tumanni "Sahro marvaridi"ga aylantirish uchun fidokorona mehnat qilayotgani va vatanparvarligi alohida e'tirofga sazovor.

O'tgan davrda Qoraqalpog'iston Respublikasining Mo'ynoq tumanini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, aholiga qulay yashash sharoiti yaratish borasida qator ishlar amalga oshirildi. Jumladan, 2018-yilda 12 mlrd so'mlik investitsiya loyihalari amalga oshirilishi hisobiga sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishni ko'paytirishga va asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hamda qurilish ishlarining o'sishiga erishildi. Qoraqalpog'iston Respublikasining **"Mo'ynoq tumanini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"**gi Vazirlar Mahkamasining Qarorida quyidagi muammolar alohida ta'kidlab o'tildi:

Qoraqalpog'iston Respublikasining Mo'ynoq tumanini jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga to'siq bo'layotgan va o'z yechimini kutayotgan dolzarb muammolar mavjud, xususan:

birinchidan, tumanning bosh rejasi zamonaviy shaharsozlik talablariga javob bermaydi, bu borada istiqbolda bajarilishi rejalashtirilgan tadbirlar ishlab chiqilmagan;

ikkinchidan, aholining munosib turmush sharoitini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lgan suv ta'minoti va kanalizatsiya obyektlari, ijtimoiy soha, madaniyat hamda sport inshootlari yetarli darajada barpo etilmagan, mavjudlarini esa rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash bo'yicha zarur choralar ko'rilmagan;

uchinchidan, tumanda turizmni yo'lga qo'yish va rivojlantirish yuzasidan yetarli darajada chora-tadbirlar amalga oshirilmagan, zarur infratuzilma, jumladan, yo'l-transport obyektlari va servis xizmatlari talab darajasida yo'lga qo'yilmagan;

to'rtinchidan, geologiya-qidiruv ishlari tashkil etilmaganligi bois foydali qazilmalarni to'liq o'zlashtirish choralari ko'rilmagan, ushbu sohaga investitsiyalarni jalb etish ishlari amalga oshirilmagan;

beshinchidan, aholining ijtimoiy hayotida alohida ahamiyatga ega bo'lgan sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat, ijtimoiy xizmat ko'rsatish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va boshqa tor sohalardagi ixtisosliklar bo'yicha malakali mutaxassislar yetarli emas. Shu boisdan, Qoraqalpog'iston Respublikasining Mo'ynoq tumanini jadal kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, mavjud tabiiy va mehnat resurslaridan to'liq hamda samarali foydalanish, tumanda tadbirkorlik faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, bu borada to'g'ridan-to'g'ri chet el investitsiyalarini keng jalb etish, aholi hayot darajasi va sifatini oshirish ko'zda tutilgan.

Bu yerda O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar bo'yicha davlat qo'mitasi, Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi, Bosh prokuratura, Innovatsion rivojlanish vazirligi va Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Mo'ynoq tumanini uning geografik joylashuvi va tabiiy iqlim xususiyatlarini inobatga olgan holda innovatsiyalar, texnologiyalar va investitsiyalar markaziga aylantirishni nazarda tutuvchi, barcha zaruriy infratuzilmaga, shu jumladan, innovatsion maktab, sport obyektlari, davolash-profilaktika muassasalari, zamonaviy aeroport, mehmonxona, savdo va ko'ngilochar dam olish markazlari, "selfi obyekt"lari, optik tolali Internet tarmog'i, IP-televideniya ega bo'lgan zamonaviy shaharchalar bunyod etiladi.

Mo'ynoq Toshkent shahridan qariyb 1,5 ming kilometr, Nukusdan esa salkam 300 kilometr olisda joylashgan. Aniqrog'i, bu joy dengizning 56 metr chuqurlikdagi o'rinda bo'lgan. 90 yillik tarixga ega Mo'ynoq tumanining shakllanishi, uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi Orol bilan chambarchas bog'liq. Yaqin-yaqingacha aholining asosiy qismi baliqchilik bilan mashg'ul bo'lgan. Kemalarda dengizning o'rkach-o'rkach to'lqinlari uzra suzib baliq

ovlanib, qayta ishlanar, konserva mahsulotlari qo'shni va olis mamlakatlarga jo'natilar edi.

Paxta yakkahokimligi davrida Orol dengizining qurishi oqibatida Mo'ynoqdagi baliqchilik va uni qayta ishlash sanoatiga ham putur yetgandi. Ammo izlansa, intilsa, yangi imkoniyatlar o'z eshigini ochaveradi. Masalan, o'tgan yili tarmoqni rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlar tufayli 4 ming tonna baliq yetishtirildi. Bu ko'rsatkichni joriy-yilda ikki barobar oshirish ko'zda tutilgan. Yana bir xushxabar shuki, zamonaviy konserva zavodiga tamal toshi qo'yildi. 2019-yilning 1-sentyabriga qadar foydalanishga topshirilishi ko'zda tutilgan ushbu korxonada yiliga 9 millionta baliq konservasi tayyorlash imkoniyati yuzaga keladi. Umuman olganda, joriy-yilda Mo'ynoq tumanida yana ko'plab loyihalar amalga oshiriladi. Shundan **12 tasi sanoat sohasi, 5 tasi qishloq xo'jaligi, 14 tasi xizmat ko'rsatish jabhalari** hissasiga to'g'ri keladi. Bundan tashqari, ijtimoiy soha obyektlarini qurish va ta'mirlash, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirish bo'yicha bir qancha loyihalar ishlab chiqilgan.

Bugun Mo'ynoq hayotida tom ma'noda yangi tarix yozilmoqda. Unda nafaqat tuman yoki Orolbo'yi aholisi, balki butun mamlakat ahli o'z hissasini qo'shishga chog'langan. Gap shundaki, yashil o'rmonlar barpo etish tadbirlariga barcha hududdan yuzlab o'rmonchilar, qishloq xo'jaligi xodimlari, shuningdek, 500 dan ziyod texnikalar jalb etildi.

Qurg'oqchilikka moslashgan saksovlarning biologik xilma-xillikni saqlashdagi roli katta. Garchi, uncha baland o'smasa-da, uning tarvaqaylab ketadigan shox-shabbalari cho'l o'simliklari rivojlanishida, jonivorlari chang-to'zonlardan himoyalashida panoh vazifasini o'taydi. Eng asosiysi, uning bir tupi 10 tonnadan 100 tonnagacha qum ko'chishining oldini oladi. Zamin sho'rini tortib olib, atrofni kislorod bilan boyitadi. Shuning uchun hozirgi paytda kuniga 15-20 tonnagacha saksovul urug'lari yig'ilib, ekilmoqda. O'rmonchilar yangi barpo etilayotgan saksovulzorlarda shifobaxsh giyohlarni yetishtirish bo'yicha innovatsiya loyihalarini ishlab chiqishmoqda.

Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi sayyohlarni ko'proq jalb etish maqsadida, yangi turistik xizmatlarni joriy qilayotgan bo'lsa, Savdo-sanoat palatasi tadbirkorlik, xususan, hunarmandchilikni rivojlantirish orqali aholi bandligini ta'minlash sa'y-harakatlarini boshlagan. Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan esa umumiy qiymati 50 million AQSh dollarilik 18 ta innovatsiya loyihasini hayotga tatbiq qilish chora-tadbirlari ko'rilyapti. Bundan tashqari, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi shu yilning o'zida 4 ming kishining bandligini ta'minlash, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi muhofaza etiladigan tabiiy hududlar maydonini 3 million gektarga yetkazish yuzasidan izchil ishlarni boshlab yuborgan. Mutasaddilar Mo'ynoq tumanini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish,

ekologik holatini tubdan yaxshilashga qaratilgan shu kabi loyihalar ustida keng miqyosli ishlar olib bormoqda.

Loyihaning ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy ahamiyati katta. Birinchidan, o'simliklar, o'z ildizlari bilan tuproqni mahkam ushlab, kislorod ajratib, karbonat angidridni yutadi. Bir gektar saksovul 1100 kg. kislorod chiqarib, 1050 kg. karbonat angidridni yutadi. Vazirlar Mahkamasining "Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Mo'ynoq tumanini rivojlantirish jamg'armasi faoliyatini tashkil etish va mablag'laridan foydalanish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi qarori qabul qilindi. Qayd etilishicha, Qoraqalpog'iston Respublikasi Mo'ynoq tumanini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash maqsadida, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashida Mo'ynoq tumanini rivojlantirish jamg'armasi tashkil etilgan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Mo'ynoq tumanini rivojlantirish jamg'armasi faoliyatini tashkil etish va mablag'laridan foydalanish tartibi to'g'risidagi nizomga ko'ra, jamg'arma yuridik shaxs hisoblanmaydi hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi huzurida tashkil etiladi.

Jamg'arma O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati qarorlari bilan qabul qilingan dastur hamda belgilangan topshiriqlari asosida Mo'ynoq tumanini rivojlantirish bo'yicha nazarda tutilgan tadbirlarni moliyalashtirish maqsadida tashkil etildi.

Markazlashtirilgan manbalar hisobidan amalga oshirilishi nazarda tutilgan loyihalar O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetida ushbu maqsadlar uchun rejalashtirilgan mablag'lar doirasida, amaldagi tartib asosida moliyalashtiriladi hamda ularning hisobi Jamg'arma orqali sarflanadigan mablag'lar bilan birgalikda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi tomonidan olib boriladi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining hamda Mo'ynoq tumani byudjetining zaxira jamg'armalari mablag'lari va qo'shimcha manbalari hisobidan ajratiladigan mablag'lar, xalqaro moliya institutlari va boshqa xorijiy donorlarning imtiyozli kreditlari (qarzlari), jismoniy va yuridik shaxslarning homiylik xayriyalari hamda qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan mablag'lar belgilangan tartibda jamg'armaning shaxsiy g'azna hisob raqamiga tushadi.

Xalqaro moliya institutlarining va boshqa xorijiy donorlarning tartibotlari yoki xorijiy kreditlar va grantlarni berishning shartlarida boshqacha tartib belgilangan holatlar bundan mustasno.

Bu yerda umumiy maydoni 555 gektarni egallagan zamonaviy shahar — Yangi Mo'ynoq paydo bo'ldi. Uning 55 gektarida yangi markaz barpo etildi, 69 ta ko'p qavatli uy qurildi. Shundan 24 ta to'rt qavatli turar joy 2019-yilda foydalanishga topshirildi. Ayni paytda ularning 7 tasida qurilish ishlari

olib borilyapti. Bundan tashqari, 315 o'rinli zamonaviy maxsus innovatsion maktab, 160 o'rinli maktabgacha ta'lim muassasasi, Yoshlar markazi, sport majmuasi, musiqa maktabi, mahalla guzari, turistik obyektlar quriladi. Aeroport tubdan rekonstruksiya qilindi.

10.4. Qoraqalpog'istonda bunyodkorlik ishlari. Madaniyat va sport

Shavkat Mirziyoyev Nukus shahar bosh rejasi asosida amalga oshirilayotgan bunyodkorlik loyihalari bilan tanishdi. Prezidentimiz tashabbusi bilan ishlab chiqilgan Nukusning bosh rejasi shaharni 2035-yilgacha ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, infratuzilma va aholi turar joy sharoitini yaxshilashga qaratilgan keng ko'lamli bunyodkorlik loyihalarini qamrab olgan.

Rejaga ko'ra, markaziy ko'chalar kengaytirilib, transport harakati uchun yanada keng qulaylik yaratish, yo'l bo'yida ko'p qavatli uylar, savdo va maishiy xizmat ko'rsatish shoxobchalari qurish belgilangandi. Ayni paytda bu yerda zamonaviy loyihalar asosida 5 qavatli 30 turar joy binosi qurib bitkazildi. Imtiyozli ipoteka krediti asosida beriladigan ushbu uylarda zamonaviy qulayliklar yaratilgan. Uylar 2018-yilda foydalanishga topshirildi. Shaharning Abdambetov ko'chasida ham arzonlashtirilgan uylardan iborat turar joy massivi barpo etilmoqda. Joriy-yilda qurilgan ko'p qavatli 7 uy shu kunlarda o'z egalariga topshirildi.

Shavkat Mirziyoyev zamonaviy shaharsozlikning ilg'or yechimlarini o'zida mujassamlashtiradigan, aholiga har tomonlama qulaylik yaratadigan ushbu uylarning afzalligiga e'tibor qaratdi, loyihani takomillashtirish, ko'p farzandli oilalar va keksalarga qo'shimcha sharoitlar yaratish kerakligini ta'kidladi. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti Nukus filiali shifoxonasida amalga oshirilayotgan bunyodkorlik va rekonstruksiya ishlari, Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining yangi bosh o'quv binosini qurish, "Dianplast" mas'uliyati cheklangan jamiyati tomonidan yumshoq yuk konteynerlari, polietilen qoplar va sumkalar ishlab chiqarish loyihalari ham muhokama qilinib, bu borada topshiriq va ko'rsatmalar berildi.

Prezidentimiz Nukus shahridagi "Imom eshon Muhammad" jome masjidida yaratilgan sharoitlar bilan tanishdi. Shavkat Mirziyoyev kunlari Qoraqalpog'istonga qilgan tashrifi davomida Nukus shahridagi **"Imom eshon Muhammad"** jome masjidida bo'lib, bu yerda imom-xatiblar malakasini oshirish o'quv markazi, yotoqxona, kutubxona barpo etish, masjid hududini obodonlashtirish va atrofiga devor qurish, novvoyxona tashkil qilish, hovuz, favvara va boshqa qulayliklar yaratish bo'yicha ko'rsatmalar bergan edi.

Bu yerda keng ko'lamli qurilish va rekonstruksiya ishlari bajarildi. Masjid ma'muriy binosining birinchi qavatida O'zbekiston musulmonlari

idorasining Qoraqalpog'istondagi vakilligi idorasi joylashgan bo'lib, uning barcha xonalari qayta ta'mirdan chiqarildi. Ikkinchi qavatida axborot-resurs markazi, kutubxonalar tashkil etildi. Issiq pol qurildi, eshiklari yangisiga almashtirildi. Namoz o'qiydigan maskan rekonstruksiya qilinib, gumbaz qayta ishlandi. Masjid yonida minora, hovuz, novvoyxona, avtomobillar uchun to'xtash joyi va boshqa qulayliklar bunyod etildi. Manzarali daraxt va gullar ekildi.

Shuningdek, masjid yonida imom-xatiblar malakasini oshirish o'quv markazi tashkil etilib, zamonaviy jihozlar bilan ta'minlandi. Buyuk ajdodlarimiz hayoti va ma'naviy merosini chuqur o'rganish uchun barcha sharoitni yaratishimiz hamda aholi ziyorat qilib, chinakam ma'naviy ozuqa oladigan bunday ma'naviy-ma'rifiy maskanlarni yanada obod qilib, kefajak avlodlar uchun saqlashimiz kerak. Bugun Qoraqalpog'istonda hayot butunlay o'zgarmoqda. Barcha shahar va tumanlar, qishloq va ovullar yangicha chiroy ochmoqda, zamonaviy korxonalar, ta'lim, tibbiyot, madaniyat, sport va ijtimoiy sohaning boshqa maskanlari, kommunikatsiya tarmoqlari barpo etilmoqda. Bu esa Qoraqalpog'iston Respublikasining mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotida tutgan o'zni tobora ortib borayotganidan dalolatdir.

Yosh avlodning hech kimdan kam bo'lmagan sharoitlarda ta'lim-tarbiya olishi, iste'dod va salohiyatini yuzaga chiqarishi uchun zarur sharoit yaratish davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. O'tgan davr mobaynida hududda zamonaviy sharoitlar yaratilgan 99 kasb-hunar kolleji, 9 akademik litsey foydalanishga topshirildi. 2015-yilda 9 ming 700 o'rinli 22 ta zamonaviy maktab binosi barpo etildi. Ayni paytda hududdagi 370 umumta'lim va ixtisoslashtirilgan maktablarda 170 mingdan ziyod o'g'il-qizlar zamonaviy bilimlarni o'rganmoqda.

Nukus shahri markazida 2,5 milliard so'mlik loyiha asosida bunyod etilgan va barcha qulayliklarga ega "Baxt uyi" foydalanishga topshirildi. Bu borada mamlakatimizda yoshlarga doimiy g'amxo'rlik ko'rsatilmoqda. Prezidentimizning 2014-yil 6-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ijrosi doirasida Nukus shahri, Amudaryo, Ellikqal'a, Beruniy, Xo'jayli tumanlarida ijtimoiy hayotda faol bo'lgan yuzlab yosh oilalarga "Kamolot" uylari topshirildi.

Sportning erkin va yunon-rum kurashi, og'ir atletika, dzyudo, taekvondo, boks, qilichbozlik, badiiy gimnastika singari 11 turi bilan shug'ullanish imkoniyati yaratilgan yangi sport majmuasini bunyod etish uchun 15 milliard so'mga yaqin qurilish-montaj ishlari amalga oshirilgan. Zamonaviy sport jihozlari bilan ta'minlangan 7 sport zali, yotoqxona, oshxona, mashg'ulotlar uchun sun'iy qoplamali sport maydonchalarida 700 dan ziyod o'g'il-qiz sport bilan muntazam shug'ullanishi mumkin.

“2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Orol bo‘yida ekoturizmni rivojlantirish bo‘yicha alohida dasturni amalga oshirish rejalashtirilgan. Bunda, Mo‘ynoqning yangi aeroporti imkoniyatlaridan keng foydalanish, 45-maqsadda esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Xorazm viloyatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini bosqichma-bosqich bepul ovqat bilan ta‘minlash belgilangan. Unga muvofiq, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Xorazm viloyatida tajriba-sinov tariqasida boshlang‘ich sinf (1-4-sinf) o‘quvchilarini bepul ovqat bilan ta‘minlash tizimini joriy etish, tajriba-sinov natijalariga ko‘ra, boshlang‘ich sinf (1-4-sinf) o‘quvchilarini bepul ovqat bilan ta‘minlash tizimini kengaytirish masalasini ko‘rib chiqish yuklatilgan.

Nazorat savollari:

1. Qoraqalpog‘iston Respublikasida mustaqillik yillarida qanday islohotlar amalga oshirildi?
2. Davlatimiz rahbarining tashabbusi bilan Qoraqalpog‘iston Respublikasida amalga oshirilgan o‘zgarishlar nimalardan iborat?
3. Yangi O‘zbekistonda Qoraqalpog‘istonda amalga oshirilayotgan izchil islohotlar haqida gapiring.
4. Orol dengizining qurishi oqibatlarini tugatish borasida qanday chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda?

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”. 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaati. “Xalq so‘zi” gazetasi. T.. 2020-yil 25-yanvar.
3. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF–4947-sonli Farmoniga 1-ilova. T., 2017. 7-fevral.
4. 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o‘rganish bo‘yicha ilmiy-uslubiy risola. T., 2017. 167-bet.
5. Mustaqil O‘zbekiston tarixining dastlabki sahifalari. – Toshkent. 2000.
6. Sabirov A. Mustaqil O‘zbekiston tarixi. – Toshkent: “Akademiya”. 2013.
7. Qoraqalpog‘iston tarixi (1917-1994 yy.). – Nukus, 1995.
8. Oblomurodov N. Tolipov F. O‘zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

11-MAVZU: O‘ZBEKISTON VA JAHON HAMJAMIYATI

Reja:

11.1. O‘zbekistonning tinchliksevar tashqi siyosati va uning jahon hamjamiyati tomonidan tan olinishi va rivojlantirilishi

11.2. O‘zbekistonning Yevropa, Osiyo mamlakatlari va AQSh bilan hamkorlik aloqalari

11.3. O‘zbekistonning geosiyosiy va geoiqtisodiy o‘rni. MDH, ShHT va Markaziy Osiyo doirasidagi siyosati

11.4. Yangi O‘zbekiston faol tashqi siyosatining muhim yo‘nalishlari

11.1. O‘zbekistonning tinchliksevar tashqi siyosati va uning jahon hamjamiyati tomonidan tan olinishi va rivojlantirilishi

O‘zbekiston o‘z mustaqilligiga erishgandan so‘ng jahon hamjamiyati orasida munosib o‘rin egalladi. O‘zbekistonning o‘z taraqqiyot istiqbollari uchun qulay jo‘g‘rofiy-siyosiy imkoniyatlarga ega ekanligi ham mustaqil tashqi siyosat yuritish, jahon hamjamiyatidan munosib o‘rin olish uchun imkon bermoqda. O‘zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy ustuvor tamoyillari mamlakatimiz Birinchi rahbari I.A. Karimovning bir qancha asarlari, ma‘ruzalari va nutqlarida har tomonlama asoslab berildi. Shu ma‘noda mamlakatimiz chet davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan teng huquqlilik asosida diplomatik, savdo, iqtisodiy, madaniy, ijtimoiy hamkorlik qilish yo‘lini tutdi. Xususan, 2010-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston dunyoning 120 dan ortiq davlati bilan diplomatik aloqalar o‘rnatdi. Toshkentda 42 ta davlat elchixonasi, 1 ta bosh konsulxona, 9 ta faxriy konsullik, 10 ta xalqaro tashkilot vakolatxonasi, 5 ta xalqaro moliyaviy tashkilot vakolatxonasi, 3 ta savdo tashkiloti vakolatxonalari faoliyat yuritardi.

Eng muhim voqealardan biri **1992-yil 2-martda** O‘zbekiston xalqaro munosabatlarning to‘la huquqli subyekti sifatida Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a‘zo bo‘ldi. 1993-yil BMT Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida Prezidentimiz I.A.Karimov ma‘ruza qildilar. 1995-yil BMTning 50 yilligi munosabati bilan Bosh Assambleyaning tantanali yig‘ilishida nutq so‘zlagan I.A. Karimov, asosiy e‘tiborni bu tashkilotning faoliyatini yanada kengaytirish bilan bir qatorda, yana mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlik, ekstremizm, terrorizm, narkobiznesga qarshi kurash masalalariga qaratdi. Shu bilan birga, Markaziy Osiyo mintaqasi xalqlari uchun o‘ta dolzarb masala Orol muammosining ko‘tarilishi muhim ahamiyat kasb etdi.

Shu bilan birga, O'zbekiston jahon jamoatchiligini tashvishga solayotgan xalqaro muammolardan biri bo'lgan terrorizm, uyushgan jinoyatchilikka qarshi birgalikda kurashish, diniy ekstremizm masalalariga o'z e'tiborini qaratdi. Davlatimiz rahbari o'tgan vaqt davomida dunyoning ko'pgina notinch mintaqalarida, jumladan, Afg'oniston hududida ildiz otgan diniy aqidaparastlik va terrorizm xavfidan jahon jamoatchiligini birinchilardan bo'lib ogoh etdi. 1993-yil Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida, 1995-yil 2-martida Kopengagendagi xalqaro konferensiyada bu borada o'z takliflari bilan chiqdi.

Afg'oniston hududida ildiz otgan diniy aqidaparastlik va terrorizm xavfidan jahon jamoatchiligini bir necha bor ogoh etdi. 1993-yil Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida, 1995-yil 2-martda Kopengagendagi xalqaro konferensiyada, 1995-yil 15-sentyabrda Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlik masalalariga bag'ishlangan Toshkent sammitida, 1995-yil 24-oktyabrda BMTning 50-yilligiga bag'ishlangan yig'ilishda, 1999-yil 18-noyabrda YeXHTning Istanbul sammitida, 2000-yili BMT Bosh Assambleyasining ming yillik sammitida va boshqa nufuzli anjumanlardagi chiqishlarida O'zbekiston rahbari Afg'onistonning dahshatli vayronkorlik kuchiga ega xalqaro terrorizm o'chog'iga aylanib qolganidan dunyo jamoatchiligini ogohlantirdi va uning oldini olishga chaqirdi. Jahon jamoatchiligini Afg'oniston mintaqasida va xalqaro maydonda sodir bo'layotgan siyosiy jarayonlarda faol bo'lishga chaqirdi.

O'zbekistonda inson huquq va erkinliklariga doir bir qator xalqaro hujjatlar tan olindi. "Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi", "Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida Xalqaro Pakt", "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida Xalqaro Pakt" va "fakultativ Bayonnoma" shular jumlasidandir. O'zbekiston 2010-yilgacha BMT Kotibiyatining inson huquqlari va erkinliklariga doir 21 ta asosiy pakt va konvensiyalariga qo'shilgan edi.

O'sha paytda O'zbekistonni mustaqil davlat sifatida 165 ta davlat tan oldi, ularning 120 tasi bilan diplomatik, siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy aloqalar o'rnatildi. Toshkentda 35 mamlakatning elchixonasi ochildi. O'zbekistonda 88 ta xorijiy mamlakatlar va xalqaro tashkilotlarning, 24 ta hukumatlararo va 13 ta nohukumat tashkilotlarning vakolatxonalari faoliyat ko'rsatdi. Ayni paytda 20 dan ortiq davlatda O'zbekistonning elchixonalari ishlab turibdi. O'zbekiston dunyoning 120 dan ortiq mamlakatlari bilan tashqi savdo aloqalarini o'rnatdi. Mamlakatimiz eksportida AQSh, Turkiya, Belgiya, Yaponiya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Gollandiya, Polsha, Janubiy Koreya Respublikasi, Indoneziya, Yaponiya, Hindiston, Pokiston, Malayziya kabi davlatlar yetakchi o'rin egallamoqda.

1995-yil yanvarda Toshkentda BMT vakolatxonasi bilan hamkorlikda seminar-kengash o'tkazildi. Unda O'zbekiston taraqqiyotining strategik muammolari, o'zaro hamkorlikni yanada chuqurlashtirish yo'llari muhokama etildi. O'zbekiston tashabbusi bilan va BMT rahnamoligida 1995-yil 15-16 sentyabr kunlari Toshkentda Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlik masalalariga bag'ishlangan seminar-kengash bo'lib o'tdi. Xalqaro kengashda ishtirok etgan 31 davlat va 6 xalqaro tashkilotdan kelgan muxtor vakillar mintaq xavfsizligini ta'minlash, mojarolarning oldini olish, integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirishning ishonchli tizimini barpo etish masalalari yuzasidan takliflarini aytdilar.

1995-yil 15-16 sentyabrda Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlik masalalariga bag'ishlangan Toshkent seminar kengashida, 1995-yil 24-oktyabrda BMTning 50 yilligiga bag'ishlangan maxsus tantanali yig'ilishda, 1999-yil 18-noyabrda **YeXHTning Istanbul sammitida**, 2000-yili BMT Bosh Assambleyasining sammitida va boshqa nufuzli anjumanlardagi chiqishlarida O'zbekiston rahbari I.A. Karimov Afg'onistonning dahshatli vayronkorlik kuchiga ega xalqaro terrorizm o'chog'iga aylanib qolganidan dunyo jamoatchiligini ogohlantirdi. Bu xatarning oldini olish bo'yicha ko'plab amaliy choralarni taklif qildi. Shuningdek, Umumjahon xavfsizligi mintaqaviy xavfsizlikka erishishdan boshlanadigan jarayon ekanligi, mintaqalar xavfsizligini ta'minlash yo'li bilangina jahon xavfsizligini ta'minlash mumkinligi alohida ta'kidlandi. Afg'onistondagi urushga barham berish uchun unga tashqi kuchlarning aralashuvini bartaraf etish, qurol olib kirishni ta'qiqlash takliflari ilgari surildi. Ommaviy qirg'in qurollarini tarqatmaslik, qurol savdosini cheklash to'g'risida, Orol dengizining qurib borishi bilan bog'liq ekologik muammoni hal etishga halqaro moliya tuzilmalarini va rivojlangan mamlakatlarni jalb qilish, BMTning tashkilotchilik ishini faollashtirish to'g'risida bir qator takliflarni ilgari surdi.

Birinchi galda xalqaro terrorizmga qarshi kurashda barcha davlatlarni birlashishga da'vat etdi. Aynan ushbu g'oyaning amaliy natijasi o'laroq 2001-yil 28-sentyabrda BMT Xavfsizlik kengashi doirasida terrorchilikka qarshi kurash qo'mitasining tashkil etilishi bilan u amalda o'z ifodasini topdi. Afg'oniston mintaq va xalqaro xavfsizligiga eng katta xavflardan biri ekanligini ta'kidlab, uzoq-yilladan buyon ushbu masala yuzasidan I.A. Karimov tomonidan ilgari surilib kelayotgan 6+2 dasturini 6+3 ga aylantirish tashabbusi bilan chiqdi. Ushbu tashabbus I. Karimovning 2008-yil 3-4 aprel kunlari NAToning Buxarestdagi sammitida ilgari surildi.

O'zbekiston Respublikasi NAToning kollektiv xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan **"Tinchlik yo'lida hamkorlik"** loyahasini 1994-yilning iyulida imzoladi hamda 1995-yilning iyul oyida ushbu dasturga qo'shildi. 1995-2001-yillar mobaynida "Tinchlik yo'lida hamkorlik" dasturi doirasida o'tkazilgan harbiy o'quv mashqlarida O'zbekiston Qurolli Kuchlari

bo'linmasining tinchlikni saqlash kuchlari o'ndan ortiq harbiy o'quv mashqlarida qatnashdilar. O'zbekistonning 1999-yil 23-25 aprel kunlari AQShga hamda NATOning 50 yilligiga bag'ishlab o'tkazilgan tadbirda ishtirok etishi mamlakatimizning ertangi kuni uchun muhim ahamiyat kasb etdi. Prezidentimiz O'zbekiston - NATO munosabatlariga va uning "Tinchlik yo'lida hamkorlik" dasturida hamkorlik qilish, bu NATOga a'zo bo'lish emas. O'zbekiston - NATO munosabatlarining asl mohiyati davlatimizning xavfsizligi va tinchligini ta'minlash, qolaversa, mintaqada barqarorlikni qaror toptirish uchun shart-sharoitni imkon qadar kengaytirish va mustahkamlashdan iborat ekanligini ta'kidlagan edi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonning "Tinchlik yo'lida hamkorlik" Dasturida ishtiroki Markaziy Osiyo mintaqasida kollektiv xavfsizlik va barqarorlikning keng tizimini vujudga keltirishni rejalashtirishda O'zbekistonning ishtirokini kafolatlabdi. Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda, "NATO bilan hamkorlik qilish harbiy-siyosiy voqealardan xabardor bo'lib turish, bu uyushma doirasida amalga oshirilayotgan tadqiqotlar va ishlanmalardan bahramand bo'lish uchun imkon beradi". NATO Bosh kotibi X.Solana va AQShning NATOdagi doimiy vakili R.Xanterning O'zbekistonga tashriflari O'zbekiston va mazkur tashkilot o'rtasidagi tinchlik yo'lidagi siyosatining hamohang ekanligini ham ko'rsatdi.

2000-yil 20-21 aprel kunlari Toshkentda Markaziy Osiyo iqtisodiy hamjamiyati davlatlari boshliqlarining kengashi bo'lib o'tdi. Unda O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston Prezidentlari mintaqaviy xavfsizlik va mamlakatlararo munosabatlarga doir masalalarni muhokama qildilar. To'rt davlat boshliqlari "Terrorchilik, siyosiy va diniy ekstremizm, xalqaro uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash va mintaqada davlatlariga tahdid soladigan boshqa xavf-xatarning oldini olishga qaratilgan hamkorlik to'g'risida shartnoma"ni imzoladilar. Bunday shartnomaning imzolanishi Markaziy Osiyodagi vaziyatdan kelib chiqqan muhim voqea va oqilona qadam bo'ldi.

2000-yil 21-iyunda Moskvada bo'lib o'tgan MDH davlat boshliqlarining Sammitida terrorchilikka qarshi kurash markazini tuzishga qaror qilindi. 2001-yil iyun oyi boshlarida Minsk shahrida bo'lib o'tgan MDH davlat boshliqlarining Sammitida jinoyatchilik, terrorchilik va ekstremizmning turli ko'rinishlariga qarshi birgalikda chora ko'rish masalasi muhokama qilindi. 2001-yil 14-15 iyun kunlari Shanxay hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlar rahbarlarining sammitida terrorchilik, ayirmachilik va ekstremizmga qarshi kurash borasida konvensiya imzolandi.

11.2. O'zbekistonning Yevropa Ittifoqi, Osiyo mamlakatlari va AQSh bilan hamkorlik aloqalari

O'zbekiston 1992-yil fevral oyida tinchlikni mustahkamlash, Inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha katta tadbirlarni amalga oshirayotgan nufuzli xalqaro tashkilot – Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotiga (YeXHT) a'zo bo'ldi. I.Karimov 1992-yil 9-10 iyulda bo'lib o'tgan Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining majlisida ishtirok etdi. 1994-yil 28-30 sentyabrda Toshkentda YeXHTning xalqaro anjumani o'tkazildi. YeXHT Toshkentda va Urganchda atrof-muhitni qayta tiklash bo'yicha seminarlar o'tkazdi. Mazkur xalqaro tashkilot Orol muammosini hal qilishga ko'maklashmoqda. 1995-yil iyulda Toshkentda YeXHTning mintaqaviy byurosi ochildi va faoliyat ko'rsatmoqda. 1995-yil iyul oyida O'zbekiston NATOning "Tinchlik yo'lida hamkorlik" dasturiga qo'shildi. "Tinchlik yo'lida hamkorlik" dasturi doirasida 1995-yilda AQShda, 1997-yili Qozog'iston va O'zbekistonda o'tkazilgan harbiy mashqlarda O'zbekiston harbiy qismlarining ishtiroki zobit va askarlarning harbiy-texnik tayyorgarligini yanada ko'tarishga xizmat qildi. O'zbekiston qo'shilmaslik harakatining a'zosi.

O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri **Yevropa Ittifoqi** davlatlari bilan bo'lib, 1996-yilda keng miqyosdagi hamkorlikni ko'zda tutuvchi Sheriklik va Hamkorlik bitimini tuzgan. Bundan tashqari Yevropa Ittifoqi va mamlakatimiz o'rtasida 20 ga yaqin boshqa turdagi shartnomalar mavjud. Ikki tomonlama munosabatlar ham iqtisodiy, ham siyosiy, ham madaniy sohalarida rivojlanib bormoqda.

Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston orasidagi aloqalar davlatimiz mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq kurtak yoza boshlagan edi. O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining e'lon qilinishi Yevropa Ittifoqi tashkiloti oldiga yosh davlatni tan olish va u bilan diplomatik munosabatlar o'rnatish masalasini qo'ydi. 1992-yil 15-yanvarda Lissabon va Bryusselda qabul qilingan "o'n ikkilar"ning qo'shma Deklaratsiyasi O'zbekiston Respublikasi mustaqilligini e'tirof etdi. Tez orada diplomatik munosabatlar o'rnatildi. 1994-yil noyabr oyida Yevropa Ittifoqining mintaqamizdagi birinchi vakolatxonasi ochildi.

O'zbekiston Respublikasi o'rtasida 1993-yil 8-iyun va 1999-yil 15-sentyabrda "To'qimachilik mahsulotlari savdosi bo'yicha bitim", 1996-yil 14- noyabrda narkobiznesga qarshi kurashda hamkorlik qilish to'g'risida bitim va boshqa bir qator shartnomalar imzolandi.

1996-yil 22-iyunda ikki tomonlama munosabatlar rivojida alohida voqea qayd etildi. Italiyaning Florensiya shahrida bo'lib o'tgan Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlarning navbatdagi Kengashida Yevropa Hamjamiyati va ularga a'zo davlatlar bilan O'zbekiston Respublikasi o'rtasida bitim

imzolandi. Yevropa Ittifoqi tomonidan Yevropa Kengashining ijrochi raisi, Italiya Tashqi ishlar vaziri Lamberto Dini va 15 a'zo davlatlarning Tashqi ishlar vazirlari imzoladilar.

1996-yilning boshlarida O'zbekistonda Britaniya Kengashi bo'limining ish boshlashi hamkorlikni mustahkamlash va kengaytarish yo'lidagi yangi qadam bo'ldi. O'zbekistonning Niderlandiya, Finlyandiya, Avstriya, Belgiya, Shveysariya, Italiya, Ispaniya, Gretsiya, Polsha, Vengriya, Chexiya, Slovakiya, Xorvatiya, Bolgariya kabi Yevropa mamlakatlari bilan siyosiy, diplomatik, iqtisodiy va madaniy aloqalari o'rnatildi va kengayib bormoqda. Shveysariyaning **Altendorf** shahrida **O'zbekiston Savdo** uyining ochilishi muhim voqea bo'ldi. Bu maskan bugungi kunda savdo uyigina bo'lib qolmay, O'zbekistonning Yevropa va jahonda biznes va savdo markazi hisoblanadigan mamlakat – Shveysariyadagi vakolatxonasiga ham aylandi. 1995-yil oktyabrda Jenevada "O'zbekistonda xususiylashtirish: hamkorlik uchun imkoniyatlar" mavzusida konferensiya bo'lib o'tdi. Shu yil noyabr oyida esa Londonda o'tgan "O'zbekistonda biznes" konferensiyasida iqtisodiy islohotlarning xususiylatlari muhokama qilindi.

O'zbekiston jahon iqtisodiyotida integratsiyalashish yo'lidan borib, Jahon banki, Xalqaro Valyuta fondi, Xalqaro moliya korporatsiyasi, Iqtisodiy taraqqiyotga ko'maklashuv tashkiloti va boshqa moliyaviy, iqtisodiy tashkilotlarga a'zo bo'lib kirdi va ular bilan hamkorlikni yo'lga qo'ydi. Shu bilan birga, O'zbekiston BMT doirasidagi ixtisoslashgan muassasalar Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Xalqaro Mehnat tashkiloti, Jahon intellektual mulk tashkiloti, BMTning bolalar fondi, Xalqaro pochta ittifoqi, Elektr aloqasi bo'yicha xalqaro ittifoq, Jahon meteorologiya tashkiloti, Xalqaro olimpiya qo'mitasi kabi yana bir qancha tashkilotlarga a'zo bo'ldi.

Bitim ikki tomonlama munosabatlarning juda keng ko'lamini qamrab olgan. Unda tomonlar o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, savdo munosabatlarini tartibga solish, ijtimoiy, moliya, ilmfan, texnologiya va madaniy sohalarida hamkorlik qilish uchun mustahkam asos yaratish o'z aksini topgan. Shartnomaning amal qilish muddatini uzaytirish sharti bilan 10 yil qilib belgilandi. U 1999-yil 1-iyuldan amalga kirdi. "**Sheriklik va Hamkorlik to'g'risidagi bitim**"da nazarda tutilgan hamkorlikning ustuvor yo'nalishlari xususida qisqacha. Savdo munosabatlarini hech qanday to'siqsiz rivojlantirish maqsadida har ikki tomon o'zaro bojxona soliqlaridan ozod bo'lishga kelishdilar. "Sheriklik va Hamkorlik to'g'risidagi bitim"ning 10-moddasi bojxona to'lovi va soliqlarini butunlay tugatishni nazarda tutmasada, ma'lum muddatga kiritilayotgan tovarlar ustidan import solig'i va cheklovlarni bekor qiladi. O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilib, Yevropa Ittifoqi tomonidan import qilinayotgan mahsulotlar, o'z navbatida,

Yevropa Ittifoqida ishlab chiqarilib, O'zbekiston Respublikasi tomonidan import qilinayotgan mahsulotlar har qanday miqdoriy cheklovlar va teng ta'sirli choralardan holidir. Shu bilan birga, antidempning choralarini zaruriyat taqozo qilganda har ikki tomon 13-moddaga asosan qo'llay olishi mumkinligi ham e'tirof etiladi.

Iqtisodiy hamkorlikning asosiy sohalarini belgilandi. Unga ko'ra "hamkorlik ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, inson resurslarini quvvatlash, qishloq xo'jaligi, energetika, transport, turizm, telekommunikatsiya, atrof-muhitni himoya qilish sohalarida kuchaytirildi". Atrof-muhitni himoya qilish sohasidagi hamkorlik esa bitimning 43-, 44- va 54-moddalarida o'z aksini topgan. Siyosiy jabhadagi hamkorlik bitimning 68-moddasida ifoda etilgan. Demokratiya va inson huquqlari sohasida har tomonlama va izchillik bilan islohotlar olib borish, jamoat tashkilotlari, nodavlat uyushmalarning mavqeini oshirish kabi masalalarga keng o'rin berilgan.

Giyohvandlik moddalari savdosiga qarshi kurash Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston uchun ham hamisha dolzarb muammolardan biri sanalgan. Ma'lumki Yevropa Ittifoqi unga qarshi kurash maqsadida 1991-yil 5.5 mln. ekyu ajratgan bo'lsa, 1997-yil bu mablag' 54 mln taga yetdi. 2000-yil 14-fevralda bo'lib o'tgan Yevropa kengashi esa 2000-2004-yillarga mo'ljallangan 4 yillik dasturni qabul qildi. Maastrixt Shartnomasining 29-modsasida Yevropa Ittifoqiga narkobiznesga qarshi kurashda bir qator vakolatlar berilganligi ham ma'lum. Shu bois "Sheriklik va hamkorlik to'g'risidagi bitim"ning 71-moddasida bu sohadagi hamkorlikka alohida urg'u beriladi.

Yevropa Ittifoqi va O'zbekiston munosabatlari qabul qilingan bitim asosida o'zining ixtisoslashgan tuzilmalariga ham ega. Bitimning 78-79-moddalariga muvofiq, "Hamkorlik Kengashi" tashkil etilgan bo'lib, vazirliklar darajasidagi bu kengash-yilda bir marta yig'iladi va mavjud muammolarni hal etadi. Uning birinchi majlisi 1999-yil 13-sentyabrda bo'lib o'tdi. Shuningdek, 80-modda asosida faoliyat ko'rsatadigan hamkorlik qo'mitalari kundalik vazifalar bilan shug'ullanadi². Bundan tashqari, Yevropa Parlamenti va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi o'rtasida Hamkorlikni ta'minlovchi parlamentlararo qo'mita ham hozirgi kunga qadar faoliyat ko'rsatib kelmoqda.

Yevropa Ittifoqi O'zbekiston bilan o'zaro aloqalarda, ayniqsa, iqtisodiy hamkorlikka alohida e'tibor bilan qaramoqda. O'z navbatida bu tashkilot ham O'zbekiston eksporti uchun hamisha muhim bozor hisoblanadi. Chunonchi, Yevropa andozasidagi yuksak sifatli sanoat mahsulotlariga mamlakatimizdagi talabni hisobga oladigan bo'lsak, o'zaro manfaatdorlik mezonini savdo aloqalarining rivojlanishi uchun yetarli asos bo'la olishini tushinish qiyin emas.

BMT homiyligida ta'lim, fan va madaniyat bilan shug'ullanuvchi xalqaro tashkilot – YUNESKO bilan aloqalari mustahkamlandi. 183 davlat a'zo bo'lgan YUNESKOning bosh maqsadi - barcha xalqlar kelajagining umumiyligi asoslarini ishlab chiqish va rivojlantirish, hozirgi zamon muammolarini yanada chuqurroq o'rnatishga ko'maklashishdir. 1993-yil 29-oktyabrda **O'zbekiston YUNESKOga** a'zo bo'ldi. 1992-yil 15-16-fevral kunlari AQSh davlat kotibi Jeyms Beyker O'zbekistonga rasmiy tashrif buyurdi va ikki davlat o'rtasida diplomatik aloqalar o'rnatildi. 1992-yilda Toshkentda birinchi bo'lib AQShning O'zbekistondagi elchixonasi ochildi. O'zbekiston rahbariyatining 1995-yil AQSh vitse-Prezidenti Albert Gor bilan uchrashuvi davomida O'zbekiston va AQSh o'rtasida teng huquqli va o'zaro manfaatli aloqalar rivojiga hamda MDHdagi xavfsizlikka daxldor masalalar hal etildi. Ayni paytda AQSh O'zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashdagi yetakchilik rolini tan olib, respublikamiz bilan terrorizm, narkobiznesga qarshi kurash, mintaqaviy xavfsizlik va I.Karimovning AQShga tashrifi chog'ida muhokama etilgan boshqa masalalar sohasida teng huquqli hamkorlikni rivojlantirish niyatida ekanligini ma'lum qildi.

O'zbekiston rahbarining 1996-yil iyun oyida AQShga qilgan tashrifidan so'ng O'zbekiston tashqi siyosatida AQSh o'ziga xos o'rin tutdi. Mazkur tashrif davomida O'zbekiston va AQSh o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirish, hamkorlikning huquqiy asoslarini kengaytirish, Markaziy Osiyoda barqarorlik va xavfsizlik masalalarida fikr yuritildi. O'zbekiston Respublikasi bilan Amerika Qo'shma Shtatlari o'rtasida mintaq xavfsizligi, ijtimoiy-iqtisodiy aloqalarga oid masalalarni muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri Sharqiy Osiyo va Tinch okeani havzasi mamlakatlari bilan aloqalar o'rnatish va rivojlantirishga qaratilgan. Bu mamlakatlar orasida Xitoy Xalq Respublikasi bilan davlatlararo aloqa o'rnatish alohida ahamiyatga ega. O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritgan dastlabki paytlardayoq, O'zbekiston va Xitoy o'rtasida diplomatik munosabatlar o'rnatiladi. 1992-yil 2-3 yanvar kunlari XXR tashqi iqtisodiy aloqa va tashqi savdo vaziri Li Lanzin Toshkentda bo'ldi.

Xitoy Xalq Respublikasi 1991-yil 27-dekabrda O'zbekiston Respublikasining mustaqilligini tan oldi. 1992-yil yanvarda esa ikki mamlakat o'rtasida diplomatik munosabatlar o'rnatildi. O'zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasi do'stu-birodar, yaqin qo'shni davlatlar hisoblanib, bu yaqinlik "O'zaro manfaatli munosabatlar, o'zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirish va chuqurlashtirishning asosiy tamoyillari to'g'risida"gi Deklaratsiyada o'z aksini topgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Xitoyga 3 marta rasmiy safari,

shuningdek, Xitoy Xalq Respublikasi rahbarining O'zbekistonga tashriflari chog'ida siyosiy muloqotni rivojlantirish uchun asos qo'yildi.

O'zaro manfaatli hamkorlikning bosh yo'nalishlari belgilandi, ikki mamlakat yetakchilari o'rtasida ishonchli aloqalar o'rnatildi. 2004-yilning iyun oyida Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Xu Szintau davlat tashrifi bilan O'zbekistonda bo'ldi. Bu tashrif chog'ida Prezident Islom Karimov va Xitoy Xalq respublikasi Raisi Xu Szintau O'zbekiston bilan Xitoy o'rtasida do'stona munosabatlar, sherikchilik va hamkorlikni yanada rivojlantirish va mustahkamlash to'g'risidagi deklaratsiyaga imzo chekdilar. Shuningdek, qator hukumatlararo va idoralararo shartnomalar imzolandi.

O'zbekiston "Xavfsizlik belbog'i" tamoyiliga asoslangan Xitoy tashqi siyosatini qo'llab-quvvatlaydi. Bu qo'shma mamlakatlar bilan har tomonlama munosabatlarni rivojlantirish orqali xavfsizlikni ta'minlash va jarayonini tezlashtirish demakdir. Xitoy Xalq Respublikasi esa O'zbekistonda Prezident Islom Karimov boshchiligida amalga oshirilayotgan islohotlar Markaziy Osiyoni yadro qurolidan holi hududga aylantirish, Markaziy Osiyoning umumiy bozorini bunyod qilish bo'yicha davlatimiz tashabusslarini olqishlaydi. O'zbekiston bilan Xitoy o'rtasida savdo-iqtisodiy hamkorlik jadal sur'atlarda rivojlanmoqda. 2004-yili o'zaro savdo-sotiq hajmi deyarli ikki martaga oshdi va 600 million AQSh dollariga yetdi. Ta'lim, fan, texnika, adliya, madaniyat, naqliyot kabi sohalarda keng hamkorlik yo'lga qo'yilgan.

Ikkala mamlakat ham aloqalarni yanada kengaytirish uchun zaxiralarga ega. O'zbekiston bilan Xitoy o'rtasida to'qimachilik, qishloq xo'jaligi, mashinasozlik, neft-gaz, kimyo, kommunikatsiya sohaslarida hamkorlik tobora rivojlanib bormoqda. Xususiyl tadbirkorlik va kichik biznes vakillari o'rtasida aloqalarni rag'batlantirish, savdo-iqtisodiy munosabatlarni yanada liberallashtirish yuzasidan choralar ishlab chiqilmoqda, bu yo'nalishda yuzaga kelayotgan to'siqlarni bartaraf etish masalalari ko'rib chiqilmoqda.

2004-yilning noyabr oyida Pekinda savdo-iqtisodiy va ilmiy-texnik hamkorlik bo'yicha **O'zbekiston-Xitoy** hukumatlararo komissiyaning 6-yig'ilishi bo'lib o'tdi. Unda ko'plab yo'nalishlar, xususan, sarmoya sohasida hamkorlikni bosqichma-bosqich rivojlantirish qayd etildi. Shuningdek, neft-gaz tarmog'i, telekommunikatsiya, qishloq xo'jalik mahsulotlari va ipakni qayta ishlash kommunal xo'jalik borasida Xitoy kompaniyalari ishtirokida qator loyihalar amalga oshirilayotgani qayd etildi. Shu yilning may oyida Toshkent Davlat Sharqshunoslik institutida Konfutsiy nomidagi o'zbek-xitoy instituti ochildi. Xitoy matbuoti ma'lumotlariga ko'ra, Pekindagi Millatlar Markaziy universitetida o'zbek tili bo'limi ochilishi mo'ljallangan. 2005-yilning aprelida esa Pekinda "O'zbekiston Fotosan'atining 125 yilligi" mavzuida foto ko'rgazma tashkil qilindi. Unda milliy fotosan'at asoschilari va ustalarining 150 ga yaqin asarlari havola etilgan. Mart oyida "O'zbekiston

havo yo'llari" milliy aviakompaniyasi chinakkam hamkorlikka xizmat qiluvchi Toshkent-Shanxay aviaqatnovini ochdi. O'zbekistonda Xitoy madaniyat kunlari bo'lib o'tdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Xu Szintau taklifiga ko'ra, 2005-yilning 25-27 may kunlari shu mamlakatga davlat safari bilan bo'ldi. Safar chog'ida o'tkaziladigan muzokaralardan ikki davlat rahbarlari O'zbekiston-Xitoy munosabatlarini rivojlantirish, savdo-iqtisodiy hamkorlikni chuqurlashtirish masalalari, mintaqaviy xavfsizlik masalalari, ikkala tomonni qiziqtirgan xalqaro muammolarni muhokama qildilar.

2004-yildan buyon faoliyat yuritayotgan "Elektron hisoblagich" qo'shma korxonasi "O'zbekenergo" aksiyadorlik jamiyati hamda Xitoydagi "Holley Group" korporatsiyasi hamkorligining amaliy natijasidir. Mazkur korxona sarmoyasining 40 % O'zbekistonga, 60 % Xitoyga tegishlidir. Qo'shma korxona elektr energiyasi sarfini hisoblaydigan turli xil va o'lchamdagi bir fazali va uch fazali elektron hisoblagichlar ishlab chiqarishga ixtisoslashgan. Korxonada ilg'or texnologiyalar asosida tayyorlanayotgan mahsulotlar xonadonlar va tashkilotlar uchun mo'ljallangan bo'lib, yuqori sifati, qulayligi, xalqaro andozalarga mosligi bilan ajralib turadi.

O'zbekistonda Xitoyning foizsiz (12 million AQSh dollari) va imtiyozli (36,3 million AQSh dollari) kreditlari asosida qator ijtimoiy loyihalar ham amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari, Xitoy "Eksimbanki" O'zbekistonga 300 million dollarlik eksport krediti ajratgan. O'zbekiston Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki bilan Xitoy Eksimbanki o'rtasida telekommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirish hamda To'polang GES iga agregat o'rnatish bo'yicha loyihalarni moliyalashtirish to'g'risida ikkita kredit bitimi, "Farg'onazot" OAJ bilan "Grinkul" kompaniyasi o'rtasida qo'shma korxona tuzish to'g'risida ta'sis hujjatlari, "Motor zavodi" da "Grinkul" kompaniyasi ishtirokida dvigatellar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish to'g'risida hamkorlik memorandumini imzolangan.

So'nggi yillarda ikki mamlakat hamkorligida mobil telefon apparatlari ishlab chiqarish bo'yicha hamkorlik memorandumini, "Markazsanoateksport" kompaniyasi tomonidan Xitoyga mis yetkazib berish to'g'risida bitim ham olib borilayotgan amaliy ishlar natijasidir. Shuningdek, "O'zsanoatmash-impeks" kompaniyasi tomonidan Xitoyga paxta yetkazib berish to'g'risida bitim, "O'zkimyosanoat" kompaniyasi bilan "Luyang Lanbin" kompaniyasi o'rtasida anglashuv protokoli, "O'zkimyosanoat" kompaniyasi bilan "Grinkul" kompaniyasi o'rtasida qo'shma korxona tashkil etish to'g'risida bitim imzolangan.

Bundan tashqari, tomonlar o'rtasida yana bir qator muhim bitimlar bo'lib, ular ikki tomonlarni iqtisodiy hamkorlik rivojiga asos bo'lmoqda. Jumladan, "Xitoy va O'zbekiston hukumatlari o'rtasida savdo-iqtisodiy

bitim”, “Ikki tomonlama soliq solinishiga yo‘l qo‘ymaslik to‘g‘risida” bitim, “Xitoy va O‘zbekiston o‘rtasida investitsiyalarni himoya qilish to‘g‘risida”gi bitim “Savdo-iqtisodiy, investitsion va moliyaviy hamkorlikni kengaytirish to‘g‘risida” memorandum shular jumlasidandir.

Ikki tarafning umumiy sa‘y-harakatlari bilan hozirgi vaqtda iqtisodiy hamkorlikning shartnomaviy – huquqiy negizi shakllantirilgan, o‘zaro savdo hajmi faol o‘sib bormoqda, investitsiyalar sohasida, shu jumladan, iqtisodiyotning neft-gaz tarmog‘ida hamkorlik faol rivojlanmoqda, shuningdek, transport-kommunikatsiya jabhasida ham yangi imkoniyatlar paydo bo‘lmoqda. Xususan, **2009-yilda** ikki mamlakat o‘rtasida imzolangan ikki taraflama shartnomalar doirasida O‘zbekistonga jami 1,5 mlrd. AQSh dollari miqdorida Xitoy investitsiyalari jalb qilingan. Mazkur mablag‘lar energetika, kimyo sanoati, geologiya qidiruv, kommunal xo‘jalik, ta‘lim, sog‘liqni saqlash kabi sohalarda loyihalarni amalga oshirishga yo‘naltirilmoqda.

XXR kompaniyalari bilan investitsion hamkorlikning muhim yo‘nalishi hisoblangan neft-gaz sektorini alohida qayd etish lozim. Mazkur tarmoq bo‘yicha hamkorlik ham o‘zining evolyusiyasiga ega. Masalan, bu borada 2005-yilda “O‘zbekneftgaz” kompaniyasi va Xitoy milliy neft-gaz korporatsiyasi (NP) o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar kiritish bo‘yicha hajmi taxminan 600 mln. AQSh dollari bo‘lgan qo‘shma korxona tashkil etish to‘g‘risida bitim imzolandi. 2006-yilda O‘zbekistonda Xitoyning kapital ulushi 100 % bo‘lgan “**NP Silk Road**” sho‘ba kompaniyasi tashkil etilib, u hozirgi vaqtda O‘zbekistondagi Buxoro, Xiva, Farg‘ona va Ustyurt neft-gaz mintaqalarida beshta investitsion blokda geologiya-qidiruv ishlarini amalga oshirishga kirishdi. Bunda Xitoy korporatsiyasi O‘zbekistondagi geologiya-qidiruv ishlariga 5 yil mobaynida 208,5 mln. AQSh dollari miqdoridagi mablag‘larni investitsiya qiladi.

Birinci Prezidentning 2005-yil Xitoyga tashrifi chog‘ida “O‘zbekneftgaz” va Xitoy milliy neft-gaz korporatsiyasi o‘rtasidagi o‘zaro kelishuvga asosan Buxoro viloyatining Jondor tumanidan boshlanadigan O‘zbekiston – Xitoy gaz quvurini qurilishi 2008-yilning iyun oyidan boshlandi. Ushbu loyihaning umumiy qiymati 2 mlrd. AQSh dollarini tashkil etadi va 500 kilometrlik ikkita liniyani qurilishini o‘z ichiga oladi. Ushbu liniyalarning birinchisi 2009-yilning dekabrda, ikkinchisi 2011-yilda qurib bitkazildi.

Davlatlararo iqtisodiy aloqalarda Buyuk Ipak Yo‘lini tiklash strategiyasi doirasida O‘zbekiston - Qirg‘iziston - Xitoy temir yo‘lini qurish va avtomobil magistralini qayta ta‘mirlash loyihasi yaxshi imkoniyatlarga ega. Transzit imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish istiqbollari ham Xitoy - Qirg‘iziston - O‘zbekiston temir yo‘li (Qoshg‘ar - Irkishtom - O‘sh - Andijon - Toshkent) loyihasini amalga oshirish bilan bog‘liq. Loyihaning dastlabki

qiymati 1,2 -1,5 mlrd. AQSh dollarini tashkil etadi. Mutaxassislarning hisob-kitoblariga ko'ra, dastlabki bosqichning o'zida tashiladigan yuklar hajmiyiliga 5 mln. tonnani tashkil etadi, keyinchalik esa, 17-20 mln. tonnani tashkil etishi mumkin. Bu yo'l tovarlarni transportda tashish vaqti va masofasini ilgari mavjud bo'lgan yo'llarga taqqoslaganda tegishli ravishda 7-8 kun va 900 km ga kamaytirish imkonini beradi, bu esa yuk tashish qiymatini kamaytiradi.

Ikki davlat o'rtasidagi do'stlik o'zaro ishonch va siyosiy hamjihatlik savdo-iqtisodiy aloqalar rivojida, hamkorlikda ko'plab qo'shma biznes loyihalarini hayotga tatbiq etishda kuchli rag'batlantiruvchi omil bo'lmoqda. O'zaro tovar ayirboshlash ko'rsatkichi 2008-yilda 1,2 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 2,6 milliard AQSh dollariga yetdi. Bu borada savdo-iqtisodiy sohadagi o'zaro hamkorlik tobora o'sib bormoqda. 2003-yilda ikki tomon tovar ayirboshlash hajmi 216 mln AQSh dollariga teng bo'ldi. O'zbekistonning Xitoyga qilgan eksport 53 mln, import 163 mln AQSh dollarini tashkil etdi. 2001-2004-yillarda Xitoy bilan tovar aylanish hajmi to'rt marotaba oshdi.

O'zbekistonda Xitoy investorlari ishtirokida tuzilgan 122 korxona ro'yxatdan o'tgan. Shulardan 102tasi qo'shma korxona, 20 tasi 100 % Xitoy sarmoyasi hisobidan Xitoy kompaniyalarining 23 ta korxonasi faoliyat ko'rsatmoqda. 2017-yilga kelib Xitoyning O'zbekistonga kiritilgan sarmoyasi hajmi 435 mln AQSh dollarini tashkil etadi. **2011-2017-yillarda o'zaro tovar ayirboshlash** hajmi qariyb to'rt barobar oshgan. 2017-yilning birinchi yarmida o'zaro savdo yanada jadallashib, 59 foiz o'sdi va 2,3 milliard dollarni tashkil etdi. Davom etayotgan global moliyaviy-iqtisodiy inqiroz oqibatida jahon iqtisodiyotidagi umumiy pasayishga va muammolarga qaramay, mamlakatlarimiz o'rtasidagi savdo barqaror sur'atlarda o'sayotganini alohida ta'kidlash joiz.

Investitsiyaviy hamkorlik O'zbekiston va Xitoy o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning eng muhim yo'nalishidir. Ushbu hamkorlik ayni paytda har ikki tomon uchun ustuvor loyihalar xisobidan kengayib, eng muhim barcha yo'nalishlar bo'yicha sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarildi.

Xitoy O'zbekiston iqtisodiyotiga eng ko'p investitsiya kiritayotgan yirik sarmoyadorlardan biridir. O'zlashtirilgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmi 6,7 milliard dollardan oshdi. Bular qatorida Qo'ng'iro't soda zavodi, Dehqonobod kaliyli o'g'itlar zavodini qurish va ishga tushirish, Yangi Angren issiqlik elektr stansiyasi va Angren ko'mir konini texnik qayta jihozlash, Xitoy kompaniyalari bilan hamkorlikda neft, gaz hamda uran konlarini qidirish, razvedka qilish va o'zlashtirishga oid qator qo'shma loyihalar bunday o'zaro manfaatli investitsiyaviy hamkorlikning yaqqol dalillaridir.

2013-yildan boshlab O'zbekistonda "Jizzax" maxsus industrial zonasi tashkil etilib, investorlar uchun misli ko'rilmagan imtiyoz va preferensiyalar joriy qilindi. Bugungi kunda "Jizzax" maxsus industrial zonasida mobil telefonlar, zamonaviy qurilish materallari va boshqa yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda.

Agar raqamlarga murojaat qilinsa, **2016-yilgacha** O'zbekistonda Xitoy sarmoyasi ishtirokida tuzilgan 700 dan ortiq qo'shma korxona mavjud bo'lgan. Ular asosan yengil sanoat, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, axborot texnologiyalari kabi sohalarda ish olib boradi. Toshkent shahrida faoliyat ko'rsatib kelayotgan "Elektron hisoblagich" O'zbekiston - Xitoy qo'shma korxonasi bunga misol bo'la oladi.

O'zbekiston bilan **Koreya Respublikasini** xalqaro huquq me'yorlariga asoslangan an'anaviy do'stlik va hamkorlik aloqalari bog'lab turadi. Koreya Respublikasi Osiyo-Tinch Okeani mintaqasi mamlakatlari orasida birinchi bo'lib O'zbekiston mustaqilligini tan oldi va bu voqea 1991-yil 30-dekabrga to'g'ri keldi. 1992-yil 29-yanvarda diplomatik munosabatlar o'rnatildi.

Koreya Respublikasi mustaqilligimizning ilk davridan boshlab mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarni keng qo'llab-quvvatlab kelmoqda. O'zaro hamkorlik yildan-yilga mustahkamlanib borayotir. Bunda ikki davlat rahbarlarining o'zaro aloqalarni rivojlantirish borasidagi qarashlari o'xshashligi, bir-biriga ishonch va hurmati, hamkorlikdan ikki tomon ham manfaatdor ekani muhim asos bo'lib xizmat qilayotir.

Mustaqil O'zbekistonning oliy darajada dastlabki halqaro bitimlari qatorida Koreya Respublikasi alohida o'rin tutadi. 1992-yil iyunda Birinchi Prezident Islom Karimov mustaqil O'zbekiston rahbari sifatida rasmiy safar bilan shu mamlakatda bo'ldi. 1994-yil iyun oyida esa Koreya Respublikasi rahbari bunga javoban O'zbekistonda bo'ldi. Mazkur sammit chog'ida imzolangan bitimlar mamlakatimizning siyosiy, savdo-iqtisodiy va gumanitar hamkorligi poydevorining tamal toshini qo'ydi. Ikkala mamlakat ham siyosiy, iqtisodiy, madaniy va boshqa sohalarda ikki tomonlama hamkorlikni chuqurlashtirish masalalariga katta e'tibor bilan qaraydi. Barcha sohalarda ikki tomonlama munosabatlarni muvoffaqiyatli rivojlantirishga, mamlakatlar o'rtasida o'zaro biron-bir siyosiy muammolarning yoqligi hamda salmoqli shartnomaviy-huquqiy negiz mavjudligi xizmat qiladi.

Koreya Respublikasi O'zbekistondagi bozor islohotlari va demokratik o'zgarishlar jarayonini faol qo'llab-quvvatlamogda. Shuningdek, mamlakatning ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanishining muhim dasturlarini amalga oshirishda keng moliyaviy – iqtisodiy va texnik ko'mak ko'rsatib keladi. Koreya Respublikasi O'zbekistonning savdo hamkorlaridan va yirik sarmoyadorlaridan hisoblanadi. Janubiy Koreya kompaniyalarining mamlakatimiz iqtisodiyotiga qo'ygan sarmoyalarining yig'indisi 1 milliard AQSh dollaridan oshib ketdi. Shu sarmoyalar tufayli O'zbekistonda

avtomobilsozlik, telekommunikaziya, to'qimachilik va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari bardavom rivojlanmoqda. Koreya Respublikasi O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy loyihalarning yirik kreditori hamdir. Ikkala tomon o'zaro savdo-sotiq hajmini ko'paytirish faoliyatini ijobiy baholab, uni mustahkamlash va chuqurlashtirish yuzasidan kelgusidagi hamkorlikda choralar qabul qilish tarafdori bo'lmoqda.

Koreya Respublikasi Prezidenti No Mu Xyonning 2005-yil may oyida O'zbekistonga tashrifi va davlatimiz rahbarining 2006-yil mart oyida Seulga tashrifi asnosida Strategik sheriklik to'g'risidagi qo'shma deklaratsiya imzolaniib, hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarishning huquqiy asosi yaratildi.

O'zbekiston rahbari ikki mamlakat o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishga qo'shgan ulkan hissasi o'zbek va koreys xalqlari do'stligini mustahkamlash yo'lida qilgan sa'y-harakatlari uchun shunday sharafiga sozovor bo'ldi. Bu safar hamkorlikning huquqiy asosini mustahkamlagani, aloqalarni rivojlantirish uchun imkoniyatlar ochib bergani, ularni yangi mazmun bilan boyitganligi bois ahamiyatli. Savdo-sotiq, sanoat, naqliyot, siyosiy mashvaratlar bo'yicha mavjud hujjatlar Prezidentlarning munosabatlarini yanada chuqurlashtirish to'g'risidagi qo'shma bayonoti bilan boyidi. Turli vazirliklar va idoralar, firma va kompaniyalar o'rtasida, qishloq ho'jaligi, telekommunikaziyalar, ta'lim, turizm va bank-moliya sohasida hamkorlik hususidagi hujjatlar imzolandi.

Bugun biz **“UzDEU” qo'shma korxonasini** zamonaviy mahsulotlarni yangilash bo'yicha to'qimachilik sanoati va ipakchi qayta ishlash sohasida qator loyihalarni amalgam oshirish bo'yicha shartnomalar amalga oshayotganining guvohi bo'lmoqdamiz. Davlat rahbarlarining yakdilligi ikkala mamlakatning aloqalarini mustahkamlashga bo'lgan intilishlarining kattaligi, xalqlarimizning ma'naviy mushtarakligi munosabatlarni rivojlantirishda hal qiluvchi omil bo'ldi. Janubiy Koreya O'zbekistonning yirik savdo-iqtisodiy hamkorlaridan biriga aylandi. 2004-yilda undan avvalgi yilga nisbatan o'zaro tovar aylanmasi 41 foizga o'sdi. 904 Million AQSh dollarini tashkil qildi. Koreya Respublikasi O'zbekiston iqtisodiyotiga qo'ygan sarmoyalari milliard AQSh dollarini tashkil qiladi. Hozirgi paytda O'zbekistonda 127 qo'shma korxona, Janubiy Koreya firma va kompaniyalarining 28 vakolatxonalari faoliyat yuritmoqda. Ko'plab yirik qo'shma loyihalar amalga oshirilmoqda, zamonaviy raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan. **“UzDEU”-Avto** qo'shma korxonasining mahsuloti nafaqat O'zbekistonda, balki mustaqil davlatlar hamdo'stligining aksariyat mamlakatlarida xaridorgirdir.

Yaponiya O'zbekiston mustaqilligini birinchilar qatorida tan olgan davlatlardan. O'zbekiston istiqbolga erishgan ilk yillardan boshlab u mamlakatimiz bilan yaqin hamkorlik aloqalarini o'rnatib, yurtimizdagi keng

ko'lamli islohotlarni qo'llab-quvvatlab kelmoqda. Bosh vazir Jun'ichiro Koidzumining eng ulug' va eng aziz bayramimiz arafasida O'zbekistonga tashrif buyurishida chuqur ramziy ma'no bor. Bu Yaponiyaning O'zbekiston bilan hamkorlikni har tomonlama rivojlantirishga intilishidan, o'zaro munosabatlarni qadrlashidan dalolatdir.

Ta'kidlamoq joizki, O'zbekiston va Yaponiya, jug'rofiy uzoqlikka qaramay, bir-biriga ancha yaqin davlatlardir. Yaponiya O'zbekiston orqali Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorlikni rivojlantirishdan manfaatdor. O'zbekiston uchun Osiyo-Tinch okeani mamlakatlari bilan aloqalarni kengaytirishda Yaponiya bilan munosabatlar muhim o'rin tutadi. Kunchiqar mamlakatning yuqori texnologiyalari va sarmoyasi savdo-iqtisodiy aloqalarni ravnaq toptirishda muhim omil bo'lmoqda.

Yaponiya Bosh vazirining tashabbusi bilan bu mamlakat tashqi siyosatida "Ipak yo'li diplomatiyasi", "Markaziy Osiyo – Yaponiya" muloqot mexanizmi shakllangan. Bu mamlakat Markaziy Osiyodagi integratsiya jarayonlarini keng qo'llab-quvvatlab kelmoqda. Yaponiya Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan siyosiy muloqotlarni faollashtirish, bu yerda mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish, biznes, madaniyat va ilm-fan namoyandalarning aloqalarini kengaytirishga katta qiziqish bilan qaraydi. Shuningdek, Kunchiqar yurt O'zbekiston rahbarining Markaziy Osiyo umumiy bozorini shakllantirish tashabbusini ham yuksak baholaydi. Afg'onistondagi tiklanish ishlarida O'zbekiston bilan yaqindan hamkorlik qilish tarafdori.

Iqtisodiy hamkorlik bo'yicha **O'zbekiston-Yaponiya** va Yaponiya-O'zbekiston qo'mitalari tuzilgan. Ular har yili qo'shma majlis o'tkazib, hamkorlikning ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi, amalga oshirilgan ishlarni sarhisob qilib, istiqbol rejalarini ishlab chiqadi. Yaponiya-O'zbekiston qo'mitasiga Yosiro Mori, Taro Aso singari taniqli siyosatchilar, "Mitsui", "Toshiba", "Toyota" kabi korporatsiyalarning, yirik bank va moliya muassasalarining rahbarlari a'zo bo'lganini alohida ta'kidlash joiz.

Hozir mamlakatimizda o'ndan ziyod O'zbekiston-Yaponiya qo'shma korxonasi faoliyat ko'rsatmoqda. O'zbekistonda Yaponiya Xalqaro hamkorlik agentligi (JICA) va Tashqi savdo tashkilotining (JETRO), "Mitsui", "Mitsubishi", "Sumimoto", "Nishe Iwai", "NeK", "Toyota Suse" kabi 22 yirik korporatsiyaning vakolatxonalari ochilgan. Yaponiya sarmoyasi ishtirokida mamlakatimizda o'ndan ortiq yirik loyiha amalga oshirilyapti. Masalan, Toshguzar-Boysun-Qumqo'rg'on temir yo'lini barpo etish loyihasi uchun Yaponiya hukumati 150 million AQSh dollariga teng miqdorda imtiyozli kredit ajratgan, Bog'ot va Qo'qonda tayyor eksportbop mahsulot ishlab chiqaradigan to'qimachilik majmualari qurilishini moliyalashtirish uchun Yaponiya Xalqaro hamkorlik banki (JBIC) bilan jami 90 million dollarlik kredit shartnomalari imzolangan.

Umuman, o'zaro diplomatiya munosabatlari o'rnatilganidan keyingi davrda Yaponiyaning O'zbekistonga kiritgan sarmoyasi hajmi 2 milliard AQSh dollariga yaqindir. Yaponiya hukumatining "Taraqqiyotga rasmiy yordam" dasturi doirasida 910 million, Yaponiya Xalqaro hamkorlik bankining tijoriy kreditlari orqali yoqilg'i-energetika majmui va to'qimachilik sanoatini rivojlantirish uchun 820 million dollar ajratilgan.

Ijtimoiy-madaniy hamkorlik doirasida 2004-yilning martida Yaponiyaning yetakchi oliy o'quv yurtlaridan biri sanalgan Soka universitetida buyuk shoir va mutafakkir bobomiz Alisher Navoiyga haykal o'rnatilgani va har yili 9-fevral kuni Navoiy kechasi o'tkazilib, haykal poyiga gullar qo'yilishini, 2001-yili mamlakatimiz poytaxtida Yapon bog'i ochilganini, 2003-yilda "Tinchlik qo'ng'irog'i" majmui barpo etilganini, 2005-yilda esa "Xirosima tinchlik toshi" o'rnatilganini, O'zbekistondagi ta'lim va shifo maskanlari zamonaviy texnika va uskunalar bilan ta'minlanib kelayotganini, Yaponiya madaniyati kunlarini o'tkazish yaxshi an'anaga aylanib borayotgani va bu an'ananing qamrovi yil sayin kengayayotganini, ta'lim sohasidagi yaqin aloqalarni alohida ta'kidlash joiz.

Kunchiqar mamlakat O'zbekistonda izchillik bilan amalga oshirilayotgan Kadrlar tayyorlash milliy dasturini izchil qo'llab-quvvatlab kelayotir. Xususan, "O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish" loyihasi uchun grantlar ajratmoqda. Ko'plab maktab, litsey, kollej va oliy o'quv yurtlarida lingafon kabinetlari, kompyuter markazlari ishga tushirilyapti, ta'lim muassasalari zamonaviylashtirilmoqda. Yaponiyaning nufuzli universitetlariga 138 o'zbekistonlik talaba o'qishga yuborilgan. Kunchiqar yurtda malaka oshirgan mutaxassislarimiz soni esa mingga yaqinlashdi. Ayniqsa, Vaseda, Nagoya universitetlari bilan hamkorlik yaxshi yo'lga qo'yilgan.

Akademik doiralar arxeologik tadqiqotlar o'tkazishda izchil hamkorlik qilib kelmoqda. Jumladan, Dalvarzintepani tadqiq qilish bo'yicha tuzilgan O'zbekiston-Yaponiya qo'shma ekspeditsiyasi katta muvaffaqiyatlarga erishdi. Bu yerdagi qadimiy Budda ibodatxonasidan chiqqan I-III asrlarga oid topilmalar Yaponiyada o'tkazilgan maxsus ko'rgazmada katta qiziqish uyg'otdi. Toshkentda Yaponiya madaniyat markazi, "O'zbekiston-Yaponiya" do'stlik jamiyati, O'zbekiston-Yaponiya inson resurslarini rivojlantirish markazi faoliyat ko'rsatmoqda. Yurtdoshlarimiz ularda til o'rganib, kompyuter va biznesga oid bilimni takomillashtirmoqda.

Yaponiyaning Vatauchi maktabida O'zbekistonning bugungi hayoti, tarixi, madaniyati va an'analariga bag'ishlangan tadbirlar o'tkazish an'anaga aylangan. Xususan, O'zbekiston badiiy akademiyasi bilan hamkorlikda yosh o'zbek va yapon rassomlari asarlarining ko'rgazmasi tashkil qilindi. Fukusima shahrida "Fukusima-O'zbekiston" madaniy-iqtisodiy hamkorlik uyushmasi faoliyat yuritmoqda.

Kunchiqar mamlakat urush yillari taqdir taqozosi bilan yurtimizga kelib qolgan va o'zbek zaminida abadiy qo'nim topgan yapon fuqarolariga xalqimiz ko'rsatgan mehr-muruvvatni unutmaydi. Ular xotirasiga atab Toshkentda, poytaxt viloyatining Bekobod, Angren va Yangiyo'l shaharlarida, Buxoro, Andijon va Farg'ona viloyatlarining ayrim shahar va qishloqlarida qurilgan yodgorliklarni har yili ko'plab yaponlar ziyorat qiladi.

2006-yil O'zbekiston-Yaponiya munosabatlari tarixida katta ahamiyat kasb etdi. 2005-yilda ikki mamlakat o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va madaniy-gumanitar hamkorlik aloqalari har tomonlama rivoj topgani barobarida ana shu maqsadga xizmat qiladigan qator rasmiy tashriflar va uchrashuvlar, xalqaro ko'rgazma va taqdimotlar, seminar va forumlar tashkil etildi.

O'zbekistonning Tinch okeani havzasi mamlakatlari Indoneziya bilan davlatlararo aloqalari o'rnatildi. Bu borada O'zbekiston Birinchi Prezidenti I.Karimov boshliq davlat delegatsiyasining 1992-yil iyun oyidagi **Malayziya va Indoneziyaga** safari muhim ahamiyatga egadir. Safar kunlarida O'zbekiston va Malayziya o'rtasida iqtisodiy va texnikaviy hamkorlik to'g'risida bitimlar imzolandi. Shuningdek, O'zbekiston va Indoneziya o'rtasida diplomatak aloqalar o'rnatash bo'yicha qo'shma axborot, ikki tomonlama munosabatlar bo'yicha qo'shma bayonot, iqtisodiy va texnikaviy hamkorlik to'g'risida bitim imzolandi.

O'zbekiston bilan **Singapur** o'rtasidagi munosabatlar tarixi 1992-yilning aprel oyiga borib taqaladi. O'shanda Singapur O'zbekiston mustaqilligini tan olgan. 1997-yilda mamlakatlarimiz o'rtasida diplomatiya munosabatlari o'rnatildi. Prezidentimizning 2007-yilning 24-26 yanvar kunlari Singapurga davlat tashrifi mana shu voqeaning o'n yilligiga to'g'ri keldi. Ikki tomonlama munosabatlarga doir keng ko'lamli masalalar, tomonlarni qiziqtirgan mintaqaviy va xalqaro miqyosdagi muammolar yuzasidan atroflicha fikr almashildi. Tomonlar bir-birining suvereniteti va hududiy yahlitligini hurmat qilish, bir-birining ichki ishlariga aralashmaslik, o'zaro ishonch tamoyillari asosida ikki tomonlama munosabatlarni rivojlantirib borishga kelishib oldilar.

Muzokaralar yakunida qabul qilingan qo'shma bayonotda O'zbekiston va Singapurning xalqaro terrorchilik, narkotrafik, uyushgan transmilliy jinoyatchilik bilan bog'liq muammolarga qarashlari o'xshashdir. Bu muammolarga qarshi kurashda yaqindan hamkorlik qilish mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlashning muhim omili ekanligi borasida ham ishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, BMT, Atom energiyasi bo'yicha xalqaro agentlik, Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar doirasida hamkorlik muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlandi. Xususan, O'zbekistonni Markaziy Osiyodagi yadro qurolidan xoli hudud, deb e'lon qilish borasidagi tashabbusini Singapur tomoni qo'llab-quvvatlab kelmoqda.

Ayni paytda Janubi-Sharqiy Osiyoda yadro qurolidan xoli hudud barpo etishda Singapur muhim o'rin tutayotgani qayd etildi.

Ikki mamlakat delegatsiyalarining O'zbekiston Prezidentining Singapur Bosh vaziri Li Syan Lun rahbarligida o'tgan kengaytirilgan tartibdagi muzokarasida sanoatga, jumladan, neft-kimyo, farmatsevtika va elektron mahsulotlar ishlab chiqarish sanoatiga zamonaviy texnologiyalarni jalb qilish, yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarish va ularni uchinchi davlatlarga eksport qilish bilan bog'liq sohalarida o'zaro hamkorlikni kengaytirish ikki tomon uchun ham foyda keltirishi qayd etildi. Singapur sammitida o'zaro munosabatlarning huquqiy poydevorini mustahkamlashga kelishib olindi. Prezident Islom Karimov va Bosh vazir Li Syan Lun O'zbekiston Respublikasi hukumati bilan Singapur Respublikasi hukumati o'rtasida iqtisodiy va gumanitar sohalarida hamkorlik to'g'risidagi bitimni imzoladilar.

Mamlakatimiz har tomonlama diplomatik, siyosiy, iqtisodiy aloqalarni toboro kengaytirib bormoqda. 1992-yil 27-28 iyun kunlari **Pokiston** Islom Respublikasi Bosh vaziri Muhammad Navoz Sharifning O'zbekistonga rasmiy davlat tashrifi doirasida ikki davlat o'rtasidagi aloqalarga asos solindi. 1992-yil 24-25 noyabr kunlari respublikamiz Prezidenti Islom Karimovning **Eron** Islom Jumhuriyatiga rasmiy davlat tashrifi O'zbekiston va Eron o'rtasida davlatlararo aloqalarga asos soldi. Shu yili O'zbekiston Prezidenti I.Karimov boshliq davlat delegatsiyasi rasmiy tashrif bilan **Saudiya Arabistoni**, **Misr**da bo'ldi va ular bilan davlatlararo munosabatlarning asoslari to'g'risida shartnomalar imzolandi. 1992-yil 6-fevralda O'zbekiston Pokiston, Eron va Turkiya tomonidan tuzilgan iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (EKO)ga a'zo bo'ldi.

Mustaqil O'zbekistonni Osiyodagi yirik davlat – **Hindiston** bilan aloqalari-yildan-yilga kengayib bormoqda. Bunga 1992-yil 12-13 oktyabr kunlari Hindiston tashqi ishlar vaziri R.L. Bxatiya davlat tashrifi bilan O'zbekistonga kelishi diplomatik aloqalarga asos soldi. Mustaqillik yillarida respublikamizda 25 dan ortiq hind-o'zbek qo'shma korxonalari samarali ish olib bormoqda. Masalan, Farmatsevtika, qurilish, to'qimachilik, servis xizmati jabhalarida tashkil etilgan "Surxon Adjanta farma", "Tata Projekts LTD", "Gufik Avitsenna" va boshqalar.

O'zbekiston mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab chet mamlakatlar bilan teng huquqli hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'ydi. Mustaqillikning dastlabki kunlaridan e'tiboran mamlakatimiz jahon hamjamiyatiga kirishga intila boshladi. Jumladan, mamlakatimiz mustaqilligini birinchi bo'lib tan olgan mamlakat bu **Turkiya Respublikasi** edi. 1991-yil 16-19 dekabr kunlari I.Karimov boshliq O'zbekiston davlat delegatsiyasi Turkiyada bo'ldi. Safar chog'ida O'zbekiston Respublikasi bilan Turkiya jumhuriyati o'rtasidagi davlatlararo munosabatlarning asoslari

va maqsadlari to'g'risida shartnoma, konsullik vakolatxonalarini ayirboshlash to'g'risida Protokol, iqtisodiy va savdo sohasidagi hamkorlik to'g'risida bitim, madaniyat, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, sport va turizm sohasidagi o'zaro hamkorlik to'g'risida bitim, transport va kommunikatsiyalar sohasidagi hamkorlik to'g'risida bitim, axborot ayirboshlash, televidenie va radio eshittirish bo'yicha hamkorlik qilish haqida protokollar va boshqa hujjatlar imzolandi.

11.3. O'zbekistonning geosiyosiy va geoiqtisodiy o'rni. MDH, ShHT va Markaziy Osiyo doirasidagi siyosati

O'zbekistonning Markaziy Osiyodagi mavqei va imkoniyatlari xususida fikr yuritish joiz. Albatta, bunday imkoniyatlar ahamiyati subyektiv baholar bilan belgilanmaydi, balki strategik xususiyatga ega bo'lgan obyektiv omillarga asoslanadi. Bunda quyidagi omillarga e'tibor qaratish muhim:

Birinchidan, mamlakatning joylashuv xususiyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston, Markaziy Osiyoning boshqa mamlakatlaridan farqli o'laroq, jahon miqyosidagi yoki mintaqaviy yirik davlatlarning birontasi bilan ham bevosita chegaradosh emas. Geosiyosiy nuqtayi nazardan bu, shubhasiz, muhim ustunlikdir. Boshqa tomondan, O'zbekiston mintaqaning besh mamlakati bilan umumiy chegaraga ega bo'lgan yagona davlat hisoblanadi. O'zbekiston Markaziy Osiyoning o'rtasida, qoq markazida joylashganligi aynan shu holat bilan belgilanadi.

Ikkinchidan, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy potentsialning nufuzi ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, Markaziy Osiyoda qachonlardir mavjud bo'lgan va davlatchilik, fan, madaniyatning rivojlanishida sezilarli iz qoldirgan barcha asosiy davlat tuzilmalarining poytaxtlari hozirgi O'zbekiston hududida joylashgan. Samarqand, Buxoro, Xiva, Qo'qon va Toshkent madaniyatlarining sivilizatsion ta'siri o'tmishda mamlakat hududidan tashqarida ham juda kuchli bo'lgan. Bu shaharlar asrlar davomida Markaziy Osiyoda va Yevrosiyoning boshqa hududlarida islom ta'limi, ilohiyoti va diniy rahbariyatining markazlari bo'lib kelgan.

O'zbekiston mintaqada eng rivojlangan iqtisodiy salohiyat, kommunikatsiyalar infratuzilmasi va malakali mehnat resurslariga ega davlat. U, shuningdek, tabiiy resurslarga ham boydir. Bu resurslarning aksariyati o'z ko'rsatkichlariga ko'ra betakror. Ekspertlarning ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda 50 nomdagi mineral resurslar qazib olinadi. Ularning baholangan qiymati 3,3 trillion AQSh dollarini tashkil etadi. Mamlakat oltin ishlab chiqarish bo'yicha jahonda oldingi o'rinlarda (qazib olish bo'yicha yettinchi va zaxirasi bo'yicha to'rtinchi o'rinda) turadi. O'zbekistonda rangli metallarning qirqqa yaqin koni bor. Oltinning balans zaxiralari 5,3 ming

tonnani tashkil etadi. O'zbekiston mis va uran ishlab chiqarish bo'yicha jahonning peshqadam o'n mamlakati qatoriga kiradi. U kumush, rux, qo'rg'oshin va volfram zaxiralari bo'yicha ham jahonda oldingi o'rinlardan birini egallaydi.

Mamlakat ancha katta energetik salohiyatga ega. Mutaxassislarning fikricha, tekshirilgan tabiiy gaz zaxiralari mamlakat ehtiyojlarini uzoq-yillarga qoplaydi. O'zbekiston hududida umumiy zaxiralari to'rt milliard tonnadan ko'proq bo'lgan 160 dan ortiq neft konlari mavjud. Kondensatsiyalangan gaz zaxiralari 630 milliard tonnani, tabiiy gaz zaxiralari esa – 5,5 trillion kubometrni tashkil etadi. Aniqlangan ko'mir zaxiralari 2 milliard tonnadan ortiq. O'zbekiston paxta yetishtirish bo'yicha jahonda oldingi o'rinlardan birini egallaydi. Ushbu strategik xom ashyoni eksport qilishda O'zbekiston jahonda anchagina ustun mavqeyga ega.

Ko'rsatilgan omillar majmui O'zbekistonning mintaqadagi nafaqat mavqeini, balki Markaziy Osiyodagi holat uchun uning alohida mas'uliyatini ham belgilaydi. Yuqorida zikr etilgan demografik, geosiyosiy va geoiqtisodiy omillarga ko'ra, bu mamlakat mintaqadagi har bir davlat va butun Markaziy Osiyo barqaror rivojlanishidan ko'proq darajada manfaatdordir. Ko'p jihatli mintaqaviy hamkorlikning muvaffaqiyatli rivojlanishi avvalo O'zbekiston manfaatlariga mos keladi. Ayni vaqtda, aynan O'zbekiston o'z o'rnini va mavqeiga ko'ra Markaziy Osiyodagi integratsiya jarayonlarining borishiga ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston va MDH. 1991-yil 8-dekabrda Belorussiyaning Belovejskoe Pushche qarorgohida uch davlat Rossiya, Ukraina, Belorussiya Mustaqil Davlatlar hamdo'stligini tuzish to'g'risidagi shartnomani imzoladilar. Shartnomada SSSRning mavjudligi va SSSR Konstitutsiyasi to'xtatiladi, deb e'lon qilindi. 1991-yil 21-dekabrda Olma-otada Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Qozog'iston, O'zbekiston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston, Ozarbayjon, Armaniston, Moldaviya davlat boshliqlarining kengashida ushbu davlatlarning MDH ga a'zo bo'lganligi to'g'risidagi bayonot qabul qilindi. 1992-yil 15-may kuni Toshkentda MDH mamlakatlari rahbarlarining navbatdagi kengashi bo'lib o'tdi.

Toshkent Kengashida bir qator hujjatlar imzolanadi. 1993-yil yanvarda Minskda MDH davlatlari boshliqlarining uchrashuvi bo'ldi. Unda MDH ning Nizomi imzolanadi va MDHning huquqiy rasmiylashtirish jarayoni yakunlandi. 1993-yil 24-sentyabrda Moskvada MDH davlatlari boshliqlarining Kengashi bo'lib o'tdi. Unda MDH doirasida iqtisodiy ittifoq barpo etish masalasi muhokama etildi va iqtisodiy ittifoqni tuzish haqidagi shartnoma imzolandi. 1994-yil 21-oktyabrda Moskvada MDH davlat boshliqlarining Kengashi bo'lib o'tdi. Kengashda Iqtisodiy ittifoqning Davlatlararo iqtisodiy qo'mitasi (DIQ) tuzildi.

Shuni qayd etish zarurki, 1991–2001-yillarda MDH davlat boshliqlarining 30 ga yaqin kengashi bo‘lib, ularda hammasi bo‘lib iqtisodiy, ijtimoiy, harbiy-siyosiy, tashkiliy va umumiy sohalarga oid 1300 ga yaqin masalalar muhokama etilib, tegishli hujjatlar imzolandi. 1993-yil MDH davlatlari bilan imzolangan “Iqtisodiy ittifoq” haqidagi shartnoma ham bu davlatlarning iqtisodiy taraqqiyoti va o‘zaro hamkorliklarining yanada mustahkamlanishiga katta ta’sir ko‘rsatdi.

Shuningdek, O‘zbekistonning **Ukraina, Ozarbayjon, Gruziya, Moldova, Belorussiya, Rossiya Federatsiyasi** bilan mustaqillik yillarida o‘zaro manfaatli va teng huquqli hamkorlik yaxshi samara bermoqda. Mamlakatimiz Boltiq bo‘yi davlatlari bilan har tomonlama aloqalarni rivojlantirish tarafdori. Bu davlatlar o‘rtasidagi muammolar, ularni yechish uchun ushbu mamlakat rahbarlari davlatlararo kengashlar o‘tkazib, muhim masalalarni ya’ni do‘stlik va hamkorlik to‘g‘risida shartnoma, diplomatik munosabatlar o‘rnatish to‘g‘risida protokol va savdo-iqtisodiy hamkorlik bitimlari imzolangan.

Mustaqillik yillarida Birinchi Prezident I.A. Karimov Ukrainaga bir necha bor safar qildi. O‘tgan davrlar mobaynida O‘zbekiston bilan Ukraina o‘rtasida siyosiy, iqtisodiy, texnikaviy, madaniy aloqalar yo‘lga qo‘yildi. Ikki davlat o‘rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi yildan-yilga oshib bormoqda. Hozirgi kunda O‘zbekistonda 20 dan ortiq o‘zbek-ukraina qo‘shma korxonalari faoliyat ko‘rsatmoqda. **O‘zbekiston - Belorussiya Respublikasi** o‘rtasida davlatlararo munosabatlarning asoslari to‘g‘risida shartnomalar asosida 1991-yildan boshlab ish yuritmoqda. Ikki davlat o‘rtasida daromad va mulklardan ikki tomonlama o‘zaro soliq olmaslik, avtomobil, temir yo‘l, havo yo‘li va pochta aloqasi bo‘yicha hamkorligini chuqurlashtirishda yangi bosqich bo‘ldi.

O‘zbekistonning Gruziya, Moldova davlatlari bilan ikki tomonlama davlat aloqalari yo‘lga qo‘yilgan. Respublikamiz bilan Gruziya o‘rtasidagi qadimiy aloqalarni tiklash muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. Ikki mustaqil davlat o‘rtasida do‘stlik va hamkorlik, sarmoyalarni o‘zaro himoya qilish va rag‘batlantirish, fan-texnika, bank, qishloq xo‘jaligi, bojaxona, xalqaro transport aloqalari, erkin savdo va ishlab chiqarish, maorif, madaniyat, sport, sog‘liqni saqlash, sayyohlik, atrof-muhit muhofazasi, pochta aloqasi, soliq, bojaxona tizimi, jinoyatchilikka qarshi kurash kabi 30 dan ortiq hukumatlararo va muassasalararo bitim va hujjatlar imzolangan.

O‘zbekistonning Boltiq bo‘yi davlatlari bilan o‘zaro hamkorligi katta ahamiyatga ega. Bunga O‘zbekiston bilan **Litva, Latviya va Estoniya** Respublikalari o‘rtasidagi ikki tomonlama hamkorlikni rivojlantirish va chuqurlashtirish to‘g‘risidagi qo‘shma Deklaratsiyasining imzolanishi bu davlatlar bilan bundan keyingi aloqalarni rivojlanishini yangi bosqichga ko‘tardi. O‘zbekiston bu davlatlarga rangli metallar, ipak paxta, neft va

boshqa mahsulotlar eksport qiladi. Respublikamiz Litva, Latviya va Estoniyadan elektr mashinalari, ularning ehtiyot qismlari, shakar, efir moyi, qora metall, sut mahsulotlari, mebel sanoati mahsulotlarini sotib oladi. O'zaro hamkorlikka asosan Toshkentda bu davlatlarning qo'shma korxonalari ish yuritmoqda.

Ayniqsa **O'zbekiston va Rossiya** o'rtasidagi 1992-yil o'rnatilgan diplomatik aloqalardan so'ng siyosiy, iqtisodiy sohalarida 150 dan ortiq shartnomalar imzolangan. Rossiya Federatsiyasi bosh vaziri V.Chernomirdin, keyinroq E.Primakov 1998-yil Rossiya Federatsiyasi Prezidenti B.F.Isin, 1999-yil dekabr va 2000-yil may oyida Prezident V.V.Putinning O'zbekistonga qilgan tashriflari Rossiya va O'zbekistonning o'zaro iqtisodiy hamkorliklarini yo'lga qo'yishda yangi davrni boshlab berdi. 2003–2004-yillarda Rossiya va O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlar yana ham mustahkamlandi. Jumladan, Rossiya davlati xavfsizlik kengashining raisi, Mudofaa, Tashqi ishlar, Transport vazirlari o'zbekistonlik davlat rahbarlari bilan muhim masalalar bo'yicha bitimlar tuzdi. 16 iyun kuni I.Karimov va V.Putin uchrashuvi natijasida strategik hamkorlik to'g'risida bitim tuzildi.

V. Putinning Rossiya Prezidenti etib saylanishi, Rossiya va O'zbekiston o'rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga ko'tardi. V. Putin qisqa muddatda O'zbekistonda ikki marta – 1999-yil 10-11 dekabrda va 2000-yil 18-19 may kunlarida davlat tashrifi bilan keldi. Tashrif davomida ikki mamlakat Prezidentlari va rasmiy delegatsiyalari o'rtasida savdo iqtisodiy aloqalarni yanada kengaytirish xarbiy va xarbiy texnikaviy hamkorlik, xavfsizlik, jumladan, Afg'onistondagi vaziyatni barqarorlashtirish, xalqaro terrorchilikka qarshi birgalikda kurashish va boshqa masalalar muhokama etildi.

O'zbekiston bilan Rossiya o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi 2000-yilda bir milliard AQSh dollarini tashkil etdi. O'zbekistonda 520 ta O'zbekiston-Rossiya qo'shma korxonasi, shuningdek, Rossiya Federatsiyasi firma va kompaniyalari ro'yxatga olingan. Rossiyada esa O'zbekiston sarmoyasi ishtirokida tushilgan 250 ga yaqin qo'shma korxona mavjud. O'zbekiston Rossiyadan mashinalar va jihozlar, kimyo mahsulotlari va plastmassa, qora metall va boshqa tovarlar sotib olib, Rossiyaga turli mashina va jihozlar, paxta tolasi, oziq-ovqat mollarini eksport qiladi.

O'zbekiston Prezidenti I.Karimovning 2001-yil 3-5 may kunlari, 2004-yil aprel oyida Rossiyaga tashrifi va Rossiya Prezidenti V. Putinning 2004-yil iyun oyida O'zbekistonga tashrifi ikki davlat o'rtasidagi hamkorlikni yangi tog'onaga ko'tardi. 2001-yilda MDH tashkil topganligining 10 yilligiga bag'ishlangan yig'ilishda savdo, iqtisodiy, ta'lim, madaniyat, soliq, bojxona sohalarida Rossiya bilan shartnomalar imzolanadi. Bugungi kunda MDH davlatlari, xususan, Ukraina, Belorussiya, Moldova, Boltiq bo'yi

respublikalari ham O'zbekiston bilan teng sherikchilik asosida o'zaro hamkorlik qilmoqdalar.

2004-yil 16-iyunda O'zbekiston Respublikasi va Rossiya Federatsiyasi o'rtasida strategik sherikchilik to'g'risida bitim imzolandi. Mazkur 2005-yil 14-noyabrda ittifoqchilik munosabatlari to'g'risida shartnoma hujjatlari o'zaro xavfsizlikni ta'minlash, global tahdidlarga qarshi harakat qilish, siyosiy, iqtisodiy va gumanitar sohalaridagi hamkorlikni kengaytirishga qaratilgan mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi. "O'zbekneftgaz" milliy xolding kompaniyasi bilan "Lukoil" neft kompaniyasi OAJ hamda "Gazprom OAJ" o'rtasida mahsulot taqsimotiga oid bitim imzolandi. Bu hujjat Rossiya tomonidan O'zbekiston yoqilg'i-energetikasi sohasiga 2.5 milliard AQSh dollari miqdorida investitsiya kiritishni nazarda tutadi. Ikki davlat o'rtasidagi savdo hajmi 2004-yilda 1 milliard 642 million AQSh dollarini tashkil etdi.

2008-yil 5-6 fevral kunlari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov 5-6 fevral kunlari rasmiy tashrif bilan Rossiya Federatsiyasida bo'ldi. Muzokaralar yakunida O'zbekiston Respublikasi va Rossiya Federatsiyasi Prezidentlarining qo'shma bayonoti, O'zbekiston Respublikasi hukumati bilan Rossiya Federatsiyasi hukumati o'rtasida 2008–2012-yillarga mo'ljallangan iqtisodiy hamkorlik dasturi hamda Aviasozlik sohasida hamkorlik to'g'risidagi bitim, O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi bilan Rossiya Federatsiyasi Tashqi ishlar vazirligi o'rtasida 2008-yilga mo'ljallangan hamkorlik dasturi imzolandi.

O'zbekiston va Markaziy Osiyo davlatlari. O'zbekistonning **Markaziy Osiyo** respublikalari bilan olib borayotgan o'zaro hamkorligi yanada diqqatga sazovordir. Xususan, O'zbekiston va Qozog'iston davlatlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik mustaqillik yillarida yanada kengaygan. Jumladan, 1994-yil yanvar oyida Qozog'iston Prezidenti N.Nazarboevning O'zbekistonga tashrifi natijasida, "**Yagona iqtisodiy hudud**" to'g'risidagi shartnomaga imzo chekdilar. Bu shartnomaga keyinchalik Qirg'iziston va Tojikistonning ham kirishi Markaziy Osiyo mintaqasida iqtisodiy integratsiya jarayonining chuqurlashuviga katta imkoniyat yaratdi.

Markaziy Osiyo mintaqasida xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash uchun O'zbekiston davlati rahbariyati qat'iyat bilan harakat qilib kelmoqdalar. Masalan, I.A. Karimov tashabbusi bilan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining 1993-yil 4-yanvarda Toshkentdagi tarixiy uchrashuvi ushbu davlatlar hayotida muhim voqea bo'ldi. Uchrashuvda mintaq taqdiriga taalluqli masalalar birinchi marta muhokamaga qo'yildi. Orol dengizini saqlab qolish bo'yicha xalqaro jamg'arma tuzish to'g'risida qaror qabul qilindi. Shunday uchrashuvlar bir yilda ikki marta (1993-yil, mart, Qizil-O'rda, 1994-yil, yanvar. Nukus; 1994-yil, aprel. Cho'lpon-ota, 1995-yil, mart. Tashhovuz; 1996-yil, yanvar. Ko'kchatov; 1997-yil, yanvar,

Bishkek; 1997-yil dekabr, Oqmola; 1998-yil mart Toshkent) kengashlarida mintaqadagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va harbiy masalalar to'g'risida shartnomalar, bitimlar imzolandi.

1995-yil 3-martda Toshhovuzda Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining uchrashuvi bo'ldi. 1995-yil 14-aprel kuni Chimkentda O'zbekiston, Qirg'iziston, Qozog'iston Prezidentlarining uchrashuvi bo'ldi. Tojikiston va Afg'oniston chegarasidagi vaziyat haqida maslahatlashib olindi. Qabul qilingan Bayonotda Tojikiston muxolifat kuchlari tomonidan 1995-yil 7-aprelda qilingan qon to'kishga olib kelgan hujum qoralandi. 2000-yilgacha dastur ma'qullandi. 1995-yil 15-dekabrda Jambulda o'tkazilgan davlatlararo Kengash majlisida, 1997-yil 9-10 yanvar kunlari Bishkekda va 1997-yil 12-dekabr kuni Qozg'istonning yangi poytaxti Ostona (Oqmola) shahrida Markaziy Osiyo davlat rahbarlari uchrashdilar. 1998-yil 5-6 yanvarda Ashxobodda Turkmaniston, O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston Prezidentlarining uchrashuvi bo'lib o'tdi. Besh davlatning milliy manfaatlariga, mintaqadagi xavfsizlik va barqarorlikka mos keladigan do'stona, teng huquqli va o'zaro foydali munosabatlarni chuqurlashtirishga sodiq ekanligi tasdiqlandi. Tojikiston Prezidenti I.Rahmonov mazkur yagona iqtisodiy hududga Tojikiston ham qo'shilishini bildirdi.

2000-yil 20-21 aprelda Toshkentda O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston Prezidentlarining uchrashuvi bo'lib o'tdi. Unda 1999-yildagi Qirg'iziston bilan bog'liq fojialar ko'rib chiqildi. Sammit qatnashchilari xalqaro terrorchilik, diniy va siyosiy ekstremizm, mintaqa barqarorligiga tahdid soluvchi omillarga qarshi kurash to'g'risidagi shartnomaga imzo chekdilar. 2001-yilning 1-haftasida O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston Prezidentlari Olma-ota shahrida uchrashdilar. Majlisda I.Karimov Markaziy Osiyo Respublikalari Iqtisodiy Hamjamiyati Forumini chaqirish to'g'risida taklif kiritdi. 2002–2003-yillarda ushbu Sammit o'z ishini davom ettirdi. I.Karimov "Turkiston umumiy uyimiz" degan g'oyani ilgari surdi. 1-navbatda, ijodkor ziyolilar-yozuvchilar, tarixchilar va boshqalarning e'tiborini Turkiston tarixiy birlik tuyg'usini qaytadan tiklashga qaratdi. I.Karimov tomonidan 1995-yil 5-mayda Oliy Majlis 2-sessiyasida "**Turkiston-umumiy uyimiz**" shiorining ilgari surilishi, uning mazmuni va ko'zlangan maqsad mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashdir. Toshkentda 29-noyabr kuni Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvi bo'lib o'tdi.

Birgina Qozog'iston Respublikasi bilan hamkorlik misolida oladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov 2008-yil 22-24 aprel kunlari rasmiy tashrif bilan Qozog'iston Respublikasida bo'lishi mamlakatlar yangi tarixida o'ziga xos davrni boshlab berdi. O'zbekiston bilan Qozog'iston o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarda 1997-yilda imzolangan

Erkin savdo to'g'risidagi bitimga amal qilinar edi. So'nggi yillarda o'zaro tovar ayirboshlash ko'rsatkichi jadal o'sib bormoqda. Xususan, 2006-yilda 39,1 foizlik o'sish qayd etilgan bo'lsa, 2007-yilda o'zaro savdo hajmi 63,3 foiz yuksalib, 1 milliard 193,3 million AQSh dollarini tashkil etdi. Ya'ni, 2007-yilda mamlakatlarimiz ilk bor 1 milliardlik dovondan oshdi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, bunda O'zbekistonning ijobiy saldosi 129,5 million AQSh dollaridan iborat bo'lgan.

2008-yil 22-24 aprel kunlari bo'lib o'tgan uchrashuvlar paytida mamlakatlar o'rtasida 2006–2010-yillarga mo'ljallangan Iqtisodiy hamkorlik dasturi va 2007–2016-yillarga mo'ljallangan Iqtisodiy hamkorlik strategiyasi qabul qilingan. Mazkur hujjatlar savdo, suv-energetika majmui, sarmoya, moliya, transport, kommunikatsiyalar, bo'xona va innovatsiya borasida ikki tomonlama hamkorlikning istiqbolli yo'nalishlarini o'zida mujassam etgan.

Birinchi Prezident Islom Karimovning 2007-yil oktyabr oyida Ashxobodda bo'lib o'tgan uchrashuvlar va imzolangan hujjatlar O'zbekiston bilan Turkmaniston o'rtasidagi yangicha munosabatlarni qaror toptirish, uni sifat jihatidan yangi pog'onaga ko'tarish uchun poydevor bo'ldi. 2008–2012-yillarga mo'ljallangan iqtisodiy hamkorlik to'g'risidagi bitim va dastur ushbu sohadagi istiqbolli vazifalarning ijro etilishini ta'minlashiga shubha yo'q.

Shu bilan birga, Markaziy Osiyo mintaqasida Orol dengizi suvidan oqiloana foydalanish, mintaqada ekologik vaziyatni asrashga qaratilgan pozitsiyamiz so'ngi 20-yil mobaynida jahon jamoatchiligining diqqat e'tiborida bo'lib kelmoqda. 2009-yil 28-aprel kuni Qozog'iston Respublikasining Olma-ota shahrida Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi ta'sischi davlatlari rahbarlarining uchrashuvida u yana bir bor o'z aksini topdi. Sammit ishida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov ishtirok etdi va ushbu masala yuzasidan o'zining qat'iy fikr-mulohazalarini bildirdi.

Mintaqa davlatlarning tarixiy taqdirlari va geosiyosiy holatlarining mushtarakligi, ularning iqtisodiy, savdo-sotiq, siyosiy va ma'naviy hamkorligini kengaytirish, inqirozli holatlardan tezroq chiqib olish, MDH muammolari bo'yicha o'z vaziyatlarini belgilash yo'llarini axtarishga intilayotganligini anglash lozim. Bu, ayniqsa, Tojikistondagi fuqarolar urushini tezroq tinch, kelishuv yo'li bilan bartaraf etish bo'yicha O'zbekiston Prezidenti I.A. Karimovning sa'y-harakatlari BMT hamda Yevropa Xavfsizlik va hamkorlik tashkilotiga a'zo mamlakatlar davlat va hukumat boshliqlarining oliy darajadagi anjumanlarida so'zlagan nutqlarida o'z aksini topmoqda.

Keyinchalik ushbu tashkilot YevrAzES nomi bilan yuritila boshlandi va "Markaziy Osiyo hamkorligi" tashkiloti ayni bir hil maqsad hamda vazifalarni o'z oldilariga qo'rganini ko'zda tutib, bu tashkilot faoliyati osonlashtirildi, xarajatlar kamaytirildi. Yevrazes – iqtisodiy hamkorlikning

yangi sharoitlarida yangi shakl va yangi yo'nalishlarni topishning ijobiy misollaridan biri ekanligi ma'lum bo'lmoqda. Masalan: 2006-yil davomidayoq boj tariflarini unifikatsiyalash, uchinchi mamlakatlardan kiritilayotgan mahsulotlarga boj olish masalalari hozirning o'zidayoq 60 foizga bajarilganligi buning dalilidir.

Markaziy Osiyo respublikalarining diqqat markazida turgan xalqaro terrorizmga qarshi jipslashish masalasi mintaqadagi respublikalar rahbarlarining 2000-yil 20-23 aprel kunlari Toshkentda Prezidentning Do'rmon qarorgohida bo'lib o'tgan uchrashuvda yana yuzaga chiqdi. O'zbekistonning xalqaro terrorizmga qarshi kurash Xalqaro markazi tuzish haqidagi tashabbusini qo'llab-quvvatladilar. To'rt davlat rahbarlari mintaqada xalqaro terrorizm, siyosiy va diniy ekstremizm va boshqa tahdidlarga qarshi birgalikda harakat olib borish haqida hujjatni imzoladilar. Shuningdek, uchrashuvda ikki davlat Qozog'iston va O'zbekiston respublikasi Prezidentlari chegaralar masalasida ikkala davlat orasida erkin harakatlanish to'g'risida, yo'lovchi va yuk tashish transportlarini kengaytirish to'g'risida kelishib olindi.

Ushbu mamlakatlarni birlashtirib turgan muhim muammolar qatorida Orol dengizi masalasi katta o'rin tutadi. Shu bois bu masalani to'laqonli hal etish mintaqadagi davlatlarning global muammolari qatoriga kiradi. Prezidentimiz so'zi bilan aytganda, "Orol bo'yining barcha ne'matlarini "yagona sovet xalqi" bilan baham ko'rilgan" bo'lsa, "uning achchiq mevasi Orol bo'yi fojiasidan qutulish Markaziy Osiyo xalqlarining ishi bo'lib qoldi". 2002-yil 28-fevral –1-mart kunlari Olma-ota shahrida Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining uchrashuvida **"Markaziy Osiyo hamkorligi"** tashkilotini tuzish to'g'risidagi shartnomaga imzo chekildi.

Afg'onistondagi vaziyat yuzasidan mamlakatimiz Prezidenti I.Karimov tomonidan **2008-yilning** aprel oyida Buxarestda bo'lib o'tgan NATO samitidagi ma'ruzasida ilgari surilgan takliflari mohiyatan o'ta dolzarb edi. Unda faqat Afg'oniston emas, balki butun musulmon olamida og'ir vaziyat va keskinlikka sabab bo'layotgan islom diniga nisbatan mutlaqo asossiz xuruj va bo'htonlarga yo'l qo'ymaslik muhimligi uqdiriladi. Shu o'rinda mamlakatimiz Prezidentining 2001-yilgacha faoliyat ko'rsatgan "6+2" muloqot guruhini NATO vakolatxonasi ham albatta ishtirok yetishini nazarda tutib, "6+2"ni "6+3" guruhiga aylantirish zarurligi haqidagi tashabbuslari keng jamoatchilik tomonidan iliq kutib olinadi. Jumladan, shu munosabat bilan O'zbekiston Prezidenti I.Karimov tashabbusi bilan 1998-yilda tashkil topgan 6+2 guruhining Afg'oniston masalasini hal qilishda va Toshkent Deklaratsiyasining ahamiyati muhim edi.

Markaziy Osiyo davlatlari hududida diniy ekstremizm va xalqaro terrorizmning xavfi yanada xatarli ekanligi ko'p bora qayd etiladi. Uning ildizlari 1990-yilda Namangan va Andijonda, 1990–1996-yillarda

Tojikistondagi fuqarolar urushi va mojarolar davomida, 1999-yil 19-fevralda Toshkent shahrida, 1999–2001-yillari Qirg'izistonning Botkent, O'zbekistonning Surxondaryo va Toshkent viloyatida, 2004-yil mart-aprel oylarida Toshkent shahri va Buxoro viloyatida 2005-yil 12-13 may kunlari Andijon shahrida, **2010-yil** Qirg'izistonning Osh, Jalolobod viloyatlarida amalga oshirilgan terrorchilik harakatlari, millatlararo nizolar timsolida o'zini ko'rsatdi. Ammo mamlakatimiz Prezidentining olib borgan oqilona ichki va tashqi siyosati tufayli millatlararo nizolarning oldi olindi, qardosh o'zbek va qirg'iz xalqlari orasiga rahna solishga intilgan ayrim qora niyatli kuchlarning intilishlari asossiz ekanligi namoyon bo'ldi.

Prezident Islom Karimovning 2007-yil oktyabr oyida Ashxobodda bo'lib o'tgan uchrashuvlar va imzolangan hujjatlar O'zbekiston bilan Turkmaniston o'rtasidagi yangicha munosabatlarni qaror toptirish, uni sifat jihatidan yangi pog'onaga ko'tarish uchun poydevor bo'ldi. 2008–2012-yillarga mo'ljallangan iqtisodiy hamkorlik to'g'risidagi bitim va dastur ushbu sohadagi istiqbolli vazifalarning ijro etilishini ta'minlashiga shubha yo'q.

Shu bilan birga, Markaziy Osiyo mintaqasida Orol dengizi suvidan oqiloana foydalanish, mintaqada ekologik vaziyatni asrashga qaratilgan pozitsiyamiz so'nggi 20-yil mobaynida jahon jamoatchiligining diqqat e'tiborida bo'lib kelmoqda. 2009-yil 28-aprel kuni Qozog'iston Respublikasining Olma-ota shahrida Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi ta'sischi davlatlari rahbarlarining uchrashuvida u yana bir bor o'z aksini topdi. Sammit ishida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov ishtirok etdi va ushbu masala yuzasidan o'zining qat'iy fikr-mulohazalarini bildirdi.

Mintaqa davlatlarning tarixiy taqdirlari va geosiyosiy holatlarining musharakligi, ularning iqtisodiy, savdo-sotiq, siyosiy va ma'naviy hamkorligini kengaytirish, inqirozli holatlardan tezroq chiqib olish, MDH muammolari bo'yicha o'z vaziyatlarini belgilash yo'llarini axtarishga intilayotganligini anglash lozim. Bu, ayniqsa, Tojikistondagi fuqarolar urushini tezroq tinch, kelishuv yo'li bilan bartaraf etish bo'yicha sa'y-harakatlar BMT hamda Yevropa Xavfsizlik va hamkorlik tashkilotiga a'zo mamlakatlar davlat va hukumat boshliqlarining oliy darajadagi anjumanlarida so'zlagan nutqlarida o'z aksini topmoqda.

Keyinchalik ushbu tashkilot YevrAzES nomi bilan yuritila boshlandi va **“Markaziy Osiyo hamkorligi”** tashkiloti ayni bir hil maqsad hamda vazifalarni o'z oldilariga qo'yganini ko'zda tutib, bu tashkilot faoliyati osonlashtirildi, xarajatlar kamaytirildi. YevrAzES – iqtisodiy hamkorlikning yangi sharoitlarida yangi shakl va yangi yo'nalishlarni topishning ijobiy misollaridan biri ekanligi ma'lum bo'lmoqda. Masalan: 2006-yil davomidayoq boj tariflarini unifikatsiyalash, uchinchi mamlakatlardan

kiritilayotgan mahsulotlarga boj olish masalalari hozirning o'zidayoq 60 foizga bajarilganligi buning dalilidir.

Biz ayrim tahdidlar haqida gapirar ekanmiz, eng avvalo, diqqat va e'tiborni XX asr oxiriga kelib paydo bo'lgan umumbashariy muammolarga qaratmoq lozim. Ana shunday muammolar qatoriga terrorizm, diniy ekstremizm, vahhobizm, aqidaparastlar, millatchilik kabilarni kiritish mumkin.

Rasmiy ma'lumotlarga asoslanib, shuni ta'kidlash mumkinki, 2016-yilgacha dunyoda 5 dan ortiq terrorchilik tashkilotlari mavjud bo'lgan. Ular 60 ta davlat hududida o'z tarmoqlarini yoyishga muvofiq bo'lganlar. Ayni paytda 84 davlat fuqarolariga qarshi terrorchilik harakatlarini amalga oshirishga harakat qilmoqdalar. Fikrimizning asosli ekanligini quyidagi, jahonning turli mamlakatlari yaqin orada ro'y bergan voqealar ham tasdiqlaydi. Masalan, Isroil davlatining sobiq bosh vaziri Itsxak Rabinga qarshi uyushtirilgan suiqasd, Hindistonda indus terrorchilarning qilmishlari, Shimoliy Irlandiyadagi ekstremistik harakatlar, Yaponiyada "Aum Sinrikyo" tashkilotining faoliyati (uning ta'sir etishi va tarqalish darajasi Rossiya va ayrim Yevropa mamlakatlarigacha yetib borganligi ma'lum). Mutaxassislar fikricha, jahonning turli mamlakatlarida sodir etilgan ko'poruvchilik harakatlarining 47 foizi portlash (ulardan 13,7 foizi bombalar yordamida), 7,4 foizi qotillik, 7,5 foizi fuqarolarni o'g'irlash, 5,5 foizi qurolli tajovuzlar orqali amalga oshirilgan ekan.

Darhaqiqat, terrorizm ko'pgina davlatlarda jiddiy xavfga aylanib, xalqaro miqyosdagi muammo bo'lib bormoqda. Bu yovuzlikka qarshi samarali kurash olib borish uchun kurashning yangi, noan'anaviy shakllari va usullarini ishlab chiqish zarur. Respublika Oliy Kengashining XIV sessiyasida (1994-yil 29- dekabr) qabul qilingan qonunga asosan, 14 yanvar "Vatan himoyachilari kuni" deb belgilandi va har yili nishonlanadigan bo'ldi.

Milliy xavfsizlikni ta'minlash maqsadida 1995-yil 30-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 3 sessiyasida Harbiy Doktrina qabul qilindi. Unda O'zbekistonda davlatning mudofaa sohasidagi harbiy siyosatining asosiy yo'nalishlari o'z aksini topdi. Umumdavlat ahamiyatiga molik ushbu hujjatda O'zbekiston Respublikasi harbiy siyosatining asoslari, harbiy qurilish hamda faoliyatdagi asosiy tamoyil va ustuvor vazifalari belgilab berildi.

O'zbekiston Respublikasi o'z harbiy siyosati mudofaa xarakteriga ega ekanligi, davlatlararo munosabatlardagi ziddiyatlarni hal etishda tinchlik yo'lini tutishi, urushni inkor etishini ma'lum qilib, Harbiy doktrina o'rniga Mudofaa doktrinasiga o'tdi. O'zbekiston boshqa davlatlar bilan munosabatlarda mamlakatning milliy davlatchilik manfaatlari ustuvorligi, o'zaro manfaatdorlik, teng huquqlilik, ichki ishlarga aralashmaslik, munozarali masalalarni tinch yo'l va muzokara asosida hal etish, davlatlararo

chegaralarni buzmaslik va o'zgartirmaslik tamoyillariga asoslanishini ma'lum qildi.

O'zbekiston Respublikasi Mudofaa doktrinasini mamlakat milliy xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan rasmiy qarashlar, tamoyil va yondashuvlar, amaliy chora-tadbirlar tizimini o'zida mujassam etgan. Qurolli Kuchlar O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi, mamlakatimiz sarhadlari daxlsizligi, xalqimizning tinch-osoyishta hayotining ishonchli himoyasini ta'minlashi uchun yuksak jangovar qobiliyatga, iqtisodiy, harbiy-texnik va ilmiy salohiyatga ega bo'lishi lozim. Shu bilan birga, mamlakat mudofaasini, tinchlikni saqlashda jamiyatdagi hamjihatlik, har bir fuqaroning vatanparvarlik fazilatlarini, Vatanga bo'lgan muhabbati va sadoqati muhim omil bo'lib hisoblanadi.

Afg'onistondagi vaziyat yuzasidan mamlakat Birinchi Prezidenti I.Karimov tomonidan 2008-yilning aprel oyida Buxarestda bo'lib o'tgan NATO sammitidagi ma'ruzasida ilgari surilgan takliflar mohiyatan o'ta dolzarb edi. Unda faqat Afg'oniston emas, balki butun musulmon olamida og'ir vaziyat va keskinlikka sabab bo'layotgan islom diniga nisbatan mutlaqo asossiz xuruj va bo'htonlarga yo'l qo'yimaslik muhimligi uqdiriladi. Shu o'rinda mamlakatimiz Prezidentining 2001-yilgacha faoliyat ko'rsatgan "6+2" muloqot guruhini NATO vakolatxonasi ham albatta ishtirok yetishini nazarda tutib, "6+2"ni "6+3" guruhiga aylantirish zarurligi haqidagi tashabbuslari keng jamoatchilik tomonidan iliq kutib olinadi. Jumladan, shu munosabat bilan O'zbekiston Prezidenti I.Karimov tashabbusi bilan 1998-yilda tashkil topgan 6+2 guruhining Afg'oniston masalasini hal qilishda va Toshkent Deklaratsiyasining ahamiyati muhim edi.

2017-yil noyabr oyida Samarqandda BMT shafeligida o'tkazilgan **"Markaziy Osiyo: yagona tarix va umumiy kelajak, barqaror rivojlanish va taraqqiyot yo'lidagi hamkorlik"** mavzusidagi xalqaro anjumanda Prezidentimiz Markaziy Osiyoga oid dolzarb masalalar bo'yicha mintaqa mamlakatlarning sa'y-harakatlarini birlashtirish, buning uchun Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining maslahat uchrashuvlarini muntazam yo'lga qo'yishni taklif etdi.

Bu tashabbusni mintaqadagi barcha davlatlar va xalqaro tashkilotlar qo'llab-quvvatladi. Elboshi Nursulton Nazarboyevning taklifiga binoan, birinchi Maslahat uchrashuvi 2018-yil 15-martda Qozog'istonda bo'lib o'tdi. Unda mintaqa mamlakatlari o'rtasida siyosiy, savdo-iqtisodiy va gumanitar hamkorlikni rivojlantirish, terrorism, diniy ekstremizm, narkotik moddalar va qurol-yarog' kontrabandasiga qarshi birgalikda kurashish, Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni mustahkamlash masalalari muhokama qilindi. Davlatimiz rahbari taklifining ijobati sifatida 2018-yil 22-iyun kuni BMT Bosh Assambleyasi tomonidan Markaziy Osiyo bo'yicha maxsus

rezolyutsiya qabul qilingani mintaqaviy hamkorlik rivojiga mustahkam zamin yaratadigan yana bir tarixiy voqea bo'ldi.

Yangi O'zbekistonda Prezidentimiz tashabbusi bilan O'zbekiston tashqi siyosatida "Markaziy Osiyo – bosh ustuvor yo'nalish" tamoyili amalda tatbiq etila boshladi. Barcha qo'shnilarimiz bilan do'stona va o'zaro ishonch ruhida munosabatlarni yanada mustahkamlash asosiy vazifalardan biriga aylandi. Qozog'iston O'zbekistonning asosiy savdo sheriklaridan sanaladi. 2018-yilda ikki mamlakat o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi 50 foiz o'sib, 3 milliard dollardan oshgan. Joriy-yilning yanvar-oktyabr oylarida bu ko'rsatkich 2,9 milliard dollarni tashkil etdi.

Ikki tomonlama hamkorlik bo'yicha hukumatlararo komissiya samarali faoliyat olib bormoqda. Yurtimizda Qozog'iston kapitali ishtirokida 766 ta, Qozog'istonda esa O'zbekiston rezidentlari ishtirokida qariyb 200 korxona ochilgan. Avtomobil va temir yo'llar orqali yuk tashish hajmi ham o'sgan. Mamlakatlarimizning yirik shaharlari o'rtasida avtobus va samolyotlar qatnovi yo'lga qo'yilgan. Qirg'iziston bilan aloqalar ham kengaymoqda. Xususan, 2018-yilda ikki tomonlama tovar ayirboshlash hajmi 481 million dollardan oshgan bo'lsa, joriy-yilning yanvar-oktyabr oylaridayoq keskin o'sib, 703 million dollarga yetgan.

Ikki tomonlama hamkorlik bo'yicha hukumatlararo komissiya ishlamoqda. O'zbekistonda Qirg'iziston vakillari ishtirokida 150 ta, Qirg'izistonda esa yurtimiz kapitali ishtirokida 51 korxona ochilgan. Hududlararo aloqalar, sanoat kooperatsiyasi ham izchil rivojlanmoqda. Keyingi yillarda Tojikiston bilan hamkorlik ham faollashdi. Masalan, 2018-yilda mamlakatlarimiz o'rtasidagi o'zaro savdo hajmi 389 million dollardan oshgan bo'lsa, joriy yilning yanvar-oktyabr oylarida bu ko'rsatkich qariyb 30 foiz o'sib, 408 million dollarga yetgan. Savdo-iqtisodiy hamkorlik bo'yicha hukumatlararo komissiya tuzilgan. Ikki mamlakatda o'zaro hamkorlikda tuzilgan o'nlab korxonalar ishlab turibdi. Madaniy-gumanitar va turizm sohasidagi aloqalar ham kengaymoqda.

O'zbekiston 2001-yilning iyun oyida "**Shanxay xalqaro hamkorlik tashkiloti**"ga a'zo bo'ldi. Unga Xitoy, Rossiya, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston Respublikalari ham doimiy a'zodirlar. Bugungi kunda izchil faoliyat ko'rsatayotgan xalqaro siyosiy-iqtisodiy tashkilotlar xaqida so'z yuritilganda, shubhasiz, birinchi navbatda Shanxay Hamkorlik Tashkiloti tilga olinmoqda. Dastlab, "Shanxay beshligi" deb nomlangan bu tashkilotga 2001-yilda O'zbekiston Respublikasi a'zo bo'lib qo'shilgach, "Shanxay Hamkorlik Tashkiloti" deb ataladigan bo'ldi. Ayni paytda unga Rossiya Federatsiyasi, Xitoy Xalq Respublikasi, O'zbekiston, Qozog'iston, Tojikiston va Qirg'iziston Respublikalari rasman a'zodirlar.

Tashkilotning "Terrorizm, separatizm va ekstremizmga qarshi kurash to'g'risida Shanxay konvensiyasi" imzolangan bo'lib, 2002-yil iyulida Sankt-

Peterburgda u yanada mustahkamlandi. 2003-yil may oyida Moskva ShXTning tashkiliy organlari, ramzlari tasdiqlanib, O'zbekiston Tashkilotining yangi raisi etib belgilandi. 2003-yil sentyabrda Pekinda "ShHTga a'zo davlatlarning 20-yilga mo'ljallangan savdo-iqtisodiy hamkorlik dasturi" qabul qilinib, mahsulot, kapital, xizmat va texnologiyalar erkin aylanishi shartlari belgilab olindi, ShHTning moliyaviy byudjeti ko'rildi. 2004-yil iyundan Tashkilot to'la ravishda ishga kirishdi. 2005-yil iyulida Ostona sammitida Mongoliya, Hindiston, Pokiston va Eron kuzatuvchi maqomiga ega bo'ldi. 2010- va 2015-yillarda Toshkentda o'tkazilgan navbatdagi anjumanlar a'zo davlatlar tashqi siyosatida muhim voqea bo'ldi.

Buyuk Ipak yo'li – taraqqiyot yo'li dasturi. Birinchi marta Bryussel uchrashuvida Yevropa va Osiyoni bog'laydigan "Yevropa-Kavkaz-Osiyo" transport yo'lagi – TRASEKAni barpo etish masalasi ko'rildi va Deklaratsiya qabul qilindi. "Lazurit yo'li", keyinroq "Shoh yo'li", "Buyuk Ipak yo'li"... Bugun esa – TRASEKA. I.Karimov 1998-yil 8-sentyabr kuni Ozarbayjon poytaxtida ish boshlagan Buyuk Ipak yo'lini tiklashga bag'ishlangan Xalqaro konferensiyada ishtirok etdi. Bu anjumanda jahonning 32 mamlakati hamda BMT, Yevropa Tiklanish va Taraqqiyot Banki, Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlardan vakillar ishtirok etdi. 1996-yilda Seraxsda Markaziy Osiyo bilan Eron temir yo'l tarmoqlarining tutashirilgani TRASEKA loyihasini amalga oshirishda dastlabki katta ishlardan biri bo'lgan edi. 1996-yil 13-may kuni O'zbekiston, Ozarbayjon, Gruziya, Turkmaniston o'rtasida o'zaro erkin tranzit to'g'risidagi shartnoma imzolandi. Buyog'i Yaponiyadan to Adriatika dengiziga qadar cho'zilgan yo'ldan foydalanishni boshlagan respublikalarning sarf-xarajati kamayadi. O'zbekiston uchun mazkur shartnoma kuchga kirgach, paxta tashishga ketadigan xarajatning 12 million dollari iqtisod qilinadi.

Chunki TRASEKA shimoliy yo'nalishga nisbatan 2 ming kilometr qisqadir. O'zbekiston o'z paxtasini, Qozog'iston va Rossiya orqali Ukraina portlariga yetkazish uchun tonnasiga 100 dollardan ziyod mablag' sarflaydi. TRASEKA orqali tashilganda esa ushbu ko'rsatkich 55 dollarni tashkil etadi, xolos. Hozirga qadar jahonning 50 ta mamlakati TRASEKA yo'lagi orqali o'z yuklarini manzillariga yetkazmoqda. TRASEKA dasturini amalga oshirishda Yevropadagi siyosiy, iqtisodiy va moliyaviy tashkilotlar yaqindan yordam ko'rsatyapti. Boku konferensiyasida TRASEKA loyihasini amalga oshirish bo'yicha hukumatlararo komissiyani tashkil etish, uning doimiy kotibiyatini ta'sis etish va bosh qarorgohni Bokuda joylashtirish bo'yicha o'rta tashlangan taklif ishtirokchilar tomonidan ma'qullandi. Anjuman nihoyasida Yevropa-Kavkaz-Osiyo yo'lagini rivojlantirish bo'yicha xalqaro transport to'g'risidagi ko'p tomonlama Bitim imzolandi. Mazkur hujjat xalqaro yuk va yo'lovchi tashishni rivojlantirish va boshqarish transport

sohasidagi huquqiy mezonlarni o'zaro muvofiqlashtirishni ko'zda tutadi. Anjumanda Boku Deklaratsiyasi qabul qilindi. TRASEKA dasturi bo'yicha ishlarni amalga oshirish jarayonida bu dastur ishtirokchilari bo'lgan davlat orasidagi hamkorliklarni yanada kuchaytirdi.

11.4. Yangi O'zbekiston faol tashqi siyosatining muhim yo'nalishlari

Yangi O'zbekistonda mamlakatning faol tashqi siyosat borasidagi imkoniyatlari yanada kengaydi. Xususan, avvalambor, yaqin qo'shni davlatlar bilan barcha sohalarida hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yilishi muhim voqea bo'ldi. Jumladan, **Turkmaniston, Qirg'iziston, Tojikiston, Qozog'iston davlatlari bilan uzoq yillar mobaynida yopilgan chegaralar ochildi.** Mazkur davlatlar aholisining chegaradan bemalol o'tib, qaytishi uchun keng imkoniyatlar yaratildi. O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, xavfsizlik, barqarorlikni ta'minlashdir. Ayniqsa, qo'shni Afg'oniston Respublikasida siyosiy barqarorlikka erishish uchun sa'y-harakat olib borish, asosiy o'rinda turadi.

Biz xalqaro hamjamiyatni Afg'oniston hukumati rahbarligida tinchlik muzokaralarini boshlash zaruratini qo'llab-quvvatlashga da'vat etdik, dedi Prezidentimiz. Shu munosabat bilan 2018-yilning mart oyida Afg'oniston bo'yicha o'tkazilgan yuqori darajadagi Toshkent konferensiyasi zamonaviy Afg'oniston tarixida xalqaro miqyosdagi eng qamrovli anjuman bo'lganini ta'kidlash lozim. Konferensiya yakuni bo'yicha qabul qilingan, uning barcha qatnashchilarining yakdil pozitsiyasi ifoda etilgan "Toshkent deklaratsiyasi" Afg'onistonda tinchlik o'rnatish bo'yicha o'ziga xos dastur bo'ldi. Aynan ushbu konferensiyadan so'ng Afg'onistondagi barcha siyosiy kuchlar, jumladan, "Tolibon" harakati ishtirokida muzokaralar jarayonini boshlashga qaratilgan xalqaro harakatlar yanada faollashdi.

O'zbekiston Afg'oniston rahbariyati va mamlakatning yetakchi siyosiy kuchlari, jumladan, "Tolibon" harakati vakillari bilan bir qator muhim muzokaralar o'tkazdi. Ushbu siyosiy kuchlar afg'on muammosini hal qilishda O'zbekiston samarali vositachi bo'la olishi mumkinligini e'tirof etdi. Biz uchun eng muhim pirovard natija – Afg'onistonda tinchlik muzokaralarini boshlash va milliy yarashuvga erishishdan iborat.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining yalpi majlisi tomonidan muhim bir hujjat – **"Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" rezolyutsiyasi** qabul qilindi. Ushbu rezolyutsiyani qabul qilish tashabbusi 2017-yil sentyabr oyida Bosh Assambleyaning 72-sessiyasida O'zbekiston tomonidan ilgari surilgan edi. Bizning taklifimizni Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo bo'lgan 193 ta davlat keng qo'llab-quvvatlagani jahon hamjamiyati tomonidan O'zbekistonning sa'y-harakatlariga berilgan yuksak

baho va e'tirof sifatida barchamizga katta mamnuniyat va g'urur-iftixor bag'ishlaydi. 2018-yilda jahonning yetakchi davlatlari bilan ham o'zaro manfaatli aloqalar sezilarli darajada jadallashdi.

Qisqa vaqt ichida O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tashriflari va xorijiy davlatlar rahbarlari bilan muzokaralari natijasida, Rossiya, Belarus, AQSh, Xitoy, Fransiya va boshqa Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Turkiya, Misr hamda Osiyo-Tinch okeani mintaqasi va Yaqin Sharq davlatlari bilan strategik sheriklik munosabatlari sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning **Fransiya (2018 y.), Germaniya (2019 y.) va Turkiyaga (2017 y. va 2020 y.)** samarali rasmiy tashriflari bo'lib o'tdi. Ta'kidlash joiz, Turkiya bilan aloqalar an'anaga ko'ra O'zbekiston Tashqi ishlar vazirligining Yevropa mamlakatlari bilan hamkorlik boshqarmasi tomonidan muvofiqlashtiriladi. Mazkur tashriflar natijasida siyosiy, savdo-iqtisodiy, investitsiya, madaniy-gumanitar va boshqa sohalarida natijador kelishuvlarga erishildi. Germaniya Prezidenti F.-Sh.Shtaynmayer (2019 y.) va Turkiya Prezidenti R.T.Erdo'g'onning (2018 y.) respublikaga javob tashriflari muvaffaqiyatli amalga oshirildi.

Umumiy e'tirofga ko'ra, Yevropa bilan ko'p tomonlama munosabatlarda muhim natijalarga erishildi. 2019-yil may oyida Yevropa kengashi Prezidenti D.Tusk O'zbekistonga birinchi marotaba tashrif buyurdi. 2017- va 2018-yillarda Tashqi ishlar va xavfsizlik siyosati bo'yicha oliy vakil F.Mogerini yurtimizga tashrif buyurdi. Yevropa tomoni iqtisodiyot, savdo, innovatsiya, investitsiya, transport, fan, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida o'zaro hamkorlikni kengaytirishdan manfaatdor ekanini bildirdi. Bu O'zbekiston-Yevropa o'zaro hamkorligining asosiy yo'nalishlari haqidagi tasavvurimizga to'liq mos keladi.

2019-yil yakuni bo'yicha O'zbekiston va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari o'rtasidagi savdo hajmi undan oldingi-yilga nisbatan 60 foizga oshdi va 4 milliard dollarni tashkil etdi. O'zbekiston mahsulotlarini Yevropaga eksport qilish 580 million dollarni tashkil etib, bir yarim baravarga ko'paydi. Aniqki, bu sohada tomonlar hali foydalanilmagan ulkan salohiyatga ega. Shu sababli Toshkent va Bryusselda 2019-yildan beri muhokama qilinayotgan keng qamrovli Kengaytirilgan sheriklik va hamkorlik to'g'risidagi yangi kelishuv doirasida savdo-iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish surish istiqbollarga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

Rossiya Federatsiyasi Prezidenti Vladimir Putinning yurtimizga amalga oshirgan davlat tashrifi (2018-yil 19–20 oktyabr) davomida o'tkazilgan muhokamalar yakunlari bo'yicha yadro energetikasi va kosmos sohalaridagi hamkorlikni o'z ichiga olgan turli yo'nalishlarda umumiy qiymati 26 milliard dollarlik investitsiya loyihalarini amalga oshirish bo'yicha 20 ta hukumatlararo hujjat imzolandi. Bu tashrif asosida tuzilgan

shartnomalar asosida 79 ta O'zbekiston – Rossiya qo'shma korxonalari, 23 ta yangi savdo uylari, 20 ta ulgurji va chakana savdo markazlari ochilishi rejalashtirilgan. Turkiya Prezidenti Rejep Tayyip Erdo'g'onning O'zbekistonga amalga oshirgan davlat tashrifi doirasida (2018-yil 29-aprel – 1-may) oliy darajadagi O'zbek – Turk strategik hamkorlik kengashi tashkil etildi. Tomonlar yaqin yillarda o'zaro tovar ayriboshlash hajmini 5 milliard dollarga yetkazish bo'yicha aniq tadbirlar yuzasidan kelishib olishdi.

Prezidentimizning **AQShga** rasmiy tashrifi (2018-yil 15–16-may) O'zbekiston – Amerika strategik hamkorligini rivojlantirishga kuchli turtki berdi. Tarixiy tashrif davomida savdo, fan, qishloq xo'jaligi, energetika va boshqa sohalarida o'zaro manfaatli aloqalarni har tomonlama mustahkamlashga qaratilgan qator hujjatlar imzolandi. Ikki mamlakat kompaniyalari qiymati 4,8 milliard dollarlik 20 dan ortiq yirik shartnomalarni imzolashdi. Misr Arab Respublikasi Prezidenti Abdulfattoh Said Husayn Halil as-Sisi 2018-yil 4–5 sentyabr kunlari rasmiy tashrif bilan mamlakatimizda bo'ldi.

Davlatlarimiz o'rtasida yoshlar, sport, investitsiya, qishloq xo'jaligi sohalarida hamkorlik to'g'risida Anglashuv memorandumlari, ta'lim, turizm, arxeologiya, madaniy meros va muzeyshunoslik sohalarida hamkorlikni yo'lga qo'yish va rivojlantirishga doir bitimlar, ikki mamlakat tashqi ishlar vazirliklari o'rtasida 2019–2020-yillarga mo'ljallangan hamkorlik dasturi va adliya vazirliklari o'rtasida hamkorlik memorandumini singari jami 12 ta hujjat imzolandi. Belarus Prezidenti Aleksandr Lukashenkoning O'zbekistonga rasmiy tashrifi davomida (2018-yil 12–14-sentyabr) 19 ta kelishuv va umumiy qiymati 263 million dollarlik 56ta savdo shartnomasi imzolandi. Prezidentimizning Hindistonga davlat tashrifi davomida (2018-yil 30-sentyabr – 1-oktyabr) 20 dan ziyod hukumatlararo hujjatlar va qiymati 3 milliard 200 million dollarlik shartnomalar imzolandi. Prezidentimizning Fransiyaga rasmiy tashrifi (2018-yil 8–9-oktyabr) Yevropa Ittifoqi davlatlariga qilgan birinchi safari bo'ldi.

Tashrif yakunida 10ta hukumatlararo shartnoma va umumiy qiymati 5 milliard yevroga teng bo'lgan investitsiyaviy loyihalar bo'yicha bitimlar imzolandi. Umuman olganda, 2018-yil mobaynida 30 dan ortiq davlatlararo va xalqaro tuzilmalar rahbarlari bilan oliy darajadagi muzokaralar olib borildi, 180 ta ikki tomonlama shartnoma hamda kelishuvlar tuzildi.

Shuningdek, hukumat, vazirlik, idoralar va xalqaro tashkilotlar rahbarlari darajasida 360 ta tashrif amalga oshirildi. O'zbekiston diplomatiyasining yutuqlaridan biri o'zbekistonlik taniqli diplomat Vladimir Norovning 2019-yil 1-yanvardan boshlab ShHT Bosh kotibi lavozimiga tasdiqlanganligi ham tarixiy voqea bo'ldi. 3-yanvarda O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev V.Norovni ShHT Bosh kotibi sifatida qabul qildi.

O'zbekiston tashqi siyosatidagi ijobiy o'zgarish va natijalarni yana boshqa ma'lumotlar misolida ko'rish mumkin.

Faol tashqi siyosat tufayli mamlakatimizning xalqaro obro'-e'tibori 2018-yil – “Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili” O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev dunyoning turli mamlakatlariga 30 ga yaqin oliy darajadagi tashriflar bilan bordi hamda nufuzli tashkilotlarning sammitida qatnashdi. Keyingi ikki yil ichida xorijiy mamlakatlar Prezidentlari mamlakatimizga 16 ta tashrifni amalga oshirdi. Davlatimiz rahbari BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutq so'zladı. Unda bildirilgan takliflar xalqaro hamjamiyat tomonidan katta qiziqish bilan kutib olindi; Prezidentimiz tashabbusi bilan ilk bor Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining maslahat uchrashuvi tashkil etildi; Afg'oniston bo'yicha “Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik” mavzusidagi yuqori darajadagi Toshkent konferensiyasi o'tkazildi; Prezidentimiz Xitoyning Sindao shahrida ShHT Davlat rahbarlari Kengashining o'n sakkizinchi majlisida ishtirok etdi; BMT shafeligida Orolbo'yi mintaqasi uchun Trast fondi faoliyati yo'lga qo'yildi va hokazo.

2018-yil 22-sentyabr kuni Toshkent shahridagi “Miran International” mehmonxonasida xalqaro va mahalliy ekspertlar ishtirokida tashkil etilgan “O'zbekistonning Harakatlar strategiyasi doirasidagi tashqi siyosiy faoliyati” mavzusida davra suhbatı bo'lib o'tdi. Unda tashkilotchi O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi va Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti vakillari bilan bir qatorda AQSh, Rossiya, Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Belgiya, Fransiya, Xitoy, Yaponiya, Pokiston va Hindistondan tashrif buyurgan, jami 26 nafar ekspert ham ishtirok etdi.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT minbarida so'zlagan ilk nutqidan so'ng tashkil etilishi ramziy ma'noga ega bo'lib, O'zbekistonning xalqaro maydonda ijobiy imijini oshirish, olib borilayotgan islohotlar bilan jahon hamjamiyatini xolisona tanishtirish kabi tashabbuslar kelgusida yanada qo'payishi tabiiydir.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlar, birinchi navbatda, Rossiya Federatsiyasi bilan, shuningdek, Xitoy Xalq Respublikasi, Amerika Qo'shma Shtatlari, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Koreya Respublikasi va Yaponiya bilan munosabatlarini yanada rivojlantirishga qaratilgan faol tashqi siyosat olib borishda muhim rol o'ynadi. O'zbekiston 2017-yildan boshlab Xitoy tashabbusi bilan tashkil qilingan “Bir makon, bir yo'l” xalqaro forumining ishtirokchisidir. Mazkur hamkorlik ikki yo'nalish-quruqlik va dengiz orqali davlatlararo hamkorlikni musathkamlashga qaratilgan. U hozigi kunda Osiyo, Afrika va Yevropadagi 65 mamlakatni qamrab olgan. **2019-yilda O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev “Bir makon, bir yo'l” xalqaro forumi** mazkur forumda nutq so'zlab, O'zbekiston va Xitoy

sheriklik aloqalarini yuksaltirishdan minnatdorligini qayd qilgan edi. Umuman, qayd qilingan ma'lumotlarga tayanib, O'zbekiston va Xitoy davlatlari o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar jadal rivojlanayotganligining guvohi bo'lishimiz mumkin. Bu esa kelajakda har ikki davlat o'rtasidagi sherikchilik aloqalarining strategik imkoniyatlaridan yanada samarali foydalanishni taqozo etadi.

So'nggi yillarda respublikamizda ta'lim sohasida ham xalqaro hamkorlikda sezilarli ijobiy siljishlarga erishildi. Agar raqamlarga murojaat qilinsa, birgina 2018-yilda mamlakatimizda jami 13 ta yangi oliy ta'lim muassasasi, jumladan, Samarqandda "Ipak yo'li" turizm xalqaro universiteti, Rossiya Federal davlat avtonom oliy ta'lim muassasasi "Milliy texnologik tadqiqotlar universiteti"ning Olmaliq shahridagi filiali, Toshkent shahrida Janubiy Koreyaning Puchon universiteti filiali faoliyat boshladi.

Davlatimiz rahbarining 2018-yil 25-sentyabrdagi Farmoni bilan Vazirlar Mahkamasi huzurida "**El-yurt umidi**" jamg'armasi tashkil etildi. 2018-yilda ilk bor xalqaro tajribalar asosida oliy ta'lim muassasalarining milliy reytingi yaratildi, ta'lim va ilmiy tadqiqot jarayonlari tahlil qilindi. Mamlakatimizda o'nga yaqin oliy ta'lim muassasasi va ularning filiallari tashkil etildi. Masalan, Olmaliq shahrida Moskva po'lat va qotishmalar institutining, Toshkent shahrida esa AQShning Vebster universitetining filiali ochildi.

Qo'shni mamlakatlar bilan savdo-iqtisodiy, sanoat ishlab chiqarishi sohalaridagi aloqalarimiz izchil rivojlanib bormoqda. 2019-yil yakuniga ko'ra, ular bilan savdo aylanmasi hajmi 5,2 milliard dollarga ko'tarildi.

Pandemiya sharoitiga qaramay, **2020-yilning** birinchi yarmida O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo aylanmasining umumiy hajmi 2,17 milliard dollarni tashkil etdi. Shu bilan birga, biz yaqin qo'shnilarimiz haqida gapirganimizda, nafaqat Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmanistonni, balki Afg'onistonni ham nazarda tutamiz. Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, Afg'oniston Markaziy Osiyo mintaqasining bir qismi hisoblanadi, "O'zbekiston va Afg'oniston xalqlari asrlar davomida yagona madaniy-sivilizatsiya makonida yashab kelgan". Afg'oniston hududida Beruniy, Navoiy, Bobur kabi ko'plab mutafakkir olimlarimiz yashagan va o'zidan ulkan meros qoldirgan.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning eng muhim xalqaro tashabbuslaridan biri — BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida birinchi marta e'lon qilingan **Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining maslahat uchrashuvlarini** o'tkazish to'g'risidagi taklif amalga oshdi. Ushbu tashabbus xalqaro miqyosda keng tan olindi va mintaqa davlatlarining barcha rahbarlari tomonidan qo'llab-quvvatlandi. Ana shunday shakldagi birinchi uchrashuv 2018-yil Ostona shahrida bo'lib o'tdi. Markaziy Osiyo davlatlari

rahbarlarining Ikkinchi maslahat sammiti esa 2019-yil 29-noyabr kuni Toshkent shahrida o'tkazildi.

O'zbekiston tomonlar o'rtasidagi muloqotga ko'maklashib, Afg'onistondagi tinchlik jarayonini qo'llab-quvvatlash va ilgari surishda faol ishtirok etmoqda, shuningdek, Afg'oniston iqtisodiyotini tiklash va ushbu mamlakatni mintaqaviy hamda xalqaro savdo-iqtisodiy munosabatlarga jalb qilishga yordam beradigan muhim iqtisodiy va infratuzilmaaviy loyihalarni amalga oshirmoqda. O'zbekistonning Afg'onistonga nisbatan siyosati Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanish istiqbollari qo'shni Afg'onistonda tinchlikka erishish bilan chambarchas bog'liqligini anglashga asoslanadi.

Ta'kidlash joiz, Afg'onistondagi tinchlik jarayoni uzoq vaqt davomida boshi berk ko'chada qolib ketdi. Bundan ham achinarlisi shundaki, Yaqin Sharq va Shimoliy Afrikadagi boshqa inqirozli vaziyatlar fonida Afg'onistondagi urush jahon hamjamiyati e'tiboridan butunlay chetda qoldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan dunyo miqyosidagi ushbu o'tkir muammoni xalqaro hamjamiyat kun tartibiga qayta kiritishga erishildi. **2018-yil 26-27 mart** kunlari Toshkentda Afg'oniston bo'yicha yuqori darajali xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi. Anjumanda Afg'oniston Prezidenti Ashraf G'ani, Yevropa Ittifoqining tashqi ishlar va xavfsizlik siyosati bo'yicha oliy vakili Federika Mogerini, BMT Xavfsizlik kengashiga a'zo davlatlar vakillari ishtirok etdi. Afg'oniston muammosini hal qilishga bag'ishlangan bunday keng qamrovli forum birinchi marta ana shunday yuqori darajada o'tkazildi.

Toshkent konferensiyasi chindan ham muvaffaqiyatli o'tgani to'g'risida gapirish uchun bir qancha sabab bor. Avvalo, Afg'onistondagi mojaroni hal qilishga ko'maklashish, qo'shni davlatlar bilan yaxshi qo'shnihilik aloqalarini yo'lga qo'yish Prezident Shavkat Mirziyoyevning mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash masalasi va afg'on muammosini hal etishdagi strategik qarashlariga, shuningdek, davlatimiz rahbari tomonidan mamlakat tashqi siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlarini aniq belgilab olinganiga asoslanadi.

Amaliy jihatdan Toshkent forumi boshlanishi arafasida Prezidentimizning AQSh, Rossiya, Xitoy rahbarlari, mintaqa mamlakatlari — Hindiston, Pokiston, Eron hamda Markaziy Osiyo davlatlari va, tabiiyki, Afg'oniston yetakchilari bilan muhim shaxsiy uchrashuvlari va maslahatlashuvlari bo'lib o'tdi. So'nggi yillarda Rossiya bilan strategik sheriklik va hamkorlik sezilarli darajada mustahkamlandi. Ochiqlik hamda o'zaro ishonchga asoslangan birgalikdagi sa'y-harakatlar natijasida, savdo-iqtisodiy, investitsiya, energetika, transport, agrosanoat, ilmiy-texnikaviy va madaniy-gumanitar sohalarida o'zaro hamkorlik ko'lamini sezilarli darajada kengaytirishga erishildi. Rossiya O'zbekistonning yetakchi savdo-iqtisodiy sheriklaridan biridir. 2019-yil yakuniga ko'ra, RFning mamlakatimiz tashqi

savdo aylanmasidagi ulushi 15,7 foizni tashkil qildi. O'zbekiston Rossiyaning turli mintaqalariga to'qimachilik, oziq-ovqat va boshqa mahsulotlarni yetkazib berishni keskin oshirdi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligidagi integratsiya jarayonlaridagi ishtirokini faollashtirdi. Hamdo'stlik davlatlari bilan tarixiy, birodarlik aloqalarimizga tayanib, Toshkent MDH doirasida ko'p tomonlama va ikki tomonlama hamkorlikni yanada mustahkamlashning qat'iy tarafdoridir. Hozirgi vaqtda O'zbekiston MDHning 84 organidan maqsad-vazifalari milliy manfaatlarga javob beradigan 40 dan ortig'ida ishtirok etmoqda. So'nggi uch yil davomida O'zbekiston MDH Iqtisodiy kengashi, Hamdo'stlik Parlamentlararo Assambleyasi va MDHning 18 ta sohaviy organiga qo'shildi. **2020-yilda O'zbekiston MDH** tashkil topganidan buyon birinchi marotaba **Hamdo'stlik raisligini** qabul qilgani va uni muvaffaqiyatli amalga oshirgani ko'p narsadan dalolat beradi. Tashabbuskorligi va pragmatizmi bilan ajralib turadigan Shanxay hamkorlik tashkiloti (ShHT) faoliyatida ham O'zbekiston faol ishtirok etmoqda. Toshkentning tashkilotdagi yangi faol kursi sharofati bilan 2017-yildan buyon O'zbekistonning ShHTdagi xavfsizlik, iqtisodiyot, transport, ilm-fan, turizm va madaniy-gumanitar sohalaridagi hamkorlikni yanada mustahkamlashga yo'naltirilgan 10 dan ortiq tashabbusi amalga oshirildi.

O'zbekiston ShHTda yangi platformalarni yaratish bo'yicha tashabbuskorga aylandi. ShHTning O'zbekistondagi Xalq diplomatiyasi markazi, Temir yo'l ma'muriyatlari rahbarlarining uchrashuvi, Samarqand shahridagi "Ipak yo'li" xalqaro turizm universitetini tashkil etish shular jumlasidandir.

Hindiston bilan an'anaviy yaqin munosabatlar xalqaro maydonda BMT va boshqa ko'p tomonlama formatlarda, shu jumladan "Markaziy Osiyo-Hindiston" muloqoti doirasida ham rivojlantirilmoqda. Ushbu formatdagi birinchi vazirlar uchrashuvi 2019-yil yanvar oyida Samarqandda bo'lib o'tdi. Shuni ta'kidlamochimanki, O'zbekiston ochiq tashqi siyosatini jadal ilgari surishni boshlashi bilan mamlakatimiz yetakchi davlatlar bilan "Markaziy Osiyo + Rossiya Federatsiyasi", "Markaziy Osiyo + Xitoy Xalq Respublikasi", "S5 + 1" (AQSh), "Markaziy Osiyo + Yaponiya", "Markaziy Osiyo + Koreya Respublikasi", "Markaziy Osiyo + Yevropa Ittifoqi" hamkorligi doirasida mintaqaviy muloqotning turli formatlarini rivojlantirishda sermahsul ishtirok etmoqda. Bunday formatlarning paydo bo'lishi xalqaro munosabatlar arxitekturasini, siyosiy va iqtisodiy o'zaro bog'liqlikning global jarayonlari, mintaqaviy va xalqaro xavfsizlik tizimini shakllantirishda Markaziy Osiyoning ahamiyati va roli oshib borayotganini ko'rsatadi.

O'zbekistonning Pokiston bilan munosabatlari ham sezilarli darajada ilgiriladi. 2017–2019-yillarda Prezident Shavkat Mirziyoyev ko'ptomonlama

anjumanlar doirasida Pokiston Islom Respublikasi Prezidenti va Bosh vaziri bilan to'rt marotaba uchrashdi. Mazkur muloqotlar doirasida iqtisodiyot, investitsiya, siyosat va xavfsizlik sohalarida muhim kelishuvlarga erishildi. 2020-yilning birinchi yarmida O'zbekiston hukumati va kompaniyalari rasmiy delegatsiyalarining dunyoning 48 davlatiga tashriflari tashkil etildi. Xorijiy davlatlarning savdo-iqtisodiy idoralari rahbarlari va vakillari bilan 250 dan ortiq uchrashuv va biznes forum o'tkazildi. O'zbekistonning iqtisodiy salohiyatiga bag'ishlangan taqdimot marosimlari uyushtirildi. Respublikada qishloq xo'jaligi, sanoat, qurilish, tibbiyot, farmatsevtika, ta'lim, madaniyat va boshqa tarmoqlarga 3,154 milliard dollar miqdoridagi investitsiyalar va kreditlar jalb etildi va o'zlashtirildi. Pandemiyaning salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun xorijiy davlatlardan 11,6 million dollar miqdoridagi insonparvarlik yordami, moliyaviy-texnik ko'mak va grantlar jalb qilindi.

Qo'shni mamlakatlar bilan savdo-iqtisodiy, sanoat ishlab chiqarishi sohalaridagi aloqalarimiz izchil rivojlanib bormoqda. 2019-yil yakuniga ko'ra, ular bilan savdo aylanmasi hajmi 5,2 milliard dollarga ko'tarildi. Pandemiya sharoitiga qaramay, 2020-yilning birinchi yarmida O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo aylanmasining umumiy hajmi 2,17 milliard dollarni tashkil etdi. Shu bilan birga, biz yaqin qo'shnilarimiz haqida gapirganimizda, nafaqat Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmanistonni, balki Afg'onistonni ham nazarda tutamiz.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, Afg'oniston Markaziy Osiyo mintaqasining bir qismi hisoblanadi, "O'zbekiston va Afg'oniston xalqlari asrlar davomida yagona madaniy-sivilizatsion makonda yashab kelgan". Afg'oniston hududida Beruniy, Navoiy, Bobur kabi ko'plab mutafakkir olimlarimiz yashagan va o'zidan ulkan meros qoldirgan. Bugungi kunda O'zbekiston bilan Afg'oniston o'rtasida siyosiy, savdo-iqtisodiy va madaniy-gumanitar aloqalar rivojlanib bormoqda.

Davlatimiz rahbari 2020-yil 23-sentyabr kuni BMT Bosh Assambleyasi 75-yubiley sessiyasida so'zlagan nutqi mamlakatimizda, mintaqamizda, jahon hamjamiyatida katta qiziqish uyg'otdi. Davlatimiz rahbari O'zbekistonda, Markaziy Osiyo mintaqasi, shu jumladan, Afg'onistonda, butun dunyoda kechayotgan jarayonlarni chuqur tahlil qildi. Bu haqda so'z borganda, avvalambor, BMT Bosh Assambleyasi 75 yubiley sessiyasining o'ziga xos xususiyatlariga muxtasar to'xtalish lozim. Sessiyaning shakli o'ziga xosligi shundaki, keyingi 75 yil ichida birinchi marta Bosh Assambleyasi majlisi videokonferensiya tarzida o'tkazildi. Pandemiya butun dunyodagi vaziyatga, insonlar hayotiga va BMT faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatgani oqibatida yuzma-yuz uchrashuv hamda muloqotlarning imkoni bo'lmadi. O'zbekiston Prezidentining nutqida ushbu

o'ta muhim tarixiy tadbirning koronavirus pandemiyasi tufayli onlayn muloqot rejimida bo'lib o'tishi bilan bog'liq sharoitga aniq baho berildi.

Yurtboshimiz ta'kidlaganidek, "Bunday global falokat sayyoramizda so'nggi yuz yilda kuzatilmagan edi. Bu ofat butun insoniyatning zaif jihatlari yuqorilari ko'rsatdi. Hozirgi tahlil va murakkab vaziyat yer yuzidagi barcha davlatlar va xalqlar o'zaro bog'liq ekanini, o'rtamizda muntazam muloqot, ishonch va yaqin hamkorlik o'ta muhimligini isbotladi". BMT sessiyasining mazmunan o'ziga xos xususiyatiga to'xtalganda, 75-sessiya mazkur nufuzli universal tashkilotning 75 yilligiga bag'ishlangani katta ahamiyatga egaligini alohida qayd etish zarur. Butun dunyo liderlari BMT bosib o'tgan 75 yillik mas'uliyatli va sharaflilari yo'lda erishilgan yutuqlar, to'planib qolgan muammo va kamchiliklar, shuningdek taraqqiyot istiqbollari to'g'risida o'z nuqtayi nazarlarini bayon etdilar.

O'zbekiston o'z tarixida birinchi marta BMTning Inson huquqlari bo'yicha kengashiga a'zo etib saylandi va uning 2021-yil 22-fevralda Jeneva shahrida videoanjuan shaklida bo'lib o'tgan 46-sessiyasida muvaffaqiyatli ishtirok etdi. O'zbekiston Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqalaridagi integratsiya va hamkorlik jarayonlarini faollashtirishda tobora muhim rol o'ynamoqda. Shu yil 15-16 iyul kunlari Toshkent shahrida **"Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy bog'liqlik. Tahdidlar va imkoniyatlar"** mavzusida o'tkazilgan xalqaro konferensiyada mamlakatimiz tomonidan ilgari surilgan yangi taklif va tashabbuslar nafaqat ushbu bepoyon mintaqalar davlatlarida, balki jahon hamjamiyatida katta qiziqish uyg'otdi.

Orolbo'yi hududlarida ulkan qurilish va obodonchilik ishlari amalga oshirilmoqda. Bu borada Birlashgan Millatlar Tashkiloti bilan hamkorlikda tuzilgan Orolbo'yi mintaqasida inson xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ko'p tomonlama Trast fondi faoliyati muhim rol o'ynamoqda. Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiya va texnologiyalar hududi deb e'lon qilish bo'yicha BMT Bosh Assambleyasining maxsus rezolyutsiyasini qabul qilish haqidagi muhim tashabbusi **2021-yil 18-may kuni Assambleya tomonidan bir ovozdan ma'qullanganini qayd etish o'rinlidir.** Ushbu rezolyutsiyani ishlab chiqishda AQSh, Rossiya, Xitoy, Turkiya, Ozarbayjon kabi dunyodagi nufuzli davlatlar, jami 50 mamlakat hammuallif sifatida ishtirok etgani bu tashabbus jahon hamjamiyatida qanday katta qiziqish uyg'otganidan dalolat beradi.

2022-yil 14-oktyabr kuni Ostona shahrida **"Markaziy Osiyo – Rossiya"** birinchi sammiti bo'lib o'tdi. Tadbirida Qozog'iston, Rossiya, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston rahbarlari ishtirok etmoqda. Sammit davomida ishtirokchilar mamlakatlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, mavjud geosiyosiy vaziyatda, jumladan, oziq-ovqat, xomashyo va logistika narxlari oshishi sharoitida umumiy savdo-iqtisodiy va boshqa

manfaatlarni himoya qilish masalalarini muhokama qildi. Afg'onistondagi vaziyat kontekstida mintaqaviy xavfsizlik bo'yicha ham fikr almashilidi.

Yangi O'zbekiston va ShHT. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan do'stona hamkorlik va tinchlik uchun xizmat qiluvchi yana bir muhim xalqaro tadbirga O'zbekiston, aynan ko'hna va boqiy Samarqand mezbonlik qildi. **2022-yil 16-sentyabr kuni Samarqanddagi "Buyuk ipak yo'li" xalqaro turistik majmuasi Kongress markazida Shanxay hamkorlik tashkiloti** Davlat rahbarlari kengashining navbatdagi majlisi bo'lib o'tdi. Darhaqiqat, bugungi kunda dunyodagi nufuzli xalqaro tuzilmaga aylangan Shanxay hamkorlik tashkiloti 2001-yil 15-iyunda Shanxay shahrida O'zbekiston, Qozog'iston, Xitoy, Qirg'iziston, Rossiya va Tojikiston imzolagan deklaratsiya asosida tashkil etilgan. O'zaro ishonch, do'stlik va yaxshi qo'shnichilikni mustahkamlash, siyosiy, savdo-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, madaniy-gumanitar, energetika, transport va boshqa sohalaridagi hamkorlikni rivojlantirish, mintaqada tinchlik, xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash Tashkilotning asosiy maqsad va vazifalari hisoblanadi.

O'zbekiston Shanxay hamkorlik tashkilotiga asos solgan davlatlardan biri sifatida uning faoliyatida muhim va faol rol o'ynamoqda. O'zbekistonning tashabbuslari ShHTning xalqaro nufuzini va salohiyatini yuksaltirishga, ko'p tomonlama hamkorlikni mustahkamlashga hamisha xizmat qilib kelgan. Mamlakatimiz shu paytgacha ShHTga 2003-2004, 2009-2010 hamda 2015-2016-yillarda raislik qilgan. O'zbekistonning to'rtinchi – 2021-2022-yillardagi raisligi qizg'inligi, mazmundorligi va natijaga qaratilganligi bilan ahamiyatli bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida o'tgan uchrashuvda Hindiston Respublikasi Bosh vaziri Narendra Modi, Qozog'iston Respublikasi Prezidenti Qosim-Jomart Toqayev, Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Si Szinpin, Qirg'iz Respublikasi Prezidenti Sadir Japarov, Pokiston Islom Respublikasi Bosh vaziri Shahboz Sharif, Rossiya Federatsiyasi Prezidenti Vladimir Putin, Tojikiston Respublikasi Prezidenti Emomali Rahmon, shuningdek, Shanxay hamkorlik tashkiloti Bosh kotibi Chjan Min va ShHTning Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi Ijroiya qo'mitasi direktori Ruslan Mirzayev ishtirok etdi.

Samarqand sammiti kun tartibiga muvofiq, davlat rahbarlari ShHT doirasidagi hamkorlikning bugungi holati va istiqbollarini muhokama qildilar, mintaqada yuzaga kelayotgan siyosiy va iqtisodiy vaziyatni hisobga olgan holda mintaqaviy va xalqaro ahamiyatga molik dolzarb masalalar yuzasidan fikr almashdilar.

Tadbirda Prezident Shavkat Mirziyoyev nutq so'zladi. Davlat rahbari o'z so'zida O'zbekistonning 2021–2022-yillarda ShHTga raisligi natijalari yuzasidan axborot berdi. Qayd etilganidek, bu davrda 80 dan ortiq yirik

tadbir o'tkazildi. Pandemiyaning murakkab oqibatlari va yangi xavf-xatarlarga qaramay, O'zbekistonning ShHTga raisligi rejası to'liq bajarildi. Sammitda imzolash uchun salmoqli hujjatlar to'plami – **40 dan ziyod bitim va qarorlar** taqdim etildi. Ularda ShHT davlatlarining o'zaro bog'liqlikni mustahkamlash, sanoat kooperatsiyasi, "yashil" iqtisodiyot, raqamlashtirish, savdo kabi eng muhim va istiqbolli yo'nalishlarda hamkorlik qilishga doir umumiy yondashuvlari aks etgan.

Davlatimiz rahbari ShHTning bloklarga qo'shilmaslik maqomini, ochiqlik va keng hamkorlikka qaratilgan ruhini saqlash, murosas, teng huquqlilik va o'zaro hurmat prinsiplariga amal qilish zarurligini alohida ta'kidladi. Shularni hisobga olib hamda ShHT doirasidagi ko'p qirrali sheriklikning samarali tajribasiga tayanib, davlatimiz rahbari yaqin yillarda hamkorlikning asosiy yo'nalishlaridagi ustuvor vazifalarni hal etishga doir aniq taklif va amaliy tashabbuslarni ilgari surdi.

Xususan, ShHT faoliyatini bugungi voqelikka moslashtirish, iqtisodiyot, savdo va investitsiya sohalarida hamkorlik qilish, transport jihatidan o'zaro bog'liqlikni mustahkamlash kuzrib chiqildi. Shuningdek, unda ekologiya masalalari, madaniy-gumanitar aloqalarga to'xtalib o'tildi. Xavfsizlik muammolari va Afg'onistondagi vaziyatni tartibga solishga alohida e'tibor qaratildi.

Prezidentimiz ShHT kelajagi va mamlakatlarimiz rivoji ko'p jihatdan bahamjihat va samarali ishlashga bog'liq ekanini ta'kidladi. "Biz birgalikda mintaqaviy va global xavfsizlikni ta'minlash maqsadida, mamlakatlarimiz hamda xalqlarimiz taraqqiyoti va farovonligi yo'lida tashkilotni yangi maralarga olib chiqishga qodirmiz", – deya ishonch bildirdi Shavkat Mirziyoyev.

A'zo davlatlar yetakchilari o'z chiqishlarida ShHT doirasidagi hamkorlikni yanada rivojlantirishning dolzarb masalalariga, mintaqaviy va xalqaro xavfsizlik muammolariga to'xtalib o'tdilar. Samarqand sammiti alohida, tarixiy ahamiyatga ega ekani qayd etildi.

ShHT Davlat rahbarlari kengashi majlisi kuzatuvchi mamlakatlar, faxriy mehmonlar, xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar rahbarlari ishtirokida kengaytirilgan tarkibda davom etdi. Sammit bunday keng formatda – **14 ta mamlakat yetakchilari ishtirokida** birinchi marta o'tdi. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida o'tgan Davlat rahbarlari kengashining kengaytirilgan tarkibdagi majlisida Tashkilotga a'zo mamlakatlar va uning tuzilmalari yetakchilari bilan birga ShHT huzuridagi kuzatuvchi davlatlar rahbarlari va sammitning faxriy mehmonlari – Belorussiya Respublikasi Prezidenti Aleksandr Lukashenko, Eron Islom Respublikasi Prezidenti Ibrohim Raisiy, Mo'g'uliston Prezidenti Uxnaagiyn Xurelsux, Turkiya Respublikasi Prezidenti Rejep Tayyip Erdogan, Ozarbayjon Respublikasi Prezidenti Ilhom Aliyev va Turkmaniston

Prezidenti Serdar Berdimuhamedov hamda xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar rahbarlari, shu jumladan, BMT Bosh kotibining o'rinbosari Rozmari DiKarlo qatnashdi.

“Shanxay ruhi” tamoyillari asosida birdamlik, o'zaro qo'llab-quvvatlash va sheriklikni mustahkamlash yana bir asosiy vazifa hisoblanadi. “Biz faqat shu yo'l bilangina ShHT mintaqasida tinchlik, barqarorlik va farovonlikni ta'minlashimiz mumkin”, dedi Shavkat Mirziyoyev.

Ushbu prinsipial yondashuvlardan kelib chiqib va bugungi xalqaro vaziyatni hisobga olgan holda, davlatimiz rahbari ShHTni 2040-yilgacha Rivojlantirish strategiyasini tayyorlash taklifini bildirdi. Ushbu dasturiy hujjat ko'p qirrali hamkorlikning barcha jabhalarini qamrab olish, ShHTni uzoq muddatli rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishga qaratilgan. Iqtisodiyot, savdo va investitsiya sohalaridagi hamkorlikning amaliy ta'sirchanligini oshirish muhimligi qayd etildi. Shu maqsadda ShHTning yangi iqtisodiy muloqotini yo'lga qo'yish, O'zbekistonda ShHT mintaqalarining biznes sherikligi haftaligini o'tkazish, a'zo mamlakatlarning maxsus iqtisodiy zonalari alyansini tuzish, har yili ShHT yirik savdo yarmarkasini o'tkazish va uning negizida yagona elektron platforma yaratish takliflari ilgari surildi.

Jahondagi oziq-ovqat xavfsizligi inqirozi ShHTda bu borada faol hamkorlik qilishni taqozo etmoqda. Shundan kelib chiqib, O'zbekiston Prezidenti oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning umumiy tamoyillari va yondashuvlarini ishlab chiqish va kelgusi-yilda O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha xalqaro konferensiya o'tkazish taklifini bildirdi.

ShHT makonida transport jihatidan o'zaro bog'liqlikni kuchaytirish zarurligiga e'tibor qaratilib, Birlashgan Millatlar Tashkilotining qo'llab-quvvatlashi ostida Toshkent shahrida Mintaqalararo o'zaro bog'liqlik markazini tashkil etish tashabbusi ilgari surildi. Shavkat Mirziyoyev Sammit doirasida **“Xitoy – Qirg'iziston – O'zbekiston”** temir yo'li qurilishi to'g'risida uch tomonlama bitim imzolanganini tarixiy voqea sifatida baholab, ishtirokchilarni strategik jihatdan yana bir muhim loyiha – **“Termiz – Mozori-Sharif – Kobul – Peshovar”** temir yo'li qurilishini ham qo'llab-quvvatlashga chaqirdi.

Shu va boshqa masalalarni muhokama qilish uchun O'zbekiston ShHTning Birinchi transport forumini o'tkazish va uning yakunida Qo'shma harakatlar rejasini ishlab chiqishga tayyorligi aytiladi. Davlatimiz rahbari ekologik tahdid va xatarlar ortib borayotganini ta'kidlab, ShHTning iqlim kengashini tuzishni taklif etdi. Ushbu mexanizm “yashil” taraqqiyot, cho'llanish va tuproq tanazzuliga qarshi kurashish, ekologik loyihalar, shu jumladan, Orolbo'yi uchun innovatsion yechimlar va moliyaviy mablag'lar jalb qilishga ko'maklashadi.

Xavfsizlik sohasidagi hamkorlikka alohida e'tibor qaratildi. O'zbekiston Prezidenti bu boradagi ustuvor vazifalar qatorida mamlakatlarimiz huquq-tartibot idoralari va maxsus xizmatlari faoliyatini muvofiqlashtirishni kuchaytirish, xavfsizlikka tahdid va xatarlarning oldini olish hamda ularga tezkorlikda javob qaytarish bo'yicha ShHT faoliyati samaradorligini oshirish zarurligini qayd etdi.

Shu bilan birga, yoshlarning ekstremistik tashkilotlarga jalb etilishiga yo'l qo'ymaslik, turli nosog'lom mafkuralarga qarshi barqaror immunitetni shakllantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar qabul qilish taklif etildi. Dunyoda radikalizmning o'sishi xavfli tendensiyaga aylanayotgan hozirgi sharoitda bu ayniqsa muhimdir.

Davlatimiz rahbari afg'on xalqi yaxshi qo'shnichilik yordamiga har qachongidan ham ko'proq muhtoj ekani, o'tmishdagi xatolarni takrorlamaslik kerakligini ta'kidladi. Shu munosabat bilan Termiz shahridagi transport-logistika xabining zamonaviy infratuzilmasidan foydalangan holda Afg'onistonni gumanitar qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus fond ta'sis etish taklif qilindi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev madaniy-gumanitar aloqalar an'anaviy ravishda hamkorligimizning mustahkam asosi ekanini ta'kidladi. Madaniyatlar va an'analar xilma-xilligini hurmat qilish millionlab odamlarga do'stona muloqot va o'zaro almashuvning yangi imkoniyatlarini ochib beradi. Shu ma'noda, davlatimiz rahbari ShHT doirasida universitet rektorlari forumi, madaniyat va turizm kunlari, qo'shma sport tadbirlari va universiadalar kabi hamkorlikning qo'shimcha formatlarni yaratishga chaqirdi. Madaniyatlararo muloqotning raqamli shakllari: virtual muzeylar va ijodiy ko'rgazmalar, ilmiy konferensiyalar tashkil etish tashabbusi ilgari surildi.

Turizm sohasidagi hamkorlikka yangi sur'at bag'ishlash uchun **2023-yilni "ShHT makonida turizmni rivojlantirish yili"**, deb e'lon qilish taklif etildi. O'zbekiston rahbari Samarqand qadim-qadimdan Sharqiy Osiyodan to Shimoliy Afrika, Yaqin Sharq va Yevropagacha bo'lgan makonda yashaydigan xalqlar o'rtasida ma'naviy, iqtisodiy, madaniy va ilmiy almashuvlarning markazi bo'lib kelganini ta'kidladi. Shu bois umumiy xavfsizlik va farovonlik yo'lida Samarqand birdamligi tashabbusini ilgari surdi. Uning maqsadi – bizning umumiy kelajagimizga befarq bo'lmagan, ixtiloflarga qaramasdan kelishilgan yondashuv va qarorlarni izlashga tayyor, "Samarqand ruhi" tamoyillariga hamfikir bo'lganlarning barchasini global muloqotga jalb qilishdir.

Ushbu tashabbusni amalga oshirish masalalarini muhokama qilish uchun kelgusi yilda siyosiy yetakchilar, jamoatchilik, ishbilarmonlar, akademik va ekspert doiralarning nufuzli vakillari ishtirokida Samarqand xalqaro forumi o'tkaziladi. Davlatimiz rahbari nutqining yakunida

O'zbekiston raisligidagi maqsadlarga erishishda faol ko'mak uchun tashkilotga a'zo va kuzatuvchi davlatlarga samimiy minnatdorlik bildirdi.

ShHT Davlat rahbarlari kengashining Samarqand deklaratsiyasi tadbirning bosh yakuniy hujjati bo'ldi. **Jami 44 ta hujjat – bitim, konsepsiya, dasturlar va boshqa qarorlar qabul qilindi.** Unda mintaqaviy barqarorlik, xavfsizlik va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash, transport aloqalarini mustahkamlash, shuningdek, madaniy muloqotni chuqurlashtirish bo'yicha qo'shma yondashuvlar belgilab berilgan. Bu tashkilot tarixida rekord ko'rsatkichdir. Jumladan:

- ShHTga a'zo davlatlarning uzoq muddatli yaxshi qo'shnichiligi, do'stligi va hamkorligi to'g'risidagi shartnoma qoidalarini 2023–2027-yillarda amalga oshirish bo'yicha kompleks harakatlar rejasi to'g'risida;

- ShHTga a'zo davlatlarning o'zaro bog'liqlikni rivojlantirish va samarali transport yo'laklarini yaratish bo'yicha konsepsiyasi to'g'risida;

- “ShHTning ezgu niyat elchisi” faxriy unvoni to'g'risidagi nizom to'g'risida;

- ShHTga a'zo davlatlarning o'zaro hisob-kitoblarida milliy valyutalar ulushini bosqichma-bosqich oshirish bo'yicha “yo'l xaritasi” to'g'risida;

- Eroning ShHTga a'zo davlat maqomini olish uchun majburiyatlari to'g'risidagi memorandum imzolangani to'g'risida;

- Belorussiya Respublikasini ShHT a'zoliciga qabul qilish jarayonini boshlash to'g'risida;

- Maldiv Respublikasi, Bahrayn, Birlashgan Arab Amirliklari, Myanma Ittifoqi Respublikasi, Quvayt Davlatiga ShHTning muloqot bo'yicha sherigi maqomini berish to'g'risida;

- Varanasi shahrini (Hindiston) 2022–2023-yillarda ShHTning turizm va madaniy poytaxti deb e'lon qilish to'g'risida;

- ShHT kotibiyati va Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha BMT (YUNESKO) o'rtasida memorandumni imzolash to'g'risida;

- ShHT Bosh kotibining tashkilotning o'tgan yilgi faoliyati hamda ShHT Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi Kengashining 2021-yilgi faoliyati to'g'risidagi hisobotlari haqida;

- ShHT Davlat rahbarlari kengashi qarorlarining amal qilishini bekor qilish to'g'risida;

- ShHT faoliyatini takomillashtirish to'g'risida qarorlar qabul qilindi. Shuningdek, ShHT Davlat rahbarlari kengashining:

- iqlim o'zgarishiga nisbatan javob harakatlari to'g'risida;

- ishonchli, barqaror va diversifikatsiyalashgan yetkazib berish zanjirlarini ta'minlash to'g'risida;

- global oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash to'g'risida;

- energetika xavfsizligini ta'minlash to'g'risidagi bayonotlari qabul qilindi.

Bundan tashqari, tadbir doirasida quyidagi hujjatlar imzolandi:

- Eronning ShHTga a'zo davlat maqomini olish uchun majburiyatlari to'g'risidagi memorandum;
- ShHTga a'zo davlatlar hukumatlari o'rtasida turizm sohasidagi hamkorlik to'g'risida bitim;
- ShHTga a'zo davlatlar o'rtasida xizmatlar savdosi sohasidagi hamkorlikning hadli asoslari;
- ShHT mamlakatlarining vakolatli organlari o'rtasida muzey ishi sohasidagi hamkorlik to'g'risida memorandum;
- ShHT mamlakatlarining vakolatli organlari o'rtasida o'simliklar karantini sohasidagi hamkorlik to'g'risida bitim;
- ShHT mamlakatlarining qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish sohasidagi hamkorligi dasturi;
- ShHT mamlakatlarini infratuzilma rivojlantirish dasturi;
- ShHT mamlakatlarining ishbilarmon doiralari o'rtasidagi sanoat kooperatsiyasini rag'batlantirish dasturi;
- Raqamli savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha ShHT dasturi;
- ShHTga a'zo davlatlarning sun'iy intellekti rivojlantirish bo'yicha hamkorligi dasturi;
- ShHTga a'zo davlatlarning tibbiyot tashkilotlari o'rtasida yuqumli kasalliklarni profilaktika qilish va davolash masalalarida hamkorlik bo'yicha "yo'l xaritasi";
- ShHTga a'zo davlatlar o'rtasida ustuvor yo'nalishlardagi ilmiy-texnik hamkorlik bo'yicha harakatlar rejasi (2022–2025-yillarda);
- ShHTda mintaqa ichidagi savdoni rivojlantirish bo'yicha qo'shma harakatlar rejasi;
- ShHT mamlakatlarining telemeditsina sohasidagi hamkorligi konsepsiyasi;
- ShHT mamlakatlarining "aqli" qishloq xo'jaligi va agroinnovatsiyalarni joriy etish sohasidagi hamkorligi konsepsiyasi;
- ShHT va Arab davlatlari ligasi kotibiyatlari o'rtasida memorandum;
- ShHT kotibiyati va Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha BMT (YUNESKO) o'rtasida o'zaro anglashuv to'g'risida memorandum;
- ShHT kotibiyati bilan Osiyo va Tinch okeani uchun iqtisodiy va ijtimoiy komissiya (ESKATO) o'rtasida o'zaro anglashuv to'g'risida memorandum va boshqa hujjatlar imzolandi. Shu bilan O'zbekistonning ShHTga bu galgi raisligi yakunlandi va raislik ilk bor Hindiston Respublikasiga o'tdi. Shanxay hamkorlik tashkilotining Samarqanda o'tkazilgan sammiti bir qator jihatlari bilan tarixiy ahamiyatga ega bo'ldi. Bu avvalo, Davlat rahbarlari kengashining pandemiya boshlangandan buyon o'tgan 3 yil ichida ilk bor barcha a'zo mamlakatlar yetakchilarining to'liq

tarkibda yuzma-yuz muloqot qilgani, kuzatuvchi va mehmon mamlakatlar soni oshgani bilan bog'liq bo'ldi.

2021-yilda ShHT davlatlarining yalpi ichki mahsuloti 23,5 trillion dollarni tashkil qildi. 2021-yilda 2020-yilga nisbatan ShHT mamlakatlari **yalpi ichki mahsuloti** jahon yalpi ichki mahsuloti o'sishining 5,8 %ga nisbatan 7,8 %ga oshdi. 2021-yilda ShHT davlatlarining jahon yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 24,5 %ni tashkil etdi. Taqqoslash uchun, 2016-yilda ShHTga a'zo mamlakatlarning jahon yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 20,7 %ni tashkil qilgan.

Xalqaro valyuta jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yil uchun xarid qobiliyati pariteti bo'yicha ShHTga a'zo mamlakatlar yalpi ichki mahsuloti bugungi kunda jahon yalpi ichki mahsulotining 31,2 %ni tashkil qiladi. Tashkilot tashkil etilgan 2001-yildan buyon bu ulush 1,8 barobar oshdi. 2020-yilda ShHT mamlakatlari jahondagi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar sof oqimining 27 %ni oldi. 2015-yilda - 11,2 %. 2021-yilda ShHT davlatlarining **jahon eksportidagi ulushi 17,6 %ni tashkil etdi**. 2016-yilda - 15,1 %. 2021-yilda ShHT davlatlarining jahon importidagi ulushi 16,3 %ni tashkil etdi. 2016-yilda - 14,2 %. 2021-yilda ShHT mamlakatlari aholisi 3,3 milliard kishini yoki yer shari aholisining 42,5 %ni tashkil qildi. ShHT davlatlarining tasdiqlangan gaz zaxiralari dunyoning 44 %ni va jahon ishlab chiqarishining 31,4 %ni tashkil qiladi. ShHT davlatlarining tasdiqlangan neft zaxiralari dunyoning 40 % va ishlab chiqarishning 25 %ni tashkil qiladi. Jahon qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 38 % ShHT mamlakatlari hissasiga to'g'ri keladi.

Nazorat savollari:

1. Mustaqillik yillarida O'zbekistonning tinchliksevar tashqi siyosati va uning jahon hamjamiyati tomonidan tan olinishi va rivojlantirilishi nimalarda ko'rindi?
2. O'zbekistonning Yevropa, Osiyo mamlakatlari va AQSh bilan hamkorlik aloqalari xususida gapiring.
3. Markaziy Osiyoda O'zbekistonning geosiyosiy va geoiqtisodiy o'rni qanday?
4. Bugungi kunda Yangi O'zbekiston faol tashqi siyosatining muhim yo'nalishlari nimalarda ko'rindi?
5. Markaziy Osiyo integratsiyasi, deganda nimani tushunasiz?
6. O'zbekistonning ShHT bilan o'zaro manfaatli aloqalari va munosabatlarining yangi bosqichi xususida gapirib bering.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-Toshkent: "O'zbekiston". 2019.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. - Toshkent: "O'zbekiston". 2017.
3. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. – Toshkent: "Ma'naviyat". 2017.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // Yangi O'zbekiston. 1 fevral.
5. G'ulomov S., Ubaydullayeva R., Ahmedov E. O'zbekiston. - Toshkent: Mehnat, 2001
6. Erkayev A. O'zbekiston yo'li. - Toshkent: Ma'naviyat, 2011.
7. Raximov M.A. Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel' proekta i redaktor: - Toshkent: "Adabiyot uchqunlari". 2018.
8. Usmonov Q va boshqalar. O'zbekiston tarixi. –Toshkent: Moliya, 2016.
9. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). 2 tom. Mas'ul muharrirlar: R.Abdullayev, Q.Rajabov, M.Rahimov. - Toshkent: O'zbekiston, 2019.
10. Murtazayeva R.H. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.
11. Oblomurodov N. Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

12-MAVZU: YANGI O‘ZBEKISTON: MILLIY TIKLANISHDAN – MILLIY YUKSALISH SARI

Reja:

12.1. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari g‘oyasining mohiyati

12.2. 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning “Harakatlar strategiyasi”ni maqsad va vazifalari, yo‘nalishlari hamda asosiy konseptual g‘oyalari

12.3. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va uning tarixiy ahamiyati

12.1. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari g‘oyasining mohiyati

Xalqimizga xos muhim fazilatlardan eng muhimi – qadriyat sifatida ardoqlanib kelinayotgani – Erkin, Ozod va mustaqil hayot kechirishga intilishdir. Unga erishish mashaaqqatli kurash, mehnat qilishni talab etadi. Bu ezgu yo‘lda tarixiy o‘tmishda ajdodlarimiz boshidan ne-ne og‘ir kunlarni kechirmadi. Tinchlik va farovonlik yo‘lida jon olib jon berdi. Kurashdi. Qon to‘kdi. Sabr – matonat ko‘rsatdi. Kezi kelganda sukut saqladi. Bosiqlik, vazminlik bilan yetti ulchab bir kesib, munosabat belgiladi. Maqsad yagona – Insoniy hayot kechirish, erkin mehnat qilish, bugun va kelajakning tinchligini ta‘minlab, farovon hayotga erishib, uni kelgusi avlodga meros qilib qoldirish. Bu kabi ezgu maqsad yo‘lida Xalqimizning donishmand – fuzolalari, mutafakkirlari o‘z diniy-axloqiy ta‘limotlarini yaratdi.

Bejjiza xalqimizning eng qadimgi diniy – axloqiy ta‘limoti bo‘lmish Zardushtiylilik, uning Avesto muqaddas kitobida **“Ezgu fikr”, “ezgu so‘z” va “ezgu amal”** ilgari surilgan. Ana shu uchta oltin qoidaga amal qilish, insonning erkin va farovon hayot kechirishini ta‘minlashi uqtiriladi. Keyinchalik Islom dini shakllangach, diniy hayot kechirish orqali ma‘naviy komillikka erishish, shu bilan birga, hurfiylik, erkinlik, ozodlik va farovonlikka tadbir bilan, donishmandlik ila erishish mumkinligini ham ko‘rsatib berdi. Umuman xalqimiz tarixida barcha diniy, axloqiy, falsafiy qadriyatlar insonga munosib hayot kechirishga da‘vat qilish, ma‘naviy yuksalishi orqali farovonlikka erishish mumkinligini uqtirib keldi.

Taraqqiyotimizning keyingi tarixiy bosqichlarida arablar istilosi, mug‘ullar bosqini kabi qator bosqinchiliklari oqibatida xalqimiz og‘ir tushkun holatda yashashga mahkum etildi. Ozodlik yo‘lidagi Muqanna harakati, Jaloliddin Manguberding buyuk jasorati xalqimizning hurriyat yo‘lidagi kurashida o‘chmas iz qoldirdi. Amir Temurning buyuk davlatchilik barpo etish yo‘lidagi adolatli siyosati, Turon davlatini har tomonlama

rivojlantirishga qaratilgan, Renessans davrini boshlab berganligi xalqimizni munosib hayot kechirishini ta'minladi. Temuriylar davridan so'nggi vaziyat xonliklar, amirliklar o'rtasidagi taxt talashish, mansab uchun kurash avj olganligi milliy taraqqiyotimizni anchayin orqaga surib yubordi. Milliy tarqoqlikni avj oldirdi. Bundan keyinchalik o'zga siyosiy kuchlar ustamonlik bilan foydalandilar.

Ulug' mutafakkirlarimiz yaratgan beqiyos ma'naviy-madaniy meroslarimizni ham soxtalishtirish, diniy qadriyatlarimizni buzib talqin etish, "din – afyundir" qabilidagi siyosat va mafkura vositasida jamiyatni ham insonni ham tutqinlikda ushlab turildi. Maqsad - xalqimizning azaliy orzusi – erkinlik, ozodlik, mustaqillikka yo'l bermaslik, buning uchun yot mafkurani tiqishtirish lozim edi. Sal kam yuz-yildan ortiq davom etgan mustamlakachilik siyosati oqibatida, xalqimizga xos bo'lgan ziyolilik, donishmandlik, yaratuvchilik, tashabbuskorlik kabi fazilatlar bug'ildi. Har qanday milliylik o'tmish qoldig'i deb talqin etildi. Bu kabi qadriyatlarga jamiyat rivojiga to'siq bo'luvchi, eskilik sarqiti sifatida, siyosiy – mafkuraviy tus berildi.

Yigirmanchi asr boshlaridagi milliy ozodlik harakati, jadidchilarning ma'rifatchilik faoliyati milliy rivojlanishimizni bir qadar ta'minlagan bo'lsada, milliy tarqoqlik, xalqimizning ham iqtisodiy ham ma'naviy og'ir hayot kechirishi tufayli milliy ziyolilarimizga, jamiyatga nisbatan Stalinchilik qatag'onlik siyosati avj oldirildi. Ammo millatimiz, xalqimizga xos bo'lgan munosib insoniy hayot kechirish istagi, mustaqillik, erkinlik va farovonlikni yuksak qadriyat sifatida ulug'lashi, ardoqlashi kabi fazilatlar so'nmadi, yo'q bo'lib ketmadi.

Mazkur qadriyatni yuzaga chiqarish yo'lida xalqimizning buyuk donishmandlari, rahnomalari va yo'lboshchilarining jasorati tufayli, jamiyatning milliy tiklanish sari intilishi reallikka aylana bordi. Jamiyatning tub o'zgarishida Tarixiy shaxslarning ham o'rni va roli katta bo'ladi.

O'tgan yillar davomida mustaqillikni mustahkamlash, uni avaylab asrash, tinchlik va farovonlikni qadamba-qadam ta'minlab borish asosiy yo'limiz bo'lib keldi. Istiqlof arafasida milliy tilimiz – **o'zbek tiliga davlat tili maqomi berildi. Navro'z umumxalq bayrami sifatida nishonlanishi** belgilandi. Milliy davlatchilik asoslari tiklandi, mustahkamlandi. Istiqlofning dastlabki-yillaridan e'tiboran, ma'naviy, diniy qadriyatlarimiz tiklandi. Din, Islom dini "afyun" emas, balki, najot va imon-e'tiqod ilmi ekanligi barchaga ayon bo'ldi. Ramozon va Qurbon hayiti nishonlanib kelinmoqda. Yuzlab yurtdoshlarimiz Haj safariga ziyorat qilish imkoniga ega bo'ldi. Yurtimizda o'nlab machitlar, madrasalar barpo etildi.

"Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" g'oyasi asosida milliy tariximizning uch ming yillik zarvarqlarini tiklash va o'rganish asnosida, xalqimiz, yoshlarimiz ongi va qalbida milliy g'urur va faxr tuyg'usini qaror toptirish

ziyolilarimiz, tarixchi olimlarimiz oldiga vazifa etib qo'yildi. Milliy tariximizning g'oyaviy, mafkuraviy asoslari tiklandi. Milliy g'oyamiz: "Ozod va obod, erkin va farovon hayot qurish" barcha fuqarolarimizni milliy tiklanish sari birlashtirdi.

Barkamol avlod orzusini ro'yobga chiqarishga qaratilgan – Ta'limni yangicha asosda tashkil etishning bir qator huquqiy asoslar yaratildi. Ta'lim to'g'risidagi qonun, Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi qabul qilindi. Maktablar, litsey va kollejlar ochildi. Oliy o'quv yurtlari yangicha asosda tashkil etildi.

Iqtisodiy sohada mulkchilikning o'zini oqlaydigan shakliga yo'l ochildi. Xususiy mulk "kishini kishiga bo'ri" qilib qo'ymaydi, balki, boy va farovon, chiroyli hayot kechirish vositasi ekanligi, bu esa, inson ruhiyatiga xos qadriyat ekanligi ayon bo'ldi. Istiqloлга erishish arafasida, og'ir moddiy – iqtisodiy nochor ahvoldan chiqish uchun xalqimizga, aholiga 300 ming gektar yer shaxsiy tomorqa qilib berilgani tahsinga sazovor bo'ldi. Bu Milliy tiklanish yo'lidagi dastlabki moddiy – iqtisodiy chora – tadbir edi. Bu Xalqimizning kelajakka ishonchi ortishida muhim rol o'ynadi. Xususiy tadbirkorlik, kichik va o'rta biznesga yo'l ochildi.

Ayniqsa, xalq turmush farovonligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar ko'rildi, davlat dasturlari qabul qilindi. Istiqlolning har bir o'tgan yili ma'lum nomlar bilan ataldi. Bulardan ko'zlangan maqsad – barcha sohadagi islohotlarni izchil amalga oshirish, bir qator davlat dasturlarini qabul qilish va undagi belgilangan vazifalarni amalga oshirish asosida, milliy manfaatlarimizni tiklashga erishish bo'ldi. Kelajak yoshlar qo'lida g'oyasi ilgari so'rildi.

Bugungi Yangi O'zbekistonda Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev rahnomoligida, mehnatsevar xalqimizning fidokorona mehnati bilan, dunyo ahliga "cho'lda ham giyoh undira olishi mumkin ekanligini" yana bir bor isbotlab bermoqda. Hukumatimiz tomonidan o'zlikni anglashga, milliy manfaatlarimizga javob beradigan xalqchil adolatli islohotlar davom ettirilmoqda. Tarixan qisqa davr davomida xalqimiz milliy o'zligini anglash mashaqqatlarini yengib, yuksalish sari dadil qadam tashlab kelmoqda. O'zbekiston tom ma'noda dunyo hamjamiyatida o'z o'rniga ega bo'lish uchun intilmoqda.

Milliy tiklanish yo'lida boshlangan barcha islohotlar jarayonida gohida oldinga intilish, gohida murakkab holatlarga duch keldik. Xalqimizning ongi va dunyoqarashi bilan jamiyat taqoza etayotgan yangicha ishlash va munosabat ko'rsatish talablari o'rtasida nomuvofiqlik holatlari ham ko'zga tashlandi. Bu tabiiy ijtimoiy holat hamdir. Zero mustaqillikning yangicha talablari ham bo'ladi. Uni anglash, ongi, tafakkuridan o'tkazish ham o'zoq vaqt talab etadigan hodisadir. Bu esa, huquqiy demokratik davlat, erkin fuqarolik jamiyatini qurish talablaridan kelib chiquvchi, bir qator murakkab

vazifalarning amalga oshirish bilan bog'liqdir. Bular esa milliy yuksalishni amalga oshirishdagi birinchi galdagi vazifalardir.

2017-yil 7-fevralda Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev tashabbusi bilan 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha **Harakatlar strategiyasi** ishlab chiqildi. Strategiya – bu islohotlarni amalga oshirishning aniq mo'ljallangan yangi harakat dasturidir. Harakatlar strategiyasi jamiyatning barcha sohasida boshlangan islohotlarni tezlashtirmoqda, uni jo'nbushga keltirmoqda. Odamlarda kelajakka nisbatan ishonchni yanada kuchaytirdi. Ularning turmush tarziga ko'tarinki ro'h olib kirmoqda. Buyuk kelajakni yaratish bugundan boshlanadi. Bu uchun kishilar bugun yaxshi yashashlari zarur.

Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalar aynan ana shunday zaruratni yuzaga chiqarishga qaratilgani bilan ham qadrlidir. **“Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari”** g'oyasini, rivojlanishning beshta ustuvor yo'nalishi – Harakatlar strategiyasi reallikka aylantiradi. Chunki shu asosdagi islohotlar odamlarni ochiqlik, oshkoralik, shaffoflik muhitida yashash va ishlashga ham da'vat etmoqda. Bunday xalqchil muhitda yashashga intilish esa, xalqimizni har tomonlama mukammal, farovon turmush kechirishni ta'minlaydi. Darhaqiqat, Harakatlar strategiyasi taraqqiyotning yangi bosqichini boshlab berdi. Harakatlar strategiyasi O'zbekistonda huquqiy demokratik davlatni barpo etish yo'lini har tomonlama asoslab beradigan, davlatimizni dunyoda rivojlangan davlatlar qatoriga chiqishini ta'minlab beradigan noyob hujjat hisoblanadi.

2019-yil nashrdan chiqqan Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari kitobida Harakatlar strategiyasi asosida Vatanimiz taqdiri va kelajagi uchun ana shu ulkan ahamiyatga molik o'zgarishlar jarayonining mazmun-mohiyati, jamiyat hayotida amalga oshirilayotgan islohotlarning mohiyati Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning purma'no fikrlari orqali yorqin ifoda etilgan. Unda Prezident Sh.M. Mirziyoyevning asarlari va ma'ruzalaridan olingan fikrlar joy olgan.

Kitobdan joy olgan o'ttizdan ortiq masalalarga – jamiyatimizning ijtimoiy, moliyaviy va iqtisodiy, ekologik, huquqiy va qonunchilik, ma'naviy – madaniy, tashqi siyosat, tarbiyaviy kabi sohalariga, shu bilan birga, Yoshlar, xotin-qizlar, nuroniy keksalar hayoti va manfaatlariga qaratilgan purma'no fikr-mulohazalari, bugungi xalqimizni islohotlarning ijodkori va ijrochisi sifatida, milliy rivojlanish sari yetaklovchi ilmiy, g'oyaviy, siyosiy, ma'naviy va mafkuraviy mayoq bo'lib xizmat qilmoqda. O'zbekiston Prezidenti jonajon Vatanimizni yanada obod, xalqimizni baxtli – saodatli qilishdek muqaddas va zalvorli keng vazifalarni bajarish, milliy tiklanishdan milliy yuksalishga va jadal taraqqiyotga erishish imkoniyatini beruvchi islohotlarni amalga oshirishda mamlakatimizning jonkuyar lideri sifatida jonbozlik ko'rsatmoqda. Milliy yuksalishga erishmoq uchun Yurtboshimiz

ta'kidlaganlaridek: "Bilimli avlod buyuk kelajakning, tadbirkor xalq farovon hayotning, do'stona hamkorlik esa, taraqqiyotning kafolatidir."

2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha **Harakatlar strategiyasi**, shuningdek, "Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish-yili" davlat dasturi, "Obod qishloq", "Obod mahalla", "Har bir oila – tadbirkor", "Yoshlar – kelajagimiz", "Besh muhim tashabbus" kabi muhim dastur va rejalar doirasida olib borilayotgan tub islohotlarning ma'no-mazmuni va ruhi mujassam etilishiga alohida e'tibor qaratiladi.

Bugungi kunda yurtimizda tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash, inson huquqlari, erkinliklari va manfaatlarini ta'minlash, Vatanimizni har tomonlama taraqqiy ettirish, uning xalqaro maydondagi obro'-e'tiborini yuksaltirish borasida keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. Vatanimiz mustaqillikka erishgandan keyin o'tgan har bir kunimiz xalqimizning fidokorona mehnati, bunyodkorlik salohiyatining yana bir amaliy namoyoni, erkin, ozod va farovon hayotimiz, g'urur-iftixorimiz timsoli sifatida yangi tariximiz solnomasiga tom ma'noda yorqin sahifa bo'lib kirmoqda.

Bugungi shahar va qishloqlarimizning qiyofasi tubdan o'zgarimoqda. "Obod qishloq", "Obod mahalla" loyihalari asosida olib borilayotgan ishlar "Inson manfaatlari barcha narsadan ustun" tamoyiliga amal qilingan holda aholiga yanada qulaylik yaratish, turmush sharoitini yaxshilash maqsadida olib borilayotgani tahsinga loyiq. Bu dastur yo'lida 4 trillion so'mdan ziyod mablag' ajratish ko'zda tutilgan. Hatto, eng chekka qishloqlarda ham bunyod etilayotgan zamonaviy uy-joylar, ishlab chiqarish korxonalari, maishiy xizmat ko'rsatish shaxobchalari, ta'lim muassasalari, sport inshootlari, mahalla guzarlari kishiga zavqu shavq ulashadi. Butun mamlakatimizni qamrab olgan mazkur dasturlar doirasida 416 ta qishloq va 105 ta mahallada qurilish va obodonlashtirish ishlari jadal davom ettirildi. Bularning barchasi jonajon O'zbekistonimizning yangi, obod qiyofasini yaratish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda. Jamiyatimizda **"Qonun va adolat – ustuvor"**, **"Jinoyatga jazo muqarrar"** degan muhim prinsiplarni ta'minlash, sud, prokuratura, ichki ishlar organlari, advokatura tizimi faoliyatini takomillashtirish, ularni tom ma'noda inson huquq va manfaatlari himoyachisiga aylantirish bo'yicha ham salmoqli ishlar qilinmoqda. Ana shunday o'zgarishlar tufayli biz yillar davomida deyarli unutib qo'ygan tartib-intizom, qonun-qoida, odamlarning haqli talablari bilan hisoblashish kabi eng muhim tamoyillar hayotimizda tobora chuqur o'rin egallamoqda.

"2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi esa **"Milliy tiklanishan milliy yuksalish sari"** g'oyasining uzviy davomi bo'ldi. Biz mazkur dastur asosida tiklanishning yangi davriga qadam

qo'ydik. "Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyili asosida keyingi besh yillikda mamlakatimizda amalga oshiriladigan islohotlarning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslarini yaratib berishga qaratilgan Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi loyihasi yettita ustuvor yo'nalishni o'z ichiga qamarab olganligi bilan xarakterlidir.

12.2. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning "Harakatlar strategiyasi"ni maqsad va vazifalari, yo'nalishlari hamda asosiy konseptual g'oyalari

2017-yilning 7-fevral kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni imzolandi. Farmonda belgilangan strategiya loyihasi va unda ko'zda tutilgan muhim strategik masalalar respublikamiz ekspertlari hamda keng jamoatchilik muhokamasidan o'tdi.

Strategiya loyihasi o'ta dolzarb, ya'ni aholining turmush tarzini yanada yaxshilash masalalarini kompleks o'rganish, davlat boshqaruv tizimini isloh qilish, mamlakatda qonunchilik, huquqni muhofaza qilish amaliyoti va xorijiy tajribani tahlil qilish yakunlari bo'yicha ishlab chiqilgan edi. Harakatlar strategiyasini kelajakda beshta ustuvor yo'nalish bo'yicha amalga oshirish ko'zda tutildi. Ular quyidagilar:

Birinci ustuvor yo'nalishda davlat va jamiyat qurilish tizimini takomillashtirish, xususan, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilishda Oliy Majlis palatalari, siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirish;

Ikkinchi ustuvor yo'nalishda qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish;

Uchinchi ustuvor yo'nalishda iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirish;

To'rtinchi ustuvor yo'nalishda mamlakatda ijtimoiy sohani rivojlantirish;

Beshinchi ustuvor yo'nalishda xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi muhim vazifalar belgilandi.

Ma'lumki, so'nggi yillarda amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar milliy davlatchilik va suverenitetni mustahkamlash, xavfsizlik va huquq-tartibotni, davlatimiz chegaralari daxlsizligini, jamiyatda qonun ustuvorligini, inson huquq va erkinliklarini, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik muhitini ta'minlash uchun muhim poydevor bo'ldi. Xalqimizning munosib

hayot kechirishi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratdi.

Iqtisodiyotda ma'muriy-buyruqbozlikka asoslangan boshqaruv tizimidan mutlaqo voz kechilib, bozor islohotlari bosqichma-bosqich amalga oshirilgani va pul-kredit siyosati puxta o'ylab olib borilgani makroiqtisodiy barqarorlikni, iqtisodiyotning yuqori sur'atlar bilan o'sishini, inflyatsiyani prognoz ko'rsatkichlari darajasida saqlab qolishni ta'minladi. Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, fermerlik harakatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar va qulay sharoitlar yaratilishiga xizmat qildi.

Ayni vaqtda mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot yo'lining chuqur tahlili, bugungi kunda jahon bozori kon'yunkturasi keskin o'zgarib, globallashuv sharoitida raqobat tobora kuchayib borayotgani davlatimizni yanada barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish uchun mutlaqo yangicha yondashuv hamda tamoyillarni ishlab chiqish va ro'yobga chiqarishni taqozo etmoqda. Olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida ulkan ishlar amalga oshirildi.

Inson va uning manfaatlarini ko'zlab ishlab chiqilgan Harakatlar strategiyasining **birinchi ustuvor yo'nalishi** bu, davlat va jamiyat qurilishini takomillashtirishga yo'naltirilgan demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilishda parlamentning hamda siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Ya'ni davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish, davlat xizmatining tashkiliy-huquqiy asoslarini rivojlantirish, davlat xizmatlari sifati va samarasini oshirish, jamoatchilik nazorati mexanizmlarini amalda tatbiq etish, fuqarolik jamiyati institutlari hamda ommaviy axborot vositalari rolini kuchaytirishga e'tibor qaratdi.

Harakatlar strategiyasida qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishga yo'naltirilgan dastur bu **ikkinchi yo'nalish** hisoblanadi. Ya'ni sud hokimiyatining chinakam mustaqilligini hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini mustahkamlash, ma'muriy, jinoyat, fuqarolik va xo'jalik qonunchiligini, jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish tizimi samarasini oshirish belgilab berildi. Uning muhimligi, shuningdek, sud tizimini isloh qilish, yuridik yordam va huquqiy xizmatlar sifatini tubdan yaxshilashga yo'naltirilganligi bilan ahamiyatlidir.

Uchinchi ustuvor yo'nalish, strategik dasturning yana muhim ustuvor jabhasi, iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirishga yo'naltirilgan makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va yuqori

iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirishni ko'zlaydi. Strategiyada xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqei yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirish, hududlar, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib holda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy ettirish, investitsiyaviy muhitni yaxshilash orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy sarmoyalarni faol jalb etish masalalari ham keng o'rin olgan.

To'rtinchi muhim ustuvor yo'nalish etib belgilangan keyingi masalalar ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo'naltirilganligi aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirib borish, ijtimoiy himoya va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, arzon uy-joylar barpo etish, yo'l-transport, muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirish inson manfaatlariga yo'naltirilganligi bilan muhim ahamiyat kasb etdi. Una barcha ijtimoiy sohalarini modernizatsiya qilish bo'yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish, ta'lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san'at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish ham belgilandi.

Beshinchi ustuvor yo'nalish bu, davlatimiz xavfsizlik tizimi, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash, chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy ruhdagi tashqi siyosat yuritishga yo'naltirilgan davlatimiz mustaqilligi va suverenitetini mustahkamlash, O'zbekistonning yon-atrofida xavfsizlik, barqarorlik va ahil qo'shnihilik muhitini shakllantirish, mamlakatimizning xalqaro nufuzini mustahkamlash beshinchi ustuvor yo'nalishda belgilab berildi.

Bir so'z bilan aytganda, 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha **Harakatlar strategiyasi** 2017-yil O'zbekiston Respublikasida "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari-yili"da e'lon qilinganligida ham ramziy ma'no bor, albatta.

Strategiyaning yana bir muhim yo'nalishi bu, korrupsiya va jinoyatchilikka qarshi kurashishdir. Prezident Sh.M. Mirziyoyevning 2017-yil 7 fevraldagi farmoni bilan tasdiqlangan "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashni samarali tashkil etish bo'yicha vazifalar qo'yildi. Uning 2-yo'nalishi qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish vazifalarini o'z ichiga olib, uning 4-bandida jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini takomillashtirish vazifalari qo'yildi. Xususan, unda korrupsiyaga qarshi kurashishning tashkiliy-huquqiy

mexanizmlarini takomillashtirish va korrupsiyaga qarshi kurashish tadbirlarining samaradorligini oshirish tizimini ishlab chiqish vazifasi qo'yildi.

Prezident Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2017-yildan boshlab davlat organlarining korrupsiyaga qarshi kurashining tizimli faoliyatini yo'lga qo'yilishi, uning tashabbusi bilan "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun qabul qilinishi, prokuratura va sud-huquq tizimini isloh etilishi, Prezident va Xalq qabulxonalariga kelib tushayotgan murojatlarni tahlil etib borish qoidalarini o'rnatilishi, mansabdorlar xizmatini oxirgi natijalariga qarab baholanishi qoidalarini o'rnatilishi kabi chora-tadbirlar o'z natijasini bera boshladi. Yuqori davlat organlari bilan chatishib ketgan bir necha uyushgan jinoiy ishlar fosh etildi.

2017-yilning birinchi yarmida 1566 ta mansabdor shaxsga nisbatan 1130 ta jinoiy ish qo'g'atilib, ulardan 954 tasi (84,4 foizi) sudga oshirilgan. Lekin, bu davrda 2016-yilning birinchi yarmiga nisbatan sudga oshirilgan jinoiy ishlar 22 foizga kamaydi. Korrupsiyaviy faoliyat tufayli keltirilgan zararining 77 foizi undirildi. 374 ta guruhlar tomonidan sodir etilgan korrupsiyaviy jinoyatlar ochib tashlandi, 1330 ta korrupsiyaviy jinoyatlar aniqlandi.

Mamlakatda har payshanba kuni "Huquqbuzarliklarni oldini olish kuni" deb e'lon qilinib, bu kunlari mehnat jamoalari va yashash joylarida huquqni himoya qilish organlari vakillari aholini ro'y berayotgan jinoyatlardan ogoh etib borish, aholini huquqiy madaniyatini oshirish tadbirlarini o'tkazish an'anaga aylandi. Shuningdek, payshanba kunlari ichki ishlar tayanch punktlarida "ochiq eshiklar kuni" o'tkazish, fuqarolarni qabul qilish ishlari olib bori qoidasi o'rnatildi.

2018-yil 19-fevralda O'zbekiston ichki ishlar vazirining bergan ma'lumotlariga binoan 2017-yilda 1426 ta korrupsiyaviy jinoyatlar fosh etilib, undan 171 tasi poraxo'rlik, 109 tasi tovlamachilik, 517 tasi firibgarlik, 125 tasi noqonuniy valyuta aylanmasini amalga oshirish, 19 tasi soxta pullarni ishlab chiqish, 190 tasi davlat mulkini o'g'irlash va unga kamomad keltirish kabi jinoyat turlarini tashkil etdi. 2017-yilda jinoiy harakat qilganligi uchun 230 ta ichki ishlar organlari xodimlari ustidan jinoiy ish qo'zg'atildi, 8000 ta xodim intizomiy javobgarlikka tortildi. Lekin 2017-yilda 73.692 ta jinoiy ishlar fosh etilib, bu 2016-yilga nisbatan 15,7 foizga kamaygani ham qayd etildi.

Xulosa qilib aytganda, o'tgan yillarda O'zbekistonda Harakatlar strategiyasining muhim huquqiy asoslari ishlab chiqildi, ular amaliyotda qo'llana boshlandi. Muhimi, aholining Prezident, hokimiyat va Xalq qabulxonalariga ishonchi ortdi. Xalq dardini davlat hokimiyati organlariga to'g'ridan-to'g'ri yetkazish imkoniyati yaratildi.

12.3. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va uning tarixiy ahamiyati"

2022-yil 28-yanvarda Harakatlar strategiyasining uzviy davomi, O'zbekistonning kelajagi bilan bevosita bog'liq bo'lgan **eng muhim hujjat** – O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni qabul qilindi. Kelgusi 5-yilga mo'ljallangan **Taraqqiyot strategiyasi** tasdiqlandi.

“Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari” tamoyili asosida keyingi besh yillikda mamlakatimizda amalga oshiriladigan islohotlarning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslarini yaratib berishga qaratilgan Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi loyihasi yettita ustuvor yo'nalishni o'z ichiga qamrab olgan. Ular quyidagilar:

- inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish;
- mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish;
- milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, uning o'sish sur'atlarini zamon talablari darajasida ta'minlash;
- adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish;
- ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, ushbu sohani tubdan isloh etish va yangi bosqichga olib chiqish;
- umumbashariy muammolarga milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda yechim topish;
- mamlakatimiz xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish, ochiq va pragmatik, faol tashqi siyosat olib borishga qaratilgan 7 ta ustuvor yo'nalishdagi masalalarni qamrab olgan.

Strategiyada Davlat Rahbarining O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalari qo'shma majlisidagi nutqi va saylovoldi dasturida ilgari surilgan tashabbuslar aks ettirilgan. Muhokamalar davomida davlat organlari mas'ul xodimlari, tegishli soha mutaxassislari, ilmiy doira vakillari hamda mahalliy va xalqaro ekspertlar ishtirokida konferensiya va davra suhbatlari tashkil etildi.

Strategiyada mutlaqo yangi yondashuv qo'llanilib, rejalashtirilgan islohotlar natijadorligini taraqqiyotning maqsadlariga erishganlik darajasi asosida baholash tizimi joriy etilmoqda. Jumladan, Taraqqiyot strategiyasi va uni 2022-yilda amalga oshirish bo'yicha “yo'l xaritasi”da mamlakatimizni rivojlantirishning 7 ta ustuvor yo'nalishi doirasida qariyb 100 ta maqsadlarga erishish nazarda tutilgan.

Harakatlar strategiyasidan farqli o'laroq, Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi O'zbekistonni keyingi 5-yilda rivojlantirishning 7 ta ustuvor yo'nalishi doirasida 100 ta maqsadga erishishga qaratilgan va 2022-yilda amalga oshirilishi lozim bo'lgan 398 ta chora-tadbirni o'z ichiga olgan. Ushbu maqsadlarga erishish yo'lida amalga oshiriladigan sa'y-harakatlar ham aniq. Ular, o'z navbatida, samaradorlik va natijadorlikni nazorat qilishni anchayin osonlashtiradi. Boshqacha qilib aytganda, rejalashtirilgan islohotlar natijadorligini taraqqiyotning maqsadlariga erishganlik darajasiga muvofiq ravishda baholash tizimi joriy etilmoqda.

Ikkinchidan, Taraqqiyot strategiyasini ishlab chiqishda va qabul qilishda Harakatlar strategiyasi muhokamasiga nisbatan mamlakatimiz aholisining ishtiroki sezilarli darajada ortdi. Bu bilan hujjatning yanada xalqchilligi ta'minlandi. Bunga, xususan, faqatgina uchta asosiy elektron platformaga jamoatchilik muhokamalari yakuni bo'yicha kelib tushgan 17 mingdan ziyod fikr-mulohazalar yaqqol dalil bo'la oladi. Bunda, **besh yil avval** Harakatlar strategiyasi doirasida boshlangan xalq bilan muloqot tizimi muhim rol o'ynaganini alohida e'tirof etish joiz. Chunki aynan Harakatlar strategiyasida belgilab berilgan ishlarni amalga oshirish jarayonida davlat organlarining aholi bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqoti yo'lga qo'yildi, yildan-yilga shaffoflik ortib bordi, bu esa o'z-o'zidan aholining davlat organlariga nisbatan munosabatini tubdan o'zgartirdi, uning faolligi, islohotlarga ishonchi va daxldorligini kuchaytirdi. Eng muhimi, fuqarolar tomonidan davlat organlari oldiga masala qo'yish imkoniyatlari yanada kengaydi.

Uchinchidan, Ushbu dasturiy hujjatda yaqin va o'rta istiqbolda mamlakatimizning rivojlanish tendensiyalari qanday bo'lishi, bu boradagi ustuvor vazifalar belgilangan. "**Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari**" degan tamoyil asosida islohotlarning uzviyligi va davomiyligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, Harakatlar strategiyasi har bir sohada ulkan islohotlarni amalga oshirish bilan boshlangan bo'lsa, Taraqqiyot strategiyasida esa mazkur islohotlar uzviyligi ta'minlangani holda davom ettiriladi, to'plangan katta tajriba va imkoniyatlar asosida islohotlar yanada qat'iylik va jadallik bilan takomillashtirilib boriladi. Bunda natijadorlik koeffitsienti ortib, olib boriladigan islohotlarning samaradorligi ortadi.

To'rtinchidan, Taraqqiyot strategiyasini ijro qilish bo'yicha mexanizm takomillashtirildi. Xususan, Prezident Shavkat Mirziyoyevning "**2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida**"gi Farmoni bilan strategiyani amalga oshirish bo'yicha milliy komissiya tarkibi tasdiqlandi. E'tiborli jihati shundaki, ushbu komissiya tarkibi mamlakatdagi davlat organlari mas'ullari va jamoatchilik faollaridan tarkib topgan. Ushbu Komissiya a'zolari Taraqqiyot strategiyasining bevosita

amalga oshirilishi va tegishli mutassaddilar ustidan bu borada nazoratning ta'minlanishiga mas'ul etib belgilangan.

Shu o'rinda, tegishli bandlarning aniq ijrochisi va uning ustidan nazorat qiluvchisi belgilanishi bilan bir qatorda, sarf-xarajatlar uchun rejalashtirilgan mablag'larning aniqligiga ham e'tibor qaratish lozim. Bu, bir tomondan rejadagi ishlarining samaradorligini oshirsa, ikkinchi tomondan tegishli mutassaddilar mas'uliyatining ham o'rtishiga xizmat qiladi.

Beshinchidan, Taraqqiyot strategiyasining har bir bosqichini amalga oshirishda jamoatchilik nazorati ishtirokining kuchaytirilayotgani ham e'tiborga molik. Tabiiyki, bunday nazoratni amalga oshirish uchun keng imkoniyatlarning yaratilayotgani esa alohida diqqatga sazovor. Turli jabhalaru sohalarining raqamlashtirilishi, shuningdek elektron platformalar tashkil qilinishining rejalashtirilishi, eng avvalo ushbu tashkilotlarning o'z faoliyatida samaradorlikka erishishi uchun xizmat qilsa, boshqa tomondan aholining davlat organlari faoliyatidan qoniqish hissini shakllantirishga turtki bo'ladi. Shuningdek, ushbu shaffoflik va ochiqlik jamoatchilik nazoratini samarali amalga oshirish imkonini ham beradi. Undan tashqari, barcha darajadagi davlat organlarining **xalq vakillari** – deputatlar oldidagi hisobdorligining ortayotganligi ham davlat organlari ustidan nazoratning kuchayishi, mutassaddilarning o'z vazifalariga mas'uliyat bilan yondashishlariga xizmat qiladi. Eng muhimi, har bir maqsadning amalga oshirilish jarayoni aholi tomonidan doimiy ravishda kuzatib borilishini ta'minlash maqsadida elektron platformalar ishga tushiriladi va muntazam takomillashtirib boriladi.

Oltinchidan, Taraqqiyot strategiyasini amalga oshirishning ilk-yili – 2022-yilda amalga oshirilishi belgilab olingan vazifalarga ajratilayotgan mablag'lar miqdorining ham bir necha barobar ortganligini ko'rish mumkin. Xususan, Taraqqiyot strategiyasini 2022-yilda amalga oshirish bo'yicha Davlat dasturida umumiy qiymati **55 trln. so'm va 11,7 mlrd. dollarlik 398 ta chora-tadbirning ko'zda tutilganligi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Vaholanki, 2021-yilda belgilangan davlat dasturini bajarish uchun 29 trln. 492,7 mlrd. so'm va 2 mlrd. 600,4 mln. AQSh dollari, 2020-yildagi davlat dasturini bajarish uchun esa 18 trln. 171,4 mlrd. so'm va 10 mlrd. 301,5 mln. AQSh dollari ajratilgan edi. Bu esa xalqimizning munosib turmush tarzini tashkil etish yuzasidan amalga oshirayotgan izchil islohotlarining uzviy davomi bo'lib, unga ajratilayotgan mablag'lar yildan-yilga oshib borayotganligini ko'rsatadi.**

Nazorat savollari:

1. Yangi O'zbekistonda "Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari" g'oyasi nimalarda aks etmoqda?
2. Mustaqil O'zbekiston milliy taraqqiyot modeli nima?

3. O'zbekistonni yanada rivojlantirish bo'yicha "Harakatlar strategiyasi"ning maqsad va vazifalari, yo'nalishlari hamda asosiy konseptual g'oyalari xususida gapiring.

4. Yangi O'zbekistonning taraqqiyoti yangi bosqichi xususida gapirib bering.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. –T.: "O'zbekiston". 2019.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // Yangi O'zbekiston. 22-son. 1-fevral.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaati. // Xalq so'zi. T., 2020-yil 25-yanvar.

4. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi. // O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoniga 1-ilova. T., 2017. 7-fevral.

5. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari-yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o'rganish bo'yicha ilmiy-uslubiy risola. T., 2017. 167-bet.

6. Raximov M.A. Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel' proekta i redaktor: - Toshkent: "Adabiyot uchqunlari". 2018.

7. Oblomurodov N., Tolipov F. O'zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

8. Murtazayeva R.H. O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik. Darslik. - Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.

13-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING XALQARO REYTING VA INDEKSLARDAGI O'RNI VA NUFUZINING ORTIB BORISHI

Reja:

13.1. O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rni va nufuzini oshirish bo'yicha davlat siyosati

13.2. Jamiyat qurilishi va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishga oid xalqaro reyting va indekslarda mamlakat ishtirokini rivojlantirilishi

13.3. O'zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo'lgan xalqaro reyting va indekslar bo'yicha samaradorlikning eng muhim ko'rsatkichlari

13.1. O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rni va nufuzini oshirish bo'yicha davlat siyosati

Yangi O'zbekistonda Prezident Shavkat Mirziyoyev olib borayotgan uzoq istiqbolni ko'zlovchi pragmatik siyosat natijasida, keyingi qisqa davr mobaynida mamlakatimizning xalqaro maydondagi obro'-e'tibori ancha mustahkamlandi. Dadil islohotlar, kreativ yondashuvlar, kutilmagan qarorlar va shiddatli odimlar tufayli O'zbekistonning tashqi siyosati jahon hamjamiyatining e'tirofiga sazovor bo'ldi. Xorijiy davlatlar bilan o'zaro manfaatli aloqalarimiz keskin kengayib, yurtimizning dunyo miqyosidagi ijobiy imiji shakllandi.

Davlatimiz rahbarining 2018-yil Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida ham tashqi siyosat borasida erishilgan yutuqlar ta'kidlanib, bu borada galdagi vazifalar sifatida dunyo hamjamiyatida O'zbekistonga bo'lgan qiziqishni oshirish, uning xalqaro maydondagi nufuzini yanada mustahkamlash masalasiga alohida urg'u berildi.

Ta'kidlash joiz, bu o'rinda O'zbekistonning xalqaro reyting va indekslarda yuqori o'rinlarni egallashiga erishish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki xalqaro reyting va indekslar dunyodagi institutsional muhitning sifatini baholash – iqtisodiy rivojlanishning asosiy sharti sifatida dunyoda umum qabul qilingan vosita hisoblanadi.

Bugunga kelib bu kabi reyting va indekslar nafaqat ekspertlar, balki davlatlar darajasida ham islohotlar va iqtisodiy siyosatning muvaffaqiyati mezonlari sifatida qo'llanila boshlandi. BMTning **Inson kamoloti indeksi (Human Development Index)**, **Jahon iqtisodiy forumining Global raqobatbardoshlik indeksi (Global Competitiveness Index)**, **Jahon**

bankining biznes yuritish reytingi (Doing Business) va shu singari boshqa qator omillar bo'yicha natijalar davlatlarda, shu jumladan, O'zbekistonda turli darajadagi dasturlar ishlab chiqilishida maqsadli yo'nalish sifatida xizmat qilmoqda.

Jahon miqyosidagi xalqaro ijtimoiy-iqtisodiy reytinglar orasida, birinchi navbatda, Jahon bankining "Biznes yuritish" reytingini qayd etish lozim. "Biznes yuritish" reytingi hisoboti Jahon bankining har yili o'tkazadigan tadqiqotlari natijasi hisoblanib, unga ko'ra, 190 mamlakatda 10 ko'rsatkich bo'yicha biznes yuritish qulayligi baholanadi. Hisobot kichik va o'rta biznesning hayotiy faoliyati davomida uni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni baholashga, amaliyotda qo'llash tartibiga yo'naltirilgan. Ushbu hisobot Jahon banki tomonidan 2003-yildan beri tayyorlanib kelinadi va har yili kuzda e'lon qilinadi.

Quvonarlisi shundaki, keyingi 5 yil davomida "Biznes yuritish" reytingida O'zbekiston jahonning 190 mamlakati orasida 2012-yildagi 166-o'rindan 2017-yilda 74-o'ringa ko'tarilib, biznes yuritish uchun eng qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish ko'rsatkichi bo'yicha islohotchi mamlakatlarning birinchi o'ntaligidan joy oldi. O'zbekiston 2022-yilgacha Jahon banki va Xalqaro moliya korporatsiyasining "Biznes yuritish" hisobotidagi jahon mamlakatlarining birinchi yigirmataligi darajasiga mos keladigan eng qulay shart-sharoitlarni yaratishga intilmoqda. Bu maqsad Prezidentimizning 2018-yil 13-iyuldagi **"Jahon banki va Xalqaro moliya korporatsiyasining "Biznes yuritish" yillik hisobotida O'zbekiston Respublikasining reytingini yanada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"**gi Qarorida o'z ifodasini topgan.

Biroq shu kunga qadar bizda tegishli yo'nalishlar bo'yicha milliy reytinglarni yuritishga yordam beradigan, amalga oshirilayotgan islohotlarning xalqaro mezonlar va standartlarga muvofiqligini baholashning yaxlit tizimi yaratilmagani sababli mamlakatimiz xalqaro reytinglarda pastki o'rinlarni egallab kelayotganini ham yodda tutishimiz lozim.

Misol uchun, BMT tomonidan ishlab chiqilgan, inson salohiyatining asosiy xususiyatlari sifatida turmush darajasini, savodxonlikni, ta'limni va uzoq umr ko'rishni o'zaro taqqoslash va baholashni o'z ichiga oluvchi Inson kamoloti indeksida O'zbekiston o'tgan yili 189 davlat orasida 105-o'ringa munosib topilgan. Vaholanki, bu hisobotda Rossiya Federatsiyasi – 49, Qozog'iston – 59-pog'onada turibdi. Yoki Meros jamg'armasining Iqtisodiy erkinlik indeksi bo'yicha 2016-yilgi hisobotida O'zbekiston 178 davlat ichida 166-o'rinni band qilib, erkin iqtisodiyotga ega bo'lmagan davlat sifatida baholangan. Jahon iqtisodiy forumining Global raqobatbardoshlik indeksida esa, O'zbekiston mavjud emas.

Shunday ekan, mamlakatimizda iqtisodiy o'sishning ishonchli bazasini yaratish va aholi farovonligini oshirish biz uchun, hozirgi kundagi jahon

iqtisodiyotidagi zamonaviy jarayonlar fonida, ayniqsa, dolzarb ahamiyatga ega. Binobarin, investitsiyalar oqimini sezilarli darajada oshirish, institutsional va ishbilarmonlik muhitini yaxshilash borasidagi muammolarni hal qilishning samarali usullaridan biri bu yurtimizning umume'tirof etilgan xalqaro reytinglarda faol ishtirokini ta'minlash va ushbu tadqiqotlarda muayyan natijalarni qo'lga kiritishdir. Bu, o'z navbatida, nafaqat O'zbekistonga bo'lgan ishonchning ortishiga, balki dolzarb masalalarni aniq belgilab olib, eng maqbul xalqaro amaliyotga asoslangan biznes va innovatsion faoliyat sharoitlarini shakllantirish borasida ham muvaffaqiyat omili bo'ladi.

Shuning uchun ham 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasida “O'zbekiston Respublikasining xalqaro nufuzini mustahkamlash, mamlakatda olib borilayotgan islohotlar to'g'risida jahon hamjamiyatiga xolis axborot yetkazish” nazarda tutilgan.

Prezidentimiz tomonidan kuni kecha imzolangan “O'zbekiston Respublikasining xalqaro reytinglar va indekslardagi o'rnini yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qaror bu yo'nalishdagi islohotlarning yana bir yangi bosqichini boshlab berdi.

Qarorga muvofiq, O'zbekiston Respublikasining xalqaro reytinglardagi o'rnini monitoring qilish va baholash milliy tizimi yaratiladi. Milliy monitoring tizimini tashkil etishning dastlabki bosqichi sifatida tadqiqot institutlariga xalqaro reytinglar birlashtirilib, ular zimmasiga xalqaro reytinglarning metodologik va boshqa tarkibiy qismlarini aniqlash, ularni amaldagi qonunchilikka implementatsiya qilish, O'zbekistonning xalqaro reytinglardagi past ko'rsatkichlariga sabab bo'layotgan asosiy omillarni aniqlash vazifasi yuklatildi.

Shuningdek, joriy yil 1-aprelga qadar internet tarmog'ida “O'zbekiston Respublikasi xalqaro reytinglarda” yagona portali ishga tushirildi. Mazkur portalda xalqaro reytinglar bo'yicha yillik hisobotlar, shuningdek, hisobotlarni o'rganish va e'lon qilish muddatlarini ko'rsatgan holda tegishli yo'nalishlar bo'yicha ishlar ahvolini yaxshilashga qaratilgan xalqaro tashkilotlar va ekspertlarning tavsiyalari yoritib boriladi. O'z navbatida, O'zbekistonning milliy manfaatlarini hisobga olgan holda xorijiy davlatlarning ijobiy tajribasiga asoslangan reytinglar metodologiyasi tasdiqlanib, mamlakatimizning xalqaro reytinglardagi o'rnini, shu jumladan, tadqiqot institutlarining ma'lumotlari va o'rganish natijalarini hisobga olgan holda yaxshilash bo'yicha har yili “Yo'l xaritalari” ishlab chiqiladi.

Albatta, ushbu Qaror ijrosini ta'minlashda “Taraqqiyot strategiyasi” markazi ham faol ishtirok etadi. Ya'ni, markazning dasturiy maqsad-vazifalaridan kelib chiqqan holda, mamlakatimizning jahon reytinglaridagi rivojlanish jarayoni to'g'risidagi axborotlarni, shuningdek, baholanayotgan

yo'nalishlar bo'yicha tavsiyalar va xorijiy davlatlarning ilg'or tajribasini o'z ichiga olgan axborot-ma'lumotlar bazasini yaratish, ustuvor xalqaro reytinglardagi o'rnimizni yaxshilashga to'sqinlik qilayotgan mavjud muammolarning tizimli tahlilini olib borish, ularni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish bu yo'nalishda ustuvor vazifamiz hisoblanadi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar, reyting agentliklari va ilmiy muassasalarning ekspertlari bilan hamkorlik o'rnatish va konstruktiv muloqotni yo'lga qo'yish, tegishli tarmoqlardagi muammolarni aniqlash va ahvolni o'rganish uchun ijtimoiy so'rovlar o'tkazish, keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirish doirasida turli sohalarida yuz berayotgan tub o'zgarishlar to'g'risida jamoatchilik va xalqaro reyting agentliklarini xabardor qilish ishlariga o'z hissamizni qo'shamiz.

Albatta, ushbu Qarorda belgilangan vazifalarni to'liq bajarilishida quyidagi omillarni e'tiborga olish maqsadga muvofiq:

- Qarorda qayd etilgan xalqaro reyting va indekslarda yetishmayotgan va mavjud bo'lmagan ko'rsatkichlar bo'yicha O'zbekistonda statistik hisobotlar (ma'lumotlar) bazasini shakllantirish va joriy qilish;

- xalqaro reytinglarning omillari va ko'rsatkichlarini tahlil qilish asosida iqtisodiy jarayonlarni prognozlashtirish va tartibga solishda foydalaniladigan mezonlar tizimini aniqlashtirish;

- mamlakatimiz har bir xalqaro reyting yoki indeksda aniq raqam ko'rsatkichlari ko'rinishida ko'zlayotgan manzilli maqsadlarni belgilash;

- ustuvor xalqaro reytinglar va indekslar, ularning tarkibiy qismlarini, shu jumladan, tartibga solish ta'sirini baholashning umumiy prinsiplari doirasida boshqarish amaliyotida tahlil qilish va hisobga olishni ta'minlaydigan usullarni ishlab chiqish;

- reyting tashkilotchilari bilan konstruktiv aloqalarni o'rnatish, shu jumladan, metodologik masalalar, tahliliy axborot almashish, shuningdek, tavsiyalar olish.

Yana shuni ham qayd etish lozim, mamlakatimizda xalqaro reyting va indekslarda ildamlash maqsadida, ushbu reyting va indekslar doirasidagi indikatorlar bilan cheklanib qolmay, balki parallel ravishda Harakatlar strategiyasida nazarda tutilgan barcha sohalaridagi vazifalarni amalga oshirish bo'yicha aniq maqsadli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini kamaytirish, xususiyl sektorning rolini kuchaytirish, sud-huquq tizimini yanada liberallashtirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish va boshqa masalalarda qator chor-tadbirlar ishlab chiqilib, hayotga tatbiq qilinib kelinmoqda. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarining muammolarini hal etishda sudlar tomonidan adolat o'rnatish, iqtisodiy sudlar faoliyatini takomillashtirish, umuman, aholining sud-huquq tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash davlat faoliyatida ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa o'rnida alohida ta'kidlash kerakki, birgina o'tgan yilning o'zida davlatimiz rahbarining o'ndan ortiq muhim xalqaro tashabbusi to'liq amalga oshirildi. Masalan, AQSh Davlat departamenti O'zbekistonni "Diniy erkinlikni tizimli, davomiy va jiddiy ravishda buzishda ishtirok etuvchi mamlakatlar ro'yxatidan" chiqardi. Yoxud 2018-yil oxirida BMT Bosh assambleyasining yalpi sessiyasida "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" deb nomlangan maxsus rezolyutsiyaning qabul qilinishi Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan xalqaro tashabbusning dunyo hamjamiyati tomonidan qo'llab-quvvatlanganligining yaqqol isbotidir.

13.2. Jamiyat qurilishi va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishga oid xalqaro reyting va indekslarda mamlakat ishtirokini rivojlantirilishi

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev olib borayotgan uzoq istiqbolni ko'zlovchi pragmatik siyosat natijasida keyingi qisqa davr mobaynida mamlakatimizning xalqaro maydondagi obro'-e'tibori ancha mustahkamlandi. Dadil islohotlar, kreativ yondashuvlar, kutilmagan qarorlar va shiddatli odimlar tufayli O'zbekistonning tashqi siyosati jahon hamjamiyatining e'tirofiga sazovor bo'ldi. Xorijiy davlatlar bilan o'zaro manfaatli aloqalarimiz keskin kengayib, yurtimizning dunyo miqyosidagi ijobiy imiji shakllandi. Ta'kidlash joiz, bu o'rinda O'zbekistonning xalqaro reyting va indekslarda yuqori o'rinlarni egallashiga erishish muhim ahamiyat kasb etadi. Bular quyidagilarda aks etmoqda:

- xalqaro reyting va indekslar dunyodagi institutsional muhitning sifatini baholash – iqtisodiy rivojlanishning asosiy sharti sifatida dunyoda umum qabul qilingan vosita hisoblanadi. Bugunga kelib bu kabi reyting va indekslar nafaqat ekspertlar, balki davlatlar darajasida ham islohotlar va iqtisodiy siyosatning muvaffaqiyati mezonlari sifatida qo'llanila boshlandi. BMTning Inson kamoloti indeksi (Human Development Index), Jahon iqtisodiy forumining **Global raqobatbardoshlik indeksi** (Global Competitiveness Index), Jahon bankining biznes yuritish reytingi (Doing Business) va shu singari boshqa qator omillar bo'yicha natijalar davlatlarda, shu jumladan, O'zbekistonda turli darajadagi dasturlar ishlab chiqilishida maqsadli yo'nalish sifatida xizmat qilmoqda.

- jahon miqyosidagi xalqaro ijtimoiy-iqtisodiy reytinglar orasida, birinchi navbatda, Jahon bankining **"Biznes yuritish"** reytingini qayd etish lozim. "Biznes yuritish" reytingi hisoboti Jahon bankining har yili o'tkazadigan tadqiqotlari natijasi hisoblanib, unga ko'ra, 190 mamlakatda 10 ko'rsatkich bo'yicha biznes yuritish qulayligi baholanadi. Hisobot kichik va o'rta biznesning hayotiy faoliyati davomida uni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni baholashga, amaliyotda qo'llash tartibiga yo'naltirilgan. Ushbu hisobot Jahon

banki tomonidan 2003-yildan beri tayyorlanib kelinadi va har yili kuzda e'lon qilinadi.

Keyingi 5 yil davomida "Biznes yuritish" reytingida O'zbekiston jahonning 190 mamlakati orasida 2012-yildagi 166-o'ringandan 2017-yilda 74-o'ringa ko'tarilib, biznes yuritish uchun eng qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish ko'rsatkichi bo'yicha islohotchi mamlakatlarning birinchi o'ntaligidan joy oldi. O'zbekiston 2022-yilgacha Jahon banki va Xalqaro moliya korporatsiyasining "Biznes yuritish" hisobotidagi jahon mamlakatlarining birinchi yigirmataligi darajasiga mos keladigan eng qulay shart-sharoitlarni yaratishga intilmoqda. Bu maqsad Prezidentimizning 2018-yil 13-iyuldagi **"Jahon banki va Xalqaro moliya korporatsiyasining "Biznes yuritish" yillik hisobotida O'zbekiston Respublikasining reytingini yanada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"**gi Qarorida o'z ifodasini topgan.

Biroq shu kunga qadar bizda tegishli yo'nalishlar bo'yicha milliy reytinglarni yuritishga yordam beradigan, amalga oshirilayotgan islohotlarning xalqaro mezonlar va standartlarga muvofiqligini baholashning yaxlit tizimi yaratilmagani sababli mamlakatimiz xalqaro reytinglarda pastki o'rinlarni egallab kelayotganini ham yodda tutishimiz lozim.

Misol uchun, BMT tomonidan ishlab chiqilgan, inson salohiyatining asosiy xususiyatlari sifatida turmush darajasini, savodxonlikni, ta'limni va uzoq umr ko'rishni o'zaro taqqoslash va baholashni o'z ichiga oluvchi Inson karnoloti indeksida O'zbekiston o'tgan yili 189 davlat orasida 105-o'ringa munosib topilgan. Vaholanki, bu hisobotda Rossiya Federatsiyasi – 49, Qozog'iston – 59-pog'onada turibdi. Yoki Meros jamg'armasining Iqtisodiy erkinlik indeksi bo'yicha 2016-yildagi hisobotida O'zbekiston 178 davlat ichida 166-o'rinni band qilib, erkin iqtisodiyotga ega bo'lmagan davlat sifatida baholangan. Jahon iqtisodiy forumining Global raqobatbardoshlik indeksida esa, O'zbekiston mavjud emas edi.

Shunday ekan, mamlakatimizda iqtisodiy o'sishning ishonchli bazasini yaratish va aholi farovonligini oshirish biz uchun, hozirgi kundagi jahon iqtisodiyotidagi zamonaviy jarayonlar fonida, ayniqsa, dolzarb ahamiyatga ega. Binobarin, investitsiyalar oqimini sezilarli darajada oshirish, institutsional va ishbilarmonlik muhitini yaxshilash borasidagi muammolarni hal qilishning samarali usullaridan biri bu yurtimizning umume'tirof etilgan xalqaro reytinglarda faol ishtirokini ta'minlash va ushbu tadqiqotlarda muayyan natijalarni qo'lga kiritishdir. Bu, o'z navbatida, nafaqat O'zbekistonga bo'lgan ishonchning ortishiga, balki dolzarb masalalarni aniq belgilab olib, eng maqbul xalqaro amaliyotga asoslangan biznes va innovatsion faoliyat sharoitlarini shakllantirish borasida ham muvaffaqiyat omili bo'ladi.

Shuning uchun ham 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasida "O'zbekiston Respublikasining xalqaro nufuzini mustahkamlash, mamlakatda olib borilayotgan islohotlar to'g'risida jahon hamjamiyatiga xolis axborot yetkazish" nazarda tutilgan.

Yana shuni ham qayd etish lozim, mamlakatimizda xalqaro reyting va indekslarda ildamlash maqsadida, ushbu reyting va indekslar doirasidagi indikatorlar bilan cheklanib qolmay, balki parallel ravishda Harakatlar strategiyasida nazarda tutilgan barcha sohalaridagi vazifalarni amalga oshirish bo'yicha aniq maqsadli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini kamaytirish, xususiyl sektorning rolini kuchaytirish, sud-huquq tizimini yanada liberallashtirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish va boshqa masalalarda qator chor-tadbirlar ishlab chiqilib, hayotga tatbiq qilinib kelinmoqda. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarining muammolarini hal etishda sudlar tomonidan adolat o'rnatish, iqtisodiy sudlar faoliyatini takomillashtirish, umuman, aholining sud-huquq tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash davlat faoliyatida ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy, ijtimoiy sohalarini rivojlantirish modellarini ishlab chiqish, dunyoning yetakchi xalqaro tahlil va ilmiy-tadqiqot, ishlab chiqarish muassasalari bilan aloqalarni mustahkamlash orqali O'zbekistonning xalqaro maydondagi imijini yanada yuksaltirish dolzarb masaladir. Bu borada samarali va keng ko'lamli targ'ibot-tashviqot ishlarini yo'lga qo'yish, milliy turistik brendni yaratish, xorijiy nodavlat tashkilotlar va ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro manfaatli kelishuvlarga erishish, xalqaro tashkilotlar vakillarini yurtimizga taklif qilish va ularni yuz berayotgan o'zgarishlar bilan tanishtirish kabi jihatlar alohida o'rin tutadi. Zero, O'zbekistonni dunyoga ko'rsatish, xalqaro reytinglar va indekslardagi o'rini yuksaltirish faqat va faqat xalqimiz farovonligi, mamlakatimizning barqaror taraqqiyoti hamda davlatimiz kuch-qudratining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev olib borayotgan uzoq istiqbolni ko'zlovchi pragmatik siyosat natijasida keyingi qisqa davr mobaynida mamlakatimizning xalqaro maydondagi obro'-e'tibori ancha mustahkamlandi. Dadil islohotlar, kreativ yondashuvlar, kutilmagan qarorlar va shiddatli odimlar tufayli O'zbekistonning tashqi siyosati jahon hamjamiyatining e'tirofiga sazovor bo'ldi. Xorijiy davlatlar bilan o'zaro manfaatli aloqalarimiz keskin kengayib, yurtimizning dunyo miqyosidagi ijobiy imiji shakllandi.

Ta'kidlash joiz, bu o'rinda O'zbekistonning xalqaro reyting va indekslarda yuqori o'rinlarni egallashiga erishish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki xalqaro reyting va indekslar dunyodagi institutsional muhitning

sifatini baholash – iqtisodiy rivojlanishning asosiy sharti sifatida dunyoda umum qabul qilingan vosita hisoblanadi.

Dunyodagi nufuzli **“Fitch Ratings”** va **“Standart & Poo’rs”** reyting agentliklari birinchi marta mamlakatimizning xalqaro suveren kredit reytingini belgiladi, **respublikada uning faoliyati butun mamlakat iqtisodiyotining muvaffaqiyatli rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladigan ushbu sohani rivojlantirish zaruratini yaratganligini ko’rish mumkin. Bu borada O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jahon banki va xalqaro moliya korporatsiyasining “Biznes yuritish” yillik hisobotda O’zbekiston Respublikasining reytingini yanada yaxshilash chora tadbirlari to’g’risda”gi qarori e’lon qilindi.**

Yaqin tariximizga murojaat qilsak, 2017-yilda O’zbekiston biznes yuritishning yengilligi bo’yicha jahon reytingida 74-o’ringa ko’tarilib, korxonalarni ro’yxatga qo’yish bo’yicha 11-o’rin, elektr tarmoqlariga ulanish bo’yicha 27-o’rin, kreditlash bo’yicha 55-o’rin, xususiy mulkni ro’yxatga olish bo’yicha 73-o’rinni egallagan. Iqtisodiy o’sishning yuqori sur’atlari aholi o’rtasida daromadlarni nisbatan mutanosib ravishda taqsimlanishini ta’minlagan edi.

Ayniqsa, soliqqa tortish ko’rsatkichi bo’yicha mamlakatimiz reytingining sezilarli yaxshilanishiga sabab bo’ldi (138-o’rindan 78-o’ringa). “Biznesni yuritish” jamoasi ekspertlari baholariga ko’ra, O’zbekistondagi tadbirkorlik subyektlariga soliq yuki darajasi AQSh, Avstraliya, Germaniya, Shvetsiya, Turkiya, Xitoy va Rossiya kabi davlatlardagidan ancha pastdir. Ushbu reytingda mamlakatimizning sezilarli darajada o’sishi “soliq” baholash ko’rsatkichi hisobidan ta’minlangan bo’lib, ushbu ko’rsatkich 2015-yilda 61-pog’onaga, 2016-yilda esa yana ikki pog’onaga ko’tarilganligini ko’rish mumkin.

Prezidentimiz Oliy Majlisga yo’llagan Murojaatnomada mamlakatimizda biznes yuritish shart-sharoitlarini yaxshilash bo’yicha ahamiyatli ishlar olib borilayotganiga qaramasdan, ayrim ko’rsatkichlar bo’yicha hamon jahon mamlakatlari o’rtasida past o’rinlarni egallab kelayotganimizga o’z e’tiborini qaratdi. Xususan, “Jahon bankining biznes yuritish sohasida”gi reytingida mamlakatimiz qurilish bo’yicha 134-o’rinni egallagan. Bu esa sohada ko’plab muammolar borligidan dalolat beradi. Misol uchun, qurilish sohasida ruxsat berishga oid 17 ta tartib mavjud bo’lib, ularni olish uchun o’rtacha 246 kun sarflanadi, deya qayd qiladi davlat rahbari.

Shu boisdan tadbirkorlik subyektlariga “yagona darcha” tamoyili bo’yicha davlat xizmatlari ko’rsatish yagona markazlari faoliyatini samaradorligini alohida qayd etish zarur. Ularning faoliyati ruhsatnomalar va litsenziyalarni rasmiylashtirishning oshkorligi va tezkorligini ta’minlash, davlat organlari o’rtasida o’zaro hamkorlikning elektron shakllarini joriy

etish, qolaversa, byurokratik to'siqlar va ariza beruvchilarning moliyaviy xarajatlarini sezilarli ravishda qisqartirish imkonini bermoqda. Bu borada "Yagona darcha" markazlari orqali amalga oshiriladigan mulkni ro'yxatga olish ko'rsatkichi bo'yicha O'zbekiston o'z mavqeini mustahkamlab, jahon reytingida 73-pog'onani band etdi. Ijobiy tajribalarni inobatga olgan holda 2017-yilda faqat "Yagona darcha" markazlari orqali ko'rsatiladigan davlat xizmatlari soni 2 marta, ya'ni 16 tadan 34 tagacha oshirildi.

Yana shuni ham qayd etish lozim, mamlakatimizda xalqaro reyting va indekslarda ildamlash maqsadida, ushbu reyting va indekslar doirasidagi indikatorlar bilan cheklanib qolmay, balki parallel ravishda Harakatlar strategiyasida nazarda tutilgan barcha sohalaridagi vazifalarni amalga oshirish bo'yicha aniq maqsadli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini kamaytirish, xususiy sektorning rolini kuchaytirish, sud-huquq tizimini yanada liberallashtirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish va boshqa masalalarda qator chora-tadbirlar ishlab chiqilib, hayotga tatbiq qilinib kelinmoqda. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarining muammolarini hal etishda sudlar tomonidan adolat o'rnatish, iqtisodiy sudlar faoliyatini takomillashtirish, umuman, aholining sud-huquq tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash davlat faoliyatida ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy, ijtimoiy sohalarini rivojlantirish modellarini ishlab chiqish, dunyoning yetakchi xalqaro tahlil va ilmiy-tadqiqot, ishlab chiqarish muassasalari bilan aloqalarni mustahkamlash orqali O'zbekistonning xalqaro maydondagi imijini yanada yuksaltirish dolzarb masaladir. Bu borada samarali va keng ko'lamli targ'ibot-tashviqot ishlarini yo'lga qo'yish, milliy turistik brendni yaratish, xorijiy nodavlat tashkilotlar va ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro manfaatli kelishuvlarga erishish, xalqaro tashkilotlar vakillarini yurtimizga taklif qilish va ularni yuz berayotgan o'zgarishlar bilan tanishtirish kabi jihatlar alohida o'rin tutadi. Zero, O'zbekistonni dunyoga ko'rsatish, xalqaro reytinglar va indekslardagi o'rnini yuksaltirish faqat va faqat xalqimiz farovonligi, mamlakatimizning barqaror taraqqiyoti hamda davlatimiz kuch-qudratining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

13.3. O'zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo'lgan xalqaro reyting va indekslar bo'yicha samaradorlikning eng muhim ko'rsatkichlari

Doing Business reytingi kichik va o'rta biznes yuritish osonligi darajasini ifodalaydi. Hozirgi paytda bunda jami 11 indikator baholanadi: yangi ishni tashkil qilish, qurilishga oid ruxsatnomalar olish, elektr-energiyaga ulanish, mol-mulkni ro'yxatdan o'tkazish, kredit olish, minoritar investorlarni himoyalash, soliqlarni to'lash, transchegaraviy savdo,

shartnomalarga rioya qilish mexanizmlari, bankrotlik, shuningdek, mehnat bozorini tartibga solish osonligi.

Doing Business — mamlakatlar investitsiyaviy iqlim holatini tavsiflovchi eng ommaviy reytinglardan biri. 2019-yilda O'zbekistonga 76-o'rin berilgan edi. 2012-yilga taqqoslaganda O'zbekiston 78 pozitsiyaga ko'tarildi.

Iqtisodiy erkinlik ko'rsatkichi: O'zbekistonning iqtisodiy erkinligi 53,3 ballga teng bo'lib, 2019-yilgi ko'rsatkichga binoan 140-o'rinda. Biznes erkinligi, mehnat erkinligi hamda investitsiya erkinligi yuqorilab, O'zbekiston iqtisodiy erkinligi umumiy hisobda 1,8 ballga o'sgan. O'zbekiston Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi 43 mamlakat orasida 36-o'rinni egallab turibdi va uning umumiy reytingi mintaqaviy va jahon o'rtacha ko'rsatkichlaridan past.

Inson taraqqiyoti indeksi: O'zbekistonning Inson taraqqiyoti indeksi qiymati 2017-yil uchun 0,710 ni tashkil etdi, bu mamlakat inson taraqqiyotining yuqori toifasiga kirib, 189 ta mamlakat va hudud ichida 105-o'rinni band etdi deganidir. 2000–2007-yillar oralig'ida O'zbekistonning Inson taraqqiyoti indeksi qiymati 19,3 foizga oshgan holda 0,595dan 0,710 ga ko'tarildi.

Logistika faoliyati ko'rsatkichi: O'zbekiston har ikki-yilda nashr etiladigan Jahon Banklarining logistika faoliyati ko'rsatkichi nashrida 2018-yilda 2016-yildagi 118-o'rimdan 19 pog'ona yuqorilab oldi. Logistika faoliyati ko'rsatkichi uchun asosiy mezonlar bojxona, infratuzilma, xalqaro yuk tashish, logistika mahorati, harakatlanish, kuzatish hamda davriylikni o'z ichiga olgan.

Umuman, Jahon bankining Statistik salohiyat indeksida O'zbekiston 2020-yilda 2019-yilga nisbatan 16 pog'onaga ko'tarilib, 146 ta mamlakat orasida 61-o'rinni egallagan bo'lsa, Jahon mamlakatlari demokratiyasi indeksida mamlakatimizning o'rni 2020-yilda 2 pog'onaga yuqorilab, 167 ta mamlakat ichida 155-o'rinni egallagan. Global innovatsion indeksda O'zbekiston jami 100 balldan 24,54 ball bilan 2015-yilga nisbatan o'z o'rini 29 pog'onaga yaxshilab, 131 ta mamlakat orasida 93-o'rinni, Markaziy va Janubiy Osiyo davlatlari orasida esa 4-o'rinni qayd etdi.

Jahon bankining **"Ayollar, biznes va qonun indeksi"**da O'zbekiston xotin-qizlar huquqlari va gender tenglik bo'yicha ahamiyatga molik islohotlarni amalga oshirgan 27 ta davlat qatoriga kiritilib, 70,6 ball bilan 5 pog'onaga yuqorilab, 190 ta davlat orasidan 134-o'rinni (2019-yilda – 139-o'rin) egallagan. So'nggi qisqa vaqt mobaynida mamlakatimizda amalga oshirilgan inson huquqlarini ta'minlash, so'z erkinligi, biznes yuritishda yengillik va imtiyozlar berish, korrupsiyani batamom tugatish borasidagi islohotlar jahon hamjamiyati tomonidan keng e'tirof etildi. Natijada,

O'zbekiston xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarga ko'tarilib, o'z ijobiy imijini yaxshilab bormoqda.

Dunyo mamlakatlari, xalqaro tashkilotlar va investorlar mamlakatimizga istiqbolli hamkor sifatida munosabat bildirmoqda. Oddiy aytganda, O'zbekiston xorijiy arenada ishonchli hamkor qiyofasida namoyon bo'lyapti. Lekin ishonch bilan aytish kerakki, mamlakatimiz bundan-da yuqori ko'rsatkichlarni qayd etishga qodir. "O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rnini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy qilish to'g'risida"gi Prezident Farmoni mazkur ishlarni yangi bosqichga olib chiqadi. Ushbu Farmon bilan endilikda **"Global raqobatbardoshlik"** indeksi, "Iqtisodiy erkinlik" indeksi, "Logistika samaradorligi" indeksi, "Biznes yuritish" indeksida munosib o'rinni egallash bo'yicha alohida organ faoliyat yuritadi.

Davlat organlari birinchi rahbarlarining faoliyati samaradorligini baholashning bosh mezonini xalqaro reyting va indekslarda mamlakatning o'rnini yaxshilashga qaratiladi. Natijada, rahbar o'zi boshqarayotgan sohaning rivojlanishi, uning ichki va tashqi reytinglarda yuqori o'rinlarni egallashi uchun samaradorlikni oshirish masalalariga e'tibor qaratadi. Ma'lumotlarga ko'ra, davlatlar mavqeini belgilab beradigan 100 dan ortiq xalqaro reyting va indekslar bor. Ming afsuski, ba'zi bir reytinglarda umuman o'ringa ega emasmiz yoki quyi pog'onalardan o'rin olganmiz. Sabab esa bu borada tizim va faoliyat olib boruvchi organ bo'lmagan. Aslida o'sha reytingda bizning real holatimiz yuqori o'rinni egallashga munosib bo'lishi mumkin.

So'nggi reyting natijalariga va xalqaro reytinglar tasnifiga ko'ra, O'zbekiston **Biznes yuritish indeksida** top 20 talik islohotchi mamlakatlar, Iqtisodiy erkinlik indeksida davlatda iqtisodiyot asosan erkin bo'lmagan davlatlar, Inson kamoloti indeksi bo'yicha inson taraqqiyoti darajasi yuqori bo'lgan davlatlar qatoridan o'rin oldi. O'zbekiston Respublikasi xalqaro reytinglarda o'rnini quyidagi ikki yo'nalish bo'yicha izohlash mumkin: - indikatorlar ko'rsatkichining o'zgarishi: Biznes yuritish indeksi tarkibidagi 10 ta yo'nalishning 9 tasida (to'lovga qobiliyatsizlikni hal qilishdan tashqari), Iqtisodiy erkinlik indeksi tarkibidagi (sud faoliyati samaradorligi ko'rsatkichidan tashqari) barcha indikatorlarda hamda Inson kamoloti indeksi bo'yicha umr ko'rish davomiyligi indikatorida 2020-yilda 2019-yilga nisbatan o'sishga erishgan; - indikatorlar o'rining pastligi: turlari bo'yicha eng so'nggi reyting natijalariga ko'ra, Biznes yuritish indeksi tarkibidagi 3 yo'nalish (qurilish uchun ruxsatnomalar olishda 132-o'rin, xalqaro savdoda 152-o'rin va to'lovga qobiliyatsizlikni hal qilishda 100-o'rin) muhim o'rin tutdi.

Iqtisodiy erkinlik indeksi tarkibidagi 6 yo'nalish (sud faoliyati samaradorligida 123-o'rin, davlat yaxlitligida 142-o'rin, monetar erkinlikda 175-o'rin, savdo erkinligida 129-o'rin, investitsiyalar erkinligida 169-o'rin va moliyaviy erkinlikda 162-o'rin) hamda Inson kamoloti indeksi bo'yicha 3 yo'nalish (umr ko'rish davomiyligida 117-o'rin, kutilayotgan ta'lim-yillarida 128-o'rin va aholi jon boshiga YaMDda 126-o'rin) indikatorlari juda past ko'rsatkich sifatida baholangan.

Oxirgi to'rt yil davomida barcha sohalarda bo'lgani kabi mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligi va xalqaro maydondagi imidjini mustahkamlash borasida ko'plab shu jumladan, xalqaro reyting va indekslarda ham salmoqli yutuqlarga erishildi. Bu yutuqlarni O'zbekiston Respublikasining 2011–2020-yillardagi xalqaro reyting va indekslardagi dinamikasi orqali ko'rishimiz mumkin. Yuqorida keltirilgan grafikdan mamlakatimizning Biznes yuritish indeksi bo'yicha 2020-yil 2011-yilga nisbatan 81 ta pog'onaga, Iqtisodiy erkinlik indeksi bo'yicha 49 ta pog'onaga hamda Inson kamoloti indeksi bo'yicha esa 7 ta pog'ona (2020-yilgi reyting natijalari 2020-yil dekabr oyida e'lon qilinishini hisobga olib, 2019-yil yakunlariga nisbatan olindi)ga yuqorilab, bu borada bir qancha yutuqlarga erishayotganini ko'rish mumkin.

Islohotlar samarasining turli xalqaro reytinglarda tan olinishi mamlakatimiz uchun xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatini yaratdi. Jumladan, joriy-yilda 635 million dollarlik va 2,5 trillion so'mlik davlat yevroobligatsiyalari, Ipoteka bankining 785 milliard so'mlik va "O'zavtomotors" aksiyadorlik jamiyatining 300 million dollarlik korporativ obligatsiyalari chet el investorlariga sotildi.

Sarmoyadorlarning mamlakatimiz iqtisodiyotiga bo'lgan ishonchini keskin oshirishga muvaffaq bo'ldik. Investitsiyalarning umumiy hajmi qisqa muddatda 2,1 martaga, shu jumladan, xorijiy investitsiyalar hajmi 3 barobarga yaqin o'sgani ham buning isbotidir. O'tgan uch-yil mobaynida soliq sohasida yangi tizim joriy etildi. Soliqlar soni sezilarli darajada kamaytirildi, aylanma mablag'dan olinadigan soliqlar bekor qilindi. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 20 foizdan 15 foizgacha pasaytirilib, ushbu soliq zanjirining yaxlit tizimi yaratildi.

Mamlakat mustaqillik yillarida ishbilarmonlik va investitsion muhitning xalqaro parametrlari doirasida "Iqtisodiy erkinlik indeksi", "Korrupsiyaga qarshi kurashish indeksi", "Logistika samaradorligi indeksi", "Insoniyat taraqqiyoti indeksi", "Global raqobatbardoshlik indeksi", "Dunyo mamlakatlari xususiy mulk himoyasi indeksi", "Dunyo mamlakatlarini xalqaro savdoga jalb qilish indeksi"larida umuman ishtirok etmadi. Ma'lumolarga ko'ra, xalqaro investitsion muhit jozibadorligi doirasida "Fitch Ratings, Moodys, Standart & Poors" xalqaro tashkilotlari reytingida umuman

ishtirok etmayotgan bo'lsa, Konsensus "OESR va SOFACE"da quyi o'rinlarni egallab kelmoqda.

Bu, shubhasiz, mamlakatimizda tadbirkorlar uchun imkoniyatlarni yaratib berishda hali ko'plab muammolar borligini ko'rsatmoqda. Masalan, O'zbekiston Jahon bankining "Biznes yuritish" sohasidagi reytingida, qurilish bo'yicha 134-o'rinni egallagan. Shuningdek, O'zbekistonda biznes yuritishda qurilish sohasida ruxsat berishga oid 17 ta tartib mavjud bo'lib, ularni olish uchun o'rtacha 246 kun sarflanar ekan. Albatta, bugungi kunda mamlakatimizda tadbirkorlarni biznes yuritishlaridagi yaratilgan imkoniyatlar va shart-sharoitlarning joriy holati xorij davlatlari bilan taqqoslash uchun yetarli emas.

Shu bois, keyingi 4 yil ichida bu boradagi ishlar tanqidiy ko'rib chiqilib, ushbu muammolarni bartaraf etish yuzasidan zarur choralar ko'rilmogda. Xususan, 2018-yilda Respublika Prezidentining "Jahon banki va xalqaro moliya korporatsiyasining "Biznes yuritish" yillik hisobotda O'zbekiston Respublikasining reytingini yanada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Unda O'zbekistondagi biznes yuritish uchun mavjud shart-sharoitlar xalqaro normalar va standartlar talablariga hanuzgacha javob bermayotganligi, ayrim davlat organlari tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish borasidagi islohotlarning amaldagi ijrosini yetarli darjada ta'minlamayotganligi qayd qilingan. Ayniqsa, davlat rahbari tomonidan Vazirlar Mahkamasiga ushbu sohaga doir norma va qoidalarni takomillashtirish yuzasidan zarur choralarni ko'rib chiqish vazifasi yuklanganligi, bejiz emas.

Ayniqsa, mamlakatga to'g'ridan-to'g'ri xorij investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay investitsiya muhitini shakllantirish, iqtisodiyotni liberallashtirish, davlat boshqaruvini isloh qilish, tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga aralashuvni cheklash, litsenziyalash va ruxsat berish tartib-tamoyillarini qisqartirish hamda soddalashtirish maqsadida, 2018-yil 1-avgustda "O'zbekiston Respublikasida investitsiya muhitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Farmoni e'lon qilindi. Farmonda investitsiya muhitini yanada yaxshilash, to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish, investitsiyalarning bu boradagi davlat siyosatining izchilligiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga asosiy urg'u berilgan.

Unda shuningdek, qator yillar mobaynida sohadagi dolzarb muammolar ko'rsatib o'tilgan bo'lib, ular quyidagilarda o'z ifodasini topdi:

– joylarda investorlarning banklardan yetarlicha mablag'larni o'z vaqtida ola olmasliklari yoki qo'llab-quvvatlanmasligi;

– bu borada tegishli vazirlik va idoralar faoliyati aniq muvofiqlashtirilmaganligi bilan bog‘liq byurokratik to‘siq va g‘ovlar hali ham mavjudligi;

– soliq yukini kamaytirish va investorlar uchun soliqqa tortish tizimidagi muammolar hamda ularni bartaraf etish kabilar.

Nazorat savollari:

1. Dunyo miqyosida xalqaro reyting va ko‘rsatkichlarni aniqlashning ahamiyati qanday?

2. Yangi O‘zbekistonda respublikamizning xalqaro reyting va indekslardagi o‘rni va nufuzini oshirish bo‘yicha qanday chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda?

3. Ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishga oid xalqaro reyting va indekslarda mamlakatimiz ishtiroki qanday ta‘minlanmoqda?

4. Xalqaro reyting va indekslar bo‘yicha samaradorlikning eng muhim ko‘rsatkichlari nimalarda aks etmoqda?

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. -T.: “O‘zbekiston”. 2019.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. “Xalq so‘zi”. T.. 2020-yil 25-yanvar.

3. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoniga 1-ilova. T., 2017. 7-fevral.

4. 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari-yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturini o‘rganish bo‘yicha ilmiy-uslubiy risola. T., 2017. 167-bet.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. // Yangi O‘zbekiston.22-son. 1-fevral.

6. Vatanimiz mustaqilligi – biz uchun kuch-qudrat va ilhom manbai, taraqqiyot va farovonlik asosi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 30-yillik bayramiga bag‘ishlangan marosimdagi nutqi // Xalq so‘zi. 2021-yil. 1-sentyabr.

7. Raximov M.A. Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel’ proekta i redaktor: - Toshkent: “Adabiyot uchqunlari”. 2018.

8. Oblomurodov N. Tolipov F. O‘zbekiston tarixi. // Darslik. (Nomutaxassislik oliy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilari va talabalari uchun) T.. 2021.

GLOSSARIY

Axborot erkinligi – fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlaridan biri bo'lib, so'z, matbuot va boshqa ommaviy axborotga ega bo'lgan axborotni olish huquqi va qonuniy asosda olingan axborotlarni tarqatish huquqi axborot erkinligi hisoblanadi. O'z.Res. Konstitutsiyasiga asosan, ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ishlaydi. Ular axborotning to'g'riligi uchun belgilangan tartibda javobgardirlar, senzura yo'l qo'yilmaydi (67-modda).

Bilim olish huquqi – fuqarolarning ijtimoiy huquqi. Davlat tomonidan ta'minlanadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 41-moddasida: "Har kim bilim olish huquqiga ega. Bepul umumiy ta'lim davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari davlat nazoratidadir" deb qayd etilgan. Shunga asosan, 1997-yil 29-avgustda "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va qonunni hayotga tatbiq etish uchun "Kadrlar tayyorlash milliy dastur" ham ishlab chiqilgan.

Bir palatali parlament – palatalarga bo'linishni istisno etuvchi umumxalq vakillik tashkilotlari-parlamentlar tuzilishi. Bundan parlamentlar "bir palatali" deb ham ataladi. Dunyodagi mamlakatlardan ko'pchiligi (60 %ga yaqini) bir palatali parlament tizimga ega. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi (1990–1994-yillarda) va Oliy Majlisi 1995–2004-yillar mobaynida bir palatali parlament shaklida faoliyat ko'rsatgan edi.

Biznes (ingl. business-faoliyat, mashg'ulot) – daromad keltiradigan yoki boshqa naf beradigan xo'jalik faoliyati; sohibkorlik-tijorat ishlari bilan shug'ullanish, pul topish maqsadida, biror ish bilan band bo'lish. Biznes - tovar ishlab chiqarish va uni sotish, xizmat ko'rsatish, transport va boshqa sohalardagi faoliyatdir. Biznes xo'jalik yuritish ko'lamiga qarab yirik, o'rta va mayda turlarga bo'linadi. Yirik biznesga, asosan, ishlab chiqarishda 500 dan ortiq kishi band bo'lgan, o'rta biznesda 20-500 kishi band bo'lgan korxona va firmalar, mayda biznesga 10-20 va undan kam kishi ishlaydigan korxonalar kiradi.

Bozor iqtisodiyoti – ko'pchilik xalqlarga manzur bo'lgan va ular kelajagini ta'minlovchi iqtisodiyot hisoblanadi. U hozirgi davrga xos umuminsoniy iqtisodiyotdir. Bozor iqtisodiyoti iqtisodiy faoliyatda erkinlikka, xo'jalik yuritishda oqilonalik tamoyillariga asoslangan demokratik iqtisodiyotdir. Bozor iqtisodiyotining o'ziga xos rivojlanish mexanizmi bor, u iqtisodiy stimullarga, ya'ni kishilarni to'q va xotirjam yashash, obro'-e'tiborga ega bo'lish, hayotda o'z o'rnini topish kabi manfaatlarini yuzaga chiqarishga asoslanadi. Bozor mexanizmi iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmidir. Bozor iqtisodiyotiga xos belgilardan biri

erkin, ya'ni liberallashtirilgan narxlarning bo'lishi va hamisha narxni hisobga olib, foyda-zararni nazarda tutgan holda ishlashdir.

Bozor iqtisodiyotida daromadlarning yuqori chegarasi belgilab qo'yilmaydi, bu esa kishilarda pul topish ishtiyoqini kuchaytirib, ishlab chiqarishga rag'bat beradi. Boy kishilar ibrat bo'lib xizmat qiladi, boylikka xavas uyg'onib, kishilarda boy bo'lishga intilishni kuchaytiradi, iqtisodiy faollik va taraqqiyotni ta'minlaydi.

BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti) (ingl. United Nations Organization, UNO, UN)-davlatlar va xalqlar orasida hamkorlikni rivojlantirish hamda tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha davlatlarning xalqaro uyushmasi 1945-yilda tuzilgan. BMT Nizomi tinch hayot kechirish xartiyasi (yorlig'i), xalqaro huquqning umum e'tirof etilgan kodeksi sifatida tan olingan. BMT Nizomining 1-moddasida quyidagi ustuvor yo'nalishlar ilgari surilgan: xalqaro tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, tinchlikka xavf va bosqinchilikka qarshi samarali jamoaviy chora-tadbirlarni amalga oshirish, tinchlikning buzilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan xalqaro baxslarni tinch yo'l bilan, adolat tamoyillariga amal qilgan holda hal etilishiga harakat qilish.

BMTga a'zolik har bir tinchliksevar va BMT Nizomida aks ettirilgan majburiyatlarni o'z zimmasiga olishga qodir davlatlar uchun ochiq. 1992-yil 2-mart kuni O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarning teng huquqli a'zosi sifatida bir ovozdan BMTga qabul qilindi.

Valyuta (italyancha. Valuta-baho, narx) – muayyan mamlakatning ma'lum og'irlikdagi oltin yoki kumushga nisbatan qo'llaniladigan pul birligi. Tarixda valyutalarning oltin, kumush, mis, qog'oz, xorijiy davlatlar pul birliklari kabi turlari ma'lum.

Vazirlar Mahkamasi – ba'zi davlatlarda, shu jumladan, O'zbekistonda hukumatning nomi. O'zbekiston Respublikasining hukumati 1992-yilda qabul qilingan Konstitutsiyaga ko'ra, Vazirlar Mahkamasi deb nomlanib, asosiy qomusimizda Vazirlar Mahkamasining huquqiy maqomi va konstitutsiyaviy vakolatlari belgilab berilgan. Vazirlar Mahkamasi iqtisodiyotning, ijtimoiy va madaniy sohaning samarali faoliyatiga rahbarlikni ta'minlaydi. Vazirlar Mahkamasi davlat boshqaruv idoralari tizimiga va o'zi tashkil etadigan xo'jalik boshqaruvi muassasalariga boshchilik qiladi, ularning hamjihatlik bilan faoliyat ko'rsatishini hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan qonunlarning ijrosini ta'minlaydi.

Vazirlar Mahkamasi o'z faoliyat yo'nalishlarini O'z.Res. Oliy Majlisi tomonidan 1993-yil 6-mayda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasi to'g'risida"gi qonuni asosida tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Vazirlar Mahkamasining raisi hisoblanadi. Vazirlar Mahkamasi tarkibiga Bosh Vazir, uning birinchi muovini,

muovirlari va a'zolari kiradi. Davlat markaziy idoralarining boshliqlari, ya'ni vazirlar, davlat qo'mitalari raislari va boshqalar Vazirlar Mahkamasi a'zolari hisoblanadilar. Vazirlar Mahkamasi majlislari yilning har choragida kamida bir marta o'tkaziladi.

Vakillik organlari – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 99-moddasiga muvofiq, viloyatlar, tumanlar va shaharlarda hokimlar boshchilik qiladigan xalq deputatlari Kengashlari hokimiyatning vakillik organlari hisoblanadi. Vakillik organlari davlat va fuqarolarning manfaatlarini ko'zlab, o'z vakolatlari doirasidagi masalalarni hal etadilar.

Vakillik hokimiyati – ma'lum bir muddatga xalq irodasini ifoda etuvchi parlamentga o'z vakillarini saylash, xalq manfaatlarini ifoda etish orqali hokimiyatni tashkil etish. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 76-moddasiga asosan, Oliy Majlis oliy davlat vakillik organi hisoblanadi va u qonun chiqaruvchilik hokimiyatini amalga oshiradi

Vijdon erkinligi – insonning xohlagan dinga e'tiqod qilishi yoki hech qanday dinga e'tiqod qilmaslik huquqini ta'kidlovchi, BMTning Bosh Assambleyasi tomonidan 1981-yil 25-noyabrda qabul qilingan 36-55-Rezolyutsiyasida qayd qilingan insonning asosiy huquqlaridan biri. Mazkur huquq O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida qayd qilingan. O'zbekiston Respublikasida din va diniy tashkilotlar davlatdan ajratilgan. O'zbekiston Respublikasida kuch ishlatishni targ'ib qilish, millatlar va diniy tashkilotlar orasiga nizo solish uchun dindan foydalanish va konstitutsion tuzum asoslariga qarshi qaratilgan harakatlar man etiladi.

Globallashuv – lotincha "glob" so'zidan olingan bo'lib, aynan uni "dumaloqlashuv", "kurralashuv" deb tarjima qilish mumkin. yer sharining, yer kurrasining fan-texnika yutuqlari tufayli insoniyat ixtiyoridagi xuddi bir butun sharga, kurraga aylanishini tushuntirish uchun ishlatiladi. Insoniyat taraqqiyoti ayni vaqtda ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi jarayonidir. Bu jarayon asrdan asrga, ming-ming yillar davom etgan. Insoniyat jamiyati, ayniqsa, XVI-XX asrlardan XV asrgacha bo'lgan uch million-yillik tarixida yaratilgan moddiy va ma'naviy boyliklarga nisbatan ko'proq ne'matlarni yaratdi. XX asrning ikkinchi yarmiga kelib yer shari hammamizga ma'lum, har jihatdan o'zlashtirilgan, har kuni har burchagida nima bo'layotgani barchamizga ma'lum go'shaga aylandi. Fan va texnikaning yangidan-yangi yutuqlari bu borada insonning imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Globallashuvning ijobiy tomoni shundaki, u xalqlarning davlatlarning, milliy madaniyat va iqtisodiyotlarning yaqinlashishini tezlashtiradi, ularning rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Uning salbiy tomoni shundaki, ko'p ming-ming mayda, qoloq etnik guruhlar va millatlarning madaniyati, tili, rasm-rusumlari jahon bo'ylab kuchayib borayotgan globallashuv jarayonlarida katta millatlar yirik milliy madaniyatlar, boy tillar bilan raqobatlasha olmay o'z-o'zidan faol ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ma'naviy

hayotdan chetga chiqib qolmoqda. Bunday sharoitda har bir ongli fuqaroning vazifasi-o'z millatining raqobatbardoshligini ko'rsatish, buning uchun uning faol siyosati, iqtisodiyoti, madaniyatida salmoqli yutuqlari uchun kurashishdir. Bugungi mustaqil O'zbekiston fuqarosi hozirgi zamon amaliyoti talab qilayotgan to'rt sifatga ega bo'lishi shart: 1) zamonaviy mutaxassis bo'lishi; 2) o'zbek davlat tili, rus tili, ingliz tillarini mukammal bilishi; 3) doim o'z bilim doirasini yangilab borishi; 4) tadbirkor-tashabbuskor bo'lishi.

Global muammolar – (fransuzcha global-umumiy, lot. globus-yer shari)-bitta davlat yoki mintaqaninggina emas, balki butun yer yuzi va insoniyat hayoti va kelajagiga daxldor umumbashariy muammolar. yer yuzida tinchlikni saqlash, yadro (atom) urushining oldini olish, atrof-muhitni muhofaza qilish, yer iqlimi isishining oldini olish, yoqilg'i-energetikaning yangi turlarini yaratish, ozon qatlamini muhofaza qilish, xalqaro terrorizmning oldini olish kabi muammolar hozirgi paytdagi eng dolzarb global muammolar hisoblanadi.

Davlat ramzlari – davlatning timsollari, uning suverenitetini, milliy va iqtisodiy ko'rsatkichlarini, siyosiy-ijtimoiy tuzumini, asosiy mafkura va hayot qoidalarini ko'rsatuvchi belgilar tizimi. Davlat ramzi-bu mustaqil davlat belgisidir. U davlat bayrog'i, davlat gimni, davlat gerbi, mamlakat milliy valyutasi va mamlakat konstitutsiyasida o'z ifodasini topadi.

Davlat gerbi – davlatning rasmiy emblemasi bo'lgan farqlovchi belgisi; bayroq, pul belgilari, muhrlar va ba'zi bir rasmiy hujjatlarda aks ettiriladi. Davlat gerbining mazmuni konstitutsiya yoki maxsus qonun bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga binoan, Davlat gerbi Oliy Kengashning 1992-yil 2-iyul kuni bo'lgan X sessiyasida "O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to'g'risida"gi qonunni qabul qilish bilan tasdiqlangan.

Davlat madhiyasi (yunoncha hymnos-tantanali qo'shiq)-Vatanni, davlatni, tarixiy voqealarni, ularning qahramonlarini ulug'lovchi she'riy-musiqiy asar, davlatning ramzlaridan biri. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 5-moddasiga binoan, O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi uning tasvirlanishi va rasmiy qo'llanilish tartibi qonun bilan belgilanadi. "O'zbekiston Respublikasining davlat madhiyasi to'g'risida"gi qonuni 1992-yil 10-dekabrda qabul qilingan.

Davlat tili – davlat aholisi ko'pchiligi yoki asosiy qismining ushbu davlatda Konstitutsiya asosida davlat tili sifatida belgilangan tili. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 4-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasining butun hududida o'zbek tili davlat tilidir. Davlat tili O'zbekiston Respublikasining davlat hokimiyati organlarida, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarida, davlat muassasalarida asosiy til sifatida ishlatiladi. Davlat tilidan foydalanish va uni qo'llash tartibi 1989-yil 21-

oktyabrda qabul qilingan va 1995-yil 21-dekabrda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilgan "O'zbekiston Respublikasining davlat tili to'g'risida"gi qonuni bilan tartibga solinadi.

Davlat chegarasi – davlat mustaqilligining zaruriy belgilaridan biri bo'lib, har qanday davlat o'z hududiy chegarasiga egadir. Davlat hududining boshqa davlat hududi bilan tutash chizig'i davlat chegarasi deb e'tirof etiladi. O'zbekiston Respublikasi beshta mustaqil davlat-Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va Afg'oniston davlatlari bilan chegaradoshdir. Davlatimiz hududi chegaralarining umumiy uzunligi 6221 kilometrni tashkil etadi. Jumladan, Afg'oniston bilan chegara-137 km, Qozog'iston bilan-2203 km, Qirg'iziston bilan 1099 km, Tojikiston bilan-1161 km, Turkmaniston bilan-1621 km dan iborat.

Konstitutsiyamizning 3-moddasida O'zbekistonning davlat chegarasi va hududi daxlsiz va bo'linmasdir deb qayd etilgan. O'zbekiston davlat chegarasini qo'riqlash vazifasini Respublika chegara qo'shinlari amalga oshiradi.

Deklaratsiya (fr. deklARATION-bayonot)-1.Alohida siyosiy-yuridik hujjatlarning ularga tantanali xususiyat berish, ularning tegishli davlat taqdiri uchun katta ahamiyatini ta'kidlash maqsadiga ega bo'lgan nomi. Normativ-huquqiy hujjat bo'lmish Deklaratsiyaning o'ziga xos jihati shundaki, ulardagi qoidalar o'ta umumiy, nomuayyan xususiyatga ega bo'lib, qo'shimcha ravishda qonun bilan tartibga solishni talab etadi.

2.Xalqaro huquqda tomonlar bilan kelishilgan qoidalar va maqsadlarni ifodalovchi tantanali hujjat. Majburiy xususiyatga ega emas. Odatga aylanganligi sababli davlatlar uchun majburiy bo'lib qolgan 1948-yilgi Inson huquqlari deklaratsiyasi bundan mustasno.

Demokratiya (yunonchi "demos" xalq, "kratos" hokimiyat) – "xalq hokimiyati" ma'nosini anglatadi. Jamiyat taraqqiyotida davlatchilikning turli shakllari, binobarin, demokratiyaning ham turli tiplari yaratilgan. Insoniyat tarixida demokratiyaning boshlanish nuqtasi ham, tugash nuqtasi ham yo'q. Kishilik jamiyati paydo bo'lganidanoq, demokratiyaning kurtaklari paydo bo'lgan va xatto, eng taraqqiy etgan mamlakatlarda ham u o'zining so'nggi cho'qqisiga erishganicha yo'q. Demokratiyani bo'g'ish, unga rahna solish mumkin, lekin butunlay yo'q qilib bo'lmaydi. Har qanday davrning, har qanday jamiyatning va har qanday xalqning o'ziga xos demokratiyasi bo'ladi.

Demokratiyaning muhim xususiyati shundaki, unda xalq hokimiyati, ya'ni ozchilikning ko'pchilikka bo'ysunish qoidasi, rasmiy ravishda e'lon qilinadi hamda fuqarolarning erkinligi va teng huquqligi e'tirof etiladi. Bu shartlar asosiy qonun-Konstitutsiyada aks ettiriladi.

Konstitutsiya (lotincha "constitutio" -tuzilish, tartib)-davlatning asosiy qonuni. Ma'lumki, har bir davlatda, uning ichki va tashqi hayotini tartibga solish va davlat mexanizmining rejali ishlab turishini ta'minlab turish uchun

Deputat – davlat hokimiyati vakillik organlarida ish olib boruvchi xalq vakili. U saylov yo'li bilan saylanib, xalqdan tegishli organlarda ish olib borish uchun vakolat oladi. Deputat ma'lum muddatga saylanadi. Respublikamizda Oliy Majlis va mahalliy kengashlarga deputatlar saylanadilar. Ular besh yil muddatga saylanadilar. Oliy Majlis deputatligiga 25 yoshga, mahalliy kengash deputatligiga 23 yoshga to'lgan O'zbekiston fuqarolari saylanadilar. Deputatlikka nomzodlar siyosiy partiyalar, vakillik hokimiyati organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlaridan ko'rsatiladilar.

Jamiat – odamlarning uyushgan ehtiyojlarini qondirilishini ta'minlovchi, ixtiloflarni bartaraf qiluvchi, madaniyatni saqlab rivojlantiruvchi, madaniyat majmuasi va uning qismlari asosida tashkil topgan ijtimoiy hayot shakllarining sintezi, turli ijtimoiy guruhlarini, tabaqalarni, shaxslarni, oilalarning bir-biriga zid manfaatlarini birlashtiruvchi, ularning munosabatlarini belgilovchi, ijtimoiy munosabatlarning umumiy shaklini yaratuvchi, turli tashkilot va muassasalarning yig'indisi.

Jamoat birlashmalari – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 56-moddasiga binoan, qonunda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar, olimlarning jamiyatlari, xotin-qizlar, faxriylar va yoshlar tashkilotlari, ijodiy uyushmalar, ommaviy harakatlar va fuqarolarning boshqa uyushmalari. Jamoat birlashmalari haqidagi konstitutsiyaviy qoidalar O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 15-noyabrda "O'zbekiston Respublikasida jamoat birlashmalari to'g'risida"gi qonunda rivojlantirilib, uning 1-moddasida Jamoat birlashmalari deb, o'z huquqlari, erkinliklarini hamda siyosat, iqtisodiyot, ijtimoiy rivojlanish, fan, madaniyat, ekologiya va hayotning boshqa sohalaridagi qonuniy manfaatlarini birgalikda ro'yobga chiqarish uchun birlashgan fuqarolarning xohish-irodalarini erkin bildirishlari natijasida vujudga kelgan ixtiyoriy tuzilmaga aytiladi.

Jo'qorg'i Kenges – Qoraqalpog'iston Respublikasining bir palatali qonun chiqaruvchi organi nomi (parlament). Qoraqalpog'iston Jo'qorg'i Kengesi hududiy saylov okruglari bo'yicha ko'ppartiyaviylik asosida besh yil muddatga saylanadigan 75 nafar deputatdan iborat. Jo'qorg'i Kenges o'z faoliyatini bir yilda kamida bir marta chaqiriladigan sessiyalar ko'rinishida olib boradi.

Investitsiya (nemischa. Investition–kiyintirmoq, yasantirmoq) – mablag'ni, ma'lum boylukni, qo'shimcha daromad olish maqsadida ishlab chiqarish yoki boshqa sohaga joylashtirish, mablag' sarflash. Tadbirkorlik va

boshqa faoliyatlar turlariga qo'shiladigan barcha moddiy hamda nomoddiy boyliklar investitsiya hisoblanadi. Bu boyliklar pul vositalari, maqsadli bank omonatlari, aksiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar; ko'char va ko'chmas mulklar (binolar, inshootlar, uskunalar); mualliflik huquqidan kelib chiqadigan mulkiy va nomulkiy huquqlar va boshqa intellektual huquqlar bo'lishi mumkin.

Tadbirkorlik ishining rivoji investitsiyani talab qiladi. Investitsiya bironta ishga mablag' qo'yishni, sarflashni bildiradi. Investitsiya qilishdan maqsad foyda ko'rishdir. Investitsiya keng ma'noda pul chiqadigan har qanday ishga mablag' qo'yish, tor ma'noda ishlab chiqarishning moddiy bazasini rivojlantirishdir. Investitsiya ba'zan kapital mablag'lar yoki kapital sarflar deb ham yuritiladi.

Integratsiya (lot. Integratio-qayta tiklash, to'lg'azmoq, integer-yaxlit, bir butun) – biron bir yagona maqsadni amalga oshirish uchun birlashish. Mustaqil xo'jalik faoliyatining milliy, mintaq va xalqaro miqyosda o'zaro birlashib, yaxlit xo'jalik holatini tashkil etishi. Integratsiya siyosiy va iqtisodiy yo'nalishda bo'lishi mumkin.

Iqtisodiy integratsiya-milliy iqtisodiyotlarning sifat jihatdan yangi sharoitlarga ega bo'lishi va mamlakat taraqqiyoti imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida ixtiyoriy ravishda birlashishi, bir-birlariga o'zaro ta'sir etishi jarayoni.

Mustaqillikka erishgan har qanday davlat o'zaro hamkorlik va tenglik asosida ixtiyoriy integarsiyaning yangi shakllari va yo'larini yarata boshlaydi. Jumladan, O'zbekiston ham O'rta Osiyo davlatlari, MDH doirasidagina emas, balki boshqa uzoq Sharq va G'arb mamlakatlari bilan ham iqtisodiy-siyosiy aloqalar o'rnatib, asta-sekin bu aloqalarni kengaytirib, mustahkamlab bormoqda.

Inflyasiya (lot. Inflatio-bo'rtish, shishish, qappayish) – narx-navo umumiy darajasining oshishi, real tovarlar takliflariga nisbatan pul massasi ortib, pulning qadr-qimmati va xarid qobiliyatining pasayib ketishi. Iqtisodda vujudga keladigan muommolar pul bosib chiqarishni ko'paytirish orqali hal qilinsa yoki qog'oz pullar hajmi o'zgarmagan holda tovar hajmi kamaysa inflyatsiya yuz beradi.

Infrastruktura (lot. Infra-quyi, structura-tuzilish, joylashuv) – xalq xo'jaligi faoliyatini ta'minlash uchun turli-tuman xizmat ko'rsatuvchi tarmoqlar kompleksi: transport, aloqa, savdo, moddiy-texnika ta'minoti, suv bilan ta'minlash, fan, maorif, sog'liqni saqlash, atrof-muhitni muhofaza qilish va boshqalarni o'z ichiga oladi. Asosiy ishlab chiqarish infrastrukturasi-elektr ta'minoti, transport, yo'l, ombor xo'jaligi va aloqa tarmoqlari hisoblanadi.

Ikki palatali parlament – umummilliy vakillik muassasalarining-parlamentning tuzilishi bo'lib, bunda parlament odatda turli tarzda shakllanadigan va turli vakolatlarga ega bo'lgan ikkita palatadan iborat

bo'ladi. Ikki palatali parlament hozirgi vaqtda federativ davlatlarda ham, unitar davlatlarda ham mavjud. Parlamentning quyi palatasi doimo aholi tomonidan bevosita saylanadi. Yuqori palata turli mamlakatlarda turli usulda shakllantiriladi. U ba'zi mamlakatlarda bevosita saylov yoki bilvosita saylov orqali shakllantirilsa, ba'zan meros bo'yicha shakllantiriladi, yohud ularning a'zolarini davlat rahbari tayinlaydi. Bir qator hollarda yuqori palata aralash usulda shakllantiriladi: a'zolarining bir qismi saylanadi, bir qismi tayinlanadi. Ba'zi mamlakatlarda quyi palatadan farqli ravishda yuqori palata uchun vakolatlar muddati belgilanmagan, ularning tarkibi qismlab yangilanadi. Yuqori palata deputatligiga nomzodlarga odatda ancha jiddiy talablar (yuqoriroq yosh chegarasi va boshq.) qo'yiladi.

2002-yil 27-yanvarda O'zbekistonda ikki palatali parlament tizimiga o'tish bo'yicha umumxalq so'rovi-referendumi o'tkazildi. Referendumda ishtirok etgan fuqarolarning 93 %i ikki palatali parlament tizimini joriy qilishni yoqlab ovoz berdi.

2004-yil 26-dekabrda Oliy Majlisning quyi palatasi-Qonunchilik palatasi deputatligiga saylovlar, 2005-yil 17-20 yanvarda esa Oliy Majlis yuqori palatasi-Senatga saylovlar bo'lib o'tdi.

2005-yil 27-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Oliy Majlis Senatining birinchi majlisi o'z ishini boshladi. O'zbekiston ikki palatali parlament tizimiga o'tdi. Yangi O'zbekistonda ikki palatali parlament faoliyati tobora kengayib bormoqda.

Ijroya hokimiyati – hokimiyatning bo'linishi nazariyasiga ko'ra, davlatdagi mustaqil ommaviy hokimiyatlardan (qonun chiqaruvchi va sud hokimiyatlari bilan bir qatorda) biri. O'zbekistonda ijroiya hokimiyatining rahbari-Prezident, shuningdek, Ijroya hokimiyati organi bo'lib Vazirlar Mahkamasi va viloyatlar, Toshkent shahar, tuman (shahar) hokimliklari, Qoraqalpog'iston Respublikasida esa Vazirlar Kengashi va tuman (shahar) hokimliklari hisoblanadi.

Inson va fuqarolarning huquq va erkinliklari – insonga bekamu ko'st yashash imkoniyatini beruvchi va iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, siyosiy sohalarida o'zining imkoniyat va talablarini amalga oshirishni ta'minlovchi huquqiy maqom. Inson va fuqarolarning huquq va erkinliklarini shartli ravishda quyidagi uchta asosiy guruhga ajratishimiz mumkin:

1. Shaxsiy huquq va erkinliklar (yashash, aybsiz deb hisoblash, shaxsiy daxlsizlik, turar joy daxlsizligi, erkin ko'chib yurish, fikrlash, so'z va e'tiqod erkinligi, axborot olish, tarqatish, vijdon erkinligi va boshq.)

2. Siyosiy huquq va erkinliklar (saylash va saylanish, siyosiy faoliyat yuritish, siyosiy partiya, kasaba uyushmalari, jamoat birlashmalariga a'zo bo'lish, namoyish va mitinglarda qonuniy asosda ishtirok etish, vakolatli davlat organlariga ariza va shikoyatlar bilan murojaat etish va boshq.)

3. Ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklar (mulkdor bo'lish, mehnat qilish, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash, dam olish, pensiya, ijtimoiy ta'minot, malakali tibbiy xizmatdan foydalanish, bilim olish, ilmiy texnikaviy ijod erkinligi va madaniyat yutuqlaridan foydalanish va hokazo).

Inson huquqlari bo'yicha vakil – parlamentning O'zbekiston Respublikasida davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va jamoat birlashmalari va mansabdor shaxslarning inson huquqlariga oid amaldagi qonunlarga rioya etilishi samaradorligini nazorat qilish vakolatiga ega bo'lgan mansabdor shaxsi. Inson huquqlari bo'yicha vakil ko'pgina xorijiy mamlakatlarda mavjud bo'lgan institut-ombudsmanning o'zbekcha ko'rinishi. U birinchi bor "Oliy Majlisning inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) to'g'risida"gi 1997-yil 24-aprel qonuni bilan joriy etilgan.

Insonparvarlik – odamzod qadri, erkinlik va qobiliyatlarining har tomonlama namoyon bo'lishi uchun kurashish, kishilarning baxt-saodati, teng huquqliligi, adolatli hayotini ta'min etishga intilishini ifodalaydigan, g'oya va qarashlar tizimi. Bu g'oyalar chuqur va uzoq tarixga ega. Insonga muhabbat, uning qadr-qimmatini ulug'lash juda qadim zamonlardayoq avvalo xalq og'zaki ijodida, keyinroq esa yozma manbalarda ham o'z ifodasini topganini ko'ramiz.

Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Ahmad Yassaviy Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Behbudiy, Munavvarqori, Avloniy, Fitrat, Cho'lpon, qodiriy singari qator ajdodlarimiz ijodida inson erkinligi, uning burchi va ma'suliyati kabi masalalar o'zining falsafiy va badiiy yechimini topganki, ular bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q.

Sharq ijtimoiy tafakkurida insonparvarlik g'oyalari qadimiy ildizlarga ega bo'lsa, Farbda esa insonparvarlik g'oyalari o'rta asrlarda minglab kishilarni inkvizitsiya gulxaniga tashlagan dindorlar va ularni qo'llab-quvvatlagan feodallarga qarshi kurash sifatida namoyon bo'la boshladi.

Insonparvarlik keng ijtimoiy fikrni qamrab olib, adabiyot, falsafa, san'at va boshqa sohalarida namoyon bo'ldi va "gumanizm" nomi bilan rivojlandi. Bugun insonparvarlik huquqiy demokratik davlatlarning barchasida hayot qoidasiga aylanib bormoqda.

Mustaqillikni qo'lga kiritgan o'zbekiston ham, istiqlolning ilk kunlaridanoq o'z siyosatida insonparvarlik qoidalariga tayanib, xalq hayotini va jamiyat faoliyatini ana shu asosda tashkil etishga kirishdi. Respublikamizda inson manfaatlarini himoya qilishga, uni qadrlashga, har bir shaxsning barkamolligini ta'minlashga qaratilgan huquqiy tizim shakllantirildi, yurtimizda demokratik munosabat va qadriyatlar tobora chuqur ildiz otib bormoqda.

Inson qalbi va ongi uchun kurash – hozirgi zamondagi xilma-xil usullarda olib boriladigan mafkuraviy targ'ibot va tashviqotning asosiy obyekti va maqsadi.

G'oya va ong munosabati haqida gap ketar ekan, quyidagi holatlarga e'tibor berish zarur. Birinchidan, muayyan g'oya inson tomonidan qabul qilinmasligi mumkin. Ikkinchidan, muayyan g'oya shaxs ongida faqat axborot sifatida saqlanib qolishi, ya'ni keraksiz buyum kabi, inson ongingning bir chetida "chang bosib" yotaverishi mumkin. Birinchi holatda g'oya inson ongida hech qanday iz qoldirmaydi. Ikkinchi holatda esa u shaxs uchun hech qanday ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lmaydi.

Bundan chiqadigan xulosa shuki, g'oya faqat inson qalbini egallagan, ma'naviy-ruhiy holatining uzviy qismiga aylangan taqdirdagina harakatga da'vat etuvchi, rag'batlantiruvchi kuchga, faoliyat dasturiga aylanadi. Shuning uchun ham bugungi kunda mafkuraviy kurashning bosh maqsadi inson qalbini zabt etish orqali uning ongini egallash bo'lib qolmoqda.

"Bugungi kunda insoniyat qo'lida mavjud bo'lgan qurol-yaroqlar yer kurrasini bir necha bor yakson qilishga yetadi. Buni hammamiz yaxshi anglaymiz. Lekin hozirgi zamondagi eng katta xavf - insonlarning qalbi va ongini egallash uchun uzluksiz davom etayotgan mafkuraviy kurashdir. Endilikda yadro maydonlarida emas, mafkura maydonlarida bo'layotgan kurashlar ko'p narsani hal qiladi. Bu achchiq haqiqatni hech qachon unutmaslik lozim"

Inson huquqlari – insonning erkinliklari, burch va majburiyati bilan bog'liq qarashlarni aks ettiruvchi tushuncha. U milliy istiqlol g'oyasining muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Prezident Islom Karimov asarlarida mamlakatimizda inson huquqlari borasida amalga oshirish lozim bo'lgan yo'nalishlar belgilab berilgan.

Avvalo, insonning huquq va erkinliklarini himoya qilishning samarali mexanizmini, inson huquqlari bo'yicha xalqaro huquqning umum e'tirof etilgan tamoyillari va me'yorlari asosida milliy qonunchilik rivojlanishini ta'minlash zarur. Bu inson huquqlarini ruyobga chiqarish va demokratik huquqiy davlat qurishning dastlabki shartidir. Ammo, qabul qilingan qonunlarga og'ishmay amal qilish mexanizmini ishlab chiqmasdan, ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida qonun ustuvorligini ta'minlamasdan aholi, ayniqsa yoshlar o'rtasida huquqiy tarbiya ishlarini tubdan yaxshilamasdan, ularning huquqiy ongi va madaniyatini oshirmasdan turib, ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi. Sudlov islohotini amalga oshirish orqali butun sud tizimini demokratlashtirish inson huquqlarini ruyobga chiqarishning yana bir shartidir. Insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash huquqiy demokratik davlatning eng muhim belgisi, davlatning taraqqiyot darajasini ko'rsatuvchi muhim mezondir. Shunga ko'ra, inson huquqlari xalqaro va milliy huquq tizimida muhim o'rin egallaydi. Insoniyat o'z

taraqqiyoti jarayonida inson huquqlariga oid bo'lgan maxsus qonunchilik tizimini yaratgan. Bu tizim o'z taraqqiyotida uchta katta bosqichni bosib o'tgan.

Birinchi bosqich 1789-yilgi Fransiya inqilobining Inson va fuqaro huquqlari deklaratsiyasi qabul qilinganidan boshlanib, Birinchi jahon urushigacha bo'lgan (1914-yil) davrni o'z ichiga oladi. Bu davrda shaxs erkinligi va fuqarolar tengligi, shaxsning daxlsizligi, xususiy mulkka egalik, saylash va saylanish kabi shaxsiy va siyosiy huquqlar bilan bog'liq masalalar tartibga solingan.

Ikkinchi bosqichda (1914–1950-yillar) insonlarning turli g'oya va harakatlar ta'sirida mehnat qilish, dam olish, ijtimoiy yordam olish bilan bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy huquqlariga oid qonunchilik rivojlangan.

Uchinchi bosqich XX asrning ikkinchi yarmidan bugungi kunlarga qadar bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu davrda tinch yashash, atrof-muhit tozaligiga erishish, axborot olish huquqi bilan bog'liq masalalar faol muhokama qilinib, ularni hal etish yo'llari qidirilmoqda. Bu davrda inson huquqlari sohasida xalqaro qonunchilik tizimi shakllandi. BMT tomonidan yetmishga yaqin, Yevropa Kengashli Bosh assambleyasi tomonidan bir yuz oltmishdan ziyod, YUNESKO da yetmishdan ortiq, Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti tomonidan o'ttizdan ko'proq inson huquqlariga taalluqli xalqaro konvensiyalar, deklaratsiyalar, paktlar qabul qilindi. Hozirgi vaqtda esa inson huquqlari bo'yicha to'rt yuzga yaqin xalqaro hujjat mavjud. Bu hujjatlarning milliy qonunlarga nisbatan ustuvorligi ko'pchilik davlatlar tomonidan e'tirof etilgani ham ana shunday tizim shakllanganini ko'rsatadi.

Har bir davlat Konstitutsiyasida, jumladan, mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasida ham inson huquqlarini kafolatlovchi qoidalar o'rin olgan. Xususan, inson huquqlari va erkinliklarini tan olish va himoya qilish borasida davlatning burch va majburiyatlari aniq belgilab qo'yilgani, inson huquqlari va erkinliklari sohasida xalqaro huquqlar ustuvorligi tamoyiliga amal qilingani diqqatga sazovordir. Inson o'z huquq va erkinliklariga tug'ilgan kundan boshlab ega bo'lishi, ya'ni tabiiy huquq g'oyasi qonun me'yorlari asosida aks ettirilgani mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasining muhim xususiyati ekanini ham ta'kidlash zarur. Bu fuqarolarni, ayniqsa, yoshlarni milliy istiqlool g'oyalari ruhida tarbiyalashda, ularning huquqiy ongi va madaniyatini oshirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Istiqlool (arabcha – ozodlik, mustaqillik, erkin bo'lish) – inson, millat, davlatning erkin rivojlana olish imkoniyatini ifoda etuvchi tushuncha.

“Istiqlool” so'zi “mustaqillik” so'zi uchun o'zak hisoblanadi va unga nisbatan birlamchi asos vazifasini o'taydi. Arab tilidan kirib kelgan bu so'zlar asrlar davomida qo'llanib, xalq tafakkuriga singib ketgan. Aslida, mustaqillikka erishish istiqloolning to'la ma'noda voqelikka aylangani, ya'ni boshqalarga tobe bo'lmay, o'z erki bilan yashash, o'zini-o'zi boshqarish va

o'z taqdirini o'zi belgilash tamoyillarining to'la-to'kis amalga oshganini bildiradi. Istiqlol, ko'p hollarda, siyosiy jihatdan erkin bo'lishni anglatadi, mustaqillik – barcha sohalarida to'la-to'kis ozodlikka erishilgani, ixtiyori to'liq o'zida ekanini ifodalaydi.

1991-yil 31-avgustda o'z istiqlolini qo'lga kiritgan O'zbekistonda mustaqil rivojlanishning o'ziga xos va mos yo'li – taraqqiyotning o'zbek modeli tamoyillari asosida huquqiy demokratik davlat barpo etilmoqda. Sobiq mustabid tuzum davrida muomaladan chiqarib qo'yilgan “istiqlol” va “mustaqillik” so'zlari bugungi kunda tilimizda keng qo'llanib, ma'naviyatimizni boyitishga xizmat qilmoqda.

Istiqlol mafkurasi – millat va davlatning mustaqil rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan g'oyaviy-nazariy qarashlar tizimi. U istibdod mafkurasi va amaliyotiga qarshi, ozodlikka intilish zarurati tufayli paydo bo'ladi. Uning asosiy vazifasi ozod va erkin taraqqiyot yo'lidagi olijanob maqsadlar atrofida xalqni birlashtirish, ulkan bunyodkorlik ishlariga safarbar etish, unda g'oyaviy immunitet, mustahkam e'tiqod asoslarini shakllantirishdan iborat bo'ladi.

Istiqlol mafkurasi mustaqillikka erishguncha orzu, maqsadni ifodalash, keyinroq shu mustaqillikni mustahkamlash omildir. Har ikki holatda ham uning xalqni uyushtirish, safarbar qilishdan iborat asosiy vazifalari o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Ozodlik yo'lidagi intilishlar qonga botirilganini ko'rsatuvchi misollar jahon xalqlari tarixida ko'plab topiladi. Shunday bo'lsa-da, ular olg'a surgan hayotbaxsh qarashlar hech qachon izsiz ketmagan. qo'hna tarix bu g'oyalar yangi sharoit va vaziyatlarda mustaqillik uchun kurashning yangi to'lqinlarini tayyorlashga xizmat qilganidan dalolat beradi. Milliy ozodlik g'oyasining mustaqillikka erishilgandan keyingi davrdagi xarakterli xususiyatlari uning oldida turgan yangicha vazifalarda yorqin namoyon bo'ladi. Bu davrda u mustaqillikning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va ma'naviy asoslarini mustahkamlashni g'oyaviy jihatdan ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekistonning milliy istiqlol mafkurasi istibdod illatlariga barham berish, mustaqillik, ozodlik va bunyodkorlik kabi qadriyatlarining ma'no-mazmunini chuqur anglab yetish, uni odamlarning qalbi va ongiga singdirish, jamiyat hayotida ogohlik, hamkorlik, milliy totuvlik muhitini ta'minlash, Respublikamizning xalqaro hamjamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida barqaror rivojlanish yo'liga chiqib olishi, o'z mustaqilligini har tomonlama mustahkamlashi uchun ahamiyatli bo'lgan g'oyaviy qarashlar tizimini o'zida ifodalaydi.

Ichki ishlarga aralashmaslik – xalkaro xuquqning asosiy tamoyillaridan biri; bir davlatning boshqa bir davlat ishlariga aralashmasligi.

Har bir mustaqil davlat o'zining iqtisodiy, ijtimoiy siyosiy va madaniy tuzilishiga o'z xududiga, chegaralari, aholisi va boshqa atributlariga ega

bo'lishi lozim. Ushbu belgilarning mavjudligi muayyan davlatning ja'fondagi o'rni va nufuzini belgilaydi. Agar davlat bu belgilarga ega bo'lsa-yu, ammo ichki yoki tashqi siyosatini mustaqil olib bora olmasa, bu uning suveren davlat sifatidagi mohiyatini yo'qqa chiqaradi.

Ichki ishlarga aralashmaslik tamoyili davlatning o'z hududi doirasida amalga oshiriladi va butun faoliyatida to'la mustaqilligini anglatadi. Bunda davlatning ichki huquqlari va vazifalari doirasiga talluqli bo'lgan barcha masalalarda o'z siyosatini o'zi belgilashi tamoyili amalga qiladi. Masalan, jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi, inson huquqlarini ro'yobga chiqarish, atrof muhitni muhofaza qilish va hokazolar borasida bir davlat boshqasi bilan hamkorlik qilishi mumkin. Ammo bu holda ham bir davlat ikkinchisining ichki ishlariga aralashmaslik tamoyili o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Bu tamoyilga ko'ra har bir mustaqil davlat xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'lish yoki bo'lmaslik, xalqaro shartnomalarda qatnashish yoki qatnashmaslik, tarafdor bo'lish yoki betaraf qolish kabi masalarni o'zi mustaqil hal qilishi lozim.

Mamlakatimiz uzoq mustamlakachilik azobini tortib, mustaqillikka erishdi. Respublikamizning boshqa davlatlar ichki ishlariga aralashmaslik talabiga sodiqligi davlatimizning Prezident Islom Karimov rahbarligida olib borilayotgan siyosatida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish – O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish bilan bog'liq jarayonlarni ifodalovchi tushuncha.

Iqtisodiyotni erkinlashtirishdagi bosh vazifa-eng avvalo, davlatning nazoratchilik va boshqaruvchilik funksiyalarini qisqartirish, uning korxonalar xo'jalik faoliyatiga, birinchi galda, xususiy biznes faoliyatiga behuda aralashuvini cheklashdan iborat. Buning uchun tegishli huquqiy zamin, tashkiliy va iqtisodiy shart-sharoit va kafolatlar yaratilmoqda.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish jarayonida kichik, o'rta va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali mulkdorlar sinfini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. U ishsizlik darajasi pasayishi, barqarorlik va farovonlik kafolati bo'lib xizmat qiladi. Iqtisodiyotni erkinlashtirish tashqi iqtisodiy faoliyatni, valyuta bozorini erkinlashtirish bilan chambarchas bog'liq. Bu mamlakat iqtisodiyotiga xorij sarmoyalarining yanada ko'proq jalb etilishi, yangi texnika va texnologiyalarning kirib kelishiga yo'l ochadi. Bu jarayonlar, o'z navbatida, mamlakat iqtisodiyoti o'sishi va O'zbekistonning eksport salohiyati ortishida muhim o'rin tutadi. Bu esa, Prezident Islom Karimov tomonidan asoslab berilgan iqtisodiyotni erkinlashtirish to'g'risidagi qarashlarda nazarda tutilganidek, kishilarda yangicha iqtisodiy tafakkurni shakllantirish, ularning dunyoqarashini o'zgartirish, har bir kishiga o'z mehnatini sarflash sohasi va shakllarini mustaqil belgilash imkoniyatini yaratib berishni taqozo etadi.

Yevropa Ittifoqi – 1993-yilda Yevropa Hamjamiyatlari asosida yuzaga kelgan hamda xalqaro tashkilot va federativ davlat xususiyatlarini oʻzida birlashtirgan davlatlararo birlashma. 1991-yilda Maastrixtda (Niderlandiya) Yevropa Hamjamiyati aʼzolari boʻlgan 12 ta davlatning davlat va hukumat rahbarlari imzolagan Yevropa Ittifoqi toʻgʻrisidagi shartnoma 1993-yil 1-noyabrda kuchga kirdi. Shartnoma milliy fuqarolikka qoʻshimcha ravishda yel fuqaroligini ham joriy etdi. 2007-yil 1-yanvarga kelib yel ga Bolgariya va Ruminiya davlatlari 26-27 aʼzo boʻlib kirishdi. Yevropa Ittifoqi quyidagi organlardan iborat: Yevropa Kengashi, Yevropa Parlamenti (Yevroparlament), Yevropa Ittifoqi kengashi, Yevropa komissiyasi, Yevropa sudi.

yeXHT (Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti) – Xalqaro mintaqaviy tashkilot. Uning taʼsis etuvchi hujjatlari 1975-yilda Xelsinkida imzolangan Yakunlovchi hujjat, 1990-yilda Parijda qabul qilingan Yangi Yevropa uchun Xartiya va unga qoʻshimcha hujjat, 1992-yilda Xelsinkida qabul qilingan “Oʻzgarishlar vaqti chaqirigʻi” Deklaratsiyasi hisoblanadi. Shunga muvofiq, YeXHT ning asosiy faoliyat sohalari: xavfsizlik, qurolsizlanish, kelishmovchiliklarni bartaraf etish, iqtisodiyot, madaniyat, ekologiya, inson huquqlari va erkinliklari va boshqa masalalarda hamkorlik qilishdan iborat. YeXHT tarkibiga geografik jihatdan Vankuver (Kanada)dan Vladivastokkacha boʻlgan hududda joylashgan 55 mamlakat aʼzo boʻlgan xavfsizlik masalalari bilan shugʻullanuvchi umumevropa tashkilotidir.

Oʻzbekiston ham ushbu tashkilot bilan faol hamkorlik aloqalarini oʻrnatgan. 1992-yil 18-fevralda Oʻzbekiston hukumati nomidan I.A.Karimov Xelsinkida YeXHTning Yakunlovchi aktini imzoladi. Xuddi shu yilning 9-10 iyulida YeXHTning Xelsinki uchrashuvida Oʻzbekiston Prezidenti ham ishtirok etib, uning ishiga raislik qilgan edi.

Korrupsiya (lot. Corruptio – pora berib sotib olish) – mansabdor shaxslar tomonidan ularga berilgan huquqlar va hokimiyat imkoniyatlaridan shaxsiy boylik orttirish uchun foydalanishda ifodalanuvchi siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoiy faoliyat. Oʻzbekiston Respublikasining 2017-yil

3-yanvarda qabul qilingan “Korrupsiyaga qarshi kurashish toʻgʻrisida”gi qonuni qabul qilingan. Mamlakatimizda 2017-yilga qadar korrupsiyaga qarshi kurashni muvofiqlashtiradigan, bu kurashni qonuniyligi va shaffofligini taʼminlaydigan maxsus qonun qabul qilinmagan edi. Mamlakat Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan Oʻzbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurash toʻgʻrisida”gi Qonuni qabul qilindi va u 2017-yil 4-yanvardan boshlab kuchga kirdi. Mazkur Qonundan koʻzlangan asosiy maqsad korrupsiyaga qarsha kurash sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat boʻldi. Unda “korrupsiya”, “korrupsion huquqbuzarlik” va “manfaatlar toʻqnashuvi” kabi tushunchalarga

izohlar berildi. Qonunning 3-moddasida korrupsiyaga doir asosiy tushunchalarga doir quyidagi ta'riflar ifodalandi:

Korrupsiya – shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish.

Ko'ppartiyaviylik – hozirgi zamon jamiyatining jaralmas belgisi, uning demokratiyalashuvi darajasining muhim poydevor ko'rsatkichidir. Ko'ppartiyaviylikning o'ziga xos belgisi, bu-siyosiy xilma-xillik, jamiyatda bir necha siyosiy partiyaning mavjudligidir. Siyosiy partiyalar fuqarolarning ijtimoiy manfaatlarini parlament, davlat hokimiyati, mahalliy vakillik idoralari, aholining o'zini o'zi boshqarish uyushmalari orqali ifoda etish hamda ro'yobga chiqarish maqsadida faoliyat ko'rsatuvchi kishilar birlashmasidir.

Partiyalar o'z dastur va siyosatlarini ishlab chiqib, bu dastur va siyosatlarini jamiyatga taklif etish orqali ularni ro'yobga chiqarishga harakat qiladilar. Rivojlangan mamlakatlarning tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, siyosiy partiyalar jamiyatning siyosiy peshqadam a'zolari sifatida namoyon bo'ladilar. O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilinganidan buyon ko'ppartiyaviylikning to'laonli harakat qilishi, jamiyatda turli siyosiy partiyalar faoliyati uchun huquqiy makon asoslari yaratildi va bu harakat davom ettirilmoqda.

Kuchli davlatdan – kuchli jamiyat sari – O'zbekistonda erkin fuqarolik jamiyati barpo etishning Prezident Islom Karimov tomonidan asoslab berilgan konsepsiyasi. U davlatchilik borasidagi taraqqiyot yo'limizni ham aks ettiradi.

O'zbekiston o'z mustaqil davlatchiligini qo'lga kiritganidan so'ng jahon sivilizatsiyasining tarixiy tajribalariga asoslangan va respublikamizning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, odil, demokratik davlat va erkin fuqarolik jamiyati barpo etishni strategik vazifa qilib belgiladi.

Ushbu vazifani amalga oshirishda kuchli davlatdan – kuchli jamiyat sari borish konsepsiyasi amaliy harakat dasturi bo'lib xizmat qilmoqda.

Odamlarning siyosiy ongi, siyosiy madaniyati va faolligi yuksalib borgani sari davlat vazifalarining nodavlat tuzilmalar va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tishi, mahallalarning nufuzi va mavqeining ortishi, ularga ko'proq huquqlar berilishi kuchli jamiyat asoslarini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Siyosiy hayotni erkinlashtirish jarayonida jamiyatni boshqarish borasidagi vazifa (funksiya)lar ikki yo'nalishda qayta taqsimlab boriladi. Birinchisi – davlat markaziy idoralarining ayrim huquq va vazifalari mahalliy hokimiyatlarga o'tkaziladi. Mahalliy hokimiyat idoralari huquq va vazifalarining bir qismi fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari zimmasiga o'tkaziladi.

Ikkinchisi – jamoat tashkilotlarining huquq va mas’uliyatini oshirish, davlat vakolatlarining bir qismini ular zimmasiga o’tkazish.

Mamlakatimizda boshqaruv, jamoatchilik bilan aloqador vazifalarni o‘z zimmasiga oladigan bir qator nodavlat-notijorat tashkilotlar, turli fondlar vujudga keldi hamda ular jamiyat hayotida muhim o‘rin tutmoqda. Ayniqsa, mahalliy o‘z-o‘zini boshqarishning milliy modeli bo‘lgan mahallaning fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishdagi ahamiyati beqiyosdir. Respublikamizda jamoat tashkilotlarining ko‘payishi, ularning kundalik hayotimizdagi ahamiyati ortayotgani fuqarolik jamiyati asoslari tobora mustahkamlanib borayotganidan dalolat beradi.

Liberalizm (lotincha *liberalis* – erkinlik) ijtimoiy hayotning barcha sohalarida erkinlik ustuvor bo‘lishini, jamiyatning evolyutsion rivojlanish yo‘lini e’tirof etuvchi va asoslovchi nazariya, amaliyot, ijtimoiy-siyosiy va mafkuraviy oqim.

Liberalizm g‘oyasi, o‘zining ma’no-mohiyatiga ko‘ra, murosas falsafasi bo‘lib, volyuntarizm, subyektivizm, dogmatizm, radikalizm va absolyutizmning har qanday ko‘rinishlarini rad qiladi. Shaxs manfaatlarini, huquq va erkinliklarining ustuvorligi, umuminsoniy ahloqiy qadriyatlar va milliy ma’naviy asoslarga tayanish, g‘oyalar erkinligi tamoyillarining tarixiy taraqqiyotga mos o‘zgarishi, ijtimoiy-siyosiy tizimda keskin ziddiyatga bormaslik - liberalizmga xos xususiyatlardir. Liberalizm uchun bir xil andozadagi, qat’iy belgilab qo‘yilgan ahloqiy me’yor va qonun-qoidalar mavjud emas. Shuning uchun liberalizm g‘oyasi jamiyat siyosiy tizimini dinamik o‘zgartirishni zo‘ravonliksiz amalga oshiradigan kuch va imkoniyatlarni topishga intilish bilan xarakterlanadi. Liberalizmning asosiy tamoyili - huquqlar, imtiyozlar, imkoniyatlar tengligi sharoitida hayotning barcha sohalaridagi erkinlikni ta’minlashdir. Liberalizmdagi erkinlik raqobatlashayotgan g‘oyalarning barchasiga rivojlanish uchun imkoniyat yaratadi. Demak, liberalizm, bir tomondan, insonning huquq va erkinliklari ustuvorligiga, ikkinchi tomondan, jamiyatning ma’naviy-ahloqiy me’yor va qadriyatlariga asoslanishi bilan o‘zining umuminsoniy mohiyatini namoyon qiladi.

Jamiyat rivojlanishi bilan liberalizm g‘oyalari ham o‘zgarib bormoqda, ularning maqsad va vazifalarida ichki birlik vujudga kelayotir. Ular, hozirgi davrda neoliberalizm shaklida namoyon bo‘lmoqda. XX asrning so‘nggi o‘n-yilligida dunyoning qarama-qarshi tizimlarga bo‘linish jarayonining barham topishi bilan liberalizm g‘oyalari ham o‘ziga xos yo‘nalishlar paydo bo‘ldi. Jumladan, O‘zbekistonda erkin demokratik huquqiy davlatning shakllanishi liberalizm g‘oyalariining yangi tamoyillar bilan boyiganini ko‘rsatmoqda. Prezident Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan bozor munosabatlariga o‘tishning mashhur besh tamoyilining hayotga joriy etilishi O‘zbekistondagi liberalizm g‘oyalariining milliy xususiyatlarini namoyon qiladi.

Zamonaviy liberalizm inqilobiy o'zgarishlardan, siyosiy qarashlardagi radikalizmdan voz kechish, muqobil g'oyalarning mavqeini e'tirof etish va hurmat qilish, xalqaro munosabatlarda siyosiy plyuralizm tamoyillariga amal qilish, saylov tizimini demokratik tamoyillar asosida tashkil etish, turli shakldagi hokimiyat tarmoqlari faoliyati mustaqilligini ta'minlash, huquqni muhofaza qilish organlari ishining fuqarolar tomonidan nazorat qilinishiga erishish kabi maqsad va vazifalarni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish davrida bu vazifalarning izchil amalga oshirilishida liberalizm o'zining ijobiy, hayotiy mazmunini namoyon qilmoqda. Chunki, g'oyalar erkinligi, ijtimoiy-siyosiy hayot erkinligining asosidir.

Konstitutsiya – davlatning xalq irodasini ifodalovchi, davlat tuzilishi va boshqaruv shakli asoslarini mustahkamlovchi, hokimiyat idoralari faoliyatining tashkil etilish tartibi va prinsiplarini belgilovchi asosiy qonun.

O'zbekiston Respublikasining amaldagi Konstitutsiyasi 1992-yil 8-dekabrda, Oliy Kengashning 12-chaqiriq 11-sessiyasida qabul qilingan bo'lib, u muqaddima, 6 bo'lim, 26 bob va 128 moddadan iborat. Asosiy qonun oldidan muqaddima beriladi, unda qabul qilingan Konstitutsiya xalq irodasi ifodalanishi natijasi ekanligi, xalqimizning o'z taqdirini o'zi belgilashga, birlik va teng huquqlikka intilishi bayon etilgan. Birinchi bo'limda konstitutsiyaviy tizimning asosiy prinsiplari jamlangan; ikkinchisida inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari tizimi mustahkamlangan; uchinchi bo'lim fuqarolik jamiyati qurilishining huquqiy asoslarini o'zida aks ettiradi; to'rtinchi bo'lim davlat va ma'muriy hududiy tuzilishga bag'ishlangan; beshinchi bo'lim hokimiyatlar taqsimlanishi prinsipi asosida qurilgan davlat hokimiyatining yangi tizimini mustahkamlaydi, oliy va mahalliy davlat hokimiyati idoralari tuzilishini ochib beradi; oltinchi bo'lim Konstitutsiyaga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish tartibini o'z ichiga oladi.

Liberallashtirish – davlatning iqtisodiy hayotga aralashuvini cheklash, bozor munosabatlari sohasini kengayishi, bozorlarning va raqobatning ochilishi, bozorning amal qilishiga qo'yilgan turli xil cheklashlarning olib tashlanishi, baholar, foizlarni ma'muriy yo'l bilan nazorat qilishning susayishi, markazlashgan holda dotatsiya berish, subsidiya shaklidagi kreditlarning kamayishi va shu kabilar.

Litsenziya (lot. – erkinlik, huquq) – maxsus vakolatli davlat organi amaldagi qonun hujjatlariga ko'ra litsenziyalanishi lozim bo'lgan faoliyat turi bilan muayyan muddat davomida shug'ullanish uchun beradigan ruxsat.

Makro- va mikroiqtisodiyot – iqtisodiyotning turli darajalaridagi holatini tahlil qilishda ishlatiladigan tushuncha. Mikroiqtisodiyot bu-ayrim korxona, xo'jalik yoki oila doirasidagi iqtisod. Makroiqtisodiyot-butun

jamiyat, umumdavlat va xalqaro miqyosidagi yoki milliy iqtisod, turli sohalar, tarmoqlar majmuidan iborat.

Monitoring (lot. Monitor – ogohlantirish, tanbeh) – ma’lum bir hodisa yoki jarayonning holatini kuzatish, baholash va tixmin (prognoz) qilish.

Marketing (ingl. Market – bozor, sotish, ayirboshlash). Firma (korxona) ishini bozor sharoitiga moslashtirishga qaratilgan maxsus faoliyatdir. Marketing ishi bozorni o’rganish, narxlarni shakllantirish, bozor talablariga monand ravishda tovarlarni ishlab chiqarish, ularni vaqtida bozorga yetkazish, reklama qilish va xaridorlarga xizmat ko’rsatishni o’z ichiga oladi.

Matbuot erkinligi – fuqarolarning Konstitutsiyada belgilab qo’yilgan siyosiy huquqlaridan biri bo’lib, matbuot erkinligi birinchi bo’lib 1789-yilgi Fransuz inqilobida fuqaro va insonlarning huquqlari Deklaratsiyasida e’lon qilingan edi. Matbuot erkinligi har qanday matbuot mahsulotlarini (gazeta, jurnal va hakoza) erkin nashr qilish va tarqatishni ko’zda tutadi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari – viloyatlar, tumanlar va shaharlarda (tumanga bo’ysunadigan shaharlardan, shuningdek, shahar tarkibiga kiruvchi tumanlardan tashqari) hokimlar boshchilik qiladigan xalq deputatlari kengashlari. Ular davlat va fuqarolarning manfaatlarini ko’zlab o’z vakolatlariga taalluqli masalalarni hal etadilar. Mahalliy davlat hokimiyati organlarining vakolatlari doirasi O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XXI bobida va 1993-yil 2 sentyabrda qabul qilingan “Mahalliy davlat hokimiyati to’g’risida”gi qonunda belgilab berilgan.

Mahalliy o’zini o’zi boshqarish organlari – mahalliy o’zini o’zi boshqarishni tashkil etishda saylov orqali tashkil etiladigan organ. 1993-yil 2-sentyabrda qabul qilingan “Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari to’g’risida”gi qonun. O’zbekiston Respublikasining 1999-yil 14-aprelda qabul qilingan “Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari to’g’risida”gi qonunning 9-moddasiga asosan, fuqarolar yig’ini-fuqarolar o’zini o’zi boshqarishning yuqori organi bo’lib, aholi manfaatlarini ifodalash va uning nomidan tegishli hududda amal qiluvchi qarorlar qabul qilish huquqiga egadir. Fuqarolar yig’inida o’n sakkiz yoshga to’lgan hamda shahar, qishloq, ovul va mahalla hududida doimiy yashayotgan shaxslar qatnashadilar. Fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari rais (oqsoqol) lari dastlab 2,5-yilga saylangan bo’lsa, 2018-yil 27-sentyabrda Senat tomonidan ma’qullangan “Fuqarolar yig’ini raisi (oqsoqoli) saylovi to’g’risida”gi qonunning 8-moddasida fuqarolar yig’ini raisi (oqsoqoli) fuqarolar yig’ini tomonidan, fuqarolar yig’inini chaqirish imkoni bo’lmagan taqdirda esa, fuqarolar vakillarining yig’ilishi tomonidan uch-yilga saylanadi, deb belgilab qo’yilgan edi. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-son Farmoni va maxsus qaroriga asosan 2020-yil fevraldan boshlab mahalla raislarining vakolat muddati 5 yil qilib belgilandi.

Milliy valyuta – mamlakatimiz hududida barcha tovar va xizmatlar uchun narxlarni ifodalash vazifasini o'tovchi va qonuniy himoyalangan yagona to'lov vositasi. 1994-yil 1-iyuldan boshlab, O'zbekiston hududida yagona to'lov vositasi sifatida "so'm" muomalaga kiritildi. Oldin amalda bo'lgan 1000 so'm kupon 1 so'mga tenglashtirildi. O'zbekistonning o'z milliy valyutasiga ega bo'lishi va "so'm" tizimining iqtisodiyotning barcha sohalariga kiritilishi-mustaqilligimizning muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'ldi. Har qanday milliy valyutada kuzatiladigan inflyatsiya bizning valyutamizda ham kuzatilsada, bu iqtisodiy me'yorlar darajasida bo'lib, xatto bu jahonning ko'pchilik mamlakatlarida kuzatiladigan inflyatsiya darajasidan ancha kam hisoblanadi. Bu esa O'zbekiston hukumati iqtisodiy islohotlar samaradorligining muham ko'rsatkichidir.

"Mustaqillik deklaratsiyasi" – O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi haqidagi dastlabki huquqiy hujjatlardan biri. "Mustaqillik deklaratsiyasi" 1990-yil 20-iyunda O'zbekiston Oliy Kengashining II sessiyasida qabul qilingan bo'lib, 12 banddan iborat ushbu tarixiy hujjatda o'zbek xalqining davlat qurilishi tarixi, tajribasi, har bir millatning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqi asosida davlat mustaqilligi ilk bor e'lon qilingan edi.

MDH (Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi) – SSSRning uchta respublikasi RSFSR, Belorussiya va Ukraina vakillari tomonidan 1991-yil 8-dekabrda Minskda imzolangan MDHni tashkil etish haqidagi Bitim, 1991-yil 21-dekabrda (Boltiq bo'yi respublikalari va Gruziyadan tashqari) 11 ta Ittifoq respublikalari tomonidan Olma-otada imzolangan Bitimga Protokol va shu sanada imzolangan Olma-ota Deklaratsiyasi asosida tashkil qilingan davlatlararo ixtiyoriy birlashma. 1993-yil 22-yanvarda Minskda qabul qilingan MDH Ustavi O'zbekiston Oliy Kengashi tomonidan o'sha-yili ratifikatsiya qilingan. Ustavga binoan Hamdo'stlik maqsadi xalqlar va davlatlarning siyosat, iqtisodiyot, madaniyat, ta'lim, sog'liqni saqlash, atrof-muhitni muhofaza qilish, fan, texnika, savdo-sotiq, insonparvarlik va boshqa sohalaridagi teng huquqli va o'zaro foydali hamkorlik qilish, keng axborot almashinuvi, o'zaro majburiyatlarni vijdonan va so'zsiz bajarishdan iborat.

Osiyo taraqqiyot banki (OTB) – xalqaro mintaqaviy bank. 1966-yilda tashkil topgan. Bank faoliyatining asosiy maqsadi Osiyodagi rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiy taraqqiyotiga va tashqi savdosiga ko'maklashish, moliyaviy, texnik va iqtisodiy yordam ko'rsatish. Bankning har qanday qarorini hamkorlikda 1/3 ovozga ega bo'lgan AQSh va Yaponiya to'xtatib qo'yishi mumkin. Qarorgohi Manila (Filippin) shahrida. O'zbekiston ushbu bankka 1995-yil 31-avgustda a'zo bo'lgan.

Oliy Majlis – O'zbekiston Respublikasining oliy qonun chiqaruvchi organi. Oliy Majlis 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi asosida joriy etilgan va unga birinchi saylov

1994-yil 25-dekabrda bo'lib o'tgan. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan-Qonunchilik palatasi va Senatdan iborat. Ularning vakolat muddati 5-yil. Oliy Majlisning Qonunchilik palatasi hududiy saylov okruglari bo'yicha ko'ppartiyaviylik asosida saylanadigan 120 deputatdan iborat.

Oliy Majlis Senati a'zolari 100 nafar bo'lib, ular Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi, Viloyatlar, tumanlar va shaharlar davlat hokimiyati vakillik organlari deputatlarining tegishli qo'shma majlisida deputatlar orasidan Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridan teng miqdorda 6 kishidan saylanadi. Senatning qolgan 16 nafar a'zosi fan, san'at, adabiyot, ishlab chiqarish sohasida katta amaliy tajribaga ega bo'lgan hamda alohida xizmat ko'rsatgan eng obro'li fuqarolar orasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlanadi. Oliy Majlis Qonunchilik Palatasi va Senatining mutlaq vakolatlari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XVIII bob, 76-88-moddalarida belgilab berilgan.

Ombudsman – inson huquqlarining amal qilishini nazorat qiluvchi muassasalarning xalqaro yuridik atamashunoslikdagi nomi. Bu shvedcha so'z bo'lib, kimningdir manfaatini ifodalovchi, degan ma'noni anglatadi. Ombudsman ayrim mamlakatlarda saylanadigan, ayrim mamlakatlarda tayinlanadigan shaxs bo'lib, u inson huquqlariga amal qilishni nazorat qiladi. Agar prokuratura organlari inson huquqlariga amal qilishni faqat qonun asosida nazorat qilsa, Ombudsmanlar bu masalani maqsadga muvofiqlik, vijdonlilik, adolat nuqtayi nazaridan nazorat qiladi.

Aksariyat mamlakatlarda Ombudsmanlarga har qanday fuqarolar bevosita murojaat qilishlari mumkin. Ular huquq va erkinliklar buzilishini aniqlasa, tegishli idoralarga huquq va erkinliklarni tiklash haqida taklif kiritadi. Ombudsmanlarning taklif va tavsiyalari tegishli organlar tomonidan bajarilmasa, rad etilsa, ular sud organlariga yoki parlamentga murojaat qilishlari mumkin.

Ombudsman instituti ilk bor 1809-yilda Shvetsiyada joriy qilingan bo'lib, O'zbekistonda Ombudsman (Oliy Majlis huzuridagi inson huquqlari bo'yicha Vakil Instituti deb yuritiladi) 1995-yil 24-fevralda tashkil etildi. "Inson huquqlari bo'yicha Oliy Majlis vakili-Ombudsman to'g'risida"gi qonun esa 1997-yil 25-aprelda qabul qilindi.

Yangi O'zbekiston tarixida tadbirkorlik sohasidagi muhim yangiliklardan biri, bu 2017-yil 5-maydagi maxsus Farmonga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida "Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil" – (Biznes-ombudsman) tashkil qilingan.

Parlament (fransuzcha "parler" so'zlashmoq, gapirmoq) – Parlament ilk bor XIII asrda Angliyada davlat hokimiyatining vakillik organi sifatida vujudga kelib, keyingi asrlarda boshqa mamlakatlarga yo'yildi.

Parlament qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi. U qonun bo'yicha belgilangan sondagi deputatlardan iborat bo'lib, hududiy saylov okruglari bo'yicha, odatda, ko'ppartiyaviylik asosida belgilangan yoshga to'lgan fuqarolardan saylanadi. Parlament turli davlatlarda turlicha nomlanadi. Rossiyada-Davlat Dumasi, Ukrainada-Rada, Serbiyada-Skupshina, Shvetsiyada-Rikstag, AQShda-Kongress, Isroilda-Knesset, Mo'g'ulistonda-Xalq Xurali, Afg'onistonda-Xalq Jirg'asi, Ozarbayjonda Milliy Majlis, O'zbekistonda esa Oliy Majlis (1925–1989-yillarda Oliy Sovet, 1990–1994-yillarda Oliy Kengash deb yuritilgan).

Plyuralizm (lot. "pluralis" – ko'pchilik, xilma – xillik) – jamiyatda va siyosiy hayotda fikrlar, qarashlar hamda g'oyalarning xilma-xilligiga asoslanuvchi demokratik jamiyat belgilaridan biri. Plyuralizm bo'lmagan jamiyatda demokratiyaning tarkib topish jarayoni ham qiyin kechadi. Plyuralizm siyosiy partiyalarning hokimiyat uchun o'zaro raqobatida va saylovlarda muxolifatning mavjudligida ko'proq namoyon bo'ladi. Tom ma'noda plyuralizm demokratiyani harakatga keltirib turuvchi omildir.

Prokuratura – (lot. Procurate – g'amxo'rlik qilish ma'nosida) – davlat tizimidagi mavjud jinoyat ishlarini qo'zg'atuvchi, ayblovchi va sud jarayonida davlat nomidan ayblov olib borish vakolatiga ega bo'lgan organ (tizim). Ba'zi davlatlarda bu organ vakolatiga qonunlarga og'ishmay amal qilishni umumiy nazorat qilish ham kiritilgan.

O'zbekiston Respublikasi prokuratura organlari mamlakatimiz hududida qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi. Prokuratura organlari o'z vakolatlarini har qanday davlat organlari, jamoat birlashmalari va mansabdor shaxslardan mustaqil holda, faqat qonunga bo'ysunib bajaradi. Prokuratura idoralari fuqarolarning ariza va shikoyatlarini, davlat, jamoat hamda boshqa tashkilotlarning murojaatlarini ko'rib chiqadi.

Prokuratura organlarining yagona markazlashtirilgan tizimiga O'zbekiston Bosh prokurori boshchilik qiladi. Bosh prokuror va uning o'rinbosarlarini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tayinlaydi va lavozimidan ozod etadi, keyinchalik bu masalalarni Oliy Majlis Senatining tasdig'iga kiritadi. Viloyatlar prokurorlari, tuman va shahar prokurorlari O'zbekiston Respublikasining Bosh prokurori tomonidan tayinlanadi. Prokurorlarning vakolat muddati – besh yil.

Prezident (lot. "praesidens" – oldinda o'tiruvchi). Respublika boshqaruvi shaklidagi davlatlarda davlat va hukumat rahbari. Odatda Prezident ijro etuvchi hokimiyat boshlig'i hisoblanib, davlatning ichki va tashqi siyosatida xalq nomidan ish yuritadi. Jahonda birinchi Prezidentlik boshqaruvi XVIII-asr oxirida AQShda joriy qilingan. O'zbekistonda prezidentlik boshqaruvi ilk bor 1990-yil 24-martda joriy qilingan bo'lib,

O'zbekiston Prezidenti butun O'zbekiston fuqarolari tomonidan umumiy, teng va to'g'ridan-to'g'ri saylov prinsipi asosida saylanadi.

Respublika (lot. Res-ish, publicus-xalq, jamoatchilik) – davlat boshqarish usullaridan biri bo'lib, bunda davlat organlari xalq tomonidan saylab qo'yish orqali shakllantiriladi. Hozirgi vaqtda dunyoda 230 ga yaqin davlat mavjud bo'lsa, shulardan yarmi respublika shaklida boshqariladi.

Referendum (lot. "referendum" e'lon qilinishi lozim bo'lgan xabar) – jamiyatni demokratik boshqarish jarayonida qo'llaniladigan tadbirlardan biri, ba'zi muhim masalalarni umumxalq ovozig, umumxalq so'rovig, xalq muhokamasig qo'yib hal etish.

O'zbekiston Respublikasida referendum o'tkazishning huquqiy asoslari yaratilgan bo'lib, u 1991-yil 18-noyabrda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining Referendumi to'g'risida"gi qonuni bilan mustahkamlangan.

O'zbekiston Respublikasida referendum ilk bor 1991-yil 29-dekabrda "Davlat mustaqilligini ma'qullaysizmi?", ikkinchi marotaba esa 1995-yil 26-martda "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolatini 1997-yildan to 2000-yilga qadar uzaytirishga rozimisiz?" va 2002-yil 27-yanvarda "Siz kelgusi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Parlamenti ikki palatali qilib saylanishiga rozimisiz?" hamda "Siz O'zbekiston Respublikasi Prezidenti vakolat muddati 5 yildan 7 yil qilib o'zgartirilishiga rozimisiz?" kabi mavzularda umumxalq referendumlari o'tkazilgan.

Siyosiy tizim – davlat ichki tuzilishidagi o'zaro munosabatlarning xususiyatlarini ifodalovchi, ijtimoiy-siyosiy hokimiyatni, umuman, davlat muassasalari tizimini va ularning asosiy tashkiliy shakllarini belgilab beradi. Siyosiy tizim, odatda, mamlakat Konstitutsiyasi va shu asosda chiqarilgan boshqa qonuniy hujjatlarda mustahkamlab qo'yiladi.

O'zbekistonda siyosiy tizim hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bo'linishi tamoyili asosida tuzilgan. Alohida tarmoqlarni boshqarish vazirliklar, davlat qo'mitalari va konsernlari tomonidan amalga oshiriladi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari viloyat, Toshkent shahar, shaharlar va tumanlarning xalq deputatlari Kengashlari va hokimliklardan iborat.

O'zbekiston Respublikasining siyosiy tizimi hozirgi davrdagi ilg'or davlatlarning tajribasini, xalqimizning tarixiy an'analari va mukammal jamiyat to'g'risidagi orzu-umidlarini, mutafakkirlarimiz va jamiyatshunoslarning tavsiyalarini o'zida mujassamlashtirgan.

Suverenitet (fransuzcha "souverainite"-oliy hokimiyat) – quyidagi mazmunlarda ishlatiladi:

1. Davlat suvereniteti-hozirgi davlatshunoslik fanida davlatning ichki va tashqi siyosatidagi to'la mustaqilligi sifatida talqin etiladi.

O'zbekiston Respublikasida davlat suvereniteti masalasiga alohida bob ajratilgan bo'lib, uning 1-moddasida "O'zbekiston-suveren demokratik respublika" deyilgan.

2. Xalq suvereniteti-xalqning davlatni boshqarishdagi to'la hukmronligi, xalq hokimiyati, xalq boshqaruvi ma'nolarini anglatadi.

Siyosiy partiya – umumiy g'oya va manfaat, ijtimoiy-siyosiy maqsadlar asosida odamlarni ixtiyoriy ravishda uyushtiruvchi turg'un tashkilot, fuqaroviy jamiyat bilan davlatni bir-biriga bog'lovchi eng muham vositalardan, hozirgi zamon huquqiy demokratik davlat hayotining zaruriy omillaridan biri.

Siyosiy partiya o'z maqsadlarini siyosiy-huquqiy, falsafiy, diniy, badiiy qarashlari tizimini yaratadi va keng omma orasida tarqatadi. Jamiyat a'zolarini mumkin qadar keng qamrab, ular eng ma'qullangan partiyaga aylanishga intiladi, turli organlarga saylovlarda dolzarb shiorlarni o'rtaga tashlab, saylovchilarni o'z tomoniga og'dirish uchun kurashadi.

Tashqi siyosatning asosiy prinsiplari – davlatning xalqaro munosabatlardagi asosiy yo'nalishini qamrab oluvchi tashqi siyosiy tushuncha. O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy prinsiplari Respublika Konstitutsiyasining 17-moddasida qayd qilingan. Tashqi siyosat davlatning boshqa davlatlar bilan munosabatlari sohasidagi faoliyati, maqsad va tadbirlari majmuini o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosati prinsiplari quyidagilar:

- kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik;
- chegaralarning daxlsizligi;
- nizolarni tinch yo'l bilan hal etish;
- boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik;
- xalqaro huquqning umume'tirof etilgan boshqa qoidalari va normalarini xurmat qilish.

Respublika davlatning, xalqning oliy manfaatlari, farovonligi va xavfsizligini ta'minlash maqsadida ittifoqlar tuzishi, hamdo'stliklarga va boshqa davlatlararo tuzilmalarga kirishi va ulardan chiqib ketishi mumkin.

Terrorizm (lot. Terror-qo'rquv, dahshat) – o'z maqsadiga erishish yo'lida ayrim shaxs, shaxslar guruhi yoki g'ayridemokratik hukumat organlari tomonidan muholifat kuchlarini jismoniy kuch ishlatib qo'rqitishdan tortib ommaviy jismonan yo'q qilinishigacha boradigan umuminsoniy o'ta xavfli jinoyat turi.

Tolerantlik (lot. tolerantia-chidam) – o'zgalarning turmush tarzi, xulq-atvori, odatlari, his-tuyg'ulari, fikr-mulohazalari, g'oyalari va e'tiqodlariga nisbatan chidamlilik va bag'rikenglik. Tolerantlik, bu har xil e'tiqodlarga ega bo'lgan kishilarning bir zamin, bir Vatanda olijanob g'oya va niyatlar yo'lida hamkor, hamjihat bo'lib yashashini anglatadi. Shu ma'noda tolerantlik milliy istiqloq g'oyasining muhim unsurlaridan biridir.

Fuqarolik – shaxsning biron bir davlatga huquqiy va qonuniy jihatdan tegishliligini bildiruvchi atama. Muayyan davlatning fuqarosi ushbu davlat hududidagi xorijiy fuqarolar va fuqaroligi bo'lmagan shaxslardan o'z huquqiy mavqeiga ko'ra farq qiladi. Chunonchi, Konstitutsiya va qonunlarda belgilangan siyosiy huquq va erkinliklar faqat fuqarolarga tegishlidir. Demak, shaxs fuqarolikni olishi bilan ushbu davlatdagi siyosiy huquqlardan foydalanish imkoniyatini ham oladi.

Xususiy mulk – O'zbekiston Respublikasi qonunlarida tan olingan ikki mulk shaklidan biri. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 167-moddasida "O'zbekiston Respublikasida mul' xususiy mulk va ommaviy mulk shakllarida bo'ladi" deyilgan.

Xususiy mulk ommaviy mulkdan farqli o'laroq yakka tartibdagi va alohida subyektlarga tegishli mulk shakllaridan iborat bo'ladi. Uning subyektlari (egalari) sifatida faqat fuqarolargina emas, balki xo'jaliklar, jamoalar, shirkatlar, ijara va jamoa korxonalari, jamoat birlashmalari, diniy tashkilotlar, xayriya va boshqa ijtimoiy jamg'armalar hisoblanadi.

Xususiy mulkning o'ziga xos tomoni shundaki, xususiy mulk (masalan, korxona, transport, jihoz-uskuna va boshqalar)dan iqtisodiy foyda (daromad) olinadi (ijaraga berish, ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, ishlatish va boshqa yo'llar orqali). Foyda va daromad uchun harakat esa shaxsni faollikka, tadbirkorlikka, ishbilarmonlikka undaydi. Bu esa jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydi.

"O'zbekiston Respublikasida xususiy mulk to'g'risida"gi 1990-yil 31-oktyabr qonunining qabul qilinishi bilan milliy qonunchilikda uzoq muddatli tanaffusdan so'ng xususiy mulkchilik instituti qayta tiklandi. Chunki sobiq sho'rolar davrida xususiy mulkchilik insonlar o'rtasidagi mulkiy tengsizlik va tabaqalanishni keltirib chiqaradi deb hisoblanib, bu mulk shakli bekor qilingan edi. Mul'kchilikning faqat davlat (sotsialistik) va shaxsiy mul'kchiligi saqlab qolingan edi. O'zbekiston qonunchiligiga ko'ra, xususiy mulk boshqa mulk shakllari kabi daxlsiz va davlat tomonidan himoya qilinadi.

Senzura – (lot. Censura-davlat nazorati)-hokimiyat tomonidan zararli deb topilgan g'oyalar va ma'lumotlarning tarqalishiga yo'l qo'ymaslik yoki cheklab qo'yish maqsadida bosma mahsulotlar, sahna asarlari va hokazolar mazmun-mundariyasi ustidan nazorat o'rnatish.

O'z vazifasiga ko'ra senzura bevosita yoki bilvosita bo'lishi mumkin. Bilvosita senzura jahonning barcha mamlakatlarida mavjud. U axborot yaratuvchilarga turli (eng avvalo iqtisodiy vositalar orqali) ta'sir ko'rsatishda o'z ifodasini topadi. Bilvosita senzuraning turlaridan biri o'z-o'zini senzura qilishdir, ya'ni axborot yaratuvchining o'zi sensor bo'ladi.

Bevosita senzura axborot yaratish va tarqatish jarayoniga maxsus davlat idorasining ochiqdan-ochiq aralashuvini bildiradi. Bunday

idoralarning vakolati davlat sirini oshkor qilmaslikni nazorat qilish bilan asoslantiriladi, urushni targ'ib qilish, parnografiya tarqatish kabilarni ta'qiqlaydi, yoki hukmron tartibni hech bir tanqid qilmaslik uchun barcha mavjud axborotni qamrab oladi. Ayni shunday senzura zamonaviy davlatlarning ko'pchiligida Konstitutsiya tomonidan taqiqlanadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 67-moddasiga ko'ra senzura yo'l qo'yilmaydi.

Sharqona demokratiya – Sharq mamlakatlarida, ya'ni aholisining aksariyat qismi ko'proq musulmon ma'naviyatidan bahra olgan hududlarga xos bo'lgan demokratik qoidalar majmuining o'ziga xos shakl va mazmunda namoyon bo'lishi. Sharqona demokratiya milliy bosiqlik, andisha, yoshi ulug'larga hurmat, o'zaro maslahat, har qanday keskin masalada tomonlarning kelishuvlariga asoslangan faoliyatidir. Sharqona demokratiya siyosiy tartibsizliklar, boshboshdoqlik va mitingbozlikni milliy manfaatlariga zid deb qaraydi, har qanday fundamentalistik va qurolli kuchlarga asoslangan harakatlarni qoralaydi.

Sharqona demokratiya ham plyuralizm, alternativ jarayon, har bir shaxs yoki guruh manfaatlarini himoya etishni o'z faoliyatining asosiy tamoyillaridan biri deb hisoblaydi.

Shaxsiy mulk – fuqarolarning shaxsiy ehtiyojini qondirishga xizmat qiluvchi mulk. Shaxsiy mulk obyektlari ayrim fuqarolar, uning obyekti esa iste'mol buyumlari, turar joy va umuman shaxsiy ehtiyojni qondirishga xizmat qiladigan vositalardir. Shaxsiy mulk ishlab topilgan daromad, merosga olingan mulk, ish haqi, nafaqa, stipendiya, tomorqa xo'jaligidan tushgan daromad, aksiyadan keladigan dividend, lotereyadan kelgan yutuqlar hisobiga ko'payib boradi.

Shaxsiy mulk obyektlari ehtiyojni qondirish doirasidan chiqib, daromad topish yo'lida ishlatilsa, u xususiy mulkka aylanib ketadi va unga soliq solinadi.

ShHT (Shanxay Hamkorlik Tashkiloti) – tinchlik, havfsizlik va barqarorlikni mustahkamlash, o'zaro savdo-iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish maqsadida tuzilgan xalqaro hukumatlararo tashkilot. 2006-yildan oltita davlatni - Xitoy, Rossiya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va O'zbekistonni o'z ichiga oladi. ShHTning shakllanishi 1992-yildan Xitoy bilan chegaradosh beshta sobiq Sovet Ittifoqi respublikalarining o'zaro chegaralarni aniqlash bilan bog'liq muommolarni muhokama qilishdan boshlandi. 1996-yil Shanxayda, 1998-yilda Olma-otada, 1999-yilda Bishkekda o'tkazilgan besh davlat rahbarlarining sammiti chegaralarni mustahkamlash, chegara hududlarida qurolli kuchlarni qisqartirish kabi masalalarni kelishib hal etishga qaratildi. 2000-yil iyulda Dushanba sammitida O'zbekiston Prezidenti kuzatuvchi sifatida qatnashdi. 2001-yil 15-iyunda ShHTga oltinchi a'zo bo'lib O'zbekiston qo'shildi. 2003-yil 28-29

mayda Moskvada ShHTning tashkiliy organlari, ramzlari tasdiqlanib, 2003-yil sentyabrda Pekinda "ShHTga a'zo davlatlarning 20-yilga mo'ljallangan savdo-iqtisodiy hamkorlik dasturi qabul qilindi. 2004-yil iyundan tashkilot to'la ravishda ishga kirishdi. 2005-yil iyulda Ostona sammitida Eron, Pokiston va Hindiston, kuzatuvchi maqomida bo'ldilar.

2016-yil iyunda ShHTning Toshkent sammitida unga a'zo davlat maqomini olish uchun Hindiston va Pokiston majburiyatlari to'g'risidagi memorandum imzolangan edi. 2017-yilda ShHTga a'zo davlatlar rahbarlari Ostona sammitida Hindiston va Pokistonga tashkilotga a'zo bo'ldi. 2022-yil 16- sentyabrdagi Samarqand sammitida Turkiya tashkilotga a'zo bo'lish istagini bildirdi.

EKOSAN – Ekologiya va salomatlik xalqaro jamg'armasining 1992-yilda ta'sischilar konferensiyasida tashkil qilingan bo'lib, u notijorat, nodavlat (nohukumat) tashkilot hisoblanadi. Jamg'arma 14 mintaqaviy va 200 tuman (shahar) bo'limlariga ega. Bir qator xorijiy mamlakatlarda (AQSh, Germaniya, Yaponiya, Pokiston, Shveytsariya, MDH mamlakatlari) jamg'arma bo'limlari tuzilgan.

"EKOSAN"ning asosiy vazifalari ekologik muommalarni har tomonlama o'rganish, bu borada ilmiy konsepsiya ishlab chiqishga va shu maqsadda barcha kuchlarni birlashtirishga ko'maklashish, ekologik madaniyat, ekologik tafakkurni tarbiyalash, aholini atrof-muhit to'g'risida xabardor qilish, buning uchun xalqaro uchrashuvlar, ko'rgazmalar, ekologik masalalar bo'yicha turli xalqaro tashkilotlar, kompaniyalar bilan aloqa o'rnatib ish olib borishdir. Jumladan, BMT, YeXHT, YuNISEF, Xalqaro sog'liqni saqlash tashkiloti, YUNESKO va boshqa tashkilotlar bilan EKOSAN yaqin hamkorlikni yo'lga qo'ygan.

Ushbu jamg'arma har yili "EKOSAN salomatlik poezdi" tashkil qilinishi munosabati bilan, ekologik jihatdan og'ir ahvoldagi hududlarda 200 mingga yaqin kishiga malakali tibbiy yordam ko'rsatilmoqda, insonparvarlik yuklari yetkazib berilmoqda. Har-yili "Ekologiya va salomatlik kunlari" o'tkazilmoqda.

YUNESKO – BMTning ta'lim, ilm-fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti. YUNESKO Ikkinchi Jahon urushidan so'ng 44 davlat vakillari Londonda konferensiyaga yig'ilib, YUNESKOni ta'sis etuvchi Ustavni qabul qilishlari bilan tashkil topgan. YUNESKOning amaliy faoliyati 1946-yil 20- noyabrdan boshlangan. Qarorgohi Parijda. Tuzilish davrida 28 ta davlat a'zo bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda unga 186 ta davlat a'zo. O'zbekiston Respublikasi 1993-yil 29-oktyabrda ushbu tashkilotga a'zo bo'lgan. YUNESKO ning maqsad va vazifalari: ta'lim, ilm-fan va madaniyat sohasida xalqaro hamkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali tinchlik va xavfsizlikni ta'minlashga hissa qo'shish; qonunchilik va adolatlilikka hurmat,

irqi, jinsi, tili va dinidagi tafovutdan qat'iy nazar, inson huquqlari va erkinliklariga rioya qilishni ta'minlashdan iborat.

Hokim – mustaqillik yillarida tashkil etilgan yangi lavozim. O'zbekistondagi mahalliy ma'muriyat boshlig'i. Viloyat hokimlari va Toshkent shahar hokimi Prezident tomonidan tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi hamda tegishli xalq deputatlari Kengashlari tomonidan tasdiqlanadi. Tuman va shaharlarning hokimlari tegishli viloyat hokimi tomonidan tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi hamda tegishli xalq deputatlari Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Shaharlardagi tumanlarning hokimlari tegishli shahar hokimi tomonidan tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi hamda xalq deputatlari tuman Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Hokimlar o'ziga berilgan vakolatlar doirasida tegishli hududdagi barcha korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, birlashmalar, shuningdek, mansabdor shaxslar va fuqarolar tomonidan bajarilishi majburiy bo'lgan qarorlar chiqaradi. Hokimlarning vakolat muddati besh yil.

Harakatlar strategiyasi – 2017-yilning 7-fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni imzolandi. Farmonda belgilangan strategiya loyihasi va unda ko'zda tutilgan muhim strategik masalalar respublikamiz ekspertlari hamda keng jamoatchilik muhokamasidan o'tdi.

Strategiya loyihasi o'ta dolzarb, ya'ni aholining turmush tarzini yanada yaxshilash masalalarini kompleks o'rganish, davlat boshqaruv tizimini isloh qilish, mamlakatda qonunchilik, huquqni muhofaza qilish amaliyoti va xorijiy tajribani tahlil qilish yakunlari bo'yicha ishlab chiqilgan edi. Harakatlar strategiyasini kelajakda beshta ustuvor yo'nalish bo'yicha amalga oshirish ko'zda tutildi. Ular quyidagilar:

Birinchi ustuvor yo'nalishda davlat va jamiyat qurilish tizimini takomillashtirish, xususan, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilishda Oliy Majlis palatalari, siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirish;

Ikkinchi ustuvor yo'nalishda qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish;

Uchinchi ustuvor yo'nalishda iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirish;

To'rtinchi ustuvor yo'nalishda mamlakatda ijtimoiy sohani rivojlantirish;

Beshinchi ustuvor yo'nalishda xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi muhim vazifalar belgilandi.

MUNDARIJA

KIRISH	3
1-MAVZU: KIRISH. "O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI"	
O'QUV FANINI O'QITISHNING PREDMETI, MAQSADI VA	
VAZIFALARI, NAZARIY-METODOLOGIK TAMOYILLARI	6
1.1. O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasi. "O'zbekistonning	
eng yangi tarixi" o'quv fanini o'qitishning predmeti, uni	
o'rganishning maqsadi va vazifalari	6
1.2. Yuksak intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni	
tarbiyalash, komil insonni voyaga yetkazishda O'zbekistonning eng	
yangi tarixi fanining o'rni.....	13
2-MAVZU: MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA	
O'ZBEKISTONDAGI IJTIMOY-SIYOSIY JARAYONLAR.....	21
2.1. XX asrning 80-yillari ikkinchi yarmida respublika ijtimoiy-	
siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotidagi inqirozli holat	21
2.2. Markazning O'zbekistonda amalga oshirgan qatag'on siyosati.	
"Paxta ishi", "O'zbeklar ishi", Orol fojiasi, Farg'ona voqealari va	
ularning oqibatlari	26
2.3. Islom Karimovning O'zbekistonning Birinchi rahbari sifatidagi	
faoliyatining boshlanishi: islohotlar yo'lidagi ziddiyatlar,	
muammolar va yechimlar	33
3-MAVZU: MUSTAQIL O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING	
TASHKIL TOPISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI	40
3.1. Mustaqillik arafasida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va	
siyosiy ahvol. O'zlikni anglashga intilishning kuchayishi	40
3.2. O'zbekiston mustaqilligining e'lon qilinishi va uning tarixiy	
ahamiyati	45
3.3. Mustaqillikning ilk yillarida davlat suverenitetini	
mustahkamlashda Islom Karimovning tarixiy xizmatlari	52
4-MAVZU: O'ZBEKISTONNING O'ZIGA XOS O'Z ISTIQLOL VA	
TARAQQIYOT YO'LI.....	63
4.1. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'lining tanlanishi,	
mustaqil taraqqiyotning dastlabki bosqichidagi yutuq va	
muammolar	63
4.2. Taraqqiyotning "o'zbek modeli" va uning o'ziga xos	
xususiyatlari.....	69

4.3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi va uning tarixiy ahamiyati. Davlat ramzlari	76
5-MAVZU: O'ZBEKISTONDA DEMOKRATIK, FUQAROLIK JAMIYATI ASOSLARINING SHAKLLANISHI, AMALGA OSHIRILGAN SIYOSIY ISLOHOTLAR.....	84
5.1. O'zbekistonda milliy boshqaruv. Hokimiyatlarning bo'linish prinsipi. Ko'ppartiyaviylik tizimi.....	84
5.2. O'zbekistonda parlament tizimi va uning tarixi.....	100
5.3. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar	106
5.4. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat-notijorat tashkilotlarining siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi o'rni	110
5.5. O'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni	130
6-MAVZU: IQTISODIY ISLOHOTLAR, XUSUSIY MULKCHILIKNING SHAKLLANISHI. O'ZBEKISTONDA BOZOR MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI	147
6.1. O'zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari	147
6.2. Bozor munosabatlariga o'tishning huquqiy asoslari va iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilini amalga oshirish mexanizmi	155
6.3. Qishloq xo'jaligi, sanoat va avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi	166
6.4. Bank-moliya tizimi va soliq sohasidagi islohotlar	178
7-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOY O'ZGARISHLAR.....	189
7.1. O'zbekistonda kuchli ijtimoiy siyosat konsepsiyasi va ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi	189
7.2. O'zbekistonda aholi bandligi, sog'liqni saqlash, uy-joy bilan ta'minlash, transport-muhandislik, kommunikatsiya tizimlari va boshqa ijtimoiy infratuzilmalarni isloh qilinishi.....	200
7.3. Madaniyat, adabiyot va san'at sohalari mamlakat ijtimoiy taraqqiyotining muhim bo'g'ini	220
7.4. O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining yaratilishi, huquqiy asoslari va unga qarshi kurashning rivojlantirilishi	227

8-MAVZU: MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDAGI MA'NAViy VA MADANIY TARAQQIYOT	231
8.1. Mustaqillik yillarida ma'naviy va ma'rifiy hayot. Milliy istiqlol g'oyasi va mafkuraviy masalalar. Milliy urf-odatlarining qayta tiklanishi	231
8.2. Mustaqillik yillarida buyuk ajdodlar merosi, tarixiy-madaniy qadriyatlarning qayta tiklanishi va rivojlantirilishi	243
8.3. Tarixiy shaharlar yubileyarining xalqaro miqyosda keng nishonlanishi va ahamiyati	249
8.4. O'zbekistonda sportga e'tibor va uning yangi bosqichga ko'tarilishi.....	251
8.5. Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikning ta'minlanishi	261
9-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR	269
9.1. Mustaqillik yillarida ilm-fanning rivojlanishi uchun shart-sharoitlarning yaratilishi	269
9.2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash Milliy Dasturi"ning ahamiyati	274
9.3. Yangi O'zbekistonda yangi avlod kadrlarini tayyorlash sohasidagi islohotlar. Ta'lim sohasida xalqaro hamkorlik	277
10-MAVZU: MUSTAQILLIK YILLARIDA QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI	289
10.1 Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasida olib borilgan islohotlar.....	289
10.2. Qishloq xo'jaligi sohasini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan islohotlar.....	293
10.3. Qoraqalpog'iston Respublikasining Mo'ynoq tumanini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari	295
10.4. Qoraqalpog'istonda bunyodkorlik ishlari. Madaniyat va sport	300
11-MAVZU: O'ZBEKISTON VA JAHON HAMJAMIYATI.....	303
11.1. O'zbekistonning tinchliksevar tashqi siyosati va uning jahon hamjamiyati tomonidan tan olinishi va rivojlantirilishi.....	303
11.2. O'zbekistonning Yevropa Ittifoqi, Osiyo mamlakatlari va AQSh bilan hamkorlik aloqalari	307
11.3. O'zbekistonning geosiyosiy va geoiqtisodiy o'rni. MDH, ShHT va Markaziy Osiyo doirasidagi siyosati	321

11.4. Yangi O'zbekiston faol tashqi siyosatining muhim yo'nalishlari.....	334
12-MAVZU: YANGI O'ZBEKISTON: MILLIY TIKLANISHDAN - MILLIY YUKSALISH SARI	351
12.1. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari g'oyasining mohiyati	351
12.2. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning “Harakatlar strategiyasi”ni maqsad va vazifalari, yo'nalishlari hamda asosiy konseptual g'oyalari	356
12.3. “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va uning tarixiy ahamiyati	360
13-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING XALQARO REYTING VA INDEKSLARDAGI O'RNI VA NUFUZINING ORTIB BORISHI	364
13.1. O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rni va nufuzini oshirish bo'yicha davlat siyosati	364
13.2. Jamiyat qurilishi va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishga oid xalqaro reyting va indekslarda mamlakat ishtirokini rivojlantirilishi	368
13.3. O'zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo'lgan xalqaro reyting va indekslar bo'yicha samaradorlikning eng muhim ko'rsatkichlari	372
GLOSSARIY	378

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN

Naim Oblomurodov
Fayzulla Tolipov

O‘ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI

Darslik

Muharrir Z.Bozorova
Badiiy muharrir K.Boyxo‘jayev
Kompyuterda sahifalovchi B.Muxtorov

Nashr list. AI № 305. Bosishga ruxsat etildi 10.11.2022.
Qog‘oz bichimi 60x84 1/16. Shartli bosma tabog‘i 23,7.
Hisob-nashr tabog‘i 24,6. Adadi 100.
19-buyurtma.

„IQTISOD-MOLIYA“ nashriyotida tayyorlandi.
100000, Toshkent, Amir Temur ko‘chasi, 60a.

“DAVR MATBUOT SAVDO“ MChJ
bosmaxonasida chop etildi.
100198, Toshkent, Qo‘yliq, 4-mavze, 46.

Oblomurodov Naim Halimovich – tarix fanlari doktori, professor. 1952-yil 17-noyabrda Samarqand viloyati, Urgut tumani Quyiqliqshloq qishlog'ida tavallud topgan. Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti tarix fakultetini tamomlagan. Ko'p yillar davomida mamlakatimizdagi yetakchi oliy ta'lim dargohlarida rahbarlik lavozimlarida faoliyat ko'rsatgan. Hozirga qadar olimning 4 ta monografiya, "Dinshunoslik" (2019-yil), "O'zbekiston tarixi" (2021-yil), "O'zbekistonning eng yangi tarixi" (2022-yil), "История Узбекистана" (2022-yil) darsliklari, 13 ta o'quv va o'quv-uslubiy qo'llanma va monografiyalari chop etilgan. Jumladan, "O'zbekiston tarixi" o'quv qo'llanmasi (2002-yil), "O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" o'quv qo'llanmasi (2008-yil), "Ma'naviyat asoslari" o'quv qo'llanmasi (2008-yil), "O'zbekiston tarixi" o'quv-uslubiy qo'llanmasi (2009 yil), "O'zbekiston tarixi" o'quv qo'llanmasi (2011-yil), "O'zbekistonda soliqlar tarixi" monografiyasi (2009-yil) hamda yuzdan ortiq ilmiy, ilmiy-uslubiy maqolalar muallifidir.

Tolipov Fayzulla Saidovich – 1971-yil 19-yanvarda Jizzax viloyati, Forish tumanidagi Garasha qishlog'ida tug'ilgan. Tarix fanlari nomzodi, dotsent. 2006-yilda nomzodlik dissertatsiyasini yoqlagan, 2008-yildan dotsent lavozimida faoliyat yuritadi. Olim shu kunga qadar "Moziyga bo'ylashgan maskan" risola (2008-yil), "O'zbekistonda soliqlar tarixi" monografiya (2009-yil), "O'zbekiston tarixi" o'quv-uslubiy qo'llanma (2009-yil), "O'zbekiston tarixi" o'quv qo'llanma (2011-yil), "Ma'naviyat asoslari" o'quv qo'llanma (2011-yil), "Mahalla: o'tmishda va bugun" monografiya (2014-yil), "O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" o'quv-uslubiy qo'llanma (2018-yil), "O'zbekiston tarixi" o'quv-uslubiy qo'llanma (2019-yil), "O'zbek oilasi: tarixi va turmush tarzi" monografiya (2020 yil), "O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish tarixi" (Monografiya 2021 yil), "O'zbekiston tarixi" (Darslik 2022 yil)lari hamda 150 ga yaqin ilmiy va ilmiy-uslubiy maqolalar muallifi hamda hammuallifidir. Olim 2 ta respublika va 1 ta xorij (AQSh) ilmiy jurnallari tahrir hay'ati a'zosi.

ISBN 978-9943-8329-9-2

9 789943 832992